

Printed in Austria.

JOHANNIS WYCLIF

OPERA MINORA

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS

WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

DR. JOHANN LOSERTH
I. R. AUL. COUNS., PROFESSOR OF HISTORY AT THE UNIVERSITY OF GRAZ.

(ENGLISH SIDE-NOTES BY F. D. MATTHEW, LITT. D.)

LONDON.
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY C. K. PAUL & Co.
DRYDEN HOUSE, GERRARD ST. SOHO. W.
1913.

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulae.

FOREWORD.

The task undertaken by the Wyclif Society, in connection with the five hundredth anniversary of Wyclif's death, is now coming to its end. All that the eminent English Reformer's pen wrote down is at present in print, with the exception of a very small part still awaiting publication: and thus the Wyclif Society has raised to that great thinker's memory a monument more beautiful and more lasting than bronze or marble could have been. Unhappily, not all the founders and collaborators of the Society have lived to see the complete works of our Reformer printed and set before the public, as they are now: and upon the survivors themselves these long years have set their mark. To the present writer, who has spent a whole life-time in the study of Wyclif-lore, and furthered the Society's labours by editing many a work of the Reformer, this occupation has brought far more of pleasure than fatigue; and he now, at the close of his work, offers his most hearty thanks to all his helpers and well-wishers: very specially to Dr. F. D. Matthew, to whom in great part we ought to ascribe the satisfactory issue of the whole undertaking, in so far as it is satisfactory.

Graz, May 1912.

J. Loserth.

INTRODUCTION.

I. Missives and Letters.

During the last ten years, Wyclif's letters have by no means interested scholarly investigators so much as his other productions; and yet these too, by their number as well as by their purpose and the time at which they came forth, are not uninstructive. We see, from Wyclif's *De Antichristo,* that a great many of the writings sent by him to prominent men in England — to Duke John of Lancaster, for instance — have been lost to posterity.[1] We may to some extent be reconciled to this loss, for we are acquainted with the contents of the letters. The tract *De Servitute Civili et Dominio Seculari,* published for the first time in the following pages, gives us more accurate information concerning the only letter that has hitherto considerably interested Wyclif scholars: that addressed to Pope Urban VI. We have, moreover, to deal, not (as Shirley supposed) with eight letters only, but with nine, since the tract *De Fratribus ad Scholares* also (now published for the first time), should be classed amongst the letters. We shall consider them in the order in which they have been printed.

1. Litera missa pape Urbano VI.

a) Contents and Date.

The observations formerly made by Lechler[2] on this letter require to be corrected in many ways: he is in error concerning the letter itself

[1] Opus Evangelicum III (= De Antichristo, I) ed. Loserth, p. 171: Quidam fideles (i. e. Wyclif) scripserunt fidem .... Romano pontifici, episcopo Lincolnie *et celeris dominis secularibus.* The letter in question probably deals with the doctrine of the Eucharist. [2] Johann v. Wiclif, I, 713.

as such, its purpose and the date of its publication. It is now full seventeen years since I proved[1] that the expression 'epistola' should not be taken in its usual meaning, but rather in the sense given to it in Epistola missa ad episcopum Norwicensem propter Cruciatam.[2] We must not, therefore, take it to be what is at present called a letter, but as a missive or tract, destined to pass through as many hands as might be, and thus eventually to get into the Pope's hands too.

This meaning would have been recognized as true much sooner, if a note in one of the manuscripts,[3] erroneously giving its date as 1384, had not caused the mistake. The supposition accordingly made was that Wyclif, at that time summoned to appear before the Pope, and unable to go on account of sickness and paralysis, sent him this letter instead.

The tract really belongs to the year 1378, and is an answer to the bull issued against Wyclif by Pope Gregory XI, which commanded the Archbishop of Canterbury and the Bishop of London to imprison him and bring him before the Pope's judgment seat.[4] Several other writings by Wyclif, which we shall have further occasion to notice at greater length, are directed against the justice of such imprisonment and citation. Therein he gives reasons why no Englishman should take notice of any such citations, since they may be answered without quitting English soil. Any one thus summoned may also send a written statement of his beliefs.

As to the present tract, being written after Gregory's death, it was addressed to Pope Gregory's successor. Whether it ever reached Urban VI is doubtful. We only know that, instead of going to Rome in person, Wyclif sent this writing and demanded a strict enquiry into his faith, for which (if it were necessary) he was ready to lay down his life. That this missive dates from the first days of Urban VI's reign is evident; for the following sentence could not possibly have been written in 1379, much less in 1384: "Cum autem Deus dederit pape nostro instinctus

[1] Loserth, Wyclif's doubtful letter to Urban VI, and certain lost tracts of Wyclif's last years. Historische Zeitschr., 75. Bd., p. 476—480. [2] Pol. Works, p. 576. [3] Copia cuiusdam litere magistri Johannis Wycclyf misse pape Urbano VI ad excusacionem de non veniendo sibi ad citationem suam anno domini 1384. Fasc. Ziz. 341. [4] Quod infra trium mensium spatium a die citationis huiusmodi . . . . ubicumque nos esse contigerit, comparere (debeat) ac personaliter coram nobis . . . . responsurus. — Thomas Walsingham, Hist. Anglic. I, 349. — Fasc. Zizanniorum 242.

iustos evangelicos, rogare debemus quod instinctus illi non per subdolum consilium extinguantur, nec quod papa aut cardinales aliquid agere contra legem Domini moveantur. Igitur rogemus Deum . . . . quod sic excitet papam nostrum Urbanum VI, sicut inceperat . . . ." We cannot suppose such words to have been penned by Wyclif in 1384. They are tantamount to those we find in the book *De Ecclesia,* which was issued precisely in 1378: "Benedictus dominus . . . . qui nostre (ecclesie) diebus istis providit caput catholicum, virum evangelicum, qui rectificando instantem ecclesiam, ut vivat conformiter legi Christi, ordinatur ordinate a se ipso".

b) The Manuscripts and their Transmission.

This tract is to be found in the eight following manuscripts:

1. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 1337 (formerly CCCLXXVIII) fol. 51[a]. I shall designate it as A. It is described in Polemical Works. pp. XL—XLII.

2. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 1387 (formerly CCCLXXXIV) fol. 105[a]. I shall designate it as B. It is described in De Eucharistia, p. LXIII; Polemical Works, p. XLIX, &c.

3. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 3927 (formerly CCCXXXVI) fol. 10[b]. I shall designate it as C. It is described in Polemical Works, p. XLIII.

4. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4316 (formerly CCCCVI) fol. 129[b]. I shall designate it as D. It is described in the Tabulae codicum manuscriptorum Vindob. III, 240.

5. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4504 (formerly CCCLXXXVII) fol. 114[a]. I shall designate it as E. It is described in De Compositione Hominis. p. VII.

6. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4527 (formerly CCCLXXXIX) fol. 146[a]. I shall designate it as F. It is described in Polemical Works, p. XXXIII.

7. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4937 (formerly DCCCCLXVIII) fol. 84[a]. I shall designate it as G It is described in the Tabulae codicum manuscriptorum Vindob. III, 429.

8. Codex E. Mus. 86, Bodleian Library, Oxford. This I shall designate as O. Described by Lechler, Johann v. Wiclif. II, 633.

For the transmission in manuscript, see Lechler, Johann v. Wiclif. I, 713. As all the mentioned codices have been fully described in former

volumes of the Wyclif Society publications, a further description is needless here; and the same remark applies to the letters that follow.

The present tract has been printed in Shirley's Fasciculi Zizanniorum, p. 341 and Lechler's Johann v. Wiclif, II, 633. It has been translated into English by *Lewis*, The History of the Life and Sufferings of .... John Wicliffe (ed. in 1720), pp. 283—285; by *Vaughan*, Life and Opinions of John de Wycliffe, II, 455; Arnold, Select English works of John Wyclif, III, 504. For its literature, see Loserth, 'Wyclif's Missives, tracts, and minor political and ecclesiastical works'; Vol. 166 of the Transactions of the Imperial Academy of Sciences, Vienna.

2. Epistola missa archiepiscopo Cantuariensi.

a) Contents and Date.

This tract, sent to the Archbishop of Canterbury, treats (1) Of Church endowments; (2) Of the principle of Holy Scripture; (3) Of the Crusade in Flanders; and (4) Of the Eucharistic question. There is no doubt, therefore, as to its date: 1383. — The Church should not be endowed with worldly possessions. As to the Scripture principle, the Bible alone contains pure truth, whereas on the contrary the Pope is not infallible. The war against Flanders is unjust, as is every war. And Wyclif, as concerns the Eucharistic doctrine, awaits what his adversaries may have to say.

b) The Manuscripts.

This writing is to be found in five MSS. of the Vienna Imperial Library: 1. In Cod. 1337 (= A); 2. in Cod. 1387 (= B); 3. in Cod. 3927 (= C); 4. in Cod. 4527 (= D); and 5. in Cod. 4937 (= F). It is also in X. E. 9 (= E) of the Prag University Library, which last named MS. is described in Pol. Works. p. L.

3. Epistola missa episcopo Lincolniensi.

Contents and transmission in Manuscript.

"Since the mendicant Friars assail Wyclif as a heretic, on account of his views on the Eucharist, let them answer themselves to the question: '*What* is this white, this round Host, after the priest has uttered the words of consecration?' And if they cannot do so, they should be obliged

thereto by the Bishop." — The tract is of the same date as the one before it; so Lechler was wrong in assuming its date to be 1381 or 1382. — It is contained in Cod. pal. Vindob. 1337 (= A), 1387 (= B), 3929 (= C) and 4527 (= D). Cod. 3929 is described in Polemical Works, p. XXIX.

4. Epistola missa ad simplices sacerdotes.

This tract is not a missive of Wyclif's; nor is it likely to be either a fragment of his sermons — which was Lechler's view — or a periodical paper addressed to the so-called 'travelling preachers' (or poor priests). Only one thing is certain about it: that every one of the sentences therein can be proved to belong to Wyclif's works. It is contained in five Vienna MSS.: Cod. pal. 1337 (= A), 1387 (= B), 3929 (= C), 4515 (= D), described in Pol. Works, XLVI; Dialogus, XXIII; De Simonia, VIII; and 4527 (= E). Also in two MSS. of the Prag University Library: X. B. 17 (= F), described by Truhlař, Catalogus II, 1995; and X. C. 23 (= G) described by Truhlař II, 1876.

5. De Amore.

This is the translation of the English tractate: 'Five questions on Love' (Arnold, Sel. Eng. Works, III, 183); it contains Wyclif's answers to five questions put to him by a friend, and mainly concerning the begging Orders. It is found in the following Vienna MSS: 1337 (= A), 1387 (= B), 3927 (= C), 4527 (= D); and in the Prag University Library, Cod. V. F. 9 (= E); this last described by Truhlař I, 930.

6. Litera ad quendam Socium.

This is addressed to a disciple of Wyclif, and contains an acknowledgment of his steadfastness in the cause of the Lord and in the measure of the Divine Law. The letter is signed by Wyclif, who calls himself, 'curate of Lutterworth'. It is not easy to conjecture who this friend may be. Some of the MSS. give the name of Radlinus Strode (a mistake for Radulfus Strode); but we must remember that Strode was by no means friendly to Wyclif's teaching. The letter is found in Codices Vind. 1338 (= A), 1387 (= B), 4527 (= C); also in Cod. Univ. Prag X. G. 11 (= D); which last is described by Truhlař, II, 1965.

7. De Peccato in Spiritum Sanctum.

This cannot be called a letter: it is a tractate which develops the same ideas as its fellows: there are many prelates in the Church, it says, who go so far astray from Christ by their behaviour, that they are not to be considered as members of His Church. It is contained in the MSS. Pal. Vind. 1337 (= A). 1387 (= B), 3929 (= C), 4527 (= D); and in Cod. bibl. Univ. Prag V. F. 17 (= E). E is described by Truhlař, I, 939. and Conclusiones XXXIII (see below).

8. De Octo Quaestionibus Pulchris.

This tract deals with the problems whether, and in how far, a priest has the right to take money for his official services, and whether he may keep anything beyond what is indispensably necessary, or ought to give the rest to the poor. There is nothing to indicate either the person to whom it was addressed, or the time when it was made public. Undoubtedly it belongs to the period when Wyclif demanded the secularization of Church property. It is contained in the MSS. 1337 (= A), 1387 (= B), and 3929 (= C) of the Vienna Court Library.

9. De Fratribus ad Scholares.

This writing contains a most vehement censure of the mendicant orders whom Wyclif, here as elsewhere, designates under the collective title of 'Caim'. He compares them to dry boughs of trees that are cast into the fire, because they are good for nothing else. A good begging Friar is as rare as a phoenix. Of the four Mendicant orders, the most pernicious are the Carmelites. They enter the Paradise of Oxford, as it were wolves in sheep's clothing. — The tract must belong to the last part of Wyclif's career, and it shows the intimate relations which the reformer entertained even then with his University. It is contained in the two Prag MSS.: III. G. 11 (= A), described in Pol. Works, p. LI: and X. D. 10 (= B): for which, see below. Conclusiones XXXIII.

II. Thirty-three Conclusions (De Paupertate Christi).

1. Introduction and Contents.

It is impossible to speak of this tractate without remembering the 18 theses denounced to the Curia, the 22nd May, 1378; for it was only the debate over these that caused Wyclif to elaborate the seven great treatises which together make up his Summa Theologiae. "I do not in any way", he says in his book on Holy Writ, "seek to evade the Papal jurisdiction, nor do I make any secret of my teaching: else had I not scattered these theses over a great part of England and of Christendom; whereas, because I wanted both the clergy and the laity to be acquainted with it, I have collected and issued for their use thirty-three conclusions on the matter, written not only in Latin, but in English as well".[1]

These 'Conclusions' deal almost exclusively with Wyclif's ideal of poverty for the Church; and indeed they were included by the old copyists under the one title, 'De Paupertate Christi'. Their effect was all the greater because of the unassuming manner in which they appeared before the world. Each of the propositions is set forth in such a manner that we must ascribe to them a significance far transcending local English interests. And were it not that the name of England[2] occurs in one of the 'Conclusions', we should scarce realize that they deal with questions then under debate in that country. They all bear the stamp of the 18 Theses. Each proposition is, from the very outset, sharply formulated, and then Wyclif follows it up with all the Bible texts on which it is grounded, or else with passages from the Fathers or from Canon Law, destined to make it clear. They are all in close connection with the question of Disendowment of Church property, and lay stress on the right possessed by the descendants of the donors to take back what has been given, if the clergy misuses it.

[1] De Veritate Sacrae Scripturae, I, 349: Non sum suspectus de formidine istarum conclusionum, cum transmisi illas per magnam partem Angliae et cristianismi et sic ad curiam Romanam saltem mediate examinandas .... *quia volui materiam communicatam clericis et laicis, collegi et communicavi triginta tres conclusiones illius materie in lingua duplici.* [2] Minus malum esset quod expropriata forent omnia temporalia, quibus *ecclesia Anglicana* dotatur .... Conclusio vicesima tercia, p. 51 .... prospere processit *regnum Anglie,* quando secundum privilegium regis sui clerici et episcopi sic vixerunt; ibid. p. 52.

2. Its Date of Issue.

The date of its publication is related on one hand to the 'Eighteen Theses', and to the 'Summa Theologiae' on the other. Its connection with the latter is as clear as can be. Little by little, the 'Thirty-three Conclusions grew into the book 'De Officio Regis', concluded in the first months of 1379: the Conclusions were therefore published in 1378. We infer that the third book of 'De Civili Dominio' contains, so to say, nothing but a most carefully laid foundation for the Thirty-three Conclusions, with which it agrees — often word for word. It will suffice to give one example to show this close correspondence.

Conclusio XXXI:	De Civili Dominio III, 471:
Sive progenitores defunctorum dominorum superstitum sint in celo, purgatorio vel in inferno, expediens foret in casu, quo elemosinarii abutantur eorum elemosinis, ipsarum subtractio et conversio in alios pios usus.	Ex istis patet quod sive progenitores defuncti dominorum superstitum sint in celo, sive in purgatorio, sive in inferno, expediens foret in casu, quo elemosinarii abutantur elemosinis, earum subtractio.

We may therefore easily suppose that the publication of 'De Civili Dominio' was prompted by the same motives as that of the 'Thirty-three Conclusions'. And it is not hard to conjecture that for such members of the nobility of England as might have found such a book as 'De Civili Dominio' too ponderous to read, a short abstract of its arguments should have been drawn up and put into their hands, in case they felt a desire to revoke the foundations given to the Church by their forefathers, and to apply them to other pious purposes.

3. The Transmission in Manuscript.

a) Cod. III. G. 11 (at present No. 537), already described several times (see Catalogus codd. MSS. lat. Univ. Prag.; auctore Truhlař), will here be designated by the letter A. It is a small quarto, containing the 'Thirty-three Conclusions' from fol. 28^{a}—49^{a}. Next come several propositions, entitled, 'Conclusio de vita clericorum' (*Incipit:* Licitum est . . . . *Explicit:* congruis contenta): after which there follows the title of each of the 'Thirty-three Conclusions'. We have not published this index, because it has been printed elsewhere;[1] and besides, each of the titles given

[1] Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im XIV. Jahrh. II. Sitzungsberichte der Wiener Akademie CLVI, p. 112—115.

there together is to be found separately at the beginning of each 'Conclusion'. The MS., belonging to the first decades of the XVth century is indeed pleasing to the eye: the writing is good. But the text — at least in the last chapter — has been badly transmitted, so that Wyclif's meaning is quite missed in a good many places. Side-notes are to be found on certain leaves, and not on others. — The next MS.

b) Cod. X. D. 10 (now No. 1889; see Truhlař, II, 67), is somewhat better. It belongs to the same period as the former; I shall call it B. It is a MS. in folio; the 'Thirty-three Conclusions' begin on fol. 35^b and go on till fol. 45^b. The writer was, so far as may be judged from this copy a zealous Bohemian Wyclifist. The text has been copied with unusual accaracy, all mistakes are carefully corrected, and there are marginal notes in red ink at each 'Conclusion'. If we reflect that the writer was quite unaware who the author of the 'Conclusions' was, we shall incline to think that this MS. was copied at a very early period: for Wyclifists in Bohemia knew the personality of the 'Doctor Evangelicus' very well, at least since the beginning of the second decade of the XVth century. As a matter of fact, one of the tractates near the end of this MS. belongs to the year 1415.

c) In this same MS. we find the second half of Conclusion XXVII, from the words: 'quem scit concubinam indubitanter habere', with the others (XXVIII—XXXIII) *repeated,* and in an extremely beautiful handwriting. This fragment runs from fol. 179^a—180^b. It is evident from certain indications in the text that C is simply copied from B.

d) Cod. Vindob. No. 1338 (formerly CCCLXXIX) fol. 1—17. Of the XVth century: see its contents, in Tabulae Codicum, I, 222—223. A complete description is found in the Dialogus, edited by Pollard, p. XXXII; also in Pol. Works, edited by Buddensieg, I, p. XLVIII. The MS. is a beautiful one, the initial letters being executed with great taste, the writing very carefully done, and the whole appearance that of a work performed for some special purpose and occasion. I have designated it by the letter D.

e) Cod. 1387 of the Vienna Court Library (hereafter designated by E) contains this tractate from fol. 126^a—134^a. Although this MS. has already been described several times (see Pollard's edition of the Dialogus, p. XXII, and the exhaustive notice by Buddensieg in Pol. Works, I, p. XLVIII), there is yet one particular to be pointed out, which has escaped

the observation of former investigators. It consists in the fact that this MS. is one of those which may be asserted with some degree of certitude to have been first written in England, and afterwards to have found their way to Bohemia. The writing points decidedly to an English scribe. In the glosses on fol. 2 for instance, this appears clearly: the letters *s*, *r*, and *f* are decidedly of what is called 'the English type'.

f) Cod. 4343 of the Vienna Court Library (hereafter designated by F) belongs to the year 1433, as we see from a note on p. 262: in this year the 'Conclusions' in question were copied therein. 'Finis triginta trium conclusionum evangelici doctoris M. Jo. Wi. in festo Pauli'. The indexes of titles in this MS. precede the 'Conclusions', whereas in the others they follow them. Its whole contents are described in detail in the Tabulae Codd. III, No. 4343; it is a small octavo volume, in which the present text runs from fol. 238ª—262. There are no side-notes until the XXVIth Conclusion, and they are nowhere numerous. Chapters, with the exception of the last four, are merely designated by a number. On the upper margin, in the left corner, are these words: 'Tractatus de triginta conclusionibus'; in the right, 'Evangelici doctoris M. Jo. W. This being the latest of all the MSS., I have only given the more important of its variants.

g) The MS. of the Prag. University Library (hereinafter denoted by G) is described by Truhlař, in his Catalogus codicum manuscriptorum Latinorum, I, 938—9. The 'Conclusions' run from fol. 165ª—194ª (the former pagination is: 174—204ª).

h) Cod. Lat. 3184 of the Bibliothèque Nationale, Paris (hereinafter denoted by H) contains the 'Conclusions', from fol. 35ᵇ—46ª. This MS., a fine parchment volume in small folio, once belonged to the confessor of Louis XII., King of France, as we gather from the remark on fol. 1ᵇ: 'Orate pro fratre Laurentio Burelli, Divionensi theologo doctori Parisiensi christianissimi Francorum regis Ludovici XII confessore, qui hoc volumen et multa alia volumina religari fecit'. Undersigned: Ita est. Burelli provincialis Narbonensis. — The MS. contains, besides the fly-leaf, 131 written leaves. It is here that, for the first time, the 'Conclusiones' has a side-note which from the very outset characterizes the copyist's standpoint: Hic incipiunt conclusiones *sapientes heresim* magistri Johannis Viclephi Anglici. — After the 'Conclusiones' come two tractates: 'Ad argumenta magistrorum Outredi de Omesima monachi (Shirley, No. 54, p. 20) et

Wilelmȳ Vyrnham monachi de St^o Albano (Shirley, No. 55)'. At the end of the latter tractate, the copyist writes again: 'Expliciunt conclusiones magistri Johannis Wiclif, *quibus nullam adhibeam fidem*'.

The date of these tractates, is (to judge from this MS.) the end of the XIVth century;[1] and this date is yet more clearly fixed in fol. 125^b: 'Anno domini 1396 hoc opus finitum est in festo beati Martini'.

In H, the separate 'Conclusions' are not indicated, as in the other MSS., by a title or by a fresh paragraph. There is only 9° (= conclusio) in the margin. The text is not given correctly; in several places blank spaces are left for words that the copyist could not read. The handwriting of H is extremely elegant.

III. Speculum secularium dominorum.

1. Contents and Date.

The 'Mirror of Secular Lords', as concerns its date and matter, is strictly connected with the 'Thirty-three Conclusions'; and both of these again are in close relationship to 'De Veritate Sacrae Scripturae'. We are acquainted with the purpose of this tract: it was destined to gain over the whole English nobility (of course with the exception of the clergy) to Wyclif's views, which then tended especially to the disendowment of the Church in England. In five short chapters, crammed with matter, the reformer deals with the measure that he considers necessary for the regeneration of Christendom. But before analyzing their contents, I ought first to make some observations as to their date of publication; for Shirley has in this connection made the erroneous statement that the tract was one of Wyclif's last works. In reality it belongs to an earlier period. As is known, Gregory XI's bull gave directions to the king, the Archbishop of Canterbury, the Bishop of London, and finally the Chancellor of Oxford University, that conformably to the Pope's commands, Wyclif was to be seized and imprisoned until fresh instructions from Rome should come to hand. Should he escape imprisonment by flight, he was to be summoned to take his trial within three months before the Roman Curia, by means of a notice to that effect, made so public that it might come

[1] Quis in presenti schismate sit verus pontifex . . . .

to his ears: and there, whether he did or did not appear, proceedings should be taken against him. Such a measure, however, found strong enemies in Wyclif's numerous partisans, who held the imprisonment of so celebrated a teacher to be a shame to the country and the kingdom. And if the Vice-Chancellor prevailed upon Wyclif to go for some time to the 'Black Hall' of the University, it was only by request, not force.

Now we find allusions to these facts in the 'Speculum', which point to an evident relation between it and them: 'Nec est color (we read) quod rex debet exequi legem incarcerationis fidelium, sicut praecipit Antichristus' . . . . that is, not Urban VI, but Gregory XI, whom the reformer considered to be truly Antichrist. And when he goes on to say: 'Rex et regnum possent fideliter mandare Romane curie, quod sub pena notabili non mittat bullas vel nuncios in causa ecclesiastica in regnum Angliae, nisi docto per regis consilium quod illud sapiat legem Christi', ... all this agrees with the time of the debate on the '18 theses' and the promulgation of the bulls, of which we even find special mention in this passage. It is evident, too, from the general subject-matter of the 'Speculum', that the tract belongs to the time when Wyclif had brought the question of Church disendowment into the field of debate. Its subject-matter not unfrequently overlaps that of the book 'De Veritate Sacrae Scripturae'. As there, so here, he points out that some priests, 'an awful thing to say', — are ignorant of the Bible; and that others withhold from the public those very texts which lay upon the clergy the obligation of meekness and poverty. 'It follows that the laity also ought to be acquainted with the Bible. If Christ and His disciples taught in a language which the people understood, why should not God's Word, even at the present day, be set before them so that they may understand?' — Thus does Wyclif, in the first chapter of his 'Speculum', urge upon the nobility their duty to uphold the freedom of the Gospel. In the second, he demands of the clergy 'to follow Christ both in life and teaching. If laymen see anything contrary to this, it becomes their duty to interfere'. In the third chapter comes the recommendation to take from the clergy all secular power, because it does not become their condition. The following chapter shows how all worldly cares should be taken from the clergy, so that they may be delivered from the burden of earthly possessions; especially when they abuse these to assail the rights of others. (This proposition is aimed against Pope Gregory XI, then in conflict with the Florentines.) The

disendowment of the Church may be accomplished quietly, 'sine strepitu', 'Let not men be afraid of excommunications; such curses are thunderbolts which return to those that hurl them. But indeed, people nowadays fear Christ less than the Canon Law'. 'If', Wyclif concludes in the last chapter, 'God's law were loved, if Papal bulls were rated at their true value, then would matters be once more as they were in the days of the apostles. Secular lords will be loved and honoured by the faithful only when and in so far as they are true representatives of the Deity (veri vicarii Deitatis); what is due to them will be given. As to the Pope, he is in every respect the antithesis of Christ; and therefore it is perilous for Christians to follow his guidance, He it is that leads Christendom astray; and consequently, not only for noblemen, but generally for all believers in Christ, it is a duty to make an end of such hypocrisy'.

2. The Manuscripts.

The 'Speculum secularium dominorum' is found in six manuscripts, two of which (both unknown to Shirley) are in the Prag University Library; the other four belong to the Court Library, Vienna.

1. The Prag MS. III. G. 11 (now No. 536 in Truhlař's catalogue) has been many a time described. See Buddensieg, Wyclif's Pol. Works, pref. p. LI; Loserth, Wyclif's De Eucharistia, p. LXVI; Sermons, IV, p. XI, and above, Conclusiones triginta tres. The copy has been written by a Czech. This is evident by the numerous glosses in the Czech language; for instance, those in the third chapter. You find there, e. g. separate Latin words together with their meanings in Bohemian. For example: 'parvipensa, malovazna'; 'probabiliter, podobnie' (creditur). Or there are sentences given in Czech alone: To sie wkazuje na zakoniczach (quod e legibus evidet) . . . . Day to buoh (quod Deus dederit), etc. . . . . This tendency to explain separate Latin words goes so far that at times they are explained not only by their Czech equivalents, but also by means of other Latin words — for instance, 'coraula, i. e. coree ductor', — or by additions which clear up the meaning of a doubtful text; — for example: 'Dictum est quod redundant in actorem (id est excommunicantem) et non nocent ceteris (id est excommunicatis ficte) nisi de quanto ipsi (id est excommunicati) obviaverint legi Christi'. It is merely for extrinsic reasons that I have designated this MS. as A: my copy had been made from it; I could not undertake a new classification based upon copies

made from all the MSS., without a loss of time out of all proportion with results. — The text runs from fol. 62^a—69^b.

2. Cod. 1338 of the Vienna Court Library (hereinafter designated by B) has been described already many a time; it contains the Speculum from fol. 20^b—26^b. Of all the MSS., B's text is the most perfect.

3. Cod. 1387 of the Vienna Court Library (hereinafter designated by C [see De Eucharistia, p. LXIII, Pol. Works, XLIX etc.]), contains our text from fol. 123^b—125^b. B and C are to a certain extent artistically written manuscripts. C either descends from A, or they both proceed from a common source. This is proved by the fact that in one place the writer of C set about copying Latin words with their Czech equivalents, but gave it up as soon as he realized what he was doing. The word copied is *malovazna:* in C, we have only the first part of the word, malo; and then it is cancelled with points underneath the letters: malo.

4. Cod. 4343 of the Vienna Court Library (hereinafter designated by D) was written in 1433. and by a Czech. See above 'Triginta Tres Conclusiones', p. X. The text takes up from fol. 262^b—269^b. It has neither introduction nor indications of chapters. The tractate is, on the whole, well copied. As to the other contents of Cod. 4343, see Tabulae Codd. IV, p. 246. Matters of the highest interest are dealt with here in a dialogue, which I have noticed in the Transactions of the Society for studying the History of the Germans in Bohemia. It shows what a predominant position Wyclif's ecclesiastico-political views had in the minds of the Hussites.

5. Cod. 4522, Vienna Court Library (hereinafter called E), also unknown to Shirley; written by a Czech in 1423. A very bad transcription. The tractate is from fol 133^a—139^b.

6. Lastly, Cod. V, F. 17 of Prag University Library, now No. 939 hereinafter to be called F. The tractate runs from fol. 157^a—165^b. See Truhlař, Catalogus, I, 940. Shirley fails to mention this MS. also. It was written by a Czech, who in order to ensure the safety of the tractate, substituted a pseudonym for the name of Wyclif: (J. Wenczlaw.

IV. De Prelatis Contencionum sive de Incarcerandis Fidelibus.

1. Contents and Date.

We may waive the question whether Wyclif lived to publish this tract himself, or whether his followers published it after his decease. It is certainly of extraordinary importance, notwithstanding its brevity; for it not only contains particulars hitherto quite unknown concerning Wyclif's life, but also details of English legal procedure that were hitherto but little known. In the next place, we must note that the first of the two titles, i. e. 'De Prelatis Contencionum', hardly corresponds to the contents and was in all probability taken from the first words of the text itself. The second, on the contrary, 'De Incarcerandis Fidelibus' answers very well to the subject dealt with. Wyclif here does not deal at all with the fundamental problem (whether faithful Christians should be imprisoned), but rather enquires whether it is right for the secular arm to come to the clergy's assistance in cases of excommunication. He denies that excommunication itself is justifiable. The Christian world ought rather to follow the example of Christ, who, when reviled, did not render evil for evil. Secular authorities should be warned against using violence; for men have become so blind in this our England, that he who remains excommunicated over six weeks is to be thrown into prison.[1] This has no warrant either in the law of God or in such Church law as is valid,[2] but is only a means used to deprive simple priests of their livings, and to entangle secular lords in a network of guilt. There are cases of excommunication which last for ever: and if, according to the law introduced into our kingdom, the clergy throws into prison any one who has been under the ban for more than 44 days, it follows that the king and the realm become the tormentors of the poor, not fulfilling their duty towards them.[3]

'Can there be no remedy against such hurtful proceedings? The only one possible is, for every English subject in this predicament to

[1] Iam enim cecatum est regnum Angliae ultra cetera, ut, quicumque in excommunicatione duraverit ultra quadraginta quatuor dies ex auctoritate regis et regni carceri mancipetur. See below p. 92. [2] Hoc non fundatur in lege Domini nec papali . . . . [3] Rex et regnum nostrum facti sunt in casu tortores pauperum. quia non faciunt sicut debent . . . .

appeal to the king and his council. For such an appeal, there is a precedent in the case of the Apostle Paul, who appealed neither to Peter nor to the Sanhedrin, but to Caesar. This should be done in England, and indeed in every such case as entails imprisonment, which is unjust because practised underhandedly and without Government authorization. Has not the king enough of bishops and of clerks to advise him whether a given excommunication is legal or not? God will in His grace raise up to the king a councillor who shall show him the folly of such laws and of such procedure.'[1]

This tractate, besides, is of unusual interest, not only in consideration of its subject-matter, but also of the form it bears. It coincides word for word with the second part of Wyclif's sermon on the text: 'Christus semel passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius.' One sentence will suffice to point out this coincidence.

Sermones III, p. 209:	See below, p. 92:
Cum prelati contencionum, non episcopi animarum, cancellant in pluribus, Christi sentenciam non sequuntur, cavendum est cunctis Christi fidelibus, sed precipue regibus, principibus et terrenis dominis, ne participent eorum crimen *(sic)*.	Cum prelati contencionum, non episcopi animarum, cancelant in pluribus Christi sentenciam non sequuntur, cavendum est cunctis fidelibus sed precipue regibus, principibus et terrenis dominis, ne participent eorum crimine.

Such an agreement as this is a fact which enables us to fix the date of the tract; and that we should do so is all the more important, as the solution of the problem stands in close relation with the above-mentioned points regarding Wyclif's person and life. Shirley gives its date as 1382, but without stating his reasons. In its favour we have the fact that the third part of Wyclif's Sermons, from which the extract just quoted has been taken, was compiled in that year. And here one is inclined to recall the persecution of the so-called 'Poor Priests', started in this very year, for whom the law concerning the 44 days, introduced into England 'underhandedly' (as Wyclif says) must have been a very dangerous. We may also adduce several other arguments in favour of Shirley's opinion. On the 19th of May 1382, the 'Earthquake Council'

[1] Deus ex sua gracia cum defensione ac focione procerum regni nostri providebit sibi de ministris fidelibus qui convincent stulticiam legis huiusmodi atque facti, p. 93.

condemned 24 propositions taken from Wyclif, partly as heretical, partly
is erroneous; and amongst them we find the assertion: 'Item, quod
prelatus excommunicans clericum qui appellavit ad regem et consilium
regni eo ipso traditor est regis et regni'. Can there be any doubt that
his sentence contains the condemnation of the ideas developed in the
present tract? Now, if there were other propositions taken therefrom
which the 'Earthquake Council' censured, it would then be beyond question
hat, *even before this date*, it must have been known in wider circles, and
not only alluded to from the pulpit, but disseminated in manuscript as
well. We must, therefore, seek for a fact which connects the tract with
he date: and such is probably, I think, the Pope's order, commanding the
Archbishop of Canterbury and the Bishop of London to imprison
Wyclif, which was never carried into effect: a fact with which I have
already dealt, though not thoroughly, and in another connection.[1] If we
ook carefully into the matter, we shall find in this tract whole passages
hat coincide with Wyclif's views, as developed in his other writings
from 1377—1378. It will suffice to note one instance. As in our tract,
so also in 'De Ecclesia', we find him enlarging on the Bishops' having
been the cause, 'quod papa debet super regno nostro imperatorie civiliter
dominari, quia procurarunt quod inconsulto rege vel suo consilio virtute
bullarum papalium legius homo regis (this very expression, by which
Wyclif here refers to himself, recurs again in our tract) ubicunque in
Anglia non convictus super pravitate heretica *arrestetur* et papali carceri
mancipetur . . .'

In his book 'De Ecclesia', Wyclif deals still more thoroughly with
he matter. He requires — and his demand is evidently an extension of
what we find in the tract — that Parliament should be called to decide
he matter and to answer this question amongst others: whether in such
a state of things, the King is still master in his own realm.'

We must thus finally refer this tract to the time of that dispute
over Wyclif's 'Theses', to which we owe such an abundant literary
output of his. If his opponents complained that he spoke of controversial
matters from the pulpit and brought them before the people for discussion,
we have here a proof that he expounded the contents of this tract as a
sermon before issuing it broadcast to the public.

[1] Loserth, Studien zur englischen Kirchenpolitik, II, p. 40.

2. The Manuscripts.

The tractate De Incarcerandis Fidelibus is found in the MSS. (already described): Vienna Court Library, 1337 (= A), and 1387 (= B); also in Prag University Library, III G. 11 (= C). It also forms a part of Wyclif's Sermons (III, No. 27) and is, therefore, in B. 16 of Trinity College, Cambridge.

V. The Fide Catholica.

1. Contents and Date.

In certain MSS., this tractate also bears the title of 'De Ecclesia'. And indeed a great part of the work contains the definition of what should be understood by 'The Church'; and there are passages taken word for word from the book called 'De Ecclesia'. As in that book, so too in 'De Fide Catholica', the duty of every good Catholic to believe in the Catholic Church is laid down from the very beginning, and the arguments on behalf of this duty are the same in both works. We subjoin two passages for comparison.[1] — Yet Wyclif had doubtless different aims in issuing this short treatise and his great work De Ecclesia.[2] And we shall find a comparatively considerable part of his arguments dealing, not with the concept of the Church, but with other matters. As to this

[1] De Ecclesia, ed. Loserth, p. 1.

. . . Decet christianos cognoscere matrem suam. Quomodo, queso, honoraret quis matrem illam primevam, sicut quilibet christianus tenetur sub pena dampnacionis ex primo mandato secunde tabule, nisi ipsam cognoceret . . .? . . . Christus enim ex fide est pater noster, et dicta ecclesia sponsa sua . . . mater nostra. Illos autem parentes debemus primo omnium honorare . . .

De Fide Catholica, Cap. I.

Patet fidei huius necessitas, cum quilibet debet diligere Christum sponsum illius ecclesie et ipsam ecclesiam sponsam suam; sed non diligit ipsam matrem spiritualem, nisi saltem ipsam per fidem cognoverit; ergo debet ipsam per fidem cognoscere. Nam ex primo mandato secunde tabule obligamur sub obtentu premii celestis patrem et matrem sed Christum specialiter honorare. Sed quomodo honoramus matrem quam non cognoscimus?

[2] This has been noticed by Shirley too: "The identity of the Incipit [*identity* is, however, not the right word to use] makes it probable that this is the first book of the 'De Ecclesia et Membris', a work quite distinct from the seventh book of the 'Summa Theologiae'."

concept, there are (he tells us) 'two contrary doctrines: one heretical, but widely disseminated at the present day; the other, truly Catholic. One asserts that only those men who have received consecration from the hands of a bishop form collectively the Holy Catholic Church; these we ought to revere most especially, because the Church is not otherwise recognizable; failing such recognition, it would become impossible to fulfil the duties we owe to her, and there would ensue a great confusion in the Church Militant.

The other doctrine — which alone is truly Catholic — affirms that the Church is the whole multitude of those who are predestined to bliss from eternity. This consists of the Church triumphant, militant and suffering (or 'sleeping'). The first comprises Christ, the Head of the whole Church and the Blessed in Heaven, whether Angels or departed human beings, the second, all the predestined on earth; and the third, the souls in Purgatory."

Wyclif speaks here as he speaks in 'De Ecclesia'; only much more tersely, in order to be better and more easily understood. The surrounding accessories that appear in 'De Ecclesia' would have been out of place in a tract destined to be read by the multitude; and we may say the same of the arguments, both legal and ecclesiastico-political, which we find in the former work. — "Here it may be objected that such a definition of the Church would make it impossible to ascertain whether a given person does or does not belong to it. But as to the Church Triumphant and 'Sleeping', we know its members by faith; imperfectly indeed, since a full revelation is only given in the Hereafter: and as to the Church Militant, the rule: *Operibus credite,* holds good. It is not shaving the beard nor anointing with oil, that makes one a member of the Church. Whoso serves the Church as he ought to do — steadfastly and faithfully — should be reckoned a member thereof; whoso acts otherwise (be he consecrated with ever so visible a consecration at the hands of ecclesiastical superiors) should be considered not to belong thereto." — In the following chapters Wyclif draws inferences which call in question the whole position of the existing hierarchy: but we need not go into these any further, since they have been already published in 'De Ecclesia'. — 'It is not the belonging or not belonging to the Church of Rome, but the following or not following of Christ's law, that makes a man a believer or an unbeliever. What the Pope and Cardinals command is not

necessarily right; so neither are they necessarily right when they declare a man to be a heretic or a schismatic.' — We have selected this passage, because it is not without relation to Wyclif's own position. — 'They say that John XXII has condemned two Minorites as perverse and heretical men: perhaps they remained good Catholics and holy men all their lives.[1] The Roman Curia may go wrong, even in matters of faith; its decisions are right only when grounded upon the Divine Law.'

The circumstance that this theory of the Church, as put forth in the first five chapters of this tractate, is treated in a concise and generally comprehensible form, may have induced Huss to select longer extracts therefrom, and place them in his book 'Of the Church'.[2] At any rate, we may class 'De Fide Catholica' amongst the books of Wyclif that were most *widely* disseminated in Bohemia; which may be gathered from the Index of Scripture quotations found in Wyclif's writings.[3] The doctrine preached therein with such great earnestness — that a great number of men considered as leaders or at least members of the Church, do not belong to it; and that one called ever so often 'Holy Father' by the people may in reality be the most depraved of men — must no doubt have produced a deep impression in that country. — The last chapters contain much about Wiclif's theory of the Eucharist, and also about the 'Crusade' in Flanders; but even these apparently irrelevant digressions are always brought back again into connection with his doctrine of the Church. Thus in Chapter VI, he argues that 'God alone makes anyone a member of the Church. Papal elections are nowadays open blasphemy. The Apostles entitled themselves servants. Christ called them by His grace and an internal call (vocatione interna), and they did not boast of being either heads or members of the Church, although they might have known this by revelation. The work closes with an attack on the doings of Mendicant Friars, who stir men up to the war in Flanders. Thence we gather that the book was written during that expedition, to which Wyclif was altogether opposed.

[1] Who these Minorites may have been, is hard to say. Possibly one was Occam, of whom Wyclif speaks so warmly in 'De Veritate Sacrae Scripturae' (I, p. 346—356); especially as the wording seems to agree with this supposition: Quod venerabilis Inceptor Occam fuit hereticus . . . nec scit probare . . . [2] Hus und Wiclif, pp. 176—178. [3] Cod. pal. Vindob., 4522. Index locorum s. Scripturae, qui in operibus Johannis Wiclefi occurunt.

That this short tract was destined to give a wider publicity to our author's views on the position of the Pope in the Church and with regard thereto, and on the Crusade in Flanders, instigated by the Pope, may be learned from the fact that it was edited in English under the title, 'Tractatus de Ecclesia et membris eius';[1] There are indeed certain differences between this and 'De Fide Catholica'. Much that is wanting here is to be found there; not only is the other book larger, but the number of chapters is greater as well, ten instead of eight; and his opposition to the then dominant hierarchy is much sharper all through the work. On the whole, 'De Fide Catholica' is to 'De Ecclesia' &c. as 'De Ordine Christiano' is to 'De Potestate Pape': 'De Ordine' will be noticed at greater length below.

As to the date at which 'De Fide Catholica' was issued, we are able to fix it precisely on account of the mention therein made, on one hand, of his quarrel with the Mendicant Friars,[2] and on the other, of the Crusade in Flanders,[3] which was not yet over, as we gather from the words: 'qua nunc bellant': we may, therefore, without any hesitation, say it appeared in the summer of 1383.

2. The Manuscripts.

'De Fide Catholica' is extant in eight MSS.: three in Prag, four in Vienna, one in England.

1. Cod. bibl. Univ. Prag. V. F. 9 (now No. 931: see Truhlař, Catalogus Manuscriptorum, I, pp. 383—385) hereinafter marked A. This MS. had remained hitherto unknown, although it contains a good many writings of Wyclif. The divisions into chapters and the subject-matter are indicated on the margin. For the determination of its date, see Truhlař, p. 931, 'De Fide Catholica' runs from fol. 112^a—122^b.

2. Cod. bibl. Univ. Prag. III. G. 11 (now No. 536: see Truhlař, I, 213—215). Described by Buddensieg, Pol. Works, I, p. 41; Loserth,

[1] Published by Todd. in his 'Three Treatises by John Wycklitfe'. Dublin, 1851.
[2] See below, p. 110: Sed hec pauca hic inserui, ut fratres et prelati qui eis credunt de infidelitate notoria ex libris propriis confundantur, et sic cum fratres qui quondam tenuerunt contrariam viam catholicam, *modo abierunt retrorsum* ad satrapis complacendum. [3] Fratres erubescerent de ista duplici et infami argucia: Bellare est licitum, ergo regnicolis nostris licet bellare secundum seriem qua nunc bellant. See below, p. 123.

Wyclif's Tractate 'De Eucharistia', p. LXVI, and above Conclusiones XXXIII. Hereinafter marked B. It is found from fol. 238^{b}—250^{a}.

3. Cod. bibl. Univ. Prag. IV. H. 7 (now No. 771: see Truhlař, I, 311—312). It is now first used in the edition of Wyclif's works, and will hereinafter be marked C. It is Almost without side-notes; the handwriting is good. 'De Fide' runs from fol. 49^{a}—55^{b}; the first four chapters and the first part of the fifth are missing.

4. Cod. pal. bibl. Vindob. 1337, formerly CCCLXXVIII: hereinafter marked D. Described by Buddensieg, Wyclif's Pol. Works. I, pp. XL to XLII. 'De Fide Catholica' runs from fol. 150^{b}—161^{a}.

5. Cod. pal. bibl. Vindob. 3927, formerly CCCLXXXVI; hereinafter E; described by Buddensieg, Pol. Works, pp. XLIII—XLIV. 'De Fide Catholica' runs from fol. 43^{a}—51^{b}, with separate side-notes.

6. Cod. pal. bibl. Vindob. 3930, formerly CCCCIV. Described by Buddensieg, pp. XXXVII—XL (of Pol. Works); cf. Pollard, Wyclif's Dialogus, p. XXIII. It is here to be called F. It has separate side-notes. 'De Fide Catholica' runs from fol. 221—230, and bears the title 'De Ecclesia'.

7. Cod. pal. bibl. Vindob. 4507, formerly CCCLXXXIX; described by Buddensieg, *ubi supra*, pp. XXXIII—XXXVII. Here to be called G. Divided into chapters. From fol. 110^{b}—120^{b}, with the title 'De Ecclesia'.

8. Cod. Lambeth, 1038, which belongs to the XVIIth century and is, therefore, of no use for a study of the transmission in manuscript.

VI. De Ordine Christiano.

1. Contents and Date.

The title: 'Of the Christian Priesthood', given to this tract, does less than full justice to its contents: for it does not treat of priesthood amongst Christians, but enquires whether the Papacy is necessary in the Church. It is the very same question that Wyclif deals with at greater length in his 'De Potestate Pape', and which he examines in other works of his. 'Certain of the faithful', he says, 'desire to solve the problem whether it can be proved out of the Gospel, "Quod sit unus papa, Christi vicarius in terris". Every text in the Bible bearing on Peter may be overhauled: nowhere shall we find any such doctrine. And yet it is

customary, throughout the wohle world, to draw this inference: Peter was set by Christ over the other apostles: therefore, there must be a Pope who is in like manner set over the Bishops.

But was Peter indeed set over the other apostles? No. In the Epistle to the Galatians we find James, Peter and John acting in concert: not Peter alone. Not one of these transmitted any powers to Paul: his knowledge, his powers, and his apostolate had already been given to him beforehand by God. In knowledge he surpassed Peter, as the latter acknowledges (II Peter, III, 15), and Paul himself testifies (I Cor. XV, 10). The Apostles were fellow-workers, none of them having more power than another. Thus James (Acts XV, 19) was able to give a decision[1] that differed from that of Peter; *he*, not Peter, was Bishop in Jerusalem, that holiest of places; and he is named first of the chief Apostles. Not only James, but also John, was above Peter; so these had in the Epistle to the Galatians all the prerogatives in virtue of which it might be said of each: Non est inventus similis illi. No single one of the Apostles was completely (infinite) above the others; such a position of absolute superiority was reserved to Our Lord alone. Even from the supposed supremacy of Peter, no inference can be drawn of a similar supremacy of the Pope over the Bishops. Peter had one privilege above the others: that of a greater burden and more toil; but this proves nothing at all in favour of his primacy. The power usurped by the Pope took its origin, not from Christ, but from the Emperor Constantine.

Nowadays the Pope advances his claim to be as Christ, and his Bishops, as the Apostles: but in their life and doctrine they form the most complete antithesis to Christ. Whoso would be the Vicar of Christ, must (like Him) be poor and humble, and be useful to the Church. Such a one is not raised up by the power of man; but by his works it is known that the Lord has chosen him. Such men will rule the Church according to the law of the Gospel, — the Church, at present a prey to laxity and dissensions. But in how far ought we to obey such a superior as the Pope is? If he orders us to do what is founded on Gods' law, we should be obedient, just precisely out of respect for God; if the contrary, we ought to resist his commands. As a consequence, no one should obey such commands of the Pope as (like many Church

[1] Propter quod *ego* iudico . . .

laws) have no Scripture warrant, nor any other purpose but to rob the people, but yet are held in as great esteem as the Gospel. — A careful study of this tract shows that Wyclif had already formulated all possible objections to the Papacy as a Divine institution. Modern learning has — so far as essentials go, — only added a critical examination of the Gospel texts.[1]

As to the date of issue of this tract, we caunot assign it with any degree of exactitude. Shirley says it is 'Of late, but uncertain date'. What Wyclif says of the Mendicant Orders[2] would bear out this view. It seems that 'De Ordine Christiano' was issued somewhat later than 'De Potestate Pape', since it undoubtedly appeals, not to the learned public, but to the public at large: the former was expected at any rate to follow rather the more elaborate reasonings of 'De Potestate Pape'.

2. The Manuscripts.

De Ordine Christiano is in Cod. 1337 (= A), 3927 (= B), and 4527 (= C) of the Vienna Court Library; in the Ashburnham MS. XXVII C (which has been here taken for the text, and marked D); and in Cod. X E. 9 of the Prag Univ. Library (= E), which has been described above.

VII. De Gradibus cleri ecclesie.

1. Contents and Date of Issue.

A zealous friend of evangelical truth, who belongs to the laity, asks Wyclif what the necessary requirements are for any one to be rightly ordained a priest or a deacon; and what relations the various hierarchical ordinations have to each other.

To answer both these questions, Wyclif asserts the following proposition: "Church ordinations should proceed according to reason and to the Divine law, i. e. according to the Bible, not to human decrees which have no warrant in Holy Writ.

[1] See Joseph Schnitzer, 'Did Jesus found the Papacy?' third ed. p. 42 and *seq.*
[2] See below, p. 138: 'Et ista unica regula dissolveret quatuor sectas oppositas secte Christi et purificaret ab erroribus sectam Christi.'

For a lawful ordination, both the Ordinant and he that is to be ordained should possess the qualities necessary for ordaining and for receiving ordination. As those powers which are given thereby proceed from God, no ordination is valid unless God has inspired it. The external formalities of ordination have no significance; and Christ has left us no formula to be followed for the consecration of a priest or a deacon. Had He held such forms to be indispensable, He would not have failed to instruct His disciples as to the same. It may be asked, as an objection: 'How can it then be known that any one is validly ordained?' The answer is: 'Operibus credite'; i. e. the validity of an ordination is to be recognized by one's deeds.'

Wyclif then — after replying to a side-issue, a question put to the same zealous friend in order to entrap Wyclif himself — passes to the second principal point. "According to the doctrine of the Holy Fathers, no other hierarchical degrees besides priesthood and deaconship are necessary in the Church. Those two sufficed under the Old Covenant, though the Divine service was then far more elaborate than now: how much more sufficient should they be in the New Covenant! According to the teaching of the Apostles, priests and bishops do not differ in rank: Paul sometimes calls Titus a bishop, sometimes a priest. But of what use are the lower ranks such as are found in the Church nowadays: 'clericus prime tonsure', acolyte, and subdeacon? Neither human reason, nor any Scripture text compels us to admit these degrees. Why then burden the Church with these unprofitable functions? So too of the higher ranks. Paul was by trade a tentmaker: who will deny him to have been a priest sent by God, and a bishop — which amounts to the same? Why should there be any other prelates, as these bishops of modern times, archbishops and popes? There is no warrant for them in Holy Writ. Rightly therefore are they named, on account of their origin, 'Imperial prelates'. And as concerns any rank higher than that of priests, Christ placed highest him that was the humblest; to-day the proudest takes the highest place. Can anyone doubt that this is the reason why the Church is now torn by such dissensions, and that it now seems evident that we should return to the order of things which obtained in the days of the Apostles?"

As to the date of issue, we cannot assign it with accuracy for this short tract which certainly has not been handed down to us in good condition. Shirley's opinion: 'Of late, but uncertain date,' agrees with our own.

2. The Manuscripts.

This tract is in 1337 (= A), 3227 (= B), 3929 (= C) and 4527 (= D), of the Vienna Court Library: all have been described. Also in X. E. 9 (= E) and V. F. 9 (= F) of Prag. Univ. Library, and the Ashburnham Library Cod. XXVII C (= G): for which, see above. V. F. 9 (of Prag University) has the text twice over: fol. 39^{a}—40^{b} and fol. 98^{b}—100^{a}.

VIII. De Servitute Civili et Dominio Seculari.

1. Contents and Date.

This tract is in immediate connection with 'De Incarcerandis Fidelibus'. Lordship and service (it says) are relations based on Scripture. "There are three kinds of lords. God has lordship absolute. He that does good to another, is also his lord. Lastly there is permanent and also hereditary lordship, established by earthly laws. To this threefold lordship there corresponds a threefold service. (1) All creatures are Gods' servants. (2) Every man who is in God's grace, serves the others. The third kind of lordship and of service is in its origin the result of sin; in the state of innocence it would not have existed. This kind, too, has its subdivisions. Thus there is a lordship and service based upon remuneration, and another upon the love of one's neighbour. In this last manner did the Angels of old serve the Apostles. But the other kind of lordship is also permissible, and Christ thus commands us to give unto Caesar the things which are Caesar's. Paul calls the powers which be, 'God's servants, who bear not the sword in vain, and whose duty it is to punish sins.' The temporal authority of princes ought in no wise to be diminished: whoso undertakes this, opposes God's ordinance. Priests who possess temporal power should have it taken from them by force: secular lordship is a thing to which they have no right." —

What does Wyclif say about serfdom? As his opponents consider him to have been (intellectually) the originator and true ringleader of the insurrection in 1381, it is worth while here to look into his view of this matter. Here he expounds all the reasons that can be brought against serfdom; yet it is impossible to find anything like an attempt to stir up the lower classes against the aristocracy. The tract is (broadly speaking)

a concise extract of the first book of 'De Civili Dominio'. But Wyclif has prefixed to this a preface in which he examines the question of the clergy's position relatively to the subject. He answers it with a vehement attack upon the whole hierarchy, especially the Pope, 'who presumes upon Holy Writ, laying claim to eneroach upon the rights of foreign princes, to incarcerate people in foreign countries and to call them before his tribunal.'

In these words there is clearly an allusion to Gregory XIth's bull, which ordered Wyclif to be seized and brought before the Pope's judgment-seat. It is interesting to note how exactly the very wording of the tract 'De Servitute Civili' corresponds in some places to the expressions used in the Papal bull. For instance:

De Servitute Civili.	Bulla Gregor XI.
Sic autem contingit Romanum presbyterum insanire, quod mittat in Angliam clericis quos contempnit, ut respondeant *infra tempus modicum* suis cardinalibus, iudicibus inimicis et ut machinetur hanc stultam cautelam diaboli quod Romam veniant vel *ubicunque papam esse contingit* sub pena crudelissima *responsuri.*	. . . . Citare curetis . . . . *quod infra trium mensium spatium* . . . . *ubicunque nos esse contigerit* comparere (debeat) . . . . . super propositionibus *responsurus.*

Against Gregory XIth's mandate, Wyclif takes the field with a series of propositions that he sets forth. "As in the very land of the Pope disturbances prevail, and no one is secure from the attacks of robbers, he that would obey such a citation would do so at the peril of his life, Many a one is unable to come before the said tribunal, on account of illness and want of strength for the journey. And how shall the Pope be judge. if he should happen to die meantime and fall into hell for his sins?" — If we take these arguments properly into consideration, we shall undoubtedly fix the date of issue for this tract as 1378.

"Cannot", says Wyclif, "a citation of this kind be given effect to in England itself? And is it not enough for the faithful to set a written declaration of their faith before the Roman Curia? 'Citationes tales possunt faciliter in Anglia terminari, cum citati volunt humiliter detegere et mittendo scribere ad Romanam curiam fidem suam'."

Can it be doubted that this passage alludes to the well-known letter of Wyclif to Urban VI, erroneously dated 1384?

The Pope, Wyclif goes on to say, has no business to meddle with kingly rights. Both the Pope and those Bishops whom he had enjoined to incarcerate Wyclif, are here severely blamed by him, together with the whole of the upper clergy. The monks, 'who are robbers of the people, yet claim protection from secular lords,' come in for a special share of blame.

No one who has studied the whole of this controversy will deny that the arguments in this tract coincide with those in the polemical treatise 'De Citationibus Frivolis',[1] as may be gathered from the first sentence in the latter work: "Si papa vel eius vicario citante virum legium regis, ut compareat coram eo personaliter, loco et tempore que ipse voluit limitare, dum rex non licentiaverit, num predictus vir legius teneatur sub pena gravis peccati coram papa vel eius vicario in dictis loco et tempore personaliter comparare?"

It is an unfortunate circumstance that so able an editor as Rudolf Buddensieg, who issued 'De Citationibus Frivolis', should not have had an opportunity of comparing these two tracts. Possibly the other was not even known to him. Had he compared them, he could scarce have committed the error of ascribing the date of De Citationibus to 1383—4, and of drawing thence certain inferences which are quite invalid.[2] The Registers of Pope Urban VI. for those years, which are fortunately still extant in the Vatican Archives, do not contain even the slightest mention of any citation made by this Pope to Wyclif. But there is yet another point to be considered. How could Wyclif, in 1383 or 1384, allege that the King or the Government had forbidden him to go to Rome? Five years earlier, such a prohibition was quite comprehensible. He was then in the King's Council, in close connection with the Government, and influential in Parliament on account of his practical ability and knowledge. Then indeed

[1] Polemical Works, II, 546—564. [2] The only passage that can be quoted in favour of a later date, is the mention of Wyclif's theory of the Eucharist, p. 553: "Sic nescit fidem catholicam eciam de hostia consecrata, quam tractat cotidie . . . ." But we see at the first glance that the words 'eciam de hostia consecrata', which do not tally with the rest of the work, are a later addition. The expression 'refuga', used by Wyclif, is wrongly applied by Buddensieg to Urban VI., who had fled from Rome to Naples: for 'refuga' is a word taken from II. Macch. V, 8 (ut refuga legum), and means one who flees from justice; Wyclif uses it again in this sense, and in the present tract, 'De Servitute Civili', p. 161.

he might have said: "Et sic dicit quidam debilis et claudus citatus ad hanc curiam, quod prohibicio regia impedit ipsum ire." We need not suppose that Wyclif was never "debilis et claudus" until the two last years of his life; already in the present tract, which — as has been demonstrated above — must belong to the year 1378, we find a sentence which bears on the subject: "Contingit quod Deus necessitat citatos ex *infirmitatis vel debilitatis impotencia*, quod infra tempus datum et usque ad diem iudicii non poterunt per tantam distanciam laborare.[1]

2. The Manuscripts.

The tract 'De Servitute Civili et Dominio Seculari' is contained only in Cod. Ashburnham XXVII from fol. 82—89 (see Pol. Works, II, 543). Mr. F. D. Matthew caused a copy to be made, which is the text of the present edition.

IX. De Prophetia.

1. Contents and Date.

Though 'De Prophetia' is the title of the present tract, this is a subject only touched upon in the opening words, wherein mention is made of Merlin and of the prophetess Hildegard. Like the latter, Wyclif also claims to look into the future, and to say that "the Church will never be freed from the plagues foretold in the Gospels, until the clergy shall be changed from the heathenish state in which it is now; until it lose its greed for the possession of earthly things, which make it neglect its duties as guardian and shepherd of the people. The words of the prophetess apply not only to the Mendicant Orders, but to the whole clergy, in whom ambition and greed have destroyed the sense of duty. In the place of this degenerate clergy others must come who, sent by God, will preach the truth of the Gospel without fear of man. It is necessary that the Church should return to what it was in apostolic times: when the clergy, humble and poor, lives only to do its duty, laymen will surely provide it with the necessaries of life. Were the Church now as it was in the times of the Apostles, there would be no simony, no priestly pride. Even in the days of the Old Covenent, when

[1] See below, p. 159.

the priesthood, besides tithes, received what was offered in sacrifice and given as alms, — four times more than it required, — things were yet better than now, when the clergy possesses lands and secular power. These were indeed given in order that it might the better be able to perform its duties and assist the poor: but it does not so. And the result is that it may be said of England: In no other country is the clergy so richly endowed as here, but instead of fulfilling their duties towards the King and the realm, they are more degenerate here than anywhere else. They all run after the things of this world, and squander the treasures of the land, with which the Pope and his pseudo-cardinals, the enemies of our country, has endowed them. The dust of these earthly possessions has blinded the inward eyes of men to such an extent that they cannot see how the first donors and their descendents would approve of their taking away from the clergy such evil-smelling dung. The country would but gain thereby. That part alone of Church property which is in so-called 'dead hands', would suffice to free the realm, from external foes, as of old it was free."

In this tract disendowment of the Church is proposed:[1] and we may accordingly fix its date as the time of the 'Theses' controversy; that is, about 1378. But it is impossible to get from its contents anything that gives the exact date.

2. The Manuscripts.

This tract is found in the MSS. 1337 (= A), 1387 (= B) already described above: in 3933 (hereinafter designated as C), described in Pol. Works, XXXI: — these belong to the Vienna Court Library. It is also in the MS. of the Prag Domkapitel, C. 73 (= D), described in 'De Potestate Pape', XLIX; in III. F. 11 (= E), described in 'De Potestate Papa', p. L; and in III. G. 11 (= F), described by Buddensieg, Pol. Works, p. LI—LIV.

[1] It was for this reason very heartily received in Bohemia, and we, therefore, find in the two MSS. of the Prag Domkapitel significant notes on the subject: "Scriptoris cuncti memores sint atque precentur ei requiem iubilei", for instance One MS. has: Neb gest toho dobrze hoden (isto enim dignissimus est).

X. Responsiones ad argumenta Radulfi Strode.

1. Contents and Date.

As concerns the personality of the man against whose arguments the present 'answers' are directed, nothing is to be ascertained from the present tract; nor does Wyclif mention him in any other of his works. It is difficult to decide with any degree of certainty whether this tract belongs to an earlier period — for instance, as Shirley supposes, to a time previous to the outbreak of the Western Schism — or to some later time. But it is hardly possible to agree with Shirley's view. For if we take into account the fact that Wyclif brings forward in this writing, his idea of the most complete reformation of the whole Church, and even sets before us the manner in which such a reform should be effected, so early a date seems quite out of the question: and many other facts point to a later time of issue. Strode's first argument is directed against Wyclif's theory of the Church, which is so sharply formulated that it can scarcely belong to any time *previous* to 1377; it must have been written during, if not after, the controversy over the '18 Theses'. At the earliest, it may have appeared before their condemnation. Besides, Strode's first six arguments show him to be perfectly acquainted with Wyclif's theory of the Church. And when we reflect that, towards the end, our author alludes to the harm done by the Mendicant Orders (that he already here refers to as 'sects'), declares that they ought to be abolished, blames the superb churches built by the Friars, and speaks of the 'Imperialized' hierarchy, — it seems impossible to give any date for this tract previous to 1378. Before that year, Wyclif could hardly have declared: 'Et sic foret utile, quod non foret papa vel prelatus caesareus.'

The contents are as follows. In the first six chapters, Strode's attack on Wyclif's theory of the Church is refuted; in the following, his defence of Church endowments is assailed; and the tract ends by asserting the necessity of the Church's return to Apostolic times, which Strode had attacked.

On a careful examination of the first passage in this tract, it will be found that it successfully decides the question whether Strode was in reality, not Wyclif's opponent, but his friend. Such he was; and he

is also designated as 'a friend of truth'. It is, then, not properly against him, but against his arguments as such, that Wyclif subsequently contends, and he goes on till the end without any further allusion to him. Possibly the words: 'homo quem novistis in scholis', may be understood to mean that Strode had once been a pupil of Wyclif. What the latter adds in this connection concerning himself and the real motives which had led him on to investigate and preach the truth, is deserving of very special notice. We see the man actually at work, and feel deeply touched when he accuses himself of arrogance and vanity in days gone by.

We may also gather from this tract that Wyclif's position at the time of writing it was already widely known. He is far from overlooking the difficulties which must accompany his reformation of the Church. Such a thing, he says, ought not to be undertaken hastily and with rashness, but carefully and prudently put into execution.

2. The Manuscripts.

We find the text of these 'Responsiones' in four MSS. namely: in the Vienna Court Library, Codd. 1338 (= A), 3929 (= B), 4527 (= C); and in Univ. Bibl. Prag. III. G. 10 (= D). For 1338, see Pol. Works, p. XLVIII; for 3929, ib. XXIX; for 4527, ib. XXXIII; for III, G. 10, see Wyclif's 'Miscellanea Philosophica', I, p. LXX.

XI. Responsiones ad quadraginta conclusiones sive ad argucias monachales.

1. Contents and Date.

This is an apologetical tract, written to defend the so-called 'poor priests' against the attacks of a certain Doctor. This had written forty-four 'Conclusions' against Wyclif's disciples, to bring them into evil repute amongst the people. Some of these conclusions are so worded that Wyclif cannot contradict them; but he thinks that their readers ought to beware of them all the same: such people, in order to lead others astray, are wont to mingle a good deal of truth with their heretical doctrines. So, against the first conclusion, that 'Christ, as King and Priest, was at once rich and poor,' he has nothing to say; but he objects to the second, that 'Christ's powers are now handed over, on

one side to the Emperor, on the other to the Pope'. "As to the Emperor, this is true, but not as to the Pope in Rome; for there is no reason to suppose that the Roman Bishop should invariably be Christ's Vicar. There have been many good, but also many bad Bishops of Rome: therefore, the writer would have been better advised if he had remained silent about the Pope, left his name out of the debate, and ignored it. Christ alone can tell who our High Priest is. He never intended to make Peter His Vicar: all the Apostles were, equal one to the other: the election of a Pope as now performed has no foundation in Scripture; our Pope is Jesus Christ." — In the fifth conclusion (the others that precede deal with human legislature and the question whether it is right to wage war) ha returns to the Pope: "By the Pope's deeds, we may know that he is truly Antichrist. As any man is a fool, who drinks muddy water when he has the clearest spring at hand; so should we rather keep to the laws of God than to the impure laws of man, which are those of Antichrist." If the opponent affirms (as in the sixth Conclusion) that it is the ruler's duty to uphold the Church, Wyclif restricts this assertion. "Neither King nor emperor ought to uphold the false privileges of the Church, but only those which are true. Christ (7th Conclusion) will indeed remain with His Church even until the end of the world: but this is not to be understood of His bodily presence." In the next three Conclusions, Wyclif deals with the theory of the Eucharist; the four which follow blame monastic Orders as useless and even hurtful; 'if there have been holy men amongst them, they must at the end of their lives have done penance for being there.' The eighteenth Conclusion is for Wyclif the starting-point of a controversy concerning his ideal of poverty and against Church endowment; but in the twentieth he comes back to his former subject, and assails the monks. "That the state of a cloistered monk is the safest of all (as the opponent asserts in his 22nd Conclusion) cannot be proved. The most meritorions state is that of an apostle; but a monastery is nought but a nest of devils, in which many a soul is dragged down to perdition. More deserving than the acts of such monks, be their tonsures ever so large, are those of pious laymen, who are also not unfrequently priests in the true sense of the words." "I do not absolutely condemn these sects", exclaims Wyclif, examining the 24th Conclusion; "but I hold in far higher esteem the sect (i. e. the followers) of Christ. To leave the latter and cleave to the former, is

complete madness." — In the following Conclusions, also in part devoted to the same subject, Wyclif comes to deal with secular lordship, usurped by the hierarchy; and this leads him to Constantine's endowment of the Church. He says that the Pope should not have accepted it; and Constantine, through such endowment, was a devil, damned to the lowest abysses (iam profundius diabolus condempnatus). Wyclif did not go so far as to call in question the authenticity of the Constitutum Constantini. But he calls the Decretal 'Per Venerabilem', to which appeal was made in this case, 'a thing that contradicts many of Christ's maxims'. From this it follows explicitly that the Church has no right to contend for worldly possessions and temporal power. He therefore severely blames the conflict then going on in Flanders. "Should a Pope command that property taken from the Church should be restored, using both the spiritual and the temporal sword thereto, the faithful must not care, but rather bear such loss with joy, as the Bible would have them do. Let them not be deceived by tales of miracles, bearing on this matter." "One act of charity", says Wyclif, "has greater weight with me to produce belief than a thousand alleged miracles, worked by dead men, in which delusions bear a part, and which are quite irrelevant to faith." The question of Church property is followed up in the next chapter down to the 33rd Conclusion, which, together with the next, establishes the proposition that a priest, if in a state of sin, cannot administer the Sacraments validly. And in the following Conclusions, Wyclif again returns to descant on the question of Church endowment, and indeed with the same arguments as those with which we are acquainted from his other works in favour of reform; which all equally lead to secularisation of ecclesiastical property. In a certain digression we find here a personal reminiscence of Wyclif, "If Antichrist," he remarks in the 39th Conclusion, "ever gives a living to a Catholic here and there, on the recommendation of pious men, he will so vex the same with exactions, that it were better if he had remained in his former poverty."[1] The system of ecclesiastical benefices has to be completely changed, and only then will room be made for free preaching; only then will the Church Militant regain her

[1] Dum quosdam catholicos ad mocionem quorundam fidelium stulte promovet, tales appendicias symoniacas de primis fructibus apponit quod promoti sui preeligunt in priori pauperie remanere.

former aspect. To that end, secular lords ought to work together. Against the 41st Conclusion — 'Any one who takes to himself the temporalities of the Church incurs excommunication,' Wyclif points out that such a claim is not founded on Holy Writ. God alone excommunicates a man for his sins. — In the following Conclusions, the Sacraments of the Eucharist and of Penance are dealt with, and in the end we get at the purpose for which the book was written. "One must not," Wyclif says, "overlook the fact that the adversary's Conclusions are in great part heretical, and mine on the contrary those of a good Catholic. That therefore the Catholic world might not be led into error by my opponent's doctrines, I have exposed his fallacies; especially those concerning the consecrated Host." This gives us the date of issue of the work, undoubtedly the time when 'De Eucharistia appeared', that is, about 1382 or 1383: for the reasonings on the subject, as given in this tract, are but au extremely condensed compilation of extracts from 'De Eucharistia'.

2. The Manuscripts.

The 'Responsiones ad quadraginta quatuor conclusiones' are found in the MSS. 1338 (= A), 1622 (= B), 3927 (= C) and 4527 (= D) of the Vienna Court Library. These are all accurately described in previous editions of Wyclif's works (Dialogus, De Simonia, and Pol. Works). The text is not perfectly well rendered in any of them; the best is D, and A comes afterwards.

XII. Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis.

1. Contents and Date.

Against Wyclif's latter teaching, viz., 'that the Church, on account of the difficulty which it finds in obtaining a true Pope, does not need to have one at all,' there arose an adversary, about whom personally nothing particular is known: but we may suppose, from the peaceful tone taken in this controversy (Wyclif calls him 'one zealous for the truth'), that he had formerly been in closer relations with our author. He answers his arguments in the present tractate, consisting of 17 chapters; and as he gives these arguments separately at the beginning of each chapter,

we thereby find information as to the contents of his opponent's book. It would appear that certain oral utterances[1] of Wyclif were attacked by his 'Socius' (as he calls him): and this brings to mind particular sermons of his, in which he asserts the non-necessity or the hurtfulness of the Papacy.[2] As in all the 17 chapters there is scarce a single argument with which we are not already acquainted through Wyclif's other works, we may deal briefly with their contents. The 'Socius' had alluded to the High Priest's office in the Old Covenant, as the figure of the Papacy, and quoted the Saviour's words: 'I am not come to destroy the Old Law, but to fulfil it.' Wyclif answers thus: "So long as the Saviour dwelt upon earth, He was the visible Head of the Church Militant. Why did He not remain with us? He tells us why when He says: 'Expedit vobis ut ego vadam.' But after His Ascension, He left us His Law, together with other consolations: and this suffices for the government of the Church."[3] To what the 'Socius' says of the power of the Keys given to St. Peter, of his acting as Supreme Head of the Church, of the Saints who acknowledged him as such, and lastly of the Papacy as a necessary High Court in cases of heresy; Wyclif replies that the Pope's title is not even found in the Bible, the Papacy (as it is now) being the work of Sylvester; and that the words concerning the power of the Keys, referring not to one single person, but to the Church collectively, confer not temporal power, but spiritual, and an acquaintance with the wisdom of the Gospel which is withheld from those who do not follow Christ's example. "Now, indeed, it were good for the Church to possess a man who, like unto Christ for his humility, poverty and patience, would like Him care for the Church: but the Popes are not such men. And since Christ has not taught that anyone is Pope, but rather the opposite, it is evidently expedient for the Church not to have any Pope."[4]

The arguments of the following chapters run in the same grooves. Some may say, 'Peter received power to give definitions of doctrine and to overthrow any custom.' This is denied. "He laid down no decrees, and wrote but two epistles, whereas Paul wrote fourteen." — We may

[1] Invehit multipliciter contra sentencias quas concipit *me dixisse.* [2] Serm. I, 401; III, 453, 482; IV, 137, 138, 156, 195. [3] Unam legem plus sufficientem pro causis singulis decidendis. [4] Cum igitur Christus non docuit aliquem esse papam sed multipliciter eius oppositum, patet quod foret expediens ecclesie militanti neminem esse talem.

note in general that what is said here about the Papacy and Papal elections agrees with the propositions set forth in 'De Potestate Pape'; that the arguments about worldly possessions and secular dominion coincide with the corresponding parts of the 'Summa Theologiae'; and that Wyclif's general doctrine of the Eucharist does not differ from what is said in the two last chapters.

On account of this close agreement with each separate part of the 'Opus Evangelicum', we may at once infer that the date of publication of this tractate is not to be fixed, as Shirley fixes it, as 1379, but as 1384. This is evident besides, as it contains mention of the Crusade in Flanders, and of the tractate 'De Antichristo'. It must have been written shortly before Wyclif's death.

2. The Manuscripts.

This tractate is contained in the MSS. already described above: Vienna Court Library, 1338 (= A), 3929 (= B), 4527 (= C) and 4536 (= E); and likewise in Prag. Univ. Library, X. E. 9 (= D) and V. F. 9 (= F).

XIII. Exposicio super Matthaei XXIII.

1. The True Teaching, and the False.

From the title of this tract one might be wrongly led either to suppose it to be a purely exegetical work, or to set it amongst Wyclif's Sermons: and the place given it in Shirley's Catalogue quite mistakes its drift. It is a most vehement attack upon the hierarchy, rather than anything else, and deserves to be in the first rank of our author's polemical works. Here we find a concisely worded impeachment of the Church hierarchy as such, followed by an exposure of their opposition to the Bible, and of the abuses which have resulted from their usurped temporal power; it is amongst the very fiercest productions of Wyclif's pen. All the MSS. entitle it: De Vae Octuplici; erroneously, for this forms but a third part of the subject-matter, and the introductory sentences in the tract show that such a title is a mistake.

Wyclif himself divides his work into three parts. The first (Ch. I to VI incl.) scourges the pride of the modern Scribes and Pharisees, who consider themselves the sole teachers of the Faith and leaders towards

the Kingdom of Heaven. The second part (Ch. VII—XIII) expounds the eight 'Woes' in the Bible (Matth. XXIII, 13) as applying to them for their crimes; and the third (Ch. XIV) foretells the grievous punishment which will fall upon them on that account.

"All that Christ says, in this passage of the Gospel of Matthew, against the Scribes and Pharisees of His time, is" (Wyclif tells us) "applicable to the clergy 'of our times' and it is only through a complete knowledge of this resemblance between them that we can thwart their tricks and escape their snares."[1]

"Thus, then, the priests 'of our times', are like the Scribes and Pharisees; like them they sit in Moses' seat. And as the latter imagined themselves in possession of the plenitude of powers granted by God to Moses, so do the former. Nay, they are even worse; for though the Scribes and Pharisees did not follow the Divine Law themselves, yet they spoke and gave judgments in agreement with it; whilst the clergy of nowadays, even in what it commands others to do, no longer follows the doctrines of Christ, but those of Antichrist, that is, of the 'Imperialized' Papacy and its hierarchy, which lifts itself above God, and ascribes to itself powers which it does not possess."

"So to-day Popes and Prelates lay the heaviest burdens on the people; the Mendicant Friars deceive them by their new-fangled devices of confession; and if any penitent happen to trespass against any of these new doctrines, he is held to have committed a far greater transgression than if he had simed against the Ten Commandments. The modern fashion of giving absolution of sins is merely a means of getting money out of people. No one at present would say, as Christ once did to the adulterous woman: 'Go thy way, and sin no more': to-day heavy fines are exacted. Such, too, is the purpose and aim of the numerous so-called 'reserved cases'; they are a source of revenue;[2] and it would almost seem that God Himself could not forgive even the most perfectly contrite sinner, unless he strictly followed the form prescribed for the sacrament of Penance, without which none can be saved. True contrition is not

[1] Status prelatorum est tam populis quam sacerdotibus declarandus. Per hoc enim populus cautelas diaboli posset evadere et seductorum devium declinare.

[2] Papa non concedit vel prelati maiorem absolucionem a crimine quod reservant, nisi explicant quod satisfaccio pecuniaria fiat suis subditis, quibus dant potestatem confessionem huiusmodi audiendi. Et sic redundat in eos lucrum vel mediate vel immediate.

required: for money they grant absolution even for sins in the future.[1] Only the poor, who are unable to bring money, need despair.[2] And thus does auricular confession drive men straight to commit sin.[3]

"As formerly the Pharisees, so now the begging friars, do their deeds only to be seen of men: therefore do they wear an extraordinary garb, and behave in church as they do, falling prostrate as if dead[4] — seemingly out of deep contrition. Like the Pharisees, too, they love the first seats at table; and in the schools also. And if it is asserted at the present day that any man dying in a Friar's habit is sure not to fall into hell, this is but one of the many blasphemies of which we hear."

"It was to prevent these evils that Christ never decreed any set form for the consecration of priests: He looked, not at externals, but on the inwardness of things. But to-day all is upside down. Whoso does not hold to the forms of Confession will be condemned, *ex contemptu*: a phrase whose meaning English Law has made familiar. Superfluous laws are now passed, and whoever trangresses them will be punished more grievously than for a mortal sin."

"The Gospel says: 'Be ye not called Rabbi, for one is your Master (magister, teacher), even Christ'." These words give Wyclif an opportunity to inveigh against what was taught in his days: and these passages appeared to him so important, that he has taken them from the rest of the present text and the Exposicio super Matthaei XXIII, to spread them abroad as a separate tract, under te title 'De Graduacionibus, sive De Magisterio Christi'. The relation of dependence in which 'De Magisterio Christi' stands to the 'Exposicio' has hitherto been overlooked by our students of Wyclif.[5] Yet this relation was pointed out in an old MS. — III. G. 11 of the Prag Univ. Library — wherein we find written at the

[1] Deus non dimittit peccatum homini, nisi secundum Dei beneplacitum sit contritus. Et istam contricionem nescit Antichristus cognoscere cum omnibus membris suis, cum ista sit fallax argucia: Confessus dicit in voce quod de peccato suo confitetur; ergo verum. Et quesito ab omnibus his satrapis quid requiritur ad contricionem huiusmodi, stabunt muti. Et sic divites possent ridendo adire confessores cesareos et credere quod pro parva porcione pecunie de omnibus peccatis commissis, sine dolore, immo cum iterum peccandi proposito, absolvuntur. [2] Pauperes possunt de remissione desperare. [3] Et sic privata et auricularis confessio provocat ad peccatum. [4] Quidam cadunt ac si essent mortui ante altare super quod postmodum celebrant. [5] Shirley, nevertheless, already observed of the former tractate, that it was 'evidently an extract' (Catalogue No. 94).

beginning of Ch. IV of the 'Exposicio': 'Hic incipit tractatus Johannis Wyclif De Magisterio.'

A tract bearing as its motto these words: 'Sciencia inflat,' learning puffeth up (I Cor. VIII, 1), has its tendency denoted *a priori* by the very fact. Yet they would misjudge Wyclif, that should on that account set him down to have been a foe to learning. No one could possibly be a more fervent seeker after knowledge than he was.[1] "But here we must draw a distinction between true and false learning: one leads men to virtue and disposes their souls towards salvation; the other cares but for unnecessary things. But it is just this latter that finds zealous adherents in our schools; and when anyone comes to utter words of warning against it, people are always ready to accuse him of 'fouling his own nest'.[2] In the struggle for true knowledge, how do our Universities stand? Men are all hastening after lucre. Thus it is with students of law, medicine and philosophy: to say nothing of theological students. Not one of them acts according to the doctrine and example of the Saviour. And yet He condemns the teaching[3] of the Gentiles, although this too may have much good in it. as is said to be the case with necromancy. They say, for instance, of the system of taking scholastic degrees, that it helps as a defence against heretical audacity, and serves to get the knowledge of Holy Writ. But here one must needs wonder that Christ chose, in order to perform the office of teaching, not College graduates, but simple fishermen. Nowadays this is reversed; it is now an honour for the Church that her prelates should have taken a University degree. This may indeed be of use to a preacher and for all exercises of scholastic ability." Its effect, says Wyclif, is comparable to the taking of one poison as an antidote to another.

"And what about preaching? Here fashions obtain, which have nothing in common with the way Christ taught. These graduates set forth God's word in metrical discourse, recite poems and fables. and thereby bring God's word itself into deshonour. Christ having chosen simple fishermen, called them to teach, and confided to them the preaching

[1] Hic dicitur quod, licet sciencia tanquam Dei datum optimum et perfectum, catholice sit laudanda . . . (See below, p. 324.) [2] Quis ergo est ille, qui contra iuramentum proprium nidum inficeret? [3] Hic videtur multis quod Christus hic prohibuit specialiter apostolis et suis sacerdotibus gentile magisterium sive scholasticum.

of the Gospel, it follows that such an office requires no scholastic degree to be taken; if it did, Christ would have had no power to institute this office. What takes place now is in absolute contradiction to Him: whereas Christ entrusted preaching to simple men, Antichrist suspends them from the exercise of their ministry" (an obvious allusion to Wyclif's 'poor priests' and the prohibition of free preaching.) "And whereas of the Apostles it was said that the Holy Ghost spoke from their mouths, the men who preach to-day know northing of the Holy Ghost."

The tractate 'De Graduacionibus' was directed against teachers and teaching of the Scholastic type. To the trickery of charlatans in the pulpit, who with conceits and 'allotries', collected money by fraud at their sermons written for that purpose, it opposed the free and unalloyed preaching of God's word by poor priests who demanded no remuneration. To get money, the other teachers had to preach what pleased the people and as it pleased them. They excused their conduct by saying that they would otherwise have nothing to live upon. But were they not in this worse than robbers? If the fruit of such teaching were considered, truly a simple man might do more for the edification of the Church than any such graduate; for he would possess light from God, of which these men were deprived. "Holiness of life in the preacher makes his sermons more profitable than any academical degrees."

2. The Eight Woes — Then and Now.

This chapter — on the Eight Woes — was also issued again elsewhere by Wyclif: in the 'Opus Evangelicum', where it bears the special title 'De Antichristo'. "The Eight Woes", he says, "no less than the preceding passage, applicable as they are to the hypocritical priests of the Old Covenant, are still more so to those of our times. The Pharisees and Scribes of the Old Covenant now bear other names, but they are essentially the same. Some, with the Pope at their head, act as judges in the Church; others are monks and especially mendicant friars, hypocrites who relying on their own sanctity, overthrow the doctrines of God to put their own in their place. If in Christ's words as to those 'who close the Kingdom of Heaven', there is an indictment of the whole hierarchy, they contain a special condemnation of the modern sects — i. e. of the begging friars, who spread heresies without ceasing, and see no salvation save in their Order. The first 'Woe' applies to these.

"The second is directed against the Scribes and Pharisees, 'who devour widows' houses. make long prayers,' and nevertheless 'receive greater damnation'. This too is meant for the Mendicant Orders, who from foolish women and from the rich of this world whom they deceitfully deprive of the understanding of Holy Writ, receive such abundant good cheer as would suffice to feed many families. They prize their long prayers more than they do the Lord's commandments; and at these prayers during Mass one continually hears them crying out: 'We Thy servants! . . . We, Thy handmaidens!" as though God slumbered, and cared no longer for the services of the righteous.[1] It is not the length of a prayer that gives it value, particularly when enlightenment fails. Work is also prayer, and often has yet greater efficacity.[2]

"The third 'Woe', too, regards the Mendicant Friars, who steal young men from their parents, and enlist them in their ranks; so does the fourth: for the Mendicants care, not for the altar, but for the gift which is offered thereon. The Roman Curia also has instituted so many reserved cases for the same reason; they tax the penances of sinners, but care not a whit for true contrition.[3] The fifth. sixth, seventh and

[1] Compare with this passage the one in the 'Opus Evangelicum', III, 40. The idea is the same here as there; but the parts which give most food for reflection, and — as I have elsewhere remarked — are in remarkable agreement with certain lines of Chaucer, are absent from this tract. In the 'Opus Evangelicum' we read: 'Istud secundum Ve videtur ex practica pertinenter posse fratribus et religiosis aliis applicari. Sicut enim duo sacerdotes in lege veteri latuerunt in pomerio. ut Susannam cognoscerent, sic sacerdotes moderni perversi ex simulacione sanctitatis cum mulieribus et specialiter privatis a viris meandris multiplicibus se inmiscent. Jam enim pro lege admittitur quod domina in absencia mariti fratrem habeat confessorem, vidue autem et specialiter sanctimoniales per confessores huiusmodi sunt seducte. Dimitto autem quomodo in secretis cameris de ipsis procreant per similitudinem sanctitatis sed (ut loquitur evangelium) seducunt feminas per oracionis sue supereminenciam bonitatis. Longum suo mento cum literis fraternitatis communiter sigillatis et cameras mulierum thurificant, ac si in hoc aliquid numinis latitaret. Et hinc aptant sibi exennia, ut sint quedam intersignia amoris inter ipsos et feminas et per meandros alios mille seducunt feminas in spirituali suffragio' . . . Of this description we find the counterpart in the Epistolae obscurorum virorum: but there is nothing of the sort in the present tract. [2] Ideo debet fidelis cavere de ocio et edificatorie opere magis intendere, quia certum est quod talis opera magis orat. [3] Here. too, the matter is treated more at length in the 'Opus Evangelicum': Magnificamus sacrilegium tanquam peccatum gravissimum et introducimus opinionem de re sacra, quod quid-

eighth 'Woes' likewise fall upon the Mendicant Orders. It is they who swallow gnats, figs and camels; transgressions against their ceremonial observances are accounted by them as mortal sins; all their proceedings haxe to do with externals, and they find the greatest difficulty in excusing themselves, when attacked on account of their temporal possessions.[1] They are given up to gluttony and wine-bibbing, their platters and cups are ever full; but they care not to feed the souls of their flocks. They are seen at the funerals of persons of quality, swarming round the kindred of the deceased with words of flattery, informing them of the ways in which they can obtain eternal bliss for the souls of the departed. And whilst this hierarchy celebrates the festivals of the martyrs, they are persecuting, even to blood, the men who preach Gospel truth.[2]

The third part of the commentary on Matth. XXIII, is a prelude to the tract immediately following the present one.

3. The Manuscripts.

The 'Exposicio textus Matthaei cap. XXIII sive de Vae Octuplici' is to be found (1) in the Ashburnam MS. XXVII, fol. 69 and seq. (= A). See Pol. Works, II, 543; (2) in Cod. pal. Vindob. 4527, fol. 85—98 (= B); (3) in Cod. pal. Vindob. 1338, fol. 31—44 (= C); (4) in Cod. pal. Vindob. 1387, fol. 138—144 (= D); (5) in Cod. pal. Vindob. 3930,

quid fuerit datum vel dedicatum ecclesie, illud eo ipso est sacrum: et auferre illud a vocata ecclesia est summus gradus sacrilegii, sicut dicunt. Et sic bona ecclesie possunt per laicos conferri ecclesie, sed in nullo casu auferri ab ea. '*Et sic cumulantur temporalia usque ad putredinem.*' Wyclif thus, in his greater work, returns to his favourite theme — the ideal of ecclesiastical poverty — but makes no mention of it in this shorter tract.

[1] This point, as may readily be understood, is dealt with at much greater length in Wyclif's longer work. The venality of the Curia and of every branch of the hierarchy, scarce touched upon here, is sternly exposed in the 'Opus Evangelicum': 'Et hec racio quare officium curati in ecclesia est venale, quare episcopi, iudices et alii prelati ecclesie plus curant lucrum proprium quam salutem animarum subditorum.' Op. Ev. III, 52.

[2] This persecution of the 'simple priests' by the English hierarchy is set forth of course at greater length in the Op. Ev. III, 61. Here Wyclif is content to point out the hypocrisy of such proceedings: 'Quot (rogo) sunt in Anglia, qui dicunt se specialiter diligere dominum Jesum Christum, et tamen vivunt vitam sibi contrariam, et pauperes presbyteros, qui tam vita quam verbis vitam Christi diligunt, persequuntur. Et in aliis contratis, eciam usque ad curiam Romanam, invenies multos tales.'

fol. 128—140 (= E); (6) in Cod. bibl. Univ. Prag III. G. 11, fol. 178 to 190 (= F); and (7) in Cod. bibl. Univ. Prag. IV. H. 7. This last was not known to Shirley, and should, therefore, be briefly noticed here.

The MS., according to Truhlař, Cat. codd. manuscript. Latin. I. 331, belongs to the XVth century; it has been noticed above in the remarks on 'De Fide Catholica'. The ascertained fact that not only the Commentaries on Matth. XXIII, but also those on Matth. XXIV, were issued under different names ('De Vae Octuplici' and 'Longum Evangelium' respectively) is of importance. Shirley if he had known it, would probably have preferred to class these commentaries amongst the Controversial Works. Indeed, they contain the fiercest attacks Wyclif ever made against the Pope and the Mendicant Orders. We have already, in our Introduction to the 'Opus Evangelicum', written all that is worth knowing on this subject; as also upon the connection of both tractates with the work in question, on their priority as to the time of appearance, and on the literal coincidence of many passages in both works: so that it suffices here to mention the fact.[1]

XIV. Exposicio super Matthaei XXIV.

1. The 'Long Gospel or The Tractate of Antichrist': Contents and Date of Issue.

One of the copies made in Bohemia gives this tractate the title of The Long Gospel. Whether this designation came over from England together with the work itself, or whether it is more likely to be a cryptic title, substituted for 'Opus Evangelicum', with which it has a whole series of passages that are identical — must here remain undecided. Should another title be required that should suit the subject-matter, it may be called, as one MS. calls it, 'De Antichristo'.

Amongst Wyclif's shorter tracts, this one stands high. "The most important work of Christian charity," he tells us here, "is to bring the Church back to the position which Christ ordained her to occupy. However, this reformation cannot be expected of the secular clergy, which is completely in the hands of Antichrist. Secular lords can achieve

[1] Op. Ev. III, Introduction, XXV. Parallel passages, pp. XXVI—XXVIII. Word for word extracts, III, 132, 134.

most in that direction. The reformation of the Church must proceed from them, and the means thereto are in their hands; for they are already able to study the Gospel in the language which they understand, and to proceed according to Evangelical precepts."[1] As Wyclif himself, by his zealous studies of Holy Writ, the most fruitful result of which was the translation of the Bible, had been enabled to compare the Church of the Apostles with that of the Popes: so would the Bible, as he desired and hoped, produce the same effect on the minds of the laity.

That Wyclif's expectations were justified, may be gathered from the dismay which the English version of the Bible aroused in many circles, and from their hostile attitude towards it.[2] The present tract was certainly calculated to excite the zeal of secular lords on behalf of the cause of the Gospel. Besides the attacks against the Papacy, which the second title (De Antichristo) already leads us to expect, it very fiercely assails the regular clergy in general, and the Mendicant Orders in particular. "Any form of life is preferable to that of the cloister, for which neither Christ nor His Apostles laid down any rules or directions."

Wyclif applies the Bible text: 'There shall not remain one stone upon another, that shall not be overthrown,' to the hierarchy of his time, "All that is said in this passage bears on our own times also. Already we hear of nothing but conflicts and warfare. Kingdom rises up against Kingdom; England against Scotland and France, Christians against Saracens, one Pope against another: 'as it is the case now in Flanders, and as it was foretold in the Gospel, one hears in these days of nothing but famines, plagues, and earthquackes.' This mention of plagues and earthquakes supplies us with the means to fix the date of the tract: 1382 or 1383.

"But who is to blame for all these calamities? The hierarchy, and above all, the Pope, who is its head. No other than he can be meant by the 'abomination of desolation in the holy place', mentioned in Scripture." In this tract, 'Of Antichrist,' we certainly meet with the most vehement outbursts against the Papacy that ever proceeded from Wyclif's pen.

[1] Temporales domini possunt studere evangelia in lingua eis cognita et reducere ecclesiam ad ordinacionem quam Christus instituit. Et istud foret opus precipuum caritatis. [2] Claudunt (regnum celorum) impediendo, ne evangelium fidelibus predicetur, ut hodie multum horretur, quod evangelium anglicetur, ut patet de episcopis, de fratribus, etc. Op. Ev. III, 36, 37.

"In life and behaviour the Pope is in absolute contrast with Christ:" and as in other works of Wyclif, so here too there occur terse antitheses drawn between Christ and His counterpart. "The three parts of which the Church Militant consists — priests, secular lords, and lay commoners — ought to work together to crush the perfidy of Antichrist and his satellites. They will take such measures for the conflict as agree with Christ's example; and when they are once familiar with these, they will scorn Church censures and other such penalties dealt by Antichrist." At an earlier period, Wyclif still hailed Urban VI as the true Pope, from whom he expected the reformation of the Church: now he no longer hopes anything either from him or from the Antipope. "If the Bible maxim, 'Operibus credite,' be but applied to the life of the Pope, an end will presently be put to his domination; and also to that of the false prophets, — the Mendicant Friars. Their credentials consist in briefs and bulls, with which they would prove their lies to be truths."

2. The Manuscripts.

The text of 'De Antichristo' is in the same MSS. as that of the 'Exposicio super Matth. XXIII'. For both of them the 'Opus Evangelicum' should be taken into account, and their texts compared with it.

XV and XVI. De Oracione Dominica. De Salutacione Angelica.

1. Contents and Date of Issue.

Shirley has classed both these tractates in the 'Sermons, Expositions, and Practical Theology' group. Their contents, however, do not deal with edificatory matters; so these tracts, too, belong to Wyclif's polemical writings. It is known that both in his sermons and in the tracts of his last years. Wyclif inveighed with particular severity against the view held by the Mendicant Friars, that their 'special prayers', longer or shorter according to the sums paid, possessed a much higher value than the usual Church prayers. 'Certus sum', he he says in the 'Opus Evangelicum', 'quod oracio ista dominica sit melior et subtilior quam aliqua oracio potest esse'.[1]

[1] Op. Ev. II, 305. Serm. I, 197; IV, 436.

And he proves this in the first of these two tracts, which has also been appropriated by Huss. Wyclif deals with the same subject in his tract 'De Oracionibus et Ecclesie Purgacione'.[1] Both were issued at the same time, about 1382.

2. The Manuscripts.

The tract 'De Oracione Dominica' is in the MSS. of the Vienna Court Library: 1337 (= A) and 3929 (= B); and in Cod. Trin. Coll. Camb. B. 15 (= C). Shirley's assertion that it is also in CCCCIII of the Vienna Court Library, is a mistake. He confuses it with 'De Salutacione Angelica', which is in the other manuscripts, as well es in CCCCIII.

XVII. Responsio ad decem questiones magistri Ricardi Strode.

1. Contents and Date.

As to the name in the title, given in the Prag MS. we are unable to decide from the contents of the tract whether it is a mistake of the copyist, for Radulphi Strode. This is possible. Radulphus (Ralph) Strode was a Fellow of Merton College, Oxford. Wyclif calls him his 'Reverend Master and dearest friend'. Of the ten questions which he had put, and which are dealt with in the following tract, the first nine regard property, and are already solved in Wyclif's great work, 'De Civili Dominio'. The last question is quite irrelevant to Wyclif's ideas of Church reform. The date of issue is that of 'De Ecclesia'. Wyclif's belief in Papal authority was yet entire at the time, and he was still opposed to such as would have done away with the prerogatives of the Church of Rome.

2. The Manuscripts.

Besides the MS. in Shirley's Catalogue, now No. 3929 of the Vienna Court Library (= C), there are also III. G. 16 (= A) and V. G. 9 (= B) of the Prag. University Library.

[1] Pol. Works. I, 342—354.

XVIII. Determinacio Johannis Wyclif ad argumenta magistri Outredi de Omesima monachi.

1. Contents and Date.

As this and the following tractates had not been considered until the arrangement and order of the 'Opuscula' was determined, they seem, on account of their position, to be amongst the latest. And yet their contents and the date at which they must have been issued show them to be earlier than any of Wyclif's other theological works. This point has been thoroughly treated by me in another place, so it will suffice to notice it briefly now.[1]

As a controversial writer, Wyclif has hitherto been known only by the works of his last years. Yet, even *before* the time of the 'Good Parliament', he was engaged in literary conflicts which have not hitherto been known to us: what he then wrote remained unprinted, and seemed of too slight importance for his contemporaries to notice at all. The Carmelite Kyningham[2] appears amongst the earliest of his opponents whose writings are known; with John Owtred of Durham, and William Wineham, who also wrote against him, we are not so well acquainted.

John Owtred, as the 'Eulogium Historiarum'[3] tells us, made himself known in 1374 as the representative of the Papal claims in England, but he did not retain this position very long. We find him next taking part in the negotiations in Bruges. He wrote several theses on the matter in hand, which Wyclif refuted in a tract entitled, 'Contra Magistrum Owtredum de Omesima monachum'. Owtred's first Thesis concerns the old dispute concerning the supremacy of spiritual over civil power, and their relations one to another. It contains three points, as follows: (1) The authority of priests is in every case preferable to that of laymen. (2) The priesthood can in no case be called before the tribunals of civil Government. (3) Any one who stirs up secular lords to rob the clergy of their temporal possessions, even had the latter fallen into sin, works for the

[1] The earliest controversial writings of Wyclif. Studies on the beginning of Wyclif's work on Church and State relations, and the MSS. in which it is contained. Proceedings of the Vienna Academy CLX, Part. 2nd. [2] Fasc. ziz. 4—103. [3] III, 337.

destruction and imperils the souls of the former. — The tone and manner in which Wyclif replies to these theses shows clearly that his reply must have been made before the session of the 'Good Parliament'. Wyclif is still able to say (as he could no longer have said in 1377 or 1378), "These theses may be admitted by any good Catholic'. But he already thinks it necessary to add certain corollaries thereto, and these are of such purport that they are evidently the fore-runners of those Theses which stand in the first book of his work 'De Civili Dominio'; which were subsequently censured by the Roman Curia; which, either with or without an accompanying explanatory text, were put into circulation in Latin, and also (as we may suppose) in English; and which commenced that great ecclesiastico-political movement with which Wyclif's name is connected.

In the first Thesis, Owtred puts sacerdotal power far above secular authority. Wyclif gives a general assent to this assertion; but then he lays great stress on the overwhelming duties and obligations to God which a priest has to fulfil; and here we can, if we read between the lines. already perceive what he urges in 'De Civili Dominio': "Priesthood is indeed superior to the lay condition, but: 'dummodo servaverit statum et dignitatem ordinis sacerdotalis'." The answer to Owtred's thesis, as we see, argues the beginning of Wyclif's work as a reformer. We find the answers to the second and third theses similar to the first, as I have already shown elsewhere and in detail.[1] That the present tractate is but a forerunner of the 'Theses' controversy and the work connected therewith, may be shown by the following extracts.

Wyclif's Determinacio (see below, pp. 45, 46).	Fasciculi zizaniorum, p. 255.
Nec credo fingibile ad quid hoc regi denuncietur, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec dubium quin correccio regi pertinencior atque salubrior in hac parte, est bonorum, quorum ipse est capitalis dominus, subtraccio proporcionaliter ad delictum.	Nec credo illud fingibile ad quid regi denuncient, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec dubium quin correccio regi pertinencior, atque salubrior in hoc parte, foret bonorum, quorum ipse est capitalis dominus, subtraccio proporcionaliter ad delictum.

As to the time when the tractate against Owtred was issued, this very agreement, together with the circumstance that the third book of

[1] The earliest controversial writings of Wyclif. Proceedings of the Vienna Academy, CLX, 14—23.

'De Civili Dominio' has many psssages almost word for word the same, indicates that they could hardly have appeared with any great interval between them. At any rate 'this Determinacio' is less recent than any portion of 'De Civili Dominio'.

2. The Manuscripts.

The tractate against Owtred is to be found only in one MS. — Cod. Lat. 3184 (see below, XIX, p. LII).

XIX. Determinacio ad argumenta Wilhelmi Vyrinham.

Contents, Date, and Transmission of the Text.

If the tractate against Owtred is of the highest importance for the critical discussion of Wyclif's earliest work of reformation, the present tract is so too, and to the same extent: this, besides, has a history such as belongs to no other of Wyclif's multitudinous writings. Not only on account of its historical significance, but also of its transmission, it certainly deserves full consideration: and from both standpoints we may venture to discuss it at somevhat greater length.

The tractate in question was already made public in the XVIIIth century, as an extract from Selden's papers, by John Lewis.[1] But as it was not known to the editor in its entire contents, and no date of issue could be fixed by him, he made the greatest mistakes in his history of Wyclif. The printed work was also very faulty. The editor had failed to decipher many words in the MS.; in reading it, besides, he made not a few blunders, and the text itself is full of mistakes. What is perhaps yet worse, it is not accompanied by any commentary on the subject-matter, by which the contents might be clucidated. The very first words (Inter alia) show clearly that some other sentences must have preceded them.[2] The next (doctor meus reverendus) bring forward the question who the man was with whom Wyclif was engaged in controversy: what Lewis says on the subject[3] is totally inadequate. As the published fragment has

[1] The History of the Life and Sufferings of John Wicliffe. London, 170? pp. 363—371. [2] Inter alia doctor meus reverendus intermittit se de iure Angliae . . . [3] One of the monks had, it seems, the Hardiness to defend this Claim of the Pope's.

specially to do with the refusal of England to pay the dues claimed by the Pope as liege lord, and there really was in 1366 a claim of that nature made by the Roman Curia, which the Parliament set aside,[1] the issue of this tractate has been fixed as undoubtedly belonging to that year.

Several somewhat far-reaching consequences were inferred thence. If Wyclif at that date protested openly against the payment of the Pope's claim as liege lord of England, he must then (it was supposed) have already been in considerable esteem, and played a prominent part as a patriot and a reformer. The beginning of his work of reform would be consequently about the middle of the 'sixties', in the XIVth century. Such is the view that has been held by English and German students of Wyclif, from Lewis down to Lechler. And yet it is completely false. It has no grounds to support it, save Lewis' edition of this tractate: and, therefore it should in the first place have been submitted to a thorough-going critical examination. Had this been done, it would have been found that the view in question entailed a good many consequences which are very far from making the matter clearer. How was it that Wyclif, after having played so brilliant a part, suddenly vanished again into complete obscurity until eight years later, out of which he again emerged at the Peace Congress in Bruges, and in the discussions of the 'Good Parliament', in which he once more took a considerable part? This is one difficulty. And then it is clear that it would have been impossible to send Wyclif to Bruges as an expert adviser, if he had been known eight years previously as a strong opponent of the claims of the Curia. The legation to Bruges was not meant to make things worse, but to conclude peace; and a negotiator of such decided views could not have been chosen for that purpose. Again, the fact has been overlooked that there are passages in Lewis' text which clearly prove that between the Parliamentary incidents related in the tractate, and the publication of the tractate itself, a not inconsiderable interval must have elapsed. I shall quote but one of them.

[1] Rotuli. Part. II. 290^a^: En ce present parlement . . . . entre autres choses estoient monstrez, coment ad este parlee et dit, que le Pape per force d'une fait quele il dit, que le roi Johan jadys Roi d'Engleterre fesoit au Pape a perpetuite de lui faire Homage . . . et . . . lui rendre un annuel cens, ad este en volunte de faire Proces Devers le Roi pur le ditz Services et Cens recoverir. . . . Writings of Urban V., in my Studies of English Ecclesiastical Politics. Proceedings of the Vienna Academy, CXXXVI, 118, 119.

We read: "Si autem ego talia assererem contra regnum nostrum, *olim* fuissent in parliamento dominorum ventilata; sed opiniones sunt diffamate, ut sunt inter homines vituperate. Unum tamen scio quod periculosius est in hac parte *hodie* impugnare consuetudines et iura regnorum . . ."

Olim and *hodie;* formerly and now: here we have, not an immediate connection in time, but the very opposite.

Finally, if we compare the contents of this tractate with that of the former ones written by our author, we shall find evidences of its close connection with those that deal with the events of the years 1376 and 1377; and the examination of all these relations taken together brings us to the conclusion that the tractate printed by Lewis does not, as was hitherto supposed, date from 1366, but is later by about ten years.[1]

We are now enabled to demonstrate what historical criticism had already pointed out as the true conclusion: and the demonstration reposes on one hand upon new historical proofs, and on the other, upon quite extrinsic grounds of belief. Shirley mentions MS. 3184 of the Paris National Library in his Catalogue, Nos. 54 and 55. But he could scarce have looked into this MS. without becoming aware that Nos. 55 and 56 are not different works, but one and the same: and this manuscript contains the tractate published by Lewis, but in a more complete and correct form. It is a handsome parchment volume in small folio, that was at one time in the possession of Laurentius Burelli, of Dijon, Doctor of Theology and confessor of King Louis XII. Of Wyclif's writings, we find therein once more the 33 'Conclusions', and the tract against Owtred, besides the tractate printed by Lewis. And lastly, together with these writings of Wyclif, there is the bull of Gregory XI against him, addressed to the University of Oxford. This juxtaposition in the MS. is an extrinsic argument which may lead us to suppose that both tractates belonged to the same time as the Bull and the 'Conclusions'.

In the second place, it is certain that our tractate, as published by Lewis, is in immediate relation with that against Owtred, even in regard to its contents. That is gathered from the very first sentence: "*Secundus* doctor meus . . . arguit contra eandem conclusionem . . ." We see that the matter is the same: the continuation of one and the same controversy.

[1] See my Studies on Ecclesiastical politics in England, I, 32, in which there is a more elaborate discussion of the matter, which I omit here for want of space.

The title of the second tractate is as follows in the Paris MS.: "Incipit alia determinacio Wyclif, in qua respondet ad argumenta Wilelmi Vyrinham." This last name is unfortunately a doubtful point. We find it again in the first line, as: "Doctor meus reverendus Wilelmus Viham"; and with yet another variation, at the beginning of the tractate against Owtred, as "Wilelmi Virnham monachi de Sancto Albano"; and here the note goes on to say: "qui singulis annis determinabat contra eum, replicans semper eadem argumenta". Even in the catalogues of Wyclif's writings, the name — when given at all — is given differently. Shirley, for instance, mentions one in which it becomes 'Wilelmus Rinnan'. There is consequently nothing sure as to the name of Wyclif's opponent. A note by Harpesfield — which, however, may be based only upon the words in the Paris MS. — says that this 'William' was the first of all Wyclif's opponents. But although the name cannot be determined with the exactitude that might be desired, still we can get certain data from the tractate itself, which will serve to complete what has already been said.

Wyclif goes on to state that it is quite falsely that he has been accused of saying: "quod domini temporales possunt sola auctoritate propria repetere bona collata ecclesie post abusum'. Such an assertion is a lie. Secular lords, on the contrary, can only act thus when the clergy has apostatized, and the priests have left the true faith." From this sentence and others of similar import, we may gather that Wyclif had not spoken as yet of any secularization of Church property, such as he demanded in the days of the 'Good Parliament'. But there is a wish plainly expressed: Church possessions, being the property of the poor, ought to be applied to their true purpose, which the monks have abandoned to become secular lords.

Many passages of this tractate, both short and long, show agreement with or relationship to the position asserted in the book 'De Ecclesia'. The tendency is alike in both, and the time of issue cannot be far distant between them. When Wyclif concludes this tractate, saying: "Secular lords may justly take away temporal possessions from a church that has gone astray; and those sin grievously, that would condemn this thesis", we have a clear hint of what is stated in the sixth of his 'Eighteen Theses': "Domini temporales possunt legitime ac meritorie auferre bona fortune ab ecclesia delinquente." The words: "Graviter peccant peccato heresis, qui procurant quod ista conclusio sit dampnata", deserve particular

attention: they lead us to infer that Wyclif's adversaries were already at work to procure the condemnation of this thesis.

As Wyclif's adversary also appealed to English law, he therefore comes to speak on this point: and that is precisely the part of the tractate edited by Lewis. "As my opponent", he says, refers to the laws of England, which he expounds falsely, I, one of the clergy and likewise a liegeman of the Crown, will defend these laws, and maintain that the King, according to law, remains the Lord of England, even if he refuse to pay tribute to the Pope."

Now at last this tractate, hitherto handed down to us in a fragmentary state, can be understood in its true significance. It has nothing whatever to do with the supposed defence, undertaken by Wyclif, of the rights of the English realm in amy legislative assembly: the whole work is rather a somewhat unprofitable quarrel with a monk. He requires of the latter to prove the falsehood of the assertion that secular lords may, under certain circumstances, deprive the clergy of their temporalities. If the King, in virtue of the law of the land, and on account of a decision of his council, have done this hitherto, this may be also done in future, unless the laws of the realm be declared null and void.

Wyclif goes on to refute his adversary's second and third theses: viz., that the clergy ought not to be judged by any secular tribunal, and that the confiscation of Church property is unjust in every case. As to the latter point, he says: "My adversary's argument against the seizure of temporalities is valid only against illegal seizure. Such cases have frequently occurred in England, been discussed in Parliament, and condemned: at the present day, it would even be dangerous for any one to approve such deeds."

Hitherto, as we see, there is nothing at all about the tribute to the Pope, which indeed has no connection whatever with the mooted question. But Wyclif's opponent chooses to bring it in, though the matter has nothing to do with the thesis under discussion, and rather belongs to the domain of practical politics than of true theology and jurisprudence. The argument which he now develops runs thus. "Such right of lordship as is only granted under certain conditions ceases as soon as those conditions are not fulfilled. Now the Pope granted to King John the lordship over England, under payment of a yearly tribute. This tribute has not been paid for many years; therefore, the King has for many years lost his rights over England."

From this it is quite clear that there was no actual question about payment of any tribute. Wyclif's antagonist had merely brought this argument to bear because it was convenient for him to do so. Whereas the former problem could be debated quietly and harmlessly to all concerned, the present question was of a contrary nature. Either Wyclif would have to side with the Pope in this case, admit that his opponent was in the right, and do violence to his own convictions; or to take the Kings part, and set the Curia against him: *which was precisely what his opponent wanted.* He wished the Curia to get an evil opinion of Wyclif, to censure him, to deprive him of his living. The question under discussion was chosen on purpose to incense the Curia, to whom the 'Eighteen Theses' had just been forwarded for censure. And the Curia would certainly be incensed in the highest degree, if such expressions as might be expected from Wyclif could be brought to its notice. The 'Theses' had not been censured yet, and Wyclif's position towards the Curia was not yet so hostile as it became after his condemnation. It is thus that we must understand the following words of his, placed as a prelude to the question at issue: "Ego autem tanquam humilis obediencialis filius Romane ecclesie protestans me nihil velle asserere quod sonaret iniuriam dicte ecclesie vel racionabiliter offenderet pias aures." I have elsewhere proved that this passage could not have been written but at the time when the second book 'De Civili Dominio' was issued.[1]

Wyclif declines to follow his antagonist into a direct debate of the question thus thrust upon him. He merely refers to the solution once given at a certain council (in quodam concilio) of secular lords. We may suppose that this took place in Parliament, and is the well-known scene when seven of the lords gave their opinions in the matter of the tribute; and Wyclif thus very prudently found means to answer his assailant without engaging in the contest himself. But if in this assembly these lords expressed themselves in the sense that Wyclif asserts (which may have been the case), he has certainly moulded their speeches according to his own state of mind in 1376. There is, besides, another and a direct proof that the 'Determinacio' was issued at this Date. Amongst the opponent's of Wyclif, the Minorite, 'Wilhelmus Widefordus', who wrote a book against him on the same subject as the 'Determinacio', plays a

[1] Studies in English ecclesiastical politics, I, p. 41.

considerable part. In 'De Civili Dominio' he is called Willelmus Wadford; in the present tractate, Willelmus Weldeforde. We shall keep to the name as spelt by Shirley, and Lechler who follows him, calling him Wadford.

Wyclif says, in his refutation of his opponent's proposition, that "licet religiosis professionatis repetere bona sua secundum iura civilia, ergo licet eis in eodem statu civiliter dominari", that as regarded that assertion, he had already, *the year before* answered the arguments of William Wadford, of the Minorite Friars, asserting that such a proposition was evidently false.[1] Now the controversy between Wyclif and Wadford is nowhere to be found, except in the third book of 'De Civili Dominio'. We learn that Wadford had attacked Wyclif's arguments in the second book of this work, maintaining the right of the clergy to civil lordship.[2] We also learn from this passage that until then both meu were on the most friendly terms, Wyclif actually saluting him as his teacher, and recognizing that he had learned much from him. From all this it is plain that the 'Determinacio' was written one year previous to the third part of 'De Civili Dominio', and, therefore must belong to a much later period than had hitherto been supposed: somewhere about 1377. Thus the inferences hitherto drawn upon the hypothesis of its earlier appearance must be set aside. The publication of the entire text places the tractate in a completely different light, and enables us to see clearly the evolution of Wyclif's mind at the most decisive period of his career.

2. The Transmission of the Text.

The tractate against William Vyrinham, as well as that against Owtred, has been handed down to us in only one older MS. (see above); and this, too, is not a correct copy. In the text here published, we have, therefore, on one hand carefully noted the more important mistakes of the Paris MS. whilst on the other we have taken the various readings of the Lewis text into account.

1 Quantum ad illud, declaravi proximo anno respondendo ad argumenta doctoris mei reverendi fratris Wilelmi Weldeforde, quomodo patenter deficit.
2 Secundo incidentaliter patet solucio argumentorum que doctor meus reverendus magister Wilhelmus Wadford multipliciter contra conclusionem in secundo huius positam de negacione civilis dominii clericorum infert.

XX. The Sermon 'Labora sicut bonus miles Christi'.

This is found in such MSS. as, like Cod. Univ. Prag. 3 G. 11 (= A), and Codd. pal. Vindob. 1337 (= B), 3929 (= C) and 3933 (= D) contain works by Wyclif. For this reason we may readily ascribe the authorship of this sermon to him too. Moreover, it is so ascribed in the old catalogues.[1] And besides, we find there in a peculiar expression, readily employed by Wyclif: 'tyriaca' or 'tiriaca' (theriaca, θηριακή; see De Civili Dominio, I, 33, p. 240; De Officio Pastorali, p. 35; De Dom. Div., p. 18, 178, etc.). Considering the fact that this sermon contains no ideas of reform, I was formerly disinclined to accept it and place it amongst his earlier writings.[2] But I afterwards found, between this and the sermon 'Dominus vobiscum', not only some resemblance in thought, but an external coincidence in words as well; and I was at last unable to harbour any doubt as to its author. Compare the following passages:

Labora sicut bonus miles Christi.	Dominus vobiscum.
Notandum est quod triplex est gradus laboris laudabilis scilicet inchoativus, continuativus et consummativus.	Cum ergo secundum beatum Bernhardum sit triplex benediccionis ratio, scilicet, iniciativa, processiva et consummativa . . .

If then the sermon 'Labora sicut bonus miles Christi' should be reckoned as an original work of Wyclif, it must be classed amongst those which he preached, 'dum stetit in scholis'.

XXI. De Graduacionibus sive De Magisterio Christi.

1. Contents.

The tractate, 'De Graduacionibus sive de Magisterio Christi' (also abridged to 'Tractatus de Magisterio') is a part of 'Super Matth. XXIII, De Vae Octuplici', and as such has already been dealt with (XIII, 1). It begins with the words 'Cum sciencia inflat'. But the tractate is not entire; it goes only so far as the sentence in Chap. III, which begins: 'Quantum enim ad fructum videtur quod unus ydiota . . . .' Only a few sentences from De Magisterio have been omitted in this work.

[1] Shirley's Catalogue, p. 59. [2] Serm. IV, p. XI.

2. The Transmission.

To the MSS. noticed by Shirley — 1337 (= A), 3929 (= B) and 4527 (= C) in the Vienna Court Library, and the Prag. MS. 3 G. 11 (= D), — we must add V. F. 9 (= E) of Prag. Univ. Library. It is of course evident that all the MSS. on 'Super Matth. XXIII' are to be considered in connection with this. Shirley's statement that it is in CCCLXXV (1338 of the new classification), is a mistake. He probably meant MS. 4527.

CONTENTS.

Epistolae.

1. Epistola M(agistri) I(ohannis) W(yclif) missa pape Urbano.

Wyclit regrets that he cannot obey the Pope's summons to Rome and declaire his faith.

Gaudeo plane detegere cuicunque fidem quam teneo et specialiter Romano pontifici, quia suppono quod, si sit ortodoxa, ipse fidem illam confirmabit, et si sit erronea, emendabit.

Suppono autem, quod evangelium Christi sit cor corporis legis Dei, Christum autem, qui evangelium istud immediate dederat, credo esse verum Deum et verum hominem, et in hoc legem evangelii omnes partes scripture alias excedentem.

Suppono iterum quod Romanus pontifex, cum sit summus vicarius Christi in terris, sit ad istam legem evangelii inter viantes maxime obligatus. Maioritas enim inter Christi discipulos non penes magnitudinem mundanam sed penes Christi imitacionem in moribus mensuratur.

Iterum ex isto corde legis Domini patenter elicio quod Christus fuit pro statu huius viacionis homo pauperrimus, omnem dominacionem mundanem abiciens; patet per fidem evangelii Matth. VIII et II Cor. VIII.

Ex istis consequenter elicio quod nec papam nec aliquem sanctorum debet fidelis aliquis imitari nisi de

1. O: *Copia cuiusdam litere magistri Wycclyff misse pape Urbano VI ad excusacionem de non veniendo sibi ad citacionem suam* a. d. 1384. B: *Littera missa Urbano VI.*; A: *Epistola missa pape. Incipit epistola etc.* ut supra in textu; C: *Epistola missa pape Urbano.* 4. O: *fidem meam.* 6. F: *humiliter confirmabit.* 8, 9. O: *sit corporis.* B in marg.: *Cor legis.* C in marg.: *evangelium ut cor ecclesie.* 12. O: *alias* deest. B in marg.: *Scripture excess*a = *(excessiva)*; ib. F: *extendentem.* 13. O: *sit* deest. 14. C: *in terris* deest; ib. O: *illam.* 15. B in marg.: *Maioritas* 17. C in marg.: *Excellencia et primatus acrius pensatur imitacionem Christi.* 19. C: *Item ex isto.* 20. *statu.* O: *tempore.* 21. B in marg.: *Dominacio civilis.* 23. O: *ipsum papam.* 23, 24. AB: *nec alium.*

quanto ipse imitatus fuerit dominum Iesum Christum. Nam Petrus, Paulus et filii Zebedei cupiendo dignitatem mundanam contra istam imitacionem deliquerant: ideo non sunt in istis erroribus imitandi. Ex istis elicio tamquam consilium quod papa dimittat seculari brachio temporale dominium et ad hoc clerum suum efficaciter exhortetur. Sic enim Christus fecit signanter per suos apostolos.

His readiness to receive instruction.

Si autem in istis erravero, volo humiliter, eciam per mortem, si oporteat, emendari, et si in persona propria ad votum potero laborare, vellem presenciam Romani pontificis humiliter visitare. Sed Deus necessitavit me ad contrarium et consequenter me docuit plus Deo quam hominibus obedire. Cum autem Deus dederit pape nostro instinctus iustos evangelicos, rogare debemus quod illi instinctus non per subdolum consilium extinguantur, nec quod papa aut cardinales aliquid agere contra legem Domini moveantur. Igitur rogemus Dominum cuiuslibet creature quod sic excitet papam nostrum Urbanum VI., sicut inceperat, ut imitetur cum clero suo in moribus dominum Jesum Christum ut ipsi efficaciter doceant populum in hoc ipsos fideliter imitari. Rogemus eciam specialiter papam nostrum a maligno consilio preservari, quia certum cognoscimus quod inimici hominis domestici eius, et Deus non permittit nos temptari supra id quod possumus; multo magis Deus a nulla creatura requirit quod faciat quod non potest, cum ista sit patens condicio Antichristi.

1. B in marg.: *Imitacio sanctorum* 2. F: *capiendo.* 5. O: *concilium.* 6. B in marg.: *Dominium temporale papa dimitteret.* 8, 9. F: *et per mortem si oportuerit.* 10. B in marg.: *Humiliacio magna doctoris. Romanam curiam voluit condicionaliter visitare.* 12. *consequenter;* O: *communiter.* B in marg.: *condicio.* 14. AC: *instinctus multos.* B in marg.: *Necessitacio ad contrarium. Instinctus evangelici.* 16. ABC: *aliquid* deest. 16. 17. F: *cardinales agere Domini moveantur.* 17. A: *Dei;* in marg.: *domini.* C: *Deum domini.* BO: *domini* in textu; ib. B in marg.: *Orat pro papa;* ib. A: *Deum;* correxit in marg. F: *dominum Deum.* 16. O: *eciam in moribus.* 19, 20. C: *inceperat ut doceat populum* (*imitatur — efficaciter* deest). 21. B in marg.: *Imitacio sanctorum.* 21, 22. BO: *Et rogamus spiritualiter.* 23. B: *quod certum.* O: *quod iterum.* 24. B in marg.: *Impossibili non tenetur.* 25. O: *multo plus a nulla.* C: *multo* deest. 26. C: *potens condicio.* 27. *Antichristi.* C addit: *Servus Jesu Christi et ecclesie sue.* A: Sequitur aliquantulum inferius: *Servus Jesu et ecclesie sue Johannes.* F: *Pex litic scoepial amiss da Ubranum VI* (= Explicit epistola missa ad Urbanum VI).

24. Matth. X, 36. 25. I. Cor. X, 13. 26. De hac epistola cf. infra tractatum De Servitute Civili et Dominio Seculari. Vide etiam Loserth, Das vermeintliche Schreiben Wiclif's an Urban VI. und einige verlorene Flugschriften Wiclif's aus seinen letzten Lebenstagen. Historische Zeitschrift 75, 476 und Sitzungsberichte der Wiener Akademie CLXVI, p. 3—5. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im 14. Jahrhundert II, 87.

2. Epistola missa archiepiscopo Cantuariensi.

Priests should not exercise temporal rule.

Venerabilis in Christo pater et domine. Vester sacerdos pauper et humilis sub spe paterni auxilii pandit vestre reverencie hostia cordis sui, sciens quod qui emendare potest et negligit absque dubio delicti participem se ostendit, constituit et consentit. Dixit autem predictus sacerdos sepius et ostendit, quod omnes sacerdotes et levite debent carere dominio temporali et de decimis et oblacionibus que est pars Domini contentari; nam hec dicit Dominus Num. XVIII, Deut. XVIII et Ezechielis XLIV. Nec quietant fideles glose quas heretici seminant in hac parte. Addit secundo idem sacerdos quod omnes bulle, carte vel litere non faciunt ad hoc iusticie complementum, nisi habita licencia a domino capitali. Creditur autem quod Deus ad hoc non licenciat, cum lex Domini maneat in eternum. Dixit tercio idem sacerdos quod probabiliter potest supponi de sanctis prioribus qui dotacionem huiusmodi acceptarunt, quod in momento mortis sue de toto peccato suo preterito ex Dei misericordia sunt contriti. Quamvis autem ista supposicio sit multis probabilis, capi tamen debet citra fidem.

Supremacy of Scripture.

Dixit secundo idem sacerdos atque tenuit quod nec papa nec angelus de celo facit vel dicit aliquid laude dignum nisi de quanto factum suum est fundabile ex scriptura. Patet ex hoc quod solum veritas est laudabilis et dicta scriptura continet singulas veritates. Secundo dixit correlarie idem sacerdos et tenuit quod quilibet viator nobiscum conversans errare potest faciliter, et

1. A: *Incipit epistola missa ad archiepiscopum Cantueriensem* (sic). Ib. cor. per istam notam quam et inferius invenies significat scriptor scriptum suum esse correctum. In marg. sup.: *Epistola missa archiepiscopo Cantuariensi.* B: *Litera missa archiepiscopo Cantuariensi.* D: *Incipit* (ut A). C: *Epistola missa episcopo Cantuariensi.* E: *Epistola missa . .* (ut A). 2. A in marg.: *cor.* 3. A: *paterni paterni.* CD: *patroni auxilii.* B in marg.: *Peccatorum punicio. Consentit peccato non emendans.* 5. E: *absque dubio delicti* deest 5, 6. ABC: *se ostendit* deest. 7. 8. CDE: *vel levite.* C in marg.: *Dotacio civilis cleri impugnabilis.* 8. ABCD: *et* deest. 11. BD: *nec quietent sacerdotes glosis.* D in marg.: *Nec quietant fideles glose No. 1.* B in marg.: *Dotacio civilis cleri impugnabilis.* 12. D: *Addidit . . dixit;* ib. D in marg.: 2. 13. B in marg.: *Bulle, carte. litere papales. Licencia a Christo notata.* 16. D in marg.: *3.* 18. AD: *dotacioni.* B in marg.: *Dotatum clerum olim non dampnat.* 21. DE: *multipliciter.* 23. Codd.: *secundo.* D in marg.: *4.* 25. DE: *suum sit.* B in marg.: *fundabile ex scriptura pensatur. Scriptura fundatum laudatur, non fundabile ibidem caret laude.* 29. B in marg.: *Errare potest papa de facili.*

1. Sitzungsberichte l. c. 5—7.

specialiter papa propter inimicos domesticos et diabolos ex invidia insultantes. Petrus enim post missionem Spiritus Sancti peccavit, ut patet ad Gal. II, propter quod reprehensus est a Paulo, ut debuit. Et tamen dictus Petrus tam in sanctitate quam sciencia excesserat multos papas.

Against the Crusade.

Dixit tercio idem sacerdos et tenuit quod nescit ex scriptura quod ista crucis ereccio pro defensione cause pape sit licita vel quod approbative processit a domino Iesu Christo. Istud autem ex hoc evidet quod solum opera hominis ex caritate facta a Domino approbantur. Sed probabile est quod nec ista plebis occisio nec terrarum depauperacio processit ex caritate domini Iesu Christi, specialiter cum non sit fides nostra quod iste papa est caput vel membrum sancte matris ecclesie militantis. Et sic videtur quod ista non sit stabilis causa martirii, depauperacio populi et laboris tam anxii ac dampnosi. Paratus est tamen idem sacerdos, si doctus fuerit, quod aliquod factum circa istud negocium sit catholicum, ipsum factum suis viribus approbare et dictum suum temerarium revocare. Dixit autem hucusque huiusmodi veterinas, ne convincatur tamquam falsus testis Domino et non didicit ex fide scripture peregrinacionem huiusmodi tamquam caritativam aut meritoriam approbare.

Wyclif's belief as to the host.

Secundo principaliter dixit idem sacerdos quod consecrata hostia est vere et realiter corpus Christi. Patet ex hoc quod Christus qui mentiri non potest dixit de illa hostia: Hoc est corpus meum. Sicut enim Christus accepit panem in manibus, benedixit, fregit deditque discipulis manducandum precepitque manducare ex hoc omnes: *Hoc*, inquit, *est corpus meum*, sic illo pronomine demonstrat eundem panem, quem antea demonstravit. Et hoc testatur Ieronymus scripture sacre sedulus

2. A in marg. manu poster.: *Petrus aa exemplum post Sp. S. peccavit.* 4. C: *et cum dictus.* 5. E: *in sciencia.* 7. B in marg.: *Crucis ereccio.* 10. B in marg.: *Opera hominis a Domino approbata.* A in inf. marg.: *Proba Andée de coll. pauperi.* Ib.: *cor.* 13. B in marg.: *Fides non est quod papa sit caput aut membrum ecclesie.* 16. *depauperacio:* rectius: *depauperacionis;* ib. A: *laboris;* correxit: *labor.* 16, 17. DE: *atque dampnosi.* AC: *ac dampno superatus.* 18. ABCD: *citra.* 20. B in marg.: *Subicecio humilis;* ib. *Revocandum dictum temerarium.* 21. A: *veturmas.* BC: *Vetmas.* DE: *negativas; an veritates* (?); ib. *convincatur.* ADE: *communicatur.* 26. B in marg.: *Panis est corpus Christi;* ib. B: *Corpus Christi non est accidens sive nichil.* 28. DE: *ista hostia.* 31. ABCD: *sic secundo.* 32. A: *demonstratur.* D: *demonstrat eandem;* ib. D in marg.: *Ieronymus.* B in marg.: *hoc pronomen hoc.* A in marg. infer.: *De existencia corporis Christi in eucaristia.* 33. B in marg.: *Ieronymus.*

indagator: *Nos*, inquit, *audiamus panem quem fregit Dominus deditque discipulis manducandum corpus esse domini salvatoris nostri, ipso dicente: Hoc est corpus meum.*

Ex istis patet correlarie quod dicta hostia consecrata non sit accidens sine subiecto vel sub aliquo genere accidencium sive nichil. Patet quod illa hostia realiter est corpus Christi et hucusque non audebat quivis hereticus ponere corpus domini quidquam tale.

Secundo infertur ex istis quod superiores regnorum cogerent sectas illudentes populo in tali materia exprimere fidem suam. Non enim valet illudere plebi, dicendo quod ibi est corpus Domini, quia scimus ex fide quod trinitas melior corpore sit ubique.

Sed queritur quid est illud album et rotundum quod sentitur et veneratur ab homine, quod est valde simile hostie non sacrate. Illud autem nos dicimus secundum fidem apostoli naturaliter esse panem et cum hoc sacramentaliter corpus Christi.

Priests and the orders should be made to declare what the host is.

Et tercio videtur esse correlarie annectendum quod nec persona nec secta scandalizaret quemquam in ista materia, antequam in ipsa didicerit veram fidem. Quidam enim scandalizant Romanam curiam imponentes sibi heretice quod ipsa hostia sit accidens sine subiecto. Sed constat ex fide evangelii quod nec angelus de celo potest edere hominibus istud dogma. Sed sub Nicolao II, ut patet De Consecracione, distinccione secunda, capitulo *Ego Berengarius*, editur sensus noster. Opus autem meritorium primatis regni in articulis fidei gubernantis foret necessitare sectas et personas sub suo regimine patenter scribere quid senciant de dicta hostia consecrata, et veritate fidei temperata ipsam detegere per provinciam suam atque regnum, quia prelatus negligenter agens in ista materia est auctor criminis ex consensu.

3. ABC: *nostri* deest. 6. A in marg.: *De existencia corporis Christi in eucharistia.* B in marg.: *Accidens non est hostia. Corpus Christi non est accidens sive nichil.* 7. *sive nichil.* C: *item nichil.* 13. B in marg.: *Cogerent superiores quandoque infideles.* 15. B in marg.: *Sacramenti quidditas queritur.* 20. C: *et* deest. 20, 21. D: *annotandum perversa secta.* E: *quod nec perversa secta.* AC: *nec persona necta* (corrigit: *vecta*). 26. *edere.* DE: *edissere;* ib. D: *illud.* 28. C: *Ego* deest; ib. DE: *creditur.* A: *educitur.* 29. DE: *regnum.* 31. DE: *senciunt.* 32. DE: *ipsam.* 33. B in marg.: *Negligens consentit.* A in marg. supr.: *Nota de eucaristie sacramento.*

1. St. Hieronymi Ep. ad Hedibiam Vol. I, 824. Cf. De Eucharistia p. 200. 28. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XLII. Cf. De Eucharistia p. 25.

Appeal to Scripture.

Dictus autem sacerdos libenter secundum posse suum atque noticiam diceret in ista materia et cunctis aliis fidem suam et ipso ignorante quesitum propriam ignoranciam humiliter confitetur, et in ista materia sicut in aliis quibuscunque fidem suam publice protestatur quod humiliter vult se subicere doctrine catholice prelatorum, et specialiter si ex fide scripture sit doctrina que pretenditur confirmata, certus ex fide quod solum ex scriptura sacra discerni possit hereticus vel dampnari, cum heresis sit dogma falsum, scripture sacre contrarium pertinaciter defensatum; nec Deus potest nisi ex illa lege premiare aliquem vel damnare. Et mirum foret quod aliquis homo extolleret se super omne quod dicitur Deus et fieret in materia fidei extraneus legislator.

---

3. Epistola missa episcopo Lincolniensi.

Wyclif begs his bishop to declare the truth as to the host.

Humilis servus Christi et devotus obedienciarius venerabilis in Christo patris et domini Iohannis episcopi Lincolniensis petit in causa Christi istud suffragium spirituale quod, cum sit multipliciter a fratribus accusatus de heresi in hostia consecrata ac ipse credit et vult usque ad mortem defendere quod ipsa hostia alba et rotunda, postquam sacerdos ipsam consecraverit est verum corpus Christi in forma panis, sicut catholici crediderunt, antequam pseudofratres fuerant introducti. Petit, inquam, predictus servus Christi quod fratres dicant in isto articulo fidem suam sub sigillo suo generali

2. E: *in cunctis* 3. B in marg.: *Ignoranciam propriam vult fateri.* A in marg. sup.: *Nota de eucaristie sacramento.* 4. B in marg.: *Protestacio.* D in marg.: *Protestacio magistri Jesskonis.* C in marg.: *Nota, nota.* 10. ABC in marg.: *Heresis quid sit.* D in marg.: *Heresis.* B in marg.: *Scripture excellencia. Legis divine magna efficacia.* 14. A: *Explicit epistola m(issa) e(piscopo) Cantuariensi. Incipit epistola magistri J. W. missa episcopo Lincolniensi.* B: *Explicit epistola missa ad archiepiscopum Cantuariensem per Johannem Wicleph.* D: *Plexciti estopial amiss ardaepichpumsco Tuacaurissemen Jopre nemhaukeph Wi.* Supra memorata Quaestio (ad Fratres) de Sacramento altaris (Cod. Univ. Prag III, G. 11, fol. 86ª) in Appendice tractatus Johannis Wyclif De Eucharistia p. 347 habetur: Sequitur questio ad fratres de sacramento altaris: Quid in natura sua est hoc album et rotundum . . . . . . Sed illa quaestio excerptum quoddam cuiusdam asseclae Johannis Wyclif esse videtur. 15. A: *Incipit epistola M(agistr)i J(ohannis) W(icleph) missa episcopo Lincolliensi.* B: *Litera missa episcopo Lincolniensi.* C: *Epistola ad Lincolniensem.* B in marg.: *Panis est corpus Christi.* 20. A: *credet.* 24. C: *credunt.* 25. B in marg.: *Panis in forma.*

ut veritas catholica plus lucescat et heresis intoxicans plures in vestra diocesi destruatur. Rogat insuper predictus servus Christi dictum patrem quod, si dicta sentencia sit heresis, condempnetur et si sit catholica, sub sigillo et testimonio confirmetur.

4. Epistola missa ad simplices sacerdotes.

The aims of true priests.

Videtur meritorium bonos colligere sacerdotes, cum Christus exemplar cuiuslibet boni operis ita fecit. Sed elemosinantes caverent de talibus sacerdotibus precipue in hiis tribus: primo quod sint amovibiles et non heredati, cum iam non sint in merito confirmati, sed sub condicione quod vivant digne et iuste, habeant de temporali elemosina in mensura,

secundo quod sint in numero, loco et tempore competenti, quia habundancia et defectus in isto peccatum inferunt secundum sentenciam sapientum,

tercio quod sint solliciti in officio congruo sacerdoti, cum tam insolercia quam ociositas ipsos inhabilitat ad hoc opus; nec quelibet occupacio pertinet sacerdoti, sicut taberne exercitacio, ferarum venacio, ad tabulas vel ad scaccos occupacio: sed attenta legis Dei informacio, clara verbi Dei predicacio et devota oracio.

Pursuits unfitted for priests.

Importance of preaching.

Precipuum autem istorum est evangelii predicacio, cum Christus Marci ultimo pro memoriali perpetuo sacerdotibus hanc iniunxit. Per hanc enim Christus regnum suum de manu diaboli conquisivit et per hanc filios suos ad statum triumphalem reduxit. Qui autem non predicat publice, hortetur private, sic quod si quis loquitur, loquatur secundum Petri sentenciam verbum Dei. Per hoc autem vigerent presbiteri et edificarent ecclesiam tamquam apostoli.

1. A in marg. int.: *Proba Johannis a sancto Nicoll.* 3. B: *si* deest; correxit in marg. 6. EF: *Epistola ad simplices sacerdotes.* 7. C: *meritorium mihi.* F: *colligere* deest. *Christus* deest. 10. F: *non* deest. 14. B in marg.: *1. Sacerdotes non heredentur;* ib. B: *et* deest. 14, 15. EF: *tempori competenti.* 17. A: *sacerdocii.* 18. ABF: *insolencia.* B in marg.: *Sacerdotibus que pertinent.* 20. A: *venacio vel.* 21. F: *vel aut scatos.* E: *tabulas aut scaccos.* 22. B in marg.: *Predicatio sacerdotum.* 23. B: *iniunxerit.* 26. A: *conquesivit;* ib. E: *et* deest. 28. B in marg.: *hortacio privata.* 29. A: *verbi.*

Et quicunque sciverit sacerdotes melius reducere ad hunc statum, habet potestatem a Domino et meritum caritative taliter operando.

---

5. De Amore sive ad Quinque quaestiones.

What love to God is; how the faithful may know that they love God and what state of life best suits the love of God.

Quidam fidelis in Domino, querit caritative ut estimo quintuplicem questionem: primo quid sit amor; secundo ubi sit amor; tercio quomodo Deus veraciter est diligendus, quarto quomodo fidelis potest cognoscere quod diligit Deum suum et quinto in quo statu potest homo congruencius diligere Deum suum.

Quantum ad primum, patet, quod amor verus ad quem fit limitacio est actus vel habitus amandi potencie volitive.

Et sic, cum non queritur de loco amoris sed de subiecto eius, patet quod subiectatur in potencia volitiva et terminatur obiective in diligibili quod amatur; et sic amor viancium est propter racionem multiplicem imperfectus. Sed disponit ad amorem in patria qui sincere terminatur ad Deum qui est quodammodo omne bonum.

Quoad terciam questionem patet responsio per illud *Iohann. XIV 21*: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diliget me.* Ideo preparacio ad dileccionem Dei pro statu vie potissime stat in isto, quod homo diligencius studeat legem Dei, cum *Psalmo I 1, 2* proximo dicitur: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum et in via peccatorum non stetit et in cathedra pestilencie non sedit. Sed in lege Domini voluntas eius et in lege eius meditabitur die ac nocte.*

Quoad quartam questionem patet quomodo fidelis potest cognoscere faciliter post studium sedulum legis Christi, si servaverit ipsam legem; quod si ipsam servaverit, patet ex verbis Domini *Ioh. XIV* ubi supra,

1. B in marg.: *Reduccio sacerdotum.* 3. F: *operando.* Hec ille. Gesto mnohym hlawu Wykle. E: *Explicit epistola.* 4. AC: *De Amore.* B: *De Amore sive de quintuplici questione.* 11. A in marg.: *1.* 14. B: *requirit.* A in marg.: *2.* 20. A in marg.: *3.* 23. B: *Dei* deest; ib. A: *statu vite.* 24. ABC: prox° *dicitur: proximo* (?) 27, 28. C: *et in lege eius* deest. 29. A in marg.: *4.* 32. B: *servavit.*

4. Cf. Select English Works of John Wyclif III, 183—185.

quod scire potest evidencius et secure, quod diligit dominum Deum suum, quia quam securus est quod servat decalogum vel quamcunque particularem legis Dei, tam securus potest esse quod diligit Deum suum. Sicut enim mandata Domini sunt connexa, sic eorum observancia et dileccio Dei qui est obiectum diligibile huius legis.

Each man must choose the state that is best for him.

Quoad quintam questionem patet quod status viatoris quem Christus instituit scilicet status sacerdotum, status militum et status laborancium, ad quem est communis status virgineus et status coniugalis ac vidualis. Est status perfectissimus viatoris status sacerdotalis et virginalis, cum Christus ipsum habuit et manebit in patria in beatis. Quibusdam autem viatoribus congruit unus status et quibusdam alius. Deus autem non potest eis deficere, limitando eis statum plus congruum, si non ponant obicem in peccando. Status autem istarum sectarum quatuor qui creditur non per Christum sed diabolum introductus, videtur esse periculosus et a catholicis evitandus. Et sic prodest multum viatoribus studere evangelium sedule in illa lingua in qua ipsis sentencia evangelii magis patet, quia ex fide omnes fideles debent sequi dominum Iesum Christum, et de quanto fuerint secuti ipsum similius, de tanto plus et meritorius ipsum amant. Cum ergo tam gesta quam doctrina Christi plus in evangelio expressatur, patet quantum prodest fidelibus sedulum studium huius libri. Querit insuper idem fidelis in Domino, quis est sensus, quem Psalmista intenderat in istis duobus versibus *Psalmo CXV, 16, 17 Domine, quia ego servus tuus: ego servus tuus et filius ancille tue, disrupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis et nomen Domini invocabo.*

He should study the Bible in the tongue that suits him best.

Hic dico tamquam mihi probabile citra fidem, quod quilibet martir Dei potest pertinenter Deo dicere istos versus. Confitetur autem sic Domino, quia Deus ex gracia sua dupliciter ipsum constituit servum sibi et filium

1, 2. CD: *dominum* deest. 3. D: *vel quantumcunque.* 4. D: *debet esse.* A in marg. inf. aliena manu: *Symon de Leta Curia.* 8 A in marg.: *5.* 8–10. In Codd. textus corruptus est. Legere debes: *patet quod status quos Christus instituit sunt: status sacerdotum, status militum et status laborantium.* 11, 12. BC: *Et status.* 14. B: *in sanctis.* 15. C: *autem* deest. D: *Deus vero.* 20. CD: *sedulum evangelium.* 22. D: *debent* deest. 27. ACD: *Queritur.* BC: *ille.* A in marg. corr.: *idem.* 28. D: *esset servus.* 29. A: *Psalmus.* 31. C: *disrupisti domine;* ib. A: *et tibi.* 34. *martir.* A: m͡r = *mater.* A: *matirum;* ib. A: *Deus.*

sancte matris ecclesie sponse Christi. O Domine Deus, hec libi confiteor, quia ex tua gracia constituisti me servum tuum; specialiter dico, quia nedum spero sed credo realiter ante mortem quod tibi serviens promereor beatitudinem post hanc mortem. Et quia talis est martir dupliciter, quia tam corpore quam anima servit Deo, non inmerito geminat ista verba: *Ego servus tuus*, et *ego servus tuus*, et quia meritum non est possibile, nisi fuerit in viante filio matris ecclesie, ideo martir humiliter confitetur quod sit *filius ancille Dei*, que est ecclesia mater sua ancillans Christo pro via, sicut: *Luc. I°* dicitur de Maria. Et cum hec est sponsa Dei in patria, nec fingenda est fides ista in papa vel cardinalibus sed generaliter et comuniter in Christo et quibuscunque quos ipse predestinauit ad gloriam: *dirupisti vincula mea*, que sunt vincula peccatorum et vincula amoris inordinati inter corpus et animam. Qui amor in martiribus ante mortem est diruptus. Martires autem postmodum Domino confitentur quod *sacrificabunt hostiam laudis*, cum propter defensionem legis Domini gratis sibi offerunt vitam suam. Nec videtur quod maior hostia laudis vel sacrificium Deo placencius offerri posset Domino hic in via. Et ista invocacio nominis Domini in hoc facto sanctorum martirum videtur esse invocacio placencior viatorum. Unde Christus et sui apostoli cum aliis plus dilectis martiribus sic nomen Domini invocaverunt, et cum necesse sit vincula amoris anime ad corpus disrumpi in quolibet viatore, rogemus Dominum quod ista vincula ad sui gloriam in hoc statu miserie disrumpamus.

---

6. Litera ad quendam Socium.

Exhortation to perseverance written at Lutterworth.

Amice carissime. Vobis in nomine Dei regracior quod statis viriliter in causa sua, conformiter legi Christi. Et quia scitis quod constans et perseverans coronabitur, suppliciter de animosa perseverancia sub spe premii sempiterni, quia istud ut fidem credimus, quod de quanto

4. D: *mereor.* 5. D: *est* deest. 7. A: *Ego suus.* 8. D: *tuus* deest. 13. A: *vel in.* 14. CD: *et quocunque.* 27. D: *vincula autoris.* 30. ABD: *Litera parva ad quendam socium. Epistola Joh. Wy. ad consortem suum Radlm (= Radlinum) Strode.* 31, 32. A: *quod satis viriliter laboratis in causa sua.* B: *quod satis viriliter laboratis.* D: *quod satis viriliter in causa sua conformiter.* 32. AB: *laboratis conformiter.*

quis in causa ista caritative agonizaverit, de tanto sibi reponetur in Christo celeste premium. Quod vobis omnibus concedat dominus Iesus Christus.

Vester servus et socius in labore Io. W. curatus de Lutterworth.

---

7. De Peccato in Spiritum Sanctum.

The sin against the Holy Ghost is despair of God's mercy.

Nemo peccat in Spiritum Sanctum ad sensum evangelii, nisi qui peccat contra Dei clemenciam finaliter desperando. Pro declaracione istius dubii, suppono ex fide quod sancta mater ecclesia sicut quodlibet eius membrum sit cum Christo sponso ecclesie sponsata.

Many prelates are devils.

Secundo suppono tamquam probabile quod multi false vocati prelati istius ecclesie sunt dampnandi et per-consequens ipsi sunt diaboli, cum Christus, qui non potest esse acceptor personarum, dicat *Ioh. VI, 71: Nonne duodecim vos elegi et unus ex vobis diabolus est.* Si ergo Scariot, qui fuit electus a Domino et nimis profundatus in avaricia secundum eius testimonium, qui mentiri non poterit, fuit diabolus, quare non prelati cesarii, qui non fuerunt electi a Domino sed plus in avaricia profundati. Ex istis formetur sic racio: quilibet prelatus in Anglia est membrum sancte matris ecclesie, ut dicunt heretici, et cum quolibet membro sancte matris ecclesie est Dominus desponsatus, igitur cum quolibet prelato in Anglia est dominus desponsatus. Et cum iuxta secundam supposicionem a probabili sunt multi eorum diaboli, sequitur ex dictis quod Deus est cum diabolo desponsatus. Dicunt catholici, ut Augustinus plane declarat Omelia XVI super Iohannem, quod solum predestinati sunt membra sancte matris ecclesie; et sic viator debet sperare et non ut fidem credere quod ipse sit membrum sancte matris ecclesie. Ideo est multis evidens quod multi prelati, qui tantum a vita Christi exorbitant, non

2. C: *reponitur.* 4—5. B: *Vester — Lutterworth* deest. D: *in labore curatus in Lutterworth.* C: *Luttroworth. Explicit epistola missa per Jo. ad quendam consortem suum Radlm Strode.* 6. A: *De Peccato.* In marg.: *De peccato in spiritum sanctum ad sensum evangelii.* In marg. sup.: *De peccato in Spiritum Sanctum.* B: *De illo quis* (!) *in spiritum sanctum peccat.* E: *Sequitur dubium contra cavillantes quod presciti sunt ecclesia.* 11. BCDE: *desponsata.* D in marg.: *Dubium.* 17. DE: *igitur.* 21. C: *formatur.* 24—25. B: *igitur — cum* deest. 26. B: *multi* deest. 27. CE: *ex datis.* 29. ABCD: *Omelia XVI super Johannem* deest.

sunt membra ecclesie, nisi forte equivocetur in ecclesia, vocando ecclesiam malignancium ut prescitos ecclesiam cuiusmodi sunt prelati.

8. De Octo Questionibus Pulcris.

Amice preclare, ex scripturis vestris concipio quod queritis pulcre et compendiose multas difficiles questiones. Quantum ad verbum Christi *de gladio* dictum Petro, potest salvo meliori iudicio sic sane intelligi, quod omnis qui gladio materiali inuste percutit, hoc est, contra voluntatem Domini, gladio spirituali, id est, divino iudicio punietur; patet ista sentencia ex hoc quod necesse est omnem peccantem puniri a Deo proporcionaliter ad peccatum.

Quantum ad aliam questionem qua queritur *in qua terra dantur decime militibus et ob quam causam:* Quoad primam partem videtur quod cronicator et peregrinantes multas provincias sciunt isti parti satisfacere. Et quoad secundam partem videtur probabile quod milites propter istud debent in ministerio Christi fideliter laborare.

Quantum ad terciam questionem qua queritis *an ante tempus Gregorii decimi licuit christianis solvere decimas* tam prediales quam alias pauperibus magis indigentibus.

The collection and use of tithes.

Quoad istud est michi probabile istam questionem usque hodie esse veram, cum decime sunt bona pauperum et rectores titulo pauperum debent in alleviacione sui populi accipere decimas ad mensuram, quod non intelligo per accepcionem decime quod sacerdotes debent legem istam Pauli *Thi. VI, 8, habentes alimenta et quibus tegamur hiis contenti simus* dimittere, sed decimis debent planius de alimentis et tegumentis mensurabiliter sustineri. Unde quia quibusdam presbiteris minus quam decime ad istud sufficeret, ideo quidam aput se determinant quod non excommunicent suos subditos nec eos vexent inplicite propter detraccionem eciam illicitam decimarum, quia satis est illis ut habeant alimenta et tegumenta

3. AD: *cuius huiusmodi.* B: correxit. 4. A: *Incipit de 8 questionibus.* B: *De 8 questionbus.* 7. AB in marg.: *De gladio.* A in marg.: *1.* 14. A in marg.: *2. De decimis;* ib. B: *ad illam questionem.* 33. B: *sufficient.* 34. B: *vexant.*

que pro ministerio suo sufficerent; et supposita quod subditi sui in isto deficiunt, videtur illis secundum evangelium *Matth. V* quod debent eis remittere et pro inimicis patencioribus deprecari; ideo satis esset illud quod sive de decimis sive de aliis elemosinis habeant alimenta et tegumenta que sufficerent pro suo ministerio peragendo.

Tithes and first fruits.

Quantum ad quartam questionem scilicet *quare in lege gracie vendicantur decime pocius quam primicie*, videtur salvo meliori iudicio, cum decime fuerint pro tempore ante legem et non sic primicie que fuerunt magis ceremoniales, quod consonancius est exonerare subditos de sustentacione sui sacerdotis per dacionem decimarum quam per dacionem primiciarum que tempore legis veteris ad maiorem similitudinem dancium. Et quantum ad secundam partem huius questionis scilicet quod Deus petit ultra decimam, quia, quidquid homo habet preter victum sibi et sue familie, petit Christus erogare pauperibus, videtur michi probabile quod Deus, cum sit plenius dominus, petit ab homine quod debet sibi corpus et animam cum omnibus bonis suis; et sine huius repugnancia licitum est specialiter seculari reservare moderate de thesauro ultra necessaria sibi et sue familie que sunt ad victum et vestitum, cum Christus ultra necessaria sibi et sue familie que sunt ad victum, et suis apostolis reservavit pecuniam in loculis. Seculares quidem habent multos sumptus inopinatos superne mentis pro quibus est necessarium cum prudencia providere; et sic in nova lege curati quidam non curant de parte decima, sic quod habeant ad sua officia requisita; sed consonum videtur quod vivant cum moderamine de parte decima, sicut vixerunt in veteri testamento. Et hoc videtur melius tam subditis quam curatis.

Why Christ paid tribute but not tithe.

Quantum ad quintam questionem qua queritur *cur Christus non solvit decimam templo sicut solvit tributum imperatori*, dicitur quod ideo non solvit decimam templo, quia non habuit curam de temporalibus ex quibus decime solverentur. Dedit autem imperatori staterem

1. B: *ut supposito*. 8. A in marg.: *4*. 9. A: *premicie*. 12. *magis*. Cod.: *in agris*. 14. AC: *daciones*. 15. Codd.: *dancium* (sic). 26. C: *plenus*. 22. *seculari* deest. 25. A: *sibi* (sic). BC: deest. 34. A in marg.: *5*.

15. Cf. Supplementum Trialogi p. 417.

acceptum de ore piscis, docendo suam ecclesiam mundi principibus obedire. Unde sepe alludebat brachio seculari, non lego autem quod applausit pontificibus legis veteris et multo magis non approbavit prelatos cesarios iam instantes.

May the curate claim the full tithe?

Quantum ad sextam questionem qua queritur *utrum liceat curato taxare homines quantum debent sibi dare in anno pro omnibus decimis sibi debitis.* Quantum ad istud videtur michi quod duo fideliter sunt notanda, primo quod per talem taxacionem non solvat regulam apostolicam ex cupidine vel aliqua tali culpa, secundo quod sic tractet suos parochianos in tali taxacione quod dacio eorum sit pia et sic meritoria et non exaccio mundialis et in illis duobus assistentibus non video quin liceat curato de omnibus et singulis suis parochianis taxam moderatam accipere; istud enim foret alleviamen tam subditis quam curato.

It is enough for the layman to pay what he is taxed at.

Et quoad septimam questionem qua queritur *numquid sufficiat laico quoad Deum solvere curato suo talem taxam in casu quo plus lucratus fuerit quam taxa se extendit,* videtur michi quod hoc sit satis sufficiens supposito quo prelatus collectis omnibus suis elemosinis habeat sufficienciam ad ducendam vitam honestam et pauperem pro suo pastorali officio peragendo.

Whether tithes may be paid to a curate who abuses them.

Quantum ad octavam questionem qua dicitur *non sit peccatum res pauperum dare non pauperibus, cum decime sint tributa pauperum, videtur esse sacrilegium solvere decimas curatis abutentibus.* Hic videtur michi quod prudencia evangelica est utendum cavendo de temerario iudicio quod prelatus abutitur istis bonis, quia sepe contingit parochianos pauperes iudicare quod minus curato suo sufficiat quam cursu mundi currente sufficeret, et contingit multis parochianos velle redigere suum curatum ad mundanam sollicitudinem et laborem, sicut seculares pauperes communiter occupantur, et tunc cum illis paribus ista temporalia curato sufficerent ad victum et vestitum, sed tunc oporteret ipsum officium pastorale dimittere et se ipsum contra fidem Apostoli negociis secularibus implicare. Supposito ergo quod non sit error

6. A in marg : *6.* 13. C: *eorum sit meritoria;* correxit in marg. 13. B: *in* deest. 14, 15. B: *video quando.* 18. A in marg.: *7.* 22. B: *quo prelati.* 25. A in marg.: *8.* 30. AB1 *quod quia.* 33. B: *reducere.* 35. B: *occupant.* 36. B: *ista* deest.

in iudicio subditorum, videtur quod est licitum et meritorium decimas a curato illis abutente subtrahere, et in alios pios usus expendere, sed quia potest esse error in ista materia utrobique, ideo consuetudo introducitur tamquam lex ecclesie quod, sive curatus vivat evangelice sive viciose, quod parochiani in solvendo sibi decimas se ipsos exonerent et in periculum sue anime abusum illum committant. Et in isto cathaclismo est lapsus mundialium curatorum. Quis enim dubitat quod non esset elemosina ministrare gladium frenetico furioso vel dare vinum vel aliud calidum mentis incompoti in acutis febribus laboranti. Et proporcionaliter videtur esse de elemosinis parciendis tam curatis quam aliis, et sic potest esse peccatum damnificum ecclesie in ista materia utrobique. Lex autem Antichristi que hodie tantum prevalet impedit multos fructus sagaces qui prodessent ecclesie, et ita lapsus a lege evangelica et conversacione Christi cum suis apostolis multum dampnum ecclesie insensibiliter introducunt.

---

9. De Fratribus ad Scholares.

Wickedness of the friars.

Subito aurugine prima a parte sinistra venit quidam turbo nimis olens nomine Caym quatuor Fratrum ordines in se continens. Non immerito Caym nuncupatur ipsorum origo, quia ipsius filii per eorum gesta potissime denotantur. Qui (ut ita loquar) sunt illi quatuor maligni spiritus *quibus preceptum est ab angelo, ne nocerent terre et mari neque arboribus, quousque signentur servi Dei in frontibus eorum.* Qui frontem sanctitatis extrinsecus et lupinam versuciam intrinsecus ostendunt; in quibus maxima vite perfeccio consisteret. Quorum actualia gesta si intrinsecus conspiciantur et ad res verborum referantur: nulli dubium quin sunt peiores quam pharisei vel ypocrite, phylateria dilatantes, eminenciora querunt sedilia, ab omnibus nomine Rabi salutari desiderantes.

6. AB: *sive virtuose;* ib. Codd.: *parrochia.* 7. Codd.: *in* deest. 19. A: *Explicit de 8 questionibus.* B: *Explicit de 8 questionibus. De illo quis (sic) in spiritu sancto peccat.* 21. *aurugine* (sic). B: *a ruine previa:* ib. (*vt* = *venit* deest. 27. B: *mari* deest. 33. A: *phylatoria*; ib. A: *queunt.*

25. Apoc. VII, 2, 3.

Ista quadriformia monstra caput anguinum, cor leonis, ventrem olentis capre, pedes pavonis habencia meam innocenciam diris versuciis lacerarunt. Hec est gens sancta, de qua scribit Bernhardus ad Eugenium papam sic dicens: *Hii erga Deum impii, in sancta temerarii, invicem sediciosi, in vicinos emuli, in extraneos inhumani, superioribus infideles, inferioribus importabiles, ad petendum inverecundi, ad negandum frontosi. Hii importuni sunt, ut accipiant, inquieti donec recipiant, ingrati postquam acceperint. Docuerunt linguam suam loqui grandia, cum operantur exigua, largissimi promissores, paucissimi exhibitores, blandissimi adulatores, mordacissimi detractores, simplicissimi dissimulatores et malignissimi proditores.* Hii sunt qui variis incedunt semitis. Quantiscunque ergo semitis incedunt, anfractibus errent seu in viis devient, unicus est exitus, unica viarum suarum meta, unicum caput et principium, omnium diversitatum suarum que est sola malicia. Bonus enim frater rarus est cum fenice; mali autem tam copiosi, quod nullus expers locus malignitatis eorum; cum amantur amare pungunt et affliccioni vacant usque ad divisionem corporis et anime. Isti sunt inutiles trunci vel statue reposite in ecclesia ad bonorum temptacionem, penam vero malorum. Tandem quia non ulterius deserviunt, in ignem mittendi sunt. Hii sunt scala Iacob, cuius summitas extenditur et vice versa pretenditur. Per quam Datan et Abyron descendebant velociter in abyssum. Hii sunt spiritus maligni quorum non est numerus, qui nichil aliud agunt, nisi ignem in terram mittunt, scilicet flammam urentem homines et iumenta, fruges et alimenta continue consumendo. Hii sunt de quibus Rachel conqueritur et antequam convertantur a viis suis pravis noluit consolari. Hii sunt quatuor bestie quas Daniel vidit ascendentes de mari, plura cornua habentes cum alis, quibus bellum inest, devastancia, que sunt ursus, pardus et leena, quorum proprietates secundum naturales instinctus per ferocitatem tribus ordinibus Fratrum, scilicet Predicatoribus, Minoribus et Augustinensibus non inmerito

A good friar is as rare as a phenix.

Daniel's four beasts correspond to the orders of friars.

2. B: *et ventrem.* 4. A: *scripsit;* ib. B: *ad Eugeniam* deest. 5. B: *sic docens.* 11. A: *operentur.* 15. B: *errant.* 22. B: *reposita.* 23. B: *pene.* 25. A: *cuius modo;* ib. A: *exciditur.* 26. B: *versa* deest. 29. B: *terra.* 35. A: *in erat.*

5. S[ti] Bernardi, De Consideratione lib. IV, cap. II.

How the fourth beast corresponds to the Carmelitas.

concordabunt. Sed quarta bestia nimis terribilis ungues et dentes habens ferreos et decem cornua, cuius nomen in visione Danielis non recitatur, universitati Carmelitarum correspondet. Isti namque multum terribiles quamcunque domum intrant suis tradunt conviciis coinquinandam et menticulosam mendaciis, dentes et ungues habent ferreos, victum cotidianum communitatis consumentes. Scriptum est enim: *Comederunt Iacob et locum eius desolaverunt.* Decem cornua habent, quia multi superbi contra decalogum viventes. Nomen prefate quarte bestie in visione Danielis non recitatur, quia predicti Carmelite a parte iuris non leguntur approbati, nec eorum regula ab aliquo doctore instituta. Et postquam iste quatuor bestie totam terram infecerunt, putaverunt se supra nubes elatas.

The Lord shall destroy these orders.

Veniet terribilis in consiliis dominus et destruet eas et evellet ac emigrabit, sic quod non apparebit eorum memoria super terram. Cuius turbinis pars prima fuit ordo Predicatorum, proprio nomine Iacobite quasi subplantatores nominantur.

How the friars preachers have fallen away from their first aim.

Isti namque fratres iuxta professiones ordinis in paupertate spiritus fuerunt instituti, ut per seminacionem verbi divini iuxta formam evangelicam indoctos instruerent, lapsos erigerent et vacillantes in fide solidarent et forma virtutum et speculum honestatis existerent. Modo tamen curiositati totaliter dediti per scurillas, nugas et commenta gentilium in predicando facti sunt laquei ad ruinam cicius quam ad edificium perfeccionis ad coronam. Et in tantis peccatis populorum sunt impinguati quod ex mammona iniquitatis et turpibus lucris domos et edificia speciosa preter et ultra necessitatem indies edificant, et ex hoc elati putant se celum vertice pulsare et volare super pennas ventorum, de quorum diviciis bibit avaricia, dum puteos argenteos statuit eorum mendax inopia. Qui pocius iuxta professionem ordinis pallium cum Ioseph, cum Mattheo theloneum et ydriam cupiditatis cum Samaritana relinquere niterentur. Sed huiusmodi pseudoprophete in vestimentis ovium incedentes intrinsecus autem lupi rapaces: hii sunt angeli sathane se transfigurantes in angelos lucis, sub

3. A: *universitas* 4. B: *correspondent.* 11. Codd.: *predicte.*
26. A: *ad* deest. 33. A: *statuerit.*

8. Psalm. LXXVIII, 7.

quorum simplicitate desinit lupina rapacitas ab antiquo. Cum enim presens universitas Oxoniensis que propter multiplices effectus vinea Domini non inmerito nuncupatur, a sanctis patribus fuerat fundata et loco congruo situata, fontibus et fluviis irrigata, pratis et pascuis circumdata, planiciebus et saltibus protensa, montibus et collibus ad pellendum procellarum spiritus circumvallata, arbustis virentibus et locis nemorosis vicina et ut verbo uno singula concludam: Locus amenus fertilis et optimus et habitacioni deorum convenientissimus domus Dei et porta celi congrue vocitata: ad hanc vineam et universitatem dudum venerunt quidam validi mendicantes, hiis diebus in vestimentis ovium incedentes, qui Esau sunt manibus et vocem Iacob indicant; qui sunt sancti ypocrite, mendici superbi, confessores lutei, predicatores elati. Et si quis sub uno involucro facinus gravissimum vel ut ita dicam universum genus malorum perpetraret, frater absolucionis officium obtinens confitentem absolveret, iniuncta sibi penitencia pecuniaria ad eius usum privatum vel fratrum edificia specialiter edificanda, licet cum omnibus peccatis recedat, quibus oneratus accessit, quod scienti dubium nulli a prefatorum delictis . . . . Ad presens supersedeo, unum tamen addo: Si quis universa volumina Augustini transscriberet, vix medietatem facinorum, delictorum, machinacionum, figmentorum et nephandorum suorum actuum continet. Et ne honoris mei causa scripsisse videar, valeatis.

Praise of Oxford.

Evil wrought there by the friars.

8. B: *et ut* deest; ib. B: *singula* deest. 14. A: *voce.* 18. B: *officium obtinens* deest. 21. B: *excessit.* 22. Hic aliqua desunt. 26, 27. A: *et ne ho . . . . . scripsisse* (lacuna). 27. A: *Explicit quoddam scriptum de Fratribus ad scolares.*

11. Cf. De Civili Dominio II. 1.

De Paupertate Christi

(below p. 19/20).

(E cod. pal. Vindob. 1338, fol. 1.)

Conclusiones triginta tres sive de Paupertate Christi.

Prima conclusio.

Christi while on earth the poorest of men.

Christus, Deus noster, caput universalis ecclesie, fuit pro tempore huius peregrinacionis homo pauperimus. — Patet conclusio quoad implicitum per illud ad Coll. I, 18: *Ipse est caput corporis ecclesie, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.* Et secunda pars probatur ex hoc quod nemo potest esse pauperior quam carendo simpliciter omni seculari possessione eciam usque ad proprium domicilium, in quo quiesceret. Sed sic fuit de Christo iuxta illud Matthei VIII, 20: *Vulpes foveas habent et volucres celi nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet.* Et ad istum sensum exponitur hoc dictum Christi a beato Ieronimo et aliis sanctis doctoribus. Et confirmatur per illud Apostoli dictum II ad Cor. VIII, 9: *Scitis*, inquit, *graciam domini nostri Iesu Christi, qui propter nos egenus factus est, cum dives esset, ut illius inopia vos divites essetis;* inopia quidem dicit privative gradum excellentissime paupertatis.

3. AD in marg.: *1a conclusio.* B in marg.: *Incipiunt conclusiones extracte ex libris diversis cuiusdam doctoris evangelici multum valentes ad cognoscendum vitam palliatam et ypocriticam sacerdotum modernorum sive ecclesie moderne post dotationem Constantini:* E in marg.: *1.* F in marg.: *Conclusio prima.* G: *De paupertate Christi. Conclusio prima.* H in marg.: *Hic incipiunt conclusiones sapientes heresim magistri Johannis Wicleph Anglici.* 6. DE *ad* deest. E in marg.: *Pauperrimus homo Christus.* 7. B: *est* deest. 9. B: *Et* deest. 10. E in marg.: *Paupertas maxima.* 16. E in marg.: *Jeronymus;* ib. ADEFH: *et* deest, 17. DFGH: *dictum* deest; ib. ADE: *ad* deest. 18, 19. G: *quoniam propter;* ib. B: *nos . . . essemus.* 20. E in marg.: *Inopia.*

1. Cf. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands II, 28—47, 112—115.

Secunda conclusio.

Christ the richest of men.

Christus fuit tam quoad eius divinitatem quam quoad eius humanitatem abiecto titulo secularis dominii homo ditissimus. Probatur quoad divinitatem Christi, nam ante incarnacionem fuit secundum Apostolum summe dives, nec potest deserere illud quod est perfeccionis simpliciter; ideo remanet eternaliter summe dives. Confirmatur per illud Apostoli ad Coll. II, 3: *In quo sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie absconditi.* Quoad humanitatem vero patet ex titulo primogeniture et originalis iusticie quod fuit rex mundi et dominus plenus omnium temporalium domus Dei iuxta illud Psalmo VIII°, 8: *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Ex quibus patet correlarie quod non repugnat sed consonat eundem esse summe divitem ac summe pauperem secundum disparem racionem; sicut enim Christus *simul fuit in unum dives et pauper*, ut dicitur Psalmo XLVIII°, 2.

Tercia conclusio.

All priests are bound to poverty.

Omnes sacerdotes Christi: pape, cardinales, episcopi, abbates, priores vel eius subditi tenentur sequi Christum in evangelica paupertate. Probatur: Omnes tales tenentur esse pure de sorte Domini in statu perfecciori ac vite Christi conformiori quam laici; quod stat potissime in observancia evangelice paupertatis; ergo conclusio. Et sic intelligitur illud dictum Christi Matth. XIX, 2, dictum adolescenti multas habenti possessiones: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia que habes et da pauperibis. Et habebis thesaurum in celo. Et veni, sequere me.* Unde quia Zacheus, Nicodemus, Lazarus et ceteri iusti Christi discipuli temporalia sua non tunc taliter reliquerunt, sequendo Christum, ideo non recepit eos ad apostolatum, ut dicit Ieronimus Epistola CXXII ad Pamachium de Zacheo.

1. A: *Sequitur alia conclusio.* D: *Secunda conclusio.* E in marg.: *2.* G: *Conclusio secunda.* 2. H: *deitatem.* 6. E in marg.: *Dives summe Christus fuit secundum divinitatem.* 8. DE: *ad* deest. 13. H: *Psalmi;* ib. E: *VIII* deest. In marg.: *Dives fuit summe Christus secundum humanitatem.* 15. D: *et summe.* 17. E in marg.: *Dives, pauper summe Christus.* 18. D in marg.: *Tercia conclusio.* E in marg.: *3.* G: *Conclusio tercia.* 19. E in marg.: *Pauperes evangelice tenentur esse sacerdotes.* 24. H: *magis quam laici qui quidem status stat potissime.* 24. BH: *igitur conclusio.* 28. E in marg.: *Apostoli Christi cur facti non sunt Nichodemus, Lazarus et ceteri iusti. Nota* 29. H: *ceterique.* 31. E in marg.: *Nota Jeronymus.* 32. H: *ad Palmacium.*

31. Ep. LXVI, Opp. (ed. Migne) I, p. 646.

Quarta conclusio.

A priest may not hold civil rule.

Non licet alicui pure clerico pro tempore legis gracie quo est huiusmodi civiliter dominari. Patet ex diffinicione clerici quam tradit Ieronymus Ep. XXXIV: *Clericus,* inquit, *qui Christi ecclesie servit, interpretetur primo vocabulum suum; et nominis diffinicione prolata intelligatur esse quod dicitur. Si enim* cleros *grece latine* sors *appellatur, propterea clerici dicuntur, quia de sorte Domini sunt vel quia ipse Dominus sors, id est, pars clericorum est.* Et sequitur: *Quod si quispiam aliquid preter Dominum habuerit, pars eius non erit Dominus, verbi gracia: Si aurum, si argentum, si possessiones, si varia suppellectilia, cum istis partibus Dominus dedignatur fieri pars eius.* Et istum modum habendi interdictum clerico declaravi alias esse modum habendi secularem, proprietarium vel civilem. Unde sanctus Thomas secunda secunde q. CLXXXV: *Ille,* inquit, *cum Deo alias partes habet, cuius studium diminuitur circa ea, que sunt Dei, cum intendit hiis que sunt mundi.* Istud studium debet clericus in quantum talis dimittere et tollendo crucem iuxta conclusionem proximam sequi Christum. Ex istis et similibus dictis sanctorum cum descripcione dominacionis civilis patet conclusio. Est enim dominacio civilis vel secularis quod idem est dominacio licita laico sed clerico a scriptura sacra ac sanctis doctoribus interdicta. Nam Luce XXII, 25, 26: Salvator instruit suos apostolos cavere dominacionem huiusmodi, cum sic dicit: *Reges gencium dominantur eorum, vos autem non sic.* Ex quo sumpsit beatus Petrus Christi vicarius suam sentenciam I, Petri V, 3, quando monuit clericos sortis sue quod sint *neque dominantes in clero* etc.

1. D in marg.: *Quarta conclusio.* E in marg.: 4. G: *Conclusio quarta.* 6. B in marg.: *Clerici diffiniciones et denominaciones secundum Jeronymum.* E in marg.: *Jeronymus.* 6, 7. G: *nilatur esse.* 7. D: *quid dicitur.* 10. D: *Qui si;* ib. ABDEFG: *quippiam.* 12, 13. DH: *variam suppellectilem.* 13. H: *partibus non dedignatur esse pars.* 15. E in marg.: *Habendi modus civiliter clericis interdicitur.* (Sic et in sup. marg.) 15, 16. D: *proprietatem.* 17. B: *CLXXXIX.* H: *questione LXXXV.* 19. E in marg.: *Temporalibus intendere periculosum est clericis.* 23. H: *patet conclusio* deest; ib. A in marg.: *Nota quid est dominacio civilis.* BE in marg.: *Dominacio civilis quid sit* (E: *dicitur*). 31. H: *neque* deest; ib. DG: *in cleris.*

4. Hieronymus ad Nepotianum; et citatur in Decreto II Pars, Causa XII, Cap. V. Cf. Trialogum 407/8. 14. Cf. De Civili Dominio I, 52, 128/9; III, 375. 17. St. Thomae Aquinatis Opp. (Rom. 1899) tom. X, 480.

Quinta conclusio.

Civil rule is repugnant to the Pope's office.

Repugnat statui domini pape sicut cuiuscunque Christi pontificis civiliter dominari. Probatur: Illicitum est cuiquam pure clerico sic regnare ex conclusione proxima. Dominus papa et episcopi eius suffraganei debent esse clerici purissimi et immediatissime sequi Christum, ergo conclusio. Unde beatus Bernhardus libro ad Eugenium papam declarans quod ex iure successionis vicarie sancti Petri non potest vendicare civile dominium, ita subdit: *Esto ut alia quacunque racione hec tibi vendices sed non apostolico iure. Quomodo autem potuit iste tibi dare, quod non habuit? Quod habuit, hoc dedit: sollicitudinem super ecclesias; numquid dominacionem? Audi ipsum: Neque dominantes, ait, in clero, sed formam facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, non eciam veritate, vox Domini est in evangelio: Reges gencium dominantur eorum et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: vos autem non sic. Et infert: Planum est, apostolis interdicitur dominatus: ergo et tu tibi usurpare audes aut dominans apostolatum aut apostolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis; si utrumque simul habere velis, perdes utrumque. Alioquin non te exceptum illorum numero putes, de quibus Deus sic conqueritur: Ipsi regnaverunt sed non ex me, principes extiterunt, et ego non cognovi. Iam si regnare sine Deo iuvat, habes gloriam sed non apud Deum. Et si interdictum tenemus, audiamus edictum: Qui maior est vestrum, ait, fiat sicut minor et qui precessor est, sicut qui ministrat. Forma apostolica hec est: Dominacio interdicitur, indicitur ministracio.* Ecce quam plane iste sanctus convincit ex scriptura sacra quod omni pape interdicitur dominatus. Et revera, dampnare,

1. D in marg.: *Quinta conclusio.* Sic et in omnibus sequentibus conclusionibus. E in marg.: 5 (sic 6, 7 etc. in seqq. conclusionibus). 5. B: *papa, episcopi et eius.* H: *Sed dominus.* 6. D: *mediatissime;* ib. B: *igitur.* 7. E in marg.: *Bernardus.* 8 H: *declarans* deest. 9 H: *ita* deest. 12. H: *Quod habuit* deest; ib. H: *hec dedit.* 13. H: *ministracionem super . . . nunquam.* 14. DH: *forma.* 15. H: *nam eciam in veritate.* 18. H: *Et igitur planum est.* 18, 19. H: *interdictum fuisse dominatum.* 20. H: *aut apostolatus.* 23. E in marg.: *Regnaverunt sed non ex me etc. Istum textum, ad quos Bernardus applicat, bene nota propter palliaciones quorundam.* 25. H: *iuvat* deest. Lacuna in cod. 26. H: *Ac si.* 28. B: *est* before *sicut* deest; ib. H: *Forsan apostolica est.* 29. H: *et indicitur;* ib. E in marg.: *Bernardi commendacio notabilis.* 31. H: *dominatu.*

7. Cap. VI. Opp. (ed. Migne) I, 748. 28. Hunc locum verbotenus in libro De Potestate Pape, p. 137 invenies.

hereticare vel impugnare sentenciam tam sancti, tam devoti et tam subtilis beati in celo ab ecclesia canonisati, sicut fuit beatus Bernhardus, et specialiter in materia fidei, foret nimis ceca presumpcio. Constat quidem et dictis sanctorum et testatur canon XXIV, questione tercia, capitulo *Heresis*: quod *qui aliter intelligit scripturam sacram quam Spiritus Sanctus flagitat* adiuncta pertinacia *est* expresse *hereticus*. Cum ergo iste sanctus permansit in predicto intellectu scripture usque ad finem vite, videtur quod impugnare istam sentenciam foret imponere heresim isti sancto. Quod foret nefas asserere, specialiter cum civilis dominacio Christi vicarii sompniata non sit fundabilis ex scriptura.

Sexta conclusio.

Prelates may have the use of things without civil rule over them.

Stat dominum papam et alios prelatos ecclesie habere licite usum quorumlibet dominiorum sine dominacione civili ex mero titulo meritorie elemosyne secularium dominorum. Patet ista conclusio de facto et cursu ecclesie a tempore beati Silvestri pape et devoti imperatoris Constantini, in quo tempore tam reges quam sacerdotes Christi sic vivendo altrinsecus meruerunt. Quamvis enim ex scriptura sacra non expresse elicitur quod ecclesia taliter sit dotanda, tamen ex racione convinci poterit, quod illud utrobique meritorie posset fieri. Stat enim per hoc devociones dominorum accrescere, ipsosque deponere occasiones peccandi ex affluencia diviciarum, in quibus prius peccaverunt, et utrobique fieri equiorem distribucionem ac usum moderaciorem bonorum pauperum. Nam sic fuit de facto in primitiva dotacione ecclesie. Quod autem nudus titulus elemosine dat clericis ius temporalia taliter occupandi, patet ex hoc quod nullus titulus foret pertinens nisi vel titulus civilis iusticie vel titulus iuris evangelici vel nature vel tercio titulus ele-

6. E in marg.: *Scriptura sacra non aliter intelligenda est quam Spiritus Sanctus flagitat. Intelligere scripturam sinistre periculosum est.* 8. H: *adiuncta pertinacia* deest. 11. H: *isto sancto.* 15. D: *Restat* (sic). E in marg.: *Usus. Dotacio meritoria.* G: *Conclusio sexta.* 16. H: *usum quemlibet.* 17 B: *sicud secularium.* 19. E in marg.: *Silvester, Constantianus beati.* 23. D: *potuit.* 27. H: *peccaverant.* 30. E in marg.: *Dotacio cuiusmodi potuit utrimque esse meritoria.* 31, 32. B: *nullus talis.* 32. E in marg.: *Titulus: civilis iusticie, legis evangelice, elemosine.*

6. Cap. XXVII.

mosine donatoris. Primus titulus non potest fingi inesse clericis, cum nec Christus poterit dominari civiliter nec apostolos aut eius vicarios docuit stante sacerdocio sic ditari, ut patet ex prohibicione Christi secundum exposicionem beati Bernhardi, ubi ostendit quod dominus papa non potest iure apostolico vendicare civile dominium, sed posito quod alia racione ut puta ex collacione imperatoris vel ficto titulo preter scripturam: tunc, ut ait beatus Bernhardus, dominatur solum nuncupative quia illegitime, non ex Deo. *Planum*, inquit, *est: Apostolis interdicitur dominatus.* Et ad papam sit: *Plane a dominatu huiusmodi tamquam repugnante apostolatui prohiberis.* Quod autem ius evangelii vel nature non stabilit in pure clericis tale dominium, patet ex hoc quod merces temporalium limitatur clericis quantum est eis necessarium ad suum officium peragendum, ut patet Matth. X et I Cor. IX, unde prima Thimothei VI, 8 limitat Apostolus: *Habentes ergo alimenta et quibus tegamur, hiis contenti simus.* Relinquitur ergo solum titulus concesse elemosine secundum quod sacerdotes possunt supererogata dominia supra vite necessaria vendicare.

Septima conclusio.

A prelate who abuses the goods of the Church forfeits his rights to them.

Eo ipso quod sacerdos Christi, eciam dominus papa, habitualiter abutitur bonis ecclesie, deficit sibi ius ad illa. Patet ex hoc quod papa iuris vel dominii civilis cum illo sacerdocio non est capax ex conclusione proxima nec habet tunc ius evangelicum vel nature, cum evangelium Apostoli II, Thess. III, 8 expresse asserat, quod *oportet imitari apostolos qui non frustra panem manducaverunt, ne auditorium gravaretur. Cum*, inquit Apostolus, *essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si*

1. H: *donatorum.* 3. B: *apostolos vicarios.* H: *illius vicarios;* ib. DH: *decuit;* ib. D: *sacerdocio* deest. 8. H: *imperatorum;* ib. B: *scripturas.* 9. E in marg.: *Dominacio nuncupativa.* 11. H: *et ad papam sic plane.* 13, 14. H: *stabilitur clericis pure.* 14—15. A: *tale — clericis* deest. 14. B: *merceres.* 14, 15. H: *merces temporaliter.* 17. BH: *ad Cor.;* ib. BGH: *ad Tim.* 19. D: *concesso.* 20. H: *secundum quem.* 22. G: *Septima conclusio.* 23. H: *ipso quo;* ib. DE: *sacerdotes.* E in marg.: *Ius non habet ad bona ecclesie qui eis abutitur sacerdos. Abusus habitualis bonorum privat hominem a iure eorum.* 25, 26. B: *papa iuris civilis cum illo; vel domini* deest. E in marg.: *Iuris dominii civilis papa non est capax.* 27. AB: *nec habet* deest; ib. E in marg.: *Ius civile, evangelicum, elemosyne.* 30 AGH: *Apostolus* deest.

10. Bernardus ubi supra. 30. Thess. III, 10.

quis non vult operari non manducet. Patet ergo de lege evangelii et nature, quod deficit abutentibus diviciis nocendo sibi ipsis et proximis ius utendi, eo quod deficit eis ut sic labor evangelicus atque finis. Quod autem deest illis ex titulo elemosine, plane patet. Non enim est elemosina ministrare sacerdoti bona ecclesie, per quorum abusum ipsum dampnificat et datores. Quocontra cum idem sit opus elemosyne ac misericordie: opus autem misericordie est relevare miserum a sua miseria, patet quod foret opus misericordie subtrahere a tali organa peccandi, quibus in sua miseria profundatur. Omne autem ius ecclesie adiudicans sacerdoti talia temporalia presupponit ius elemosine vel gracie in elemosinario, vel aliter deficit in iudicando, quia quoad Deum adiudicat pro indigno.

It is a work of mercy to deprive such an one.

Conclusio octava.

Peccatum mortale foret ecclesiam Anglicanam vel quamcunque aliam ministrare domino pape bona ecclesie ad expugnandum Christicolas, ut super eis vel bonis eorum civiliter dominetur. Patet ex hoc quod expugnacio talis est actus civilis maxime alienatus a Christi consiliis; ergo non decet sacerdotem Christi maxime obligatum eisdem consiliis, cui non licet civiliter dominari; non enim licet vel laico sic pugnare nisi propter amorem proximi expugnandi, quem plus diligeret quoad corpus et animam quam omnia temporalia vel secularia dominia huius mundi. Unde conclusio Archidiaconi est in Rosario XXIII, q. V. *Excommunicatorum. Dicam*, inquit, *quod semper verum est quod quicunque occidit hominem semper peccat, nisi eo modo occidat quo pater castigat*

It would be a mortal sin for the English Church to give its goods to support the Pope's war.

1. B: *igitur.* 4. AEGH: *harum finis.* D: *harum finis diviciarum.* E in marg.: *Iure utendi bonis ecclesie privantur mali sacerdotes.* 5. H: *deest eis titulo* 6. H: *ministrari.* 10. E in marg.: *Misericordie opus. Ablacio temporalium. Auferenda sunt bona a sacerdote abutente.* 11, 12. H: *profunditur.* 16. G: *Octava conclusio* (sic et in ceteris capp.). 17. E in marg.: *Bella papalia que fiunt libidine dominandi fovenda non sunt.* 21. H: *est actus* deest; ib. H: *alienatur.* 22—23. H: *ergo non—consiliis* deest. 22. B: *igitur.* 23. D: *cum non licet;* ib. E in marg.: *Dominari civiliter non licet pape.* 24. E: *velle laico.* 25. G: *expugnandi Christi.* 26. DG: *vel secularia* deest. 28. DEG: *Dicat.* H: *dicas.*

20. Cf. De Civili Dominio II, cap. XVII (p. 242) et XVIII (p. 262). 28. Decreti Sec. Pars, Causa XXIII, Questio VI. Cap. XLVII. Cf. De Ecclesia, p. 212.

filium. Cum ergo certum videtur quod papa auctorizans bella et sic implicite propter dominia que repugnant suo papatui fiunt excedit correcionem paternam; igitur peccat mortaliter. Et secundum Apostolum ad Rom. I, 32, *non solum qui faciunt facinora sed eciam qui consenciunt facientibus digni sunt morte*, patet quam graviter peccant reges et regna nedum consenciendo tali facinori sed fovendo, dum bona regnorum, super quibus dominantur transmittunt sub pallio cece elemosine ad hunc usum. Numquid credimus sentenciam summi pontificis condempnabit in die iudicii talia opera misericordie palliata, quando dicet reprobis: *Quamdiu non fecistis uni de minoribus istis nec mihi fecistis*, Matth. XXV, 45? Quomodo ergo est ille minor vel humilior sequax Christi, qui talem vindictam prosequitur propter libidinem dominandi? Unde Bernhardus libro IV ad Eugenium papam docet eum quomodo debet aggredi tyrannos nomine Christianos non ferro sed verbo spiritus: *Quid*, inquit, *tu denuo gladium usurpare temptas, quam semel iussus es reponere in vaginam.* Et sequitur: *Nunc vero arripe eum qui tibi ad feriendum creditus est et vulnera ad salutem.* Quamvis enim licet domino seculari cum circumstanciis rectificantibus ad bella procedere et sacerdotem Christi convenit ad illud consulere; nunquam tamen licet vel pape tale bellum auctorisare in causa propria ad finem, ut seculariter dominetur; bene tamen potest consulere dominis secularibus invadere infideles obstinatos vel barbaros, ne consumant bona ecclesie.

How war may be lawful.

Sed idem videtur procurare bella, propter elemosynas appropriandas Romano pontifici, ac si pauperes pugnarent pro elemosinis mendicandis. Nam libro III ad Eugenium dicit Bernhardus, quod papa solum in spiritualibus ut humilitate, ministerio et paciencia iniurie superet secu-

2. H: *bellum;* ib. D: *explicite;* ib. D: *repugnat.* 3. ADGH: *fiunt* deest. 3, 4. ADEGH: *igitur — mortaliter* deest. 4. BD: *ad* deest. 9. G: *super alio cece.* 10, 11. B: *non condempnabit.* 11. DE: *opera nunc palliat.* 12. D: *quasi diceret.* E: *quando dicet.* 12, 13. B: *ex minoribus.* 16. E in marg.: *Bernardus.* 17. DE: *eum* deest. 20. D: *in ferro.* 21. DEG: *accipe* (GH: *arripe*) *eum qui tibi est ad feriendum* (ABCFH: *deferendum*) *creditus;* ib. E in marg: *Gladius ecclesie.* E in marg. superiori: *Consulere licet sacerdoti ad bella gerendum.* 23. 24. D: *sacerdoti.* 25, 26. D: *bellum auctoritate propria in causa ad finem.* E in marg.: *bellare licet.* 28. E: *vel obstinatos.* 30. B: *pauper expugnaret.* 31. B: *mendicando.* 33. D: *in iure.* E in marg.: *Bernardus.*

lares. *Alioquin*, inquit, *quo pacto te reputes superiorem hiis, a quibus beneficium mendicas?*

Conclusio nona.

Illicitum est cuicunque sacerdoti Christi eciam Romano pontifici excommunicare quemquam pure propter pecunias vel aliquid temporale. Patet ex hoc quod omnia temporalia et oblaciones collate ecclesie sunt elemosyne laycorum, ut patet ex descripcione elemosine et testimoniis sanctorum. Sed nemo debet excommunicare alium pure, quia non vult sibi conferre elemosynas, quia hoc foret extorsio secularis contra naturam elemosyne, que debet esse voluntaria. Unde Apostolus II ad Cor. IX, 7 vocat elemosinam *benediccionem*, de qua docet, quod *unusquisque prout destinavit in corde suo, distribuat, non ex tristicia aut necessitate sed hilaritate.* Unde II ad Cor. VIII, 8 hortans ad tales elemosinas sanctorum sic scribit: *Non quasi imperans dico* sed ut doceat; ad Cor. XVI, 2: *Unusquisque apud se reponat recondens quod sibi placuerit.* Cum ergo non accrevit domino pape potestas exigendi talia supra sanctos apostolos, quomodo oriretur sibi auctoritas excommunicandi pure pro temporalibus? Unde Bernhardus libro III ad Eugenium papam sic loquitur: *Si multum deceptus non es, nil te existimes plus accepisse a magnis apostolis.* Et istam sentenciam putat beatus Gregorius in Registro libro II, Ep. XXXIV sequi ex Christi consiliis ad que sacerdotes Christi specialiter obligantur. Et ponitur dictum huius sancti pape in decretis XXIII, q. IV: *Inter querelas. Ysidorus* inquit, *vir clarissimus a fraternitate*

No priest, not even the Pope, may excommunicate for the sake of money or temporal good.

1. E in marg.: *Maioritas pape.* 2. A: *a* deest. 5. H: *quemquem.* 6. B: *vel alia temporalia.* H: *aliquod temporale.* 6. EG: *vel aliquod.* E in marg.: *Excommunicacio ferenda non pure pro bonis temporalibus.* 7. B: *oblate;* ib. D in marg.: *Nota bene.* E in marg.: *Elemosyne sunt bona cleri.* 11. H: *hec foret.* 12. A: *II* deest. 13. D: *ad* deest; ib. D: *benedictam.* 15. H: *tristicia autem necessitate aut.* 16. BDEG: *II* deest: ib. B: *XIII.* 17, 18. CH: *ut docet.* 19. ABD: *retrocedens;* ib. B: *placuit.* 21. D: *non ex iure te existens accepisse a magnis apostolis.* H: *non es manifeste existimans.* 23, 24. A: *deceptus est.* 24. A: *nil plus accepisse magnis apostolis te existimes.* E in marg.: *Bernardus;* ib. H: *magnis populis.* 27. B: *specialiter* deest. 29. EG: *Isiodorus.*

1. Ibid. Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi. Alioquin . . . 13. I ad Cor. XVI, 2. 23. St. Bernardi Ep. ad Eugenium ubi supra. 25. Decreti Secunda Pars, Causa XXIII, Quaest. IV, Cap. XXVII ex Epistola Gregorii ad Januarium.

tua frustra se esse excommunicatum anathematizatumque conquestus est. Quod quam ob rem factum fuerit, dum a clerico tuo qui presens erat voluissemus addiscere, pro nulla alia causa nisi quod te iniuriaverat, factum innotuit. Que res nos vehementer afflixit, quia si ita est, nil te de celestibus cogitare ostendis sed terrenam te cogitacionem habere significas, dum pro vindicta proprie iniurie, quod sacris regulis prohibetur maledictionem anathematis invexisti. Unde de cetero esto omnino circumspectus atque sollicitus, ut talia cuiquam pro defensione tue iniurie inferre denuo non presumas. Nam si tale aliquid feceris, in te scias postea vindicandum. Si ergo non licet episcopo excommunicare pro sua iniuria, quomodo licet episcopo excommunicare pro pecunia; quam nisi ex voluntaria oblacione reciperet, cuius detencio iam ex sui indignitate et proposito nocendi ecclesie est salubris.

Conclusio decima.

We should follow Christ's commands regardless of Church censures.

Non obstante excommunicacione pretensa, interdicto vel alia censura ecclesiastica minata seu fulminata sive imposita debet christianus exequi Christi consilia atque mandata.

Patet ex conclusione beati Petri et ceterorum apostolorum Actuum V, 29: *Obedire Deo oportet magis quam hominibus.*

Item, magis bonum est obedire Christi consiliis quam monitis cuiuscunque prepositi in Christi consiliis non fundatis. Cum ergo consilium Christi sit Matth. XVIII, 21 quod homo dimittet iniuriam personalem usque *septuaginta sepcies* replicatam, nusquam autem docet scriptura quod Christi vicarius vindicet propriam iniuriam propter affeccionem temporalium sed econtra; ergo non est obediendum Christi vicario in hoc auxilio opum vel

1, 2. H: *excommunicatum conquestus est. Quamobrem.* 2. E: *quodmodo.* G: *quam conquestus*; ib *dum.* H: *dominum a clerico sua.* 3. DG: *qui presens.* 9. H: *esto animo.* 13—14. H: *pro sua iniuria ulciscenda nec pro pecunia.* 14, 15. A: *quam nude et.* G: *quam nude ex.* H: *quam inde.* 15. DE: *nisi* deest. 20. ADE: *seu fulminata* deest. 20, 21. H: *lata sive imposita.* 19. E in marg.: *Excommunicacio pape nullum debet impedire ab execucione consilii Christi aut mandati. 1.* 20. E in marg.: *Obediencia Christo impendenda.* 21. H: *esequi.* 27. H: *prepositis.* 28. B: *cum igitur*; ib. G: *sit* deest. 29. E in marg. infer.: *Obediendum plus est Christo quam pape.* 32. E in marg.: *Iniuria personalis vindicanda non est.*

corporis, consilio vel favore. Nullus enim ministraret gladium furioso nec iuvaret iniuriantem proximo ad dispendium utriusque. Si ergo maius bonum eque faciliter vel facilius attingibile sit pocius eligendum bono modico: multo magis debet bonum eligi dimisso malo consiliis Christi contrario. Huiusmodi autem est obediencia Deo respectu hortacionis mundane pape ad ipsum seculariter dominandum. Nec dubium quin magis debet credi scripture sacre infallibili quam isti vel isti pape ex ignorancia scripture peccabili.

Spiritual ministry more obligatory than corporal.

Item, nulli catholico verti debet in dubium, quin homo sufficiens sit obligacior ad docendum ignaros, ad consulendum ambiguos, ad castigandum effrenes et remittendum iniuriantibus, quam ad aliqua misericordie opera corporalia impendendum. Cum ergo sufficiens ad ministrandum elemosinas corporales teneatur ad illas sub pena dampnacionis, ut patet Matth. XXV, multo magis sufficiens ad elemosinas spirituales. Et istam elemosinam necessariam Romano pontifici vidit beatus Bernhardus libro III ad Eugenium, quando dixit: *Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido quam libidinem dominandi.* Qua ergo fronte iuvaret fidelis, ut papa seculariter dominetur, cum hoc contra Christi consilium vergeret ad monstruosissimum et periculosissimum detrimentum ecclesie? Quantum ergo ad minas pene ecclesiastice machinate, ut sophistice extorqueatur adiutorium tale dampniferum, patet quod domini christiani *timent, ubi non erat timor*, timore Domini postposito. Nam per se notum est fideli quod iniusta excommunicacio non per se dampnificat christianum. Unde II, questione III sub auctoritate Ieronymi sic scribitur: *Quomodo sacerdos*

Unjust excommunication is of no force.

2, 3. H: *pro Christo ad stipendium.* 3. ABDEFG: *magis bonum;* ib. E in marg.: *Bonum maius preferendum est. Dotacio impugnabit hoc motivo.* 5. H: *medico.* 8. H: *dominandi fastu facte.* 9. B: *vel isti* deest. 10. H: *peccabile.* 11. E in marg.: *3.* 12. H: *magis obligatus.* 13. H: *consolandum.* 18. A: *sufficiencius;* ib. A in marg.: *Nota;* ib. E in marg.: *Elemosinacio corporalis cadit sub precepto.* 22. H: *Quo igitur;* ib. B: *iuraret.* 25. E in marg.: *Bernardus. Dominium seculare prohibetur pape.* 26. H: *machinantur.* 28. H: *timore divino;* ib. E in marg.: *Censure iniuste nimis timentur.* 30. E in marg.: *Timor divinus postponitur;* ib. H: *Unde XI.* 31. E in marg.: *Excommunicacio iniusta notatum non ledit que tamen humiliter sufferenda est in casu;* ib. in marg.: *Ieronymus.*

1. Eodem exemplo Wyclif in libro De Ecclesia p. 345 utitur. 20. Cap. I, p. 759. Cf. De Potestate Pape, p. 138. 27. Psalm. XIII, 5. 31. Decreti Secunda Pars, Causa XI, Quaest. III, Cap. XLIV.

mundum leprosum non facit, sic episcopus vel presbyter non alligat eos qui insontes sunt. Et XXIV, q. III: *Si habes* post multa dicta sanctorum colligitur: *Illicita,* inquit, *excommunicacio notatum non ledit sed excommunicantem.* Und pretensa excommunicacio pro complecione Christi consilii est equanimiter quia valde meritorie toleranda. Unde in Secundo Decretalium De Restitucionibus Spoliatorum, cap. *Literas*: *Porro,* inquit, *cum mulier que consanguineitatis habet noticiam, presertim in gradibus, quos lex divina prohibuit, non possit huiusmodi viro sine mortali peccato carnaliter commisceri, quoniam omne quod non est ex fide peccatum est, et quidquid fit contra conscienciam, edificat ad gehennam; frustra in tali casu adiudicaretur restitucio spoliato, cum illa contra Deum non debeat in hoc iudicio vel iudici obedire sed pocius excommunicacionem sustinere humiliter.* Si ergo homo debet sustinere excommunicacionem ecclesie in negando debitum carnale, ut eciam patet in quinto libro De Sentencia Excommunicacionis Cap. *Inquisicioni:* multo magis secularis non omitteret exequi legem Dei pro excommunicacione quam manifeste debet cognoscere non ligare.

Conclusio undecima.

It is lawful for in layman to judge prelates

Licet laicis spiritualiter subiectis suis prepositis de eorum operibus iudicare. Patet ex hoc quod aliquod est iudicium discrete et abscondite arbitracionis in foro consciencie, et aliud iudicium potestative iurisdiccionis in foro ecclesie. Primo modo debet subiectus iudicare primo se ipsum iuxta illud I ad Cor. XI, 31: *Si nosmet ipsos iudicaremus, non utique iudicaremur* et consequenter omnia sibi pertinencia ad salutem iuxta illud I, Cor. II, 15: *Spiritualis iudicat omnia.* Sic autem oportet

1. in thought,

2. A: *eligat eos.* 2, 3. H: *Sic habes.* 4. H: *excommunicatum non tedit.* 6. B: *et valde.* 7. BH: *in* deest. 10. E in marg.: *Legis divine prohibicio notanda.* 17. E in marg.: *Obediendum non est semper prelato.* 18. H: *in* after *patet* deest 24. E in marg.: *Prelatorum opera sunt a subditis iudicanda* 26. B in marg.: *Iudicium est duplex.* 27. H: *et aliquod;* ib. E in marg.: *Iudicium discrete arbitracionis. potestative iurisdiccionis.* 28. D: *dicitur subiectus.* H: *debet subditus.* 29. DE: *ad* deest. 30. DE: *iudicaremus etc.* 32. B: *II Cor. II.* E: *ad Cor.* H: *illud ad Cor.;* ib. B: *spiritualis omnia.* DEGH: *spiritualis autem.*

2 Cap. I Sed est Gratiani. 8. Decret. Greg. Lib. II, tit. XIII. Cap. XIII. 19. Decret. Greg. Lib. V, tit. XXXIX, cap. XLIV.

laicum iudicare opera sui prepositi, sicut Apostolus iudicavit opera Petri corripiendo. Ad Gal. II, 14: *Cum vidissem,* inquit, *quod non recte ambulasset ad veritatem evangelii, dixi Cephe coram omnibus: Si tu cum Iudeus sis, gentiliter vivis et non iudaice, quo modo gentes cogis iudaysare?*

2. to determine if he ought to avoid the perverse prelate,

Secundo autem debet laicus iudicare perversum prepositum ad fugiendum. Matth. VII, 15 dicit Christus: *Attendite a falis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces; a fructibus eorum cognoscetis eos.*

3. to determine his fitness for promotion or otherwise.

Sed tercio debet iudicare ad spiritualiter proficiendum et corporaliter benefaciendum. Aliter autem nunquam eligerentur clerici a laicis in curatos, confessores vel elemosinarios. Sic ergo licet divitibus huius seculi examinare diligenti iudicio, quibus prepositis, qualibus et qualiter ministrabunt elemosinas, cavendo a lupis rapacitus, quod secundum Apostolum Actuum II, 45, et secundum Chrysostomum in Imperfecto Omelia XX, manifeste per hoc discernitur, quod *plus querunt subditorum pecunias quam salutem*, quod est contra Apostolum I, Cor. XII, 14: *Non enim quero que vestra sunt sed vos.* Unde Actuum XX, 29 previdens Paulus prophetice tales Pseudoapostolos sic affatur: *Ego scio quia intrabunt post discessionem meam in vos lupi rapaces non parcentes gregi.* Et quia ista lupacitas manifeste cognoscitur per spoliacionem temporalium et inflliccionem penarum ad ipsa temporalia copiosius rapiendum, declarat se ipsum habuisse modum oppositum: *Argentum,* inquit, *et aurum aut vestem nullius concupivi, sicut ipsi scitis, quoniam ad ea que opus michi erant et hiis qui mecum sunt ministraverunt manus iste.* Unde signum manifestissimum de pseudopreposito est, quod sit deses in ministerio spirituali, diligens ad exigendum pecunias

3. A: *non iure.* 8. D: *dixit.* 12. A: *sed tercio debet.* BC: *sed nullus;* ib. D: *preficiendum.* 13. D: *corporaliter faciendum;* ib. H: *aliter enim.* 14. B: *cleri;* ib. B: *conformes.* H: *conformiores.* 15, 16. H: *examinari.* 16, 17. H: *quibus et qualiter.* 18, B: *sicut secundum.* 19. H: *in Imperfecto* deest. 21. AEGH: *quod est* deest. 22. B: *II Cor.*; ib. B: *Apostolum ad Cor.* 22, 23. H: *Non enim quero vos sed que vestra sunt.* 23. AE: *Paulus* deest. 27. B: *illa.* 28. B: *et ipsa.* 30. H: *redes;* E in marg.: *Lupacitas.* 32. H: *manus vestre;* ib. A: *signum* deest. 34. E in marg.: *Prelatus malus;* ib. H: *ad exequendum.*

22. Opp. tom. VI. Sed non est Hom. XX. Cf. Hom. VIII, pag. 677. 29. Act. XX, 33.

et innitendo seculo, abhorrens penitencias et evangelicam paupertatem, et cum prelati ecclesie, eciam Romanus pontifex, possunt perverti a religione Christi ad seculum, patet quod non est de substancia fidei, quod si quidquam precipiunt, est agendum. Primo ergo operibus eorum credite, si vergunt ad seculum, secundo mandatis attendite, si sapiunt avariciam vel seculi fastum et tercio scripturam sacram consulite, si precipiunt conformiter ad Christi consilium et secundum hoc credite eis vel discredite secundum eius oppositum. Idem enim foret eis dicere quod oportet credere et obedire Romano pontifici quidquid preceperit et dicere quod sit impeccabilis sicut Christus, non potens a sensu scripture sacre deficere.

This is a matter which concerns laymen.

Non autem dicant curati laicis, quid vobis pertinet de vita vel operibus nostris discernere, cum econtra diceretur talibus a laicis pertinenter: Quid ad vos pertinet elemosinas nostras recipere, cum nec domini seculares recipiunt redditus a suis subditis nisi propter regimen et defensionem ab hostibus quos rependunt. Nec Christus Deus noster, abbas et caput cleri potest recipere ministerium a sibi subditis nisi prestancius bonum retribuant. Licet ergo laicis consulte discutere de commodo tam salubri et subtrahere elemosynam vel corporale subsidium, quando notorium sciunt quod clerici non rependunt vices in commodo spirituali. Hoc autem non est eos a gradu clericali deponere sed ad statum primevum reducere.

Conclusio duodecima.

Rulers may not give to priests except on condition that they serve God.

Sicut Deus non potest donare creature super quoquam dominium nisi exprimendo vel subintelligendo quod donatarius serviat sibi in gracia, sic non licet domino

2. B; *et tunc;* ib. B in marg.: *Signum evidentissimum pseudo et falsi prelati.* 4. E in marg.: *Preceptum pape non semper implendum.* 6. E in marg.: *Mandante, precipiente papa aliquid tria sunt advertenda. Credendum prelatis qualiter sit nota.* 9. B in marg.: *Tria sunt signanda circa mandata prelati.* 10. D: *opposita* 11. E in marg.: *Preceptum pape. Iudicare licet laicis de prelatorum operibus.* 16. B: *econtra* deest. 17. B: *a* deest. 20. H: *que rependunt.* 21. BD: *Nam Christus;* ib. A: *Deus ut abbas.* 22. B: *ministeria;* ib. BDG: *subdito;* ib. B: *nisi* deest. 23. DGH: *retribuat;* ib. B: *igitur clericis consulte.* 24. D: *tam subtili.* 25 G: *notorie.* 28. E in marg.: *Ablacio temporalium a sacerdotibus notorie criminosis.* 39. E in marg.: *Condicio intelligitur in dono quolibet ipsius Dei. Dato aut dono quolibet Dei intelligitur condicio.*

nor may a priest swerve from evangelical poverty.

temporali donare clerico bonum fortune nisi sub condicione quod serviat Deo in gracia et prosit ecclesie, nec clerico licet propter donacionem huiusmodi evangelicam paupertatem dimittere. Prima pars patet ex hoc quod oportet omnem creaturam racionalem tenere de Deo pro servicio debito quod Deus requirit esse in gracia tamquam de domino capitali. Unde III, Reg. VIII, 25 notat Salomon istam condicionem in promissione signatissima facta David: *Non auferetur vir coram me de te qui sedeat super thronum Israel;* et subinfert condicionem: *ita tamen si custodierint filii tui viam tuam ut ambulent coram me.* Et idem oportet exprimi vel subintelligi in omni promissione Dei; aliter enim sineret Deus lesionem sue regie maiestatis, si permitteret in regno suo quemquam impune gaudere dominio sine hoc, quod debite serviat sibi tamquam domino capitali. Unde eo ipso quod anima humana plus amat corpus suum vel temporale aliud plus quam Deum, Deus aufert ab ea eorum dominium et ipsam econtra eorum subicit servituti.

A creature can hold only so long as he does service to God, the chief Lord.

Secunda pars patet ex hoc, quod non licet alicui subdomino quitquam donare nisi servato servicio debito domino capitali. Cum ergo homo nihil donat ecclesie, nisi Deus prius ipsum donaverit, quem oportet sic donare propter observanciam regalie, patet et pars media conclusionis.

Every gift must be with reserve of such service.

Tercia vero pars ex hoc ostenditur, quod nemini licet propter datum sibi ad commodum se ipsum superflue peiorare; sed temporalia data sunt clericis ad utilitatem sui atque ecclesie: ideo non licet eis per eorum accepcionem in religione Christi retrocedere. Cum ergo paupertas evangelica sit caput religionis christiane, per quod clerici vivendo Christo conformius et pro amore suo penalius excedunt laicos, eciam dominos seculares, videtur, cum sit compossibile tali possessioni, quod non debet propter illam dimitti. Stat

Gifts which tend to harm the receiver should be neither given nor accepted.

6. ABD: *debito* deest. 7. H: *Unde I Reg.* 8. G: *signantissima.* 10. ABD: *et cum subinfert* 11. B: *et ambulent.* 14. G: *permittet.* 14, 15. B: *suo quidquam.* 15. G: *impure.* 16. B: *serviet;* ib. E in marg.: *Servicium domino capitali debitum est servandum;* ib. D: *ex ipso.* 19. E in marg.: *Dominium quando aufertur ab homine aut anima nota.* 21. H: *sub dominio.* E in marg.: *Debitum domino capitali servicium est servandum.* 23. B: *quem oportet.* E in marg.: *Dotacio impugnabilis est motivo inferi* (sic). E in marg. infer.: *Dotacio potest bene impugnari motivo formando per hanc conclusionem.* 28. H: *periurare.* 30. B: *religionem.* 31. E in marg.: *Paupertas evangelica servanda est.* 32. H: *per quod christiani . . . Christo* deest. 34. B: *videtur autem sic;* ib. H: *possibile.*

It is possible for a priest to live rightly even with endowments.

enim cum tali dotacione clericos vivere in penali ieiunio, in iugi oracione et predicacione cum debita sacramentorum ministracione; quibus habitis servatur paupertas spiritus, quam omnes religiosi principaliter profitentur, ymo, ut patet ex media parte conclusionis, non licet dominis temporalibus donare clericis temporalia ad finem contrarium, quia hoc vergeret ad deterioracionem ecclesie.

Conclusio decima tercia.

Endowing the Church is meritorious, but the state instituted by Christ is more perfect,

Licet dotacio ecclesie sit meritoria, utrobique tamen status expropriacionis, in quo Christus ipsam instituit, fuit perfeccior, meritorior atque securior. Pars implicita ex hoc evidet quod multi sancti pape et episcopi, multi reges et domini possessionantes et possessionati sunt ex hoc rite ab ecclesia commendati. Quod autem status primevus fuit perfeccior, patet in Sexto Decretalium De Verbi Significacione *Exiit qui seminat*, ubi Nicolaus papa III ostendit ipsam conclusionem per hoc, quod status ille fuit conversacioni Christi et apostolorum similior. Unumquodque autem opus perfectum est eo perfeccius quo est fonti vel principio suo similius. Decuit ergo Christum omniscientem statuere ordinem suum in optimo statu, ut sibi complaceat.

more meritorious

Quod autem status ille fuit meritorior, ex hoc evidet quod fuit voluntarie pro nomine Christi penalior. Unde patet ex predicacione apostolorum, ex coronacione martirum et devocione pauperum confessorum, quod ecclesia crevit in illo statu et fuit ultra istum statum fructu spirituali fecundior.

and safer.

Quod autem sit securior, ex hoc patet, quod vermis innatus seculari dominio est pestis superbie, ymo ex affluencia temporalium generatur cupiditas, cum ignis fortificatur ex apposicione combustibilium. Anima

1. E in marg.: *Cleri vita nota.* 2. B: *iugi* deest; ib. H: *vigilia oracione;* ib. AD: *et predicacione cum debito.* G: *in predicacione cum debito.* H: *cum debito sacramentorum ministerio.* 6. H: *clerici.* 14. B: *et possessionati* deest. E in marg.: *Dotacio ecclesie meritoria fuit. Status expropriacionis perfeccior aliis. Perfeccior, meritorior, securior fuit status expropriacionis statu cleri dotati.* 15. H: *recommendati.* 16. A: *Decretalium* deest. H: *Decretalium versu VIII.* 18. BDGH: *papa* deest. 20. E in marg.: *Perfeccius opus altero quo sit, nota.* 21. H: *fonti seu principio.* 23. E in marg.: *Meritorium quid sit.* 24. H: *quod sit.* 30. A: *domino.* 31. E in marg.: *Temporalium affluencia;* ib. A: *generaliter cupiditas.*

16. Sext. Decret. Lib. V, tit. XII, cap. III.

enim, que faciliter depingitur quomodocunque, quod recipit, quidquid boni mora diutina intellectu conceperit, adheret sibi faciliter cum affectu. Unde beatus Bernhardus providens primam pestem in papa futuram libro III ad Eugenium sic loquitur: *Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido, quam libidinem dominandi.* Et secundam pestem Apostolus videns in spiritu futuram episcopis ad Timotheum VI, 7, 8 sic loquitur: *Nichil intulimus in hunc mundum; haud dubium, nec aliquid inde auferre possumus. Habentes ergo alimenta et quibus tegamur, hiis contenti simus.* Paupertas ergo evangelica pro securitate servanda est clerico tamquam tyryaca precipua contra fastum atque cupidinem. Non negatur tamen quin contingit tam secularem dominum quam clericum habere meritorie quotlibet divicias, sed via media inter egestatem et affluenciam est sacerdoti Christi securior, cum Salomon rex opulentissimus Proverb. XXX, 8 ipsam peciit; nec moveat quod oportet omnes sacerdotes esse claustrales, quia licet claustrum sit quoddam medium aptum ad observanciam voluntarie paupertatis, tamen non est medium necessarium cuilibet sacerdoti, cum apostoli, martires, confessores, cenobite et heremite observarunt perfeccius istam pauperiem quam claustrales, dicente Augustino in epistola ad cives Ypponenses quod *vix vidit meliores claustralibus sed ut Deum in testem invocat, nunquam noverat plus perversos.*

The cloistered life is not necessary to evangelical poverty.

Conclusio decima quarta.

Medium temptandi utrum clerici sint plus affecti temporalibus quam deberent, est videre eorum sollicitudinem ipsa acquirendi, diligenciam retinendi et tristiciam perdendi.

1. BDEGH: *quocunque.* 2. B: *conceperat.* 3. E in marg.: *Bernhardus. Dominium seculare prohibetur pape.* 9. D: *aut nec.* 10. H: *afferre.* 11. B: *igitur.* 13. B: *et cupidinem;* ib. H: *cupidinem non nature cum.* 14. AG: *quando contingit.* BCFH: *quibus contingit;* ib. A: *dominium;* ib. AG: *tam seculare dominium.* 15. B: *quantaslibet.* 15, 16. B: *vera media.* 16. E in marg.: *Diviciarum possessio stat cum seculari et spirituali statu.* 17. A: *Christi* deest. 18. AG: *Prov. III°;* ib. H: *Hec moveat.* 20. D: *conservanciam.* 21. B: *medium inditum.* E in marg.: *claustrum.* 24. H: *in epistola* deest. 25. *meliores.* A: *mulieres.* 26. H: *plus perversus.* H: *inveneral plus.* E in marg.: *Augustinus. Religiosorum bonitas, malicia.* 29. B: *quam deceret;* ib. A: *eorum* deest. 30. A: *ipse;* ib. H: *diligenciam recipiendi;* ib. AD: *deperdendi.* E in marg.: *Solicitudo acquirendi, diligencia retinendi, tristicia deperdendi signa sunt quod clerus temporalibus magis afficitur quam deberet.*

5. Cap. I, p. 759. 25. St. Aug. (ed. Migne) Ep. LXXVIII, Opp. t. II, p. 272: Difficile sum expertus meliores quam qui in

Patet ex hoc quod appetitus movet corpus circa illud cui magis afficitur, et illud quod homo preponderat carius amplexatur.

Item, amor habiti et dolor perditi in suis temporibus correspondent. Unde beatus Gregorius XXXI Moralium: *Ubi est grande studium defensionis, ibi est gravior vis amoris. Nam quanto magis quisquam terrena diligit, tanto privari eis vehemencius pertimescit. Qua enim mente aliquid in hoc mundo possidemus, non docemur nisi cum amittimus. Sine dolore namque amittitur quidquid sine amore possidetur.* Unde attendendo ad statum ecclesie, videtur quod a tempore sue dotacionis illa pestis idolatrie invalescebat continue. Nam beatus Possidonius episcopus sic scribit de magistro suo Augustino: *Pauperum*, inquit, *semper memor erat, hiisque inde erogabat; unde et sibi suisque omnibus secum habitantibus hoc est vel ex redditibus possessionum ecclesie vel eciam ex oblacionibus fidelium et dum forte ut assolet de possessionibus ipsis invidia clericis fieret, alloquebatur plebem Dei malens ex collacionibus plebis Dei vivere, quam illarum possessionum curam vel gubernacionem pati et paratum se esse illis cedere, ut eo modo omnes servi Dei et ministri viverent quo in veteri testamento leguntur altari deservientes.* Ac ipsemet Augustinus in Sermone De Vita Clericorum et ponitur in decretis XVII, q. ultima: *Quicunque,* inquit Augustinus, *exhereditato filio heredem facit ecclesiam, querat alterum qui suscipiat, non Augustinum. Ymmo, Deo propicio, neminem inveniet.* Et post dicit quod *quidam sanctus episcopus accipiens hereditatem cuiusdam secularis desperantis de herede; post natum heredem reddidit sibi hereditatem sicut debuit iure poli.* Unde Sermone II De Vita Clericorum, et ponitur in canone

1. E in marg.: *Appetitus quomodo movetur 1;* ib. H: *circa id.* 4. E in marg.: *Amor habiti, dolor perditi 2;* ib. H: *in suis partibus.* 5. E in marg.: *Gregorius* 7. D: *quisque.* 8. E in marg.: *Amoris gravior vis.* 10. E: *enim amittitur.* In marg.: *Possessionis amor amissionem mensurat.* 11. A: *attendo.* E: *attendendo statum.* 13. D: *Possidanus.* E in marg.: *Possidonius.* 19. E in marg.: *Dotacionem ecclesie Augustinus non in tantum curavit, ut hic videtur.* 21. A: *illius.* 24. E in marg.: *Augustinus quoad dotacionem ecclesie qualiter se habuit, nota.* 25. H: *Quicunque ut dicit.* 31. H: *iure poli* deest.

monasteriis profecerunt, ita non sum expertus peiores quam qui in monasteriis ceciderunt. Cf. Wyclif, De Quatuor Sectis Novellis, p. 248. 5. St. Gregorii, Opp. tom. II, l. c. 14. Vita St. Augustini ep. auctore Possidio, Migne, Patrol. Ser. Lat. XXXII, 1. 24. Decreti Secunda Pars, causa XVII, q 4, cap. XLIII.

XIII q. *Si quis*, notat Augustinus quomodo episcopus debet pacificare patrem iratum filio, non privare ipsum patrimonio. *Quomodo*, inquit, *volo*, *ut cum filio suo habeat pacem*, *cuius appeto hereditatem*. Quotlibet talia testimonia sanctorum docent quod in fundacione primitive ecclesie non erant clerici sic affecti temporalibus sicut modo, ut excommunicarent omnem volentem ipsa auferre, asserentes quod sint sua, quomodocunque deliquerint, nec hereticarent quemcunque asserentem quod liceat dominis temporalibus auferre in casu a clerico bona temporalia tamquam sua. Et sic de contencionibus et pugnis manifeste docentibus quod clerici carent iusticia ad bona ecclesie occupanda, dicente sancto Isidoro V Ethym. cap. XIII: *Possidet autem iuste*, *qui non uritur cupiditate*, *qui autem cupiditate tenetur*, *possessus est non possessor*.

Conclusio decima quinta.

It is lawful for rulers to take away property from the Pope if he abuses it.

Licet mundi principibus tam subtrahere quam auferre temporalia a Romano pontifice in casu quo eis habitualiter abutatur. Probatur: Eo ipso quo sic abutitur, excidit ab eorum dominio offendens in Deum, in se ipsum et totam ecclesiam. Sed mundi principes tenentur ex lege caritatis debite Deo et proximo iuvare papam atque ecclesiam rectificando talem iniuriam, eo quod ad talem coactivam potestatem exercendam *gladium portant*, ut dicit Apostolus et testatur professio militaris. Cum ergo debent regere seculariter temporalia bona ecclesie, eo quod illud regimen non convenit pape, patet quod domini seculares debent regere temporalia pape, si de possibili sint abusi. Unde quia magis in papa latet periculum

1. H: *q. II.* 4. H: *quotalibet.* 7. E in marg.: *Dotacionem ecclesie non tantum pensabant clerici sicut modo.* 11. E in marg.: *Ablacio temporalium a elero.* 14. E in marg.: *Ysidorus.* 15. A: *possessoris.* B in marg. inferiori: *Dicente autem res a recte habendo, ius a iuste possidendo. Hoc autem iure possidetur quod recte, hoc recte quod bene; quod autem male possidetur alienum est. Male autem possidet, qui vel suis male utitur vel aliena presumit vel capit. Possidet autem iniuste ut supra.* 19. E in marg.: *Ablacio temporalium a clero presupposito abusu eorum habituali.* 20. E in marg.: *Peccati punicio.* 25. E in marg.: *Potestas rectificaret abusus rerum saltem coactiva.* 28, 29. AD: *domini temporales* deest. 30. BEH: *abusa;* ib. B: *magis* deest.

1. Quaestio II, cap. VIII. 14. St. Isidori Opp. (ed. Migne) LXXII, 297. Possidet autem iuste, qui non irretitur cupiditate . . . Cf. De Civili Dominio III, 459. 25. Rom. XIII, 4.

infundendi venenum in membra ecclesie iuxta hoc metricum:

Si caput infirmum, cetera membra dolent,

ideo ad curandum hanc scaturiginem debet residuum ecclesie diligenciam maiorem apponere et hinc iuxta canonem distinccione XL deponi debet, si fuerit notorie a fide devius, sicut, posito quod in eleccione sua error sibi imputabilis sit repertus, ut distinccione LXXIX, ubi sic dicitur: *Si quis pecunia vel gracia humana aut populari seu militari tumultu sine concordi et canonica eleccione cardinalium et sequencium religiosorum clericorum fuerit apostolice sedis intronizatus, non apostolicus sed apostaticus habeatur, liceatque cardinalibus et aliis clericis Deum timentibus et laycis invasorem illum anathematizare et humano auxilio a sede apostolica pellere; quod si hoc infra urbem perficere nequiverint, apostolica auctoritate extra urbem congregati in loco quo eis placuerit eleccionem faciant, concessa electo auctoritate regendi et dispensandi res ad utilitatem sancte Romane ecclesie iuxta qualitatem temporis, quasi intronizatus sit.* Ecce quod licet clericis et laicis Romanum pontificem in casu a sede repellere et multo magis elemosynas vel donaria subtrahere. Cui ergo concessa est accio, concedi debet accusacio et per consequens arbitracio. Unde omnes leges vel auctoritates sonantes ad oppositum debent intelligi, quod non licet cuiquam ipsum accusare, temere iudicare vel contra ipsum agere, dum re et nomine manet papa; et ita intelligitur de quibuscunque sonantibus in privilegium clericorum. Unde distinccione XL sub auctoritate Ieronymi dicit canon: *Non est faciliter stare in loco Petri et Petri tenere kathedram, quia non sanctorum filii sunt qui tenent loca sanctorum, sed qui*

4. ABEH: *ad obturandam;* ib. B: *det residuum.* 5. H: *diligenciam magnam.* 6. E: *dist. IV.* 8. E in marg.: *Pape deposicio.* 9, 10. E: *vel populari.* 12. A: *sedi.* 14. E in marg.: *Peccati punicio.* 15. B: *a se pellere.* 17. A: *congregatam.* D: *congregatis.* 18. ACDFG: *eleccio.* 19, 20. H: *iuxta equalitatem.* 20. A: *quo intronizatus.* 23. E in marg.: *Ablacio temporalium a clero.* 23. E in marg.: *Privilegia que sonant pro papa et clero quomodo sunt intelligenda.* 25. DE: *et auctoritates sonantes ad propositum.* 27. E in marg.: *papa re et nomine. Ieronymus.* 32. B: *opera sanctorum.* E in marg.: *Clericus non clericaliter se habens.*

6. See below l. 29. 9. Cap. IX. 29. Cap. II. Rectius: Non est facile stare loco Pauli, tenere gradum Petri iam cum Christo regnancium . . . .

exercent opera eorum. Super quo dicit Archidiaconus, quod *clericus qui non se habet clericaliter, non gaudeat privilegio clericorum, cum non facit opera eorum, saltem quantum ad beneficium ecclesiasticum.* Si ergo modicus error in principio tam signanter sit puniendus, quanto magis, cum post ampliora carismata creverit in maiorem penam. Unde videtur quod scienter ministrantes tali temporalia vel faventes peccato suo participant, cum omnem penam possibilem corporalem sufferrent, antequam tam ingrate et proditorie conspirarent contra Deum.

Conclusio decima sexta.

If one or several cardinals by their abuses endanger the Church, the laity should rebuke and in case deprive them.

Si cardinalis aliquis vel cetus plurium per abusum temporalium fuerit ad onus et periculum subversionis ecclesie, domini temporales et laici eis subditi tenentur ipsum fraterne corripere et post continuacionem oblaciones vel elemosinas ecclesie constanter subtrahere. Probatur: Miles, qui debet maiori certamini vel operi se exponere ad defensionem vel commodum matris ecclesie, debet in defectu aliorum se exponere et minori; sed laici debent hoc temptare in papam imminente tali periculo, ut patet ex conclusione proxima; ergo multo forcius inferiores irreligiositatis consiliarios, eciamsi fuerint cardinales. Quamvis enim papa potest novas leges condere ad utilitatem ecclesie, ut patet XXV, q. I: *Sunt quidam, tamen*, ut ibidem dicitur, *sciendum summopere est, quia inde novas leges condere potest, unde evangeliste nichil dixerunt; ubi vero aperte Dominus vel eius apostoli et eos sequentes patres sancti sentencialiter aliquid diffinierunt, ibi non novam legem pontifex dare sed pocius quod predicatum est usque ad animam et sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt apostoli et prophete, destruere (quod absit) niteretur, non sentenciam dare sed magis errare convinceretur.* Cum ergo Apostolus dicat,

3. G: *saltim.* 6. ADEGH: *penam* deest. 7. DEG: *talia.* 8. D: *pacto suo;* ib. B: *participant* deest. 9. D: *nunquam;* ib. B: *ingrati.* E in marg.: *Clericis malis non dentur temporalia bona.* E in marg. sup.: *Bona temporalia non sunt a laicis ministranda clericis notorie criminosis.* 10. H: *conspiraverint.* 15. *continuacionem.* BDF: *contumaciam.* E in marg.: *Ablacio temporalium tam a papa quam cardinalibus suadetur esse licita presupposito abusu eorundem. Hic in processu satis late.* 19. E in marg.: *Peccatorum punicio.* 21. B: *atque ex conclusione;* ib. ADEG: *multo evidencius.* (E: *in*) *inferiores.* 29. A: *non* deest. E in marg.: *Leges novas condere ubi potest papa. Bene nota.* 32. A: *dare* deest.

26. Cap. VI.

quod non sit ei data potestas *nisi ad edificacionem ecclesie* et per consequens nec alteri apostolo, ymmo nec domino Iesu Christo, unde et precepit I ad Cor. IV, quod secundum illam potestatem *omnia ad edificacionem fiant:* patet quod papa non habet potestatem palliandi cardinales in loco LXXII discipulorum, de quibus Luce X, ut sint ad dampnum ecclesie non exequentes imitatorie eorum officium. Unde II Thess. III, 6 scribit Apostolus: *Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini Iesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate et non secundum tradicionem, quam acceperunt a nobis.* Et post explicat illam formam: *Ipsi enim scitis, quemadmodum oportet imitari nos, quoniam non inquietati fuimus inter vos neque gratis panem manducavimus ab aliquo sed in labore et fatigacione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.* Et sequitur: *Nam cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, non manducet.* Qui ergo gratis ministrat, tali frustra consumenti bona ecclesie communicabit operibus, quicunque est ille. Non enim subiacet potestati pape ordinare tales ociosos sibi taliter assistentes, faciendo eos rectores, curatos vel prebendatos in quacunque ecclesia sine hoc quod regant, curent vel beneficium rependant eidem ecclesie, de qua bona pauperum sibi sumunt. Deus enim non potest in contradiccionem. Si ergo sint Christi discipuli, egrediantur cum gaudio, seminantes doctrinam fidei, quia adhuc sunt in ecclesia utiles operarii nimis pauci, recolentes, quomodo Paulus doctor gencium noluit inclaustrari, sed, ut dicit beatus Gregorius II Dialogorum cap. III: *Fortis preliator Dei teneri intra claustra noluit, certaminis campum quesivit.* Nec oportet timere decretalem horribilem in Sexto de pena iniuncta iniuriantibus cardinali, quia non debent iniuriari sibi in aliquo, sed charitative in necessitate precipua suffragari.

The pope must not abuse his patronage.

1. E in marg.: *Potestas data ad edificacionem.* 8. B: *II* deest; ib. E: *Nam ad Thess. III.* 12. A: *plus explicat.* E in marg.: *Onerantes ecclesiam declinandi sunt.* 14. A: *nunquam gratis.* 18. A: *nec manducet.* 19 A: *consumanti.* 21. ADG: *ociose;* ib. H: *sibi lateraliter.* 22. E in marg.: *Ociosi non sunt favendi in ecclesia;* ib. E: *rectores vel curatores.* 23. ABDEFG: *regent.* 29. B: *in claustrali;* ib. AEG: *beatus* deest. 30. B: *tenere.* 32. E in marg. sup.: *Decretalis in Sexto. Peccatorum punicio.* 33. B: *immantibus cardinaliter.* D: *iniuriantibus cardinalibus;* ad vocem cardinalibus in marg. habetur: *cordialiter.* E: *iniuriantibus cardinaliter.* G: *cardinaliter.* 34. E: *sibi* deest. E in marg.: *Claustrales alloquitur acute.*

4. Recte I. Cor. XIV, 26. 30. Opp. tom. II, 220. Cf. De Civili Dominio III, 477. 32. Sexti Decret. Lib. V, tit. IX, cap. V.

Conclusio decima septima.

Quocunque episcopo habitualiter et notorie abutente bonis ecclesie principes seculi debent in casu ipsa ad sui correpcionem et bonorum pauperum restitucionem subtrahere. Patet ex hoc quod sunt capitales domini illorum bonorum, habentes super ecclesie curam et ad talem coaccionem precipuam potestatem, ut patet XXIII, q. V^a: *Principes*, ubi sub auctoritate beati Isidori III Ethym. cap. LIII sic scribitur: *Cognoscant principes seculi Deo se debere esse racionem reddituros propter ecclesiam, quam Christo tuendam acceperunt.* Et sequitur in eadem questione: *Regum est proprium facere iudicium atque iusticiam et liberare de manu calumpniancium vi oppressos et peregrino pupilloque et vidue, qui facilius opprimuntur a potentibus, prebere auxilium.* Et sequitur in eadem questione: *Rex debet furta cohibere, punire adulteria, impios de terra perdere, patricidas et periuros non sinere vivere, filios suos non sinere impie agere.* Unde declarando, quando episcopus abutitur bonis ecclesie, scribit beatus Gregorius, ut recitatur in decretis XVI, q. VI: *Decimas*, ubi postquam docuit quod bona ecclesie debent esse communia sic subiungit: *Pervenit ad nos fama sinistra, quod quidam episcoporum non sacerdotibus proprie diocesis decimas atque christianorum oblaciones conferant sed pocius laicalibus personis militum videlicet sive servitorum vel quod gravius est consanguineis. Unde si quis episcopus amodo inventus fuerit huius divini precepti transgressor, inter maximos hereticos et Antichristos non minimus habeatur. Et sicut Nicena synodus de simoniacis censuit: Et qui dat episcopus et qui ab eo recipiunt laici, sive precio sive beneficio, eterni incendii*

Rulers should withdraw endowments from bishops notoriously abusing them.

4. B: *restauracionem.* 7. H: *eciam precipuam;* ib. E in marg.: *Ablacio temporalium a clero notorie abutente;* ib. E: *V* deest. 8. B: *Isidori in.* 11. DEGH: *accipiunt.* 11, 12. H: *eadem conclusione.* 12. G in marg.: *Regum proprietas.* 14. H: *que facilius.* 15. E in marg.: *Peccatorum punicio.* G in marg.: *Abusio bonorum ecclesie.* 16. B: *adulteria perimere.* 20. H: *q. V.* E in marg.: *Gregorius.* 22. E in marg.: *Communia bona ecclesie.* 25, 26. D: *servitoribus.* 26. E in marg.: *Decime et oblaciones quibus dari deberent. Abusus rerum ecclesiasticarum.* 28. AD: *et inter.* 30. G: *et symoniacis.*

7. Cap. XX. Isidorus De Summo bono. Cap. LIII. 12. Cap. XXIII. 16. Cap. XL. 20. Non b. Gregorius, sed Gregorius papa VII sed non quaestione VI sed VII, Cap. III.

ignibus deputentur. Quis ergo fidelis dominus non resisteret talibus maleficis inficientibus matrem suam? Unde III, q. II *Si episcopus* canon sic loquitur: *Quod si male vivendo facultates ecclesie dispersit episcopus, ab eius patrimonio, quousque de dilapidacione rerum ecclesiasticarum cognoscatur, submovendus est exemplo tutorum et curatorum, qui dum fuerint suspecti, a tutela vel cura removentur, donec de suspecto cognoscatur.* Doctores tamen dicunt quod primo probari debet dilapidacio et ea probata dari sibi debet adiutor usque ad finem litis. Sed sic excluderetur a principe seculari correpcio, ideo videtur quod deficiente correpcione prelati regis interest de bonis suis disponere iuxta legem civilem De capitulo Coraldi Coll. X, ubi sic dicitur: *Item clericus veluti episcopus vel abbas habens beneficium a rege datum non solummodo persone sed ecclesie ipsum propter culpam suam perdat, eo vivente ad regem pertineat, post mortem vero clerici ad successorem revertatur.* Multi sancti apostolici fuerunt in ecclesia qui non hereticaverunt istam legem.

Conclusio decima octava.

Abbeys and religious houses abusing their endowments should have them withdrawn by patrons or rulers.

Quacunque abbacia vel domo religiosorum possessionatorum, regularium vel secularium clericorum habitualiter abutente elemosynis secularium dominorum, ad ipsos vel ad heredes eorum seu regem pertinet in prelatorum desidia per proporcionalem subtraccionem elemosyne collate defectum corrigere. Probatur: Omne tale collegium cadit ut sic a dominio et usu iusto elemosine occupate, cum forisfacit ut sic contra dominum capitalem, et non superest cui pertinencius sit ius devolutum post negligenciam prelati quam ad aliquem de laicis supradictis;

3. E in marg.: *Peccati punicio.* 11. H. *excludetur;* ib. H: *correccio.* 12. E in marg.: *Probari primo debet quodmodo (sic) ascribitur.* 13. E in marg.: *Clerus per regem puniendus. Ius civile allegatur.* 14. B: *de quo Coraldi.* G: *Colardi;* ib. B: *coll III.* B: *De c^lis Conrandi.* 16. B: *ip.* E in marg.: *Peccati punicio. Ablacio temporalium a clero.* 19 ADFG: *apostoli vel fluxerunt in ecclesia qui.* H: *apostoli ftuxerunt;* ib. B: *fuerint.* 22. ADE: *in quacunque.* 24. E: *abutenti.* 25. E: *ad regem;* ib. H: *pertinent.* ABCDEF: *per* deest. 27. E in marg.: *Clerici abutentes rebus ecclesie collatis in defectu spiritualis prepositi corriguntur brachio seculari.*

3. Decreti Sec. Pars, q. II, cap. VIII. Gratianus. 14. Corp. iuris Civilis, Feudorum lib. II, tit. XL De capitulis Conradi ζ. 3 (Edit. Osenbrüggen III, 866). Conf. Fasc. ziz. pag. 254.

ergo cum debet impediri, ne apostata talis abutatur bonis suis, sequitur quod debet ea subtrahere. Patet maior ex conclusione XII, in qua dicitur quod fundator solum contulit dicto ordini tales elemosinas, ut serviat Deo in gracia et prosit ecclesie. Cum ergo utrumque deest, sequitur quod deficit titulus ex collacione elemosyne vendicandus. Non enim foret elemosynacio sed purum flagicium fovere tales in sua nequicia per ministerium bonorum ecclesie in quibus pauperes defraudantur. Et ista videtur esse racio decretalis in fine tercii decretalium: ubi Alexander III ita scribit: *Relatum est quod monachi de H. seculariter vivunt et alios exemplo suo corumpunt. Ideoque mandamus quatenus eos ad observacionem regule apostolice redire compellas vel si restiterint ausu temerario, eis eiectis fratres alterius ordinis, si non potest prescriptum monasterium in suo ordine reformari in illud inducas, ut labores impiorum iusti edant vel et illi tandem rubore confusi ad sui ordinis observanciam revertantur.* Vivunt autem seculariter claustrales, quando divisi a paupertate evangelica subduntur carni vel seculo contra monicionem Christi Luce XXI, 34: *Attendite*, inquit, *vobis, ne forte graventur corda vestra crapula et ebrietate et curis huius vite et superveniat in vos repentina dies illa.* Tales sunt qui implicant se secularibus negociis et appetunt turpe lucrum. Est autem negocium seculare omne negocium exercitatum, ut seculo serviatur; et turpe lucrum quidquid ex appetitu quis occupat supra iustum et ultra quam est necessarium ad divinum servicium; de quibus quindecim recitantur III Decret. titulo ultimo, specialiter autem quando clericus servit dominis secularibus, im-

Duty of founders.

1. E: *impedire.* H: *debet impedire;* ib. AE: *taliter;* ib. H: *abutatur taliter.* 2. ADEGH: *ipsa subtrahere.* 4. H: *dicte origini;* ib. D: *tres elemosynas;* ib. AD: *serviant.* 5. D: *prosint.* 6. H: *iam deest.* 6. ADE: *deficit* deest. E in marg.: *Peccatorum punicio.* 8. A: *flagillium.* B: *flagium;* ib. A: *fore tales.* 10. ABCDEFG: *esse* deest. 11. E in marg.: *Decretalium.* G in marg.: *Monachorum correpcio.* 13. E in marg.: *Ablacio bonorum temporalium a clero abutente eis hic et ante sua late per processum* (sic). 18. B: *edent;* ib. ADEG: *vel* deest. E in marg.: *Peccatorum punicio.* 20. AD: *diversi.* 21. E in marg.: *Secularis vita clericis prohibita.* 24. BE: *superveniet.* 25. EG in marg.: *Negocium seculare.* 27. B: *exercitum;* ib. AEG in marg.: *Turpe lucrum.* B in marg : *Quid sit negocium seculare. Quid lucrum turpe.* 28. H: *iustum id est ultra.* 30. B: *spiritualiter.* E in marg.: *Decretalis.*

11. Decr. Greg. Lib. III, tit. L, cap. VII. 30. Decreti Tertia Pars, dist. V, cap. XXXIII.

A priest may not give himself to worldly business.

petrat vel procurat temporalia preternecessaria suo officio clericali. Facile autem foret subtrahere elemosinam a talibus, cum nec leges nec consciencia dictant quod laici notis talibus in temporalibus subministrent. Omnes enim tales sunt horrendi apostate, ut patet ex inobediencia obstinati facta regule et per consequens non ex dignitate status vel ordinis tenetur laicus redditus ecclesie sibi persolvere. Ipse enim est extra ordinem et dignitatem, nec non et ordini et dignitati servatis in aliis facit dedecus, cum ab eis degeneret. Ideo non restat ordo vel dignitas ipsum dignificans; verum tamen cavendum est laico, ne ex zelo vel avaricia sine probacione notoria imponat clerico scandalum temporalia abstrahendo. Si autem factum clamet, facinus quis celaret? Videtur autem lucrum turpissimum quod religiosus qui professus est sequi Christum tam pauperem secundam Bedam, quod ob amorem nostrum non habuit vel propriam domum, impetret appropriacionem ecclesiarum et reddituum perpetuendam suo monasterio avidius quam aliquis secularis. Talis autem questus cum sit de bonis pauperum sine licencia Christi qui est capitalis dominus bonorum ecclesie, videtur quod sit propter dampnum monstruosum regnorum a Christi villico confiscandus. Ubi autem Christus dixit Matth. XIX, 21 avaro iuveni: *Si vis esse perfectus, vade et vende omnia que habes et da pauperibus et veni et sequere me*, talis religiosus econtra colligit pecunias pauperum et vadens emit cuncta que sufficit et incastrans fructus eorum a pauperibus sequitur mundum. Et hec racio movet venerabilem Bedam in quadam epistola ad archiepiscopum Eborum ad reprobandum istum questum tamquam turpissimum. Vix enim sufficit palliari, quod religiosi suscipiant tales redditus ex titulo elemosine dominorum. Qua fronte ergo audebunt perverti a perfeccione paupertatis evangelice et

If he does he forfeits his order and dignity.

2. E in marg.: *Ablacio temporalium a clericis notorie criminosis.* G in marg.: *Presbiteri officiales seculares.* 3. B: *dictat.* 9. *nec non;* B *numero.* E in marg.: *Dignitas, ordo apostate non prosunt.* 10. AEG: *degenerat;* ib. A: *testat.* E in marg.: *Fraternum (sic) laicis imponere volentibus cleri bona abstrahere inordinate.* 12. A: *sive proporcione.* G: *per proteracione* (sic). 16. B: *et tam;* ib. E in marg.: *Beda.* 18. E in marg.: *Appropriacio ecclesiarum.* 23. G: *confiscandum,* 24. AE: *sives* (sic). 28. H: *sequestrans sequitur.* 29. H: *Eboracensem.* 30. E in marg.: *Beda. Dotacio per hoc impugnabilis.* In marg. infer.: *Clerici per seculares sunt corripiendi in defectu spiritualis propositi.*

19. Ep. ven. Bedae ad Eggbertum antistitem secunda, Migne tom. XCIV, 635. Cf. De Civili Dominio III, 480.

ultra sollicitudinem secularium insistere tali lucro. Peccatum enim antiquatum et pertinaciter defensatum est diabolicum, cuius gravedo cognoscitur per hoc quod furiose resistitur arguenti.

Conclusio decima nona.

The king or the patron should withdraw endowments from rector or chaplain who abuses them:

Quocunque rectore vel curato, capellano vel clerico elemosinario notorie et habitualiter abutente bonis ecclesie vel patroni, ad regem vel patronum pertinet in defectu spiritualis prepositi collatam elemosynam subtrahere proporcionaliter ad delictum. Probatur: Deficiente per se causa effectus debet ipse effectus deficere, sed per se causa talis elemosine est divinum obsequium et profectus ecclesie, que manifeste deficerent in casu posito: ergo et elemosyne ministracio. Unde XVI, q. VII sic habetur: *Filiis vel nepotibus ac honestioribus propinquis eius qui construxit vel ditavit ecclesiam licitum sit hanc habere sollerciam, ut si sacerdotem aliquid ex collatis rebus defraudare previderint, aut honesta convencione compescant aut episcopo vel iudici corrigenda denuncient. Quod si episcopus fuerit negligens, dicatur metropolitano et tercio in negligencia sua debet regis auribus intimari.* Nec credo fingibile ad quid hoc regi denuncient, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec videtur correccio micior, pertinencior sive salubrior quam temporalium subtraccio, cum ad regem pertinet tamquam ad capitalem dominum ipsa defendere et alienata ab alieno domino confiscare. Quis (inquam) vel fidelis dubitet quin patroni ecclesiarum maiorem sollicitudinem apponerent ad rectificandum elemosinas abusas in manibus clericorum quam ad quantalibet temporalia in usus proprios cumulanda. Patet ex hoc quod fructus spiritualis foret salubrior. Quanto enim anima est prestancior corpore et bonum patrie prestancius

in cases where bishop and archbishop have failed to correct them.

4. E in marg.: *Peccatum antiquatum diabolicum.* 7. E: *elemosinario* deest. 11. AB: *effectus* deest. E in marg.: *Ablacio temporalium a clero notatur.* 13. A: *et que.* 14. A: *et* deest. 17. D: *aliquod.* H: *aliquid habere de.* 18. A: *previderent;* ib. H: *aut* deest. 18, 19. B: *prevencione.* E in marg.: *Nota.* 22. G: *intimare;* ib. A: *ut credo.* B: *credo* deest. 23. B: *nisi quod.* 25. AB: *quoniam temporalium;* ib. B: *pertineat atque ad.* 27. G: *dominio.* H. *aliorum dominio.* 28. ADGH: *dubitate.* 29. H: *sanctificandum elemosynas.*

15. Cap. XXXI.

bono vie, tanto in genere suo debet fundatoris sollercia circa talia esse maior. Aliter indignum est ut fundatoris nomen habeat vel patroni. Unde quia merces temporalis acuit operantes, notat Archidiaconus, ne lex tam salubris ecclesie deficiat ab execucione ex defectu temporalis stipendii quod fundatores hoc faciant expensis ecclesie.

Conclusio vicesima.

The pretence that it is unlawful for the laity to correct the clergy is more sophistry.

Fucus quo fingitur non licere laicis defectus clericorum cognoscere vel ipsos corrigere quomodocunque peccaverint est nimis sophistice palliatus. Patet ex lege iam allegata; nam cuius est defectus corrigere est ipsos antecedenter cognoscere; sed regis est in episcoporum desidia defectus sacerdotum corrigere; ideo dictum est conclusione XI quod licet laicis de clericorum operibus iudicare; aliter enim tolleretur a laico ius presentandi clericum quemquam episcopo, nisi possit de inhabilitate sua cognoscere. Sic ergo ex conclusione XVIII indignum videtur quod unus non clericus tam enormiter degenerans racione sui peccati quo clericatum a se excusserat gaudeat privilegio clericali.

Allegavi autem alias ad hoc leges multiplices, sed et racio cum lege evangelica hoc convincit. Nam ecclesiam que est congregacio predestinatorum necesse est stare fidelem usque ad diem iudicii, cum sit corpus Christi misticum quod ipse non potest deserere. Sed cum alia corpora naturalia habent sufficienciam singula membra reciproce se iuvare, ergo multo magis corpus Christi prestancius. Posito ergo de possibili quod totus populus prelatorum cecetur corruptus affeccione temporalium, stante fide ac caritate in laicis, imperfecta foret sponsa Christi, nisi pars viva et sana posset partem corruptam ad vitam spiritualem reducere. Sed quomodo disponerent pro ecclesia, nisi toto clero torpente desidia exequerentur iusticiam? Sic enim stante fide ecclesie in beata virgine pro sancto sabbato instruxit ipsa apostolos, sicut et

1. H: *fundatorum.* 2. H: *fundatorum.* 8. H: *Locus quo;* E in marg.: *Correccio clericorum per seculares in desidia prelati.* 15, 16. G: *clericum quem queritur.* 16 B: *episcopum;* ib. ADEH: *de humilitate;* G: *de habilitate;* ib. ADH: *discernere.* 18. H: *degenerant.* 19. B: *excusaret.* 21. H: *ad hoc alias.* 22. E in marg.: *Responsio.* 24. E in marg.; *Ecclesia.* 25. ADEGH: *cum* deest. 27. B: *se in iuvare;* ib. A: *ergo* deest. 28. B: *igitur.* 34. E in marg.: *Fides in sancto sabbato in beata virgine servata est. Maria virgo apostolos instruxit.*

Maria Magdalene tamquam organa Dei principaliter instruentis. Et utinam fides ecclesie et amor Christi non magis titubarent in nobis clericis quam pro illo tempore in apostolis titubarunt. Tunc autem admiserunt apostoli informacionem a feminis, tunc sustulit Petrus reprehensionem a Paulo et quilibet sine contencione dignitatis gaudenter susceperat quodcunque factum ad edificacionem ecclesie. Unde in confirmacionem istius sentencie scribitur XXIII, q. V. *Scismatici* quomodo Paulus qui plus omnibus laboravit est cecatus et per consequens violentatus a Domino, ut timore compulsus opus faceret evangeliste: *Cur ergo non cogeret ecclesia perditos filios, ut redirent.* Iterum, Dominus ad magnam cenam prius iubet convivas adduci, postea vero cogi. In adductis vero completur obediencia sed in compulsis inobediencia cohercetur. Iterum nedum principes ecclesie sed principes seculi reprobantur per illud Ezech. XXXIV, 4 *quod erraverat non revocastis et quod perierat non requisivistis*, cum oppositum foret opus misericordie, ad quod omnes homines obligantur. Ergo noto ex fide scripture quod nulli sacerdotes Christi debent seculariter vivere et dominari, ut patet Luce XXII, et exponitur conclusione V. Si omnes prelati ecclesie cessant ab hoc peccato corripere sed pocius defendunt dominacionem huiusmodi: nonne brachii secularis interest insolentes ecclesiasticos ad statum primevum reducere? Nam si hoc faciunt, constat ex fide quod bonum faciunt, et constat quod contingit ut beneficiant, quia pia intencione ut iusti principes precedentes. Suspectum itaque verbum avarorum est dicere quod licet laicis elemosinas suas clero tribuere sed in nullo casu subtrahere. Non enim foret talis subtraccio sacramentum proprium sacerdoti sed in defectu prelati opus misericordie fidelis laici. Ideo dicit canon ubi supra: *Sive Deus corripiat dampnis*

Examples of enforcing discipline.

4. B: *titubarent.* 5. G in marg.: *Correccio maioris per minorem.* 7. B: *susciperet;* ib. E: *a quocunque.* 9. H: *quoniam.* E in marg.: *Contencio pro dignitatibus quondam non viguit inter sanctos.* 10. H: *concecatus.* 11. E in marg.: *Cogendi sunt quandoque mali ad bonum* 16. E in marg.: *Clerici per seculares corripiendi in defectu spiritualis propositi.* 19. B: *requisistis oppositum;* ib. H: *tamen oppositum.* 20. G in marg.: *Nota.* 22. AEH: *vivere et* deest; ib. B: *et ponitur.* 24. H: *defendant.* 25. H: *modi* deest; ib. E: *non interest.* 26. B: *primarium.* 30. G: *licet* deest. 34. H: *corripiet.*

1. Cf. Wyclif, Sermones I, pag. 30. 9. Non XXIII, q, V, sed XXIII, q. VI, cap. I. 18. Decreti Sec. Pars, Causa XXIII, q. VI, cap. II. 34. Ibid. et cap. III.

sive laboribus, sive per suas occultas ammoniciones sive per potentatuum temporalium leges, non est considerandum, quo quis cogitur, sed quale sit illud ad quod cogitur sive bonum sive malum. Unde omnes leges que videntur sonare in oppositum, intelligende sunt quod laicis non licet se intromittere de correpcionibus clericorum nisi in defectu correpcionis spiritualis prepositi et ipsis perdentibus quoad Deum dignitatem ordinis clericalis.

The laity are to correct only when prelates have failed to do so.

Conclusio vicesima prima.

Lords may not employ priests on worldly business.

Non licet regi vel alicui domino seculari sacerdotem Christi et specialiter religiosum vel curatum suo seculari servicio mancipare. Probatur hoc: Proditorie contradiceret legi Christi. *Proditorie* dico, quia quilibet potentatus seculi ex evangelio Luce XVI est *villicus Dei* sui. Si ergo ballivus domini temporalis conduceret ex thesauro domini sui operarios ad operandum precipuum opus suum et revocaret eos ab opere domini ad opus proprium in magnum domini sui dispendium et deperdicionem regni et thesauri sui precipui: nonne foret proditor domini sui manifestus? Multo evidencius et gravius sic foret de quocunque domino seculari subtrahente sacerdotem Christi a cultu divino et cura animarum que sunt regnum eius, pro quibus Christus incarnatus voluit se ipsum morti tradere. Unde quotlibet sunt leges facto tali contrarie, ut XXI, q. III *Credo* canon sic loquitur: *Apostolorum statuta sunt que dicunt: Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus; proinde autem clerici sint sine actoribus domorum aut actores sine officio clericorum.* Et sequitur: *Clerici non nisi altari et sacrificiis deservire et precibus atque oracionibus vacare debent; et allegat ut supra illud II ad Tim. II: Nemo militans Deo implicat se secularibus negociis, ut ei placeat cui se probavit.*

To do so is as for a bailiff to call men of his master's important work to do his own.

Iterum, III Decretalium in fine sic precipit papa Eugenius: *Sacerdotibus et clericis tuis denuncies publice,*

2. A: *per potestatem.* H: *potestatuum.* 5. ABDH: *in* deest. E in marg.: *Clericorum correpcio quando est impertinens secularibus nota.* 6. *se.* Codd.: deest. 16. H: *sui* deest. 20. E: *multo enim.* 23. H: *sunt regimen.* 24. E in marg.: *Clerici seculari servicio non mancipentur.* 27, 28. H: *clerici sunt.* 31. B: *illud ed.* 34. B: *III° libro;* ib. H: *sic incipit.* 35. E in marg.: *Eugenius.*

25. Cap. II. 29. Cap. IV. 35. Decret. Greg. Lib. III, tit. L, cap. II.

ne ministri laicorum fiant nec in rebus eorum procuratores existant. Quod si postmodum facere presumant et occasione illius administracionis propter pecuniariam causam deprehendantur in fraude, indignum est eis ab ecclesia subveniri, per quos constat in ecclesia scandalum generari. Quotlibet sunt tales leges ex scriptura sacra elicite, dampnantes istam secularitatem in clericis et per consequens auctorisacionem et consensum secularium dominorum. Nec credat quis quod cadat dispensacio vel privilegium regum in talibus, quia non est dispensacio vel privilegium in contrarium legi Christi. Unde si notare volueris hostes Christi, considera seculares vel clericos qui propter pecuniam vel carnalem amiciciam defendunt vel excusant predicta crimina clericorum. Unde Gregorius XXXIII Moralium, exponens illud Job XL, 17: *Protegunt umbre umbram eius,* postquam ostendit, quod umbre sunt membra diaboli, que contradicunt doctrine iusticie et iniquos corrigi non permittunt et quod tales sunt precipue qui timent post impeti de propriis criminibus, sic concludit: *Scelera,* inquit, *peccancium tanto maiora incrementa percipiunt, quanto per defensionem potencium diucius tolerantur.* Sed tales quique seu intra ecclesiam seu extra esse videantur, tanto aperciores se Dei hostes exhibent, quanto maiores sunt patroni viciorum. Et sic amor temporalium, pecunie vel favoris potest in isto discernere militem Christi a membro diaboli.

The king cannot dispense with this law.

Conclusio vicesima secunda.

Nedum episcopi procurantes se in talibus negociis implicari reddunt se dampnabiles, sed si omnino tacent dominos seculares in hoc instruere aut curatos sibi subiectos in isto corripere.

It is the duty of bishops to teach and enforce this law.

Prima pars patet ex hoc quod nulli rectori vel curato inferiori licet in negociis secularibus implicari ex con-

3. AEGH: *ipsius.* 3, 4. H: *deprehendebantur.* 4. E: *fraude.* 6. BH: *illicite.* 8. B: *per consensum.* 9. E in marg.: *Clericorum secularitas hic dampnatur.* 11. ADG: *legis.* 14. E in marg.: *Gregorius.* H: *Gregorius XXIV.* 15. H: *Job IVm.* 18, 19. H: *sunt precise.* 20. D: *maiora minora.* E: *minora alias.* 22. H: *tales quicunque.* 23. E: *esse* deest. 24. E in marg.: *Peccatorum criminum discursus.* 32. B: *scilicet vel.* 33. ABD: *inferiori* deest.

15. St. Gregorii Opp. (ed. Migne) II, I. c.

clusione proxima. Episcopus est omni tali curato superior et per consequens debet esse in obsequio divino suspensior; ergo multo magis omne tale officium dedecet quemcunque episcopum, et cum sit contra mandatum evangelicum et obligacionem episcopi, patet quod reddit eum dampnabilem. Unde XI q. I dicitur sic: *Te quidem oportet irreheprensibiliter vivere et summo studio niti, ut omnes vite huius occupaciones abicias.* Et sequitur in alio capitulo: *Impietatis crimen est tibi o Clemens neglectis verbi Dei studiis sollicitudines seculares suscipere.* Quare ergo non sic cuicunque episcopo?

The bishop is a watchman to warn the people of their danger.

Et secunda pars patet ex illo Ezechielis XXXIII, 6 *quod si speculator viderit gladium venientem et non insonuerit buccina et populus non custodierit se veneritque gladius et tulerit ex eis animam, ille quidem iniquitate captus est, sanguinem autem eius de manu speculatorum requiram;* non populus terre sed ego. Debet autem omnis episcopus, id est, superintendens esse speculator prenuncians populo et specialiter seculari preposito peccati periculum et penam inevitabiliter consequentem. Et hec racio quare non debet secularibus vel carnalibus sompnum provocantibus occupari, dicente decreto XXI, q. II: *Molliciis et secularibus rebus laqueisque obligari non debent, qui divinis rebus et spiritualibus occupati sunt nec ad terrenos et seculares actus vacare.* Quis rogo constitueret sompniferum, pulvere cecatum, sanguine lippum et undique negligentem in speculatorem civitatis hostibus callidissimis undique circumsepte.

Et tercia pars patet ex hoc quod prelatus potens et debens usque ad effusionem sanguinis subiectum suum corripere ex omissione equivalente consensui peccat mortaliter. Nam Malachie II, 7 scribitur sic: *Labia sacerdotis custodient scienciam; et legem requirent de ore eius, quia angelus Domini exercituum est.*

1. A in marg.: *Probacio.* 3. B: *igitur;* ib. B: *omne* deest; ib. BCDFGH: *decet.* 8. B: *abicies.* 9. ABCDFG: *septimo capitulo.* E: *septimo;* corr.: *alio.* 10. B: *ut lectis.* G: *nec lectis;* ib. BF: *suscipere studuisti.* 11. H: *cuique.* 15. A: *ex* deest. 17. E in marg.: *Clericorum secularitas impugnatur.* 20. G: *inemptabiliter.* 21. A: *non* deest. 23. H: *q. IV.* 31. B: *equivalenti consensu.* 33. H: *requiram.*

6. Decreti Secunda Pars, Causa XI, q. I, cap. XXIX ex Epistola Clementis ad Jacobum. 9. Ibidem cap. XXX. 23. Decreti Secunda Pars, Causa XXI, q. III, cap. V.

Conclusio vicesima tercia.

That all endowments should be withdrawn and applied to state uses would be better than employing the clergy in secular offices.

Minus malum esset quod expropriata forent omnia temporalia quibus ecclesia Anglicana dotatur, ut pro eorum proventibus darentur stipendia servitoribus regis nostri quam quod episcopi et alii curati forent adeo secularibus regni negociis implicati.

Probatur: Primum non sapit per se nisi malum pene vel displicencie sed secundum sapit inseparabiliter malum culpe, ut patet ex conclusione proxima. Omne autem malum culpe est infinitum peius malo pene et specialiter criminalis: igitur conclusio. Nam iuxta conclusionem tredecimam status expropriacionis, in quo Christus sponsam suam instituit, fuit melior quam status superhabundancie temporalium, in quo instituta est per dominos seculares. Et quantum ad officium, patet quod status prior fuit ad orandum, ad predicandum, ad speculandum et quomodolibet spiritualiter ministrandum disposicior, quod notat beatus Bernhardus libro IV ad papam Eugenium sub hiis verbis: *Tu pastor precedis deauratus tam multa circumdatus varietate, oves quid capiunt, si auderem dicere: demonum magis quam ovium pascua hec sunt. Non sic factitabat Petrus, non sic agebat Paulus.* Et sequitur: *Petrus nescitur aliquando processisse gemmis ornatus vel sericis, non tectus auro, non vectus equo albo nec stipatus milite nec circumstrepentibus septus ministris; absque hiis tamen credidit satis posse impleri salutare mandatum Petro Johannis ultimo: Si amas me, pasce oves meas. In hiis successisti non Petro sed Constantino.* Sed quia mundiales consiliarii prelatorum pro honore et dignitate tuenda ipsos faciunt insanire, ideo in textu beati Bernhardus sic scribitur: *Absit, inquiunt, non decet, tempori non congruit, maiestati non convenit, quam geras personam attendito de placito Dei.*

2. H: *est.* 3. GH: *pro* deest. 7. H: *ex se.* 7–9. A: *pene — malum* deest. 10. ABEG: *autem* deest. 11. H: *criminaliter;* ib. AG: *ergo.* 14. H: *status abundacie.* 17. B: *et* deest. H: *et quodlibet.* 18. E in marg.: *Bernhardus.* 19. H: *procedis.* 20, 21. H: *quid rapiunt.* 22, 23. ADEGH: *ludebat Paulus.* 25. H: *non stipatus . . non.* 26. H: *septis.* 27. H: *Petro* deest. 31. ADEGH: *textu Bernhardus sic scribit* (H: scribitur). 31, 32. H: *inquit non decet ipsi.* 33. H: *attendite.*

18. Cap. III, p. 776 (ed. Migne). Cf. De Potestate Pape 86.

Ultima fit mencio pro iactura salutis, nulla cunctacio nisi quod sublime est, hoc salutare dicamus, et quod gloriam redolet, illud iustum. Ita omne humile probro ducitur inter palatinos, ut facilius qui esse quam qui apparere humilis velit invenias. Timor Domini simplicitas reputatur, ne dicam fatuitas, virum circumspectum et amictum proprie consciencie calumpniantur hyppocritam, porro amatorem quietis et sibi interdum vacantem dicunt inutilem. Numquid credimus illa dampnabilis consuetudo, quam iste sanctus recitat, prevalet hiis diebus? Nam nostri clerici dicunt hodie quod leges sonantes supradictam religiosam sentenciam, sunt abrogate vel palea, alii quod mundus exigit clericos taliter conversari, et alii quod prospere processit regnum Anglie, quando secundum privilegium regis sui clerici et episcopi sic vixerunt. Quotlibet tales excusaciones in peccatis indicant cleri maliciam induratam et zizanniam diabolicam inter segetes seminatam.

Conclusio vicesima quarta.

Our clergy do not know how to distinguish between worldly prosperity and true prosperity.

Periculosior irreligiositatis condicio foret clerum nostrum ad prosperitatem mundanam nimis attendere et inter ipsam ac veram prosperitatem atque divicias nescire distinguere. Prima pars patet ex hoc quod Christus venit in maxima paupertate, ut mundanam vitam inter sacerdotes et phariseos, ymmo inter omnes suos seculares extingueret, ut innuit Augustinus in De Vera Religione, XXIX capitulo: *Satellites voluptatum divicias perniciose appetebant; pauper esse voluit,* unde propter exprobracionem huius peccati principes sacerdotum et pharisei conspiraverunt contra eum, ut patet Johannis XVIII. Hec itaque avaricia, que extinguit caritatem inducit desperacionem, oblivisci facit beatitudinem et derelicto divino obsequio servire facit seculo; seminarium est licium et bellorum et per consequens placens diabolo viam preparat Anti-

1. B: *Ultimo.* 3. D: *dicitur.* H: *probacio ducitur.* 6. B: *aurum circumspectum;* ib. AEG: *amicum.* 9. H: *credimus* deest. 12. H: *vel palea* deest. 15—16. H: *Et sic per tales . . . indicant clerici.* 25. E in marg.: *Augustinus.* 28, 29. H: *conspiraverant.* 29. B: *Joh. VIII;* ib. E in marg.: *Avaricie fructus. Avaricia sacerdotum. Exhortacio pulcra contra voluptates, divicias et prosperitatem cleri.* 30. B in marg.: *Avaricia multa mala causat.*

25. In cap. XXIX hic locus non habetur, sed est cap. XVI. St. Augustini Opp. (ed. Migne) III, 1, 135.

christo. Cum autem clerici et specialiter superiores debent esse frenum et speculum laicis, ut prospera mundi despiciant, docentes hoc tam opere quam sermone. patet quantum est in eius opposito periculum inficiens tam clerum quam populum. Vera itaque prosperitas stat in accumulacione virtutum et actu diligendi Deum et proximum et pro Christo et veritate eius paciendi iniurias. Si itaque clerus servasset vitam pauperem et humilem ut in tempore quo crevit ecclesia, nunquam credo christianitatem tantum in numero et moribus decrevisse. Sed dicit Salvator (Matthei XV, 14 scribitur): *Cecus si ceco ducatum prestet, ambo in foveam cadunt.* Non ergo dicamus: Mundus hoc exigit, igitur est faciendum, sed cum scimus quia totus mundus in maligno positus est et continue peioratus, retorqueamus argumentum ad oppositum: Mundus hostis noster hoc exigit, ergo est negandum, iuxta doctrinam sancti Evangeliste I Ioh. II, 15: *Nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est caritas patris in eo.* Temporalia autem solum secundum illam mensuram sunt diligenda secundum quam sunt media necessaria ad salutem et ad divinum officium et obsequium et ad virtutes acquirendas. Ipse enim sunt vere divicie, ut patet Psalmo CXLIII, 8, 12—15 taliter distinguente: *Quorum os locutum est vanitatem et dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii sicut novelle plantaciones in iuventute sua, filie eorum composite circumornate ut similitudo templi, promptuaria eorum plena eructancia ex hoc in illud, oves eorum fetose et boves eorum crasse, non est ruina materie neque transitus neque clamor in plateis eorum.* Et sequitur opinio seculariter errancium: *Beatum dixerunt populum, cui hec sunt.* Sed sentencia sancti prophete et per consequens cuiuslibet sacerdotis pauperis debet esse hinc opposita, scilicet ista: Beatus est populus cuius dominus Deus eius. Talem autem oportet servire sibi in gracia quod prevalet cunctis,

We are not to obey the world

1. H: *cum igitur.* 4. B: *periculosum.* 5. E in marg.: *Prosperitas vera.* 6. ADEGH: *ut actu.* 7. AEGH: *et veritate eius* deest. 8. B: *iniurias paciendo;* ib. A: *sed itaque.* 11. ABCDEFH: *Sed Matthei XIII scribitur.* 13, 14. AEG: *ergo faciendum.* 14. H: *quod totus.* 15. B: *prioratur* (sic). 18. B: *Joh. III.* 20. E in marg.: *Temporalia quomodo diligenda.* 22—23. ADEGH: *necessaria ad divinum obsequium et virtutes. Ipse.* 23. H: *vere* deest. 24. H: *in Psalmo.* 26—27. E: *Quorum — sua* deest. 29. ABDEFG: *oves — et* deest. 30. H: *runa materie* etc. *Et sequitur.* 33. H: *sancti* deest. 34. ADEGH: *scilicet ista* deest. 35. BG: *est* deest; ib. E: *est dominus.*

temporalibus huius mundi. Non dicamus ergo: Regnum nostrum processit prospere, quando clerici sic vixerunt, cum de tanto tam clerus quam laicus sibi consenciens sub diaboli captivitate miserrima tenebantur, sed capiamus pro speculo vitam Christi. Unde quia vita exemplaris Christi est tam necessaria clero et laicis, ordinatur quod cotidie legatur in ecclesia evangelium exprimens partem aliquam vite sue. Omnes enim christiani tenentur sequi Christum: clerici gradatim propinquius, et laici secundum possibilitatem suam remocius sequendo clericos iuxta illud I ad Cor. XI, 1: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

Conclusio vicesima quinta.

Three kinds of peace: with God, with our neighbour, with ourselves.

Impossibile est pacem in populo stabiliri nisi primo omnium stabilita fuerit pax cum Deo. Cum enim triplex sit pax: scilicet hominis ad Deum, hominis ad proximum et hominis ad se ipsum, patet quod due posteriores dependent a prima. Nam si inter Deum et hominem fuerit ex peccato discordia, sequens est quod omnis creatura adversabitur sic peccanti, quia Sap. V, 21 dicitur: *Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos.* Non enim possibile est hominem peccare in Deum, nisi totus mundus eciam ipsemet contrarius fuerit sibi ipsi, quia omnia in ipso causant ex peccato et culpa penam dignam. Deus graciam subtrahendo creature extrinsece adiutorium commodiferum mutat in dampnificacionem, et ipsemet originaliter ostendit propriam accionem et accusacionem, et ideo signanter dicitur Jeremie VI, 14: quod prepositi cum ignorancia dixerunt: *Pax, pax et non erat pax.* Putant enim bestiales infideliter sapientes, quod satis est habere corporis sanitatem et proximorum fallacem societatem, ad hoc quod

Without the first we cannot have the others.

1. E in marg.: *Prosperitas non alleganda.* 2. H: *prospere* deest. 4. A: *tenebatur.* 7. A in marg.: *Evangelium cur quotidie legiiur in ecclesia.* 8. E in marg.: *Vita Christi exemplaris capiatur. Sequi Christum sed gradatim tenentur christiani.* 9. B: *clerici* deest. 10. B: *suam* deest. 11. B: *illud I Cor. XI.* 14. B in marg.: *Nota de triplici pace hominis.* 15. H: *stabilitas fuerit pax;* ib. EG in marg.: *Pax triplex.* 21. ADEG: *dicitur* deest. E in marg.: *Pax vera qualiter adquiritur;* ib. H: *pro eo.* 24. H: *causant in eo.* ADEGH: *causant penam culpa* (E: *culpam*) *dignam.* 26. *mutat.* A: *imitat* (sic). DEGH: *mutant* 26, 27. AEGH: *accionem et* deest. 30. E in marg.: *Pax putata.*

14. Cf. Sermones IV, 345, 357.

sit pax hominis ad se ipsum et proximum; sed oportet primo querere terciam pacem que duas priores compaginet, que est hominis ad Deum; et illum consequitur pax cum singulis servis Dei. Ad eiusque oppositum sequitur omniquaque perturbacio, eo quod offensus est Deus omnisciens, quia Iob IX, 4 scribitur: *Quis restitit ei et pacem habuit?* Quantumcunque ergo videatur persona vel populus pollere in pace sensibili, dum pax prima privata fuerit, pocius contumelia est vel perturbacio quam pax vera. Et de tali palliata pace videtur Salvator loqui Matth. X, 34: *Non veni pacem mittere in terram sed gladium.* Pacem dico sophisticam inpacato Deo factam propter appetitum illicitum carnis vel seculi. Unde doctor christianus non omitteret propter perturbacionem pacem talem prudenter dissolvere.

Conclusio vicesima sexta.

The vices of the clergy destroy peace in the church.

Causa precipua defectus vere pacis ecclesie videtur esse fastus, avaricia et lubricitas sacerdotum. Suadetur: Causa defectus huius vere pacis est peccatum populi ex conclusione proxima, sed ipsum causatur precipue ex peccato spiritualis prepositi, ergo conclusio. Et ista mihi videtur sentencia beati Gregorii in Registro libro XI, cap. XXIX, regine Francie sic scribentis: *Cum scriptum sit, iusticia elevat gentem, miseros autem populos facit peccatum, tunc regnum stabile creditur, cum culpa que cognoscitur cicius emendatur. Ideo cum cause ruine populi sint sacerdotes mali, quis enim pro peccatis populi intercessor se obiciat, si sacerdos qui exorare debuerat graviora committat, ac in vestris partibus sacerdotes impudice et nequiter conversantur; ad hec ulciscenda debemus ardenter consurgere, ne paucorum facinus sit multorum perdicio.* Et sequitur specificacio modi corrigendi huius pape mitissimi: *Per-*

3. ADEH: *ad illam.* 5. G: *omniquoque.* 7. A: *videtur.* H: *populus videatur pollere.* 8. H: *dum pace.* 10. A: *pace* deest. 11. A: *Matth. IV.* correxit in marg. 18. A: *lucubricitas.* E in marg.: *Pacis vere defectus unde causatur;* ib. H: *Causa* deest. 20. H: *ipse.* 21. H: *illa.* 24. A: *facit populum..* E in marg.: *Gregorius.* 26. H: *ideo* deest. 27. E in marg.: *Peccata corrigenda sunt.* H: *quo peccato.*

22. St. Gregorii Epistolarum lib. XI, Epistola LXIX ad Brunichildem Francorum reginam Opp. tom. III, p. 1209 (ed. Migne). Cf. et De Veritate Sacre Scripture III, 86, 236. Fasciculi zizaniorum p. 262, De Officio Regis p. 134. 23. Prov. XIV, 34.

sonam si precipis, cum nostre auctoritatis assensu transmittimus, que una cum aliis sacerdotibus hec et subtiliter querere et secundum Deum debeat emendare. Nec sunt dissimulanda que dicimus, quia qui emendare potest et negligit, participem se procul dubio delicti constituit. Providete ergo anime vestre, providete nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis et prius quam creator noster manum suam ad feriendum excuciat, de correccione huius sceleris studiosissime cogitate. Iste sanctus papa non negavit sed affectavit laicos iuvare eciam active sacerdotes corripere.

Witness of Chrysostom,

Iterum, pro minori huius argumenti est dictum Chrisostomi in Imperfecto Omelia XXXI manuducens exemplo duplici in huius veritatis noticiam. Primum exemplum est de stomacho qui existens totus universalis tocius corporis indiget rectificacione assidua, ne ex eius discrasia propter defectum alimenti residuum corporis paciatur, sic in corpore Christi mistico debet clerus preparare populo digestionem spiritualem tamquam stomachus spiritualia alimenta.

Secundum exemplum ponit de arbore quam videntes in ramis arescere statim cognoscunt defectum esse originaliter in radice. Sic quacunque parte populi peccante est evidens quod causa huius sit omissio vel commissio sacerdotis.

of Augustine,

Tercium testimonium est Augustini super Iohanne Omelia prima testantis quod apostoli et sacerdotes Christi debent esse quasi montes recipientes primo irradiacionem celestis luminis, et laici quasi valles possunt pertinenter dicere illud Psalmi CXX, 1: *Levavi oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi.* Si autem tales montes fumigarent diaboli superbia, inspissarentur

1. H: *si principis . . assensum.* 3. A in marg.: *Nota; peto.* E in marg.: *Peccata emendare negligens particeps est delicti.* 6–7. H: *ergo — provinciis* deest. 8. H: *suam* deest; ib. A: *ad ferendum.* 10. A: *eciam auctoritate.* DEG: *auctoritative.* H: *auctoritatem.* 12. B: *Item.* 13. AB: *in* deest. H: *in Imperfecto* deest. 14. E in marg.: *Crisostomus.* G in marg.: *Stomachus.* 18. E: *sic igitur.* 19. AE: *digestione spirituali tamquam;* ib. BDFG: *spiritualem* deest. 23, 24. B: *peccant.* 26. E in marg.: *Augustinus.* 28. B: *respicientes.* 29. G: *laici convalles.* 31. H: *veniet;* ib. EG: *Si ergo.* H: *igitur.*

13. In Hom. XXXI Operis Imperf. in Mattheum Opp. tom. VI, 791 hic locus non habetur. Sed est Hom. XXXVIII ex cap. XXI, tom. VI, 839. 26. St. Augustini In Ioannis Evang. tract. I, cap. I, Opp. III, 2, 1381.

avaricie mundane nebula et inundarent derivantes carnalis luxus flumina, nonne indisponerent populum ad fructificandum bona opera et recipiendum divina suffragia? Et forte hec est racio, quare infideles hodie tantum superant christianos, specialiter si a propheta usque ad summum sacerdotem omnes avaricie student, sicut in tempore suo conqueritur Ieremias. Unde libro primo de cura pastorali secundo capitulo explicat beatus Gregorius illud periculum de pastoribus intelligentibus sed male viventibus minus malis prepositis cecis tam opere quam sermone. *Tales*, inquit, *quod verbis predicant, moribus impugnant. Unde fit ut cum pastor per abrupta graditur ad precipicium, grex sequatur, quia cum laici dicta prelatorum sciunt et opere pervertuntur. Hinc scribitur per prophetam: Causa sunt populi ruine sacerdotes mali, de quibus dicit Dominus per prophetam: Facti sunt domui Israel in offendiculum iniquitatis. Nemo quippe amplius in ecclesia nocet quam qui perverse agens habet nomen vel ordinem sanctitatis. Delinquentem autem hunc redarguere nullus audet. Et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando peccator pro reverencia ordinis honoratur.* Tales tanti ponderis pericula fugerent, si veritatis sentenciam sollicite cogitarent: *Qui scandalizaverit*, inquit, *unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius et demergatur in profundum maris.* Per molam quippe asinariam secularis vite circuitus ac labor exprimitur, et per profundum maris extrema dampnacio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus vel verbo ceteros destruxit vel exemplo, melius profecto foret, ut hunc ad mortem sub seculari habitu terrena acta constringerent, quam quod sacra officia in culpam ceteris mirabilem demonstrarent, quia nimirum: Si solus caderet, hunc utrumque

of Gregory.

1. G: *avaricie humane;* ib. ABD: *undarent;* ib. *derivantes* twice. 7. A: *causa conqueretur Ieremie;* ib. H: *unde in.* 8. E in marg.: *Gregorius.* 12. H: *Unde sicut.* 14. ADEG: *opera.* H: *per opera.* 15. F: *cum sunt.* In marg.: *Sacerdotes.* 17. E: *enim plus.* 18. B: *habent.* 21. F in marg.: *Peccator.* 23. B: *inquam.* E in marg.: *Peccata cleri hic valde inculpantur propter mala que generant in populo et corrigenda asseruntur eciam per seculares si opus fuerit.* 27, 28. H: *in profundum.* 28. E: *extrema dampnacionis.* 29. A: *destruxit.* 30. GH: *profecto fuerat;* ib. H: *ut ad mortem.* 31, 32. A: *quam quidem.* 32. H: *in culpa;* ib. D: *imitabilem.*

11. Gregorii I Pastoralis cap. II. 17. Nemo quippe Decreti Prima Pars, dist. LXXXIII, cap. II. 23. Matth. XVIII, 6. 26. Cf. Serm. II, 194.

pena inferni tollerabilior cruciaret. Iste sanctus novit condiciones et pericula populi ex nequicia et defensata ypocrisi sacerdotum provenire.

Conclusio vicesima septima.

Fornication worse in a priest than in a layman.

Sicut maior est fornicacio spiritualis quam corporalis, sic gravior est luxuriacio corporalis in sacerdote Christi quam in coniuge laicali et hinc in eius punicione leges tam graves sunt edite. Prima pars patet ex hoc, quod nulla corporalis fornicacio est peccatum, nisi propter fornicacionem spiritualem qua prius inseparabiliter peccatur in caput ecclesie; ergo fornicacio spiritualis per se causa malicie actus extrinseci est in malicia ipso maior; implicitum autem de fornicacione quantumcunque simplici quod sit dampnabilis, patet ex textu Apostoli Eph. V, 5: *Hoc*, inquit, *scitote*, intelligentes, *quod omnis fornicator aut inmundus aut avarus, quod est ydolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi Dei.* Et secunda pars patet ex hoc quod alcior est gradus sacerdotis et excellencius coniugium suum cum sponso ecclesie quam est gradus domini secularis vel carnale coniugium; ideo casus est gravior. Et patet quod sacerdos corporaliter luxurians committit adulterium spirituale, cum vovit castitatem ex vi coniugii cum sponso ecclesie ad modum loquendi scripture Jer. III. Si ergo laicus quantumcunque solutus non excusatur, quin fornicando peccet mortaliter, multo magis adulterium laici est mortale; et fornicacio sacerdotis superat in malicia istas ambas. Gravedo autem fornicacionis presbiteri, ut dicit tercia pars conclusionis, patet per leges asperas ordinatas. Nam III Decretalium de Vita et Honestate Clericorum sic scribitur: *Fraternitati vestre mandamus, quatenus clericos vestre iurisdiccionis qui in subdiaconatu et supra fornicarias habuerint, studiose monere curetis, ut a se*

1. G: *inservi.* 3. A: *provenire* deest. 5. G in marg.: *Luxuria sacerdotum.* 8. F in marg.: *Fornicacio.* 10. E in marg.: *Fornicacio arguitur.* 17. CEFG: *et Dei.* 18. F in marg.: *Gradus sacerdotum.* 19. G: *coniugium sui.* 19, 20. D: *suum — coniugium* deest. 21. G: *Et* deest. 23, 24. H: *ecclesie et scripture.* 26, 27. H: *laici peccatum et fornicatio.* 27. H: *in* deest. 29. H: *secunda pars.* 30. A: *Cleri* deest. B in marg.: *De penis sacerdotis fornicarii habituali.* E in marg.: *decretalis.* 33. A: *curatis.*

31. Decret. Greg. Lib. III, tit. II, cap. IV. *Sicut ad extirpanda.*

illas removeant eas ulterius minime admissuri. Si vero acquiescere contempserint, eos ab ecclesiasticis beneficiis usque ad satisfaccionem condignam suspendatis, et si eas suspensi presumpserint detinere ipsos ab eisdem beneficiis perpetuo removere curetis. Unde quia non est defectus in lege, sed in prepositis qui ipsam effectualiter practizarent, ideo superius eodem titulo dicit papa: *Prelatis vero qui tales in suis iniquitatibus presumpserint sustinere maxime sub obtentu pecunie vel alterius commodi temporalis, pari subiaceant ulcioni.* Et in decretis LXXXIII distinccione sub auctoritate beati Gregorii sic dicitur: *Si quis episcoporum fornicacioni clericorum consenserit prece vel precio, non impugnando auctoritate sui officii, debet suspendi a suo officio.* Que suspensio secundum Archidiaconum debet esse perpetua equivalens deposicioni propter difficultatem congregandi episcopos ad deponendum talem episcopum, qui sic symoniace vendit iusticiam. Et quia metropolitanus, eciam Romanus pontifex, posset esse segnis quoad suos cardinales in execucione huius iusticie, ideo tercio ordinarunt leges aliud confusivum remedium, scilicet quod non audiatur missa sacerdotis ab illo, cui est notorium sacerdotem illum taliter fornicari, nec ministrentur sibi bona ecclesie ad fomentum sui facinoris. Nam XXXII dist. *Nullus* sic loquitur Nicolaus papa: *Nullus*, inquit, *audiat missam presbiteri quem scit concubinam indubitanter habere aut subintroductam mulierem.* Unde Alexander II eadem distinccione sic loquitur: *Precipiendo mandamus, ut nullus audiat missam presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere.* Et sequitur: *Unde et sancta synodus statuit hoc sub excommunicacione dicens: Quicunque sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum post constitucionem bone memorie predecessoris nostri sancti Leonis et Nicolai de castitate clericorum concubinam palam duxerit vel ductam non reliquerit, ex parte omnipotentis Dei et auctoritate principum apostolorum Petri et Pauli precipimus et omni-*

Severe penalty laid down by St. Gregory for connivance in this sin.

6, BH: *qui cam.* 7, 8. AD: *prelatos vero.* 10. E in marg.: *Decretum. Gregorius. Peccatum fornicacionis in clero corrigendum est. Patet sentencia.* 14. H: *sed suspendi.* 15. E in marg.: *Archidiaconus, suspensio episcopi.* 16, 17. H: *ad confusionum remedium.* 25. E in marg.: *Missa non audiatur sacerdotis notorie criminosi.* 26. *quem scit.* Hic incipit Fragmentum Cod. X, D, 10 univ. Prag. = C. 30. E: *Unde ista synodus.* 32. AE: *post constitutum.* H in marg.: *Nota.*

7. Decret. Gregor. Lib. III, tit. I, cap. XIII. 12. Cap. I. 24. Cap. V. 28. Cap. VI.

modo contradicimus, ut missam non cantet nec evangelium legat nec epistolam ad missam nec maneat cum clericis neque partem ab ecclesia suscipiat. Super quo dicit Archidiaconus quod *populus debet subtrahere a tali decimas voluntarias, quia non datur beneficium nisi propter officium; et cum omnes oblaciones et decime debent esse voluntarie, videtur ut lex habeat efficaciam de omnibus bonis ecclesie, idem esse iudicium, quia aliter homo non clericus proditor ecclesie ex consensu dampnabili de bonis ecclesie foveretur.* Unde III° decretalium De Cohabitacione clericorum et mulierum dicitur quod *tripliciter dicitur fornicacio clerici notoria: notorietate iuris, confessionis et facti; quod ex nulla tergiversacione celari poterit.* Et illud credo ego esse iudicium de curatis, qui extra parrochiam et in curia Romana, licet cardinales fuerint, sic tenuerint concubinas, quia factum tale est magis subdolum, plus infectivum ecclesie et plus distrahit a commodo subditorum. Quomodo ergo palliaretur excommunicacio subditorum ad torquendum pro tali decimas, cum interdicitur sub pena excommunicacionis, ne talis celebret divinum officium. Inhabilitas quidem et suspensio ab officio inhabilitat ad suscipiendum bona ecclesie, cum quibus debet sustentare divinum officium. Unde verisimiliter credi potest, quod suspensio prelatorum tam superiorum quam inferiorum negligenter agencium in hac causa intoxicando matrem ecclesiam suspendit et eclipsat ab ea radium gracie patris luminum; nam suspensio iuris poli quoad Deum, et non suspensio iuris hominum, per se inhabilitat ad dispensandum ecclesiasticum sacramentum.

There are prelates living in fornication who excommunicate for non-payment of tithes to which they have forfeited all right.

1. A: *interdicimus.* G: *contradicimus. Supra scriptum est: interdicimus.* 3. E in marg.: *Decime subtrahende a malis clericis.* 9. 10. B: *de bonis ecclesie* deest. 10. E in marg.: *Decretalis.* 11. BC in marg.: *Tripliciter fornicacio fit notoria sacerdotis.* E: *Notoritas triplex.* F: *dupliciter dicitur.* In marg.: *dupliciter dicitur fornicacio.* 12. BC: *notoritate iuris* deest; ib. BC: *professionis.* 13. H: *tergiversacione* deest. 13, 14. E: *Et idem.* 14. G: *de creatis* (!) *qui parochiam.* F: *de creatis.* 17, 18. H: *distrahitur de commodo clericorum.* 19. DH: *subditorum* deest; ib. E: *ad extorquendum.* 21—23. E: *Inhabilitas — officium* deest. 23. H: *dictum officium.* 28. AD: *iuris poli — suspensio* deest. E in marg.: *Suspensio prelatorum iuris poli, soli quoad Deum, quoad homines.*

10. Decret. Gregor. Lib. III, tit. II, cap. X.

Conclusio vicesima octava.

Rectificacio sacerdotum per laicos ad pacificandum rem publicam est per scripturam autenticam multipliciter exemplata.

Scripture authorises the correction of priests by the laity.

Probatur primo racione: Cuicunque committitur regimen populi committi debet quodcunque necessarium ad ipsum perficiendum; sed regibus seculi committitur a Deo regimen regnorum et gubernacio populorum, igitur Deus qui non potest deficere in necessariis committit eis quodcunque necessarium ad illud officium: cum ergo potestas coactiva clericorum in defectu prelatorum sit unum pernecessarium, ut patet ex conclusione proxima, sequitur quod principes seculi debent in casu uti huiusmodi potestate. Et iste videtur sensus Apostoli ad Rom. XIII, 4 quod *potestates sublimiores non sine causa portant gladium.* Abuterentur enim maxime potestate data, quia ad sui dampnacionem et populi deperdicionem in casu possibili, si non resisterent abusibus cleri, eciam Romani pontificis, ut patet ex conclusione anteproxima. Et ista videtur sentencia beati Gregorii libro XI Registri sui, capitulo XXX, ubi alloquitur regem Francie sub hiis verbis: *Quidquid ad Dei nostri cultum, quidquid ad ecclesiarum reverenciam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et studiose statui curetis et velitis in omnibus custodiri.* Unde iterum: *Vos pulsamus, ut congregari synodum iubeatis et sicut dudum scripsimus vobis corporalia in sacerdotibus vicia et et symoniace heresis pravitatem omnium episcoporum diffinicione dampnari atque a regni vestri finibus procul ire faciatis nec plus illic pecuniam obtinere quam precepta dominica permittatis.* Iste sanctus consuleret, cum sit ad reverenciam matris ecclesie et ad honorem sacerdotum quod amotis obstaculis id est viciis sint purgati; consuleret eciam, quod si papa ac omnes iam viantes episcopi vellent obsistere

Such power is necessary to a ruler.

Witness St. Gregory in his letter to the king of France.

8. F in marg.: *Regimen.* H: *regimen populi;* ib. E in marg.: *Clerici suadentur corripiendi per laicos in defectu spiritualis prepontit.* 9. ADE: *ergo.* 12. H: *per se necessarium.* 13. D: *princeps . . debet.* 16 E: *abutentur.* 20. E in marg.: *Gregorius.* 22. B: *nostri* deest. 24. C: *et* omitted. 25—26. A: *vos — scripsimus* deest. 27. CDEG: *vobis* deest. 28, 29. B: *diffiniciones dampnate atque a regni.* 29. ADEGH: *procul ire* deest; ib. H: *illuc.* 33. AEG: *a viciis* (*id est* deest). 34. BC: *rebus obsistere.*

21. Vide supra et De Veritate S. Script. III. 86/87.

quod rex nec admitteret ministerium sacerdotum in speciem promocionis eorum, cum hoc sit nefandissima simonia, nec permitteret pecuniam regni mandari ad exteros propter beneficia inhabilibus perquirenda. Unde sequitur in auctoritate beati Gregorii: *Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum adversarios studete esse solliciti, ut per hoc, quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatis et hic feliciter ipsius proteccione regnetis et ad eterna postmodum gaudia duce eius gracia veniatis.*

Secundo confirmatur conclusio ex cronica Salomonis, de quo III Regum II, 26 dicitur quod in confirmacionem ac pacificacionem regni sui dixit Abiathar sacerdoti: *Vade in Anathot ad agrum tuum; equidem vir mortis es.* Et sequitur: *Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini.* Si ergo rex tam sapiens tam laudabiliter deposuit summum pontificem et per consequens abstulit ab eo temporalia que ex lege Moysi sequerentur, licet regibus nostris ad pacificacionem regni sui pro maiori facinore auferre proprias elemosynas que non tanta auctoritate neque constancia sunt annexa.

Tercio confirmatur ex facto Christi sapientissimi filii Salomonis, de quo Matth. XXI, 12 legitur, quod ascendens tamquam rex Jerusalem statum *intravit templum eiciendo vendentes et ementes*, quod secundum Chrysostomum figurat regibus quod ipsi habeant de ecclesia curam precipuam. Unde Luce XIX postquam Christus deflevit civitatem Jerusalem ex eius dilapidacione futura, statim ascendit in templum et cepit eicere vendentes in templo et ementes. Super quo dicit beatus Gregorius, quod *maxima ruina templi ex culpa sacerdotum fuit: ideo primo omnium eos arguere cepit.* Unde post ascensionem ad pacificacionem regni sui, postquam quadraginta annis expectabat misericorditer conversionem populi et pre-

1, 2. DGH: *in spem.* 2. B: *sit* deest. 4. D: *inhumilibus.* 5. ADE: *beati* deest. 8. *nostri.* G: *iram.* 11. A in marg.: *Ecce rex deposuit episcopum, ne fungeretur sacerdocio;* ib. H: *confirmatur ecclesia.* 14. E in marg.: *Clerici suadentur corripiendi per seculare brachium.* 24. GH: *in Jerusalem.* 27. E in marg.: *Crisostomus.* 31. G: *ruina templo.* 34. *populi.* BC: *propter precipue sacerdotum iniquitatem.* E in marg.: *Gregorius.* G: *post quadraginta annos.*

16. Cf. De Civili Dominio III, 482, ubi iisdem verbis loquitur autor. 23. Op. Imperf. in Matth. Hom. XXXVIII, Opp. tom. VI, 841. 30. St. Gregor. ubi supra.

cipue sacerdotum, misit duos Romanos principes Vespesianum et Tytum, qui quadragesimo secundo anno destruxerunt sacerdotes et populum.

Conclusio vicesima nona.

Withdrawal of endowment the easiest way of enforcing discipline.

Rectificacio facillima pertinencior laicis in hac parte videtur esse elemosinarum subtraccio et collatarum ablacio. Probatur: Medicina per cuius adhibicionem apcius sanaretur infirmitas et magis medenti congrueret pocius est aptanda, sed huiusmodi foret temporalium ablacio: ergo conclusio vera. Sed minor videtur: pro eo quod ex temporalium copia vermis fastus enascitur, exinde eciam cupido accenditur, et gula atque luxuria procreantur. Patet cum illis subtractis quotlibet istorum peccatorum tollitur sive minuitur inducta virtute opposita, videtur eciam pertinencior laicis, quia ad hoc non oportet eos manus violentas in sacerdotes inicere, dignitatem sacerdotalem abicere nec clericos in foro iudiciali sollempniter iudicare. Videtur eciam ex lege consciencie laicis pertinere, cum omnis faciens opus misericordie debet ad habilitatem sui elemosinarii diligenter attendere. Aliter enim fovendo discolos foret particeps sui facinoris nec capit humanum ingenium, quod excommunicacio ligat quoad Deum propter nudam detencionem elemosine in hoc casu. Si enim non licuit apostolo excommunicare populum cui predicaverat ex hoc quod sibi vite necessaria denegebat, qua fronte nos discoli et desides excommunicamus propter elemosinas preternecessarias, cum necessarias non meremur. Non enim fundari potest ex Scripture Sacra, si non fallor, quod sacerdos Christi plus recipiat in oblacionibus aut decimis quam vite necessaria, nisi forte ex voluntaria devocione fidelium ad sustentacionem pauperum plus voluntarie offeratur,

1, 2. H: *Vespasianum.* 7. E in marg.: *Medicina apcior adhibenda.* 9. A: *sed* deest; ib. *foret.* D: *fieret.* 10. A EGH: *vera. Sed* deest; ib. E in marg.: *Dotacionis cleri notetur fructus. Temporalium copia quem affert fructum in clero nota.* 11. BC: *et exinde.* 15. E: *videtur autem.* 17. B: *àbicerent; nec* deest. 18. BC: *Unde eciam*: ib. H: *de lege.* 20. DEG: *humilitatem.* 22. E in marg.: *Excommunicacio quedam non ligat quoad Deum; patet hic.* 23. E in marg.: *Ablacio bonorum temporalium a clero hic suadetur expediens et bona ad rectificandum alia..* 24. B: *apostolos.* 28. H: *necessario.* 29. E in marg.: *Sacerdoti quantum licet recipere de oblacionibus et aliis. Excommunicacio quedam illicita ostenditur.* 31. B: *fidelium* deest.

Founders heirs if they are in need have a claim on endowments.

Unde si sacerdos non ministrat in spiritualibus, docet Hostiensis libro tercio de decimis, primiciis et oblacionibus, quod populus debet subtrahere sibi elemosinas decimarum. Confirmatur de redditibus appropriatis ecclesie ex decreto XVII, q. ultima: *Quicunque*, ubi ponitur casus, quod *quidam, cum filios non haberet nec speraret, res suas omnes retento sibi usu fructuum donavit ecclesie. Nati sunt illi filii. Et ei reddidit episcopus.* Et sequitur: *In potestate habebat episcopus non reddere sed iure fori, non iure poli.* Si ergo ex decreto subtilissimi et sanctissimi Augustini sanctus Aurelius Carthaginiensis episcopus non habuit iure divino potestatem non reddendi collatum ecclesie propter indigenciam filiorum, qua lege religiosi peculiantes superhabundanter possessionati habent potestatem detinendi temporalia a genere fundatoris, quod ex defectu temporalium necessitatur furari vel alteri turpitudini se miscere vel quod periculosius est depauperato regno a milicia que defenderet ipsum a barbaris artatur proprium regnum dimittere et alienis adversantibus proditorie copulari. Istam sentenciam subtiliter et diffuse inculcat venerabilis Beda in quadam epistola ad Egbertum archiepiscopum que sic incipit, *Dilectissimo ac reverendissimo antistiti.* Isti sancti doctores non audebant hereticare sentenciam dicentem quod dominis temporalibus licet in casu auferre ab ecclesiasticis bona sua. Constat autem ex fide quod in talibus collacionibus oportet excipere obviam legi Dei subintelligendo Dei beneplacitum ac ordinacionem oppositi si voluerit semper salvam.

Conclusio tricesima.

The prayer of one who is in mortal sin is not only

Oracio elemosinarii, dum peccat mortaliter nedum caret merito quoad orantem et quemlibet alium pro quo orat, sed vel iniuste dampnificat proximos vel iniuste detinet

1. E in marg.: *Ablacio decimarum licita secundum Hostiensem.* 2. E in marg.: *Hostiensis.* 8. H: *illi* deest; ib. ADEGH: *Et ei* deest. 10. E in marg.: *Dotacio notanter impugnatur.* 11. E in marg.: *Dotacionis ecclesie mala. Hic notantur saltem quedam.* 19. G: *hortatur.* 20. A: *copulare.* 22. A: *que sic incipit* deest. E in marg.: *Beda. Ablacio temporalium a clero olim non hereticatur. Condicio subintelligenda in collacionibus.* 27. G: *obvianciam* (sic). 29. G: *salvis.*

5. Decret. Secunda Pars, quaest. IV, cap. XLIII. 21. Bedae Ep. sec. ad Eggbertum antititem Migne XCIV, p. 656. Vide supra Concl. XVIII.

without merit but is injurious to others.

spirituale adiutorium, quod de lege Christi tenetur persolvere. Patet ex hoc quod nemo meretur peccando mortaliter sed iniuriatur Deo et cuilibet creature, dicente Anselmo in De Bono Virginitatis cap. VIII: *Cum homo contra Dominum rerum perstitit et tamen usum rerum in subsidium sibi datum retorquere non desistit, iniusticiam Deo et Dei creature violenciam intulit, nam omnis homo debet serviendo Deo perfeccione secunda iuvando proficere cuilibet capaci.* Talis ergo dampnificat eos quibus demeretur, dum ex suo demerito sunt peiores; aliis autem, qui perstant in gracia iniuriatur, subtrahendo ab eis spirituale subsidium. Sicut enim ex lege nature omnis pars corporis eciam inanimati debet iuvare reliquam, sic de lege evangelii omne suppositum humani generis debet diligere reliquum ordinate iuxta illud Rom. XIII, 8: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et ista videtur sentencia beati Gregorii in libro De Cura Pastorali parte prima cap. X°: *Si,* inquit, *homo apud hominem, de quo minime presumit, fieri intercessor erubescit, qua mente apud Deum intercessionis locum pro populo arripit, qui familiarem se esse eius gracie per vite meritum nescit aut ab eo quo aliis veniam postulat, qui utrum sibi sit placatus ignorat. Qua in re est aliud sollicicius formidandum, ne qui placare posse iram Dei creditur, hanc in se ex proprio reatu mereatur. Cuncti enim liquide novimus, quia cum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. Qui ergo adhuc desideriis terrenis astringitur, caveat ne discreti iram iudicis gravius incumbat attendens, dum loco delectatur glorie, fiat subditis auctor ruine.* Unde quod si ingerimus nos esse prepositos vel elemosinarios hominum, ultra quod fecerunt sancti vel subtiles doctores ecclesie, prenosticat quod infectiva cupiditas cecando

1. AEG: *teneretur.* D: *tenentur.* 2. E in marg.: *Oracio carens merito.* 4. H: *Augustino;* ib. H: *dum homo.* 5. D: *et cum.* E in marg.: *Anselmus.* 8. H: *perfeccione sancta.* 11. ABC: *prestant.* 12. E in marg.: *Peccans mortaliter iniuriam facit multis. Dotacio impugnatur per infrascriptum.* 16. H: *Et* deest. 17. DFG: *sentencia Gregorii in De Cura.* E in marg.: *Gregorius;* ib. H: *beati* deest; ib. A: *libro* deest. 20, 21. A: *a populo.* 22. DG: *eo quomodo.* 23. D: *Que in re.* 24. AD: *Dei* deest. 24, 25. AEG: *iram credit.* E in marg.: *Oratores pro alieno notate.* 29. E: *districti;* ib. ADEGH: *incumbat* deest. 30 E in marg.: *Terrenis astricti desideriis tanguntur.* 31. GH: *sic ingerimus* deest. 33. A: *quod in femina.*

4. Eadmeri lib. De Excellentia beatae Mariae, Migne CLIX, p. 569. 17. St. Gregorii Reg. Pastoral. I cap. X, Opp. tom. II.

dampnificat nos et illos, quia, si non fallor, quicunque appetit huiusmodi preposituram plus propter questum vel fastum seculi quam propter edificacionem anime subditi, ut sic peccat mortaliter, eciam quamdiu manserit in illo proposito et per consequens orando vel quidquid aliud faciendo dampnificat spiritualiter se et suos.

Conclusio tricesima prima.

If gifts are abused they should be withdrawn. It will be better for the founders wherever their souls may be.

Sive progenitores defuncti dominorum superstitum sint in celo, in purgatorio vel in inferno, expediens foret in casu quo elemosinarii abutantur eorum elemosinis ipsarum subtraccio et conversio in alios pios usus. Nam si sint in celo, de tanto est illis beatitudo accidentalis intensior, de quanto opus elemosine, quod ipsi inceperant ad communem utilitatem magis fructificat, ut sic enim meritum eorum est extensius, cum quodammodo faciunt inicialiter opera bona, que genus suum continuat. Ex quo patet . . .

Si sunt in purgatorio, bonorum suorum avara detencio vel prodigalis consumpcio non eos alleviat sed retardat, in tantum quod parentes huiusmodi possunt dicere pertinenter heredibus illud Job XIX, 21: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei.* Nam rectificacio elemosine facit meritum eorum extensius. Nec credat aliquis quia domini temporales possunt in talibus donacionibus oberasse, cum venerabilis Beda vocat dotaciones regni nostri stultissimas.

Si autem progenitores filiorum superstitum fundantes abbacias sint dampnati, gravaretur pena eorum ex negligencia filiorum superstitum in rectificando opera bona de genere que fecerunt, non solum quia dampnati ex opere bono, quod fecerant, sint micius puniti, verum quia forent ex negligencia filiorum dampnabili amplius cruciati, ut

10. B: *aut in.* 11. E in marg.: *Ablacio temporalium a clero expediens in casu patet super.* 12. G: *Nam si sit.* 13, 14. H: *omnis beatitudo accidentalis quanto.* 16. E: *faciant.* 18. Codd.: *quod bonorum.* 23. E in marg.: *Dotacio cleri erronea patet et stulta.* 25. AEG: *donaciones.* 25. E in marg.: *Beda.* 26. A: *subtilissimas.* 31. B: *sint.* H: *fecerunt . . sunt puniti.* 32. B: *dampnabiliter.* E in marg.: *Filii patrum facta rectificent.*

9. Totam hanc conclusionem in Opere De Civili Dominio lib. III cap. XXII invenire poteris (p. 471). 25. In Epistola ad Eggbertum antistitem, ubi supra, Conclusione XXIX. Cf. De Civili Dominio III, 480/2.

Dives' motive in his request for his brothers.

patet in parabola Salvatoris Luce XVI, 28 ubi dives sepultus in inferno rogavit Abraham, *ne quinque fratres sui venirent in locum illum tormentorum*, non propter caritatem, quam ad ipsos habuit, sed propter gravamen pene, quod ex assistencia sibi inferrent. Sicut enim beati se iuvant reciproce consolando, sic dampnati se dampnificant reciproce desolando. Ex istis colligitur, cum vivi in execucione huiusmodi elemosine tantum prodessent ecclesie militancium, dormiencium et triumphancium, ymmo mitigarent penam collegii dampnatorum, quod meriti sui ampliacio, progenitorum affeccio, ymmo Deo et sponse sue placabilis ministracio acuerent ad istam elemosinam exequendam. Ex hoc enim fierent capaciores spiritualis suffragii et haberent oratores magis ydoneos, quia minus temporalibus et plus spiritualibus affidatos. Unde beatus Gregorius in Registro libro primo epistola XXIII *esse mediator populi ad Deum timeo; cui familiarem me esse per vite meritum non cognosco; sed adhuc superest gravius formidandum, quia sicut cuncti liquide novimus, cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. Et valde pertimesco, ne commissa mihi plebs fidelium reatus mei additamento desperet, cuius delicta hucusque dominus equanimiter tolerabat.* Si igitur iste sanctus timuit, ne oracione peioraret subiectos, quanto magis pertimerent populus et mundiales prepositi, quibus Dominus Mal. II cap. comminatur, dicens: *Maledicam benediccionibus vestris.* Sicut enim populus et sacerdos debent in merito reciproce se iuvare, sic perversi a lege Christi sese prepediunt, dicente Gregorio in Registro libro septimo epistola septima: *Unde,* ita inquit, *sic regencium merita et plebium connectuntur, ut sepe ex culpa presidencium deterior fiat vita subditorum et sepe ex culpa plebium*

Good works not only profit the whole church, they also mitigate the pains of the damned.

4. H: *ad opus habuit.* 5. H: *referrent;* ib. E in marg.: *Beati, dampnati: quomodo reciproce se habent.* 6. H: *se amant.* 7. *vivi.* AG: *cum unum.* 7, 8. H: *in excommunicacione.* 11. H: *ampliatur.* 12. E in marg.: *Ablacionem bonorum a clero valde affectat et ad eam animat.* 13. H: *consequendam.* 16. AF: *habet affidatos;* ib. ADEH: *beatus* deest; ib. E in marg.: *Gregorius.* 20. B: *liquida novemus* (sic). 21. E in marg.: *Oratores pro aliis notate.* 23. AG: *desperat.* H: *dispereat.* 24. E: *equanimiter;* suprascriptum: *pacienter;* ib. A: *ergo.* 25. B: *pertineret.* H: *timerent.* 27. ADEGH: *dicens* deest. 28. D: *in* deest. 31. ADEGH: *Unde* deest. 32. BC: *convertuntur.* E in marg.: *Gregorius.* 32—33. E: *presidencium — culpa* deest.

16. In St. Gregorii Reg. Past. Lib. I, cap. 10. 26. Malach. II, 2. 31. St. Gregorii Registr. Epp. lib. VII. Ep. VII, Opp. tom. II, 855.

deficiat vita pastorum. Quod autem mala accio presidentis valde noceat subditis, testatur Christus de phariseis, dicens Matth. XXIII, 13: Clauditis regnum celorum ante homines, vos autem nec intratis nec introeuntes sinitis introire.

Conclusio tricesima secunda.

The property of the church would be better used in the hands of laymen.

Verisimiliter credi potest quod bona ecclesie minus male consumpta forent per dominos seculares quam in presenciarum consumuntur in manibus clericorum. Supposito facto probatur primo conclusio ex hoc, quod, ubi obligacio ad mediocrem usum bonorum Dei est striccior, foret lapsus intemperatus gravior. Sed clerici sunt obligati ad parciorem usum bonorum ecclesie in se et suis quam laici, ideo abusus apparens minor in clericis foret maior. Unde Bernhardus in tercio Florum cap. X dicit: *quod propria possidere seculari est licitum, monacho autem, quia possidere non licet, foret purum malum.* Unde tam in hominibus quam in angelis apparet, quod ille qui stando in gradu suo foret perfeccior, fit ex lapsu deterior. Nec refert, sive solus sive multi sint seculares proprietarii, nisi quod multitudo sacerdotum in malicia complexorum facit peccatum gravius, dicente beato Gregorio XXXIII Moralium: *Sicut esse noxium solet, si unitas desit bonis, ita perniciosum est, si non desit malis. Perversos quippe unitas corroborat, dum concordat, et tanto magis incorrigibiles, quanto unanimes facit.*

The clergy are more tenacious of their property than laymen.

Secunda racio: Clerici palliant media plus subdola perquirendi sub simulata sanctitate, plus detegunt opera abutendi et post secuta nacta dominia forcius ac multiplicius machinantur med*i*a retinendi quam laici, in tantum quod secundum Lincolniensem, *dum fit religiosis ecclesiarum appropriacio, fit abusus perpetuacio.* In cuius

3, ADG: *Mt. XXIII* deest. 4. E in marg.: *Prelatorum, subditorum nocumentum reciprocum in vita;* ib. H: *non intratis.* 6. E in marg.: *Consumpcio bonorum ecclesie multo est peior quam foret per dominos seculares, ut hic probatur.* 8, 9. DE: *in presencia.* 13. H: *in suis.* 15. A in marg.: *Et idem dicit ad Adam monachum in epistola.* E in marg.: *Bernardus.* 16. E in marg.: *Possessio propriorum laico licita. Casus gravedo.* 22. ADG: *beato* deest. 23. E in marg.: *Gregorius. Unitas bona, mala.* 26. H: *magis intolerabiles.* 29. BG: *secuta* deest; ib. A: *nacta divina.* D: *assecurata.* H: *post nata dominia.*

17. Cf. De Civili Dominio III, 415. 25. St. Gregorii Opp. tom. II. 31. Opuscula quaedam Roberti Grosseteste in Brown, Fascicul. rer. expetendarum II, 253. Cf. De Civili Dominio III, 412.

signum prevalent in conquestu secularis dominii, sed propter monstruosam secularem diligenciam rarissime quidquam perdunt, cum de omni genere hominum habent complices et fautores.

Tercia racio: Si clerici viverent pauperem vitam ut in primitiva ecclesia, tunc possent preceptorie docere seculares dominos *non sperare in incerto* diviciarum secundum doctrinam Apostoli I Ad Tim. VI, 17. Nunc autem tamquam *canes muti non valentes latrare* ingurgitati sepe temporalium docent avariciam tam opere quam sermone; et sic accenditur per maiorem partem ecclesie *radix omnium malorum cupiditas*, ita quod iniqua distribucio mamone iniquitatis videtur seminarium, omnium licium et bellorum iuxta illud Jacobi IV, 1: *Unde bella et lites in vobis? nonne ex concupiscenciis vestris, que militant in membris vestris?* Ex quotlibet talibus exemplis et experienciis videri poterit quod periculosius est venenum et diffusius intoxicans matrem ecclesiam post recessum cleri ab ecclesiastica paupertate quam fuit, quando tota civilitas residebat in laycis. Venenum enim in membris nobilioribus et radicalibus invisceratum minatur gravius mortis periculum. Eya ergo milites Christi iuxta suum consilium Luce XVI, 9: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis elemosinas vestras incastratas* distribuendo pauperibus et sic haberetis modo primitive ecclesie tam clericos quam pauperes laicos quibus debentur bona huiusmodi ydoneos oratores, scientes quod perfeccius et omniquaque utilius servaretur hodie christiana religio in clero possessionato, si pure reciperent elemosinas moderatas de manibus dominorum sive vivendo claustraliter sive sparsim quam quod ipsi proprietarii dominia secularia occuparent. Aliter enim Christus et apostoli non interdicerent sacerdotibus tale dominium, ut patet conclusione quinta. Nam domi-

Avarice the seedplot of war.

1. C: *prevalet.* E in marg.: *Dotacio periculosa.* 3. G: *produnt.* 13. G: *itaque inequa.* 15. E in marg: *Periculosum venenum cleri;* ib. H: *nonne* deest. 16. H: *que militans — vestris* deest. 17. H: *potest.* 18. E in marg.: *Venenum periculosius. Paupertas evangelica vitatur a clero sed male.* 19, 20. H: *evangelica paupertate.* 20. A: *quam tota.* H: *quam sit tota.* 21. G: *nobilibus.* 22. H: *inviscatum.* H: *in instaten* (sic); ib. E in marg.: *Civilitas tota (si) in laicis resideret, bene esset.* 25. BCEG: *incastratas et ingurgitatas.* H: *incastratas et ingurgitatas.* 27. E in marg.: *Oratores idonei.* 29. E in marg.: *Religio christiana melius servaretur religiosis viventibus exproprietarie quam civiliter dominando.* 30. D: *moderate.*

8. Is. LVI, 10. 11. I Tim. VI, 10.

Danger of wealth even to the laity.

nacio secularis inter omnes status licitos laicis pronius sapit superbiam et per consequens inducit in inobediendenciam et negligenciam cultus Dei, dicente beato Gregorio XXIV Moralium, quod *securitas est mater negligencie.* Et hec est racio quare sancti apostoli noluerunt eciam extra Judeam temporalibus esse affidati, cogitantes illud Apostoli ad Hebreos XIII, 14: *Non habemus hic manentem civitatem sed futuram inquirimus.* Ipsi ergo docuerunt regulam vivendi sacerdotibus non minus conversacione sua exemplari quam testimonio scripturarum. Unde ergo nobis auctoritas vivendi plus seculariter quam vixerunt Silvester, Ambrosius, Augustinus, Jeronymus, Benedictus, Bernhardus et ceteri eligentes vivere pauperem vitam de elemosinis dominorum. Nam secundum Chrysostomum hoc facit temporalia ista contempnere, in Deo sperando, suum suffragium diligencius invocare et per consequens fugatis viciis et introducta obediencia, paupertate et castitate, que sunt religiosorum professio, solicitudines seculares postponere et toti ecclesie ad edificacionem spiritualem proficere. Nec vadit dispensacio contra illud Jac. III, quia nemo habet potestatem dispensandi ad deterioracionem ecclesie, nec hoc foret religionem destruere sed augere, dicente Bernardo in De Dispensacione cap. X. quod *vita monachica est eo securior quo arcior, eo cercior quo magis ardua veniendi ad Deum via.* Sed testes invoco scripturam et religiosos recalcitrantes quod arcior et stricior est via Christi secundum evangelicam paupertatem quam est conversacio qua iam vivunt.

1. E in marg.: *Dominacio secularis periculosa sed licita. Negligencie mater securitas. Patet infra;* ib. C: *licitus.* 2. A: *in* deest. 3. DAG: *beato* deest. 4. E: *quod saturitas.* 4, 5. G: *maior negligencia.* 5. ADG: *est* deest. E in marg.: *Saturitas mala. Gregorius. Temporalibus bonis apostoli affidari noluerunt. Vivendi regulam apostoli docuerunt.* 12. H: *vixerunt* deest. 13—14. BC: *et ceteri — secundum* deest. 13. H: *vivere* deest. 14. E in marg.: *Possessionatorum doctorum quedam excusacio. Crisostomus. Pauperis vite fructus magnus.* 17. ADGH: *introductis.* 21. ADEG: *Jac. III* deest. E in marg.: *Dispensacio invalida.* 23. E in marg.: *Bernardus. Religio non destruitur sed augetur servata evangelica paupertate.* 24, 25. A: *eo quod securior.* 25, 26. AB: *vivendi ad.* E in marg.: *Vita arcior, vita cercior.* 29. A: *quam iam.* E in marg.: *Paupertas evangelica commendatur.*

Conclusio tricesima tercia.

Officium dominorum temporalium et regum precipue est legem evangelicam potestative defendere et ipsam in sua conversacione diligencius observare.

It is the duty of kings to defend the law of the gospel and to keep it.

Patet ex hoc quod omnes huiusmodi principes tenentur sub pena dampnacionis Domino deservire iuxta illud Psalmi II, 10, 11: *Et nunc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram. Servite Domino in timore.* Totum vero servicium placens Deo stat in observancia legis sue; non autem observatur nisi defendatur, ideo sicut clericorum est de lege Christi racionem reddere, sic militum est usque ad mortem ipsam defendere. Unde Augustinus Epistola XXXII ad Bonifacium declarat ex scriptura, quod officium regis consistit in quatuor: Primo debet subservire Deo leges iustas legi Dei consones sancciendo, secundo secundum dictas leges divino cultui contraria destruendo, tercio ad placandum Deum populum compellendo, quarto ad pacificandum populum tam extrinsecus quam intrinsecus seculare brachium si oporteat apponendo.

Augustine's four duties of a king.

Non enim sine misterio constituit eum Dominus in isto officio, unde impossibile est nisi propter defectum in aliquo istorum quatuor regnum temporale deficere et ut breviter dicatur: nisi propter defectum observancie legis Christi. Probatur: eo ipso quo regnum conservat legem illam, diligit dominum Jesum Christum et per consequens prius diligitur ab eodem, et cum non potest stante ista dileccione deficere, sequitur conclusio. Unde Johannis XIV, 23 dicit Veritas: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Sermo autem ille indubie est lex evangelica, quam quicumque

Doing these his kingdom will not fail.

2. E in marg.: *Dominorum secularium officium.* 6, 7. B: *secundum illud.* 9. E in marg.: *Servicium totum Dei in quo stat.* 10, 11. A: *ideo sub.* 13. E in marg.: *Augustinus. Regis officium.* 15. C in marg.: *Officium regis secundum beatum Augustinum consistit in quatuor.* 16. H: *secundum* deest. 17. G in marg.: *Officium regis consistit in quatuor.* 19, 20. A: *sibi oporteat.* 20. AD in marg.: *Nota officium regis.* E in marg.: *Cogendus est populus;* ib. H: *sine ministerio.* 25. H: *observat;* ib. C: *legem istam.* E in marg.: *Regni temporalis defectus, stabilimentum, in quo consistit nota. Regni defeccio.* 29. E in marg.: *Observancia legis utilis valde.*

2. De ista Conclusione cf. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im 14. Jahrhundert. II. Teil. Wiener Sitzungsberichte CLVI, p. 115. 13. St. Augustini Ep. CLIII, Vol. II, p. 531. Cf. De Civili Dominio I, p. 189.

non diligit effectualiter observando, contra adversarios defendendo et eius domesticos protegendo vel corporali potencia vel spirituali, indubie non diligit Deum suum, quia Veritas dicit, que mentiri non poterit: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me.* Nec sufficit servare unum sermonem offendendo in alium, quia secundum testimonium scripture Jacobi II, 10: *Qui offendit in uno, factus est reus omnium.* Quod autem econtra Dominus readamabit quoscunque, qui ipsum dilexerunt, patet ex voce eiusdem Veritatis dicentis: *Si quis diligit me, pater meus diliget eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.* Patet ergo ex fide quod nec persona nec regnum potest deficere, dum protectum fuerit tali hospite. Brevis ergo et infallibilis est doctrina ad tuicionem regnorum, cum per se stat in observacione et defensione valida legis Christi.

Without observance of Christ's law there is no safety for the people.

Si ergo conclusiones predicte et specialiter de conversacione cleri sine seculari dominacione et ministerii secularis implicacione sit lex et sermo domini Jesu Christi, videtur quod domini temporales debent ipsam legem et eius publicatores defendere ac prudenter ad defensionem sui populi ipsam paulative effectualiter practisare. Non enim sine legis huiusmodi observancia est salus populi, regni tranquillitas vel aliqua prosperitas sed omnino contrarium, dicente Sapiente Eccli. X, 8. *Regnum a gente in gentem transfertur propter iniusticias, iniurias, contumelias et et diversos dolos.* Iniusticias quoad Deum, iniurias quoad proximum, contumelias quoad gentis populum, et dolos quoad domesticum. Iniusticia quidem maxima pollicie stat in prevaricancia sacerdotum, iniuria in subtraccione suorum suffragiorum spiritualium, contumelia in desercione studii practice legis Christi, cum ad hoc sequitur secularis occupacio atque contencio. Et dolus in supplantacione facta per clericos in usurpacione secularis officii. Oro ergo Deum meum, ut regnum nostrum diligat

5. D in marg.: *Diligens Deum quis est.* 8. E: *offenderit.* 10. A: *ipsum vel cum.* D: *cum.* G: *qui cum.* 14. AEH: *protectum sit;* ib. H: *ergo* deest. 15. E in marg.: *Tuicio regnorum in quo stat.* 15, 16. D: *per se stat;* corr. in marg.: *persistat.* 19. E in marg.: *Dominos seculares excitat ad legem Dei defendendum, practizandum et ad tuendum publicatores eius.* 23. E in marg.: *Iniusticie, iniurie, contumelie, doli diversi.* 25. B: *sapienti.* 27, 28. A: *Iusticias.* E: *Iniusticiam.* 36. E in marg.: *Oracio doctoris.* 36—1. BC: *diligat dominus noster Jesus Christus.*

11. Joh. XIV, 23.

dominum Jesum Christum et ecclesiam sponsam suam; quod non facit, si non preponderat Dei iniuriam, rectificando sponsam Christi prope religionem quam ipse sibi instituit, quia devium huius religionis est precipua causa peccati populi. Nec dubitat fidelis, quin peccatum gentis continuatum et continue incorrigibiliter aggravatum oportet ad ultimum ex malicia ponderis gentem Dei ipsam deprimere. Sic enim demoliti sunt Amalechite *usque ad internecionem* propter ingratitudinem quam fecerunt fratribus suis Israhelitis antea circiter quadringentis annis, ut patet I Reg. XV, 18. Emendemus ergo nos sacerdotes in melius, qui ignoranter peccavimus et postponatur in principibus nostris mundi cupiditas, quomodolibet complexa cum reliquo in caritatis vinculo ut vir unus. Et tunc indubie stabit regnum nec procedatur ad bellum in exteros, nisi antequam rectificata fuerit in capitalibus inimicis intrinsecis tam Dei quam regni iniuria; tunc enim pie creditur quod Dominus undique compendiosius dabit pacem. Sic fiat Amen.

Let our priests reform themselves and we shall have peace at home and abroad.

2. E in marg.: *Amor Dei quando vitatur..* 3. H: *quam* deest. 5. *peccati.* D: *prepositi.* E in marg.: *Religionis Christi devium malum.* 8. AEGH: *Dei* deest. E in marg.: *Peccatum gentis continuatum periculosum;* ib. E in marg.: *Amalechitarum destruccio.* 10. BE: *fecerant.* 10, 11. H: *antea — annis* deest. 11. C: *IV Reg. XV.* 14. H: *quolibet;* ib. GH: *complexo.* 16. H: *procedetur;* ib. D: *in bellum ad;* ib. ADGH: *nisi* deest. E in marg.: *Bellum quamdiu contra exteros non inchoetur.* 19. E: *dedit pacem. Amen.* F: *Finis 33um conclusionum evangelici doctoris M. J. Wi. 1433 in festo Pauli.* H: *Expliciunt conclusiones 33 magistri Johannis Wiclif cum brevibus probacionibus. Et incipit quedam determinacio ipsius, in qua respondet ad argumenta magistrorum Oncredi de Omesima monachi et Wilelmi Vyrinham monachi de sancto Albano, qui singulis annis determinabat contra eum replicans semper eadem argumenta.* In codd. ABCFG sequitur *Conclusio de vita clericorum.* Incipit: *Licitum est clerici* . . . . Explicit: *Congruis contentari.* In codd. A et G sequuntur altera vice indices ad unamquamque conclusionem; quos annotare omittimus. In cod. D: sequuntur scriptura elegantissima initialibus opulente ornata Conclusiones XVIII.

Speculum secularium dominorum.

Capitulum primum.

The truth needs to be set forth in Latin as in English.

Cum veritas fidei eo plus rutilat, quo plus plane cognoscitur, et satrape dampnant fidelem sentenciam ex invidia persone in auribus secularium dominorum, ut veritas sit nota planius atque diffusius, necessitantur fideles sentenciam quam premittunt enucleare tam in lingua latina quam eciam in vulgari.

The laity must know scripture in the tongue they know best and not content themselves with what priests tell them.

Dictum est autem pro speculo secularium dominorum *in lingua vulgari* quomodo se debent regulare in toto conformiter legi Christi. Nec sunt audiendi heretici, qui fingunt quod seculares non debent legem Dei cognoscere sed sufficit eis noticia quam sacerdotes et prelati eis dixerint viva voce. Nam scriptura sacra est fides ecclesie et de quanto est nota planius in sensu orthodoxo, de tanto est melior. Ideo sicut seculares debent fidem cognoscere, sic in quacunque lingua plus nota fuerit, est docenda.

Some priests do not know scripture, others mistake it.

Similiter, cum veritas fidei sit clarior et rectior in scriptura quam sacerdotes sciunt exprimere, cum multi eciam prelati, si phas est dicere, sunt scripture nimis ignari et alii celant puncta scripture que sonant in humiliacionem et paupertatem cleri, et multi tales defectus sunt in vocibus sacerdotum: utile videtur ecclesie, fideles sensum fidei taliter reserare.

Similiter, iuxta fidem quam docuit Apostolus Ebreorum XI, 33 *sancti per fidem vicerunt regna* et maxime

3. CD in marg.: *Incipit speculum secularium dominorum.* F: *Speculum dominorum secularium.* 6. D: *ut virtus.* 7. ABCDF: *sentenciam quam pronunc enucleare;* ib. BC: *enucliare.* 9, 10. E: *Dictum — vulgari* deest. 11. A in marg.: *1.* 13. E: *sacerdotes prelati.* 15. AC: *et* deest. 18. C: *est dicenda.* 19. A in marg.: *2*; ib. ACEF: *recencior.* 23. E: *cleri* deest. 26. A in marg.: *3.* 27, 28. B: *ad Hebr. XI.*

ex stimulo fidei ad patriam properarunt. Quare ergo non debet fons fidei notificari populo per media per que hoc potest fieri clarius? Qui ergo hoc impedit vel contra illud remurmurat, procurat ut populus remaneat damnabilis infidelis. Non ergo capiende sunt ut fides leges quas prelati fabricant; nec credendum est suis vivis vocibus, nisi de quanto fundate fuerint ex scriptura; cum secundum crebram doctrinam Augustini II De Doctrina Christiana in fine Epistola secunda ad Volusianum: *Omnis veritas est in scriptura.* Hoc ergo bonum faceret ista scripture enucleacio, quod redderet sacerdotes et prelatos in verbis que reserant insuspectos. Prelati autem ut pape et fratres et alii medii possunt in isto deficere.

Prelates' law and doctrine to be accepted only when founded in Scripture.

Similiter, Christus et sui apostoli converterunt gentem plurimam per deteccionem scripture sacre, et hoc in lingua que fuerat populo magis nota. Ad hoc enim Spiritus Sanctus dedit eis omnium linguarum noticiam. Quare ergo non debent moderni Christi discipuli de eodem pane fragmenta colligere et clarius quo sciverint populo detegere sicut illi? Non enim est ficcio nisi infidelis volentis Spiritui Sancto resistere. In duplici ergo lingua, cuius Spiritus Sanctus dedit noticiam, est fides Christi populo reseranda.

Christ and his apostles taught in the language of the people and had the gift of tongues for the purpose.

Similiter, cum ex fide quam docet Apostolus II Cor. V, 10 *oportet omnes Christianos stare ante tribunal Christi et sibi pro omnibus bonis que illis dederat respondere*, necesse est cunctos fideles bona illa et usus illorum cognoscere, ut responsio tunc patescat, cum responsio per prelatum vel attornatum non tunc valebit, sed oportet quod tunc quilibet in persona propria respondebit. Cum ergo Deus dedit tam clericis quam laicis noticiam fidei ad hunc finem, ut clare doceatur et fideliter operentur per eam, clarum est quod Deus in die iudicii requiret artum compotum de usu istorum

At the judgment day each must answer for himself not by prelate or attorney.

3. F: *hoc implebit.* 5. D: *dampnabiliter.* 10. F: *est* deest; ib. E: *igitur.* 11. E: *scriptura;* ib. E: *quod faceret.* 11, 12. C: *enucleacio . . . reserarent.* 12. F: *insuspectis.* 15. A in marg.: *4.* 19. E: *igitur* (sic et in sequentibus). 22, 23. E: *in secunda igitur lingua.* 25. A in marg.: *5.* 30. C: *vel acuraratum!* A: *alternatum.* D: *vel curatum.* E: *et curatum.* F: *acertuatum.* 31. E: *quod* deest. 32, 33. E: *dedit curam . . . .* (*noticiam* deest). 33, 34. EF: *doceant . . . . operentur.* 34. AC: *ut Deus.*

10. S[ti] Augustini Opp. tom. II (Epist. CXXXV ad Volusianum) 534/35.

bonorum, quomodo dabantur fideliter ad usuram. Sunt enim secundum Augustinum tria bonorum genera, scilicet bonum nature, bonum gracie et fortune. Et de omnibus illis Christus requiret tunc strictum compotum, quomodo ad sui honorem et bonum virtutis proximi sunt expensa. Cum ergo seculares habent omnia ista genera bonorum a Deo et Christo, debeant pro eorum expensis tam stricte in die iudicii respondere nec aliqua pars ecclesie est immunis simpliciter ab hiis bonis, detegendum est ministerium, quod Christo facerent cum hiis bonis. Habent enim seculares domini bona nature ut alii et bona fortune copiosius quam alii, que in vacuum recipere non debent. Et sic de bonis gracie ut de naturali ingenio ac potestate regendi populum cum aliis bonis similibus que a Deo receperant ad hunc finem. Quidquid enim Deus donat homini, donat sibi ad suum commodum et non Dei, cum Deus vult quod homo laboret cum illo ad honorem Dei et utilitatem ecclesie secundum quod congruit racioni. Et istam fidem debent seculares et specialiter domini signanter menti imprimere, quia indubie ante tribunal Christi in finali iudicio ficciones frivole ventilate per Antichristi filios non excusant.

Secular lords have gifts of nature, fortune and grace and will have to answer for them all.

Constat quidem ex fide, quod nihil vivacius nutrit ecclesiam quam predicacio verbi Dei; et ex hoc sequitur, quod Antichristus non habet plus demoniacam condicionem quam impedire quod predicetur fideliter verbum Dei. Per hoc enim diabolus plus inimicatur ecclesie. Si ergo Antichristus extollit tales satrapas in prelatos ecclesie, qui vel nec sciant vel non velint disserere in populo verbum Dei, sed per cautelas antiquas impediunt ab hoc actu, tales inquam discipuli sunt membra precipua Antichristi.

Preaching is the best nutriment of the church.

To hinder it is a work of the devil.

Similiter, Apostolus II ad Thess. III 1 *orat, ut sermo Dei currat*, sed non est phas credere quod Apostolus

1. E: *dabuntur;* ib. A in marg.: *Genera bonorum tria sunt.* 2. DF in marg.: *Tria bonorum genera.* 3. E: *scilicet* deest; ib. E: *nature, gracie et.* 11—13. E: *Habent enim — gracie* deest. 14. ABCDF: *de* deest. 16. A: *homini donat* deest. 17. C: *et non det.* 18. E: *laborat;* ib. A: *ut cum illo.* E: *cum illo* deest. 20. E: *menti* deest. 22. E: *Antichristi discipulos.* 24. A in marg.: *a.* 26, 27. D: *denominacionem condicionem.* 27. E: *prediceter fideliter* deest. 28. E: *Per hoc enim diabolus* deest. 32. E: *actualis.* 33. E: *sunt membra precipua.* 34. A in marg.: *b.*

2. Cf. Serm. II, 29; III, 224.

sic oret nisi foret utile taliter evenire. Ergo credendum est quod currere debeat sermo Dei. Sed non sic foret optandum, nisi utile foret ecclesie ita esse, ergo hoc est utile. Sic enim Christus istud assidue exercuit et apostolos suos docuit principaliter exercere, Modicum autem malum foret procurare cum Helia quod terra non madeat aqua compluta. Sed plus diabolicum foret impedire ne sermo Dei in ecclesia gratis currat, et quia Apostolus scivit in spiritu istud futurum ex malicia hominum perversorum, ideo orat Romanorum XV, 30, 31 isto modo: *Obscero vos igitur fratres per dominum nostrum Jesum Christum et per caritatem Spiritus Sancti, ut adiuvetis me in oracionibus vestris pro me ad Dominum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judea.* Tales autem falsi fratres sunt hodie, qui verbaliter sed heretice confitentur dominum Jesum Christum.

Prelates charge with heresy those who rebuke sin and forbid preaching except with their licence.

Similiter, constat ex fide quod oportet precipue ecclesiam crescere ex fide evangeli Jesu Christi. Sed iuxta Apostolum Romanorum X, 17 *fides ex auditu:* ideo nichil est utilius ad crementum ecclesie quam predicacio verbi Dei. Ideo dicit I Cor III 6: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Dominus autem incrementum dedit.* Primevi vero apostoli in fidelibus plantant fidem et alii iterantes eandem congrue rigant ipsam; sed certum est quod fides ista non fructificat, nisi Deus insensibiliter agat in animam. Propter patenciam huius fidei fingunt prelati quod sacerdotes qui volunt aspere eis dicere in quo ipsi et populus peccant gravius et qui volunt gravando populum posterius mendicare, sunt manifesti heretici. Ideo non illi sed Fratres qui volunt predicare non verbum Dei sed mendacia, ludicria vel verba heretica, illi (inquam), quia placent hiis satrapis, habebunt exclusis aliis licenciam predicandi. Sed ubi manifestior condicio Antichristi? Ideo domini temporales maiores et minores cum toto populo debent insurgere contra tales et omnino defendere quod currat libere sermo Dei et ad perficiendum hoc opus evangelicum sint secularibus media satis multa.

Faults of friars' preaching.

2. F: *curari debeat;* ib. E: *foret* deest. 3. E: *utile fiat.* 4. A: *Sic — exercuit* deest. E: *Si ergo.* 5, 6. E: *aut malum.* 7. C: *madiat.* 8. B: *et quod.* 10. B: *ad Rom. 2.* 11. E: *igitur* deest. 14. D: *ut liberet.* E: *ut liberet me.* 17. A in marg.: c. 25. ABCDF: *sensibiliter.* 26. ABCDF: *pacienciam.* 27, 28. E: *asperiores dicere in quo episcopi et.* 28. ABCDF: *et volunt.* 28, 29. E: *gravius qui.* 31. F: *verba Dei.* 37. F: *sunt secularibus.*

6. III Reg. XVIII.

Capitulum secundum.

Responsibility of men high placed in church or state.

Quamvis autem omnes christiani debent Christo in finali iudicio respondere, tamen superiores tam sacerdotes quam domini debent tunc anxius respondere. Habent enim plus communiter de bonis Dei, et de talibus, quibus homo potest abuti, cuiusmodi sunt bona naturalia tam corporis quam anime. Bonis autem virtutis nemo abutitur, cum secundum Augustinum eo ipso non foret virtus sed vicium. Nec habet homo aliqua bona nature vel fortune nisi illa que debet expendere fideliter in servicio Dei sui. Bona autem corporis non habet a Deo, ut ipsa consumat in luxuria, hastiludiis vel aliis ludicriis detestandis sed in Dei servicio iuxta confessionem David Psalmo LVIII 10: *Fortitudinem meam ad te custodiam.* Et idem est iudicium de bonis aliis, ut de ingenio cum bonis anime, et de bonis fortune cum potestate regendi alios et quolibet bono alio assignando. Debet ergo secularis timere finale iudicium ne deficiente fructu bonorum operum muteat ut dampnandus. Nec aliter excusari possent a dampnacione perpetua seculares domini nisi vel potestatem vel gladium quem a Deo habuerant exercuerunt ad defendendum secundum suam potenciam legem Christi. Ideo debent attendere, quod non consumant hec bona Dei in voluptuosis insolenciis sed expendant ea fideliter ad Dei honorem et utilitatem sue ecclesie secundum sentenciam legis Christi. Et ad istud signanter attenderent domini temporales, quia ante tribunal Christi nec mundana causa nec Antichristi ficticia excusabit. Et sic domini temporales a se debent in hac causa Christi excutere desidiam pro spe premii obtinendi. Debent secundo purgare se ab affeccione carnali, ut nec ex sanguibus nec ex voluntate coniugis vel carnis alterius nec ex voluntate viri dum sonuerit contra Christum cum Antichristo teneant contra Christum,

1. C: *Cap. sec.* deest. F: *Cam 2m* sic et in sequentibus. 4. E: *anxius* deest. 10. F: *debent.* 11. A in marg.: *Bona nature et fortune debent in Dei servicio expendi.* 12. F: *consumat;* suprascriptum: *expendat.* 14. F: *Psalmi.* 16, 17. E: *anime — regendi* deest. 17. E: *aliis.* 19. B: *fructu* deest. 20. A in marg.: *Domini seculares quomodo a dampnacione possunt excusari.* 31. E: *desidiam bravii obtinendi.* 32. ACE: *debent ergo.* 33. C: *voluntate cuius viri.* 34. 35. *contra primum.* 35. E: *teneat.*

quia secundum evangelium Matth. X, 37, 38: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus, et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus, et qui non accipit crucem suam et sequitur me non est me dignus,* ubi manifeste docet fides evangelii, quod seculares homines et specialiter terreni domini non debent propter causam aliquam credere vecorditer Antichristo. Studeant ergo, que fuit ordinacio Jesu Christi, et non succumbant in defensione illius propter laborem vel causam aliquam assignandam, quia, ut docet Luce XIV, 26: Si quis in tali casu plus amaverit vitam suam propriam quam amaverit causam Christi *non potest esse eius discipulus* et tunc indubie non in finali iudicio est salvandus. Preponderancia autem amoris Christi super septem que Lucas meminit est taxanda penes hoc quod studiosius pro causa huiusmodi laboratur. Et sic necessitantur seculares domini secure cognoscere qualiter Deus de clero suo et aliis membris ecclesie ordinaverit, et illud usque ad mortem prudenter exequi defendendo. Et sic seculares domini non debent iniuste onerare suos tenentes vel proximos simplices vel sinere quod ab Antichristi discipulis onerentur, quia gracia huius ministerii Deus dedit illis gladium potestatis terrene. Quomodo ergo ante tribunal Christi in finali iudicio excusantur, quorum gladius propter causam conformem predictis trahit rubiginem nec evaginatur in Dei servicio sicut mandat? Nam Rom. XIII, 4 scribit Apostolus: *Non enim sine causa portant gladium.* Et ille foret nimis vecors in armis bellicis cause Christi qui non vult aut non audet proper causam predictam et specialiter propter lucrum sive pecuniam vibrare suum gladium et defendere causam Christi. Et ista sunt precipua fomenta pacis, quam domini debent in semetipsis et populo suo signanter defendere. Unde Psalmo XXXIII, 15 dicit ille egregius rex et miles David: *Declina a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere eam.* Et quomodocunque dixerit mundus vel pseudohomines: milicia secularium hominum penes hoc ante tribunal Domini approbatur. Constat quidem

Duty of lords to their tenants and neighbours.

8. E: *studeat.* 16. E: *taxanda penes hoc* deest. 16, 17. CE: *studiosus* .... C: *laborat.* B: *studiosus laboratur.* 19. BCD: *ordinavit.* E: *ordinaverit* deest. 23, 24. E: *dedit illis graciam domini potestatis terrene.* 26. C: *rubigine rubiginem.* 28, 29. BC: *portat.* 30. C: *esse Christi.* 37, 38. E: *et pseudo homiles* (sic) Hic locus corruptus est. 39. CF: *non approbatur.*

We must seek peace in the way Christ commanded.

ex racione et fide quod *declinare a malo bene facere* naturaliter antecedit et *inquirere pacem* est multis facile, sed perfecte *sequi eam* est illis difficile. Oportet enim per media que Christus docuit sequi pacem. Ipse autem docet ex fide bonum pro malo reddere et diligere inimicos. Nam Matth. V, 43 scribitur: *Audistis quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis*: *Diligite inimicos vestros.* Ille autem non persequitur pacem qui spernit istud medium et captat sibi alienum medium contrarium caritati, cuiusmodi sunt zelus victorie, vindicativa oppressio inimici cum appetitu bonorum fortune et complacencia homini facienda. Per talia enim signa manifeste ostenditur quod homo est miles diaboli et non Christi. Cum enim plus amat hec vana atque ludicria quam Christi media, que secure et faciliter inferunt veram pacem, manifestum est quod talis stultus amat vana huiusmodi plus quam Christum. Ideo oportet militem Christi addiscere pacienciam, non dimittendo scolam paciencie propter nomen verecundie, quia I Cor. XIII, 4 scribit Apostolus: *Caritas paciens est.* Et Matth. V 10: *Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiam.* Et sic secundum fidem Christi terreni domini debent capere pacienciam pro armis militaribus et nomen victorie mundane dimittere, quia per hoc medium ex fide homines induti veste nupciali caritatis in finali iudicio sunt salvandi. Per hoc enim medium pacifici filii Dei vocabuntur, et in tali paciencia non in mundana victoria animas suas beatifice possidebunt. Inter omnia autem officia que sunt pertinencia domino seculari maxime pertinens est ipsos defendere tenentes suos et pauperes regni sui a spoliacionibus Antichristi.

Rulers must protect their subjects from lay oppressors and simoniacal priests.

Nam duo sunt membra diaboli, per que pauperes Christi singulariter spoliantur scilicet cupidines terrenorum et cautele simoniace sacerdotum. Nam Prov. XXX, 15 scribitur: *Sanguisuge due sunt filie dicentes*: *Affer*, *affer*, quod communiter exponitur de diabolo qui habet duos tortores sugentes sanguinem simplicium subditorum, scilicet tyrannos seculi et simoniacos pres-

1. E: *ex racione* deest. 8. C: *Et bene facite* after *vestros.* 9. C: *sequitur.* 13. A: *hominum.* 20. F: *nomen vecordie.* 24. 25. DE: *et non victorie.* 29. A in marg.: *Officium precipium domini secularis nota.* 32. AF: *a paliacionibus.* 35. F in marg.: *Duo sunt quibus vauperes spoliantur.* 39. E: *tortores seculi.*

byteros Antichristi. Primos autem debent domini temporales aufugere ut venenum et contra secundos debent stare viriliter, credendo ut fidem quod sacerdotes maiores et minores debent sequi Christum in vita et non esse suis subditis onerosi. Sive autem papa sive episcopi sive Fratres sive quicunque sacerdotes fecerint ex quacunque fraude oppositum, domini temporales debent constanter secundum coactivam potenciam istos Antichristi discolos discipulos prohibere; et in ista victoria staret laus secularium dominorum.

Capitulum tercium.

Secular rule of priests injures the ruling priests, the nobles and the people.

Reges autem et terreni domini debent in quantum sunt homines servare sedule limites caritatis, in quantum autem sunt reges vel christiani potentatus seculi defendere per vibracionem temporalis gladii legem Christi et sic totum seculare dominium tollere a sacerdotibus Jesu Christi, specialiter cum per hoc dampnificantur regna ut sacerdotes sic dominantes, proceres et plebei. Sacerdotes autem sic dominantes de tanto dampnificantur, quod degradati de statu quem Deus instituit sunt speciales et pertinaces discipuli Antichristi. Non enim potest hic refuga ulla tergiversacione celare quin Deus in utroque testamento istud cleri sui dominium interdicit, ut patet Numeri XVIII, Deuteronomii XVIII, Ezechielis XLIV. In lege autem gracie fuit hoc idem confirmatum per Christum tam opere quam sermone. Quis ergo rebellaret contra legem tam patulam tam laboriose et signanter doctam a domino Jesu Christo quis non timeret se esse filium diaboli et discipulum Antichristi? Quamvis autem hec causa iaceat parvipensa, tamen probabiliter creditur quod regnum Anglie specialiter non carebit bello tam intrinseco quam extrinseco, antequam isto crimine sit purgatum, quia Job IX, 4 scribitur:

2. E: *contra duos.* 5. B: *autem* deest. 7. E: *causa fraude.* 9. E: *discolos* deest. 14, 15. C: *debent defendere subtraccionem temporalis.* 18, 19. D: *proceres — dampnantes* deest. 19. A: *de tanto* deest. 22. F: *ulla in.* 23. C: *utroque testamento celae (celare ?)* 24. C: *Deuteronomi XVIII* deest. 27. AC: *patulam id est manifestam.* F: *patulam* supra scriptum: *manifestam.* 30. C: *iacet;* ib. A: *parviensa;* sequitur verb. tschechicum: *malovazna.* C: *malo; vazna* deest. 31. *tamen.* F: *unde;* ib. *probabiliter.* A: *probabiliter podobnie creditur;* ib. B in marg.: *Anglia nota.*

Endowment is a work of hatred on the part of lords to priests and to themselves.

Quis ei restitit et pacem habuit? Clericos ergo non diligunt sed odiunt temporales domini sic dotando, et se ipsos odiunt tam quoad corpus quam quoad animam dampnum multiplex inferendo. Taceo de quantitate sui dominii per ypocrisim diaboli defalcati. Et noto quod dampnum anime per talem dotacionem stultam et ypocriticam est illatum. Christus enim non audiet ante tribunal ultimum excusacionem de crimine tam patente. Non enim sufficit dominis quod in principio sue stulte dotacionis contra Christum oneraverant clerum suum, sed quod per dotacionem suam continue consenciant cooperando, defendendo, consulendo, auctorizando, subsidium et reprehensionem debitum vecorditer subtrahendo. Timendum autem est illis in finali iudicio quod pro hoc crimine proditorio et vecordi inexcusabiliter dampnabuntur, nam Psalmo XVIII, 14 scribitur per sapientem regem David: *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.* O si propter prodicionem temporalis domini contra legem suam sit ipse exhereditatus pro suo perpetuo, quantum timendum esset de divino iudicio propter prodicionem maiorem in dominum Jesum Christum; nec solum redundat ista iniuria in istos sacerdotes et dominos sed in plebeos et tenentes pauperes, ymo in totam ecclesiam militantem. Nullus quidem secularis dominus onerat gravius tenentes suos quam per istud monstruosum dominium onerat talis clerus. Patenter cum dominium a rege et potentatibus sic subtrahitur, necessitantur plebem suam pauperem iniustis pedagiis onerare. Quid queso cogitari posset iniustius quam quod rex et eius proceres parcant thesauro dato diabolo contra Christum et spolient suos pauperes de vite necessariis contra Christum? Debet enim prudencia secularium dominorum istud attendere quomodo sicut mulier paupercula *mittendo quadrantem in gazophilacium*

Endowment leads to oppression of the poor.

1. A: *ei scilicet Deo;* ib. E: *Clericos autem.* 3. D: *quam ad animam.* 5. BF: *domini seu dominii.* C: *seu dominii* deest; ib. C: *se defalcati.* 9. A in marg.: *Domini consenciunt dotacioni sacerdotum;* ib. C: *enim* deest. 10. C: *oneraverint.* D: *oneraverunt;* ib. *clerum suum* deest. 11. BCDE: *post dotacionem;* ib. D: *senciunt.* 15. E: *crimine* twice; ib. E: *in locus abuntur et.* 17. A: *Si mei scilicet sacerdotes michi subiecti.* 17. A: *dominii.* 20. D: *exheredatus.* 25. A in marg.: *Clerus gravissime onerat populum per dominium monstruosum.* 26. C: *quod per.* 27. *clerus.* A; sequitur in textu glossa ischechica: To sie wkazuge na zakoniczach. 27—28. C: *onerat—dominium* deest. 28. E: *sic* deest. 29. E: *necessitantur;* ib. C: *pedogiis.* 33. D: *necessariis contractis hunc.* 34, 35. A: *sicut multipliciter.*

dedit plus ceteris, ut Christus asserit Marci XII, 41, sic levis iniuria facta tenenti pauperi est sibi gravior et intolerabilior quam iniuria mole milecupla facta regi. Istud ergo ponderarent seculares domini secundum suum naturale ingenium et noticiam quam debent capere a fidelibus sacerdotibus de lege Domini. Cui ergo non iniuriantur domini regnorum per talem consensum vecordem et proditorium? Revera decidunt a caritate ipsius cleri et per consequens a caritate quam debent incipere in semetipsis. Christus enim prima caritas et summe sapiens dicit Johannis XIII, 34: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos;* ubi patet luce clarius quod tota dileccio christianorum ad invicem est a Christo capite exemplanda. Sed Matth. XX in fine legitur, quomodo filii Zebedei Johannes et Jacobus per matrem suam pecierant quod unus eorum in regno Christi sederet a dexteris et alius a sinistris. Quo contra Christus ipsos reprobans concessit eis sui calicis pocionem, quod innuit indubie suam pauperiem et instar Christi tribulacionem et persecucionem multiplicem. Sufficit enim discipulo quod sit in isto sicut magister suus, ut patet Matth. X, 25. Quomodo ergo amant hii domini clerum suum, qui tam patenter discrepant a modo quo Christus dilexit suos discipulos cariores? Sicut ergo ista ficta est et falsa devocio, sic ista est falsa dileccio, cum sit monstruosa oneracio excedens limites caritatis. Per hoc enim degradatur clerus ab officio tam venerabili et meritorio apostolis deputato et factus est vilissimus custos stercorum. Et istud videtur antecedens ad opprobrium sempiternum. Istud autem malum turpe et clero satis dampniferum infert iniuriam quam clerus iste perpetrat subtrahendo predicacionem vivificam verbi Dei et impediendo Christi inopes a suffragio corporali. Et breviter non est incola regni nostri, in quem non redundat ista iniuria, que

Endowment is an excessive burden on the clergy.

1. E: *ut prius.* 2. A in marg.: *Iniuria pauperis gravior est quam iniuria regis.* 3. BC: *mille culpa.* E: *moli nulle culpe.* 4. C: *preponderarent.* 5. E: *dominium ingenium.* 7. D: *inutriantur.* 10. A in marg.: *Dotacioni consencientes excidunt a caritate cleri;* ib. E: *Christus est.* 11. E: *summa caritas.* 14. E: *ad idem.* 17. B: *sedeat.* 18. F: *eos reprobans.* 19—20. C: *quod — tribulacionem et* deest. 22. E: *Matth. IX.* 25. CF: *falsa donacio.* E: *ista est falsa donacio.* 24—25. E: *sit — per hoc* deest. 29. AC: *id est temporalium.* A: *id est* deest. 35. E: *ista materia iniuria.*

15. Matth. XX, 23.

committitur principaliter contra Deum. Licet autem Dominus ad tempus dormiat, quo neque iniuria ista ad summum eius colligitur, tamen ex fide cognoscimus, nisi celerius sopita fuerit, quod parturiet conquestum et interim dampnacionem consenciencium sempiternam.

Antichrist's vain appeals to papal law.

Evidencie autem Antichristi, que fiunt pro coloracione istius sentencie ex lege papali et mortificacione bonorum ecclesie, non sunt digne memoria, cum omnes sonant in istam sentenciam; quod si Antichristus (vel homines sancti) postmodum ita statuit, tunc homo debet tenere istum errorem per tempora sempiterna. Et revera nullum nisi prescitum et speciale membrum diaboli moveret hec demens argucia, sicut patet luce clarius intuenti. Cum ergo sacerdotes debent esse speculatores a curis terrestrium elevati, racio naturalis necessitat quod non debent esse sompniferis temporalium soporati. Et hec causa quare prelati non vigilant super gregem domini sicut olim, sed sicut sunt perversi in gravem feculenciam, sic gregem detrahunt ad infernum.

Capitulum quartum.

Rulers should serve God only.

Moverentur autem hic milites excutere suam vecordiam quoad Deum in hoc quod timent umbram et statuam fictam terrificam; sed manum Domini et legem Veritatis super omnia vincentem stolide non sic timent, cum in causa diaboli non timent precipitari in lacum perpetuum. Sed ubi plus stulta vecordia? Nam cum rectitudo cause et intencionis opus rectificat, non posset esse causa verior opus humanum iustificans. Et quantum ad intencionem fidelis, debet honorem Dei sic ordinantis intendere et utilitatem militantis ecclesie. Sed ubi est plus recta intencio? Et quantum ad modum arguendi, patet quod facile est temporales dominos subtrahere ab ypocritis bona sua, cum audent intencione pugnandi

4. B: *nisi cerebrius;* ib. B: *parturit.* E: *pertinenter conquesitum fuerit et iterum.* 5. E: *consequencium.* F: *consencium.* 10. AE: *ita statuit.* B: *illa statuit.* 16. AC: *esse* deest; ib. D: *separati.* 17. A in marg.: *Conclusio.* 19. D: *faculenciam.* E: *gravem stulticiam.* 21. *moverentur.* C: *Femerentur in.* E: *moventur.* 22. BDEF: *quod tenent.* E: *eo quod tenent.* 22, 23. E: *et statutum.* 23. E: *fictam et;* ib. AC: *manum id est potestatem; ib.* A: *potestatem* in marg.; in textu deest. 25. E: *locum.* 27. A: *rectificando.* D: *rectitudo esse.* 28. E: *causa brevior verior.* 30. E: *intendendo;* ib. E: *est* deest. 31. EF: *modum agendi.* 33. BC: *cum intencione.*

invadere regna extera in causa ambigua et sepe intencione corrupta vanam gloriam acquirendi. Et cum causa Dei sit semper facilis atque clara, patet quod causa Antichristi est difficilior et causa Christi utilis et consolabilis omniquaque. Est enim utile dominis regnorum habere ex integro istud dominium, cum Christus ipsis illud dederat, sic tamen quod sibi serviant fideliter, sicut exigit racio naturalis. Nec solum habent has arras pro suo servicio sed beatitudinem perpetuam que superat quodlibet regnum mundi. Quis ergo non consolaretur in opere tam facili, tam utili et meritorio? Revera solum anathematizatus qui non diligit dominum Jesum Christum. Nec extendit se ista coactiva potencia ad occisionem cleri, sicut nec prostracio Pauli, de qua Actuum IX, nec compulsio ad introitum in viam Domini, de qua Matth. XXII et Luce XIV, sed coaccio honesta terrorem incuciens et amorem. Si enim domini deveniunt tortores diaboli pro excommunicacione ficta et (ut inquiunt) suos incarceratos non necant, quare non in causa plus certa et intencione plus recta possent invenire medium congruum citra mortem? Sic enim rex et regnum ex regalia regis capiunt omnia temporalia prelati in manum regis vel confiscant in causa minus laudabili, scilicet quia episcopus non vult contra legem Christi regis clerico consentire, sic videlicet quod rector talis proditorie regi serviat et non Deo; quomodo ergo non sciret tam prudens regis consilium in causa Dei propter notorium defectum episcopi capere in manus regias sua bona? Et cum sepe per mortem vel causam aliam sunt bona huiusmodi confiscata, quid movet sanum consilium contra legem Dei sic reddere ipsa bona? Et ex tali paulativa detencione iusta possent sine strepitu omnia ista bona ad manus vivas secundum ordinacionem Christi primevam et utilitatem ecclesie remeare. Nec oportet multum studere pro causa, quia videat homo

Limits of the rulers' power of coercion.

Revenues taken into the king's hands should not be restored.

1. C: *et spe.* 2. C: *et cum.* 4, 5. E: *et consolabilis* deest. 7, B: *id dederat.* 8. *arras;* sequitur in textu: zawdawka. 9. AC: *beatitudinem scilicet habent hic in spe et post iure.* 10. BD: *non* deest. 10, 11. F: *consoletur.* 12. C: *re perpetuam.* 15. E: *Act. 3°.* 17. A in marg.: *Coactiva potencia honesta;* ib. C: *honesta terreret . . . in amorem;* ib. E: *de qua dicit.* 17, 18. C: *sicut enim.* 19, 20. E: *non venerantur quare.* 23—24. BD: *capiunt — vel confiscant* deest. 24. E: *causa* deest. 29. E: *in manus regias in manus.* 30. E: *per mororem;* corr. in marg. 32. E: *sic reddantur.*

The king should not imprison men because they are excommunicated.

Englishmen should not fear to resist the papal court and put an end to provisions and other robberies.

quid episcopus debeat facere de lege gracie. Et indubie viso quod in hoc deficit habitualiter propter suum defectum in Deum et hominem, debent intimide omnia sua temporalia confiscari, cum sit proditor Dei, regis et regni, et Dei iniuria est a fidelibus plus pensanda. Nec dubium quin rex et regnum qui sunt nidus nutriens talem discolum, plus ex hoc dampnificantur quam ex causa temporali quam nimis ponderant. Nec est color quod rex debet exequi legem incarceracionis fidelium, sicut precipit Antichristus, et non debet exequi legem inmaculatam convertentem animas domini Jesu Christi. Nec timende sunt in ista materia argucie Antichristi. Si enim papa foret agens naturale vel operans in virtute Domini, prosterneret virilius proximos resistentes. Sed milites propinquiores videntes suam fallaciam, superbiam atque cupidinem non timent in nomine Domini prosternere suos famulos eciam cardinales. Que ergo vecordia excecat nostros milites Anglicanos quod pro defensione cause Dei et sue iusticie trepidant bona propria conservare, specialiter cum in nostra insula tantus rivulus sit circumstans; nam rex et regnum possent fideliter mandare Romane curie quod sub pena notabili non mittat bullas vel nuncios in causa ecclesiastica in regnum Anglie, nisi docto per regis consilium quod illud sapiat legem Christi. Et illo habito cessarent omnes provisiones papales in Anglia et omnes spoliaciones, quibus spoliat pauperes regni nostri. Nam ex plenitudine potestatis papalis prelatum cui providet non tamen dignificat, quia ex vita sua atque operibus sit ipse filius Belial manifestus. Quomodo ergo ex lege Dei emanat talis potestas constituere talem curatum in Anglia, per cuius crimina nostra regio adeo est subversa. Doceat ergo papa vel sui vicarii quod operacio talis emanat a Deo, et aliter non stulte contra legem Domini admittatur. Et debet fraus Antichristi esse suspecta ex cupidine atque superbia, ex hoc quod nuper tantum dampnificavit Angliam in fide, in hominibus

1. F: *debet facere.* 1, 2. E: *viso quod indubie.* 3. E: *Deum et honorem.* 4. A: *corporalia.* 5. E: *ut Dei.* 8, 9. E: *Nec est color quod rex* deest. 11. D: *in* deest. 21. E: *rivulus circumstans est.* 25. D: *id sapiat.* 26, 27. D: *spoliant.* 28. A: *quem providet.* E: *gravatum quem.* 28, 29. E: *provident . . . dignificant.* 29. BCD: *non tantum.* 32. A: *regia;* ib. BCDE: *adeo est et in tantum.* F: *in tantum adeo.* 35. E: *Et quantum debet;* ib. *fraus;* C: *fns . . eciam suspecta.* 36, 37. E: *quod tantum inde.*

The pope's extortions.

et thesauro. Ideo debet secundum legem Dei pro iniuria satisfacere; vel aliter non est discipulus racionis. Aliter enim posset Antichristus necessitare fideles ad elemosinandum suos discipulos, qui totum thesaurum de regno paulative exhauriunt, et debilitato regno in populo atque pecunia distribuere hereditates in regno, secundum quod sibi placuerit, ut in regnis aliis attemptavit. Et sic posset fraus ista crescere quod pro uxoribus tam nobilium quam aliorum secundum legem suam disponeret abutendis principiis, igitur malicie est obstandum.

False excommunications come back on those who utter them.

Et quantum ad fictas excommunicacionis fulminaciones dictum est quod redundant in auctorem et non nocent exteris, nisi de quanto ipsi obviaverint legi Christi et fuerint contra resistenciam membrorum diaboli consentanei vel vecordes. Nec est clerus intrinsecus credendus in ista materia, nisi de quanto se fundaverit racione, quia Matth. X, 36 dicit Christus: *Inimici hominis domestici eius.* Et sic possent oves Christi, que nimis diu in rete diaboli incarcerate fuerant, liberari et in libertate legis Domini Deo servire, ut faciunt Indi, Greci et cetere naciones. Non enim consulitur a Deo recedere sed sibi servire servando libertatem legis quam ex ficticia ypocrisis nimis diu diruperat Antichristus, et ut multis videtur Deum colendum in terris occiduis se ipsum instituit.

Antichrist sets himself in the place of God.

Multi enim plus timent legis sue prevaricaciones et quod subtrahet defensiones vel premia quam timent dominum Jesum Christum. Sed Jeremie XII, 5 scribitur: *Maledictus homo qui confidit in homine*, et ut a multis creditur non in persecucione magna martyrum fuit maior infidelitas facta contra dominum Jesum Christum; cum enim timor et amor ex opposito correspondent, videtur quod multi legem papalem plus timeant quam dominum Jesum Christum et plus ament atque desiderent suos applausus vel premia quam premia domini Jesu Christi.

8. C: *pro* deest. 10. A: *ideo malici.* 12. E: *Et quantum* deest; ib. AE: *excommunicaciones.* 12, 13. C: *sublimacione dictum.* 13. DE: *redundat;* ib. C: *actorem.* AC: *actorem id est excommunicantem.* 13, 14. D: *nocent — nisi* deest; ib. AC: *exteris id est excommunicatis;* ib. B: *ficte* deest; ib. AC: *ipsi id est excommunicati.* 14, 15. E: *obviaverunt . . . fuerunt.* 15, 16. D: *diaboli et consentei vel vecordes.* 16. AC: *intrinsecus id est domesticus.* 21. E: *Dei;* ib. *Indi.* C in marg.: *id est homines in India.* 23. AC: *unire servire.* 25. C: *occiduis* deest. 26. A: *Multi — prevaricaciones* deest. 26, 27. E: *et quod — vel* deest.

Capitulum quintum.

The papal law is set above Christ's law.

Cum multi heretici cecantur in ista blasfemia, ipsa cum maiori diligencia est tractanda et sua nequicia precavenda. Videtur autem primo ex papalis legis extollencia et mandati sui exequencia quod extollit se supra dominum Jesum Christum. Nam laborantes in lege sua plus premiat et clerus movetur per eum suos codices plus amplecti, plus studere, legere et auditorio allegare; quod videtur signum evidens quod homines plus amant istas tradiciones hominum, quam diligunt legem Dei. Et cum lex Dei sit fides que debet ex equo cum Deo diligi, videtur quod plus amant auctorem huius tradicionis, quam dominum Jesum Christum. Confirmatur ex hoc quod directa una bulla papali quod est taliter operandum, et dicto in persona Domini per fidelem presbyterum quod est taliter operandum, plus paretur bulle papali tam ab exequente quam a subiecto obediente, quam paretur mandato domini Jesu Christi. Quomodo ergo non est lex papalis in amore superior et timore? Et per consequens legifer plus in passionibus anime ponderatur. Quomodo ergo non extollitur et acceptatur supra dominum Jesum Christum? Nam legis Christi dileccio, legis pape parvipensio et extollencie huius postposicio extolleret in populo, sicut tempore apostolorum contigit, dominum Jesum Christum. Sed propter affeccionem ad bonum papale proprium istud dimittitur ut venenum, et pro eius maioritate assidue laboratur. Et istud videtur Salvatorem intendere Matth. XXIV, 15: *Cum videritis abhominacionem desolacionis que dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto; qui legit intelligat.* Nam Matth. XX, 25—27 dicit Christus:

The pope does not serve humbly as Christ bade.

Scitis quod reges gencium dominantur eorum et qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister et quicunque inter vos voluerit primus esse erit vester servus. Et declarat postmodum quomodo prima Veritas, que est filius hominis, in se ipso istam sentenciam observavit. Quis ergo non abhominaretur

4, 5. B: *extollet.* 5. E: *excellencia.* 6. A in marg.: *Papa extollitur supra dominum Jesum Christum.* 11. E: *Dei* deest. 11—14. E: *que debet — ex hoc* deest. 15, 16. E: *et dicto — operandum* deest. 24. C: *eius.* 33. C: *potestatem.* 34. E: *sed quicunque* deest; ib. E: *voluerit maior esse fieri.*

istam falsitatem precipuam stantem in loco domini nostri Jesu Christi, et tamen per omnia media que cogitare sciverit se seculariter extollentem. Revera si aliquod positivum principium falsitatis sit in ecclesia, hoc est illud. Quando ergo huic plus ministratur magis timetur vel extorto amore sophistico plus amatur quam Christus qui est principium veritatis: Quis non abhominaretur desolacionem religionis primeve et contra istam blasphemiam se effectualiter exponeret opere et sermone? Ut ergo fidelis servus Christi evadat hanc falsam extollenciam, daret operam ad vivendum conformiter Petro et ceteris Christi apostolis et fateretur humiliter tam verbo quam opere quod est servus domini Jesu Christi tolleretque omnem humanam extollenciam que hoc sapit. Sed quod papa et sui derident istam sentenciam, manifeste indicat quod sunt precipui Antichristi non solum illi sed qui consenciunt eis vel timore culpabili vel amore. Et in ista subtraccione reprehensionis fidelis multi timidi sunt in mundo. Terreni vero domini timeri debent et amari a fidelibus, de quanto sunt veri vicarii deitatis; et quidquid ad hoc promovet secundum quod sonuerit in Christi excellenciam est fideliter eis dandum. Et istam fidelem sentenciam inprimerent seculares domini tamquam fidem. Cum itaque dicta mendax falsitas sit prime veritatis abhominacio, patet quod est summa abhominacio. et cum prima veritas est summa consolacio, patet quod vicarie potestatis sophisticacio est desolacio in abstracto. Locus autem vel sedes in qua stat talis desolacio racione Christi hunc statum occupantis diciter locus sanctus. Et ut dicetur posterius non sunt aliqui duo homines in mundo magis contrarii in moribus quam sunt Christus humillimus et hic papa superbissimus. Cum ergo vendicat ducatum tocius populi sequentis et tantum eclipsat vestigia Jesu Christi, patet quod huius ducis sequela sit in summitate periculi. Quis (inquam) dubitat quin oblitus sit illius fidelis

He is the chief Antichrist.

He obscures the footprints of Christ,

1. ABCDF: *istam* deest; ib. C: *stante*. 2. A: *nostri* deest. 3. E: *se* deest. 5, A: *plus* deest. 6. CF: *ex toto*. 7. C: *quod est*. 8. C: *religionis* deest. 10. ABCDF: *fidelis* deest. 14. F: *mundanam extollenciam*. 18. E: *et qualiter in ista*; ib. C: *fideles*. 19. A in marg. glossa ischechica: *Day to buch* (*Da hoc Deus*). 22. B: *in* deest; ib. F: *excellencia*. 22, 23. B: *illis dandum*. 23. A in marg.: *Quid est abhominacio desolacionis*. 25, 26. B: *patet — abhominacio* deest. 27. E: *varie potestatis*. 28. C: *vel fides*. 30. A in marg.: *Quid locus sanctus*. 33, 34. E: *iudicatum tocius populi et aliquando eclipsat*. 34. F: *et tamen*.

principii I Cor. X, 31: *Omnia quecunque facitis, in nomine Domini facite.* Et Christus Johannis VIII, 50 dicit: *Ego gloriam meam non quero sed* regulariter quesivit gloriam patris sui. Cum itaque hic dux sive coraula tantum eclipsat vestigia primi ducis, patet fidelibus quod in sua eclipsacione stat periculum ordinis christiani. Oportet enim omnem salvandum precipue sequi Christum. Sed cum hic dux maxime impediat hanc sequelam, patet quod maxime eclipsat ordinem christianum. Omnes ergo fideles debent dare operam ad istud obstaculum amovendum. Nam leges sue, dogma suum et monita obliquant communiter sicut et vita a lege et vita domini Jesu Christi. Cum ergo trahit secum tam magnum populum per ducatum ductui vite Christi contrarium, patet quod inter precipuos Antichristos in ecclesia occidua hic sit primus. Quis ergo fidelis non ducatum et dogma talis ducis contempneret, ymmo haberet leges suas et monita ut suspecta? Cum ergo Petrus et vicem Christi gerens fideliter sint Dei adiutores precipui, manifestum est quod talis pseudo-vicarii perversi sunt quoad Christi ecclesiam maximi seductores. Patet (inquam) quod isti pape ex verbis propriis que gratis sibi captant supra cunctos apostolos volunt honorari tamquam proximi sequaces Christi in moribus. Et cum tante vivunt contrarie, patet sua ypocrisis et falsitas sermocinalis ficticie, quam cum verbum Dei verissimum maxime abhorret, cuilibet christiano feteret ista abhorrenda ficticia, et non solum domini temporales sed quilibet fidelis habet congruenciam atque potenciam ad talem ypocrisim abhominabilem destruendum, cum talis diabolus ex membris suis constat que late ex cautelis diaboli sunt dispersa. Nam prelati cesarii cum suis complicibus sunt tali apostate una ala et religiosi privati sive sint possessionati ut tres communes ordines sive mendicantes ut quatuor ordines tardius introducti claudicant in ista ypocrisi, cum plus prodessent ecclesie istas adinvenciones quas de novo induunt semovendo. Et cum erant magis humiles ad

and leads the people astray.

The monastic orders help him.

5. A: *coraula. i. e. corree doctor* (recte: *ductor*); ib. A: *primi ducis id est Christi.* 8. ACDF: *dux scilicet papa.* 10. AC: *operam id est diligenciam.* 16. ABC: *occidua* deest. 21, 22. E: *maxime seductores.* 23. E: *captaret.* 27. F: *abhorreret*: *ib.* E: *cuilibet christiano* deest. 28. *feteret.* C: *fecerit;* ib. ABF: *horrenda.* 31. A: *diabolus scilicet Judas Scariot summus prelatus; ib.* A: *constat membra scilicet.* 33. E: *aposteanti.* 38. E: *magis abiles.*

meritorie serviendum Deo, antequam istas novitates induerant et modo ad maius se obligant, patet quod per ypocrisim se obligant ultra posse. Quis ergo non horreret istud peccatum in Patrem ultra peccatum in Verbum et Spiritum Sanctum, quod evangelium exprimit, adinventum. Qui ergo potest aliquo modo fratrem suum corripere, potest hanc concatenacionem in aliquo emendare, quia resistendo alicui parti alarum huius apostate sibi resistitur directe vel aliter indirecte, cum virtus eius contrahitur ex hiis membris. Et hoc movet fideles ad contra has sectas concorditer invehendum.

They should be resisted.

2. E: *ad magis colligant.* F: *ad magis.* 2, 3. F: *patet — obligant* deest. 4. E: *ultra* deest. 7. D: *post hanc.* 9. E: *aliter* deest. 10. E: *eius* deest. 12. C: *finis completur ut Deus in secula glorificetur.* BC: *Explicit speculum secularium dominarum.* F: *Finis huius speculi etc. J. W.* id est Johannis Wiclif; sed ut tegatur istud nomen, additum est *(J. W)enczlaw.* D: 1433°. *Explicit speculum secularium dominorum secundum evangelicum doctorem. Finitum 2ª feria; et eodem dominico die ante Lopatham invaserunt.* (Lopatha, castellum in Bohemia. Cf. SS. rer. Boh. III, 85.)

De prelatis contencionum sive de incarcerandis fidelibus.

Prelates are given to cursing.

Cum prelati contencionum, non episcopi animarum cancelant in pluribus, Christi sentenciam non secuntur, cavendum est cunctis Christi fidelibus, sed precipue regibus, principibus et terrenis dominis, ne participent eorum crimine. Potest enim esse quod ad tantum adversentur Christi vestigiis sequentes diabolum, quod tam se ipsos quam seculares dominos ex consensu nefario ducant et precipitent ad infernum. Docet enim Petrus I Petri II, 23 quod christiani singuli et prelati precipue debent in moribus sequi Christum. Sed *Christus*, ut docet Cephas, *cum malediceretur non maledicebat;* prelati autem presumunt benedicentibus maledicere, et hoc (quod turpe est dicere) propter observanciam legis Christi. Ideo si in malediccione peccare vel errare non poterunt sicut fingunt, audeo dicere quod peccare non poterunt in aliqua causa mundi.

Imprisonment follows 44 days of excommunication.

Cum ergo tam crebro peccant excommunicando et maledicendo insontibus, timendum est mundi principibus, ne ex consensu defensorio participent eorum criminibus. Iam enim cecatum est regnum Anglie ultra cetera, ut, *quicunque in excommunicacione duraverit ultra quadraginta quatuor dies, ex auctoritate regis et regni carceri mancipetur.* Hoc non fundatur in lege Domini nec papali, sed ut excorient simplices de suis temporalibus: et, ut includant seculares dominos in culpis gravioribus, excecant regnum, ut ad onus suum

This practice is not founded on God's law or the pope's.

1. ABC: *Sentencia de incarcerando fideles post 44 dies propter excommunicacionem.* 4. A: *cancellat.* C: *cautelant.* 8. A: *vestigia.* 10. A: *dicant.* 15. AB: *quod* deest. 18. AB: *potuerunt.* 24. AB: *ultra 4.* 24, 25. AB: *regis et regi.* 25. C: *Hoc enim non.* 26. AB: *nec populi;* ib. AB: *excoirent.* 27. AB: *ut* deest.

fideles sui legii taliter onerentur. Cum enim papa explicat multos casus, in quibus excommunicatus debet excommunicacionem pro suo perpetuo tolerare, et hii secundum legem quam in regnum nostrum induxerant debent post quadraginta quatuor dies pro tali excommunicacione detrudi in carceres, manifeste sequitur quod rex et regnum nostrum facti sunt in casu tortores pauperum, quia non faciunt sicut debent.

Sed quis rex, princeps vel compos mentis in regno non horreret tantam nequiciam?

Every excommunicated person should have an appeal to the king.

Mota est autem propter salvacionem regni et extinccionem nequicie Antichristi quedam evangelica medicina, quod liceat cuicunque legio regni nostri ab excommunicacione tali cuiuscunque sacerdotis regis nostri ad regem et eius concilium appellare. Et fundatur super omnes appellaciones factas ad Romanum episcopum, quia sanctus Paulus diu post conversionem suam in causa fidei pro defensione sui corporis et utilitate sue ecclesie appellavit ad cesarem, ut patet Actuum XXV, 10; non, inquam, appellavit ad papam Petrum, licet fuerat sibi propinquior, nec ad summos episcopos legis veteris sed ad regem Romanum, licet pro tunc reputatus fuerat infidelis, et milites, licet pagani, duxerunt eum incolumem anxie et sumptuose per terras et maria usque Romam, ut patet ex fide Actuum Apostolorum. Que ergo racio diversitatis fingi poterit quod non liceat fidelibus Anglicis appellare ad regem fidelem per tutelam ministrorum suorum non paganorum in causa tam irracionabili per episcopos adinventa, specialiter cum rex et regnum auctorizarent ultra excommunicacionem talem iniustam incarceracionem subdolam introductam, propter quam tam rex quam regnum tam corpore quam anima perdi posset? Cum ergo rex habeat omnes episcopos et clericos regni sui suos ministros sumptuose conductos, convocare debet ipsos ad tale consilium, si habeant evidenciam, unde iustificare poterunt excommunicacionem huiusmodi atque legem. Et Deus ex sua gracia cum defensione ac

St. Paul appealed to Cesar, not to pope Peter or to the chiefpriests.

Prelates should be made to justify their excommunication before the kings council,

1. A: *fideles sui legi;* B: *sue;* ib. C: *onerent.* 5. C: *debent vel dicunt;* ib. AB: *post quatuor.* 7. AB: *in casu* deest. 10. A: *istam.* 13. C: *licet.* 17. AB: *quod sanctus.* 18. AB: *causa fideli.* 19. BC in marg.: *Appellacio S. Pauli.* 20. C: *non, inquam, non appellavit.* 21. AB: *fuerit.* 23. AB: *fuerit.* 24. AB: *dixerunt.* 25. C: *de fide.* 26. AB: *Actuum* deest. 27. C: *licet.* 32. C: *traductam.* 33—34. C: *quam regnum — rex* deest. 35. C: *vocare.* 37. A: *potuerunt.*

which they cannot do.

focione procerum regni nostri providebit sibi de ministris fidelibus, qui convincent stulticiam legis huiusmodi atque facti. Nec dubium quin ad regem et miliciam suam pertinet in tali causa cognoscere; quia pertinet ad eos consensum talem nefarium precavere; ergo pertinet ad eos, cum possunt corrigere, ne ex omissione dampnentur errori huiusmodi consentire.

Item, iuxta argumentum beati Augustini Deus est perfecte donans regi regni custodiam, donat ergo sibi quod pertinet ad eius tutelam, quia aliter illaquearet regem in rete diaboli. Sed consensus publice iniurie et eius auctorisacio in regno sonat maxime in eius perdicionem duplicem, sicut eius et eorum destruccio maxime sonat ad eius tutelam et stabilicionem; ergo rex potens in ministris suis hoc facere principaliter debet ad ista tendere.

Iterum, nulli dubium quin reges et milites debent Deo secundum formam potestatis eis traditam militare sed habent a Deo potestatem coactivam et punitivam, ergo debent Deo in puniendo inimicos eius taliter ministrare. Et hec racio est quare Augustinus in De Questionibus nove at veteris legis dicit quod *rex est vicarius Dei et episcopus vicarius Jesu Christi.* Prior enim debet vindicative et posterior passive procedere.

Appeal lies rightly to the king.

Ex istis elicitur talis racio: Appellare est de iniuria facta a superiore habente ad hoc potenciam auxilium postulare; sed omnis talis iniusta excommunicacio legii regis est eius iniuriacio, et rex est excommunicante superior habens ad corrigendum potenciam. Ergo ad regem in tali casu est licitum appellare. Unde idem est episcopum talem potestatem regi precludere et eius regaliam proditorie tollere et in fauces diaboli tamquam Antichristi ipsum tradere.

No christian king will give leave to imprison for well-doing.

Notorium quidem est quod incarceracio, que est quedam mors, licenciam originalem habebat a regibus. Et iterum notum est quod nulli reges christiani, nisi fuerint proditores Dei et profundati tyrannide, darent licenciam suis presbyteris ad in-

4. C: *tali casu.* 7. AB: *commissione.* 9. AB: *ergo* deest. 12, 13. BC: *prodicionem.* 25. AB: *Et ex istis;* ib. C in marg.: *Appellare quid est.* 33. C: *Antichristus.* 36. C: *nisi forent.* A: *fuerunt.*

8. De Civili Domini I, 188 seqq. et passim. 22. Aug. Opp. tom. IX, 282, 464. Aug. Ep. CLXXXV, vol. II, 651. Cf. De Officio Regis 4, 27, 12, 1, Trial. p. 297, ubi de hac re disseritur.

carcerandum suos legios, quia faciunt sicut de lege Dei debent. Ideo presbyteri presumentes hoc facere offendunt proditorie in regaliam Dei et regis. Unde Actuum IV, 19 quando apostolis preceptum est sub gravi pena quod non ulterius predicarent in nomine Jesu Christi, dixerunt: *Si plus obediendum est Deo quam homini, ipsi vos iudicate.*

Imprisoning infringes the king's rights.

Nec sacerdotes legis veteris maledicti presumpserunt in casu isto incarcerare homines, ut audent prelati cesarii. Nimium manifestum ergo est quod diminuant a regibus seculare dominium, licet non auferant illis fidem, et sequestrent eorum potestatem, per quam beatitudinem merentur. Per hoc enim manifeste ostenderunt cuius sunt servi et filii. Diabolus enim secundum legem suam semper reddit malum pro bono: sic et sui filii, si pro bono dotacionis et ampliacione dominii secularis patronis suis reddiderunt istud malum. Nec dubium quin incarceracio ista non sit fundata in scriptura, sed tradicio peccatoris sathane et tradicio morti pro purgacione ecclesie, sicut fecerunt Petrus et Paulus. Sed prelati cesarei carent huiusmodi potestate: ideo dicitur quod, quia evangelizare nesciunt nec volunt addiscere: ideo ad extollendum suum venenosum dominium incarcerant plus tyrannis.

Monks and friars imprison their brethren wrongfully.

Et idem est iudicium de sectis novellis incarcerantibus fratres suos; et sic Antichristi discipuli in subtilitate et severitate excedunt scolares Luciferi. Ipsi enim, ut legitur Johannis IX, 22 tunc *conspiraverant, quod si qui palam confiteretur Christum, extra synagogam fieret:* sed isti conspirant crudelius, quod quis ex confessione Veritatis, que Christus est, non libere sub divo in lumine vulgetur vel evagetur vel sophistice excommunicetur sed post excommunicacionem huiusmodi frivolam in cetum vel tetrum carcerem detrudatur. Iudicet rogo fidelis populus, que fundacio illarum duarum appellacionum sit pocior; et plus autentice adhereat et defendat, et per hoc patebit, quis sit Christi fidelis discipulus, et quis didascolus Antichristi. Nec dubium quin sit proditoria Deo et regno sentencia quam refuga introducit. Christus

1. AB: *regios.* 10. AB: *tantum diminuerant.* 13, 14. AB: *ostenderent.* 17. AB: *istud manifestum.* 30, 31. A: *ex fessione . . . qui Christus.* 32. C: *evulgatur.* 33, 34. AB: *vel tetrum* deest. 34. A: *iudicem.* C: *Iudicet rogo ergo.* 36. AB: *auctoritate.* 37. C: *et qui* 39. AB: *introducte.*

No limit to these excommunications.

enim, ut patet Luce XII, abiecit a se seculare iudicium. Quomodo ergo liceret homini, abiecto spirituali iudicio iudicium stercorum imponere super Christum? Et si liceret discipulis Antichristi propter causam Dei excommunicare et incarcerare unam personam regni, quare non liceret propter eorum temporalia avaleta armigero et milite et usque ad proceres inhabilitare nostrum regnum, quousque non sufficiat defendere semetipsum. Sic enim fertur Innocencium III regnum Anglie usque ad nongentas marcas solvendas annuatim sue curie simoniace obligasse.

Since endowment was introduced Christs members have been persecuted.

Que ergo racio, quare Antichristus non paulatim posset procedere et ad Dei regni iniuriam stultificatos adeo vel amplius obligare. Horrenda itaque foret blasphemia Antichristi ipsum seducere corda regum et ducum, ut in sui dampnacionem fiant tortores fidelium contra Christum; sed plus horrendum foret quod auctorisant ut legem, quod liceat Antichristi discolis incarcerare christianos, quomodocumque eis libuerit. Tunc enim foret uterque fidelium architortor. Scimus tamen quod a tempore, quo reversata est ordinacio Christi in clero ob stultam pietatem et occisionem carnis et sanguinis et fastus seculi, Christus fuit in membris suis crebrius persecutus. Nec cessabit ista persecucio infidelis, quousque secundum legem Christi facta fuerit correccio in radice. Sed maxime horrenda foret Antichristi infidelitas, qua cecaretur brachium seculare, quod ubi Christus dedit illis potestatem, preceptum et instinctum ut subvenirent oppresso, ut solverent colligaciones impietatis, et ut vinctos dimitterent, ipsi spernunt hec opera misericordie secundum mandata Christi et contra potestatem libere eis datam faciunt opera Antichristi.

Recolerent, inquam, illius fidei evangelice Matth. XXV, 13, 41, 43 quomodo Christus in finali iudicio sedens in sede maiestatis sue separabit Antichristi discipulos tamquam edos a suis fidelibus dicens eis: *In carcere eram et non visitastis me*, neque in persona propria neque auxilio sed ubi libere profecissem ecclesie, in carcerem detrusistis. *Ite ergo maledicti in ignem eternum qui preparatus est diabolo et ministris eius.*

1. C: *vel dominium.* 2. C: *licet.* 3. AB: *sicut Christum.* 3, 4. *Et sic liceret.* 6. AB: *licet;* ib. *analeta;* ita codd. 10. AB: *solvendi.* 13. A: *regem Angliae;* ib. AB: *stultificantes.* 21. AB: *reversam.* 27. C: *cecaret.* 30. A: *emitterent.*

Cowardice stops secular rulers from freeing the imprisoned.

Ista ergo fides excuteret a secularibus infidelem Antichristi vecordiam et incuteret Christi audaciam et timorem nedum ad non incarcerandum fideles Domini sed ad incarceratos per cautelas diaboli liberandum. Nam ex fide in die ista Antichristus et omnes discipuli eius exterriti delitebunt. Vecordia ergo qua seculare brachium dimittit potestatem quam Deus eis indidit et consequenter perdit suum seculare dominium est timenda. Sui ergo sacerdotes non debent eis dominari sed subici instar Petri.

The king should institute such a court of appeal and the prelates should contribute to its maintenance.

Unde quidam sagax politicus fecit dixisse quod rex et regnum debent iure poli sub pena dampnacionis perpetue appellacionem ab excommunicacione huiusmodi approbare, et secundum legem Dei et racionem naturalem quam Deus eis indidit ipsam iustificare conformiter ad evangelium et fovere. Addit eciam quod prelatus cesareus debet excommunicatis iniuste et regnicolis circa istud officium occupatis sumptus tribuere, et quintam partem sui redditus aut minus aut amplius, secundum quod racioni congruit, dare regi. Et facit ad hoc evidenciam ex sapiencia Joseph Gen. XLI, 34 qui ordinavit ad elidendum Egipciorum superbiam, quod quintam partem suorum fructuum darent regi. Quinarius enim racione sue circulacionis numerus superbus dicitur a quibusdam. Et confirmatur regis racionabilitas isto modo: Si licet regi confiscare omnia temporalia sui episcopi propter levem causam, ut quia curatum in sua diocesi revocat a regis servicio et non licenciat eum ut in regis seculari servicio quiete resideat, omittens curam officii pastoralis, multo evidencius pro causa Dei et proditoria regis et regni potest rex quintam partem possessionum sui episcopi ad elidendum eius superbiam confiscare. Et hoc foret evidencius, si liceret regi ad restituendum ordinacionem Christi omnia temporalia sui episcopi capere in propria potestate. Proditores enim suos inevidencius puniunt gravius non solum in temporalibus sed eciam pena mortis. Rogemus itaque Deum, ut in causa Dei et salutis anime regis et regni habeant voluntatem et prudenciam legios suos acucius puniendi.

1. C: *excuteret vel excluderet.* 8. C: *Qui ergo.* 11. AB: *iure poli* deest. 12. C: *appellacionem huiusmodi ab excommunicacione huiusmodi.* 35, 36. C: *gravius — mortis* deest. 36, 37. C: *Rogamus itaque ut in.* 37. C: *anime* deest. 38. C: *voluntatem prudenciam.* 39. C: *puniendum.*

De Fide Catholica.

Capitulum primum.

What we must believe as to the Church.

Suppositis dictis de fide tam in symbolo apostolorum quam in symbolo ecclesie quam eciam in symbolo Athanasii cum suis radicibus in scriptura notandus videtur secundus articulus tercie partis fidei quomodo *quilibet catholicus fideliter debet credere ecclesiam sanctam catholicam*. Patet fidei huius necessitas, cum quilibet debet diligere Christum sponsum illius ecclesie et ipsam ecclesiam sponsam suam; sed non diligit ipsam matrem spiritualem nisi saltem ipsam per fidem cognoverit: ergo debet ipsam per fidem cognoscere. Nam ex primo mandato secunde tabule obligamur sub obtentu premii celestis patrem et matrem sed Christum specialiter ac suam ecclesiam honorare. Sed quomodo honoramus matrem quam non cognoscimus? Oportet ergo ex fide cognoscere istam matrem. Infidelitas ergo in ista noticia nimis perturbat ecclesiam.

Heretics say that the Church consists of all who have been ordained.

Sunt autem due sentencie in ista materia satis contrarie: Prima expresse heretica dicit quod *quicunque clericus caractere vel signo insignitus sensibili per prelatum in reputacione ecclesie est pars sancte matris ecclesie et solum multitudo talium clericorum est ecclesia autonomatice dicta, quam debemus specialiter honorare. Aliter*, inquiunt heretici, *non cognosceret matrem suam nec*,

1. AF: *De Ecclesia*. 2. A: *Cap. 1m*. 4. G: *quam eciam*. 19. *due sentencie*. A: *due sciencie*. E: *sciencie;* correxit: *sentencie*. 20. A in marg.: *1a via*. 23. A in marg.: *Ecclesia*. 23, 24. F: *authonomasice*. 25. A: *cognoscerent*.

7. Quae supra explicantur, in primo capitulo libri De Ecclesia invenire poteris. Cf. pag. 1 et seqq.

ipsa incognita, solveret sibi debitum corporale, et sequeretur nimis magna confusio in ecclesia militante.

The catholic belief is that the Church consists of all the predestinate.

Secunda via catholica fideliter tenet oppositum contrarium, quod *sancta ecclesia catholica sit solum universitas predestinatorum.* Et illa est tripartita; una est triumphans sicut Christus caput universalis ecclesie et beati alii, sive angeli sive homines iam defuncti. Secunda pars huius matris est militans ecclesia ut predestinati hic in corpore viantes. Et tercia pars ecclesie est predestinati mortui in purgatorio dormientes. Ista ergo et solum ista aut pars eius est sancta mater ecclesia vel de ipsa. Sed in sancta matre ecclesia militante sunt multi dyaboli ut presciti, sicut in humano corpore sunt stercora, fleumata et multe superfluitates alie que nullatenus sunt de illo.

On earth we can only recognise the Church confusedly.

Ad primam ergo instanciam infidelis partis contrarie respondetur negando sequelam: Cum oportet nos viantes ex fide cognoscere matrem nostram, sicut triumphantem ecclesiam ut Christum, matrem suam ac suos apostolos cum beatis angelis cognoscimus ex fide, dormientes autem ac viantes satis confuse ac inperfecte ex fide cognoscimus; *cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est,* quia in patria ubi clare intuebimur cunctos fidei nostre articulos, perfecte et distincte cognoscemus matrem nostram cum singulis suis membris. Et patet quod ipse diabolus potest esse per prelatum militantem eciam Antichristum signo sensibili insignitus, ut patet de Antipapa et ceteris partibus ecclesie malignancium. Sed omnino infidele foret credere, quod talis propter bonum sensibile inpressum a capitali diabolo sit membrum sancte matris ecclesie, cum diabolus Scarioth non obstante Christi eleccione et carismatibus temporaneis sibi datis cum probabiliori reputacione populi nunquam fuit pars sancte matris

Antichrist may be ordained.

Such was Judas.

3. E: *oppositum* deest. 5. A in marg.: *Articulus dampnatus in Constancia.* E in marg.: *Nota.* B in marg.: *Ecclesia sancta catholica quid est;* ib. A: *ut una.* G: *nec.* B: *est pars.* 13. F: *sic in.* E in marg.: *In ecclesia sunt multi diaboli.* 14. E: *flegmata.* 21. A: *ac s. viantes.* F: *ac scilicet.* 22, 23. B: *perfectum evacuabitur.* 27. F: *militantem* deest. 28. A in marg.: *Antipapa.* 34. A in marg.: *Judas non fuit de ecclesia;* ib. F: *fit pars.* E in marg.: *Propter caracterem non sequitur aliquem esse de ecclesia. Scarioth nunquam fuit de ecclesia.*

6. Cf. et De Christo et suo adversario Antichristo, Polem. Works II, p. 654. 12. Hussii De Ecclesia fol. CXCIX[b]. 22. I. Cor. XIII, 8.

ecclesie. Qua ergo fronte *se extolleret* Antichristus *super omne quod dicitur Deus*, quod per impressionem falsam sui signi sensibilis auctorisacione instituat et faciat membrum sancte matris ecclesie, cum Christus non sic potuit facere alicui cum predestinacione eterna sed quod tantum membrum sancte matris ecclesie ad beatitudinem ordinari; que ordinacio est ab humanitate Domini aliena.

Uselessness of material signs of churchmanship.

Et istam veritatem docebat Christus in Scarioth. Si enim rasio barbitonsoris, unctio episcopi cum oleo et alia signa sensibilia faciunt membrum sancte matris ecclesie, inperfectissimum foret esse de sancta matre ecclesia, cum natura ex vi sibi data divinitus tollat ista signa sensibilia, et alia vice res artificiales homo rudissimus vel simia inprimit signa simillima. Quam aliena ergo sunt ista signa sensibilia, ut faciant hominem de sancta matre ecclesia. Nec murmuret fidelis sed congaudeat veritati quod sancta mater ecclesia sit sibi tantum incognita hic in via, quia super isto stat meritum fidei christiane, cum secundum Apostolum ad Hebreos XI, 1 *fides est substancia rerum sperandarum, argumentum non apparencium*, hoc est, non sensibiliter nobis hic apparencium in via. Racionem autem predestinacionis vel caritatis, *que non excidit*, que est vestis nupcialis, distinguens membrum Christi a membro diaboli, non hic sensibiliter intuemur, sed confuse ex fide credimus esse in singulis membris Christi, unde secundum Augustinum *actus fidei est credere quod non vides*. Quomodo ergo foret fides credita quod iste prelatus sensibilis, qui est tantum vite Christi contrarius, sit pars ecclesie sancte catholice? sic videlicet bestia intuitive videat fidem nostram; et cum ignoramus virtutem vel vicium alieni, sequens foret nos ignorare fidem quam debemus credere. Et quilibet viator necessitatus foret esse *didimus* vel in fide ambiguus, cum ignorat secundum racionem vel

The faithful will not murmur because here on earth they can not recognise the members of the Church.

5. E: *sed quia*. 9. F in marg.: *Rasio barbitonsoris*. 10. A in marg.: *Signa sensibilia non faciunt membrum sancte matris ecclesie*. E in marg.: *Signa sensibilia non faciunt sacerdotem*. 12. A: *vi solummodo data*. 14. A: *sensibilia*. 19. BG: *Hebr. II*. 20. E in marg.: *Nota*. 22. A in marg.: *Predestinacio*. 24. F: *membrum ecclesie*. 27. A in marg.: *Super Joh. Omelia XL*. F in marg.: *Actus fidei quid est*. E: *quid est fidei actus, nota*. 30. ABDEF: *videlicet quod*. E: *sic videtur*. 31. ABG: *et tamen*. 33. B in marg.: *Didimus*.

2. I. Thess. II, 4. 23. I. Cor. XIII, 8. 27. Hunc locum et in Hussii De Ecclesia fol. CCI invenies.

sensum si talis prelatus vel presbyter sit pars sancte matris ecclesie; et tamen secundum perfidiam adversarii hec est fides.

Capitulum secundum.

Heretics say that this would put an end to discipline and to the payment of church dues

Sed quantum ad duos obiectus hereticorum sequentes cum instanciis eis similibus quod non crederent vel obedirent auctoritati prelati nec acciperent ab eo ordines nec ecclesiastica sacramenta nec facerent sibi honores vel redderent sibi debita ut decimas et proventus alios ab ecclesia limitatos: quantum ad omnia replicata et similia dicitur quod fides viatorum debet esse de communibus, quorum partes sunt incognite; sed reputacio vel probabilis supposicio debet capi ex operibus illius quem viantes supponunt esse de ecclesia militante. Et istum sensum docet Christus Ioh. X, 37, quando mandat: *Operibus credite.* Debemus enim noscere quod officium tenetur gerere quicunque minister ecclesie militantis; quod si assidue et fideliter gerit illud officium, tunc debemus ipsum reputare membrum sancte matris ecclesie; quod si sit discolus dissipans scolam Christi et ocians in suo officio, non obstante quocunque signo sensibili et reputacione Antichristi, fidelis debet supponere ipsum non esse membrum sancte matris ecclesie. Sed cum totus iste timor amissionis temporalium induxit tam Herodem quam Pilatum ad fidem apostolicam infideliter detestandum in isto articulo *credo ecclesiam catholicam*, parum videtur esse dicendum de conclusione ista sic formidata, quomodo subiectus debet dare prelato tali improbo temporalia et honores. Et videtur mihi, cum magnam vim habet *veritas* quam credimus, quia *vincit super omnia*, ut dicitur II Esdre IX, 33 quod tali prelato quem subditi supponunt ex evidencia probabili facta ex vita sua reproba, nec debent retribuere honores mundanos solitos nec temporalia tamquam debita et per consequens non tamquam

We should not pay dues to prelates whose conduct makes us believe them reprobate.

6. E: *eius similibus.* 9, 10. A: *alias . . . limitatos.* 16. E: *militatos.* 10, 11. A: *omnia replicatur et similiter.* 11. E in marg.: *Fides est de communibus sed probabilis supposicio ex operibus debet capi.* 12. F in marg.: *Reputacio debet capi ex operibus.* 15. F: *Ioh. 3.* 19. A in marg.: *Reputare esse membrum.* F in marg.: *Discolus dissipans legem Christi.* 22. E: *et* deest. 24. F in marg.: *Timor amissionis temporalium.* E in marg : *Quomodo Herodes et Pilatus ex formidine qua timuerunt temporalia amittere fidem Christi non susceperunt, sic hodie sacerdotes Antichristi.* 33, 34. *nec debent.* BF: *ideo debent.*

redditus vel proventus. Habent enim evidenciam probabilem ex vita sua, quod non sit membrum sancte matris ecclesie vel dignus habere per Deum tale stipendium, et cum *omne quod non est ex fide est peccatum* secundum Apostolum Rom. XIV, 23 patet quod deficiente probabilitate subiectis quod debent sibi ministrare in temporalibus quoad Deum et debent eciam subtrahere temporalia ne ex errore consciencie offendant in Christum. Aliter enim ex sibi dubio sive probabili foverent Antichristi discipulum contra Christum. Sed quis dubitat quin hoc non debuit, data a Deo evidencia quod ex suo opere ita fiet. Unde secundum logicos homo est in proponendo quandoque dubius, quando habet evidencias eque probabiles ad unam partem contradiccionis ut reliquam, et quandoque ex evidenciis forcioribus plus uni parti repugnancie adherebit. Cum ergo non potest fieri alicui parti adhesio sine evidencia quam Deus dederit, videtur quod ablata omnino evidencia quod talis prelatus sit dignus tali obsequio quoad Deum, tale obsequium debet dimittere. Constat quidem ex fide quod in quocunque homine immo in qualibet creatura relucet vestigium sacerdotis et pontificis Jesu Christi, et tamen non quamlibet creaturam debet homo sic vicarie venerari; ymmo ex hoc quod mundus et prelatus cesareus sic reputat faciendum, est multis evidens quod non debet sic fieri, cum operibus ante iudicia mundana debemus credere et sic ex fide catholica cum aliis veritatibus implicatis patet quod fideles possunt et debent iuvare ut sacerdocium ad primam Christi regulam sit reductum, quia deficente dacione ceci stipendii suppeditata foret ut plurimum cesarea prelacia.

This does not justify refusal of secular payments.

Quis nisi simia concludat per locum a simili quod redditus debet subtrahi ex perversitate probabili a domino seculari? dicitur quod standum est in isto iudicio Dei, cum secundum doctrinam Augustini *rex est vicarius Dei et sacerdos vicarius Jesu Christi.* Non ergo

1. A in marg.: *Prelato malo honores etc. non sunt retribuenda.* In marg. sup.: *Prelato malo non est honor dandus nec tributum.* F: *Habet.* G: *habet.* 5. Codd.: *Rom. XV.* 12. ADEFG: *laicos.* 26. E in marg.: *Operibus magis quam mundanis iudiciis est credendum.* 29. A in marg.: *Reducere sacerdocium.* 30. A: *quia deficiente* twice. 30, 31. A: *suppeditata; sublata?* 32. AEFG: *Quis si.* 33. F: *et probabili.* 35. A in marg.: *Officium secularis, — sacerdotis.* F in marg.: *Rex vicarius Dei et sacerdos vicarius Jesu Christi.*

35. St. Aug. Quaest. ex Veteri testam., XX cap.

debemus sine instinctu Spiritus Sancti subtrahere sic redditus a domino seculari, quia officium suum est dominanter et potenter subditos gubernare; officium autem sacerdotis est pacienter ferre iniurias more Christi. Unde reges et mundi potentes sepe gerunt vicarii Dei officium, ubi sacerdotes et prelati degenerant a Christi officio. Ideo pati debemus aliter a mundi potentibus et aliter elemosinas subtrahere a sacerdotibus Christi vicariis. In omnibus tamen istis notorium debet esse iudicium erroris notabilis, antequam populus taliter iudicaret.

Sed quantum ad ordines et alia sacramenta, licet conversacio prelati mala quandoque subtrahat accepcionem eorum a subditis, tamen necessitate urgente potest subiectus probabiliter ab eis accipere sacramenta, supponendo pie quod Deus quandoque supplet per ministros suos diabolos opus vel finem officii ad quod iuvant. Ideo omnis viator debet attendere quod operando bonum vivat conformiter legi Christi. Videat ergo simia sic obiciens si ex sufficienti similitudine potentatus seculi tantum degeneret sicut Christi vicarius usurpando officium deitatis. Quod si obicitur sepe cecum esse subiectorum iudicium et quandoque posse contingere prelatos quantumcunque dignos in elemosina temporali deficere, cum Apostolus I. Cor. IV, 11 commemorat, quod propter talem impietatem *esuriit et sitivit*, dicitur quod a probabili hoc contingit. Sed remedium quod Christus docuit instruit sacerdotes quod sint de paucis et communibus alimentis et tegumentis contenti et quod assistente opportunitate vivant de proprio laboricio sicut Paulus. Ideo manifesta blasphemia foret pro tali casu raro veniente ad penam subditi sed ad meritum sacerdotis ut legem statuere, quod prelatus sive bonus sive malus, notorie sibi reddatur de Christo elemosina copiose, cum nec exemplum Christi vel membrorum suorum nec racio istud dictat. Hoc enim foret pro levi precio subiecti exhortacione evangelica corrigendi ecclesiam Christi iniquis legibus amplius onerare. Quod non sonat in edificacionem ecclesie sed in stultam et presumptam iniuriam matris nostre. Et quantum ad obe-

If good priests should be deprived of their livelihood they must submit as did the apostles.

7, 8. F: *alter . . . . alter.* 16. E in marg.: *A malis sacramenta sunt sumenda, quia Deus defectum supplet.* 27. A in marg.: *Ablacio.* 33. A: *sum bonus.* 34. A: *Christi.* 35. ABG: *vel membrum.* 36, 37. AEG: *levi peccato.* 38. A in marg.: *Obediencia.*

dienciam patet quod sepe iuvaret ecclesiam non sic prelato cesareo obedire, cum nemo debet homini obedire, nisi de quanto sonat obedienciam domini Jesu Christi; et a probabili iuxta istam sentenciam nec forent tot prelati cesarei nec lex Antichristi haberet ita plenarie cursum suum.

Capitulum tercium.

The pope's claim to appoint to benefices in all countries has no authority in Scripture.

Et ex istis videri potest quod papa Romanus, episcopus vel quomodocunque alio nomine nominetur vendicans se habere ius ad quecunque beneficia ecclesiastica in quibuscunque contratis christianismi stulte usurpat quod fundare non poterit, ymo quod vitare debet, ut docet racionalis, primo quia caput universalis ecclesie docuit tam verbo quam exemplo, quid et qualiter a quocunque membro suo et specialiter a vicario eius precipuo est agendum; sed Christus in persona sua nec usus fuit nec implicite docuit, quod Petrus vel eius vicarius sic conferret ecclesiastica beneficia sibi incognita vel remota: ergo non superest ex auctoritate Christi beneficia ecclesiastica sic conferre. Nam de Christo legimus Luce XII, 13 quod renuit, audita plena causa hereditatis, secundum iudicium iudaicum iudicare, ergo multo magis noluit in causa sibi ignota ac quacunque circumstancia a noticia sua remota pro salvacione anime pro causa prepositi iudicare. Sic enim renuit Nathanael, Zacheum et multos similes in apostolos acceptare, ideo multo magis non docuit instituere in viros apostolicos homines sibi incognitos in virtute et ignorancia habitudine eorum ad populum, cui eos sic preficit. Nam quod sic prefecit Thomam Didimum super Indos, fuit opus mirabile, quod nemo debet attemptare nisi motus ex inspiracione interna ad miracula taliter faciendum. Scrutetur ergo papa vel procurator suus totum evangelium, ymo totam scripturam sacram et non inveniet quod talis collacio beneficii sit Petri vicario limitata; et sic usurpando collacionem huiusmodi non superest a quo

1. E: *nam sic.* 7. A: *Cap. 3m De collacione beneficiorum.* 10. A in marg.: *Paperum ius ad beneficia.* 13. E: *racionale.* 19. E: *ergo non semper est.* G: *ergo non est.* 21. B: *quod renuit* deest; ib. AE: *plene.* 23. F: *ac* deest. 28. B: *et virtute.* 29. A: *sic* deest. 29, 30. E: *Nam quod sic prefecit* deest. G: *preficit Thomam.*

haberet illam auctoritatem nisi forte a principe huius mundi.

Similiter, in facultate rudi grammatice et artibus aliis humanitus adinventis prohibentur artifices uti novitatibus quibus non usi sunt sui autores vel dictat racio naturalis. Ergo multo magis papa non presumeret quemquam preponere in tanto periculo anime sine evidencie sufficiencia ad hoc movente. Docentur enim fideles nihil docere assertive nisi vel sensus vel racio vel fidei scripture assercio vel interna inspiracio illud dictet, ergo multo magis vel a pari papa non assereret in scribendo in tanto animarum periculo quod constituit istum virum incognitum custodem totidem animarum. Nam existente alio magis habili (quod ex ignorancia pape sepe evenit) Deus istum plus habilem preponit in quantum ipsum magis habilitat et Antichristus ipsum postponit, ergo instituit omnino inhabilem contra beneplacitum Dei sui. Quis ergo dubitat quin hic foret temerarium iudicium Antichristi?

He appoints unfit persons.

Similiter, de lege consciencie quam Deus nos docuit, propositis duobus bonis indifferenter eligibilibus bonum cognitum esse magis debet preelegi alio postposito, sed papa in prefeccione tali est positus inter duo, quorum unum est bonum simpliciter et aliud ex sibi dubio est valde malum. Ergo eligendo gratis illud malum peccat contra auctorem consciencie.

Assumptum patet de lege nature et ex lege papali quam docet Ieronymus de. Cons. dist. V. capitulo *Non mediocriter*. Nec dubium quin prefeccio talis ypocrite sit communiter valde mala, quia multum perturbans ecclesiam et pervertens multum populum a lege Domini ad legem proditoriam Antichristi. Sed quid scit talis papa, si in tali prefectura sic faciat et sic iniuriatur manifeste ecclesie militanti. Per idem enim preficeret quantumcunque indignos super beneficia secularium

1. E: *habere* 4. AF: *prohibetur.* 5. E: *vel;* suprascript. *ut.* 8. E: *ad hanc;* ib. EFG: *moventem;* ib. E in marg.: *Persona de qua ignoratur non est preficienda cuivis populo.* 9. ADEF: *dicere.* 14. B: *extrate* (sic); ib. BDEF: *humili.* AG correxerunt. G: *plus.* 15. BEF: *plus humilem.* G correxit. F in marg.: *Constituere minus habilem magis humili* (sic). 20. Codd.: *quas Deus non docuit.* 21. B: *prepositis duobus modis.* 22. AF: *cognitum omne;* ib. E: *ce͡* = *cause.* 23. A in marg.: *eleccio inter duo.* 24. E: *unum — dubio* deest. F: *dubio* deest. 28. E: *d. 95. c° Non mediocriter.* 30. F: *communiter* deest.

28. Decreti Tertia Pars De Consecratione, dist. V, cap. XXIV.

patronorum, sed non obest nisi timor resistencie, quare hec et plura alia non audet in populo attemptare. Nec valet ad talem prefeccionem illa maledicta cesarea dotacio, quia cesar ex imperio suo integro non presumeret preficere quos decrevit in custodes animarum et spirituale ministerium Dei sui.

Bad appointments are a sin against charity.

Similiter, sicut *quicunque non est cum Christo contra ipsum est*, sic quecunque operacio que non est consona caritati est contraria caritati; sed talis prefeccio sepe non est consona caritati, ergo est sibi contraria tamquam luciferina presumpcio.

Assumptum patet ex condicionibus quatuor caritatis. Caritas autem secundum Apostolum I. Cor. XIII, 4 *non agit perperam*, sed ista presumpcio infundabilis agit sepe perperam in periculo animarum, ergo non consonat caritati. Quis autem fidelis sciolus non statim concederet quin preficere unum diabolum trahentem magnam partem ecclesie ad infernum sit perperam agere, quod papa sepe agit ex presumpcione infundabilis prefecture; cuius causa fingi non poterit nisi aliqua harum trium vel quod ex tali collacione relucet suum universale dominium.

Sed constat quod istud dominium est diabolice presumptum, cum Apostolus dicat: *Caritas non inflatur*. Secunda causa non est minus diabolica, qua dicitur, quod regulariter talis preficitur propter lucrum, cum Apostolus dicat ibidem, quod *caritas non est ambiciosa*. Et idem est iudicium, si dicatur tercio quod hoc sit propter concursum populi continuandum ad illam curiam, quia cum hoc sapit inordinate affeccionem propriam, et cum Apostolus dicat, quod *caritas non querit que sua sunt*, manifestum est quod illa prefeccio non consonat caritati. Que rogo caritas foret ignaro preficere unum talem diabolum? Non enim est illi caritas, cum per hoc preficitur profundius filius diaboli; nec est curato populo magna caritas sic preficere sibi diabolum. Constat quidem quod Christus solus elegit diabolum in suum apostolum, sed hoc fecit ex infinita sa-

1. B: *obest mihi*. 4. A in marg.: *Dotacio*. 7. A: *sicut* deest. 9. G: *caritati ergo est*. 14. E: *Sed* deest. 31. EFG: *cum* deest. 37. F in marg.: *Christus solus elegit dyabolum in suum apostolum*. E: *quare Christus elegit diabolum in apostolum*. 37, 38. ABEF: *diabolum istum apostolum*.

24. I. Cor. XIII, 4. 27. I. Cor. XIII, 5. 31. I. Cor. XIII, 5.

piencia et pro fructu tocius ecclesie, quantum inde ordinavit per accidens evenire. Antichristus autem, qui *extollitur supra omne quod dicitur Deus*, ex summa ignorancia preficit millesies talem dyabolum, et cum secundum Apostolum non habet potestatem sicut nec Christus habuit nisi ad edificandum ecclesiam, patet quod talis non est nisi ficta et falsa potestas a dyabolo usurpata. Utile ergo foret ecclesie, quod lex Christi curreret sicut primo, scilicet quod populus instruatur gratis in fide catholica et ex conversacione et doctrina sancta crederet tali preposito et in vite necessariis ex devocione et titulo elemosine provideret. Tunc enim non foret Christi ecclesia cum talibus prelatis dyaboli onerata, nec timor excommunicacionis terreret populum talem prepositum cum bullis in manibus detestari. Antequam ergo lex Christi redeat, non erit ecclesia de talibus hereticis liberata. Omnes autem dicimus quod plus amamus Christum ac suam ecclesiam quam nostram animam vel nos ipsos. Sed vecors desidia patule contradicit. Christus autem fuit contentus humanitus ad pauculas oves domus Israel spiritualiter gubernandum. Papa autem non contentatur de lingua Latinorum, licet proprias linguas ignoraverit regionum, sed cupit preesse Grecie et Hebreis indubie non propter spiritualem profectum anime sed propter lucrum putridum temporale.

Pope's desire to set himself over Greeks and Hebrews.

Capitulum quartum.

Superest videre ex sufficienti testimonio quod sancta ecclesia catholica sub dictis limitibus continetur. Et ne fiat equivocacio in terminis fidei christiane, suppono quod illa sancta ecclesia catholica sit corpus Christi misticum, vinea patrisfamilias vel sponsa Christi, sicut fidelis scriptura sepe meminit. Quo supposito arguo sic: Primo multi reputati ab homine esse capita vel membra sancte matris ecclesie sunt manifesti diaboli in Dei noticia; sed nulli tales sunt vere membra sancte

Many reputed members of the Church are devils.

1. A: *et profectum.* BEF: *profectu;* ib. E: *quam inde.* 1, 2. B: *ordinata.* 2. G: *devenire.* 17. E: *amamus ipsum.* 25. G: *temporalium.* 26. *Capitulum quartum.* AE addit.: *Ecclesia quid est.* 29. EF: *termino.* 31. A in marg.: *Arguitur sic.* 32. A: *fidelis ecclesie;* ib. F in marg.: *Argumentum.* 35. *sunt.* E: *fuerunt.*

3. I. Thess. II, 4.

matris ecclesie, ergo iudicium sic dicencium est hereticum vocans sanctum dyabolicum et econtra. Et confirmacio istius quod Deus non potest a dileccione sua cessare vel novam eligere; sed tales diabolos satis odiet, cum eos post in die iudicii condempnabit. Ergo et modo non dispensatur cum illis ut membris sancte matris ecclesie. Sic enim invito Christo posset hereticus Christum cum diabolo desponsare. Sed que communicacio Christi ad Belial? unde Can. II, 6 ex fide scripture dicit sponsa de Christo: *Leva eius sub capite meo et dextera illius amplexabitur me.*

God ordains for them otherwise than for true members.

Similiter, si deitas tam variabiliter diligat sponsam suam quod ad horam ipsam amplectitur et statim post ipsam summe odiat preveniendo in actibus istis ipsam necessitans ad quecunque fecerit operandum, tunc dileccio deitatis est summe instabilis et incerta, non tantum valens homini quantum valet dileccio creature. Nam homo diligit animum; et si parum peccat, supponens quod ex fragilitate peccavit et postmodum resipiscet, quanto magis Deus qui eternaliter ordinavit, quomodo homines Deum diligerent et ex omnibus creaturis racionabilibus eternaliter adoptat in filios et preparat sponsas sibi. Sicut ergo hec heresis imponit intellectui divino summam blasphemiam, sic et voluntati ac eleccioni sue summam stulticiam.

Christians and heathen alike believe in predestination.

Similiter, nullus fidelis vel ethnicus dubitat quin Deus eternaliter predestinavit quosdam ad gloriam et quosdam prescitos reprobat ad gehennam. Ex quo patenter concluditur quod predestinatis vult infinite magis bonum quia beatitudinem quam reprobis quibus preparat tantam penam. Cum ergo dileccio Dei sit sua desponsacio vel saltem ad ipsam necessitans, videtur quod deitas non sit cum tam turpi et monstruosa femina desponsata. Unde Psalmo XC, 5 Deus alloquitur Christum et sponsum ecclesie et sic ipsam ecclesiam sub hiis verbis: *Scuto circumdabit te veritas eius*, et sic de quatuor particulis quibus ecclesiam muniat. Et patet ex alibi declaratis. Unde ipse diabolus, ut patet de temptacione

2. F: *et econtra* deest. E: *econtra confirmacio.* 6. B: *desponsatur.* 10. F in marg.: *Leva eius sub capite meo.* 11. BG: *et dextera eius a(mplexabitur) me.* 20. EF: *ordinet.* G: *ordinat.* 21. G: *diligent.* 23. A: *intellectum.* 24. AE: *electa.* B: *ele*[e] = *eleccione* (sive *electe*). G: *eleccione sue.* 29. A: *infinita.* EG: *infinitum.* 31. B: *dispensacio.* 34. AE: *Psalmo IX.*

Christi Matth. IV, non tam patenter erravit in hac fide sicut isti heretici.

Similiter, cum humana assercio non facit fidem in ista materia, oportet stare ad fundamentum aliquod stabile ut fidem scripture vel veritatem aliquam per se notam. Sed nulla talis veritas stabilit hanc opinionem sed pocius ipsam dampnat, ergo est tamquam heretica contempnenda.

The pope is not most blessed, because he claims that title.

Assumptum patet ex hoc quod licet populus vocet ipsum *patrem beatissimum* et populum moverat ad eum generaliter sic vocandum, non tamen sequitur ex hoc quod sit beatissimus sed stat quod sit reprobatissimus statim in mortis articulo succedente, quin talis vocacio est sopita; et eodem modo secta saracenica, etsi vocet se fidelem ac prepositos suos sicut Mochametum et modo superstites tantum excellentes tam in patria quam in via, non tamen ex hoc sequitur quod congregacio eorum sit sancta mater ecclesia, sicut non sequitur quod ipsi ex eorum assercionibus sint fideles.

Only God's ordinance matres members. Position of Mohammedans.

Aliqua ergo racio abscondita et a Deo singulariter ordinata facit quod sint membra sancte matris ecclesie. Et illa scio diligenti scrutinio non est nisi predestinacionis gracia. Nam secta Machometi nobis purior, mundo celebrior et philosophia mundana solempnior, contempnit nos ex fide nostra falsum fingere, sicut nos econtra asserimus ipsas affirmare contrarias infideliter. Oportet ergo Deum vel veritatem eternam ab ipso nobis incognitam inter partes sic contrarias veritatem catholicam diffinire. Quid ergo faciat ecclesiam catholicam nisi racio supradicta? Unde magnus Augustinus famosus scrutator istius articuli X De Doctrina Christiana impugnando verba Tyconii fert graviter, quod ipse vocet tam predestinatos quam prescitos corpus Domini bipartitum, quia si sic, tunc sunt corpus Domini et per consequens sancta mater ecclesia. Et cum per idem quodlibet membrum ecclesie sit corpus Domini, omnes dampnandi forent membra eiusdem ecclesie. Ideo dicit

3. G: *subsercio (!)* 5. ABFG: *vel* deest. 9. ABFG: *licet papa.* E correxit. 10. BF: *moveat.* 13. G: *quando talis.* 23. F in marg.: *Secta Machometi.* 23, 24. F: *mundo celebratur.* E: *modo celebrior.* 29. EF: *faceret.* 30. A in marg.: *Nota.* 31. E: *Articuli X;* in marg.: *al. 2, al. 3.* 33. AFG: *tam* deest.

30. Aug. Opp. III, 1, pag. 58. Wyclif, De Ecclesia, pag. 4. Hussii De Eccl. fol. CXCVI[b].

Augustinus III De Doctrina Christiana XXXIII *non ipsum revera corpus Domini esse, quod cum eo non manebit in eternum.* Unde non dubium: vel iste Augustinus moriebatur hereticus vel ista sentencia contraria est nimis heretica.

Similiter, ex fide ecclesie in decretis expressa, quam decretiste et fideles notarent expressius, patet idem. Nam XXXII, q. IV., capitulo *Recurrat* sub sentencia Augustini sic habetur: *Quomodo eadem ecclesia predestinatorum currebat a mundi exordio usque ad apostolos et abhinc usque ad diem iudicii.* Et sequitur: *itaque, sive intus versari videantur sive aperte foris sint, quod caro est caro est, sive in area in sua sterilitate perseverent sive occasione temptacionis tamquam vento extra tollantur; quod palea est palea est, et semper ab illius ecclesie que sine macula et ruga est, unitate divisus est eciam qui congregacionem sanctorum in carnali obturacione miscetur.* Et De Penitencia dist. I[a] capitulo *Ecclesia: Ecclesia Christi est non habens maculam neque rugam neque aliquid istius modi. Qui ergo peccator est aliqua sorde maculatus de ecclesia Christi non potest appellari.* Et De Penitencia dist. IV, capitulo *Si ex bono* sub testimonio Augustini dicitur, quod *non sunt veri Christi disciputi vel christiani, partes ecclesie vel fideles, qui ad horam credunt et finaliter a fide Domini recedunt.* Et eadem sentencia patet spissim in decretis et alibi in tantum quod glossatores, grossi decretiste intelligunt istam fidem, ut patet in glossis dictorum decretorum et specialiter De Penitencia distinccione prima, capitulo *Ecclesia* et De Eleccionibus capitulo *Fundamenta veri militantis ecclesie* et ibi in . . . in Autis (sic) cum multis decretistarum similibus, que non expedit hic narrare, sed hec pauca hic inserui, ut fratres et prelati qui eis credunt de infidelitate notoria ex libris propriis confundantur, et sic cum fratres qui quondam tenuerunt contrariam viam catholicam modo abierunt retrorsum

6. A: *expresse.* 15. B: *extollantur.* 23, 24. E: *viri Christi.* 30, 31. BG: *Fundamenta ubi.* E: *Fundata ubi.* 31. AF: *ibi in;* sequitur lacuna: *(in . . . in Autis; an Authenticis).* 34. B: *credent.* 35. ADEF: *cum* deest; ib. E: *qui eandum.*

8. Cap. II. 9. Decreti Secunda Pars, causa XXXIII, q. III, cap. LXX. 22. Cap. VIII. 30. Vide supra. Ibid. Sexti Decreti, lib. I, tit. VI, cap. VIII. 35. Scriptum post disceptacionem cum Fratribus inceptam.

ad satrapis complacendum, certum est quod nec sunt magis de ecclesia sancta catholica nisi finaliter resipiscant, quam de illa fuerit Machometus.

Capitulum quintum.

Our opponents rely on the court of Rome and specially on John XXII,

Quamvis ista fides de sancta ecclesia catholica sit insuperabilis eciam ab angelo de celo in contrarium veniente, tamen infideles circumpalpitant pro arguciis impugnantibus istam fidem; clamant enim quod curia Romana et specialiter Johannes XXII in multis decretalibus extravagantibus inpugnat patule istam viam. Sed patet ex dictis quod nedum militans ecclesia sed triumphans per impossibile isti articulo, *Contrarius non debet audiri vel credi*, nisi per impossible *adduxerit pro via contraria fidem scripture vel patulam racionem:* . . . ,

but the authority of these is hard to prove. On pope differs from another.

Sed pro dictis illius curie dictum est sepius quod, fundando partem fidei contrariam, in illa adversarius obligat se ad multa: primo ad docendum *ubi illa ecclesia ita dicit*, secundo quod *non solum opinative sed assertive sic loquitur* et tercio stabiliendo illam consequenciam: *Si ecclesia illa sic asserit, ergo verum.* Constat quidem ex facto quod una contrata asserit tamquam probabile, quod si ille papa sic asserit tunc est verum, et in alia contrata sibi immediata asseritur tamquam probabile, quod si iste papa sic asserit, tunc est falsum, et in aliis regionibus neuter istorum paparum subditis asseritur tamquam eque probabile quod si uterque istorum paparum sic asserit (nec est locus auctoritatis superior), tunc est falsum; ideo fidelis inveniret fundamentum fidei prius quam ista curia est fundata.

Sed secundo dicitur per hoc quod iuxta hanc viam nullus homo cognosceret sanctam ecclesiam militantem, et sic cum nemo communicaret cum homine nisi cum noto esse de ista ecclesia, nemo communicaret cum aliquo fratre suo.

Sed hic dicitur ut supra quod fidelis ex fide cognoscit sed non sensibiliter vel demonstrative aliquam esse ec-

1. ABDEF: *cum satrapis;* ib. AF: *certum eque.* 3. A: *quomodo de illa;* ib. E: *Machometus.* Sequitur: *Amen.* 4. A: Cap. quintum. *Solvit argumenta.* 14. Hic aliquot verba desunt. 23. F: *et in illa.* 25. F: *subditur.* 26. A: *quod* deest. 30. G in marg.: 2. 33. F: *illa ecclesia.* 33, 34. B: *cum toto.* 36. EG: *sensualiter.*

Difference between being *in* the Church and *of* it.

clesiam militantem; sed utrum iste vel ille sit persona illius ecclesie, probabiliter ex factis estimat; sed non credit ut fidem hoc vel eius contrarium, adheret tamen evidencius uni parti, sed secundum quod reputat personam propinquius sequi Christum. Et sic iuxta distinccionem famosam *aliud est esse de illa ecclesia et aliud esse in illa ecclesia:* de illa autem est pars predestinata ad gloriam sed in illa est prescitus ad dampnacionem perpetuam. Et sic pars illius ecclesie genuit filios gehenne ac filios patrie, sicut pars istius ecclesie aliqua est genita naturaliter et alia genita est de illis. Totam tamen hanc sanctam ecclesiam credimus quod spiritualiter sit genita de Deo per graciam. Et per istas distincciones et consimiles intelligere possunt qui particulariter delectantur quomodo doctores moderni debent intelligi; multi enim periti locuntur in ista materia et alii tamquam pice.

It is objected that thus a man might be saved in any sect.

Tercio obicitur quod iuxta hunc viam in qualibet secta posset homo salvari et sic non foret iudicandum de Judeis quod forent perfidi, de Saracenis quod forent heretici, de Grecis quod forent scismatici, et sic de aliis sectis per Romanam curiam reprobatis.

So he may if at his death he believes on Christ.

Quantum ad istud, dicitur quod de sectis quibuscunque possunt homines salvari, si non ponant obicem in adiecto, ut nedum in secta Saracenica. Sed de illa possunt esse fideles christiani et sic de quibuscunque aliis sectis nominandis, si in articulo mortis credant dominum Jesum Christum. De sectis autem que sunt contrarie isti articulo eciam usque ad mortem credendum est ut fides quod sunt reprobe et extra sanctam matrem ecclesiam a Deo eternaliter ordinate. Nec est racio quare in lege veteri beatus Job et ceteri sancti consimiles extra gentem Judaicam fuerunt de sancta matre ecclesia, quin sic sit possibile esse modo; ideo sicut secundum Apostolum non qui carnaliter Judei sunt ex hoc salvantur vel dampnantur, sed ex hoc quod confessione christiane fidei sunt Judei, sic nec ex hoc quod homines subditi sunt Romane curie sunt fideles vel infideles sed ex hoc quod subditi sunt legibus domini

2. F: *estimant.* B: *estimatur.* 5. EFG: *proprius.* 7. F: *ecclesia* deest. A in marg.: *esse* < *de* / *in* > *ecclesia.* BE in marg.: *Aliud est esse* < *de ecclesia.* / *in ecclesia.* E in marg.: *Nota.* G: *Nota pulcrum de ecclesia.* 9. AB: *gerit,* 15. *quomodo.* E: *quod ideo.* 18. G in marg.: *3.* 21. EG: *vel Grecis.* 30. B: *reprobi.* 37. E: *sic non.* 38. E: *curie vel fideles.* 39 B: *in hoc.*

Jesu Christi. Unde sicut non habet scintillam evidencie: si Romanus pontifex cum suis cardinalibus sic asserit, ergo verum, ita caret evidencia: si ista curia asserit hominem esse hereticum vel scismaticum vel reprobum, ergo verum. Nam papa Johannes XXII dicitur dampnasse duos fratres Minores tamquam viros reprobos atque hereticos et tamen a probabili ipsi fuerunt usque ad mortem viri catholici atque sancti, ideo a tempore quo ista curia declinavit a Christi sequela, est multis probabile ymmo demonstrabile: Si ista curia ex nuda auctoritate sua sic asserit, ergo falsum; et nihil infidelius quam quod ista curia non posset errare in articulo fidei, sed si quidquam de fide diffinierit ex necessaria Dei assistencia, erit verum. Et sic communicare licet cum infidelibus, ut patet de sanctis apostolis qui tales infideles ad fidem ecclesie converterunt, verum tamen a communicacione vocatorum fidelium Romane ecclesie subiectorum, cum in sua heresi pertinaciter radicantur, oportet cum prudencia declinare.

The Pope's assertions are not evidence of truth, but rather of falsity.

Quarto obicitur: cum gracia facit filios ecclesie, sicut peccatum facit membra diaboli aut eciam infideles, videtur quod homo potest fieri membrum ecclesie, postquam fuerit infidelis, sicut de membro ecclesie potest fieri membrum diaboli. Quis enim dubitat quin Scarioth, quando fuit verus apostolus, fuit eciam membrum ecclesie, sicut apostolus, quando fuit blasphemus atque hereticus, divisus fuit a sancta matre ecclesia.

Objection: A member of the Church may become unfaithful or the reverse.

Hic dicitur quod ecclesia multis modis sumitur scilicet vere et reputative; nuncupative vocatur ecclesia prescitorum congregacio, licet ex nudo errore viancium fuerit de sancta matre ecclesia reputata. Et isti multi secundum famam seculi vocantur ecclesia capitalis, membra ecclesie, licet sint membra diaboli, que ad tempus credunt vel eciam nunc et semper fuerunt infideles. Et

5. AC: *Papa*. Hic incipit Cod. Prag. IV H. 7. 7. AC: *et cum;* ib. E: *cum . . . fuerint.* 8. C: *mortem continue.* B: *continue usque.* 14. F: *licet* deest. E in marg.: *Nota.* 20. G in marg.: *4.* 21. A: *diaboli autem; diaboli* sequitur lacuna. Sed et textus Hussii sic legit. F: *diaboli aut eciam.* In marg.: *Gracia facit filios ecclesie, peccatum membra dyaboli.* 24. F in marg.: *Scarioth fuit verus apostolus.* 28. E in marg.: *Nota, nota.* 31. A in marg.: *Ecclesia multiplex.* FG in marg.: *Ecclesia multis modis sumitur.* I: *Ecclesia quot modis accipitur.* 32, 33. AF: *ecclesiastica capitalis membra.* Hus: *ecclesia capitalis vel membra.* 33. CF: *quia ad.* 34. CF: *fuerint.*

20. Cf. Huss, De Ecclesia fol. CCV[a].

The grace of predestination cannot be lost, but there is an adventitious grace which may be temporary.

Examples. St. Paul and Iscariot.

ista potest esse ecclesia malignancium inproprie vel ecclesia Antichristi, licet nunquam fuerint de sancta matre ecclesia, et sicut de sancta matre ecclesia possunt homines esse dupliciter, vel pure ex gracia predestinacionis a qua nemo potest excidere vel cum hoc ex presenti iusticia, et patet solucio. Nam gracia predestinacionis facit filios ecclesie, quam graciam nemo potest perdere sed solum pro instanti sue incepcionis adquirere, sed preter istam graciam predestinacionis est dare graciam vel caritatem adventiciam que nunc accidit et nunc excidit; et prior gracia facit quodammodo infinitum perfecciorem hominem quam secunda, immo prior facit membra ecclesie sed secunda facit Deo acceptos officiarios temporales. Et patet quod nimis particulariter arguitur: peccatum finalis inpenitencie predestinacioni oppositum privat subiectum esse de sancta matre ecclesia, sicut virtus predestinacionis ponit hominem esse de illa; et ita videtur probabile quod, sicut Paulus fuit simul blasphemus et de ecclesia sancta et cum hoc fidelis atque in gracia, sic Scarioth fuit simul in gracia secundum presentem iusticiam et nunquam de sancta matre ecclesia, cum defuit sibi quecunque virtus quam oportet infundi pro primo instanti esse anime; a qua virtute fidelis non potest excidere. Et tales virtutes habent propria vicia illis opposita; sicut virtutes secundum presentem iusticiam habent vicia secundum presentem iniusticiam illis opposita. Unde quidam videntes habitus priores necessario esse perpetuos vocant illos habitus indeperdibiles et alios deperdibiles per peccatum. Et sic Scarioth licet fuit apostolus, quod est nomen officii, nunquam tamen fuit de ecclesia, sicut Paulus nunquam fuit membrum diaboli, licet fecit quosdam actus actibus ecclesie malignancium consimiles, sed in malicia quoad ipsum Paulum atque ecclesiam minores. Nam in talia peccata dicit Augustinus quod expedit predestinatos incidere. Et patet quod duplex est divisio a sancta ecclesia que heresis nominatur:

3. F in marg.: *De sancta matre ecclesia possunt esse homines dupliciter.* 6. C: *Non gracia.* 7. BCF: *facit fides;* ib. BC: *graciam* deest. 9. E: *sed propter.* 10. AE: *adventicam.* F in marg.: *Gracia vel caritas adventicia.* 12. BCE: *ideo prior.* 14. AC: *ut peccatum.* F: *ut.* 22. A: *infundi* deest. 24. E: *tales virtutes secundum presentem iusticiam.* 26. C: *presentem* deest. 26, 27. A: *oppositum.* 31. A: *nunquam tamen.*

6. Cf. Huss, De Ecclesia fol. CC[a]. 18. Cf. Loserth, Wiclif and Hus, pag. 199—201.

prima indeperdibilis, qualiter omnes presciti sunt divisi, et secunda deperdibilis, qualiter omnes heretici per peccatum deperdibile ab ecclesia sunt divisi. Et istam materiam cognoscerent tam Fratres quam eorum discipuli, antequam ex ignorancia istius articuli *Credo ecclesiam sanctam sic catholicam* taliter in Deum et symbolum blasphemarent. Erubescerent, inquam, tales heretici quod sic in symbolo ecclesie sunt ignari.

Capitulum sextum.

Our opponents say we admitt contradictions.

Sed contra ista dicta instant heretici: Non, inquiunt, est magis inconveniens ad contradictoria attendens quam concedere quod idem simul et semel sit iustus et iniustus, fidelis et infidelis atque hereticus in gracia precipua et acaris et ceteris denominacionibus extraneis contrariis. Ista enim contraria inferunt contradictoria, ut patet logicis, nec ista sentencia dicta de virtutibus et viciis est bene fundabilis sed sine fundacione voluntarie sompniata.

The predestinate are both just and unjust but in different senses.

Hic dico quod repugnat contraria simul et semel inesse eidem secundum idem, et sic denominaciones predicte propter equivocacionem non sunt contrarie, cum secundum philosophum tantum unum uni opponitur, et sic idem homo est iustus ex gracia predestinacionis et iniustus ex vicio deperdibili. Et si queratur huius fundacio, patet quod nullus fidelis sciolus licet ponens predestinacionis graciam hoc negaret. Nam magna est gracia quod Deus predestinavit istum ad gloriam et non potest desinere esse predestinatus; patet quod ab ista gracia vel caritate non potest excidere et cum hoc multi predestinati possunt de facto multipliciter peccare; a quo peccato oportet ipsos excidere et finaliter salvari, patet quod oportet concedere ipsos simul et semel esse iustos et iniustos, et sic de supradictis denominacionibus satis compossibilibus et propter equivocacionem non sibi contrariis, licet denominaciones alie in voce consimiles uni-

6. C: *sic ach et taliter . . . sic blasfemarent.* G: *sic acho;* ib. BE: *et taliter.* 7. A: *tales heresis.* 8. E: *ignari. Sequitur.* 10. A: *ista* deest. 11. CE: *est maius;* ib. A: *a contradictoria.* 12, 13. A: *opponit quod simul iustus et iniustus sit quis.* 12. C: *simpliciter et semel.* 14. *acaris* = ἄχαρις; ib. CF: *extraneis* deest. 27, 28. E: *et non potest non esse.*

voce intellecte sint sibi contrarie. Et sic idem est simul et semel pro loco et tempore iustus iusticia predestinacionis fidelis secundum eandem graciam et graciosus domino ac carens gracia pro eodem instanti. Nec dubitat fidelis quin, si Paulus sit predestinatus ad gloriam, iustum est ipsum vivere, cum sit tam gratus Dèo, tam fideliter sibi serviens secundum virtutem absconditam vel sopitam. Nec est racio quare ponenda foret predestinacionis gracia quin per idem ponenda esset virtus alia que est in predestinato radix vel minera ad virtutes alias adquiribiles et deperdibiles sibi accidentaliter inessentes. Et patet solucio illi qui negat blaspheme predestinacionem Dei et prescienciam omnium futurorum secundum quod Deus dat radices suis predestinatis secundum quas necessitantur ad actualiter virtuosius operandum.

The grace of predestination induces virtue.

Secundo obiciunt quod ex inveterata et infecta radice concedimus omnia ista, sicut in materia de sacramento Eukaristie, quod eadem res est simul panis et corpus Domini, et consequenter negamus notoria argumenta, *ut patet ex dictis in Trialogo.*

The Eucharist is both bread and the body of Christ.

Hic dico, cum utrobique sit consonancia veritatum quod correspondenter dicendum est catholice licet equivoce in materia de Eukaristia et in materia modo tacta. Sicut enim idem pro eodem instanti est iustum et iniustum, sic eadem essencia pro eodem instanti est panis et corpus Christi; ad quod preter dictum Christi valet dictum Apostoli I. Cor. X, 16: *Panis quem frangimus nonne communicacio Domini est?* ubi oportet ex fide supponere quod Paulus accipiendo hunc sensum a Domino ultra alios et precipue errantes in ista materia fuit divinitus inspiratus. Ideo in principio capituli notat prophetice quomodo in ista materia sicut in aliis oportet hereses esse. Supposito ergo quod dictum verbum Apostoli sit infringibiliter verum quero ab heretico adversante utrum Apostolus de illo pane sic loquitur ante consecracionem eius vel post; quod si hereticus in isto mussitat ut ignarus, audacter dico sibi quod post consecracionem

1. B: *sint sibi.* 2. C: *iustus et.* 9. ABEFG: *est.* E in marg.: *Nota.* 10. A: *munera.* 12. ABF: *negant.* G: *illis qui negant.* 17. G in marg.: 2. 19. A in marg.: *Eukaristia.* B in marg.: *Eadem essencia pro eodem instanti est panis et corpus Christi.* 33. A: *prophetico quomodo sicut.* 37. A: *et isto.*

21. pag. 247 et seqq.

panis dixit Apostolus istud verbum, tum quia aliter foret falsum et impertinens dictis suis, tum eciam quia in sequenti capitulo, cum dicit hanc consecratam hostiam realiter esse panem; unde Greci usque hodie simul consecrant unum panem et illum fractum communicant ecclesie circumstanti.

St. Paul's words shew that the body of Christ is not broken.

Supposita ergo veritate huius evangelii patet ex verbis Apostoli quod ille est panis quem frangimus et per consequens non ydemptice corpus Christi. Sic enim sacerdos in celebrando frangeret caput Christi, collum et dorsum, ergo quamlibet partem eius usque ad divisibile, ultra quod arte apotecaria aliquod suum frangibile in mortario potest frangi, quod pars adversa ymmo fidelitas christiana negat competere corpori Christi. Sed hic subterfugiunt heretici multis modis:

Primo, inquam, dicunt quod panis de quo hic Apostolus recordatur, est panis vivus qui de celo descendit et sic est natura divina, ut evangelium Johannis sepe testatur et sic frangitur in symbolis; et sic loquitur Dionysius cum Grecis aliis.

It is heretical to say that the body of Christ is sun in the Eucharist, much more that is broken.

Hic quero, ab istis hereticis an sequatur: Panis iste frangitur in symbolis, ergo panis iste frangitur. Si valet consequencia et antecedens est dictum fidei, tunc consequens est fidele, et sic sacerdos frangit naturam divinam et quodlibet membrum Christi ultra minucias, consequens vere reputatum hereticum a Romano pontifice et ceteris sciolis, quia, ut vere inquiunt, hereticum est quod homo videt in eukaristia corpus Christi oculo corporali, multo magis vel a pari foret hereticum quod homo frangat corpus Christi in tali hostia.

If Christ's body is broken symbolically the symbol is bread.

Similiter; si corpus Christi frangitur in symbolis, queratur que sunt illa symbola in quibus corpus Christi sic frangitur, si sequantur Dionysium et Grecos alios, dicendo quod est panis, ut dicunt scripture alie et sensus edocet: Ad quid ergo oportet ponere ex hiis verbis Apostoli quod corpus Christi vel natura divina sic frangitur, cum sufficit quod illa symbola sic frangantur. Et

1. G in marg.: *Panis qui est sacramentum qualis sit.* 3. A in marg.: *Hostia non est ydemptice corpus Christi.* 4. EG: *regulariter esse.* 4, 5. E: *unde — panem* deest. 4. C: *simul* deest. 12. BEF: *aut quod suum.* 13. E: *mortaria.* 21. A: *Hic quero si an sequatur.* E: *Hic queres.* 22. A: *Sed valet.* 27. C: *et ab aliis sciolis.* 28. A in marg.: *Non frangitur corpus Christi.* 28, 29. C: *oculis corporalibus.* 30. CF: *frangit.* 32. G in marg.: *Symbola in sacramento non sunt panis.* 33. C: *sic* deest. 34. A: *dicendum.* 35. C: *edocet* deest. B: *docet.* 37. E: *cum — frangantur* deest.

patet attendentibus, quomodo iste rime heretice sunt contrarie sibi ipsis. Veritas ergo est quod sanctus Apostolus a Spiritu Sancto edoctus loquitur de vero pane communi alteri pani non consecrato simili. Et nihil verius quam quod nos sacerdotes frangimus illum panem, sed ad denotandum nobis quod in verbis Christi quibus dicit quod iste panis est corpus suum non in predicacione ydemptica sed in predicacione secundum habitudinem utitur sanctus Apostolus predicacione consimili in hoc dicto, dum asserit quod ille panis quem frangimus sit communicacio corporis Domini. Si autem communicacio corporis Domini intelligatur formaliter, tum certum est quod ille panis non est ydemptice vel essencialiter illa communicacio sed illa communicacio causatur materialiter ab illo pane, ac si Apostolus intenderet quasi multos sacramentaliter comedere panem sic fractum, sic ipsos communicare corpus Domini, cum ille panis secundum figuram vel habitudinem sit corpus illud. Nec oportet multum instare in isto, quia omnes heretici supposita fide scripture nesciunt subterfugere istum sensum.

St. Paul uses the words in the same sense as Christ.

The bread is Christ's body figuratively.

Sed tercio arguitur contra predicta de ecclesia quod non subiacet eleccioni humane quemquam eligere vel instituere partem ecclesie. Et loquor de tali eleccione vel institucione que facit membrum ecclesie, quia quam primo quis vivit predestinatus a Deo esse membrum ecclesie, sic appropriate a Deo membrum ecclesie. Nec potest esse aliud vel superius eius membrum. Quomodo ergo eleccio cardinalium facit papam esse caput ecclesie? Hic videtur mihi salvo iudicio meliori, quod Deo est proprium facere hominem quodcunque membrum ecclesie. Et sic elecciones tales sapiunt manifestam blasphemiam. Et hinc, ut patet in principiis epistolarum Petri et Pauli, exprimunt, quomodo vocati sunt servi atque apostoli domini Jesu Christi. Christus enim ex sua gracia vocavit eos vocacione interna ad tale

Election by cardinals does not make the pope head of the Church.

2. F: *Veritas autem.* 4. CFG *consimili.* 5. B: *quod* deest. 6, 7. BC: *nullus dicit.* 11. A in marg.: *communicacio corporis Domini.* 16. CE: *quam multos.* 18. E: *sit* deest. 22. A in marg.: *3° arguitur.* B in marg.: *3. Eleccio;* ib. B: *contra dicta.* 23. F in marg.: *Eleccioni humane quod non subiacet quemquam eligere vel instituere partem.* 24. C: *ecclesie* deest. 27. EF: *sic approvriate — ecclesie* deest. 35. F in marg.: *Vocacio apostolorum.*

22. Cf. Hussii, De Ecclesia fol. CC.

ministerium et non pompant quod sint capita vel membra ecclesie, licet ex inspiracione sciverant ita esse. Sicut enim Deus vult horam mortis nostre atque diem iudicii esse nobis absconditam, sic vult predestinacionem partis ecclesie esse nobis absconditam, ne forte homo prorumpat in vitam temerariam nocens ecclesie, ex hoc quod reputat se esse tantum membrum ecclesie, cui est impossibile condempnari. Ex minori namque reputacione pape et multi alii blasphemarunt; apostoli vero quibus fiebat de hoc revelacio preventi sunt ex Dei gracia, ut sint humiliter et generaliter virtuosi. Et patet quod nemo debet accipere temporale premium vel honorem sub racione qua est tantum membrum ecclesie sed sub racione qua notorie ministrat in suo officio ad edificacionem eeclesie et hoc secundum illam mensuram qua in tali ministerio foret humilior. Et patet consideranti cursum vocate presentis ecclesie, quod non est eleccio regulariter prelatorum ecclesie sed eleccio eorum ad dotacionem vel dominium temporale. Et totus iste error est per falsos fratres ut plurimum defensatus et refrigescencia caritatis, ut patet ex condicionibus eius sedecim, est in causa quare talis falsa eleccio est inventa. Nam qui vere haberet illas condiciones sedecim, eleccionem huiusmodi abhorreret.

God wills that we should not know who is predestinate.

Capitulum septimum.

Et ex istis evidet quam proditorie fratres habent se ad dominos episcopos et populum regnorum que inhabitant, non solum in furto puerorum nec solum in spoliacione pauperum vel gravacione antichristiana patriarum, sed quod plus ponderandum est, in predicacione frivola auditorum, in difamacione subdola Christi ecclesie triumphantis et fidelium legis Domini servatorum, *ut patet in suo concilio Terremotus*, sed omnino

Wickedness of the friars in urging war on behalf of rival popes.

3. AC: *voluit;* ib. Codd.: *diei.* 4. AC: *voluit;* ib. C: *parte.* 5. CF: *eam nobis.* 8, 9. CF: *an est.* 9. C: *papa.* 10. G in marg.: *Papa per homines non potest statui pro capite ecclesia.* 10, 11. G: *ex Christi gracia.* 11. A in marg.: *Stipendium accipere racione officii que sit racio. Nota studiosissime.* 16. C: *quomodo in tali.* G in marg.: *Honoris aut officii sucipiendi.* 18. F in marg.: *Eleccio ad quid.* 21. C: *refulgencia.* 26. A in marg.: *Bellum;* ib. B: *quod proditoria.* 28. A in marg.: *Furtum puerorum. Spoliacio. Predicacio frivola. Difamacio.* 33. F: *consilio.*

33. De Concilio Terremotus cf. Fasc. ziz. pag. 272—285.

in provocacione, taciturnitate vel palliacione populi ad bellandum. Nam non solum tacent bellorum pericula dominis explicare sed palliant per sophisticacionem diaboli quod bellare sit licitum ac meritorium. In cuius testimonium fratres concomitanter ad armigeros sunt armati et spissim in bellis cum dominis ad consulendum et animandum sunt ex communi eorum consilio seminati et *diviso capite Antichristi* hec membra diaboli dividuntur, maiori parte ut dicitur tenente cum Roberto Gibbonensi et animante multipliciter suos subditos ad debellandum, reliqua autem parte hortante multipliciter partem adversam ad contra Christicolas rebellandum. Et ita, sicut divisi sunt ut plurimum a fide scripture, ita excitant ut membra fidelium corporaliter dividantur; per quod manifeste prenosticant cuius sunt filii. Nec dubium quin regna non erunt pacifica, antequam hoc seminarium dirigente lege Domini sit expulsum. Et quia condiciones sedecim caritatis, ut patet ex dictis, edocent que facta sunt licita et que heretica contra Christum, ideo ex illis probatur quod bella que fiunt communiter sunt blasphema, supponendo ut fidem, quod illicitum est bellare nisi ex caritate quam bellans haberet ad personam vel populum debellatum, nam per se notum debet esse fidelibus quod quilibet debet diligere eciam inimicum et quod omnia in caritate debent fieri. Quo supposito patet ex prima condicione quod illicitum sit Angliam sic bellare. Nam *caritas* generaliter et complete *paciens est, non reddens malum pro malo vel maledictum pro maledicto, sed econtrario benefacit.* Cui regule evangelice bellantes notorie contradicunt. Si enim humiliter sufferrent iniurias ymo infinitum leviorem pugnam quam pacientur in purgatorio vel in inferno non sic exteros ad actus bellicos provocarent.

England should take no part in the war.

Et cum secundo *caritas sit benigna*, patet quod ignis Sancti Spiritus in sic bellantibus est extinctus, cum sibi stabiliunt tamquam principium, quod debent nocere

1, 2. C: *debellandum; nam solum.* G: *debellandum.* 8. *hec membra.* A: *humiliter.* 9. BG: *dividuntur in.* 17. BF in marg.: *Caritatis condiciones sedecim.* 19. B in marg.: *Bellare est illicitum nisi ex caritate.* 20. F in marg.: *Bella que fiunt communiter sunt blasfema.* 22. F in marg.: *Si licet bellare christianis.* 24. A: *diligere eciam diligere.* 26. ACDEF: *supposito patet quod.* 27. E: *Contra bella nota.* B: *debellare.* 33. ACDEF: *per exteros;* ib. AF: *provocaret.*

34. I. Cor. XIII, 4.

adversariis quomodocunque per callidas insidias nocere poterint. Sed que heresis eciam magis diabolica. Fratres autem consenciunt omnibus istis operibus vel colorando per sua sophismata vel tacendo.

Et cum secundum condicionem terciam *caritas non emulatur*, queso ubi est magis innata invidia quam inter regna sic contra se bellancia?

Et cum *caritas non agit perperam*, patet quarto ex facto bellancium, quam spissim iniuriantur proximos sua temporalia spoliando, habitacula comburendo et ipsos quantumcunque callide et inmisericorditer sufficiunt occidendo. Numquid credimus quod ista impietas et vindicta sit blasphemia contra Deum?

Et cum quinto *caritas non inflatur*, patet quod illi bellantes qui letantur et pompant, cum malefecerint ex luciferina superbia, caritatis ad proximum sunt expertes.

Et cum sexto *caritas non est ambiciosa* patet quod sic bellantes et tam ambiciosi honoris mundani et lucri iniusti temporalium sunt a caritate extranei atque stulti. Quid enim stulcius quam pro caducis istis temporalibus, que habita nocent homini, tam laboriose contendere et caritatem ac virtutes alias, que ducunt ad patriam tam infinitum plus preciosas dimittere. Revera nulla est maior stulticia, sicut est manifesta stulticia homines desinere esse Dei adiutores, ducentes se et fratres per viam virtutum ad patriam et incipere esse diaboli carnifex, trahentes tam se quam proximos ad gehennam.

Et cum septima condicio caritatis sit quod *non querit que sua sunt* sed que Jesu et sue ecclesie sunt edificatoria atque utilia, quomodo sic bellantes ex caritate cupiunt lucrum et honorem proprium et honorem Christi ac utilitatem sue ecclesie pretermittunt?

Octava condicio cum *caritas non irritatur* quomodo bellantes et magnates precipue propter leve verbum quod sonat in depressionem sui honoris mundani, ad tantam iracundiam provocantur quod se ipsos et multa millia sui generis cum eorum temporalibus destruunt et confundunt? et finis ultimate pro tali labore fatuo adqui-

8, 9. E: *ex parte bellancium.* 12. ABEFG: *quod* deest. 13 BE: *blasphema.* 20. C: *enim* deest. 22, 23. *tam infinitum.* C: *causa infidelium.* 26 AE: *in opere esse.* 29, 30. B: *et sunt edificatoria.* 30. *quomodo.* A: *modo* deest. 33. C: *Et cum octava condicio caritatis sit quod.* 37, 38. ABCEF: *confunduntur.*

17. I. Cor. XIII, 5.

situs, est quod de suis tantum destruunt plus vel minus; et totum sonat in dampnum bellancium et sue anime detrimentum.

Nona autem condicio caritatis est quod *non cogitat malum*, hoc est non cogitat cum sinistra intencione male facere alicui; sed totum studium istorum bellatorum stat in isto quod machinantur die ac nocte tam cogitacione quam voluntate quomodo possent confundere suos proximos adversantes; quomodo ergo tales quorum studium est ad tantum facinus sic attentum dimissa cogitacione de Dei honore et edificacione sue ecclesie, quomodo, inquam, tales sunt fideles operarii Dei sui?

Et cum decimo *caritas non gaudet super iniquitate*, isti autem bellantes habent summum gaudium, cum malefecerint et iniquissime adversarios suos depresserint, quomodo ergo consonat caritati?

Undecima condicio caritatis est quod *congaudet veritati*, isti autem bellatores, cum iusto Dei iudicio depressi fuerint et non acciderit ut volebant de iusto Dei iudicio, summe dolent, quomodo ergo tales Deo digne dicerent et orarent: *Fiat voluntas tua?*

Et cum duodecima condicio est: *Caritas omnia suffert*, quomodo sic bellantes nutriunt caritatem qui depressionem mundani et vanissimi honoris non sufferent humiliter propter beatitudinem adquirendam?

Et tercio decimo cum *caritas omnia credit* et isti bellantes credunt infidelissime quod expressio illicita suorum hostium cedet illis ad comodum, quomodo, inquam, nisi infideliter destruit caritatem?

Quarto decimo *caritas omnia sperat* cedere sibi ad bonum beatitudinis possidendum, sed tales bellantes desperant infideliter in effectu, cum dicant in opere quod tota mundi nequicia ipsis auget et procurat penam perpetuam.

Et cum decimo quinto caritas *omnia sustinet*, quomodo sic bellantes non deficiunt a sustinencia humili

8. E: *ac voluntate.* 9. C: *suos* deest; ib. CEFG: *adversantes ergo etc. ergo tales.* B: *adversantes ergo tales.* 17. G: *quod* deest. 18. BG: *bellantes.* 19. A: *occiderit.* 23, 24. AE: *depressione.* 24. G: *sufferunt.* 27. B: *debellantes.* 30. A: *Decima quarta.*

13. I. Cor. XIII, 6. 22. I. Cor. XIII, 7. 26. Ibidem. 30. Ibidem. 35. Ibidem.

sue iniurie, sperando quod vindex Deus ad suam beatitudinem vindictam capièt de iniuriis sic illatis?

Et decimo sexto, cum *caritas nunquam excidit* propter quascunque iniurias iniuste illatas, quomodo sic bellantes propter stercus temporalium vel honorem putridum caritatis fraterne tam subito sunt expertes?

This war violates all the sexteen conditions of charity and its advocacy is a damnable sin,

Ex istis sedecim condicionibus cum facto bellancium patet clarius quomodo nec in fide nec spe nec caritate debite perseverant. Istam autem fidem predicarent fratres bellantibus, cum certum sit ex fide quod tacendo propter placenciam bellancium et lucrum adquirendum suo claustro mardoso constituunt se dampnabiles per consensum et reos occisionis et dampnacionis plurimarum animarum et per consequens eius tacencia in viro, qui debet ex officio istud cognoscere et populo propalare est peccatum dampnabile hereticans fratrem et sacerdotem qui debet istud periculum anime in penam perdicionis vite proprie ostentare.

Capitulum octavum.

War may sometimes be lawful but this is when it proceeds from charity.

Sed contra istud sicut contra dicta de ecclesia arguunt heretici multis modis. Assumunt enim ex decursu legis veteris quod bella sunt licita ac meritoria. Quare ergo non licet nobis bellare pro defendenda iusticia, cum per istam viam nobis multa prospera successerunt?

False defence of the present war by the friars.

Hic dico, concedendo, ut sepe, quod bellare sit licitum sed periculosum, quia dampnabile nisi ex caritate processerit. Unde Fratres erubescerent de ista duplici et infami argucia: *Bellare est licitum, ergo regnicolis nostris licet bellare secundum seriem qua nunc bellant.* Si in tempore legis veteris licuit quibus Deus precepit infidelem populum debellare, ergo modo tempore legis gracie licet dimissis istis circumstanciis fidelem populum debellare. Nam tempore legis veteris Abraham, David

1. E: *vindex est.* 3. BF: *excidet.* 8. C: *patet clarius* deest. 9. F: *perseverent;* ib. Codd.: *Iste.* 13. FG: *occasionis.* 14, 15. B: *quidem ex.* 15. A: *in populo.* 17. A: *in inpenam.* BCEF: *est in penam.* 18. ABCDEF: *vite* deest. 19. *Octavum.* A: *argumenta contra ecclesiam.* A in marg.: *Quod fratribus bellare licet argumenta.* 20, 21. F: *arguerunt.* B in marg.: *Bellare est licitum.* 24. BCF: *per illam.* 26. Codd.: *Sed quia periculosum* AF in marg.: *Bellare est licitum sed periculosum.* 27. ADEF: *processit.* 31—33. B: *ergo — debellare* deest. 33. *David.* ABCF: *Dei.* EG: *Deo.*

3. I. Cor. XIII, 9.

et ceteri Dei pugiles erant *thauri* et nunquam pugnarunt licite nisi in causa Dei et caritative expugnando infideles, secundum quod a Deo fuerant inspirati. Tempore autem legis gracie cuncti fideles debent esse *altilia* conversacione et humilitate granum frumenti pasca que Deus occidit ad pascendum spiritualiter in virtutibus viatores, ut parabolysat evangelium Matth. XXII. Sic ergo conceditur cum sufficientibus et plenis circumstanciis quod contingebat patribus legis veteris quod licitum sit bellare, sed deficientibus circumstanciis rectificantibus bellare, ut bellatur communiter, est venenum.

Advocates of war talk of our successes but there is a great set off.

Et quantum ad prosperitatem mundanam contingentem nobis Anglicis ex bellis crebris, patet quod est leve verbum, ac si infidelis illud quod dubitat balbutiret. Nam per talia bella sunt multi de nostris tam corpore quam anima perditi ad infernum; est eciam gens superbior et proclivior ad bellandum, et tercio cum regiones alie exasperantur ex nostro insultu, cum non obliviscuntur nostre iniurie, thaurizant nobis vindictam magnam atque multiplicem, quam cito viderint non arridere nobis prospera sed domini subtrahunt manus adiutrices quod pro nostro crimine contingit faciliter evenire. Dicat ergo frater si scit utrum noster exercitus generaliter sit in caritate et sic dispositus ad caritatem Dei iniuriam

Is our army in charity and our cause approved by God.

vindicandum. Dicat secundo, utrum causa pro qua pugnatur sit iusta Dei causa et divinitus approbata, et dicat tercio si scit utrum revelacio sit facta nostro capitaneo vel alicui de suo populo, ut populus adversans ex vindicta et voluntate Domini sit prostratus. Et cum oportet fratres in omnibus istis ex ignorancia stulte stare, patet quod consulens ad hanc periculosam viam, relicta vita secura et meritoria paciendo, consulit ut membrum diaboli, ac si preappeteret partem questus vel temporalium in Anglia relictorum ultra quam salutem anime occisorum.

Our opponents say the war is on of self defence.

Secundo arguitur quod iuxta notum per se principium licitum est vim vi repellere, sicut enim serpentes et irracionalia impetunt in homines, dum ex causa ali-

1. A in marg.: *Thauri.* 4. A in marg.: *altilia.* 5. FG: *grani.* C: *grano.* 6. B: *occidat.* 10. G: *licite sit.* 17. C: *protervior.* 19. E: *maximam.* 22. A in marg.: *Frater. nota causas iustas belli.* 23. E: *frater* deest. 25. C: *dicat ergo utrum.* 36. A in marg.: *Secundum argumentum. Vim vi repellere decet.* G in marg.: 2. 37. ABE: *sic enim.*

1. Cf. Serm. III, 101, ubi W. eodem exemplo utitur.

necessary to anticipate the attack of our enemies.

qua eis nocent, sed inimici nostri excitati faciunt latenter nobis multas iniurias, et in casu quo eos non invaderemus, facerent intollerabiles iniurias, destruendo ecclesiam Anglicanam. Ergo de lege nature pro maiori bono expedit gentem nostram suos adversarios previe expugnare. Qui ergo consulit vel dicit oppositum, est regni proditor impediens eius honorem et commodum et per consequens tamquam regni adversarius penaliter pertractandus.

Force may be repelled by force, but it does not follow that we may always invade those who might invade us.

Hic dico quod ista blasphema argucia non sonat in sequelam humilis paciencie Jesu Christi, cum exemplum vite sue despicitur et ad insultum animalis irracionalis attenditur. Conceditur ergo quod licitum et laudabile est vim vi repellere, cum deitas inimicos suos despiciat, ipsos quandoque previe prosternendo; sed non ex hoc sequitur quod quilibet debet invadentem suum invadere, quia sic paciencia martyrum deperiret, et Christus foret culpandus ex paciencia sua Luce IX et Joh. XVIII. ubi si voluisset posset faciliter inimicos suos stravisse et se de eis atrociter vindicasse, ymmo cum grossi decretiste exponunt hoc morale *licitum est vim vi repellere:* Hoc, inquiunt, est verum in continenti et cum moderamine inculpate tutele et aliter non est verum de viatore paciente iniuriam vel pugnante. In continenti autem addunt, quia diu post evasam vel illicitam iniuriam vis contraria non mitigaret iniuriam insultantis, cessat causa quare passus repelleret diu post iniuriam taliter invadentis. Et quantum ad aliam particulam, patet quod omnes decretiste vel viventes in seculo nesciunt regulariter tutelam ut inculpabilem mensurare, cum securius esset instar Christi vindictam a Domino humiliter expectare. Ideo sic loquentes nesciunt describere tutelam huiusmodi inculpatam, cum valde sit culpabilis, qui viam securam atque meritoriam dimittit ac viam perplexam non exemplatam a Christo propter irritacionem vel superbiam caritati contrariam induit; et blasphemus est qui proprietatem vermis vel bestie adaptat sibi contra Christi pacienciam et exemplum de Christo tam medicinale et salubre infideliter pretermittit. Per hoc enim

1. BCG: *illis nocent.* 5, 6. B: *Quis ergo.* 6. C: *dicit et consulit.* 8. B: *personaliter pertractandus.* 9. A in marg.: *Responsio.* 13. A: *est* deest. 18. A: *si posset posset;* ib. A: *faciliter* deest. 19. A: *atrociter* deest. 20, 21. C: *Hoc exponunt licitum est vim in contingenti.* 22. A in marg.: *Tutela inculpata.* 24. E: *vel illatam.* 29. C: *tutelam nec;* ib. B: *cuius securius.* 30. E: *ad omnia humiliter.* 35. E: *et* deest. 36. *vermis.* AE: *promis;* ib. C: *adoptati sibi.*

concludere posset omnem ferocitatem, coitum vel passionem virtuti contrariam esse licitam atque meritoriam quia bestie sic agunt. Esto ergo quod inimici nostri de regnis exteris faciant nobis multas latentes iniurias, sed doceat frater quod ex precedente nostra iniuria non fuimus causa, unde inferentur iste iniurie atque plures. Doceat secundo quod inferre multas iniurias propter unam illam foret corpori nostro vel anime nostre medicina, ymmo quod ex humili paciencia non forent hostes tam anime quam corporis amplius superati, cum ex humilitate huiusmodi Deum specialem habuerimus adiutorem, tunc moveret fratris evidencia ad taliter invadendum. Et sic foret tollerabilius quod omnes basilice fratrum religiosorum regni nostri forent destructe, quam virtus humilitatis foret sic perdita et gens nostra foret sic ad vindictam culpabilem irritata. Unde fratres locuntur ac si non foret aliud seculum, in quo populus premiandus mercedem acciperet pro paciencia humili hic in via, vel quod Deus noster dormit remunerando suos fideles secundum formam virtutis evangelice paciencie pacientes. Racio autem quare populus regni nostri non acceptat hec dicta evangelica est quod fratres et prelati alii qui nutrirent eos tam publice quam private in ista fide scripture vel omnino tacent hanc fidem vel contra illam obiciunt vel gentem nostram seducunt per extraneas et adulatorias ducciones.

Let us be sure we have not given cause to our enemies and that attack is the best way to overcome them.

Sed tercio arguitur quod iuxta hanc viam omnes fratres et prelati nostri forent ex consensu culpabili tamquam heretici condempnandi. Sed quid inprobabilius, cum summi doctores et sancti istam sentenciam tacuerunt, ymmo ex sciencia astrorum ad invasionem Francie ad magnum honorem regni nostri multipliciter suaserunt.

It is said that prelates and doctors approve the war.

Hic patet quod iste obiectus est nimis levis et tenuis liniens adulacionis oleo capita cleri nostri. Unde plus crederem viro dicenti clero Anglie quod qui ipsum a culpa taciturnitatis in isto excusare satagunt ipsi clerum et populnm suum seducunt, cum certum sit quod multus clerus Anglie si non omnes sunt notabiliter culpabiles, sicut a probabili sunt plurimi dampnati. Si enim caritative amarent regnum nostrum quoad bonum anime et

This is mere flattery of prelates who fail to speak truth to our rulers.

3. BCE: *ita agunt;* ib. B: *quod* deest. 4. A: *iacentes*. C: *latantes*. 18. C: *et pro*. 22. B: *nostri* deest. 27. A in marg.: *Argumentum 3m*; G in marg.: 3. 30. B: *summi sacerdotes, doctores*. 31. A: *ex consciencia*. 36. BG: *cleri*. 40. C: *anime* deest.

plus animas exterorum quam corpora, honores vel bona nostrorum, deberent crebrius et acute dicere dominis nostris tam publice quam private illam fidem evangelicam de caritate et ex Dei gracia aliquos mitigarent, ymmo cessante adulacionis oleo dicerent regi nostro et suis proceribus quomodo secundum caritatis regulas inciperent in regno proprio secundum fidem scripture de possessione cleri nostri salubriter ordinare; cum enim non debent impugnare exteros nisi titulo caritatis, sed omnis caritas incipit a se ipsa, patet quod primo ex causa multiplici nostri proceres inciperent ordinare pro temporalibus cleri nostri, tunc enim haberent paucum clerum, purum, utilem et salubrem. Et non dubium quin forent ut plurimum ab invasione hostili ex causa mitigati. Illa enim foret magis ordinata caritas plus graciose respiciens regnum quod rex acceperat gubernandum; et tunc filii et nepotes nobilium, ymmo omnes incole regni nostri forent plus ut olim circa agriculturam regni fructiferam occupati, ut Beda declarat in epistola ad Egbertum.

Our rulers would be better employed in reforming the endowments of the clergy.

Et quantum ad sanctos et magnos doctores qui tacuerunt istam sentenciam, certum est quod Deus in hoc eos non laudat simpliciter nec coronat, ymmo si per impossibile haberem tantam noticiam disposicionis astrorum, quod applaudet genti nostre exteras invadenti, tacerem ex illa disposicione nostrum populum ad bella huiusmodi provocare, sciens quod et si gens extera ex superbia et peccatis aliis satis meruit flagellari, cum nec nobis nec alicui est licitum induere nos ad illud flagellum nisi habuerimus ad hoc preceptum divinum. Sed in omnibus istis considero quod error fratrum in fide scripture inducit totum populum in errores alios ampliores. Et patet quod ambe partes fratrum divise ad divisionem sui capitis vel magistri sunt in maiori parte heretici, spoliantes regna que inhabitant tam de populo quam de thesauro ad sese altrinsecus occidendum. Sed notet fidelis quomodo fratres non prosecuntur in opere quod verbis hereticis populo clamant faciendum. Isti autem ypocrite fingunt nimis heretice affinitatem blasphemam inter Christum, Deum et hominem, et

Even if the stars shewed approval of invasion I would not advice it unless God bade me.

1. AB: *exteriorum*. 4. BF: *ideo ymmo*. 12. ABDEFG: *haberet*. 19. F: *epistolis*. 20. A in marg.: *Ad 2m. Disposicio stellarum fit pro bellis*. 22. A: *non* deest. 23, AF: *haberent;* ib. BCF: *totam noticiam*. 26. B: *quod* deest. 27. B: *meruerit;* ib. A: *fagellacium*. 32. A in marg.: *Fratres heretici*. 36. E: *notet fides*. 37. F: *quam verbis*.

diabolum patrem suum, cum dicunt Jesum nostrum esse cum diabolo tamquam sua ecclesia desponsatum, et sic licet eis ex illa affinitate diabolica omnem legem Christi infringere et quomodocunque voluerint, dum tamen caute agitati per patrem suum predestinatos, ecclesiam, perturbare. Et iste videtur summus gradus heresis quam detegere unquam aliquis hereticus presumebat. Et sic breviter quomodocunque de bellis vel aliis heresibus fabulantur, currunt tacite ad patrem suum diabolum, implicantes quod ipse ex affinitate cum Christo talem licenciam ad sentenciam auctorisat, et sic per istos ypocritas nisi Deus adiuverit per membra sua fidelia confundetur puritas legis Christi. Nec valet ista infamis hereticorum argucia, quod Christus et diabolus gignunt omnes istos iehenne filios et diabolus tamquam sponsa, cum Christus dat ecclesiam et omnia bona illorum filiorum naturalia tamquam sponsus. Oporteret enim istos hereticos fundare concordiam in animo taliter sponsatorum, licet constat quod nec sciunt nec possunt confederacionem Christi et diaboli stabilire.

The friars make out the devil to be Christ's bride.

1–5. EF: *cum dicunt — patrem suum* twice. 5. I: *ecclesiam* deest. 7. BEFG: *presumebatur*. 10. FG: *cum ipso*. 13. C: *confutatur*. 19. F: *scisciunt*. E: *Explicit de fide catholica*.

De Ordine Christiano.

Capitulum primum.

Does the gospel ordain one pope?

Ad declarandum veritatem fidei et cum hoc errorem perfidie Christi ecclesiam perturbantem moventur quidam fideles videre *si ex evangelio doceri poterit quod sit unus papa Christi vicarius hic in terris.* Et supposita fide integra que de Petro in evangelio est inserta videtur quod ex fide quam evangelium de Petro exprimit ista sentencia non docetur. Cum autem sit consequencia figuralis: Petrus per ordinacionem Christi extollebatur sic super apostolos, ergo oportet esse unum papam sic super episcopos extollendum, videndum est de extollencia Petri super ceteros et de pape ficta extollencia super cunctos episcopos.

(1) Was Peter above other apostles? (2) is the pope above other bishops?

Et primo memoranda est hec fides quam docet Apostolus Gal. II, 9 quod *Jacobus, Petrus et Johannes* qui erant principales apostoli *dederunt dextras societatis Paulo et Barnabe*, et quod illi apostoli, conferentes cum Paulo, nichil sibi contulerant. Ex quo videtur quod nec scienciam nec potestatem nec apostoli dignitatem sibi contulerant, quia per ante plene a Domino habuit omnia ista tria; *Raptus enim fuit prius ad tercium celum.* Et habuit scienciam, ut probabiliter supponitur, Petri noticiam excedentem. Et confirmari potest hec evidencia ex con-

James, John and Peter gave the right hand of fellowship to Paul and Barnabas, but conferred neither knowledge, power nor apostolate on them.

1. A: *Incipit tractatus de ordine christiano. Cor* (= *correctum*). B in marg.: *De Ordine Christiano.* 3. A: *et ocm* = *ocium* (sic). C: *et omnem.* E: *et circa errorem.* B: *et omnem errorem.* 8. A: *quod* deest. 9. A: *doceri; sed cum.* 12. A: *supra;* ib. E: *videndum esset.* 13. E: *supra.* 14. D: *ceteros cunctos.* 15. A: *memorandum est quod fides.* B: *quod hec fides.* 18. BCDE: *Paulo etiam Petrus.* B in marg.: *Paulus beatus a nullo apostolorum videtur cepisse apostolatum.* 22. AB: *prius* deest.

22. II. Cor. XII, 2.

Paul's wisdom.

James above Peter in some points.

fessione Petri, II. Petri ultimo, ubi confitetur Paulum esse *carissimum fratrem suum et datam sibi sapienciam*, quam nec de se ipso nec de alio sic extollit. Paulus eciam I. Cor. XV, 10 confitetur quod *plus omnibus laboravit;* et cum labor iste fuit tam meritorius, tam convertendo tot gentes quam tot populis tam diutine predicando quam eciam tanta passione scribendo tot epistolas, quia quatuordecim, que tantum prosunt ecclesie, est multis evidens quod Paulus ceteris apostolis magis meruit, et quod sit modo in celestibus plus beatus. Et quomodocunque sit de hoc, videtur ut fides fidelibus capiendum, quod illi apostoli fuerunt socii et nullus reliquum excesserat infinite. Jacobus enim Act. XV° super Petrum allegavit scripturam sacram et aliter quam Petrus *singulariter indicavit;* et in Jerosolyma, ubi Christus fuit episcopus, fuit ipse episcopus a Domino specialiter constitutus, et in ordine scripture Galat. II, 9 Petro preponitur. Ex quibus evidenter colligitur quod Petrus non cunctos ceteros apostolos excesserat infinite.

John in some points above Peter.

Many apostles had special prerogatives.

Et consimili evidencia videtur multis quod Johannes in quibusdam excesserat sanctum Petrum. Scripsit enim evangelium plus profundum, tres epistolas sapientes, et tercio Apocalipsim in qua prophecie future sunt sibi super Petrum et ceteros apostolos revelate; et ita sicut in figura designatur per aquilam ceteris alcius volitantem et minuta visibilia limpidius intuentem, sic Johannis ultimo commendatur, ac si specialiter pre ceteris apostolis eum Dominus diligebat. Ex istis videtur quod multi apostoli habuerunt prerogativas speciales pre ceteris, racione quarum de eorum quolibet poterit dici quod *non est inventus similis illi*.

Christ only was infinitely above all others.

Et supponitur catholice quod nullus eorum excessit reliquum infinite sed quod iste excessus fuit Christo specialiter super omnes apostolos reservatus. Que igitur evidencia est ex vita Petri super ceteros socios suos concludere quod papa excedit cunctos alios episcopos

2. AB: *esse* deest. 4. ABD: *I. Cor. III.* 4, 5. AB: *omnibus accepisset.* 11. D: *quodcunque.* 12. D: *nullus unus.* 13. E: *Act. III:* ib. E: *supra.* 17. B: *Petro* deest. 20. B: *consimiliter.* 21. AC: *excellebat.* 24. E: *supra* (sic et in sequentibus). 31. B: *similis sibi.* 32. A: *suppono.* E: *supponi debet.* 34. ACE: *ergo.* 36. AB: *omnes.* C: *omnes cunctos.* A in marg.: *Sicut Petrus non excellit* (?) *apostolos. sic nec papa excellit alios episcopos.*

1. II. Petri III, 15. 13. Act. XV, 19. 31. II. Reg. II, 22.

infinite? Ipse enim fingitur dare posse indulgencias et multa alia privilegia infinitum dona aliorum episcoporum regulariter excedentes, quia aliter potestas huius status in dando indulgencias totaliter poterit exhauriri, et ipse fingendo se dare indulgencias et privilegia super ceteros, committendo mendacia poterit false loqui. Sed ubi tunc foret fides vel probabilis evidencia quod papa faciendo vel promittendo talia mirabilia non peccaret, quia non dubium peccaret graviter, si super hoc quod Deus concesserat fingat quod habeat potestatem; quia si quodlibet octo generum menciendi sit peccatum, ut Augustinus asserit, multo magis mentiri super Christo in tali et tanta materia foret blasfemia nimis gravis.

Pope's claim to grant indulgences.

Capitulum secundum.

Et quantum ad evidencias Petrum super ceteros apostolos extollentes, patet quod non sunt pennate sed terrestres, non moventes vel racionem rudem, quod Petrus infinitum extollitur super ceteros cunctos apostolos, nam Matth. X, 2 inseruntur duodecim apostolorum nomina, et primo ac principaliter nomen Petri. Petro eciam dictum est singulariter Matth. XVI, 19: *Tibi claves dabo regni celorum;* et postmodo cunctis apostolis in communi Matth. XVIII et Joh. XX. Petro eciam dictum est specialiter Luce V, 4: *Duc in altum et laxate recia vestra in capturam.* Christus autem mandavit Petro ut pro ipsis solvat didragma Matth. XVII, 26, et Petro eciam dictum est specialiter postquam Christus asseruit quod unus apostolorum sit maior: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua et tu aliquando conversus confirma fratres tuos,* ac si factum Christi innueret ex ordinacione Domini Petrum habere primatum pre ceteris. Et hinc Petrus pre ceteris tam crebro in evangelio dicitur Christo opposuisse et respondisse, ut patet specialiter

Weakness of proofs that Peter did exceed the other apostles.

2. A: *infinita.* 4. E: *eciam totaliter.* 5. AB: *supra.* 8, 9. AB: *non dum.* 12. C: *ac.* 14. A in marg.: 2. 15. *Et.* A: *e est* (?): ib. AB: *supra* (sic et in sequentibus). 21. AC: *Matth. XVI et X.* 23. D: *Petro autem.* 25. D: *Christus et.* 26. DE: *eciam* deest. 30. E: *ordinacioni.*

11. Cf. Augustini Enchir. cap. XVIII, Opp. VI, 202, Contra Mendacium tom. VIII, 1774 et saepe alias. 28. Lucae XXII, 32.

Matth. XVI, 17, ubi Christus specialiter ipsum beatificavit ex responsione sua laudabili. Petrus eciam habuit specialiter iniunctum a Domino ut pasceret oves suas, ut patet Joh. ult. Petrus eciam propter amorem Christi posuit se in mare, ceteris apostolis venientibus navigio, ut patet Joh. ultimo; et ibi Petrus singulariter *traxit rete* ad terram plenum magnis piscibus. Petro eciam fuit per angelum specialiter resurreccio Domini revelata, ut patet Marci ultimo. Petrus eciam dicitur convertisse multa milia populorum post resurreccionem Domini et illis specialiter penitenciam iniunxisse, ut patet Act. I, 38 et postmodum per processum quotquot tales prerogative innuuntur Petro singulariter in scriptura.

None of these reasons show Peter to have been a pope over the other apostles.

Sed nulle istarum videntur concludere quod Petrus excessit alios apostolos infinite vel quod Petrus debuit post ascensionem Domini supra ceteros apostolos specialiter esse papa, vel quod oves converse per ceteros fuerunt specialiter in potestate vel gracia a Petro capitaliter illustrande, sed omnia talia privilegia infinite supereminencie fuerunt Christo specialiter limitata. Et sicut non sequitur: Petrus vocatus fuit a Christo singulariter *Satanas*, Matth. XVI, 23, igitur Petrus apostolis cunctis fuit abieccior, Petrus pre ceteris apostolis ter Dominum cum iuramento blasfeme negavit, ut patet Matth. XX; Petrus eciam post missionem Spiritus Sancti erravit in fide, redargutus publice a Paulo, Galat. II, 14, igitur Petrus minus quam aliqui ceteri apostoli a Domino est dilectus: ita non sequitur: Petrus habuit singulariter pre ceteris apostolis hec privilegia; ergo Petrus debuit post ascensionem esse papa et sic caput ecclesie militantis.

Peter only called Satan.

He had a preeminence in some things.

Preeminenciam quidem in quibusdam habuit, que fuit oneris et laboris; sed non est evidens ex ista preeminencia quod Petrus debuit esse papa vel sic caput ecclesie militantis vel quod habuit plenitudinem incomprehensibilis potestatis super alios apostolos singulariter sibi datam.

1. ABCE: *Matth. XVIII, 23.* 6. E: *signanter.* 8. A: *responsio Domini.* 10. DE: *Domini* deest. 24. E: *blasfemo;* ib. E: *Matth. XXVI.* 25. D: *Sancti* deest. 26. A: *ergo.* 28. B: *Et ita.* 35. A: *supra.* A in marg.: *Unde quidam arguunt Petrum habere primatum supra alios apostolos.*

4. Joh. XXI, 15—17. 6. Ibid. XXI, 7, 8. 9. Marci XVI, 7. 24. Matth. XXV, 34, 34.

Want evidence to prove the pope vicar of St. Peter.

Et patet defectus argucie qua papa concludit ex Petri preeminencia, quod debet excedere tantum alios cunctos episcopos sicut deficit evidencia quod papa sit fidelis Christi vicarius, vel quod habet a Domino vel electoribus hanc potestatem singulariter sibi datam. Et istum errorem concipiunt Asiani, Greci ac eciam Saraceni. Immo certum videtur ex cronicis quod non a Christo sed a Cesare Constantino Romanus episcopus usurpavit huiusmodi potestatem. Et patet historia in Decretis XCVI, dist. *Constantinus.* Et patet quomodo iste error a fide evangelii false fictus ab istis mardosis scriptis apocrifis est acceptus et sic ab isto blasfemo errore multiplex mendacium est inductum.

Asiatics, Greeks and even Saracens see this.

His power not from Christ, but from Constantine.

Primus error est quod ex fide evangelii ista papalis preeminencia cepit ortum; sed hoc est eque falsum, sicut quod ex prima veritate error quilibet est exortus.

Et secundus error mendax est quem diabolus accumulavit isti errori basali quod Christus voluit papam cunctos ceteros episcopos in potestate, in dignitate mundana et ceteris usurpatis extollenciis preeminere, et breviter iste nidus mendacii infert plures nocivos errores ecclesie militanti.

Capitulum tercium.

Pope claims to be as Christ and his bishops as apostles

Patente quod Petrus non infinitum excesserat suos socios, et sic quod Romanus pontifex non sit vicarius sancti Petri, eo quod vite eorum sunt nimis dissimiles, iungendum videtur quod ipse non sit vicarius Jesu Christi, ex multis contrarietatibus alibi declaratis: hoc tamen pretendit specialiter in figura quod ipse sit tanquam Christus et sui episcopi tanquam apostoli; nec posset vite sanctitas nec scripture autoritas istam similitudinem adaptare, nisi quod mundana potestas in consumpcione imperii per cautelam diaboli est adiuncta. Ex hoc enim fingit se prestare Deo obsequium, occidendo quoscumque

1. CE: *qua concluditur ex.* 4. DE: *Petri vicarius.* 6. AB: *concipiunt aliqui Greci ac eciam Saraceni.* CE: *concipiunt Almani;* ib. B: *ideo certum.* 8. B in marg. al. man.: *A Constantino et non a Petro traxit papa potestatem;* ib. E: *huiusmodi* deest. 9. A: *XC.* 19. A in marg.: *Petrus preeminebat in quibusdam supra alios episcopos; non tamen inde sequitur, quod sit supra alios papa et caput ecclesie et quod habuit potestatis plenitudinem.* 11. CE: *fictis.* 17. CDE: *Et* deest. 18. AB: *vasali;* ib. B: *cunctos* deest. 21. B: *nocivos* deest. 22. A: *Militantis.* 31. A: *similitudine.* 32. *in.* DE: *ex.* 33. A in marg.: *Papa non est Christi vicarius.* 34. E: *se obstare;* correxit sup. lin.

10. Cap. XIV.

huic perfidie tanquam fidei repugnantes; et sic diabolus invenit procuratores ipocriticos longe excedentes Cesares martirizantes crudeliter membra Christi, quia isti Cesares crediderant unum Deum esse in celis et se ipsos valde remotos in moribus quoad ipsum: sed in hoc prestare Deo obsequium quod extinxerunt fideles qui confessi fuerant sectam Christi. Iste autem Antichristus superaddit hoc facinus, cum hoc idem facit callidius et adiungit blasfemiam quod ipse sit pater beatissimus, spiritualiter potentissimus, et Christo ac Deo simillimus hic in terris. Et tamen iuxta fidem captam de vita Christi et suorum apostolorum non est aliquis hic conversans in mundo huic vite magis contrarius, et sic imponit Christo implicite quod fuit superbissimus, mundo magis deditus, et simulando sine fundacione falsissimus, sed ubi est maior blasfemia? Videtur igitur quod sit contra legem et ordinacionem Christi quod sit unus sic conversans in terris qui similet se Christi vicarium, habentem potestatem tam callide simulatam. Nam Joh. XVI, 7 dicit Christus in personis suorum apostolorum toti sue ecclesie: *Expedit vobis ut ego vadam; si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* Ex quo patenter elicitur quod fuit expediens ecclesie militanti Christum in celum ascendere et non perpetuo hic cum sua ecclesia conversari. Sed minus nocuisset Christi presencia conversando cum militante ecclesia quam presencia ficti vicarii vite contrarie. Ergo multo magis repugnat legi et ordinacioni Christi quod sit unus talis fictus vicarius illicite in ecclesiam introductus. Nullus enim potest fundare quod ipse intravit per hostium sed quod seculariter ex cautela diaboli ascenderat aliunde; et ideo necesse habet fundare sibi leges alias secundum quas ipse et sui contrarie conversentur. Si enim conversacio Christi cum apostolis hic in terris fuit introducere vitam nimis carnalem et mundanam, indisponeret eos ut Spiritum Sanctum reciperent: quanto magis fictus vicarius vite contrarie, qui frustraret legem Domini et daret maiorem securitatem et affec-

persecutes worse than the heathen,

slanders Christ.

Christ said it is better that I go away,

but Christ's presence would have been better than that of such a vicar.

2. D: *ypocritos.* B in marg.: *cesarios;* ib. A: *extendentes.* 9. A in marg.: *Papa non est pater beatissimus, Christo simillimus.* 11. A: *Et cum.* 14. B in marg.: *Papa dicendo se vicarium Christi, cum se dicat beatissimum, imponit Christo magnam blasfemiam, scilicet quod fuit superbissimus.* 15. ABE: *et similando cum;* ib. E: *sine delevit.* 16. A: *ergo.* 18. E: *simulet.* 19. D: *similatam.* 20. ABE: *persona.* 28. B: *fixus.* 34. *fuit.* D: *terris ex hoc quod.* E: *fuit ex hoc quod;* ib. Codd.: *induceret;* ib. AB: *nimis* deest.

cionem seculo, missionem Spiritus Sancti impediret. Et hec creditur una causa quare hec affeccio terrena impedit quod homines non faciunt hodie miracula sicut olim; et hinc supponitur quod episcopi instituendo presbyteros et fingendo quod dant eis Spiritum Sanctum non dicunt in hoc veritatem evangelicam sive fidem. Videtur ergo Christum intendere quod ipse ascendit in celum mittendo suis fidelibus Spiritum Sanctum et dimittendo affecciones terrenas inhiare celestibus, ubi est caput ecclesie et per hoc dando exemplum aliis ut sua conversacio sit in celis; et sic Christus per Spiritum Sanctum vere sine ficticia thesaurum spiritualem militanti ecclesie partiretur; et sic mercacionem diabolicam destrueret, per quam diabolus hodie cecat mundum. Si ergo Christus sit compendiosissimus homo mundi, quia sermo summe brevis et utilis, et potest sic faciliter et secure disponere sue ecclesie; videtur quod consonat sapiencie sue sic facere. Sic enim haberet plures fideles, sicut habuit Petrum et ceteros apostolos, ipsum secundum legem evangelicam imitantes, quid ergo impediret Christum taliter ordinasse, sicut continuavit per trecentos annos, antequam ecclesia ex cautela diaboli est dotata. Et ita videtur ex discussione sagaci huius evangelii Johannis quod non sit voluntatis domini vel sue licencie quod habeat unum talem vicarium hic in ecclesia residentem, specialiter cum infinitis modis extollitur super Christum.

Bishops do not speak truth in saying they bestow the Holy Ghost in ordination.

Church without endowment for 300 years.

Capitulum quartum.

Cum ex fide sit necessarium quod sit unus inter viantes in vita et moribus imitans Christum simillime, videndum est quis aut cuiusmodi foret ille; et videtur quod ipse haberet iurisdiccionem super totam ecclesiam militantem.

There must always be one who follows Christ closely and who should have jurisdiction over the Church.

Sed hic supponitur tanquam fides quod Christus ordinavit esse usque ad diem iudicii unum talem, et dignitas sua non stat in eleccione cardinalium, in ditacione quoad seculum aut in publicacione maioritatis

3. A: *hodie* deest. 4. A: *supponent.* B: *suppedit.* 7. E: *Videtur enim.* 11, 12. A: *et sic probat Spiritum Sanctum.* B: *et sit pc.* 18. B: *Sic enim homines p ures;* ib. A: *haberet* deest. 19. A: *habent Petrum.* 25, 26. D: *residente.* 26. A: *supra.* 28. A in marg.: *4.* 29. A in marg.: *Vicarium Christi in terris esse est necessarium, et quid ille signat.* 35. A: *indici.*

sensibilis quoad mundum: cum Christus aufugit cuncta talia. non querens gloriam suam, sed elegit paupertatem. humilitatem et servitutem ecclesie, ut ex fide evangelii satis patet. Ille ergo qui debet esse fidelis Christi vicarius, debet ad ista tria attendere et non circa apparenciam maioritatis mundane contendere, cum ista sit condicio regis super omnes filios superbie, qui est diabolus. Et sic vicarius Christi in terris vel conformius servus suus non cadit super eleccione humana sed mundo abscondite, licet senciatur in opere sub gracia et eleccione domini Jesu Christi; et per tales multos secundum puram legem evangelicam posset ista ecclesia melius regulari, cum iam regulatur vel pocius discrasiatur summe seculariter contrarie regulacioni Domini Jesu Christi.

He must be poor, humble, and serviceable to the Church.

Et quantum ad iurisdiccionem videtur quod sit terminus venenosus superbiam, ocium et cupidinem sapiens, ex cautela diaboli introductus. Christus enim non obstante sua omnipotente sapiencia conversatus fuit in Judea que fuit funiculus distribucionis quoad totam terram habitabilem; licet terras alias gencium scilicet Samariam, Tyrum et Sidonem quandoque figuraliter visitavit. Quomodo ergo Anticristus sic extollitur super Christum quod residens in palacio tanquam immobilis sufficit spiritualiter visitare totam terram habitabilem, mittendo dominative per modum dominacionis cesarie post quemcunque sibi contrarium quem voluerit impugnari. Revera ista non est regulacio Christi, cum ipse incessit humiliter de loco in locum per civitates et castella predicans pedetentim. Sic enim venit ad Baptistam in Jordanis flumine baptizandus; sic promisit centurioni venire in Galileam ad curandum tam spiritualiter quam corporaliter servum suum; et sic venit Jerusalem ante sex dies Pasce ad redimendum genus humanum per suam voluntariam passionem. Cum ergo curatus propter defectum residencie potest peccare faciliter, unde huic Anticristo excusacio quod non debite residet per totum locum vocatum Christianismum? Revera nec a Christo nec a fructu sui operis claret hec excusacio quoad Deum.

Jurisdiction a poisonous word.

Christ went about from place to place.

The pope sits in his palace.

Christ went on foot preaching in towns and villages.

5. A: *contra apparenciam.* 9. D: *sub;* ib. C: *abscondente* in marg. 12, 13. A: *quam iam.* 13. *discrasiatur.* A corrigit: *distrahitur.* 14. ABCE: *racioni Domini.* 18. D: *conversata* 20. D: *terram* deest. 21. E: *quandoque finaliter.* B: *singulariter.* 25. *dominacionis.* D: *citaciones.* 27, 28. BE: *humiliter* deest. 29. CE: *peditentim.* In marg.: *pyechurem* (verb tschechicum, i. e. *pedester*). 35, 36. D: *Unde habuit Antichristus excusacionem.*

Et si dicatur quod non habet superiorem in terris qui ipsum posset ex defectu aliquo impugnare, blasfema est hec excusacio, cum Christus sit Deus et homo in celo habitans quoad corpus et ubique existens quoad deitatem; et sic totum mundum replens virtualiter et per consequens potens superare faciliter istum miserum Antichristum. Recoleret, inquam, de hoc verbo evangelico Matth. V, 25, 26: *Esto consenciens adversario tuo, dum es in via cum illo, ne forte tradat te adversarius tuus iudici, et iudex tradat te ministro et in carcerem mittaris. Amen, dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Iste autem adversarius secundum exposicionem subtilem Augustini est lex Dei; que cum sit ubique est hic in via cum isto refuga, et contra vitam suam testificans Christo ut iudici; ut Christus condemnando tradat eum diabolo, qui in hoc isti iudici subministrat. Ex fide quidem mittetur talis refuga in carcerem infernalem, puniendus eternaliter secundum quod congruit sue culpe. Istam autem legis Christi particulam studeret hic refuga et examinaret prudenter si vivit simillime Jesu Christo; blasfemum quidem est fingere quod papa non habet iudicem superiorem in terris, immo nemini licet ipsum corripere, cum omnes fideles debent ipsum corripere instar Pauli; ymmo totus orbis terrarum clamat contra ipsum, reprehendendo cum sic legi Domini contradicit.

It is blasphemous to say that there is no one to correct the pope.

It is the duty of all the faithful to correct him.

Capitulum quintum.

Ulterius videndum est breviter quomodo secundum religionem christianam fidelis debet tali preposito obedire, et premissa distinccione de obediencia videtur quod nullus christianus debet obedire tali preposito nisi obediencia resistiva; nam iuxta fidem preciosam sepe assumptam non est imitandus christianus aliquis nisi de quanto ipse imitatur dominum Jesum Christum, sed nullus principalis de hiis quatuor sectis directe imitatur

The only obedience due to such prelates is resistive obedience.

A Christian to be imitated only so far as he imitates Christ.

The 4 sects do not so.

2. *posset . . impugnare.* ABE: *qui ipsum . . . impugnaret.* 3. ABE: *hec* deest. 5. A: *replet.* A in marg.: *Papa corrigendus ex defectibus.* 16, 17. ABCE: *diabolis . . . ministrant.* 19. CE: *exigit sua culpa.* 23. A: *corrigere.* A in marg.: *Papa a fidelibus corrigi et iudicari debet.* 25, 26. D: *dum sic.* 27. A in marg.: 5. In Cod. A this chapter has a apart heading *De Obediencia.* 32. A: *restitiva.* 34, 35. C: *et nullus.* 34—1. B: *sed nullus — Christum* deest. 35. D: *imitat.* A corrig. in textu.

dominum Jesum Christum, licet quandoque bonum faciat quod Deus vult fieri. Ergo nullus talis prepositus est in moribus imitandus. Et ista unica regula dissolveret quatuor sectas oppositas secte Christi et purificaret ab erroribus sectam Christi. Si enim papa vel quicumque alius privatus prepositus mandat quicquid fieri, vel est fundandum in lege Domini quod sic fiat vel non: si sic, illud est faciendum propter reverenciam Jesu Christi, licet tali preposito non directe obediat. Si autem prelatus precipiat quod lex Domini non precipit, que precipit quidlibet faciendum, obediendum est, mandatis illius prepositi resistendo, cum usque ad mortem fidelis debet mandatis illis resistere. Et illam obedienciam vocat Lincolniensis obedienciam resistivam vel obedienciam indirectam, quia, ut ipse declarat, quelibet creatura dicit usque ad mortem generaliter Dei voluntatem, et ut sic obediendum est illi creature sed principaliter Domino suo. Et iuxta hoc principium fidei nemo obediret novis tradicionibus pape vel privati prelati que in lege Domini non fundantur, et sic ex lege Domini secundum hanc racionem fidei tales novitates que impediunt libertatem legis Domini quassarentur. Et sic dum homo fideliter servaverit fidem Christi, resisteret quibuscunque novitatibus adversantibus sue legi. Et caveat fidelis ab erroribus in hac parte: quod non credat quod si papa vel prelatus privatus quicquid precipit, illud est ex Dei obediencia faciendum, ac si ille prelatus peccare non poterit ut nec Christus.

Obey nothing that is not founded in Christ's law.

Secundo teneat de preceptis in lege Domini quomodo aliqua precipiuntur nobis confuse et aliqua distincte; confuse precipiuntur quecunque que meritorie debemus facere, modo quo Augustinus dicit quod continetur omnis veritas in scriptura. Opus autem preceptum ad quod non est racio vel ecclesie Christi utilitas non continetur

1—4. A: *licet — Christi* deest. 8—16. In cod. D passim correctius hic locus sic habetur: *licet tali preposito non directe obediat. Et illam obedienciam vocat Lincolniensis obedienciam resistivam vel obedienciam indirectam, quia, ut ipse declarat, quelibet autem prelatus precipiat quod lex Domini non precipit, que precipit quidlibet faciendum, obediendum est mandatis illius prepositi resistendo, cum usque ad mortem fidelis debet mandatis illis resistendo. Et illa creatura dicit generaliter Dei voluntatem et ut sic.* 9. D: *precipit.* 10. A: *quod Deus non precipit, que precipit;* ib. E: *lex Dei.* 15. Codd.: *creatura debet cum.* 16. B: *dicit generaliter.* 17. E: *Deo suo.* 20, 21. E: *regulam fidei.* 24. D in marg : *1.* 26. E: *quicquam.* 29. D in marg : *2* CD: *Secunda caveret.* 30. A: *aliqua.* D: *alia.*

8. De obediencia resistiva Cf. Serm. II, 311.

Fredom of Christ's law.

implicite vel explicite in scriptura; et illud, sive a papa sive a prelato preceptum fuerit, non debet fieri, ne in libertatem legis Domini offendatur, cum debemus ut fidem accipere quod Deus nichil nobis precipit facere nisi quod foret nobis meritorium et racionabile; et sic cognoscimus quod multa mandata pape et prelatorum qui sunt sibi subditi sunt inutilia et de tanto contraria legi Dei. Et isto modo ad defendendum libertatem legis Domini apostoli iudicarunt Actuum XV quod circumcisio et ceremonie legis veteris non sunt a fidelibus observande, et multo magis hodierne ceremonie preter legem novam et veterem introducte, specialiter dum sonant in rapinam plebis pauperis sicut maior pars privilegiorum et operum Romane curie. Rectitudo quidem vite cum paucissimis sacramentis Christianis sufficit ad salutem.

Useless ceremonies.

Evil of being wedded to custom.

Sed est et aliud periculum in ista materia: quod fidelis sit cum operibus vel consuetudinibus que aliquociens possunt bene fieri desponsatus; sic enim introducti sunt privati ordines et humane consuetudines tanquam evangelium observari; et illud nedum tollit libertatem evangelii, sed ex cautela diaboli peccata gravia tam commissionis quam omissionis in ecclesiam introducit. Sed quis est qui audet contra prelatos Antichristi doctrinam istam defendere, vel pape aut vicariis suis in hoc contradicere, specialiter cum privacio beneficii, excommunicacio cum censuris aliis consequentur, et breviter que secuntur ad hanc fidem suppositam pauci vel nulli audent defendere, nisi audeant pro Christo subicere se martirio. Sed rarenter est hodie invenibile quis sit ille. Et ista sepedicta de erroribus Petri et Pauli et filiorum Zebedei, in quibus fideles non debent apostolos ipsos sequi, darent occasionem fidelibus ad istos prelatos subintroductos ex cautela diaboli non sequendum. Si autem aliquod opus talis prelati videtur esse neutrum, dum in opere meliori facilius se poterit occupare, sequela est quoad talem operam dimittenda et via melior est libere acceptanda.

Danger of defending the truth.

6, 7. B: *prelatorum sunt qui sunt sibi subditi et de tanto contraria.* 12. C: *et specialiter.* 17. D in marg.: *3.* 11 CDE: *observati.* B: *observati;* supra correxit: *observari.* 28. CE: *consequuntur.* 30. E: *est hodie* deest. 31. B: *in ista spe dicta;* ib. A: *Petri et Pauli.* 38. DE: *Explicit tractatus de ordine christiano.* C: *Lipexcit sutatctra ed oridne Crinorumstia.* B: *Explicit de ordine christiano.*

De Gradibus Cleri Ecclesie.

Capitulum primum.

What qualification is needed for ordination.

Quidam secularis probus zelator veritatis fidei christiane petit instanter quid requiratur ex parte ordinantis ad hoc quod rite ordinet sacerdotem sive dyaconum; et idem est iudicium de aliis ordinibus hodie usitatis. Hic supponitur quod secundum racionem et legem Christi divinam proceditur et non secundum practicam vel leges humanas, que in lege divina vel racionibus non fundantur. Dictum est autem cuidam stolido querenti huiusmodi questiones quod, cum tales dignitates sint nobis insensibiles, non est expectanda humana demonstracio in ista materia, sed satis est habere noticiam in illa probabili coniectura, quia nullus viator modo superstes scit demonstrative infallibiliter docere quantum diffinitive sit quodcunque continuum, licet quantitas continua per sensus dispares cognoscatur. Quale ergo inconveniens: licet nullus nostrum diffinitive cognoscat quid sit sacerdos, episcopus vel salvandus, cum certum sit, quod caracter sensibilis et quecumque sensibilia nominaveris, non necessitant ad istum ordinem nec repugnant. Cum ergo secundum Apostolum ad Rom. XIII, 1: *Non est potestas nisi a Deo*, certum videtur catholico quod ex parte episcopi ordinantis et ex parte persone ordinande requiritur et sufficit ydoneitas ad accipiendum potestatem

1. AD: *De gradibus cleri ecclesie.* B: *De gradibus cleri.* C: *De gradibus ordinis.* E: *De ordinibus ecclesie.* F: *De gradibus seu ordinibus in ecclesia.* 3. C: *Quidam scolaris.* 4. ACDEF: *requiritur;* ib. E in marg.: *Prima questio.* 5. ABD: *ordinat.* 6. AD: *oracionibus.* 7. 8. B: *legem dominicam . . procedunt.* 9. CEF: *lege Domini.* 15. AD: *dicere.* 17. A: *cognoscitur;* correxit. F_1 in marg.: *Quid requiritur ad esse sacerdotem.* 18. AD: *cognoscit quis.* 19. AD: *carecter.* F_1 in marg: *Caracter sensibilis.* 25. F_1 in marg.: *Ydoneitas.*

The bishop must act according to his best judgment.

talem a Domino. Et cum episcopus movente Deo, sive Deus sive minister dederit homini huiusmodi potestatem, tunc et aliter non habet talis ordinatus statum illum vel ordinem vel caracterivam potestatem. Et si stolidus iste quesierit quomodo hoc cognoscet, dictum est sibi quod primo studeat quid sit ordo, quia rudis talis reputat quod ordo talis oculariter possit nosci; et quesitum est a tali discolo quis vocatus est canis Tobie, quia sicut una questio est inutilis sic et alia; habere tamen possumus ex descripcione officii et noticia sensibili coniecturam probabilem, quod talis qui recte vivit sit dyaconus vel sacerdos.

Nescio autem fundare verba que dicit episcopus, ut sacramentalia in hac parte, cum Christus instituendo dyaconos, sacerdotes sive episcopos non reliquit nobis verba sacramentalia requisita. Capiamus tamen ut propinquum fidei quod si illa verba fuisssent necessaria reliquisset. Sicut ergo cognosco probabili coniectura quod iste est Johannes, sic probabili coniectura assencio quod iste sic vivendo constitutus est a Deo in tali officio sive statu; in literis autem ordinum ac ordinacione episcopali potest error contingere. Ideo dicit Christus. *Operibus credite.*

Capitulum secundum.

Those who hold wrong doctrines will be punished.

Secundo queritur sed indocte quomodo remunerandi sunt illi qui faciunt opus perversum decepti dogmatibus perversorum magistrorum, simplici tamen intencione et pia dileccione ac bona quodammodo voluntate qua libertissime exequerentur beneplacitum Dei sui. si et quatenus illud cognoscerent, presertim cum nequaquam sibi conscii sint errorem suum ex culpa sua processisse,

1. ABD: *a Deo.* 1, 2. ABDFF$_1$: *sive episcopo movente Deo* (F: *monente*) *sive in sacramento dederit boni* (sic) *huiusmodi.* 4. AD: *carricaviam;* corr.: *carectariam.* B: *careianeram.* C: *caracterinam.* 6. F$_1$ in marg.: *Ordo.* 7. ABD: *potest.* 8. ABD: *quid vocatus;* ib. F$_1$ in marg.: *Canis Thobie.* 9. AD: *quam sicut;* ib. A: *est* deest. 11. CD: *rite vivit.* F$_1$ in marg.: *Sacerdos, dyaconus quis.* 13. *fundare.* B: *sinc dare.* 14. C: *cum Christus* deest. E addit in marg. 14. ABDFF$_1$: *Capimus.* F$_1$ in marg.: *Et ista est sentencia Crisostomi De Opere Imperfecto.* 18. CEF: *cognoscere.* 21. ABD: *literis aut ordinum aut.* 22. ABD: *potest tamen.* 24. CEF: *Capitulum secundum* deest. E: *secunda questio.* F$_1$: 2. 25. ABC: *Secundum.* 26. C: *dignitatibus.* 29. A: *sui* deest; ib. C: *et sic.* 31. F$_1$: *sunt.* 31. C: *processisse cum diffusa ranga.* F$_1$ in marg.: *Ranga.*

22. Joh. X, 38.

licet non credant eum nisi propter suam culpam accidisse cum diffusa ranga sequente. Et unum reputo me scire quod questio ista tam inculta numquam processit ex pharetra huius probi. Ideo vellem quod diceret huic discolo quod desinat esse perversus magister et informet intelligenter questionem, sic videlicet quod non sit verbis sibi ipsi contrarius, et tunc solucio est querenda. Notum est tamen fidelibus quod quidam possunt credere se habere piam intencionem et rectam ex peccato abscondito per quod diabolice inducuntur, et tamen ex illa vocata pietate, ut patuit de apostolo, non a crimine excusantur. Sic enim dicit Veritas quod occidentes apostolos arbitrabuntur se prestare obsequium Deo et tamen istud cecum arbitrium est iniustum.

Capitulum tercium.

Only two orders are necessary, priests and deacons.

Videtur autem sanctis doctoribus quod superfluit in sacramento ordinis ponere plures quam duos gradus scilicet dyaconos vel levitas et presbiteros vel episcopos, nam illi duo gradus suffecerant in lege veteri, ubi multiplicius fuit ministerium cleri Dei. Unde I. Tim. III tradidit Apostolus regulas episcopis et easdem tradidit in sentencia eciam presbiteris, ut patet ad Titum I, ubi vocat eum tam *presbiterum* quam *episcopum;* unde in epistola ad Timotheum videtur solum facere mencionem de dyacono atque episcopo. Ad quid ergo oportet ponere alios tres gradus inferiores in clero, scilicet clericum prime tonsure, acolitum et subdiaconum? Nam nec racio ministerii nec auctoritas facit evidenciam quod in statu cleri isti tres gradus clerici sunt distincti. Ideo videtur irracionabile et infundabile quod ecclesia militans sit cum istis tribus ordinibus onerata et quibusdam videtur quod

1. F_1: *eam.* 5. AD: *desinat eciam.* F_1 in marg.: *Faciens opus perversum ex decepcione non excusatur a crimine.* 6. A: *questionem sic patet quod.* C: *sicut patet.* F_1: *sic* deest. 7, 8. CEF: *Necessarium est tamen.* F_1 in marg.: *Responsio.* 10. AD: *quoddam;* ib. B: *inducunt;* ib. AD: *et tamen.* 13. A: *arbitrantur;* ib. C: *patrere.* D: *Plixetic stiquoe damcinus lazeritos tatio eris (= Explicit questio cuiusdam zelatoris veritatis).* F verba: *Explicit questio cuiusdam zelatoris veritatis extinxit.* E: *Sequitur solucio harum duarum questionum.* 15. *Capitulum tercium;* in codd. deest. A: *3.* 18. CEF: *sive episcopos.* C in marg.: *Duos gradus ordinis sufficit ponere in ecclesia.* 22. CDEF: *presbytero.* AD: *presbiteris;* correxit: *presbitero;* ib. B: *et patet.* 22, 23. ABF: *ubi vocat eum* deest. 23. *eum.* ABF: *esse tam:* ib. A: *et unde.* 23, 24. ABCDE: *ad Titum.* 25. F: *Quidquid ergo.* 26. ABD: *clerico.* 27. Codd.: *ministerii.* 28. $ABDF_1$: *quia.* 29. *Ideo.* CEF: *Igitur.*

septuaginta duo discipuli, de quibus Luce XVIII, erant diaconi et duodecim principales discipuli erant sacerdotes atque episcopi, de quibus Math. XVIII et Luce IX. Cum ergo Spiritus Sanctus non deficit sue ecclesie in lege gracie et tantum hos duos gradus de ordine cleri specificat in libris legis gracie, videtur fidelibus quod iste numerus sufficit compendiose ecclesie tempore legis gracie militanti. Levite autem fuerunt tempore legis veteris, quando tabernaculum fuit portatile et quando templum fixum fuerat, in officio variati. Et hoc ordinavit David regis providencia, ut patet primo Paralipomenon XXIII, sed non claret fidelibus quod in lege aliqua fuerant de clero alii ordines quam dyaconi atque sacerdotes, presbyteri sive episcopi; nec sequitur ex diversitate officii diversitas ordinum in clero, quia tunc foret ex abusu cesareo in officiis secularibus implicatus multipliciter in ordine variatus. Paulus eciam accipiens nunc artem scenefactoriam, ut patet Actuum XVIII et nunc evangelizans gentibus, ut patet II. Thy. I, foret in gradu ordinis variatus. Utrobique tamen fuit Paulus consecratus a Deo episcopus et sacerdos. Unde quidam vocant omnes episcopos, archiepiscopos et papas noviter introductos prelatos cesarios et non ponunt novum ordinem nisi secularis dominus ipsummet ipse constituat; et sic possent esse multi novi ordines Antichristi, ita quod ubi Christus ordinavit sacerdotem esse eo superiorem quo fuit pauperior, humilior et servitivior, Antichristus statuit sacerdotem esse eo superiorem quo est mundo dicior, superbior et servitutis mundane accepcior. Nec dubium quin ad istos status contrarios consecuntur ministeria contraria, ex quorum altero Christi ecclesia est perversa. Et ad istam introduccionem subdolam Antichristi nimis pauci seculi potentes attendunt. Nec dubium quin ista contrarietas sacerdotum ecclesiam fidelium notabiliter discrasiat nec sanabitur plene corpus ecclesie antequam sua principia ad Christi regulam sint

Different offices do not necessitate different orders.

4. BF_1: *defecit.* 5. CE: *de ordinibus.* 7. ABD: *sufficiat.* 11. BCE: *prudencia.* 13. BC: *fuerint.* E: *fuerunt.* 16. ABD: *cesario.* 18 F_1: *artem* deest; ib. ABCD: *Matth. XVIII.* E corr. in marg. 21. F_1 in marg.: *Nota responsionem.* 22. A: *episcopos et papas; archiepiscopos* in marg. B: *episcopos et papas.* C: *episcopos, abbates, archiepiscopos et papas.* Rectius: *vocant omnes abbates, archiepiscopos et papas.* 23. $ABDF_1$: *ponere.* 24. AD: *ipse.* B: *ipsum.* 25, 26. ABD: *quod ita ubi.* 27. EF: *fuerit;* ib. F_1 in marg.: *maioritas;* ib. ABD: *servicior.* 28. CDEF: *statuat.* 31. AD: *ministeria;* ib. CEF: *contraria* deest; ib. F_1: *aliter.* 33. F_1 in marg.: *Pronosticacio.* 35. ADF_1: *fidelium vitaliter.* B: *fidelium taliter;* ib. F: *nec salvabitur.*

reducta. quia monstruosa videtur ordinis novi globacio per hoc quod dyabolus ditat et honorat vocatum false clerum Domini, cum talis globacio non sit honoris sed oneris. non institucioni Christi consona sed contraria. Ideo non constituit clerum vite Christi consonum sed omnino dissonum. Et ista discrasia perturbat multipliciter istum mundum.

2. AD: *vocatum specie.* 5. B: *instituit.* 6. CE: *omnino* deest. 7. E: *illum nidum.* B: *Explicit de Gradibus Ecclesie.* C: *Explicit dictum de Gradibus Ecclesie.* D: *Pliexcit tumdie et ragbusdie sicute.* E: *Explicit dictum de gradibus cleri sive de ordinibus ecclesie.* F: *Explicit dictum de gradibus cleri ecclesie.* F_1: *Licitpex muldic butgrasedi tirec elsecice sali-militanti mudsecun murs stamgir Emoiatiy Wyph* = *Explicit dictum (de gradibus cleri ecclesie militantis secundum magistrum Johannem Wycliph.*

De Servitute Civili et Dominio Seculari.

Capitulum primum.

Three kinds of master and servant:

Cum secundum philosophos sit relativorum eadem disciplina, et dominus et servus nominantur communiter in scriptura, de ipsis pro complecione dictorum aliquid est dicendum. Sed ne laboremus in equivocis, notandum quod dominus et servus tripliciter dicuntur satis equivoce.

(1) natural lordship which belongs to God.

Primo autem dicitur dominus, quia ex nullo suo accidente sibi adquiribili sed naturaliter nominat sibi servum. Et isto modo Deus dicitur dominus quoad singulas creaturas, et sic de Deo confitetur ecclesia: *Tu solus Dominus*, quia Deus non posset permittere creaturam nisi ipsam creaverit, ipsam rexerit et ipsam gubernaverit quoad existenciam naturalem. Et isto modo dicitur dominus, quo servus indiget, non econtra; et sic quelibet creatura necessario servit Domino.

(2) mastership by benefit done to another,

Secundo modo dicitur dominus qui propter beneficienciam non hereditariam sed temporalem capiat aliquem servum sibi. Et sic homines ducentes famulos dicuntur ad tempus domini eorundem. Et in isto gradu dominii sunt verius homines qui ex lege Domini dominantur; et sic dicit angelus Johanni Apocalypsis: *Conservus enim tuus sum et fratrum tuorum.* Et sic dicuntur servi a ministerio, licet sit liberi quoad illos.

(3) civil lordship.

Tercio modo dicuntur domini et servi civiliter vel seculariter et dicit tale dominium perpetuitatem quasi

1. Cod.: *Incipit tractatus de servitute civili et dominio seculari.* 18, 19. *beneficienciam;* ita cod. 25. *sit liberi;* ita cod. 27. *dicit;* ita cod.

23. Apoc. XXIII, 9.

hereditariam, et isto modo communiter loquuntur iura civilia.

Every creature is necessarily the servant of God.

Supposito autem quod ad istam trinitatem reduci possunt omnes equivocaciones quas Spiritus Sanctus detegit in scriptura, supponendum est ut fides quod Deus inseparabiliter sit dominus, et quelibet creatura sit necessario servus suus, quia nulla creatura posset esse nisi habeat a Deo existenciam et quodlibet bonum suum.

Of the second method: Every one should be both master and servant, since we ought all to give and receive benefits mutually.

De domino et servo secundo modo dictis videtur quod quilibet viator debet servire civiliter et quilibet existens in gracia alteri dominari, quia debet mutuo se iuvare reciproce et quilibet caritative recipere beneficienciam a quocunque.

Third way was brought in by sin.

De domino autem et servo dictis modo tercio est sermo diffusior. Et videtur credendum quod istud dominium non fuit naturaliter sed occasionaliter propter peccatum prehabitum introductum. Omnes, inquam, homines debent esse quoad istam servitutem liberi, sicut in ista libertate homines naturaliter sunt creati. In cuius signum Gen. IX, 25, 26 scribitur: *Maledictus Chanaam puer, servus servorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus eius.* Et de tali dominio ac servitute Spiritus Sanctus sepe loquitur in scriptura; et suppono quod ad istum sensum isti termini in sequentibus limitentur.

Civil lordship did not spring from Abel and Cain.

Ex quibus primo patet quod nimis leviter loquuntur qui dicunt quod istud dominium ab Abel sumpsit originem; et ista servitus orta est a Chaym primogenito protoplasti. Nam tunc non fuerunt talia introducta. Et Abel dicitur occisus sine genitura, et tota generacio Caym in diluvio est extincta.

nor did it spring from Shem and Japheth, nor servitude from Ham.

Secundo patet eorum stulticia qui dicunt quod istud dominium naturaliter habet originem ex Sem et Jafeth; et ista servitus ex Cham medio filio Noe. Nam ex Sem et Jafeth orti sunt qui postmodum tam servi quam domini erant facti; et istud gentile dominium in semine Cham precipue est exortum. Sic enim de Pharaone rege Egipti legitur Gen. XL° quod habuit magnum pistorum et magnum alium pincernarum; et inter nobilissimos de genere Sem non fuit tam gentile dominium introductum, ut patet de Abraham, Ysaac et Jacob, qui erant nobi-

10. *civiliter;* rectius ut videtur *cuilibet.* 14. 15. Cod.: *est servus*. 15. Cod.: *videtur po.*

lissimi patriarche. Et tamen Gen. XVIII, 6 de Abraham legimus quod precepit uxori sui *de tribus satis simile facere panes subcinericios; et ipse cucurrit ad armentum, deditque puero vitulum tenerrimum, et cum lacte, butiro et vitulo pavit illos.* Ista autem nobilitas sicut foret derisa hodie, sic foret nimis domestica Cananeis.

Abraham told Sarah to make meal into cakes.

Immo dicunt homines tercio probabiliter quod dominium istud ac servitus ex bellis sive conquestibus, ex empcione vel stultis subieccionibus, vel ex successione a talibus patribus erant orta, et specialiter inter Romanos, ut patet ex suis legibus, augmentata. Et sic contingit de eiusdem proximi patris filiis unum esse magnum civilem dominum et alterum esse servum. Servitus autem peccati vel Sathane est maxime abhorrenda. Sed cum ista servitus stat cum libertate virtutum et communiter plus ad illam proficit quam civile dominium, homo liber ex moribus non debet servitutem istam nimis erubescere vel curare. Immo dicit Apostolus I. Cor. VII, 21: *Servus vocatus es? Non sit tibi cura; sed si potes fieri liber, magis utere.* Sed de dominio et servitute dictis modo medio est apud aliquos difficultas. Videtur enim quod peccatum sapiat, quia in statu innocencie et in statu beatitudinis non fuisset; quomodo ergo talis proprietas conducencium non extinguit quodammodo caritatem? Hic videtur multis probabile quod tam dominium istud quam servitus ista conducticia peccatum sapiat et minuat caritatem; cum maior foret caritas si dominus iste et servus suus plene fuerint unicordes, et uterque ex caritatis plenitudine iuvet reliquum ad pro terre nascentibus operandum. Unde istud dominium et ista servitus capiunt subdivisionem, eo quod aliud est dominium conducticium, et aliud dominium caritatis, ut Evangelista et ceteri apostoli acceperunt ab angelis servitutem, et angeli ex caritatis instinctu sine ordinacione humana apostolos adiuverunt; et sic si homines et omnes angeli sint paris nature secundum spiritum, videtur quod in beatitudine, caritate non sapiente peccatum, reciproce serviunt sibi ipsis. Sed hoc satis est pro presenti cognoscere quod conducticia servitus atque dominium sunt necessaria nobis lapsis. Ad tantum enim sunt homines tam condicionis servilis quam libere a

Some men say that lordship sprung from wars.

Servitude often more favourable to virtue than mastership.

Query whether it is right to pay for service.

Rule and service needed in our fallen state.

4. Cod.: *bitiro.* 10. *Orta.* In cod. sequitur: *Sed titulus iste non est sufficiens nisi primo domino approbante.*

caritate perfecta patrie elongati, quod necesse est quod ultra caritatis regulas medium conducticium illis sapiens sit limitatum. Et ista laboris vel ministerii humani mercacio multum differt a dominio et servitute tercio modo dictis.

Capitulum secundum.

Civil dominion is lawful.

Restat videre ulterius si dominium et servitus dicta hoc modo tercio sint licita ex scriptura; et videtur quod sic, quia Christus deus et homo dominium Cesaris approbavit, nam Matth. XVII, 23 Christus pro parte propria solvit tributum Cesari et Matth. XXII, 21 diffinit quod gens sua *solvat Cesari que sunt illius et Domino solvat debitum quod est eius;* et cum nusquam in scriptura legitur istud dominium generaliter revocatum, videtur quod istud dominium est a Domino approbatum. Unde Augustinus sepe asserit quod tales *domini sunt vicarii deitatis, sicut sacerdotes servi secundo modo dicti sunt vicarii humanitatis Christi.* In cuius signum Gregorius fertur nominasse se *servum servorum;* et istum stilum servant Pape usque hodie verbotenus. Et in confirmacionem istius legimus quod Christus elegerat incarnari tempore quo magis floruit istud dominium, ac si deitatis vicarium voluit floruisse, quia aliter generalis omissio reprobacionis istius dominii peccatum in domino sapuisset.

Lords vicars of Christ's godhead, priests of his manhood.

Christ came when the empire was at its highest.

He lived a poor life

and probably helped his father in carpentering.

Secundo confirmatur ex hoc quod Christus cum suis apostolis vixit vitam pauperem; et attendendo ad suum duplex dominium non fuit tenentibus Cesaris onerosus. Et sic dicunt multi probabiliter quod ante annum tricesimum ministraverat patri suo. Nam Joseph in arte fabrili eguit ministerio pueri domini Jesu Christi. Sed quia hoc ministerium non est per se virtuosum, ideo quatuor evangeliste generaliter tacent illud.

Apostles approve of government.

Et tercio confirmatur ex hoc quod apostoli videntur in fide sue scripture istud dominium et servitutem approbare. Unde I. Petri II, 13, 18 Spiritus Sanctus sic loquitur: *Subiecti estote omni creature propter Deum, sive regi quasi precellenti, sive ducibus tanquam ab eo*

34. Cod.: *servitutem* 3^{m}.

16. Aug. in Question. ex Vet. Test. cap. CVI. Cf. Wyclif, De Officio Regis, p. 12.

missis, ad vindictam malifactorum laudem vero bonorum. Et sequitur: *Servi subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis et modestis sed etiam discolis.* Iterum ad Rom. XIII, 1, 2 sic scribit Apostolus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non enim est potestas nisi a Deo; que autem sunt, a Deo ordinate sunt. Itaque, qui resistit potestati, Dei ordinacioni resistit. Qui autem resistunt ipsi, sibi adquirunt dampnacionem.* Ubi videtur Paulum docere ecclesiam quod spirituales homines, quos ipse vocat *animas*, debent subici brachio seculari. Secundo videtur quod Paulus edocet quod talis secularis potestas est a Domino ordinata, et tercio videtur quod Paulus asserit quod potestati huic seculari et eius officio stulte resistere foret culpabiliter resistere ordinacioni divine. Et hoc verbum movet aliquos ad approbandum istud dominium quantum est elicibile ex scriptura. Unde sequitur in textu Apostoli: *Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem potestatem non timere, bonum fac, et habebis laudem ex illa; Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum facit. Ideoque necessitate subditi estote non solum propter iram sed et propter conscienciam. Ideo enim tributa prestatis; ministri Dei sunt in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Nemini quicquid debeatis nisi ut invicem diligatis.* Ex isto textu patet fidelibus luce clarius quod Spiritus Sanctus dicit in hoc *vase eleccionis* quod reges, principes et seculares domini sunt ad puniendum peccata severiter ordinati. Et cum sacerdotes sint humanitatis Christi vicarii, non debent pugnare corporaliter in causa aliqua eis ficta; specialiter cum severa punicio horum dominorum temporalium ad puniendum peccata per temporalium ablaciones et incarceraciones rebellium sit istis dominis satis ampla.

Priests should not fight.

Secundo patet, cum Deus sit summe racionabilis, quod ipse ordinat secularibus dominis media que sunt eis necessaria ad hoc officium, quod in istis sermonibus aptat illis. Et sic sacerdotes haberent conscienciam ex

Christ would not lessen the secular rule of kings.

6. Cod.: *ordinata*. 22. Cod.: *ira*.

17. Rom, XIII, 3—8.

humilitate humanitatis Christi, quomodo ipse noluit seculare dominium regum minuere sed pocius ampliare. Ipsi autem nituntur multipliciter hoc seculare dominium eis capere a brachio seculari, et sic indubitanter resistunt Dei ordinacioni.

Lords bound to take power from the Clergy.

Et tercio patet quomodo pertinet istis mundi principibus auferre a sacerdotibus talia dominia coactive. In hoc enim facerent ministerium quod Deus eis iniungit; et dignificando se ipsos in tali seculari dominio servarent caritatem sacerdotibus, sibi ipsis et subditis. Et istud ministerium potest caritative, faciliter et ipsis utiliter fieri; pugna autem in forinsecos seculares qui minarent in isto officio est condicionis opposite. Ideo dicit Apostolus I. Tim VI, 1, 2: *Quicunque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasfemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contempnant quia fratres sunt; sed magis serviant quia fideles sunt et delecti, qui beneficii participes sunt. Hec doce et exortare.*

Clergy bound to preach the right of Lords.

Ex isto textu *vasis eleccionis* potest elici quod servi, tam seculares quam ministri, cuiusmodi debent esse sacerdotes et clerici, debent fovere seculares dominos et nutrire; servi seculares in corporali servicio et tributo et sacerdotes domini in iure istius brachii promulgando. Et sacerdotes incipiendo a papa notabiliter in isto deficiunt.

Sloth of the secular power in defending its right as ordained by God.

Secundo notari potest quomodo seculare brachium vecorditer se ipsum in isto dampnificat, quia eorum officium eis iniunctum a Deo est coactive defendere legem et ordinacionem Domini Jesu Christi, et specialiter ne sacerdotes rapiant iniuste a secularibus dominis dominium seculare contra legem Domini. Et tercio profundati sunt isti domini in crimine, quod non solum faciunt vecorditer iniuriam sibi ipsis et clericis, sed communi populo, et specialiter servis suis quos debent exonerare secundum legem Domini de contemptibili servitute.

Usurpation of clergy make lords oppress their people.

Nam sacerdotes contra legem Dei servos hos opprimunt, et reges ac seculares Domini necessitantur ipsos opprimere propter dominium quod sacerdotes ab ipsis rapiunt. Et antequam principes ministrent Deo melius in isto officio, non stabit suum dominium inturbatum.

12. Cod.: *pungna*.

Et eadem sentencia patet in epistola ad Philemonem, ad Titum II° et III°; ad Coloss. III° et IV°; ad Ephes. ultimo et alibi multis locis; quod si adversarii, ut pape, episcopi, fratres vel monachi habent aliquid ex lege scripture vel racione contra istam sentenciam ad stabiliendum suum mardosum dominium, foret illis meritorium et honorificum quod hoc dicant. Sed cum non habent nec sciunt istam sentenciam impugnare, debent ut alii ad istud Dei officium seculares dominos excitare. Nam propter hanc causam *portant gladium* et ad homines tam in viis quam sepibus extra sectam Christi detentos ad misericordem introitum compellendum.

Capitulum tercium.

Some say that kings have no right over their subjects except in the second way (i. e. by service done to them).

Expedit ex fide scripture quod sit meritorium seculari brachio prudenter occupare seculare dominium. Restat videre de servitute sibi opposita relative. Quibusdam autem videtur quod reges et principes cum suis subditis possunt super liberis tenentibus modo quo dictum est in secundo membro licite dominari sed non super servos condicionis tercie, sicut nec aliqui debent taliter dominio deservire. Et per consequens domini non debent secundum leges humanas fratres suos cogere ad huiusmodi servitutem; et ad hoc faciunt raciones multiplices: Primo quod repugnat principiis fidei et regulis caritatis; nam Mat VII, 12 mandat Christus: *Omnia ergo quecunque vultis quod faciant vobis homines, ita et vos facite illis: hec est enim lex et prophete.* Cum ergo homines naturaliter volunt esse liberi et odiunt subici huiusmodi servituti, videtur secundum hanc regulam Christi, que est una maxima caritatis quod nemo debet adducere proximum et fratrem suum in Domino huiusmodi servituti.

Because we should do to others as we would be done by.

Similiter, tempore legis gracie moderari debebat penalia non intendi: cum Christus ex immensitate gracie se fecit hominem. Sed tempore legis veteris licuit per sex annos et non ultra Hebreum adducere servituti: ergo multo magis tempore legis gracie non licet homini fratrem suum servituti perpetue mancipare. Nam Exodi XXI, 2, 3 scribitur: *Si emeris servum Hebreum, sex*

Even in the old law a slave was set free in the seventh year.

23. Cod. in marg.: *1.* 33. In marg.: *2.*

annis serviet tibi; in anno septimo egredietur liber gratis. Cum quali veste intraverit, cum tali exeat: si habens uxorem et uxor egredietur simul. Cum ergo in lege veteri lex data Hebreis non debet esse nunc rigida sed pocius moderari singulis christianis, videtur quod christianus non debet, quantumcunque magnus dominus fuerit, servare perpetuitatem huiusmodi servitutis. Et confirmatur ex hoc quod religio et amor Christi necessitat ad Christi dominium imitandum, sed Christus non necessitavit humanitus servum aliquem sic sibi servire; ergo nec Christi filius ita debet. Sic enim possemus clamare Christo liberius *tu solus dominus*, cum Christus dicat Joh. XIII, 13: *Vos vocatis me: Magister, et Dominus; et bene dicitis; sum etenim.* Mala ergo videtur racio quare magistratus debet renui, ut Christus precipit Matth. XXIII, 8, quin per idem et hoc dominium coactivum, cum multos necessitat ad mandatum Dei infideliter dimittendum.

God gives large natural gifts to children of slaves.

Similiter, Deus multos servorum filios ditat tam naturalibus quam gratuitis ultra hoc quod remunerat filios liberorum. Cum ergo Deus ad hunc finem dedit illis dona talia, ut secundum ipsa libere serviant Deo suo, videtur quod impedire in illis hoc ministerium foret directe ordinacioni Domini obviare. Sed Job IX, 4 scribitur: *Quis ei restitit et pacem habuit?* Nam Jerem. XXXIV narratur quomodo reges et domini Hebreorum tenuerunt suos servos ultra tempus limitatum a iure Domini; sed correpti a Jeremia libertatem pristinam observabant; sed post victi avaricia servos prius dimissos liberos servituti pristine adducebant. Et ex hoc, ut patet in processu, multipliciter sunt puniti et finaliter in captivitatem Caldeorum translati. Cum ergo Deus sit tam pronus ad premiandum ac etiam puniendum, videtur quod timor pene amissionis patrie moveret dominos ad servitutem huiusmodi dimittendam. Nam quandoque filii servorum multum prosunt populo et filiis liberorum; cum quandoque salvant regna ex naturali ingenio et donis gracie eis datis, ut patet de Joseph, qui in servum venumdatus est et postmodum terram Egipti fame, cuius futuricionem Deus ei ostenderat, liberavit, ut patet Gen. XLI et infra. Quis ergo secularis auderet impedire vel confundere legem Dei?

Hic dicunt fideles conformiter legi Dei, non timentes errorem gentilis dominii, quod in tali dominio crebrius

No doubt men are wrongly kept in slavery and evil is caused by it.

fiunt errores contra regulas caritatis. Nam cum spiritus horum servorum sint in natura pares cum spiritibus dominorum et sepe ex humilitate et aliis virtutibus meliores ac tractatus talis servilis sepe impedit ipsos ad plus ecclesie prodessendum: manifeste videtur hominibus quorum intellectus vigilat quod multe servitutes sint contra Deum et contrarie racioni. Quandoque tamen licet secundum caritatis tramitem homines (ut sunt indispositi in naturalibus) tenere in servitutibus plus vel minus.

But some men are fitted for servitude.

Unde secundum philosophos aliqui sunt servi naturaliter et alii violente. Servi naturaliter ut agrestes quibus deficit ingenium et habent robustitatem corporis ad mecanice laborandum. Et sic contingit reges aliquociens esse servos. Tales autem servos licet ex caritate regulandi ipsos secundum viam ad patriam servituti perpetue mancipare. Unde Exodi XXI, 4—6 scribitur: *Si autem dominus dederit ei uxorem et pepererit filios et filias, mulier et liberi eius erunt domini servi, ipse vero exibit eum vestitu suo. Quod si dixerit servus: Diligo dominum meum et uxorem ac liberos, non egrediar libere; offeret eum dominus diis et applicabitur ad ostium et postes, perforabitque aures eius fibula et erit ei servus in seculum.*

It is right to keep in servitude those who are fit for nothing better,

Hunc autem textum quidam sic intendunt quod quidam sunt servi in adopcione positi, qui preeligerent propter suam indisposicionem in ruditate et moribus servire perpetuo domino seculari; et tales servos licet servituti perpetue mancipare, cum caritas sit tales bestiales defendere et nutrire. Sed non video quin peccatum sapiat in seculari domino aliquem servum preter caritatem servituti perpetue mancipare.

but W. does not think that any race should be given into perpetual servitude.

Unde non video quomodo servandum est pro regula quod iste homo et tota sua generacio servituti perpetue mancipetur. Unde perpetuitas legis humane in talibus implicat communiter dominos in peccata alia graviora.

A man should only make man serve him out of charity.

Ad primum argumentum in oppositum patet quod nemo debet adducere alium servituti nisi ex caritate, videndo eius ruditatem et indisposicionem ingenii; et sic diligeret dominus servum illum sicut diligeret semetipsum, quia ipso sic indisposito a natura optaret per viam racionis quod sic a prudente domino sit adductus.

18. Vulgate: *domini sui.* 22. *fibula.* Vulgate: *subula.* 35. In marg.: *1.*

Et patet responsio, negando proposiciones que posterius assumuntur.

Free tenants more profitable than serfs.

Ad secundum patet ex dictis quomodo dominus secularis debet esse misericordior tempore legis gracie quam fuit in lege veteri; et sic ex maiori caritate debet tractare secundum racionis tramitem servum suum, specialiter cum habendo tenentes liberos plus prodesset sepius ad redditus augmentandum et in necessitatis articulo ad dominos adiuvandum; cum servi ex ruditate sepe confundunt semina, et nichil aut parum proficiunt ad iuvandum dominos suos in alio servicio quocunque.

A man may be given into servitude for life but not his whole generaciou.

Patet autem ex predicta lege Exodi, quomodo licet adducere hominem perpetue servituti. Perpetue dico pro sua periodo, sed non est lex racionis quod homo et tota sua generacio quantumcunque Deus ipsam habilitet, tali servituti perpetue mancipetur; nec hoc dicitur lege Dei. Et patet cum quibus paribus et quali perpetuitate licitum est servitutem huiusmodi observare.

No one should long for those powers which Christ had only from the hypostatic union,

but follow him in those virtues which are human.

Et quantum ad confirmacionem, patet quod Christus servavit multa et a multis se abstinuit, ad quam perfeccionem seculares domini non attingunt nec attingere possunt. Status enim talium secundum quendam gradum inseparabiliter est superbus. Ideo sacerdotes Christi qui caritative renunciant tali dominio sunt alciores in celo quam hii domini qui usque ad finem vite in tali dominio perseverant. Et sic quidam reputant quod David renunciavit tali dominio ante mortem. Unde fideles debent sequi Christum et non contendere quod sint simpliciter sibi pares; et illas proprietates, quas habet pure ex vi ipostatice unionis, nemo alius debet appetere. Alias autem secundum virtutes communes sibi et aliis suis fratribus quilibet christianus debet distancius vel propinquius ipsum sequi. Cum ergo peccator valde ingratus domino habet remissionem servitutis huiusmodi, et manet pena ad precavenda peccata alia in futuro, quare non debet secularis dominus tractare secundum ista Christi vestigia servum suum?

Faithful men oppressed should suffer patiently.

Ad tercium patet fidelibus quod concludit. Immo peccatum contra hanc fidem debet solercius precaveri. verumtamen homines sic tractati civiliter, quantumcunque in donis Dei gratuitis et gracia Christi resplendeant, debent humiliter iniurias istas pati, et per passiones

3. In marg.: 2. 14. Cod.: *suo pariodo.* 29. Cod.: *ut illas.*

huiusmodi debent communiter plus mereri quam in aliis officiis nunc laudatis. Sic enim meruerunt Christi martires paciendo, et sic docet Petrus *dominis et discolis* subici paciendo. Sed ex istis non innuitur quod isti crudeles domini a crimine sint immunes. Et talis obediencia et non generaliter obediencia istorum privatorum ordinum est laudanda. Unde superbi sunt qui servitutem huiusmodi erubescunt et non humiliter persecucionem huiusmodi paciuntur, cum Christus ordinavit genus suum pati quadragentis annis servitutem huiusmodi in Egipto, ut patet Gen. XV. Et patet quale dominium debet appeti a domino seculari et quomodo servitutem iniustam servus Christi humiliter debet pati. Et ista est sentencia apostoli de Onesimo in epistola ad Philemonem et alibi multis locis.

but this does not lessen the sin of their cruel lords.

Capitulum quartum.

Sed contra ista obicitur: primo quod, si unum relativorum positivorum sit licitum, tunc et reliquum; sed servire civiliter est licitum et meritorium sine peccato, ergo et civiliter dominari.

It is argued: If it is right to serve, it must be right to rule.

Quamvis autem peccatum et pena peccati quodammodo relative se habeant, et pena peccati est iustissima a prima iusticia ordinata, tamen peccatum non est creatura vel positivum aliquid sed se habet quodammodo privative. Sed sic non se habent civile dominium et servitus secularis.

Negative nature of sin.

Hic dicitur quod utrumque istorum sapit quodammodo peccatum, sicut quilibet status nature lapse quem Dominus non accipit. Quia attendendum ad statum quem homo haberet pro statu innocencie et ad statum integrum quem homo servat pro tempore lapsus, quilibet talis status nature lapse sapit quodammodo peccatum, sicut non omnino sine defectu ex integro servat illum. Et hinc discipulus quem diligebat Jesus dicit I. Joh. I, 8: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Quia tamen seculare dominium a statu innocencie plus remotum est propinquius lapsui in peccatum superbie, cupiditatis et impietatis, ideo significanter dicitur communiter quod omne

In our fallen nature every state is tainted with sin.

Dominion tends to pride &c.

3. I. Petri, II, 18.

civile dominium sapit peccatum. Et patet ad argumentum quod assumptum est catholice concedendum; verumtamen quamvis tam civile dominium quam civilis servitus sint meritoria, tamen utrum istorum sapit peccatum quodammodo veniale. Et hinc Christus neutrum istorum assumpsit; quia, licet fuit dominus sine peccato et servus a ministerio, non fuit tamen servus civilis vel dominus secularis, quia ista requirunt operam que dedecet dominum Jesum Christum. Et propter istam difficultatem in hiis relativis docet Apostolus pulcre ad Coloss. III° et IV° quomodo istud dominium et ista servitus se haberent: *Servi*, inquit, *obedite per omnia dominis carnalibus*, hoc est tam spirituali obediencia quam corporali, *non ad oculum servientes quasi hominibus placentes sed in simplicitate cordis timentes Deum. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus: scientes quod a Domino accipietis retribucionem hereditatis. Domino Christo servite. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit, et non est personarum accepcio apud Deum! Domini, quod iustum est et equum, servis prestate, scientes quod et vos dominum habetis in celo.* Ex isto textu Apostoli patet luce clarius quod non hic servatur hec servitus vel hoc dominium sine defectu vel peccato multiplici. Et tamen contingit homines dolere de sua fragilitate et isto peccato, et meritorie gerere status istos, per unam autem morulam, antequam anima separetur a corpore, sed non in ista vita communi contingit homines tales vivere sine peccato huiusmodi actuali, si tunc cessabit officium istorum statuum; et sic contingit homines mereri amplius et ad beatitudinem ulteriorem provehi quam in statu innocencie veherentur. Immo dicit Apostolus ad Rom. V, 20: *Ubi habundavit delictum, superhabundavit et gracia.*

Christ was neither lord nor slave.

A man may not wilfully do the least sin. Then he ought not to accept a state in which he must sin.,

Secundo obicitur quod homo non debet pro toto mundo salvando facere peccatum minimum et veniale. Si igitur neuter istorum statuum posset servari sine peccato, videtur quod neutrum istorum pro toto mundo homo acciperet; nec valet excusacio qua dicitur quod homo facit hec peccata propter bonum meriti inde sequens; quia ad Rom. III, 8 scribit Apostolus: *Sicut, aiunt quidam nos dicere; faciamus mala ut eveniant bona quorum dampnacio iusta est.* Et infra in VI° capitulo 12°

12—22. Ad Col. III, 22—IV, 1.

scribit: *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato ut gracia habundet? Absit.* Pro intentu verborum subtilium huius apostoli notandum quod iste terminus *ut* significat in proposito circumstanciam cause finalis; ac si apostolus intenderet quod non debemus peccare, intendendo meritum inde sequens, quia si intenderemus hoc medium ad hunc finem, tunc stulte et illicite pro hoc fine habendo voluntarie peccaremus, quod non capit excusacionem. Ideo subticendo peccati propositum bonum meriti optaremus, et quod non sufficimus hic nisi defectibiliter operari assidue doleremus. Unde Apostolus II. Cor. V, 2, 3: *In hoc ingemiscimus, habitacionem nostram que de celo est, superindui cupientes, si tamen vestiti, non nudi inveniamur.* Debemus itaque ingemiscere quod non sufficimus hic, viando post lapsum, facere facta nostra sine peccato. Sed si hoc moneret quod non debemus facere opus aliquid quod peccatum sapiat, non debemus hic post lapsum statum aliquem observare. Debemus itaque intendere Deum honorare et ecclesie sue proficere; et non proponere peccare, sed dolere quod ex lapsu necessitati sumus in vita sensibili sic peccare. Et cum hoc debemus sperare de Dei misericordia, quod mediante merito Christi et sua gracia veniemus ad patriam, ubi Deo sine defectu aliquo serviemus. Propter talia dicit Petrus, II. Petri ultimo: *Carissimus frater noster Paulus secundum datam sapienciam scripsit vobis sicut et in omnibus epistolis loquens in eis de hiis, in quibus sunt quedam difficilia intellectu que indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas, ad suam ipsorum perdicionem.* Non enim secundum istos apostolos debemus intendere peccare, ut bonum inde eveniat; sed unum bonum debemus ordinare ad aliud inducendum. Doleant ergo fideles quod non sufficiunt omnino sine peccato in isto dominio vel servitute servire domino Jesu Christi: et notent in quo est defectus, et illum caveant quantumcunque possent, ut ad Ephes ultimo similia verbis prioribus scribit apostolus: *Servi obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes sed ut servi Christi voluntarie facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut domino et non hominibus, scientes quod unusquisque quodcunque*

But if we go thus far, we fallen creatures can accept no state at all.

25. II. Petri III, 15, 16. 37. Eph. VI, 5—9.

fecerit bonum hoc percipiet a domino, sive servus sive liber. Et vos domini eadem facite illis remittentes minas, scientes quod et illorum et vester dominus est in celis, et personarum accepcio non est apud Deum.

Men as masters and servants are bound to keep this law of love, but do not.

Constat autem ex fide scripture et racionibus quod domini seculares debent ad servos se habere taliter et econtra. Et constat iterum ab experiencia et discrasia humani generis quod homines sunt indispositi ad servandum integre hunc amorem. Tunc enim sine titulo dominacionis talis homines plus vel tantum proficerent suis fratribus sicut modo. Sicut I. Regum VIII legitur quomodo Deus propter peticionem regis ut habent gentes filiis Israel est iratus; rex autem principium est gentilitatis, ideo videtur secundum legem Domini quod cessare debet huiusmodi dominium seculare; aliter enim non diceret Deus secundum prophete vaticinium: *Dabo eis regem in furore meo.*

Kingly power is '*a malo*'.

But is ordained because of our hard hearts.

Lordship not to be resisted

Kings are a medicinal whip.

Hic sepe dictum est quod regalia et secularis potestas huiusmodi est a malo; quia stante ex integro statu innocencie et subducta prevaricacione humani generis non fuisset. Sed Deus misericors, videns duriciem cordis et rebellionem in homine, dominium istud ordinaverat pro medicina humani generis. Ideo sicut seculares domini, qui ex ista flagellacione superbiunt, sunt notabiliter increpandi, sic servi et specialiter sacerdotes qui in isto ordinacioni Dei resistunt, sunt amplius puniendi. Non autem intelligit fidelis quod Deus in hoc facto fuit ad literam furiosus vel vacuus racione, sed scivit quomodo necesse est istam rebellionem esse in humano genere, et ordinavit seculares dominos, ut subditis medicinaliter sint flagellum. Et necesse est quod ad ultimum in die iudicii cesset potestas huiusmodi coactiva, cum propter suam imperfeccionem non intrat patriam. Sed omnino culpandi sunt clerici qui non docent sed impediunt istam Dei ordinacionem tam opere quam sermone. Omnes enim clerici et specialiter iste secte quatuor debent esse pauperes instar Christi.

16. Osee XIII, 11.

Capitulum quintum.

Restat videre naturaliter de dominio ac servitute que in clericis magis fetet. Secte autem he quatuor ex cautela diaboli maiorem servitutem in seculares dominos introducunt, et specialiter in hoc quod ipsos vecordant ad Dei ordinanciam defendendum, ut incipiendo a papa: Ipse lege Christi exigit quod in regaliis exteris citat et precipiat *quod quecunque persone sub regum dominio quantumcunque Deus eos incarcerat, compareant in tempore brevi quod limitat suis iudicibus responsuri.*

Clerics claim wrongful lordship.

Allusion to W's. sickness.

Sic autem contingit Romanum presbiterum insanire quod mittat in Angliam clericis quos contempnit, ut respondeant infra tempus modicum suis cardinalibus, iudicibus inimicis et vel machinetur hanc stultam cautelam diaboli quod Romam veniant, vel ubicunque papam esse contingit, sub pena crudelissima responsuri. Sic enim contingeret papam regnicolas quoscumque regum destruere et depauperare regna tam pecunia quam personis.

Pope summons to Rome or elsewhere

Iterum, cum non tantum rutilat sua sapiencia, ut destruat in regnis latrunculos, videtur quod necessitare vendicat fideles, ut per vias abruptissimas et periculosissimas tam corpori quam anime capiant iter suum. Christus autem non vendicat huiusmodi potestatem.

makes men travel by dangerous roads.

Iterum contingit quod Deus necessitat citatos illos ex infirmirtatis vel debilitatis impotencia quod infra tempus datum et usque ad diem iudicii non poterunt per tantam distanciam laborare. Cum ergo Christus ipsis precipit quod non sic laborent ad illam distanciam, et papa crudeliter mandat oppositum, patet quod in hoc ipse induit habitum Anticristi. Cum nemo posset esse Christo magis contrarius quam tam dominative mandando oppositum illius quod Christus tam realiter precipit in effectum.

Man summoned may be weak or ill.

Iterum, quod patet irracionabilitas huius mandati, evidet via multiplici; nam papa de valde possibili potest interim in inferno condempnari. Que igitur prudencia citare hominem, dum nesciat quorsum, sicut nescit de prefixo termino, ubi erit, specialiter si sit vivus vel

Pope may be gone to hell before the man comes.

11. In marg.: *1.* 20. In marg.: *2.* 25. In marg.: *3.* 35. In marg.: *4.*

mortuus, vel a dignitate sua depositus et in carcere violente reclusus. Nec habet ista citacio fundacionem aliam nisi quod Christus accipiendo baptismum aquaticum venit humiliter ad Baptistam, ut patet Joh. I° et Matth. III°, ideo Anticristo pertinet procedere per viam contrariam.

Pope makes bishops and emperors swear fealty to the (holy) see.

Iterum, pro ista servitute securius inducendo dicitur quod papa facit episcopos et prelatos alios usque ad fratres et cesares, reges et alios seculares eis subiectos iurare fidelitatem secundum suum arbitrium illi sedi; et sic diabolus per hanc cautelam subiugat suo vicario Anticristo quasi totum mundum, supponendo tanquam fidei principium quod non potest errare, dando fidelibus citacionem aliquam vel mandatum. Istam ergo servitutem diaboli fideles excuterent a seipsis, cum nec fundatur in scintilla racionis vivacis nec in potestate seculari. Cognoscere quidem debent fideles quod nisi obstent parvis principiis Antichristi ipsa magna inconveniencia introducunt. Quis ergo non defenderet libertatem in qua Christus posuit gregem suam?

The summoned can write their faith to Rome.

Iterum, citaciones tales notata causa possunt faciliter in Anglia terminari, cum citati volunt humiliter detegere et mittendo scribere ad Romanam curiam fidem suam. Que ergo racio citandi tales incarceratos domini pro hac causa? Certum quidem est ex fide quod apostolus non habuit potestatem a Deo nisi ad edificacionem, non destruccionem ecclesie vel persone. Et si diabolus hanc potestatem simulaverit in ista ficta simulacione est faciliter convincibilis esse mendax. Ideo cum fidelis debet in illo casu, quod precipitur, obedire Domino Jesu Christo; sanum concilium atque catholicum videtur hominem tenere se domi et humiliter petere suffragium domini Jesu Christi. In ipso enim clamamus *Abba*, *Pater*, qui est mirabilis *episcopus animarum*. Et martirizacio ista diaboli est longe crudelior atque callidior quam martirizacio facta per seculares in ecclesia primitiva. Immo libera nos domine ab isto periculoso tempore et venenosis sagittis emissis de pharetra Antichristi. Eya milites Christi, servate viriliter datam vobis libertatem a Domino;

A man should stay at home and ask help of the Lord.

Exhortation to lords to defend themselves.

7. In marg.: *5*. 21. In marg.: *6*. 29. Cod.: *cum nullus fidelis*.

22. Cf. Epistolam mag. Joh. Wyclif ad Urbanum VI, de non veniendo sibi ad cit. suam supra pag. 1.

non solum quoad bona fortune vel corpora sed quoad animam et virtutes. Antichristus enim licet stolidus vendicat dominari omnibus istis tribus.

The king may forbid the man summoned to go.

Iterum, vendicare debet catholicus ex titulo misericordie subsidium a sano concilio regis sui, nam tanquam certum supponitur quod papa non habet potestatem tantam super corpus hominis regis legii ut rex habet; quis ergo Achitofel prohiberet quod rex mandet tali suo legio ne ad pape mandatum tali discrimini se convertat? Si autem papa plus et principalius dominatur super homine regis legio quam rex ipse, cum potest esse inimicus regis et regni, ut nuper contigit in effectum, videtur quod papa habet potestatem in cunctos regis regnicolas, in regem et regnum proprium rebellare. Ideo certum videtur quod rex habet plus principalem potestatem super corpore hominis sui legii quam iste episcopus racione ecclesie. Aliter enim Constantinus concessisset Silvestro ad destruccionem sui imperii principalitatem dominii super singulos suos legios; sed certum est quod nec istud potuit nec papa debuit acceptare tale dominium. Sicut ergo rex potest et debet servare in suo regno aurum vel iocale, licet pro ipso papa mandaverit, sic et hominem suum legium, cum in casu sit regno tam necessarius ut hoc aurum; specialiter dum papa non habet aliquid contra hunc clericum nisi quod legem Dei et ius regni publicat contra refugam Antichristi.

Pope may have nothing against the man, but that he publishes the law of God and of the realm.

Nec graviter ferat catholicus quod fidelis sic postulat humanum subsidium, propter illud Jer. XVII, 5: *Maledictus qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum*, quia debemus in Deo confidere, principaliter credendo indefectibilitatem sue misericordie tanquam fidem. Sed in homine suppositive et ministraliter possumus confidere citra fidem; cum confidendo principaliter in Deo quod moveat suum organum ad in tali iusticia pertinente magnatibus adiuvandum; possumus ad hoc per fideles evidencias homines inclinare. Et unum credimus: quod quicunque Achitofel consuluerit regem ad oppositum est proditor, a fide et utilitate exorbitans regis sui. Necesse tamen habemus, percepta multitudine scolarum Antichristi, in Dei adiutorium figere fidem nostram.

Not wrong to invoke the help of man.

8. Achitofel. Cf. De Potest. Pape, p. 148, 197, Pol. Works I, p. 255 = Consiliarius malus.

Capitulum sextum.

Servitudes of many kind spring from the Pope.

A capite autem isto scaturiunt servitutes abhominabiles tam dominis secularibus quam vulgaribus a quatuor partibus secte sue. Episcopi quidem tenent communiter contra reges suos et dominos cum presidio Antichristi, *cum proni sunt cum gravibus servis suis citare personas regis legias*, regis licencia non petita; ac si intenderent quod ex Antichristi dominio ipse est colendus et metuendus supra regiam potestatem. Et revera pro culpis plus levibus accepit rex sepe in manibus suis temporalia sui episcopi, que improvide sibi dedit. Et sic episcopi dicuntur sepe vendere peccata populi, non tollere sicut Christus sed abscondere in regno propter pecuniam peccatorum gravedinem, ut patet tam de sacerdotibus quam plebeis. Nec carent speciales famuli sui privatis vel publicis spoliacionibus regnicolarum; quas necesse est in regis iniuriam redundare. Et tamen, non obstantibus istis, domini sunt per ipocrisim adeo captivati quod necessitantur defendere proditores Dei et hominum, quod est horrenda servitus inter omnes. Nam Exodi primo legitur de filiis Israel quod captivati sunt in servitute colligende palee ac faciendi tegulas atque lateres, ultra alios serviles populos de quibus legimus, et tamen fuerunt liberi quoad anime servitutem. Sed hec adinvencio Antichristi necessitat ut fideles ipsam capiant ut fidem credendam; et ista est horribilior servitus quam aliqua alia corporalis, sicut horrenda servitus est quod domini necessitantur dare hiis satrapis sumptuosa stipendia ad se ipsos et populum seducendum.

Bishops summon men without licence of the king. The king has seized temporals for a less offence. Lords think themselves bound to defend these traitors. This is a horrible slavery. It is a slavery that lords are obliged to pay heavily these satraps.

Et in monachis est nimis horrenda servitus quod infra regnum sine regis recta licencia occupant tot regis dominia, in dampnum non modicum regni et fidelium pauperum legiorum, qui bonorum illorum secundum legem Dei et hominis forent participes. Et eadem est consideracio de canonicis et aliis quibuscunque clericis, qui contra legem Domini sunt ditati.

Monks occupy lordships to the hurt of the realm. So do canons.

De Fratribus autem in quatuor sectis dilatatis necessitantur domini per ipocrisim ipsos intra regnum defendere, et suos tenentes simplices et pauperes spoliare; et tamen per ficta mendacia inducuntur in capitulum ipocritare, ut *excolunt culicem et deglutinant camelum;* cum necessi-

Friars bring lords into servitude.

41. Matth. XXIII, 24.

tantur credere quod pium et devotum est istos Antichristi filios, quos noviter adinvenit diabolus, defendere et nutrire, sed de lege Christi, quam mandat suis pauperibus, et aliis preceptis decalogi cum suis virtutibus non curare. Et ista est servitus quam homines omnes debent ex mandato Domini propter periculum anime precavere. Et sicut peccatum primi hominis fuit eo gravius quo levius excludi poterat, sic ista desidia potentatum videtur eo gravior quo facilius posset excuti et ipsi libere servire Domino Jesu Christo. Sicut enim legitur in Anglia de servitute per Dacos inducta, sic quod viris ad extra laborantibus uxor et Dacus in suis domibus iocarent, sic videtur modo de Anglicis quoad Fratres quod, racione laborante in extrinsecis, Fratres ut Daci illudunt sensibus et quoad animam seducunt homines in errorem. Non loquor hic de magis abhominandis criminibus, sed notum est fidelibus quod sensus racioni traditur in uxorem. Recolerent itaque fideles de verbis que Petrus edocet I. Petri II, 15: *Sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudencium hominum ignoranciam quasi liberi et non quasi velamen habentes malicie libertatem, sed sicut servi Dei.* Ecce autoritas operandi, cum hoc sit voluntas Dei. Nec dubium quin sonat in beneficienciam homines subtrahere subsidium et consensum ab inimicis Domini Jesu Christi, et specialiter ab hiis sectis quatuor, que non *per ostium sed aliunde* ascenderant et sic sunt in domo ecclesie ut *latrones.* Nec dubium quin sunt homines imprudentes, quia sectam Christi faciliorem gratis dimittunt et cum legibus aliis falsis atque superfluis se intricant. Nec dubium quin sequendo legem Christi racionabilem et facilem in suis limitibus fidelis obmutescere facere posset faciliter hoc singulos imprudentes, et specialiter non consenciendo illis antequam sectam suam vel opera fundaverunt lege Christi; tunc enim posset regnare Christi libertas, ubi modo per privilegia et falsas consuetudines libertas peccati introducitur ut velamen. Sed tunc homines servire possent libere domino suo et non necessitari ad sic serviendum culpabiliter Antichristo. Et sic notata tota illibertate qua populus istis sectis quatuor oneratur, et tota libertate quam Christus contulit, antequam iste secte fuerant introducte,

Right to withdraw help from these sects, who have climbed up another way.

11. Per Dacos = Danish conquest.

These sects begin by deluding the sense and afterwards attack the reason.

Antichrist says that no state is expressly founded in God's law.

invenire posset fidelis faciliter gravamen sui dispendii, et media per que ecclesia Christi ad libertatem pristinam reduceretur. Et cum omnes hee secte incipiunt a sensu hominis, sicut diabolus temptare cepit per feminam, et illusis sensibus per suam perfidiam aggrediuntur, ut decipiant postmodum racionem, tiriaca est ut fidelis stet stabilis in fide Domini Jesu Christi et non credat hiis novitatibus nisi fundate fuerint lege Dei. Sicut enim homo deceptus fuit per falsas fabulas patris mendacii, sic seducit genus hominum per fictas huiusmodi novitates. Cum autem corpus movetur per animam, necesse est quod anima sic seducta corpus moveatur ad multas illicitas acciones. Facile autem est fideles solvere fallaces argucias Antichristi, ubi arguit descendendo ad vitam et statum singularem quod ipse non expresse in lege Domini est fundatus. Qui inquit, si hee secte quatuor expresse in lege Domini fundate non fuerint, non propterea sunt dampnande, quia tunc nullus status singularis hominis deberet vivere in hoc mundo. Sed discant tales discoli imprudentes quomodo Deus significancius ordinat communia magis bona; et sic, docendo per vitam et opera et dimissiones obligacionis frivole novitatum, quod homines servant congrue sectam Domini in communi, docetur infringibiliter quod vivunt in statu a Deo ordinato. Reputamus tamen quod homo non potest incipere istam fidelem sentenciam, nisi contra Antichristi discipulos subiciat se martirio vel persecucioni multiplici atque gravi.

Explicit tractatus de servitute civili et dominio seculari.

De Vaticinacione seu Prophetia.

De Prophetia.

Cum secundum sanctos spectat ad officium doctoris evangelici prophetare et socii mei prophetant ex dictis Merlini, Hildegardis et vatum similium extra fidem scripture de statibus membrorum ecclesie militantis, motus sum eciam sed fideliori evidencia prophetare. Dico ergo quod quamdiu clerus ecclesie manserit sic gentilitati commixtus et fimo temporalium irregulariter inpinguatus, non deficient ab ecclesia pugna, pestilencia et alie plage in evangelio prophetate. Probatur sic: Omnes dicte tribulaciones originantur peccato, ut patet ex fide scripture; sed precipuum seminarium peccati populi est dicta irreligiositas sacerdotum, ergo conclusio. Sunt, inquam, sacerdotes, sed curati precipue, speculatores castrorum ecclesie, pastores ovium gregis dominici et capitanei christiani exercitus contra dyabolum ut dux belli; primum patet Ezechielis XXXIII, 7, cum ad eos spectat *in specula* scripture contemplando quiescere et pericula castrorum Dei vigilanter et premunitorie previdere. Sed illud officium nimis evacuant distractiva tradicionis humane gentilitas et soporativa mundanorum fertilitas. Quis, inquam, dubitat, quin cleri commixti inter gentes edocti opera eorum secundum sapienciam mundanam, que est terrena, animalis et dyabolica, sunt

Vogue of false prophets.

The clergy should be as watchmen.

4. EF: *ex dictis* deest. 5. AB: *ex fide.* C: *ex fidem.* 8. DEF: *igitur;* ib. E: *quod* deest. 10. B: *deficiat.* 11. Codd.: *alia plaga prophetata.* C correxit: *alie plage prophetate.* 12. C: *originantur ex.* 13. F: *populi* deest. 14. DEF: *igitur.* 16. F: *et pastores.* 20. B: *Dei* deest.

5. De Merlino cf. *San Marte*, Die Sagen von Merlin mit . . . der Prophetia Merlini des Gottfried von Monmouth und der Vita Merlini. Halle 1853. De Hildegarde abbatissa cf. Pol. Works I, 57. English Works ed. Matthew 492. Trialogus 338.

They do not fulfil that office.

ad sapiendum vel docendum spiritualia divine influencie incapaces? Quis insuper dubitat quin decursus *in carecto* fluminis Egipti cum filia Pharaonis sit indispositus tam ex loci bassitudine quam ex contractu litargie ad pericula spiritualia speculandum. Ideo non mirum si hostes spirituales inopinate ad confusionem populi ponunt insidias, cum porte, hostia et fenestre castrorum ecclesie cum inermitate soporate iacencium sunt aperta.

They should be good shepherds,

Quoad secundum de pastorali officio patet ex evangelio Johannis X, 9 quomodo oportet bonum pastorem *in* sanis *pascuis* ante oves suas incedere et sagaciter quoad morbos et lupos curare sive defendere. *Pascua* autem semper virencia sunt veritates scripture sacre, aque clare que currunt cum silencio eius doctrine. Aliena autem dogmata sunt *aque turbide*, ut patet Ysai. VIII. Si ergo pastor nedum mutatus sit in mercenarium sed in lupum, si pascua mutantur in herbas putridas atque mortiferas, si aqua viva que in vitam eternam saliret bibentibus convertitur in paludes, et omnino si pastor per abrupta graditur non sanans oves vel protegens sed omnino contrarium, dans eis exemplum audacie in omni facinore et exemplum vecordie in omni milicia bellorum Domini, necesse est ut oves fragiles precipitentur sub tali pastore et pereant ac in edos saltantes vertantur ob errorem regiminis Antichristi. Revera optacius foret eis habere naturale ingenium cum lege Domini, et inpulsu ac tractu summi pastoris, subducto omni ducatu huiusmodi seductoris, potissime cum eclipsat lumen fidei, captivat naturale ingenium, et omnino precludit subditis salutare iudicium, dogmatisans quod omnino debet credi ac obediri sibi ac suis complicibus suspenso de illis iudicio naturali; in quos gravius foret offendere quam in Christum et totam multitudinem angelorum; quod convincunt ex isto quod illi qui peccare non potuerunt gravius puniunt in eorum obedienciam delinquentes. Ve populis luce veritatis relicta sic misere per ypocrisim excecatis.

but are often hirelings who lead their flock by foul waters.

2. ABC: *decursus incorrectus*. Cf. Exodi II, 3. 8. ABCF: *sunt apta*. 12. EF: *ac lupos*. 14. AB: *silencio sunt doctrine*. 14, 15. AB: *aliena autem eius*. 16. DEF: *igitur*. 20. ABC: *obrupta*. 21—22. ABC: *in omni — vecordie* twice. 22. AB: *malicia*. 23. ABCF: *precipitent*. 24. B: *ac pereant ac*. 27. E: subductu. 30. F: *a subditis*. 31. DEF: *et suis*. 33. B: *quam Christum*. 34. ABC: *conviciunt*. 35. EF: *inobedienciam*.

15. Rectius Jerem. II, 18.

They are an army that fights against Christ.

Quo ad tercium de exercitu a tali capitaneo sic minato patet ex dictis quod oportet ipsum pugnare proditorie et per consequens dampnabiliter contra se ipsum et Christum. Condicio namque est calcitrancium contra veritatem in ypocritas invincibiliter pungitivam, quod de quanto plus reluctantur in ipsam, de tanto impetunt gravius in se ipsos et seminant inter se semen discordie. Patet de dyabolis, qui de quanto pugnant atrocius contra veritatis rivulos, de tanto plus in se ipsos offendunt gravius et plus de pena ac desolacione perpetua sibimet thesaurisant. Oportet enim quod veritas falsitatem superans observat penam proporcionabiliter ad delictum. In cuius signum postquam quartum regnum scilicet Romanum imperium sic maculavit ecclesiam iusto Dei iudicio ab intra et ab extra destruitur. Et secundum Augustinum erit consumata destruccio per complices Antichristi, ut alias exposui secundum prophetiam Danielis II° quam Christus precepit, ut is *qui legit intelligat*.

They are laying up punishment for themselves.

Antichrist's claim to rule.

Potest autem in confirmacionem dicte prophecie adduci triplex racio: prima per hoc quod ubi Christus rex pacificus nulli vere dominacioni civili fuit contrarius sed conformis, Antichristus ypocrita callide subtrahit a condicione pure elemosine ad condicionem capitalis secularis dominii maiorem partem imperii; que dominaciones cum sint superhabundanter contrarie, manifeste sequitur quod augere dominacionem monstruosam in clero foret dominacioni seculari que est licita repugnare.

Their example misleads their subjects.

Similiter, necesse est subditos infirmiores illi inperfeccioni intendere cui viderint suos prepositos intendentes. Cum igitur inordinata affeccio honoris mundani ac temporalium sit causa precipua istorum bellorum atque discordie affeccioque cleri et studiosa operacio sit viis et modis circa talia occupata, necesse est ut symplices symialiter sequentes sint cupide pugnis et litibus pro talibus contendentes. Sed in hoc secundum propheciam evangelii minatur regnorum destruccio.

6. B: *de quanto populus;* ib. ABC: *reluctatur.* 7. AB: *ipso.* 12. ABC: *observet.* 14. DE: *iuste.* 17. ABCF: *quem.* 18. DE: *precipit.* 21. DEF: *fit contrarius.* 26. DEF: *dotacionem.* 28. E: *informiores.* 30. ABC: *Cum tamen ordinata;* ib. B: *honoris humani.* 32. ABC: *a studiosa operacione;* ib. *sit.* ACDEF: *fit.* B: *viis* deest. 35. A: *condentes.* E: *contendentes* deest.

17. Cf. Opus Evang. III, 131 et Sup. Matth. XXIV, Cap. III. 18. Matth. XXIV, 15.

Bad spiritual food leds to wars.

Similiter, nedum cibus corporis sed omnino cibus anime ex mala qualitate excitat populum ad discordias et ad bella. Sed talis venenosus cibus paratur populo per patres prepositos ex indisposicione cesarea alteratos; ideo necesse est fructum pestiferum inde sequi, nam dati patres sunt filii edocti regis superbie *filio petenti panem dare lapidem, petenti piscem dare serpentem*, et contra doctrinam evangelii petenti ovum porrigere scorpionem. Oportet ergo quod ista toxica foveat discordias atque bella.

The clergy should proclaim this.

Et istam sentenciam publicaret clerus in populo propter tria: primo quia debet dici catholice propter amorem correccionis fraterne, omnis autem caritas debet incipere a se ipsa, patet quod clerus ex amore quo se ipsum diligeret medicinam istius confessionis fidelis detegeret. Sed Matth. X, 36 dicit Christus: *Inimici hominis domestici eius.*

Secundo, quia secundum beatum Crisostomum in clero ubi est error gentilis plus fervidus debet fortis athleta propter maius periculum primo incipere: clerus, periculum detegendo et, quod est facile, hastas arundineas, que videntur contrarie confringendo, secularis dominus veritatis precones a persecucionibus corporalibus protegendo et detectam sentenciam effectualiter exequendo, consiliarius vero ut confessor et predicator christiane fidei ad modestam operam suggerendo. Et exemplar in istis est Jesus noster rex legifer et sacerdos qui incepit correccionem sue ecclesie a sacerdotibus minus malis.

Et tercio, quia cum in hoc fit sponse Christi et sic Christo maior iniuria, illam purgando atque contrarium privilegium defendendo forent maior laus a Deo et premium cumulata. Hoc autem tenetur clerus procurare, suam stultam degradacionem humiliter confitendo, et dominus temporalis corrigere suam cecam culpam satisfaccione contraria corrigendo. Si enim excommunicamus eos tamquam sacrilegos qui iocalia et thesaurum ecclesie iniuste auferunt, quanto magis cum status expropriacionis quem

2. ABC: *excitavit.* 4. B: *altercatas.* 5. *inde sequi.* ABC: *insequi.* 9. DEF: *igitur.* 12. AB: *primo cum;* ib. F: *dici autonomatice.* 13. B: *maiorem correccionis.* 14. *patet.* DEF: *post.* 16. F: *hominis* deest. 19. *debet.* E: *sed.* 20. F: *cleri.* 24. *detectam.* DE: *ecclesia.* 27. F: *est* deest; ib. F: *incipit.* 29. *fit.* ABCF: *fuit;* ib. AB: *et* deest. 31. ABC: *foret.* 37. F: *quam magis;* ib. B: *appropriacionis.*

6. Luc. XI, 11, 12.

Christus instituit, secundum quem copiosius caperemus radium influencie celestis, infinitum excedit omnia iocalia ecclesie et corporalia instrumenta excommunicantur a Deo, qui consensu vel opere illud spirituale sacrilegium commiserunt. Et cum tota vel maior pars christianismi sacrilegio isto inficitur, non mirum si ultra Saracenos vel Thartaros perturbatur; vera itaque est proposita prophecia.

II.

Hildegard's prophecy of a near end to the friars.

Vaticinatur autem doctor quem nostis, quod ordo Fratrum destruetur in brevi; quod suadet multipliciter ex vaticinio Hildegardis. Sed admissa prophecia predicte femine ut verbo Domini, patet quod non probat, cum verba illius prophetisse sunt generaliter contra clerum refrigescentem cupidine temporalium et honoris mundani, quem oportet ut sacerdotes legis veteris ex refrigescencia caritatis et omissione officii a Deo iniuncti extingui. Ideo illo subducto audenter assero, quod ordo predictus invalescens calore caritatis moventis debite ad primevum officium stabit stabilis in eternum, quia si ordo Fratrum vel quicunque alius ab officio suo degenerans retrocedat, necesse est quod eclipsato radio veritatis deficiat et suscitati lapides clament testimonium veritatis. Nam residuo cleri declinante ad mundum suscitavit Deus ad expergefaciendum residuum humani generis soporatum ordinem predictum iniungens sibi officium in humilitate mundum relinquere et omni timore servili postposito veritates evangelicas predicare. Quod si mutescit in istis propter carnem vel seculum, quis dubitat quin illo contempto suscitabit Deus alium testem veridicum? Et hoc est tam illis quam nobis crebrius predicendum. Sunt autem de nostris multi, qui veritatem sophisticant ut hii nude clamant cum sacerdotibus legis veteris contra Christum quod tollendi sunt heretici et inimici ecclesie ne forte *veniant Romani et tollant locum nostrum et statum* quem habemus in seculo gloriosum; hii vero fatentur verum esse quod dicitur sed inconsumabile et

God wil provide witness when it is needed.

Various ways in which the people are misled.

8. AC: *Saraceones.* 11. E: *destrueretur.* 12. ABC: *testimonio vaticinio.* 16 ABC: *frigescencia.* 18. ABC: *audenter assencio.* 20. ABCG: *quod.* 23. F: *in testimonium.* 27. AC: *mundus.* 27. B: *Et si.* 31. B: *predicandum.* 34. *quod.* A: *qui.* B: *quoniam.* 35, 36. Joh. XI, 48: *et gentem.*

35. Joh. XI, 48.

nimis asperum et ideo ne laici excedant mensure limites est cavendum. Et isti dogmatisant posterius nimis legi contrarie quod seducendus est populus erroneo dogmate ut peccatum iniurie caucius teneatur. Nam laico querente si debet discrete subtrahere elemosinas suas a discolis, dum dampnificatur pars utraque ex consensu, dogmatisatur pertinaciter contra caritatis regulas, quod non licet laicis clericos sic iuvare, nec utrum sit in elemosinariis suis habilitas iudicare; ymmo precluditur illis iudicium de facto notorio et iniungitur credendum ut fides quod contra legem Christi dux cecus iniunxerit. Sed hii tercio garriunt, quod ex talibus sentenciis frustra perturbatur ecclesia, sed ipsi nec attendunt ad qualitatem sentencie nec considerant quomodo Jesus noster dicit Matth. X, 34 quod *non venit pacem* carnalem vel mundanam *mittere in terram sed gladium* ad ligas huiusmodi dividendum. Et illud officium executi sunt sancti sequentes, ubi perceperunt confederaciones illicitas et posteriores vecorditer omiserunt. Considerarent, inquam, illi qui eructant talia de infideli obiectu sacerdotum quem contra Jesum nostrum obiciunt. Nam Luc. XXIII, 5 legitur ex dicto principum sacerdotum: *Commovet*, inquiunt, *populum, docens per universam Judeam, incipiens a Galilea usque huc*. Attenderent, inquam, sensum illius quod testes Christi sentenciant et sic legi Christi sit consonum, cur dampnarentur: Dicitur enim in sentencia, quod laici ex caritate iuvarent clerum eis elemosinarium tam necessaria secundum formam vite apostolice providendo, quam eciam onerosa atque superflua de quibus habent interesse, sub pena dampnacionis perpetue subtrahendo. Sed donemus eis istam iniuriam.

Some accuse us of disturbing the Church, but Christ foretold disturbance.

Quantum vero ad periculum defectus temporalium, debemus considerare doctrinam Apostoli docentis nos sollicite exequi Hebr. ultimo christiani officium et *contentari presentibus. Deus*, inquit, *dixit: Ego non te deseram neque derelinquam, ita quod confidenter dicamus; Dominus*

We need not fear want of temporal good.

3. DE: *erronee.* 4. DE: *caveatur.* 8. F: *sic invitare.* 9. ABCF: *humilitas.* 14. AB: *Jesus Christus dominus.* 15. F: *corporalem.* 17. F: *sancti* deest. 18. ADEF: *consideraciones.* B: correxit. 20. F: *tali.* 21. DE: *loquitur;* ib. ABCF: *dictu.* 22. F: *sacerdotum* deest; ib. ABCDE: *commovit.* 23. ABC: *per* deest; ib. B: *universum videlicet.* 25. ABC: *sic* deest. 29, 30. ABC: *inter se.* 32. ABC: *Quam vero;* ib. DEF: *defectus* deest. 34. AB: *sollicitos.* C: *solliciti.* 35. DE: *Ego* deest; *ut* in Vulgata. 36. ABC: *Dominus noster.*

34. Hebr. XIII, 5, 6.

mihi adiutor, non timebo quid faciat michi homo. Potissimum itaque grave quod nobis inferret ista sentencia foret plena reduccio ad statum apostolicum perfectum primevum, quod apostoli gaudenter reciperent, istum frigescentem statum periculosum atque solicitum relinquentes. Ideo indubie nostra discrasia febrilis est causa cur tantum istam sentenciam abhorremus. Nam illud laicale officium *afferre et auferre* temporalia nobis accipimus, cum deficiente nobis predicacione evangelii qua peccatores converteremus in filios, assumimus spoliacionem cesaream, temporalia tam a clerico quam a laico irregulariter auferendo; in nobis itaque, ut dicimus, est laicalis ablacio bonorum pauperum a clero eciam insonte legitima, sed in laicis elemosinantibus qui magis debent sub pena dampnacionis curare de suis elemosinis est ista laicalis castigacio omnino illicita. Sic ergo est ecclesia conversa retrorsum tam re quam nomine, ubi Deus paucos fideles ad conversionem eius ut olim saltem secundum partem indubie adiuvaret. Nec caret merito qui *pocionem aque frigide* tribuit ad hunc finem. Est enim fides quam magnificare debet catholicus quod prior status cleri quem Christus instituit est perfectissimus, scilicet quod secluderetur a mundo, recipiendo a laicis alimenta et tegumenta necessaria ad laborem quibus tribueret necessariores elemosinas spirituales. Per istum itaque statum excluderentur symonia, sacerdotalis insolencia et monstruositas discolorum.

We accept temporals but fail to give evangelical preaching.

The best system is that the clergy should be supported by the freewill offerings of the laity,

Secundus status laudabilis sed minus validus foret quod clerus plene reciperet decimas, oblaciones et privatas elemosinas, sicut in veteri testamento que sors divideretur in quatuor partes secundum decretum beati Gregorii, *ut una pars signetur curato sive episcopo cum sua familia; secunda clericis qui debent esse episcopi adiutores, tercia debet signari pauperibus et quarta ecclesiis reparandis*, ut patet XII, questione II. *Mos est* et *Quatuor autem.* Sed in isto statu iacet ex sophisticacione maius periculum.

or by tithes &c. the receipts to be shared equally between bishop, priest, the poor and repair of church,

8. F: *a nobis.* 9, 10. F: *converteremus.* 13. ABCF: *clero;* ib. ABC: *in sorte.* 15. DEF: *erit ita laicalis.* 16. DEF: *igitur;* ib. ABC: *est* deest. 22, 23. DEF: *secluderetur.* 24. DEF: *quilibet retribueret.* ABC: *tribueret.* 27. *discolorum.* F: *discipulorum.*

35. Decreti Secunda Pars, Causa XII, Quaest. II, cap. XXX. De stipendio ecclesie quatuor debent fieri porciones. Et ibidem cap. XXIII. Quatuor autem.

or endowments, the surplus given to the needy. A dangerous way,

Tercius status infirmior fuit quo clerus recepit a laicis nedum predictam partem dominii, sed predia ac dominium laicale sub forma tamen et titulo elemosine, ut invigilent officio sacerdotali attencius et residuum elemosine distribuant prudencius usibus egenorum. In isto autem statu est maior declinacio a vita apostolorum ad seculum et undique maius periculum, licet aliqui miraculose possunt facere in isto statu felicem exitum.

or endowment held as property not as alms.

God does not approve of this.

Quartus status ethnicus super quem Dei beneplacitum non quiescit est clerum dimisso sacerdotali officio abiectoque elemosinarum titulo, dominacionem civilem super bonis pauperum vendicare. Ad quod necessario consequitur negociis secularibus implicari; a quo veneno Deus preservet ecclesiam suam sanctam.

Rich endowment of the church in England.

Nec credo quod omnis talis sacerdos est eo ipso dampnabilis, cum possit illum statum deserere et finaliter penitere; itaque super ista fide rotetur consideracio tam emuli quam amici, et de isto doleat quod clerus ad tantum pervertitur, quod ut unus istorum statuum est inferior sive peior, sic censetur melior et maior, ubi habet plus tradicionis humane suffragium; nec erit ecclesia a persecucione immunis, dum eius affeccio fuerit sic perversa. Istam autem perversionem in animo necesse est ut perversiones multiplices consequantur quod exemplariter potest videri in Anglia. Videtur enim in christianismo non esse regnum quod respectu quantitatis dotaret clerum fertilius vel conduxit carius ad perficiendum indubie officium clericale, ut patet in domibus exproprietariis et domibus possessionatis et omnino in episcopis regni nostri. Et cum non potest fingi racio huius doni, nisi ut clerus ministret regi et regno magis devote in suo officio et attente, patet quam grandis, ut oportet ex stulticia, est cleri perversio. Omnes enim declinant in se ipsis a cultu et observancia legis Christi, ab informacione evangelica atque correccione regis et regni et a defensione salubris veritatis atque catholice, per quam regnum secundum Deum prospere regeretur. Declinant, inquam, ad seculum et dimittentes suum officium

1. DE: *infimior.* 3. DEF: *tamen* deest. 4. ABC: *invigilet.* 7. DEF: *et sic undique;* ib. C: *magis.* 17. ABC: *ita quod.* 18. A: *ad* deest. 20. ACF: *maiori visu.* B: *maior visu.* 22. F: *dum Deus.* 26. ABCF: *regem vel regnum.* 27. ABC: *dotavit.* 28, 29. E: *exproprietariis et domibus* deest. 29. DF: *et in* before *domibus.* 38—1. E: *officium assumunt seculare* deest.

The clergy get state affairs into their hands and send our money to the pope.

assumunt seculare negocium tocius regni indubie turbativum; nec quietantur in isto sed scandalose ascendunt superius, cum proprio thesauro regis et regni eorum exhereditacionem aput papam ignarum et pseudo-cardinales regni nostri emulos subdole procurantes; fingunt, inquam, sed false quod sit hereticum et dampnatum, quod liceat regi vel dominis regni nostri, vel quod poterint auferre aliqua temporalia a clericis suis, quantumcunque deliquerint; sed pape et ipsis licet auferre iuxta suum arbitrium a clero nostro eciam insonte et laicis. Quam prodicionem hereticam non scit homo vel angelus excusare, nisi forte accusatorie quod de lege peccati oportet quod ipsum primo noceat subiecto consencientibus et auctori. Oportet igitur quod rex et regnum que ceca stulticia originaverant hoc peccatum proporcionaliter senciant eius dampnum. Est et tercia cleri perversio regni nostri quod proporcionaliter ut clerus est regi et regno obligacior ex ampliori accepcione sue elemosine et plus egens suffragio predicte veritatis catholice, sic magis in ipsam recalcitrat et ipsam nititur dissipare, in tantum quod clare vident quod homo potest et debet in casu fratrem suum caritative occidere. Sed pulvis temporalium tantum excecavit eorum interiorem oculum quod non vident quomodo elemosinantes per subtraccionem sui fimi fedantis et a perfeccione status primevi quem Christus instituit, quem primo habuerunt sancti monachi, subtrahentis caritative potuerunt se iuvare; et tunc ut sepe intuli, sunt vel angeli confirmati vel diaboli incarnati.

The friars support this ill-doing.

Et Fratres qui plus obligantur regi et regno vel quia conducti vel quia timent sibi de succedente suffragio magis declinant, sed frustra et stolide contra professionem propriam, ad istam vesaniam palliandam. Et sic iuxta cuiusdam sentenciam illi qui forent in contratis adiutores Dei precipui, versi sunt in tortores diaboli et precipuos discipulos Antichristi. Et ut coloracius fingant opus patris mendacii, emunt cum mammona regni ad fontem

1. C: *suum negocium;* ib. AB: *officium tocius.* 1, 2. ABCDE: *turbatum.* 4. DEF: *hereditacionem;* ib. ABC: *populum ignarum.* 6. B: *quia sit.* 6, 7. B: *contempnatum.* 7. F: *ut dominis.* 8. F: *potuerunt;* ib. DEF: *alia.* 11. ABC: *perdicionem.* 15. E: *peccatum* deest. 16. ABC: *Est* deest. F: *Est eciam.* 18. ABC: *et ex.* 20. B: *recalcitrant.* 21. F: *potest* deest. 25. B: *fedantes.* 27. ABCF: *subtrahentes.* 32. ABC: *stulte et stolide;* ib. ABC: *contra suam.* 33. ABCF: *palliandum.* 35, 36. AB: *diabolos discipulos.*

scole diaboli larvas, tunicas tortorum et pegmata, ut capiant callidius ydiotas vel lupina rapacitas absconsius sit celata; larvas, tortorum tunicas, ut coloribus et pictaciis legum diaboli, simplicibus magis terrifica; et tercio portant pegmata ut feriant, signent et maculent inertes et segnes et sic utrobique suis privilegiis dampnificent atque diminuant exercitum christianum, sic quod vix unum invenies, quin vel ludit in interludio isto diaboli, vel nimis attendit istud spectaculum vel ipsum promovet ex consensu. Ideo non mirum, si regna turbantur sic in se divisa numero, ordine et labore christianorum perverso et armatura Christi militum sit mutata. Sic ergo reducto statu cleri ad ordinem quem Christus instituit tolleretur a regno simoniaca heresis tam infectiva perversitas ludi diaboli, tam seductiva caliditas et (ut loquar secundum hominem) adderetur tunc regno tam gentis quam suorum adiacencium multiplicativa prosperitas. Sufficeret enim pars regni que est iam toxice in manu mortua per se debellare vel in iusta causa resistere cuicunque populo barbarico invadenti, sicut patet ex cronicis temporum quibus fuerunt multi reges in Anglia; modo vero sophisticato regno, ut integre insufficiens est nedum ad paucis hostibus extrinsecis resistendum sed ad suos domesticos in pace ecclesie protegendum. Et tamen quid propter ascendentem superbiam, quid propter defectum exhortacionis cleri atque consilii stulte dimittendo plus necessarium invadit multiplicem populum alienum. Et sic servando bona pauperum in manibus inimici domestici spoliat et destruit in regno proprio pauperes indigentes. Rogemus itaque quod magna misericordia dormientis in puppi navicule reducat clerum ad statum apostolorum per quorum oracionis suffragium perturbacio ecclesie sit sedata. Amen.

Good result that would follow disendowment.

1. ABC: *tortoris.* 2. Codd.: *ut lupina.* 4. ABCDE: *sic simplicibus.* Hoc loco textus corruptus esse videtur. 8. F: *in* deest. 9. DEF: *illud.* 10. ABC: *permanet.* 12. F: *militum* deest. 12. 13. C: *sic mutata.* 13. DEF: *igitur.* 19. E: *tam toxice;* ib. DEF: *pro se.* 22. B: *modo vero* deest. 23. F: *est a paucis.* 25. F: *Et tum.* 29. B: *spoliant et destruunt.* 33. ABC: *est seducta.* C corr. al. manu: *sedata.* DE: *Scriptoris cuncti memores sint ista legentes atque precentur ei requiem iubilei Amen.* D: *Neb gest toho dobrze hoden. (Isto namque dignissimus est.)*

Responsiones ad argumenta Radulfi Strode.

Quia secundum philosophum sanctum est prehonorare veritatem, ac contra ipsam surrepunt instancie multis modis, quidam amicus veritatis poscit ut pro eius dilucidacione solvantur XVIII argumenta. Primo enim sic arguitur: *Si ecclesia catholica sit totus numerus predestinatorum et continue per processum temporis innovatur talis numerus, sequitur quod continue innovatur ecclesia, et sic in articulis fidei periret certitudo propter incertitudinem credite veritatis.*

Hic oportet duo supponere ad declarandum sentenciam de ecclesia catholica prius dictam; primum quod sicut in magno loco mundi est idem homo quorsumcunque motus fuerit, sic in magno tempore mundi est idem generale preteritum vel futurum, cum omne quod fuit vel erit est in illo tempore; aliter enim non foret possibile partes temporis continuari ad invicem. Si enim date partes continuantur ad invicem, tunc sunt continuacione subita instanter, et per consequens tempus plene preteritum et tempus plene futurum sunt, quod adversarius reputat, impossibile. Via igitur veritatis dicit quod iste due partes temporis sunt continuate ad invicem per datum instans, quia plene sunt in magno tempore sempiterno et unum illorum temporum est terminative in dato instanti, et aliud iniciative in eodem, et sic datum

Time past and future meet in the present instant and form one.

1. A: *Incipiunt responsiones ad argumenta Radulfi Strode.* B: *Strode 18 argumenta.* C: *Tractatus alius.* D: *Incipiunt 18 argumenta Strode.* 3. B in marg.: *Nota ecclesiam.* 6. D: *18 et octo;* ib. BC: *1m argumentum.* 13. A: *primo.* C in marg.: *Supposicio prima.* 14, 15. A: *quocunque motus fuerit.* 16. B: *generabile vel futurum.* 17. *foret.* B: *esset.* 19. C: *continuatur.* 20. *subita.* A: *soluta;* ib. CD: *instantis.* 22. D: *Via ergo.* 23. A: *incontinuate.* 25. BD: *sempiterna;* ib. C: *temporum est* deest; ib. C: *terminate.*

instans est instans utriusque illorum temporum non intrinsecum sed terminus utriusque; utrumque enim illorum habet aliqualiter illud instans.

The church is the body of the predestinate, changing some of its parts, but one by succession.

Secundo oportet supponere quod licet ecclesia intelligatur multis modis esse universalis sive catholica, universalissima tamen ecclesia de qua suppono nos loqui est universitas predestinatorum qui fuerunt vel erunt, et ista more successionis est perpetua, licet secundum partes aliquas innovetur. Per istud patet responsio ad obiectum. Ecclesia enim catholica quam intelligo persona est perpetua pro quolibet instanti temporis secundum magnam eius partem ut basim, sicut patet de angelis predestinatis, et cum hoc habet multas partes futuras que nunc non sunt; nec illa ecclesia nunc est secundum illas; est tamen secundum illas quia in magno tempore sempiterno. Et patet nutrito in ista logica, quam facile est tollere argumenta. Quando autem incarceravi verba temporis, respuendo modum loquendi scripture, longe aliter sum locutus. Sed modo videtur michi quod ista locucio sit plena brigis et, additis omnibus pictaciis, nimis falsa et fidelibus loquentibus onerosa.

It is argued that a reprobate child could not die or be killed directly after baptism.

Secundo arguitur supponendo quod *nullus prescitus potest esse membrum ecclesie, sed quod omnis predestinatus sit necessario eius membrum, tunc videtur quod datus prescitus post suam baptisacionem non poterit statim mori et sic proiectus in aquam vel ignem non moreretur; quod est satis mirabile cum aliis conclusionibus ex illo sequentibus.*

Hic suppono sentenciam de necessitate futurorum quod Dei ordinanciam nulla creatura poterit inpugnare, *et cum mille anni ante oculos Dei sint tamquam dies hesterna que preterit*, nichil refert sive eventus futurus huic instanti propinquus fuerit sive distans, quia sicut Deus neccessitat futuricionem instancium sic neccessitat ad

1. *instans utriusque.* A: *Videtur utriusque.* 4. C in marg.: *Supposicio.* 5. A in marg.: *Ecclesia universalissima.* 6. A: *de quo.* 8. A: *more succesiva.* C: *successivi.* D: *successim.* 10. A in marg.: *Ecclesia eadem quomodo semper manet;* ib. AD: *intelligo per A.* A in marg.: *Persona perpetua est ecclesia.* 14. Codd: *que nunc sunt.* B addit in marg.: *que nunc 'non' sunt.* 16. BD: *sempiterna.* A in marg.: *Tempus magnum sempiternum.* 21. A: *sequentibus.* 22. BC in marg.: *Secundum argumentum.* 22. B: *membrum a ecclesie.* C: *membrum a ecclesia.* 24. D: *necessario* in marg. 27, 28. D: *inde sequentibus.* 30. B: *ordinancia una.* A in marg.: *Dei ordinanciam nulla creatura poterit impugnare.* 34. C: *sicut necessitat.*

30. Psalm. LXXXIX, 4.

omnes eventus qui in illis instantibus sunt futuri. Et tunc concedo quod datus infans prescitus et baptisatus necessario vivet diucius et peccabit in Spiritum Sanctum, racione cuius merebitur ut perpetuo condempnetur; et sic nullus ignis potest ipsum comburere pro hoc instanti vel tempore, cum necessario Deus constituit terminos eius qui nec accelerari poterunt nec eciam preteriri. Et alie conclusiones que olim videbantur michi mirabiles, iam videntur michi catholice defendende; quando enim eram parvulus in noticia fidei, loquebar ut parvulus et sapiebam ut parvulus, putans tamquam necessarium quod omnes actus humani forent in sua libertate contradiccionis, sic quod liberrime possem facere oppositum eterne Dei ordinancie repugnando, sicut infans ductu nutricis ambulare incipiens putat ex se libere sine necessitacione nutricis quorsumcunque voluerit ambulare; quando autem ex Deo factus sum vir, evacuavi ex sua gracia cogitatus, qui erant parvuli, concedens quod homo in gradu suo habet liberum arbitrium, et tamen necessitatem omnium suorum operum futurorum. Et sic concedo quod prescitus signatus non potest sic mori in sua infancia, cum peccatum in Spiritum Sanctum causans suam dampnacionem non poterit preteriri. Miramur autem conclusiones que ex ista sentencia consequuntur, quia Dei preordinanciam ignoramus nec ad eius necessitacionem attendimus, sed tamquam infantes ignorantes ductum Dei aspicimus ad nos ipsos. Et sic dupliciter ad propositum contingit hominem baptisari, scilicet baptismo fluminis et baptismo flaminis.

By God's provision the reprobate will live long enough to sin.

Freewill coexistent with necessity.

Unconsciously we are led by God.

Et secundum membrum subdividitur, cum aliquis sit talis baptismus nude secundum presentem iusticiam, aliquis autem baptismus infinitum melior in predestinatis. Primo baptismo fuit Scarioth baptisatus et multa alia membra dyaboli. Sed michi et multis videtur: quamvis nemo debet presumere carere consueto baptismo fluminis, tamen sicut sine illo posset homo predestinari, sic

Different kinds of baptism.

1. B in marg.: *Infans prescitus non potest statim mori post baptismum.* 3. B: *vivet.* D in marg.: *Infans prescitus baptisatus non potest mori in sua infancia.* 6. A in marg.: *Termini constituti.* 10. A in marg.: *Parvulus autor fuit.* 10, 11. B: *faciebam ut parvulus et sapiebam.* 14. A: *sed infans.* 16. A: *quocunque.* 23. A in marg.: *Miramur quare in hac materia.* 25, 26. D: *necessitatem.* 28. D in marg.: *Baptisari hominem contingit dupliciter.* 29. B in marg.: *Dupliciter contingit baptizari.* A in marg.: *Baptismus varius.* 33. B in marg.: *Quo baptismo Judas fuit baptizatus.* 34. A: *Sed non secundo et multis.* CD: *Sed non et multis.*

baptismo flaminis baptisari. Verumtamen necesse est omnem predestinatum baptisari baptismo fluminis de Christi latere effluentis. Et secundum istam distinccionem de baptisacione loquendum est de sacerdocio, ut declarat Lincolniensis dicto III: *Omnes*, inquit, *fideles qui per veram fidem et dileccionem sunt membra Jesu Christi summi sacerdotis sunt eciam sacerdotes per spirituale oleum predestinacionis*, *quo spiritualiter perunguntur*. Et allegat ad hoc Exod(um), Petrum et Apokalipsim. Et multis videtur quod dimissa presumpcione temeraria filii Dei possent inpresenciarum uti officio sacerdotis, licet ab episcopo cesareo non fuerint consecrati. Ipse autem sepe improvide exaltat ad suum sacerdocium membra dyaboli; et mirum foret quod auctoritate sua forent a Deo illa membra intoxicancia constituta medici animarum et non membra Christi que ipse ordinavit ad illud officium et dedit eis carismata ad hunc finem. Nec est cura, licet sacerdotes isti non habeant rasiones et caracteres et alias ceremonias introductas, sicut non est cura, licet non celebrent nec ministrent sacramenta secundum istam consuetudinem usitatam; et ita supposicione capimus et non sensacione vel demonstracione qui sunt huiusmodi sacerdotes. Et ita pro materia necessitacionis et libertate arbitrii notandum quod Deus ex se neccessitat et est summe liber in singulis actis suis, nulla autem creatura sic necessitat vel est libera. Spiritus tamen humanus ad tantum est liber quod non potest cogi ab aliquo ad volendum, licet Deus ipsum necessitat inmediate per se vel instrumentaliter per causas secundas quas necessitat ad hoc opus. Et sic habet humanus animus magnam libertatem, licet libertati Domini non equetur.

It may be right to act as a priest without episcopal ordination, which is often given to the unfit.

Unimportance of the tonsure and such rites.

How far man's soul is free.

Tercium autem argumentum stat in isto, quod *Petrus predestinatus non potest peccare mortaliter*, *vel excom-*

1. A in marg.: *Baptisma aque de latere Christi omnino necessarius.* B in marg.: *Baptismus flaminis duplex.* 3. D: *illam.* B in marg.: *Necesse est omnem hominem baptizari baptismo fluminis de latere Christi effluentis.* 4. B: *loquendi.* 5. B in marg.: *Omnes fideles sunt Christi sacerdotes.* A in marg.: *Sacerdocium multiplex.* 8. D: *sparguntur.* 9. *Exod(um).* A: *ex eodem.* 10. D in marg.: *Filii Dei possent uti officio sacerdotis, licet ab episcopo cesario non fuerint consecrati.* 12. B in marg.: *Nota.* 14. D: *foret.* 21. C: *secundum — usitatam* deest. A in marg.: *Sacerdocium unde caperetur supposicione.* 25. CD: *actibus.* 26. A in marg.: *Libertas Dei maior quam humani animi.* 29. A: *necessitet.* 30. A in marg.: *Mortale peccatum* < *simpliciter.* / *secundum quid.* 33. AC in marg.: *3m argumentum.*

municari a Deo, sed omnis prescitus quantumcunque prelacia magna prefulgeat semper excommunicatur a Deo et continue peccat mortaliter.

Really mortal sin cannot be committed by a predestinate.

Pro solucione istius argumenti oportet uti distinccionibus supradictis. Aliquid enim est peccatum mortale simpliciter quod infert mortem secundam; et sic nullus predestinatus potest peccare mortaliter. Et aliud est peccatum mortale secundum quid; ipsum autem est peccatum, quod infert mortem secundam tam in corpore quam anima, si sic peccans non foret predestinacionis gracia preservatus. Primum autem peccatum est infinitum gravius peccatum quam secundum, sed in secundo sunt gradus multiplices. Et patet que sunt concedenda in ista materia et que neganda. Sicut enim quedam est gracia secundum presentem iusticiam et quedam simpliciter, sic quoddam peccatum est mortale secundum presentem iniusticiam et quoddam simpliciter; et sic gracia secundum quid in prescito quam quidam vocant graciam secundum presentem iusticiam stat cum peccato mortali abscondito, cum talia tam disparia non sunt opposita.

Quartum argumentum stat in isto quod *videtur unam personam esse membrum ecclesie una vice et alias ipsum esse dyabolum, cum Christus qui mentiri non potuit vocavit Petrum Sathanam, et ipse Petrus fuit membrum ecclesie post et ante.*

We judge by present righteousness or unrighteousness, but this is not final.

Solucio autem istius argumenti stat in deteccione equivocacionis. Veritas quidem est quod nemo potest vicissim esse membrum ecclesie et membrum dyaboli, Petrus autem fuit equivoce *sathanas*, quia voluntati Dei adversans, numquam tamen fuit dampnatus sive dyabolus. Et sic secundum presentem iusticiam vel iniusticiam dicitur aliquis nuncupative esse membrum ecclesie sive dyaboli, cum tamen ut videtur michi concedendum non sit ipsum esse huiusmodi, sed talis nominacio procedit ex ignorancia et iudicio facili; et patet solucio ad ob-

5. CD: *Aliquod.* B in marg.: *Nota duplex peccatum mortale simpliciter et secundum quid.* D in marg.: *Peccatum mortale dupliciter dicitur.* 6. B in marg.: *Nota de prestinatis et prescitis mortaliter peccantibus, quomodo habent se in eisdem peccati mortalia.* A in marg.: *Mortale peccatum* < *simpliciter.* / *secundum quid.* 7. BD: *peccatum* deest. 14. A in marg.: *Gracia* < *simpliciter.* / *secundum quid.* 16. B: *quoddam est peccatum.* C: *est peccatum secundum presentem.* 21. ABC in marg.: *4m argumentum.* 23. ABC: *esse* deest. 26. C in marg.: *Solucio.* 27. A in marg.: *Equivocacio.* 28. C: *et esse* after *ecclesie.* 29. B in marg.: *Quomodo Petrus dicitur sathanas.* 32. A in marg.: *Nuncupative membrum diaboli esse.* 34. A: *esse* deest. 35. *facili.* ABC: *faciali.* D correxit.

iectum de Magdalena et aliis ab iniusticia ad iusticiam transmutatis. Stat enim filium vel heredem delinquere et tamen pater omnisciens ipsum increpans non propterea exheredat, sed unus alius prescitus qui videtur peccare levius propter peccatum presens continuatum usque ad vite terminum est dampnatus, sicut videtur multis deceptis David peccasse gravius quam Saulem.

Quintum argumentum sic innuit *quod tam stricte concipere de predestinatis et prescitis auferret meritum bone spei, quia, cum nemo debet supponere vel reputare falsum et nemo nostrum scit modo utrum sit predestinatus vel prescitus, videtur quod nemo nostrum debet sperare se esse salvandum, vel de alio reputare sive supponere quod sit de numero dampnandorum vel eciam salvandorum.*

Predestination does not take away hope even from the reprobate.

Negata autem conclusione primo illata, oportet diligenter cognoscere distinccionem inter hos tres actus, scilicet scire, credere et sperare. Spes autem est actus vel habitus citra fidem, cum sit adhesio mentis compaciens secum formidinem de sperato, et sic supponere vel reputare de alio est simile spei hominis de se ipso; utrobique tamen est adhesio per evidenciam citra fidem; et sic quilibet debet sperare quod salvabitur, sed si est prescitus et sperat quod de facto est falsum, licet non debet sperare falsum, quia qualitatis spei sue, que potest vocari desperacio, ipsemet est in causa; et sic spes sua sive credulitas est talis perpetuo qualis non debet esse. Et sic videtur logicis quod falsum debet sperari, supponi vel reputari, quia homo debet sic vivere, ut illud faciat esse verum, et sic falsum debet supponi esse falsum; et ipsum idem falsum debet supponi eciam esse verum, unde prescitus multipliciter se ipsum inhabilitat in viando. Unde evidencia magna spei est in homine qui iustam viam suam continuat vel continue facit bonum de genere, bonum de bonitate Domini semper sperant: qui autem mussitat vel blasfemat in Dei presciencia vel predesti-

5. A in marg.: *Continuacio peccatorum pessima.* 8. ABC: *Quintum argumentum.* A in marg.: *Peccatum apparet quandoque levius quod tamen est gravissimum.* 11. A: *modo* deest. 17. A in marg.: *Scire* / *Credere* / *Sperare* > *differunt.* B in marg.: *Distinccio inter scire, credere et sperare;* ib. B in marg.: *Quid sit spes.* D in marg.: *Spes quid sit.* 19. AB: *formidine.* 23. A in marg.: *Speratur quod falsum de facto.* 24. D: *qualis;* ib. BD: *sue non potest.* 29. BD: *sic* deest. 32. A in marg.: *Evidencia spei unde oritur;* ib. ABC: *magne.* 34. BCD: *bonum* before *de bonitate* wanting.

nacione, fatue se ipsum intricat et ad desperacionem preparat.

Sextum argumentum *stat in libertate arbitrii prescitorum quomodo unus eorum potest esse vere penitens et sic mori et per consequens esse membrum ecclesie et salvari; grave eciam videtur concordare voluntates divinas, quibus Deus vult quod iste salvetur et quod iste idem dampnetur, cum ista sint incompossibilia et per consequens non terminant iustam et incommutabilem voluntatem.*

All things that happen happen of necessity.

Hic dicitur quod circa necessitatem futurorum est magnum scrutinium, quomodo cum illa stat libertas humani arbitrii gradu suo, et quomodo stat libertas maior in spiritibus confirmatis, licet non possent flecti amplius ad facinus perpetrandum. Ideo oportet tenentem istam viam catholicam esse in materia de Dei preordinancia circumspectum et in sentencia de eadem preordinancia; quomodo est invariabilis et inflexibilis profundatum, et cum hoc tercio in aptacione verborum logicalium circumspectum. Ut fidem ergo modo assero quod *omnia que evenient de neccessitate evenient* et cum hoc dupliciter potest contingencia intelligi vel condicionaliter vel eciam quoad tempus. *Condicionaliter*, si Deus voluerit, potest in oppositum, sicut facit in simili, ut Deus si voluerit potest salvare istum sicut salvabit alium. Et ita prima causa dampnacionis omnium prescitorum est Dei ordinancia, secunda causa est utilitas ecclesie sue sive mundi exinde proveniens, et tercia causa est peccatum dampnatorum ad cuius penam Deus necessitat. Unde Deus non necessitat hominem ad peccandum nec vult quod homo peccat, sed vult peccatum secundum esse suum secundum, hoc est quod peccatum proficiat ecclesie et iuste puniatur cum aliis condicionibus laude dignis. Et sic dico quod Paulus prescitus non potest vere penitere, hoc est contricione peccatum finalis inpenitencie delere vel ipsum non habere, cum Deus ordinat quod sua dampnacio et peccatum proficiant ecclesie modo dicto. Et magna Dei misericordia est quod

The causes of damnation: (1) The ordinance of God. (2) The profit of the Church. (3) The necessary punishment of sin.

The reprobate cannot truly repent and do not desire so to do.

3. ABC in marg.: *6m.* 4. A: *esse* deest. 17. AB: *variabilis.* 18. A: *verborum* deest. 19. AC: *ergo.* 20. A: *eveniunt.* B in marg.: *Omnia de necessitate evenient.* A in marg.: *Necessitas futurorum supponitur.* 25. D in marg.: *Prescitorum dampnacionis triplex est causa.* A in marg.: *Dampnacionis prescitorum triplex causa.* 29. A: *hominem* deest. 30. A in marg.: *Peccata esse secundum vult Deus.* 33. BD in marg.: *Prescitus non potest vere penitere.* 36. A: *proficiat.* 37. A: *dico.*

vult ex sua gracia talem peccatorem sic prodesse ecclesie et misericorditer ipsum punire, cum exinde reportat desiderabile bonum pene; et sic talis utendo termino proprie non potest vere penitere sicut nec vult, sed appetit ad suam dampnacionem perpetuam antecedens; et sic non potest esse membrum ecclesie ut eciam salvus fiat. Et ille due Dei voliciones valde consequenter se habent; secundum unam Deus vult quod iste dampnetur, et Deus vult quod iste salvetur vel taliter non dampnetur, quia illa Dei volicio terminatur ad veritatem condicionatam, ut puta talem: Iste salvabitur, si inveniatur finaliter iustus, vel dampnacionem suam non stulte ac demeritorie mereatur. Nec est Deus culpabilis propter hoc quod graciam suam subtrahit a prescito taliter delinquente, sed miro modo culpa redundat in sic peccantem et gracia in Deum taliter ordinantem.

It is said endowments are necessary to bishops who are bound to hospitality.

Contra secundum articulum de dotacione ecclesie arguitur multis viis. Primo sic: *episcopi tenentur diligere hospitalitatem et exercere opera misericordie corporalis, quod non possent nisi haberent domos proprias et temporalia propria, ergo per idem licet illis habere redditus atque dominia; consequencia patet, quia appetitus bonorum temporalium mobilium crescit ultra mensuram facilius quam appetitus dominiorum, que necessarium est ex finitate terre suis limitibus terminari.*

Bishops may rightly have temporals if not in excess and if properly used.

Hic concessa est conclusio, quod licet episcopis habere domos et possessiones proprias quoad usum servato dominio domino patrie in qua manent, sed cavendum est ipsis de argucia gulosorum et argucia simeali, si videlicet superhabundent in hiis temporalibus et occupacio circa illa impediat animum ab officio predicandi. Sub tali quidem condicione prohibiti sunt apostoli *portare quidquam in via*, ut patet Luce IX, 3, et tamen licuit eis cum circumstanciis necessitantibus portare suas

1. A: *ex sua gracia* deest. 6. C: *ac eciam.* 8. B: *secundum quam vi unam.* D: *quam unam Deus;* ib. A: *dampnatur.* 9. BD: *et Deus — dampnetur* deest. 12. BD: *nam stulte.* 17. C in marg.: *Primum argumentum.* D in marg.: *Dotacio ecclesie quomodo permittitur.* 18. Hic aliquot verba excedisse apparet. B in marg.: *Argumentum primum pro dotacione.* 19. A: *corporali.* 21. C: *igitur;* ib. D: *eis.* 22. A: *quam patet.* B: *quam pacem.* C: *communia patet.* D: *9ª patet = consequencia patet.* 23. C: *temporalium* deest. 24. ABD: *ex* deest. 26. BCD: *episcopus.* 28. A in marg.: *Hospitalitatem quomodo episcoporum sit sectari.* 30. C: *superhabundet.* A in marg.: *habundancia* / *occupacio* > *temporalium.* 31. A in marg.: *In via nichil portare qua occasione preceptum apostolis.* 34—1. Rectius: *duas tunicas* Luc. IX, 3.

tunicas, calciamenta, et quidquid eis fuit necessarium ad hoc opus. Sed cum finis necessitat media ad eundem, patet quod dominium in hiis omnibus debet fugi, et usus de quanto illi fini fuerit necessarius est aptandus. Subtrahantur ergo dominia atque superflua, et usus temporalium, de quanto illi fini est congruus et de elemosinis gratis datis sine solicitudine sit aptatus; et potestas secularis debet auferre a sacerdotibus quidquid superfluum fuerit in hac parte, cum remanet aput illos dominium et regimen talium temporalium conformiter legi Dei. Sed quomodocunque sit de evidencia prima, consequencia est neganda, nam superiores ecclesie sicut apostoli dilexerunt hospitalitatem et elemosinas corporales non tamquam occupantes suum ministerium, sed inferioribus adaptandas, sicut apostoli aptarunt ministerium mensarum septem dyaconis et reliquerunt sibi evangelisacionem, ut patet Act. VI°. Multi enim diligunt multa officia circa quorum complecionem nolunt in personis propriis occupari, et sic licuit apostolis habere divina evangelica super toto ambitu temporalium relicto seculari dominio ipsis laicis inferioribus ut mercatoribus et aliis secularibus ad hoc aptis.

Lay rulers should take away any superfluity.

Secundum argumentum stat in isto: *Secundum legem Dei Levitici ultimo: Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit sive animal sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid fuerit semel consecratum sanctum sanctorum erit Domino. Quare ergo in lege nova non possunt habere redditus consecratos vel mortificatos quod equivalet sicut habuerunt in veteri testamento?*

Hic dicitur quod fructus agri usque ad annum iubileum dari poterit sacerdoti, et extunc, ne fieret confusio hereditatum contra legem Domini, debet redactus reverti ad priorem dominum, ut ibi notatur: *In iubileo*, inquit, *revertetur ad priorem dominum qui vendiderat eum et habebit in sorte possessionis sue.* Nostri autem possessionati

It is argued that under the old law goods once consecrated could not be redeemed,

2. A in marg.: *Dominium nocet clero.* 4. A in marg.: *Usus necessarius.* 5. AC: *igitur.* 11. A in marg.: *Quomodo apostoli fuerunt hospitales.* 12. A: *est notanda.* 15. A: *adaptandos.* BCD: *adoptandas;* ib. BD: *aptarunt* deest. 17. A in marg.: *Multa dilexerunt apostoli quorum complecione non occupabantur.* 21. A: *dominio id est approprietariis.* C: *id est approprietariis inferioribus.* 23. BC in marg.: 2m. 25. B: *vendentur.* 26. A: *semel* deest. 27. AC: *igitur.* 29. B: *habuerit.* 35. Codd.: *sortem;* ib. A in marg.: *Possessionati clerici salutantur religiosi.*

23. Levitici XXVII, 28. 33. Levitici XXVII, 24.

but then the jubilee provided redemption.

religiosi volunt habere ultra quinquaginta annos iure perpetuo; et sic contra legem Dei infertur sua prevaricacione hereditatum confusio; nec licet priori domino infra quinquaginta annos emere fructum agri secundum formam legis Domini ibi datam. Ideo religiosi nostri possessionati volunt habere hic *manentem civitatem* iure perpetuo ultra hoc quod fuit in lege veteri limitatum; et sic non sunt solliciti ad querendum sibi vel aliis civitatem celestem, cum sint prevaricatores ceremonie legis veteris et mandati in lege gracie domini nostri Jesu Christi. Ideo statuunt sibi pro regula regulam Antichristi. Et sic considerando subtiliter ad usum sacerdotum Domino consecratum in lege veteri inveniet homo quod primo collatum sacerdoti fuit solummodo temporale, non excedens quinquaginta annos et remanente dominio vel iure redimendi aput primum dotarium sacerdos pro tanto tempore habere poterit usum fructus. Sed quid hoc ad fundacionem perpetuam hodiernam? Revera nec est morale legis veteris nec illo servato in suis limitibus liceret religioso habere ultra iubileum possessionem huiusmodi, ideo Antichristus ultra cautelas Machometi ex parte legis veteris male intellecta statuit sibi legem terciam utrique legi Domini repugnantem; unde modificanda est talis negativa legis veteris: *Omne quod Domino consecratur non vendetur nec redimi poterit*, hoc est contra formam in lege Domini limitatam; unde nostri religiosi possessionati vendunt ex pape licencia redditus quos ad perpetuam elemosinam dimisso spirituali ministerio receperant a patronis; ubi patet tam patronorum quam regnorum manifesta iniuria et sic, cum contingit clericos abuti temporalibus sicut necessarium est ipsis abuti seculari dominio, patet quod oportet eos habere usum temporalium in mensura; non enim haberent super illis seculare dominium nisi exempti fuerint iure humano ad privacionem eorum, quomodocunque deliquerint contra Deum. Sicut enim heredes temporalis dominii non

The clergy may not acquire secular rule.

2. A: *Domini.* 8. BC: *ad quirendum.* 11, 12. BD: *pro regula et terciam Antichristi.* C: *regula secundam Antichristi.* 13. B: *invenit.* 14 B: *collocatum.* 16. A: *apud illum.* BD: *apud populum.* 17. A in marg.: *Usus concessus.* 20. B: *religio.* D: *religiosis secundum.* 24. B in marg.: *Quomodo modificaretur dictum legis: Omne quod Domino consecratur non vendetur etc.* 28. A: *dimissio.* 28, 29. A: *receperat.* 31. A in marg.: *Abusio cleri in dominio et in rebus.* 33. ABD: *illos.* 36. BD: *Dominum.*

24. Lev. XXVII, 28.

acceptant exheredacionem propter peccatum quod commiserunt contra Deum, sic nostri clerici possessionati; et ex hinc surrepit iniusticia contra Deum et iniuria contra regna. Et patet racio quare Cristus interdicit suis presbiteris seculare dominium, quando iniungit apostolis: *Vos autem non sic*, hoc est: Non dominemini seculariter sicut gentes. Ad dominium autem deitatis non possunt clerici nostri attingere et seculare dominium sicut seculare negocium eis interdicitur, ideo solum remanet eis dominium evangelicum, de quanto promovet ad officium sacerdotis.

It is said that holy men have accepted endowment.

Tercium argumentum stat in isto quod *sicut regimen iudicum fuit Deo placencius quam regimen regum, ut patet ex decursu veteris testamenti, sic videtur quod, licet vita exproprietaria apostolorum fuit Deo placencior quam vita proprietaria sacerdotum qui per cesarem sunt dotati, tamen utrobique videtur quod eciam vita minus perfecta sit a Deo aliqualiter approbata et per consequens licita non simpliciter condempnanda; et ad idem valent miracula et vite sanctorum possessionatorum episcoporum qui dotacionem istam tam verbo quam opere approbarunt.*

All actions of holy men cannot be taken as precedents.

Hic dicitur quod in isto loco a simili verum assumitur et a probabili verum concluditur, cum multi sacerdotes dotati fecerunt multa opera bona de genere, et ut probabiliter supponitur propter eorum penitenciam fructiferam postmodum sunt beati. Sed remotum est istud a laudacione dotacionis quod fuit licita aut meritoria, licet deficientes in isto periculo postmodum ex Dei gracia sunt purgati; blasfemia Petri et Pauli et aliorum sanctorum utriusque testamenti non propterea est laudanda, quod ipsi ex Dei misericordia istud periculum evaserunt.

Sed in isto sunt tres stulticie: prima quod periculum huius evasionis per contricionem finalem stulte magnificant tamquam fidem; secunda quod, supposita ista

1. A: *peccatum contra.* 1, 2. C: *commiserant.* 4. A in marg.: *Seculare dominium interdicitur Christi presbiteris.* 9. BD: *eisdem.* 12. BD: *3m.* 15. D: *vita* deest. 17. A: *eciam vitam minus perfectam.* CD: *secundum vitam minus perfectam.* 23. A: *sacerdotum.* 24. A in marg.: *Dotati quidem fecerunt multa bona non tamen laudandi propter dotacionem.* 31. A: *istud periculum* deest. 33. B in marg.: *Tres stulticie de penitencia finali.* A in marg.: *Stulticie tres in faco dotacionis;* ib. A: *primo.* 34. C: *huiusmodi.* 34, 35. A: *stulte laudant sive magnificant.* 35. Codd.: *secundum.*

6. Luce XXII, 26.

evasione apocrifa, stulte laudant istam dotacionem infidelem tamquam licitam et vitam eorum culpabilem, postmodum ex Dei gracia sunt misericordiam taliter consecuti, tercia quod moderni clerici non imitantur vitam predictorum prelatorum secundum quam Deo meritorie placuerunt, sed superaddentes ad culpas eorum excedunt in prevaricacione qua a lege Domini declinarunt. Et patet stulticia utrobique; et ita maior est quam stulticia Eve, que dicitur reputasse Deum non simpliciter prohibere esum fructus sciencie boni et mali, sed ad terrorem prothoplasti taliter produxisse. Deus enim prohibuit simpliciter utrumque, sicut patet ex fide scripture, licet prevaricatores utriusque vetiti redemit misericorditer et salvavit. Stultum est ergo propterea incidere in istud periculum, cum sit una species dampnanda temptandi Deum, et multi in prevaricancia istius periculi sunt dampnati. Excuciamus ergo vocata miracula cum ceteris apocrifis que narramus et credamus fidem scripture peccati pericula evitando Et inter omnes stulticias quibus dyabolus excecat populum consequentem, hec est una subtilior scilicet quod nedum apostoli quos credimus iam esse beatos sunt taliter conversati, sed sancti novelli, non obstante vita sua culpabili hodie sunt beati, ergo servemus nos vitam illam culpabilem, cum Deus sit tante misericors nobis sequentibus sicut illis. Et sic sylogizat dyabolus: Si Deus invariabiliter summe misericors salvavit peccantes taliter, ergo et nos, non obstante quod sic peccemus, sic salvabit, cum aput ipsum non sit *accepcio personarum*, et si frater noster evasit periculum ignis vel aque aut precipicium in desaltando, ergo per idem nos debemus ad magnificandum nostram gloriam in simili periculo exponere nos frontose. Sed caveat talis temptator dyaboli, ne nesciat se excedere in stulticia talis periculi, et caveat secundo ne stulte ignoret se esse ita dignum sicut fratrem suum quem assumit in simili a Domino adiuvari. Et certum est quod nec ipse nec magister suus dyabolus illud noscit.

We must not lead a wrong life trusting in God's mercy.

4. Codd.: *tercium*. 6. C: *sed persuadentes*. 9. D in marg.: *Eve stulticia*. 14. A: *est* deest; ib. AC: *igitur*. 15, 16. A: *dampnandi*. 16. A: *in multi*. 17. A in marg.: *Miracula vocata*. D in marg.: *Miracula sunt cucienda*. 19. D in marg.: *Stulticia subtilior qua dyabolus excecat populum mutari peccata sanctorum*. 21. BD: *hoc est*. 24. C: *igitur*. 26. D: *Et sic sicut*. 27. AC: *igitur*. 30. A in marg.: *Periculum*. 31. C: *igitur*. 33. A: *Si caveat*. 33, 34. A: *se extendere*. 36. D: *adiuvatur*. 37. D: *id noscit*.

Teneamus ergo viam securam descendendi per gradus, sicut dominus Jesus fecit, et videamus ulterius cautelam dyaboli quod non incitat nos ad eligendum viam securam vel statum solidum, sed viam periculosam et statum infundabilem, ut patet de nimis multis statibus sacerdotum.

How the devil leads men to follow wrong courses in the Church.

Per hoc enim post dotacionem ecclesie nimis multi ad statum papalem, episcopalem vel prelati cesarei aspirarunt et per hoc dyabolus incitat multos esse canonicos, monachos atque fratres, quia quidam viventes modernis valde difformiter ex fallaci signo sunt beati in patria reputati; et sic peccantes gravius quam argucia simiali arguimus sic: vita talis sancti fuit secundum partem taliter viciata, ergo licet nobis vivere sic viciose. Sic enim arguimus ex tribus legibus in lege veteri in quibus prohibetur sacerdotibus seculare dominium, et licenciatur ad recipiendum decimas et oblaciones, ut patet Num. XVIII, Deuter. XVIII et Ezechielis XLIV, quod prohibitum a Deo dominium seculare dimittimus et dimisso ministerio ad illa que lucrum sapiunt avide aspiramus. Nec sufficimus narrare mala que dyabolus per hanc cautelam in ecclesiam introduxit. Fur enim volens per parietes in domum furtive ascendere eligit materiam plus fragilem, plus bassam vel per foramen prius dirutum subintrare. Ideo theologi contra istam temptacionem dyaboli acucius clamitarent. Non enim sufficit dyabolus dissuadere fidem ecclesie et exaltare signa sensibilia Antichristi, nisi ex una parte deformis vite quam Deus secundum partem aliam approbat et secundum aliam viciosam quam Deus reprobat incitet viantes secundum signa simialia ad prevaricacionem dampnabilem inclinari; sed Psalmo CXVIII, 21 dicitur: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis*, et tamen per istam cautelam dyaboli a declinacione insensibili usque ad declinacionem mundo sensibilem declinatur.

Quartum argumentum stat in isto: *Supponi debet quod beati pape Leo, Silvester, Gregorius et alii possidentes in dote talia temporalia titulo elemosine virtuose distribuebant*

1. A in marg.: *Via secura;* ib. AC: *igitur.* 2. A in marg.: *Diaboli cautele.* 6. A: *Per hec.* 8. AD: *necessitat.* 9. A: *atque* deest; ib. A: *quidam.* A in marg.: *Signum fallax.* 13. A: *viciatam;* ib. AC: *igitur.* 14. A in marg.: *Dominium seculare sacerdotibus prohibetur ex lege triplici.* 16. BCD: *licenciantur;* ib. B: *ablaciones.* 17. BD: *Deut. XVIII* deest. 18. Hic locus corruptus esse videtur. 21. A in marg.: *Furis condicio.* 22. A: *parietem.* 24. D: *plus dirutum.* 27. C: *difformis.* 35. AC in marg.: *4m*.

eadem, ut fideles Dei dispensatores illis quibus opus erat et ad honorem cultus Dei, ergo ut sic virtuose utebantur ipsis temporalibus, ergo sic dotari de lege Dei clericis non repugnat, nec uti quibuscunque temporalibus taliter ad hunc finem. Unde videtur quod, licet in casu temporalia sint occasio malorum in clero, rectificacio tamen ipsorum malorum pocius fieret per operaciones virtuosas liberalitatis pietatis, paciencie et alias oppositas ab usibus huiusmodi quam per ablacionem temporalium eorundum, cum in medio consistit virtus et extrema sint viciosa.

Reform in administering endowment will not do; the clergy must give up the office as did the apostles.

Hic dicitur quod istud argumentum licet procedat ex summo colore dyaboli, tamen includit in se toxicam mortiferam illi qui venenum istius malicie non cognoscit, cum idem est ac si septem disculpi electi per apostolos contradicerent ordinacioni eorum: possidere temporalia et distribuere ipsa virtuose pauperibus est meritorium et opus evangelicum, ideo viris apostolicis magis convenit, ideo capite vobis istud officium et non relinquatur nobis minus prudentibus, cum facilius possumus excedere medium virtuosum. Sicut enim discipuli in sic operando Spiritui Sancto resisterent, sic magis constancius et prelati cesarei in retinendo dotacionem huiusmodi Spiritui Sancto resisterent et post ipsos recipientes temporalia ista cupide magis resisterent et sic a declinacione modica usque ad abissum patulum genus cleri paulative descenderet ad infernum, quia sicut Deus instinctu tacito movebat apostolos ab isto periculo distribuendi temporalia declinare, sic propter maius periculum evitandum et bonum utilius prosequendum precepit expresse viros apostolicos ab isto officio, quod foret meritorium in aliis, declinare. Sicut si dyabolus moveret coniugatos, ut dicitur movisse Nicolaum dyaconum, viros apostolicos indifferenter solvisse uxoribus suis debitum, eo quod erant plus virtuosi, prudencius caventes in opere isto vicium et tenentes medium virtuosum, sic inquam sed

2 AC: *igitur.* 3. B: *sic data in de.* D: *sic data ibi de lege.* 5. A: *Unde videtur quod in casu.* 7. B: *malorum* deest. 7, 8. B: *liberaliter.* 8. A: *appositas;* ib. B: *usibus* deest. 11. A: *licet* deest; ib. BD: *procedit.* 12. A: *calore;* ib. A in marg.: *Toxica mortifera in argumento.* B in marg.: *Argumentum ex summo colore dyaboli.* 13. A: *cum cognoscit.* 21. D: *et magis;* ib. C: *magis Constantinus.* 22. Codd.: *dotacionis.* 23—24. BCD: *post — resisterent et* deest. 26. A: *quare sic.* 27. A in marg.: *Temporalia distribuere quare apostoli aliis commiserunt.* 31. A: *sicut enim.*

32. De Nicolao diacono fundatore sectae Nicolaitarum vide Act. VI, 5; Apoc. II, 6, 17.

periculosius videtur dyabolum movisse clerum ad temporalia possidendum; et sic paulative ex cautela dyaboli processum est ab una declinacione insensibili ad aliam amplius venenosam. Unde magis intoxicatus fuit clerus per dotacionem huiusmodi quam fuisset ex licencia abusus data coniugibus abutendi. Unde cum tam expresse fuit unum clero inhibitum sicut abuti uxoribus, eo quod Petrus et alii apostoli uxores proprias et non possessiones proprias licite habuerunt, supponi potest probabiliter citra fidem quod Hilarius et ceteri viri evangelici dotati in recipiendo istud officium non venialiter sed graviter peccaverunt, et postmodum per fructuosam penitenciam ex Dei gracia beatitudinem meruerunt. Et post illos prelati alii qui plus declinarunt a mandatis Domini in istud periculum submersi sunt stolide ad infernum. Unde erubescat dyabolicus talem arguciam de cetero publicare, quia sic magis vivax officium spiritualiter gignendi Dei filios semine verbi Dei posset suspendi et temporalis inmersio in mundialibus introduci. Unde clerus secundum doctrinam Christi non debet in actibus liberalitatis reduci ad medium possidendo seculare dominium sed carendo tali dominio ut Christus precepit et secularibus quibus Christus ipsum dominium aptat in mensura et numero relinquendo, ut licet coniugatus posset solvendo uxori debitum in utroque extremo deficere, tamen sacerdos qui virginitatem vovit Deo non debet reduci ad medium per principia Aristotelis, cum omnis debet a talibus actibus abstinere, sed ad vitam Jesu Christi qui est in trinitate medium conformari. Christus autem omnino a tali dominio se servavit, sicut et eius apostoli; quare ergo non nos eorum vicarii, cum tam expressum mandatum ad hoc habemus in lege Domini, non autem ad continendum nos ab opere coniugali? Ideo timendum est nobis ne phariseice colamus culicem et degluciamus camelum.

Accepting endowment is a grave sin.

Christ ordains all dominion to be held by laymen.

4. A in marg.: *Dotacio intoxicavit clerum valde.* 6. D: *Unum cum tam.* 7. B: *inhabitum.* 10. A in marg.: *Penituerant quidem dotati ut supponitur.* 11. ABC: *non* deest. 12. AB: *per* deest. 16, 17. C: *de clero.* 18. A: *filios sciencie.* 19, 20. A: *introducti.* 21. D: *possidendo.* 23. BCD: *precipit.* 27. A in marg.: *Christi vita sacerdotibus foret regula.* 28. D: *abscindere.* 31. AC: *igitur;* ib. A: *nam nos.* 33. Hic aliquot verba exidisse verisimile est. 34. A: *nobis ut.* 35. A: *deglutimus.*

10. St. Hilarius in libris Johannis Wyclif saepius laudatur Cf. De Eucharistia p. 32, 125/26.

Quintum argumentum stat in isto: *Quod usus temporalium eciam dominiorum potest ad laudem Dei meritorie exerceri, sicut elicitur ex dicto Augustini posito XXIII, q. V, capitulo De Occidendis; quomodo ergo obesset quod clerus ita prudens in lege Dei in isto temporales dominos exoneraret utendo temporalibus propinquius statui innocencie quam iam faciunt domini temporales.*

God has set the clergy above the duty of administering temporals.

Hic concedenda est sentencia Augustini quod non pure propter hoc quod ex usu temporalium periculosa mala possunt contingere, sunt ipsa propterea condempnanda, sed aliquos status Deus posuit superiores in ecclesia, qui propter periculum debent relinquere occupacionem et usum temporalium, et propter occupacionem illicitam circa illa debent ipsa renuere, et ex mandato Domini statui innocencie propinquare; et tales debent esse clerici quoad temporalia eciam mundi sollicitudines; qui debent omnia instar Christi relinquere. Ideo idem est licenciare clericos ad istum abusum et dicere quod Antichristus ad nulla mandata Domini propter suam preeminenciam obligatur.

It is said that endowment may be good or bad for different persons,

Sextum argumentum stat in isto, *non omnes clerici sunt eiusdem vel consimilis condicionis naturalis sicut nec omnes seculares; sicut vel isti seculari melius est habundare diviciis quam ipsis carere et alteri e converso, sic forsan iste clericus est melior locuples quam egenus.*

Hic dicitur quod in statu vocati cleri sunt errores plurimi et specialiter in isto, quod multi assumunt istum statum ut sint mundo divites et non propter devocionem serviendi Deo in officio clericali. Si ergo quis habilis ad illud officium non ponat obicem demerendi, tunc spiritus Dei ducit eum ad gradum illius officii quo est dignus. Et sic multi sunt vocati clerici ordinati per prelatos cesareos, quibus bonum fuisset ipsos non fuisse natos ex utero, quod fuit ex fide evangelii in Scarioth figuratum; Christus enim ad maiorem utilitatem ecclesie

1. AC in marg.: *5m*. 2. BD: *eciam meritorie.* 4. AC: *igitur.* 6. A: *utendo gulibus.* 9. C: *quod et usu.* 10. C: *continere.* 10, 11. A: *dampnanda.* C: *contempnenda.* A in marg.: *Suadetur pulcre quod sacerdotibus propter periculum debent relinquere temporalium dominium.* 20. A: *preeminenciam* twice. 21. AC in marg.: *6m*. 23. A: *sic nec vel ut isti.* C: *sicut vel ut.* 26. C: *clerici.* A in marg.: *Statum sacerdocii varia intencione recipiunt quidam.* 29. A: *Si igitur;* D: *quis humilis.* 31. A in marg.: *Dei spiritu ducitur ad sacerdocium quis.* 34. A in marg.: *Scarioth figura apostatarum.* B in marg.: *Scarioth figuravit futuros apostatas avaros.*

4. Decreti Secunda Pars, Cause XXIII, Quaest. V, cap. VIII.

vocavit Scarioth in gracia secundum presentem iusticiam ad apostolatum, et ordinavit istum furem ferre loculos et tolleravit ipsum candere cupidine et futuros apostatas figurare. Multi enim sunt in capitulo Scarioth plus avaricia profundati; verum tamen nullus est clericus nisi declinans ad capitulum Scarioth, cui non possent sufficere de temporalibus oblaciones, decime aut private elemosine subducto seculari dominio, et sic viri apostolici possent licite in diversis gradibus habendi temporalia militare, ut beatus Evangelista in minori Asia supponitur virtuose habuisse temporalia plus quam Petrus. Omnes tamen apostoli caverunt a seculari dominio aut super isto merdoso sophismate nostrorum claustralium de habendo secularia dominia aut superfluas mundi divicias in communi. Sed postquam ypocrite plus magnificarunt tradiciones hominum quam legem scripture, horrebant desponsacionem presbiteri ut venenum sed fornicacionem eciam secundum species turpissimas acceptarunt; fides tamen scripture desponsacionem sacerdotis non prohibet, et fornicacionem prohibet generaliter in quolibet seculari. Et patet quanto desercio legis Domini et introduccio humane stulticie nocent ecclesie militanti; et sic religiones iste private que Deum non consulunt sed indifferenter acceptant homines ad suos ordines sine fundacione dampnificant ecclesiam et stolide temptant Deum; Deus enim posuit ordinem suum secundum tres gradus in tali laxacione libera quod quilibet homo quem Deus introducit in orbem terrarum salvari posset in aliqua istarum parcium sine istis privatis ordinibus humanitus introductis. Et ita renunciacio temporalium titulo seculariter possidendi cuicunque clerico debet competere, et qui sentit se minus dispositum ad sic vivendum de parte Domini, abstineat ab officio clericali. Nec video quomodo repugnaret legi divine quod clericus senciens se inhabilem ad illud officium ad seculum retrocedat, licet ex temeritate quadam deliquerit, sed non tantum quantum fungens officio clericali. Et ita

but it is not needed by any true priest.

Marriage of priests not forbidden in Scripture.

If a priest finds he is unfit he should go back to a secular life.

6. A: *posset*. 8. B: *subducte*; ib. BD: *ecclesiastici*. 10. *ut*. D: *unde*. 11. A in marg.: *Tradicionum magnificacio salutatur. Sectarum inutilitas*. 13—14. BD: *isto merdoso* (C: *mardoso*) — *aut super* deest. A: *in aut super isto*. 15. A in marg.: *Temporalia possent habere clerici diversis gradibus sine dominio*. 17. D: *fornicaciones*. 18. B in marg.: *Fides scripture desponsacionem sacerdotis non prohibet*. 30. B in marg.: *Renunciacio quomodo debet clero competere*. 31. A in marg.: *Titulus secularis clericis non competit*. 36. A: *deliquit*. 37. B in marg.: *Discipuli Christi laici*.

multi possunt esse licite Christi discipuli sicut Joseph, Nicodemus et alii, licet non sint clerici, quia multis expedit non taliter clericari.

Primum argumentum tercii ternarii stat in isto: *Videtur quod conatus verbo vel opere reducere clerum ad statum ecclesie primitivum sit nedum vanus et indecens sed et nocivus; nam vanus est conatus ad impossibile; sed quod ecclesia moderna cleri reducatur ad statum ecclesie primitivum est impossibile, igitur etc. Antecedens probatur, quia Christus prophetavit ecclesiam per Pseudochristos et Pseudoprophetas pervertendam, sicut est modo perversa, ergo sic oportuit evenire.*

It is said that to reduce the Church to its primitive simplicity is impossible,

Hic dicitur quod conatus ad impossibile est meritorius sicut oracio ad neccessarium, ut patet de triplici peticione oracionis dominice; et istud Christus docuit, quando dixit: *Pater si, fieri potest, transeat a me calix iste*, unde quia ista est operacio regis regum, et uti potest ministris suis ut serra ad istud officium, ideo ut videtur michi hoc opus est viantibus magis meritorium, cum Christus ad eius complecionem plus sedule laborabat; ideo licet non sufficimus totam maliciam cleri extinguere sicut nec Christus fecit, sed multos apostolos ad bonum ecclesie dereliquit, tamen si Deo placeat, aliquibus possumus prodesse et multorum maliciam mitigare; aliter enim non diceremus illud Psalmi CXVIII, 126: *Tempus faciendi, Domine, dissipaverunt legem tuam;* ubi Psalmista videns dyabolicorum prevaricanciam habundare, dicit Deo in spiritu quod iam est tempus, ut faciat destruccionem in istis apostatis, cum tantum sit lex Domini dissipata. Scimus quidem quod Antichristus potest ad gradum quem Deus decrevit, et non ultra extolli, quod Deus vult nos pro causa sua secundum vires nostras et particiones sui donarii promereri, et sic nobis ipsis prodesse, et quibusdam aliis quod Deus ad hoc bonum utile adaptavit. Et ponit Lincolniensis exemplum sensibile, ut

but attempts at the impossible may be useful and meritorious.

1. B: *sed Joseph.* 2. B: *liceret;* ib. C: *non sunt;* ib. BCD: *cum multis.* 4. AC in marg.: *Primum argumentum.* B in marg.: *Argumentum primum tercii ternarii.* 6. A: *sic nedum;* ib. ABC: *et* after *sed* deest. 7. D: *secundum quod.* 8. BD: *moderni.* 9. A: *probatur* deest. 10. A: *quod;* ib. D: *prophetat.* 11. A: *sic est.* 12. A in marg.: *Impossibilis videtur cleri reformacio sed solvitur.* B in marg.: *Conatus ad impossibile est meritorius sicut oracio ad neccessarium.* 14. *triplici prima;* ita codd. 18. BC: *istud* deest. 21. D: *tantam maliciam.* 25. A: *CXVIII* deest. 28. C: *quod faciat;* ib. A *in* deest. 30. BD: *Scimus enim.* 33. C: *denarii.*

16. Matth. XXVI, 39.

si domus unius patrisfamilias irremedialiter sit succensa, et unus pauper proximus pie deferat aque porciunculam ad ignis fervorem secundum sanctum propositum mitigandum, ille paterfamilias cuius domus succenditur pium propositum sui proximi collaudaret; multo magis Deus summe misericors, qui dicit suis fidelibus *necesse est ut veniant scandala; verumtamen ve homini per quem scandalum venit;* ubi patet necessitas future malicie; dampnacio Antichristi, qui perverse nititur in ista malicia laborare; et prudens resistencia pro causa Dei patet in fide ecclesie utrobique; aliter enim nemo malo resisteret vel bonum faceret; quod interimeret meritum militancium. Si ergo religiosi istorum ordinum putridorum dicunt quod subiectus debet obedire impossibili et quantum potest niti ad complendum voluntatem sui prepositi, quanto magis obediendum est voluntati domini nostri Jesu Christi, specialiter cum nescimus quantum Deus vult laborem nostrum proficere et versuciam dyaboli mitigare.

Second argument from the parable of the tares.

Secundum argumentum stat in hoc quod *necesse est ut regnet peccatum dyaboli usque ad diem iudicii, ut patet Matth. XIII in parabola Salvatoris; cum ergo Christus in illa parabola prohibuit ut homines eradicarent zizaniam, sed usque ad messem ultimam expectarent, videtur quod nos debemus paciendo peccatum generaliter usque ad diem iudicii expectare.*

This parable does not forbid all resistence to Antichrist.

Hic videtur michi quod illa parabola docet filios Dei virtuosa paciencia spiritu suo duci, non autem prohibet ista parabola omnino non resistere Anticristo, sed prohibet resistenciam presumpti vani, et simpliciter necesse est ut zizania remaneat in ecclesia usque ad diem iudicii comburenda, ideo non debemus intendere omnino expurgare istam ecclesiam usque ad diem iudicii a crimine peccati, sed pie considerare quod Deus reliquit nobis in isto quantum sufficimus materiam promerendi

3. D: *furorem.* 4. A: *illius domus.* 8. C: *patent.* B: correxit; ib. A in marg.: *Necessitas future malicie non excludit resistenciam.* 11. B: *male;* ib. A in marg.: *Resistere oportet.* 12. BCD: *militantum.* 13. AC: *igitur.* 15. C: *compellendum.* 16, 17. BCD: *domini Dei nostri, specialiter.* 20. BC in marg.: *2m;* ib. BCD: *in isto.* 21. A in marg.: *Non eradicare.* 22. AC: *igitur.* 23. C: *ne homines.* 28, 29. B: *ista particula.* 30. A in marg.: *Resistencia presumptiva.* 31. A in marg.: *Zizania remanet usque ad iudicium et tamen oportet resistere.*

6. Matth. XVIII, 7.

et cum hoc superasse peccatum usque ad diem iudicii Deo singulariter reservatum; et sic scimus quod nec in nobis nec in aliis sufficimus peccatum pro via ista simpliciter expurgare nec intendimus circa istud verbum propheticum *Ve michi, quia tacui*, scientes quia superest peccati purgacio, si laboremus quantum sufficimus tam in aliis quam in nobis. Unde Petrus aliter non doceret suos discipulos *resistere dyabolo fortes in fide*, nec Antichristus ypocrita fingeret purgacionem peccati in populo, cuius realis finis est ipsum populum a temporalibus spoliare. Sicut ergo est messis multa; operarii autem pauci, sic multe sunt herbe nocive peccati quas Deus aptavit suis agricolis exstirpare. Unde venenosa et nimis heretica responsio fuit cuiusdam monachi cuidam laico imprecanti quod ecclesia Christi in mensura reguletur secundum ordinacionem quam Christus instituit: *Absit*, inquit monachus, *quia tunc foret ecclesia destructa*. Supponitur enim ipsum habuisse conscienciam super isto, quod omnes isti novelli ordines et dotaciones cesaree ac maior pars illorum que iudicant sonare in bonum ecclesie cassarentur.

Opponent argues that to restore the primitive state would destroy the organization and services of the Church.

Tercium argumentum stat in isto: *Si ecclesia reduceretur ad statum primevum, tunc deleta forent quecunque onustant ecclesiam ultra regulas evangelicas et apostolicas et per consequens cessarent missarum solempnia celebrari et oraciones cum horis canonicis adinvente, ieiunia per ecclesiam posterius instituta, ecclesiarum et monasteriorum structure solempnes et formose festorum solempnium, et breviter omnium privatarum religionum observaciones, ymo, quod plus est, non esset tunc prelatus, papa vel episcopus ut nunc sunt, et sic esset ecclesia confusa sine regiminis ordine, sic ut vix discerneretur clericus a layco; que omnia tendere videntur ad diminucionem cultus et honoris Dei, et per consequens ad hoc conari foret indecens et nocivum.*

1. C: *superesse*. 2. B in marg.: *Nullus potest in se nec in aliis pro via peccata simpliciter expurgare*. 3. A in marg.: *Peccatum ad plenum non purgabitur et tamen oportet contra ipsum pugnare*. 5. C: *quia* before *superest* twice. 10. A in marg.: *Finis realis Antichristi*. 11. A in marg.: *Spoliare*; ib. AC: *igitur*; ib. B: *est* deest. 21. A: *cessarentur*. D: *cassabuntur*. 22. ACD in marg.: *3m*. 24. B: *honustant*. 25. C: *cessarent*. 26. B: *oris*. 27. *ecclesiarum*. C: *elemosinarum*. 29. A: *privatorum*. 35. C: *intendens*.

5. Isaie VI, 5. 8. I. Petr. V, 9.

Many organizations and rites are good when used freely, but ought not to be enforced.

Hic dicitur quod multa istorum novem, que ex quadam prudencia inferuntur, secuntur tamquam catholica et alia non secuntur. Primum enim concedi debet, cum foret utile ecclesiam poni in pristina libertate, ut patet in epistola ad Gal. de cessacione legalium; et sic cessarent missarum superadditarum solempnia et oraciones cum horis canonicis adinvente; licet enim iste tres adinvenciones humane per accidens prosunt ecclesie, non tamen tantum quantum peccatum dyaboli; nec infertur quin ecclesia servando ordinacionem Christi primevam in sua puritate compendiosius et melius quam modo proficeret. Et si dicatur quod ex ordinacione Dei abscondita utilius est ecclesiam ita duci: revera ex hec evidencia sequitur quod utilius est ecclesiam sic per Antichristi crimina occupari. Et sic nescio excusare peccata sanctorum qui tradiciones istas invenerunt, cum melius occuparetur ecclesia et devocius Deum coleret libere servando consuetudines apostolicas, licet non fuerit cum humanis ritibus desponsata. Nec per istud eximo clerum ab ista observancia introducta, sed consulo ne imminente maiori bono sub pena peccati cum istis ritibus desponsentur. Scio tamen quod ex istis verbis petulans posset occasionem accipere ad Dei servicium relaxandum, sicut ex verbis Christi et sui apostoli aliqui male occasionem acceperant ad stolide delinquendum. Et sic nescio tollere prudenciam variandi in consuetudine celebrandi missas et effundendi oraciones cum ritibus similibus, que iam sunt ut graviora crimina detestata; ideo si apostolus non comederet carnes in eternum, antequam daret scandalum fratri suo, evidencius non debemus conformari approbato usui ecclesie, in qua stamus. Multa ergo sunt licita meritoria, quorum dispensacio et obligacionis profundacio est peccatum sicut est de istis tradicionibus hominum adinventis. Et sic senciendum est de ieiuniis per ecclesiam institutis; et sic evidencius foret ad utilitatem ecclesie quod basilicarum sumptuosarum structure cessarent et sic de multis que a statu innocencie nimis laxant

1. B: *multi.* 4. A: *utile* deest. A in marg.: *Libertas pristine ecclesie laudatur;* ib. A: *pristinam libertatem.* 9. B in marg.: *Missarum celebraciones non tantum prosunt ecclesie sicut peccatum dyaboli..* 12. D: *ordinancia.* 16. B: *invenerant.* 19. A: *per hoc.* 20. A in marg.: *Multa licita, quorum tamen obligacionis profundacio sapit peccatum.* 26. A: *variando.* 30. *non.* B in marg.: *Nos.* 31. AC: *igitur.* A in marg.: *Desponsacio rituum acute tangitur et sane.* 32. BD: *desponsacio et.* A: *obligacio et.* 36. C: *cessarentur.*

The new orders should come to an end.

It would be well to have no pope or 'cesarean' prelates.

et per consequens iste secte novorum ordinum sicut in die iudicii iam cessarent. Et ita multe festivitates sub fuco ypocrisis introducte ad utilitatem et libertatem ecclesie delerentur. Et sic foret utile quod non forent papa vel prelatus cesareus, cum illi ex radice dotacionis faciunt multa mala, et ita foret ecclesia libertata ac per opera virtuosa distincta; ubi iam est per signa sensibilia fallacia plena ypocrisi palliata; et ista licet quadam consuetudine interrupta cederent ad honorem Dei et utilitatem sue ecclesie sicut cessacio a peccatis, et sic decens foret et utile sicut erit post diem iudicii ut ecclesia ab istis tradicionibus expurgetur. Utrum autem bonum quod occasione peccati pulcrificat matrem nostram plus quam aliunde decoraretur ipsis dimissis ecclesie Cristi magis proficiat, relinquo divino iudicio, cavens de ista heresi ab Apostolo recitata: *Absit nos mala facere, ut bona eveniant.*

Opponent quotes Jerome bidding silence as to abuses in the church.

Quartum argumentum stat in isto *Jeronimus super duodecim prophetas*, ut recitatur in Canone XI, q. III, capitulo *Quando ergo vir ecclesiasticus et prudens et intelligens multas impietates in ea que vocatur domus Dei esse cognoverit, et non solum multas sed eciam fortes et que opprimere possint iusticiam, et in tantum doctorum rabiem processisse, ut accipiant precium in iudicio, et omnia pro muneribus faciant, pauperes devitent in portis et audire contempnant, taceat illo tempore, ne det sanctum canibus et mittat margaritas ante porcos qui conversi conculcent eas. Ex quo videtur sequi quod stantibus ecclesiasticorum condicionibus ut nunc stant, frustra foret conari ipsam pro nunc convertere, sed quod pocius est tacendum.*

Silence is sometimes good, but courage to speak out is most wanted now.

Hic dicitur quod prudencia Jeronimi in isto sermone est cum reverencia amplectenda, specialiter cum Dei sapiencia frequenter tacuit, et ad obiectus non secundum qualitatem ipsorum obiectuum sed obiciencium non respondit. Ideo inter alias prudencias quas opto de Deo

3. A in marg.: *Cessarent multa que illibertant ecclesiam.* 5. D: *cum ille.* 6. AB: *liberata.* 13. *occasione.* C: *ecclesia.* 15. C: *relinquo dominio.* A in marg.: *Relinquitur divino iudicio maior et nota quid.* 18. ABC in marg.: *Quartum argumentum.* 19. A: *XII, q. 3.* 20. Codd.: *Quando ecclesiasticus vir prudens.* Correxi. 21. B: *vocantur.* 22. Codd.: *solum* deest. Addidi. 23. Codd.: *possunt.* Correxi. 25. A: *faciant* twice. 28. D: *eos.* 30. C: *pro* deest; ib. D: *committere;* ib. C: *quod* deest. 35. A in marg.: *Ut oportet;* ib. A in marg.: *Tacere magna prudencia.*

16. Rom. III, 8. 19. Decreti Secunda Pars, causa XI, q. III, cap. XXIII.

recipere, hec est una quod det michi prudenciam, thesaurum sue sapiencie secundum quod sibi placeret et sue ecclesie proficeret impertiri. Scio autem quod in isto secundum utrumque extremum multi et magni possunt deficere, et specialiter in vecordia non audendi se exponere, sicut fecerunt apostoli et pugiles ecclesie primitive, et estimo quod si viri ecclesiastici non peccarent in ista vecordia, non fuisset ecclesia sub tyrranide dyaboli sic substrata. Timeamus igitur magis in isto peccatum omissionis et utrobique serpentine prudencie innitamur. Securitas enim secundum spem divini subsidii videtur instar martirum audacter dicere legem Dei.

Quintum argumentum stat in isto ex doctrina Augustini, que ponitur XXIII, q. IV, capitulo *Infideles. Quando multitudo in scelere est nec salva pace ecclesie mali puniri possunt, tollerandi sunt pocius quem violata pace ecclesie puniendi. Cum ergo modo non posset clerus nedum puniri sed eciam corrigi sine magna pacis perturbacione, cum sit tantus numero, et tam potens in diviciis et amicis, videtur quod non est corripiendus sed pocius tollerandus; hoc enim tenetur principium per se notum quod omnis doctrinacio sit inutilis vel nociva que sine pacis perturbacione aut stragis periculo fore nequeat executa, dum tamen gravamine minori poterit eius oppositum tollerare.*

Opponent quotes Augustine that crime is not to be punished at the cost of peace.

Hic ut dictum est in solucione argumenti proximi, concedenda est sentencia Augustini. Unde homo quem novistis in scolis circa istam materiam secundum mensuram quam Deus sibi dederat laboravit, et paulative veritates secundum quod credit esse Deo beneplacitum et expediens ecclesie declaravit, confitetur tamen se multipliciter peccasse presumpcione et arrogancia; publicavit eciam parti adverse quod sic loquitur ex vi vinculi caritatis. Unde in vulgari consuluit quod istud generaliter non fiat subito sed prudenter sicut ceperat paulative. Et tangitur medium quo hoc debet fieri adiunctis testibus

Augustine is right and Wyclif confesses to arrogance in the schools,

2. ABD: *placet.* 3. A in marg.: *Vecordia tacendi.* 4. A in marg.: *Tacere contingit bene et male.* 6. B in marg.: *Jeronimus decit quando vir bonus debet facere dicere veritatem.* 9. A: *subtracta;* ib. A: *ergo;* ib. A: *magis* deest. 10. A: *missionis.* 11, 12. D: *divini auxilio.* 13. ABC in marg.: *5^m^ argumentum;* ib. B in marg.: *Augustinus de tollerancia peccatorum.* 15. Codd.: *mali* deest. Addidi. 17. AC: *igitur.* 23, 24. AC: *dum cum.* 29. AC: *credidit;* ib. A: *esse* deest. 34. A in marg.: *Paulative et prudenter fieret ecclesie reformacio.*

14. Decreti Secunda Pars, Causa XXIII, q. IV, cap. XVII. Gratian: Quando multitudo.

but the king by making a single example could bring about an evangelic state of things.

fidei qui istud prudenter doceant, et cum quadam securitate depressis infidelibus qui isti sentencie catholice repugnant publice vel occulte. Scimus enim ex fide scripture apostoli quod periculum est in falsis fratribus; facile quidem et coloratum videtur esse edictum in regibus quod sub gravi pena precipiant suis legiis ut non impediant legem Dei currere, sed ad hoc promoveant, sicut ex fide catholica obligantur, et punita una persona notabiliter, que isti mandato Dei restiterit, facile foret ad Deum ad hoc opus evangelicum residuum populi inclinare.

Opponent quotes Augustine; nothing is gained by trying to punish a number guilty of the same offence.

Sextum argumentum et ultimum sic formatur: Augustinus III contra epistolam Parmeniani, ut notatur XXIII, q. IV, capitulo *Non potest esse* sic dicit: *Non potest esse salubris a multis correccio nisi cum ille corripitur, qui non habet sociam multitudinem; cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nichil aliud bonis restat nisi dolor et gemitus.* Et infra: *Revera cum contagio peccati multitudinem invaserit, divine discipline severa misericordia necessaria est. Nam consilia separacionis et inania sunt et perniciosa atque sacrilega, quia impia et superba sunt, et plus perturbant infirmos bonos quam corrigant animosos malos.* Ex quibus videtur sequi conclusio prenotata.

The result must be with God, but we should do all we can to purify the church.

Hic dicitur ex superiori sentencia, quod fidelis debet fateri quod istud non foret opus hominis, sed miraculosa operacio Dei nostri. Scimus tamen quod Deo est facile movere instrumentaliter omne genus hominum ad opus hoc, cum adaptat circumstancias undique ad istam medelam ecclesie adimplendam. Nam paparum contencio, regum necessitacio, vulgarium repugnacio, et breviter omne genus circumstancie ad perficiendum hoc opus misericordie consolantur; ideo faciamus ut fideles Christi milites quod in nobis est, quia certe sumus quod plures nobiscum sunt quam cum illis, nec a mercede laboris possemus nisi ex nostra vecordia defraudari;

2. C: *de premissis.* 4. A: *in periculum.* 5. A in marg.: *Rex quomodo iuvaret ad reformacionem ecclesie.* 9. C: *notabiliter* deest; ib. A: *resisterint.* 12. ABC: *6m argumentum;* ib. B in marg.: *Augustinus de correccione dimittenda, quando habet sociam multitudinem iniquitatis.* 13. Codd.: *li II contra episcopum.* 20. ABD: *necesse est;* ib. D: *cum consilia;* ib. A: *et* deest. 23. AB: *videtur sequitur.* 25. A in marg.: *Multitudine peccante quid agendum.* 26. A: *fateri si.* 27. D: *opera.* 32. A: *perficiendum huiusmodi.*

14. Decreti Secunda Pars, Causa XXIII, q. IV, cap. XXXII.

curramus ergo humiliter atque concorditer multiplicando prudenter adiutores et socios, quia premium beatitudinis est depositum pro labore, et sic generaliter premium beatitudinis cunctis in isto laborantibus promittitur pro mercede, cum servancia verborum Christi et eius dileccio connectuntur. Nec posset viator evidencius Deum diligere quam legem suam in militante ecclesia defendere et servare; potentatus autem seculi debent fratres suos et clerum specialiter secundum verba evangelii compellere ad intrandum. Possunt autem pueris in Christo patere pro ista faccione tria comoda triplicata: primo clerus observans se in limitibus Christi legis disponeretur aput Deum et homines in via beatitudinis consolari, secundo particularius nec macularetur symonia in ingressu, progressu et egressu de hoc seculo; ubi iam natat in ista pravitate Symoniaca ad infernum, et tercio cum clerus appetit libertatem et non taxari per seculares dominos, sed circa bona plus sibi utilia atque decencia occupari, posset licite, libere et quiete circa legem Domini et fructum occupacionis istius percipere, et sicut libertas a peccato excellit alias libertates mundanas, sic et occupacio ista libera paupertatis.

Secular powers should enforce Christ's law.

Secundus fructus sensibilis illatus dominis temporalibus stat in isto quod ipsi tunc possent libere et integre ex lege et voluntate Domini gaudere suo dominio temporali, licet appetant illud pre aliis inordinate tamen adversus legem Domini, et ideo sunt in brigis insolubiliter involuti, secundo ipsi domini possent carere intricacione dyaboli qua sunt infideliter cum curatis clericis sibi servientibus involuti; tunc enim haberent sufficientes redditus ab utilioribus laicis deserviri, et tercio seculares domini non forent neccessitati suos tenentes simplices spoliare, sed utrobique debitum suum reddere copiose et pro indigencia sui et suorum, fideles exteros non guerrare sed hostes ecclesie sicut pertinet ad suum officium prudenter deprimere.

Advantage that would arise to rulers

Tercius fructus sensibilis consequens ad terciam partem ecclesie stat in isto quod communes non forent tunc

and to the Commons

1. AC: *igitur*. 2. A: *quia primus*. 3. C: *est dispositum*. 3—5. A: *et sic — mercede cum* deest. 6. Codd.: *convertuntur*. A in marg.: *Deum diligere et legem eius defendere idem*. 10. B in marg.: *Tria comoda triplicata in clero non dotato*. 11. A in marg.: *Multa bona ex reformacione ecclesie enumerantur*. 20. A: *tunc sicut*. 25. A: *lege ac*. 26. A: *appetat*. 30. A: *sequentibus*. 31. BD: *ab alterioribus;* ib. A in marg.: *Clero reformato quam multa bona evenirent*. 28 B: *communitates*.

taxis insolitis et dominacionibus religiosorum in naturalibus spoliati, cum tamen racione naturalitatis et instigacionis dyaboli nulli plus spoliant tenentes pauperes, quam faciunt tales prelati, qui de lege Dei forent pauperrimi; secundo tales tenentes simplices forent in sua libertate debita per seculares dominos defensati, et sic regnum foret utrobique fructiferum, ubi iam ex oppressione Antichristi desolabili sterilescit; et tercio numerus trium parcium ecclesie foret ordinacioni Domini adaptatus, ubi iam multiplicatur pars Antichristi, eo quod per suas leges fallaces eis accidit plus comodi temporalis. Deus enim dans regnis terre nascencia non propter istam prevaricacionem facit ipsa magis fructifera sed pocius in penam peccati subtrahit a militantibus tam bonum gracie quam fortune. Qui ergo defendunt contra Christum istud peccatum maximum vel ex consensu sunt desides ad iuvandum, sunt prevaricatores ingratissimi et discrasie tocius ecclesie causativi.

2, 3. C: *infatigacionis.* B in marg.: *Nulli plus spoliant pauperes quam prelati.* 5. D: *secundo quod tenentes.* 12. C: *regis;* ib. D: *terris.* 15. AC: *igitur.* 16. A: *ex* deest. 17. A: *et discursive.* 18. A: *Explicit responsio magistri Johannis ad 18 argumenta Strode.* B: *Explicit responsio magistri Johannis ad 18 argumenta Strode, haha na mnychy.* C: *etc. Amen. Epixetic soipoenrs gimatris Jhoannis da cot ocium tagumearn deorts. Haha na mnychy.* (Id est: *Ha ha, in monachos.*) D: *Nemo dampnatur, nisi fuerit diabolus incarnatus.*

Responsiones ad XLIV conclusiones sive ad argucias monachales.

True priests do not fear reproach.

Quidam doctor utinam veritatis nititur inpugnare sentenciam quam sacerdotes fideles predicant tamquam fidem. Nec est illis vis quod vocentur a satrapis *ydiote*, quia sic vocabantur apostoli evangelium predicantes, ut patet Act. IV, 13. Nam in hoc spiritualiter consolantur quod non acceperunt sensum istum ab homine nec scolastice didicerunt, sed totum habent descendens ex alto. In isto autem gradu humilitatis Deus ipsos posuit quod, dato quidquam quod evangelizando asserunt esse falsum, volunt ipsum humiliter revocare. Et ex istis signis et aliis que superficietenus exercuerant ex scriptura non confidunt de ingenio proprio vel potestate humana, sed quod Deus utitur tamquam organis ad hoc opus. Habent autem hoc signum caritatis communicandi altrinsecus quod volunt libenter offerre doctrinam suam adinvicem et predicare populo sine pecunia vel proprietate aliqua acquirenda. Nec confunduntur quod quidam qui inchoarunt nunc deciderunt, quia sic fuit de Christi apostolis per pseudofratres a fide multipliciter deviantes. Nam Joh. VI, 67 scribitur: *Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, et iam cum illo non ambulabant.* Et I. Joh. II, 18, 19 scribitur: *Filioli mei, novissima hora est, sicut audistis, quia Antichristus venit; nunc Antichristi multi facti sunt: Unde scimus quia novissima hora est. Ex nobis prodierunt sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Et sic Apostolus

9. AC: *totum hunc.* 9, 10. D: *de alto.* 10, 11. D: *disposuit quod dato quemquam.* A: *dato* deest. 11. A: *quod* before *evangelizando* deest. 13. A: *exercurant.* BD: *exercerant.* 15. A: *utatur.* 17. D: *confferre.* 20. A: *inchoant.* B: *inchoaverunt.* 21. A: *apostoli.* 25. D: *et sicut.* 26. A: *facti* deest. 27. C: *proderunt;* ib. D: *erat.*

exercitatus fuit ad suum meritum cum Alexandro Erario, ut patet I. Thim. I, 20 et II. Thim. IV, 14. Et sic fuit de multis Christi discipulis cum pseudoapostolis ad suum meritum occupatis. Nec curant hii sacerdotes, licet sunt a satrapis et suis complicibus turpiter reprobati. Sed ad hoc attendunt ne vere dicatur contra sentenciam quam dicunt populo, cuius contrarium dicit Dominus.

A doctor has drawn up 44 conclusions against them.

Iste doctor fertur quadraginta quatuor conclusiones tamquam principia contra hos sacerdotes simplices congregasse, quibus ipse et sui utuntur tamquam principiis ad ipsos in populo confutandum:

(1) Christ was both poor and rich.

Prima autem conclusio est ista: *Sicut Jesus Christus fuit in hoc vita mortali perfectissime simul rex et sacerdos tocius mundi, ita fuit correspondenter dives et pauper.*

Answer: This we have always taught.

Et probat istam sentenciam ex scriptura. Nos autem multipliciter prius concordavimus cum eadem; et credimus ipsam tamquam catholicam tocius viacionis nostre ac huius operis fundamentum. Sed timemus de caliditate versucie Antichristi quod inchoat vel miscet quedam vera cum suis sentenciis post hereticis ut simplices callidius seducantur. Sic enim dicit Chrisostomus quod *dyabolus miscet multa vera cum mendaciis suis ut populus in ipsis mendaciis cicius sibi credat.* Et hinc dicunt theologi quod homo potest multa bona facere licet male.

(2) The priestly and regal powers, united in Christ, are divided between the Pope and the Emperor.

Secunda sua conclusio est ista: *Potestas sacerdotalis et regalis, in Jesu Christo unita, est ad salutem humani generis summo pontifici et imperatori divisim divinitus commissa. Prima*, inquit, *pars sequitur ex prima conclusione. Secunda pars quoad iurisdiccionem summi pontificis patet per illud Joh. XXI, 17: Pasce oves meas. Et idem Matth. XVI, 19: Tibi dabo claves regni celorum.*

Quoad potestatem imperialem patet decretum Christi Matth. XXII, 21 sic sentenciantis: *Reddite que sunt Cesaris Cesari, et que sunt Dei Deo.* Et constat per historias autenticas quod Cesar tunc quasi toti mundo principabatur et quoad temporalia imperabat. Et habuit numisma suum de quo Christus sic iudicavit.

4. A: *deputatis occupatis;* ib. D: *sint.* 12. AC in marg.: *Prima conclusio.* 16. ABC: *concordamus;* ib. A: *eodem.* 17. A: *tamquam* deest. 18. B: *operacionis:* ib. B: *de talitivite.* C: *de tali divite versucie.* Correxit. 25. ACD in marg.: *Secunda conclusio* (sic et in sequantibus). 30. CCD: *per* deest. 35, 36. BC: *principatur.* D: *principaliter.* 36. BCD: *et* before *quoad* deest.

21. Chriostomus in Opere Imperfecto im Matth. Hom. XXV.

Answer: There is no evidence that Christ ordained the existence of a pope.

Quoad istam conclusionem secundam infamem *timor quem timebam evenit michi, et quod verebar accidit*, quia Antichristus secundum artem suam miscet subtiliter falsa veris; et dico *subtiliter*, quia de magis Pharaonis lego in Exod. VIII capitulo quomodo in signo tercio scilicet culicibus defecerunt. Iste autem in signo secundo tendit suam pedicam, ut decipiat ydiotas. Nam ut hic suppono, Antichristus per ypocrisim seducit populum, ac si foret summus vicarius Jesu Christi, et sic licet secundum philosophos mixtio sit mixtibilium alteratorum unio, tamen fideles ydiote concipiunt istam calidam mixtionem. Concedimus ergo quod potestas sacerdotalis regalis fuit et est in Jesu nostro unita ad salutem ecclesie militantis et ita reverenter concedo quod fuit de voluntate Domini esse cesarem sed non tantum voluit Christus sicut idem voluit in Petro et suis veris vicariis succedere sacerdotes. Et ita non video quomodo papatus vel summa Christi vicaria debuit regulariter in Romano pontifice residere; concedo tamen quod multi boni Romani pontifices ut Petrus et sui veri vicarii fuerunt boni et plures ex facto et fide catholica erant mali. Tria ergo sunt que vellem quod doctor iste suspenderet si non habet efficacem evidenciam ad probandum ista racionibus vel scriptura: primo quod taceat nomen pape, quia multis est evidens, cum in scriptura sacra non ponitur, quod toxicum sit in cauda.

Supreme pontiff is a name due to Christ only.

Secundo quod Christo appropriet nomen summi pontificis et non ipsum appropriet aliquibus nobiscum militantibus hic in terra. Nam ex fide scripture est patulum quod Christus est summus pontifex atque *episcopus animarum*. Sed quod illud nomen conveniat Romanô pontifici, non credo doctorem evidens facere racionibus vel scriptura, et scripta apocripha extra fidem scripture dant multis catholicis evidenciam fabulis discredendi.

4. A: *quod*. 5. B: *in Exod.* deest. 6. *Iste*. BC: *Item*. C correxit. 11. B: *fidelis*. 12. C: *sacerdotalis potestas regalis fuit*. B: *quod potestas regalis fuit sacerdotalis*. 14. A: *regulariter*. B: *reventer*. CD: *re'e't*. 17. A: *video quod*. 19. A in marg.: *Petrus pontifex Romanus*. 20. BD: *fuerunt boni* deest. 22. *si*. A: *sed*. 23. *ista*. ABC: *istam*. 26. B: *toxica*. C in marg.: *Pape illud nomen est toxicum*. 28. *non*. B: *nomen*. 30. *est*. D: *sit*; ib. AC: *et quod episcopus*. D: *quod sit episcopus*. 31. C in marg.: *Summus pontifex est Christus, non papa*. 32. A: *evidenter*. 33. B: *scripture*. 34. BC: *fabulariter*.

1. Job III, 25. 30. I. Petr. II, 25.

No proof that the Roman pontiff is supreme or that Christ ordained him to rule the Church.

Tercium quod vellem istum doctorem suspendere dum ad hoc non habuerit racionem vivacem est quod interdicat simialem arguciam et arguciam gulosorum; quibus suppositis patet primo quod doctor non potest sicut nec omnes Antichristi discipuli probare regulariter Romanum pontificem esse summum pontificem vel patrem beatissimum hic in terris, vel quod Christus umquam voluit per talem vicarium sic generaliter totam militantem ecclesiam regulare.

A pope who follows Christ may be a faithful servant.

Verum tamen concedo de Romano pontifice quod stat ipsum esse fidelem Christi ministrum ad utilitatem ecclesie, dum fideliter secutus fuerit vestigia Jesu Christi a quibus dum declinaverit, induendo ypocrisim, potest faciliter incedere per viam latissimam Antichristi. Ad quod fideles debent capere testimonium opera Romani pontificis et regulam legis Christi, ut contingit esse duos tales Antichristos, qui propter papatum et sophisticum nomen patris beatissimi et non propter salutem anime militantis ecclesie fideliter, humiliter et pacienter sequantur vestigia Jesu Christi. Et in talibus iacet multiplex militantum periculum, cum ipsi possent facillime per ypocrisim seducere populum ydioticum secum ad infernum. Conceditur tamen quod stat Petrum habere fidelem vicarium qui fuerit Romanus pontifex sive Grecus. Christus tamen voluit celum ascendere et omnes filios suos subsidium de celo expectare, cum ipse sit summus pontifex manens hic cum sua ecclesia usque ad finem seculi, nec in Petro nec in alio talem dignitatem approbans, sed voluit Petrum, Paulum et ceteros apostolos esse socios, ut patet Gal. II, in paupertate, humilitate et caritate ad paciendum usque ad mortem pro Christi nomine si oporteat, et ad hoc ordinavit apostolis multos fideles vicarios ipsos in ista virtute triplici imitantes. Et credo quod doctor suspendet pre verecundia tales argucias: Iste papa per tales cardinales secundum talem formam eligitur, ergo bene; specialiter cum Petrus et alii decem apostoli post missionem Spiritus Sancti Mathiam

Now there are two Antichrists.

Christ willed all his apostles to be fellows in poverty, humility and charity.

5. BD: *omnis.* 8. C: *vicariam.* 10. A: *concedendo.* 18. A: *et ideo.* 19, 20. AB: *sequatur.* 22. A: *ydioti secum.* 25. D: *in celum.* 26. ABC: *suos* deest; ib. D: *de celestibus.* 28. C corr. in marg.: *nec Petro nec Paulo Christus credidit sacerdocium summum.* 29. A: *et Paulum.* 30. C: *ad Gal.* 31. AC: *et* deest; ib. B: *ad* deest. 32. B: *oportet;* ib. A: *apostolos.* 34. *suspendet.* C: *suspende.* A: *suspendit.* 36. C in marg.: *Eligitur a cardinalibus. bene . . .* 37. D: *decem* deest; ib. D: *in Matthiam.*

apostolum eligere non audebant. Error ergo in talibus cupidis qui probabiliter sunt dyaboli incarnati potest esse fidelibus ad ruinam, et indubie defectus fidei viatorum stancium in limitibus est in causa. Solicitet ergo doctor si sciverit ad probandum ex racionibus vel scriptura quod regulariter eligi debet talis in papam, patrem beatissimum vel summum pontificem et tunc hortari potest fideles ut admittant catholice hunc abbatem. Sed credo non potest, quousque in celo intronisaverit quatuor istas sectas. Hec ideo dico acucius, ut doctor vires mentis colligat, ut habeat unde fundet istam sentenciam vel aliqua dicta de istis sectis quatuor ostendat a Domino approbata. Non oportet autem solvere istas simiales argucias: Christus dixit Petro et suis veris vicariis: *Tibi dabo claves regni celorum; pasce oves meas* cum ceteris preceptis similibus; ergo Christus concessit hec quibuscunque terrenis hominibus quomodocunque fuerint conversati, nam opus sanctum debet tamquam probacio mediare. Habeamus ergo devocionem et fidem in nostrum summum pontificem Jesum Christum et aspirando ad celestia tales tradiciones hominum dimittamus. Sed oportet fideles tenentes hanc fidelem sentenciam paciencia et aliis virtutibus se armare, quia ut dicit Johannes: *Antichristi multi sunt modo* in fine temporum.

Christ's gift of the keys was not to men in a given office regardless of their way of life.

Tercia conclusio doctoris est hec: *Ab hac summe perfecta sacerdotali et regali potestate derivantur omnes leges licite mediate vel inmediate.*

(3) From this priestly and regal power all laws are derived.

Ista tercia conclusio est ad sensum sanum catholico concedenda sed caveat fidelis ne seducatur versuciis Antichristi, credendo ex simiali vel demoniaca argucia quod illud sequitur ex scriptura quod repugnat eidem, ut quidam ex auctoritate Antichristi eliciunt quod quidquid papa pro lege decreverit ex auctoritate Christi necessario habet robur. Et utinam doctor iste in tali veritatis mixtura et falsitatis continue voluerit alternare, quia tamen credo, cum *super omnia vincit veritas*, quod ipsa veritas finaliter superaret.

Answer: True in one sense, but not to mean that every decree of a pope has Christ's authority.

2. C in marg.: *Prelati diaboli incarnati. S° facti.* 4. AB: *in suis limitibus.* 10. BC: *ideo divisio.* 11. ABC: *fundat.* 12. ABC: *quatuor* deest. 13. D: *simeales.* 15. A: *claves claves.* 16. C: *hoc.* 18. C in marg.: *Opus sanctum est probacio verissima.* 25. AD in marg.: *Tercia conclusio.* 20. Codd.: *dirivantur.* 29. D: *a versuciis.* 32—33. B: *eliciunt — Christi* deest. 36, 37. B: *quod ipsa veritas* deest. 37. D: *superat.*

24. I. Joh. II, 18.

(4) Every law repugnant to God's law is unlawful, e. g. laws of duel and of usury.

Quarta conclusio doctoris est ista: *Omnis lex que legi Dei repugnat est illicita, quales sunt leges de duellis et usure observancia.*

Answer: Not only duels, but all war is unlawful unless it has God's approval.

Quantum ad istam conclusionem patet quod est propinqua veritati catholice sed quodammodo diminuta, quia cum Deus necessario licenciat omne bellum licitum, patet simpliciter quod nulla lex de bellis est licita, nisi de voluntate divina et sua iusticia fuerit derivata. Et istam potenciam docet Christus Matth. XXVI capitulo dicens Petro: *Mitte gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui gladio percutit gladio peribit.* Et ista lex temeraria duelli sicut multe alie, quando pugnans de beneplacito Dei non est secum, sunt magis in communitatibus illicite quam duellum. Quando autem alter pugnancium est de Dei beneplacito securatus, bellum suum est licitum, sicut de bello David creditur cum Gollia et de multis aliis bellis in lege veteri ad que Dominus inspiravit; et ita sepe contingit unam partem vel unam personam conbellancium pugnare licite et alteram nimis illicite, licet humanum iudicium nescit hoc discernere. Ideo omne bellum est illicitum, nisi excitacio ad illud specialiter a Domino fuerit inspirata. Et istud debent presbiteri pro tempore gracie populo predicare et non directe vel indirecte ad bellum sed ad pacienciam excitare, immo totus clerus possessionatus debet gratis renunciare suis diviciis antequam implicite consenserit ad hoc bellum. In isto lapsu peccant omnes iste secte quatuor noviter introducte; et sic doctor sane senciat quod omnes bellantes sic temere temptant Deum, nam sive acquisicione honoris mundani vel secularis iusticie vel temporalis comodi sic provocent ad bellandum, potestas summe iudicis est temptata.

(5) The pope is Christ's vicar to uphold the faith and repress sin.

Quinta conclusio est ista: *Summus pontifex est vicarius Christi generalis ad nutriendam et confirmandam fidem et caritatem atque ad purgandum et castigandum mortale peccatum.* Ista conclusio habet calumpniam, quia videtur

1. AB in marg.: *Quarta conclusio.* 6, 7. C: *omne bellum patet.* A: *esse licitum; omne* (A) deest. 7. C in marg.: *Lex de bellis est illicita.* 8. BC: *ex voluntate;* ib. ABC: *dirivata.* 10. ABC: *Petro* deest; ib. *tuum* deest. 11. C in marg.: *Bellum quando fuit licitum.* D in marg.: *Bellum duplex illicitum licitum.* 13. AC: *commitatibus.* 16. B: *et* deest. 20. C in marg.: *Nullum bellum hoc die est licitum.* 21. B: *excitanti.* 25. BC: *antequam et in isto lapsu.* Correxerunt in marg. 26. A: *peccant* twice. 28. A: *temere* deest. 29. B: *acquisicio.* 30. B: *ad bellum.* 32. AD in marg.: *Quinta conclusio.* C: *Quinta sua.* 33. B: *nutriendum et confirmandam.*

10. Matth. XXVII, 12. Joh. XVIII, 11.

doctorem innuere quod papa sit summus pontifex; quod est ridiculum. Concedi tamen debet quod quilibet christianus et sacerdos specialiter debet per media evangelica fidem, pacem et caritatem, quantum sufficit, in populo stabilire. Ideo cum papa patenter facit per oppositum, patet quod sit principalis discipulus Antichristi; et quantum ad leges humanas sentenciam catholicam attestantes, patet quod est valde culpabile in scripture professione allegare leges pape vel cesaris, cum sentencie ille efficacius capi poterint in minera. Nam secundum doctrinam prophete ille foret stultus qui biberet aquam turbidam, dum liberius in fonte poterit bibere aquam sanam. Et quantum ad sensum Bernhardi et alios extravagantes ordines canones suppono volentibus istud attendere quod habuerant sanum sensum; contra quem sensum christianum esse solicitum foret stultum, cum precipue christianus debet facere utilius sue anime atque ecclesie, cum utilioris et facilioris dimissio tamquam peccatum notabile foret racionabiliter increpanda. Nam licet Antichristus ultra leges Dei magnificaverit leges suas, fidelis tamen debet eas contempnere et veritatem catholicam, si qua in ipsis fuerit, de lege Christi accipere; et pro ista sentencia debet catholicus obprobria et penas corporis tollerare. Turpe quidem est quod doctor sacre scripture sic vertatur in doctorem canonis Antichristi.

Answer: That is the duty of every Christian, but the pope does the reverse.

What is true in the pope's laws can be better drawn from scripture.

Sexta conclusio sub ista forma proponitur: *Imperator sive rex est Jesu Christi minister seu vicarius specialis ad iuste regendum temporalia sibi commissa et ad iuvandum ecclesiam, cum ab ea requisitus fuerit contra pertinaciter malos seu infringentes libertates et iura ecclesiastica.* Et probat istam sentenciam modo suo. Sed videtur quod sensus suus est nimis hereticus, ac si intenderet quod rex et seculares domini debeant defendere ecclesiam cleri in diviciis secularibus et gloria mundiali. Nos autem econtra credimus quod imperator, rex et totum seculare brachium debet iuvare ipsam ecclesiam, conservando sua privilegia que recepit a Domino, stulta privilegia

(6) The king is Christ's vicar to rule over temporals and defend the liberties of the church.

Answer: This is heresy if it means the king is to maintain endowments.

1. D: *doctorem hunc.* 10. D: *poterunt.* 15. D: *contra citra.* 19. C in marg.: *Adinvenciones papales sequi est turbidam aquam bibere;* ib. in marg.: *Primus.* 20. A: *magnificavit.* 23. A: *obprobria* deest. 24. A: *quidem* deest. B: *quid.* 25. BC: *decorem.* 26. AD in marg.: *Sexta conclusio.* 28: D: *ad adiuvandum.* 29. D: *ab* deest. 31. AC: *sicut videtur.* B: *sed dicitur.* 33. D: *debent.* 36. D: *brachium* deest. C in marg.: *Regis officium.* D in marg.: *Rex tenetur ecclesiam Dei protegere.*

que recepit a dyabolo violente, si oporteat, auferendo. Et istam sentenciam videtur Christum innuere in parabola sua Luce XIV, 23, quando dicit regi suo vicario, ut *exeat in vias et sepes et compellat intrare, ut impleatur domus Domini.* Et hinc sepe sentenciat Augustinus quod *episcopus est vicarius humanitatis Christi et rex vicarius deitatis.* Unde nimis foret hereticum excitare seculare brachium ad seculariter dotandum ecclesiam contra Christum, quia constat ex conversacione Christi et ex verbis duplicis testamenti quod hoc foret agere contra Deum. Si autem doctor habeat racionem vel scripturam sacram in oppositum, dicat illam; et rogo quod secundum vires expergiscat animo et suscitet intellectum, quod illo dato per inpossibile serviret Deo ac ipsum diligeret et secundum doctrinam suam Matth. XXII, 37 *Deum debet diligere ex toto corde, in tota anima et tota mente et suum proximum ut se ipsum.* Si autem fluctuat in vacuo infinito baptizans talia privilegia peccati, vocando ipsas elemosinas sacerdotibus conferendas, inferre potest conclusiones secundum legem Antichristi ad thartarum deducentes; et sic concedi debet quod principes portant gladium ad defendendum Christi ecclesiam secundum ordinacionem quam Christus et non Constantinus sibi instituit, quia aliter non diligerent Christi ecclesiam sed odirent, quia Joh. XIII, 34 dicit Christus: *Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem, sicut dilexi vos et ut vos diligatis invicem.* Et ita cum Christus necessitavit suos predilectos apostolos ad mundanam pauperiem, ad humilitatem, pacienciam et caritatem, manifestum est ex fide quod in hoc stare debet dileccio cleri Christi. Et ita sentit hereticus quod nisi Antichristus requirat principem ut puniat servos Christi: aliter ista lex de requisicione principum non impletur. Requisicio tamen esse debet libera et meritoria, ut clerus vivat libere secundum regulam Salvatoris.

The king is to maintain the Church according to Christ's ordinance, not Constantine's.

3. Codd.: *regis suo vicario.* Recte: *dominus servo.* 5. C in marg.: *Nota.* E in marg.: *Augustinus.* 10. AC: *et hoc foret.* 11. B: *habeat* deest. 13. D: *quia illo.* 20. B: *leges.* 23—26. ABD: *sicut — Et illa* deest. 27. B: *necessitat.* 34. *libere.* AC: *bene.*

5. Augustinus. Aug. Quaest. ex vet. testamento cap. XX, ib. cap. CVI. Cf. De Officio Regis pag. 12.

Septima conclusio sic formatur: *Christus summus pontifex sua presencia corporali manebit in ecclesia usque ad consummacionem seculi. Patet ex fide scripture Matth. ultimo; et probabiliter intelligitur non solum de ecclesia triumphante sed de predestinatis manentibus in ecclesia militante.*

Conclusion 7: Christ's bodily presence in the Church will continue to the end of time.

Istam autem conclusionem veneror et amplector. Ideo militantes et specialiter presbiteri qui dicunt se esse vicarios recolerent quid Christus ipsis ad regimen sue ecclesie imperavit; et ita videtur probabile quod Christus usque ad diem iudicii manet in ecclesia militante, et speciali modo sacramentaliter, ut patet inferius. Probare autem quod Christus manet corporaliter continue usque ad diem iudicii in ecclesia militante, si doctor sciverit, foret pulcherrima difficultas. Non dubito autem quin Christus continue usque ad diem iudicii manet humanitus spiritualiter et de probabili sacramentaliter in militante ecclesia continue usque ad diem iudicii. Sed quod manet aliter, scilicet dimensionaliter in militante ecclesia usque ad diem iudicii, doctor, si bene habeo, non probabit.

Answer: Christ's presence continues sacramentally; his bodily presence cannot be proved.

Octava conclusio sic formatur. *Licet corpus Christi non sit sub specie panis dimensionaliter, est tamen sub ea vere corporaliter et substancialiter. Et probat Hugo de Sancte Victore et per exempla alia partis huius.*

Conclusion 8: Christ's body is present in the host bodily and substantially.

Exempla autem vel testimonia sunt nimis debilia pro hoc loco, cum unus doctor in ista materia contrariatur alteri, ut sanctus Thomas de Aquino dixit expresse in De Veritatibus Theologie, quod corpus Christi est septipedale in hostia consecrata, quasi sit ibidem quantitative, ita quod quantitas multiplicetur secundum concomitanciam, impossibile foret evadere quod corpus Christi sit ibidem quantitative tantum, quantum dimensionaliter est in celo. Ideo quidam glosant doctores, et improbet doctor, si sciverit, quod corpus Christi sit in hostia corporaliter et substancialiter, hoc est modo corporis atque substancie, spiritualiter et tamen non dimensiona-

Answer: The evidence for this is too weak, as doctors differ.

1. AD in marg.: *Septima conclusio.* 1, 2. D: *pontifex confortans homines.* 7. A in marg.: *De Eucharistia sacra.* 9. ABC: *recenter tollerent;* ib. A: *ipsis* deest; ib. ABC: *ad* deest. 10. B: *ita dicitur.* 11. D: *manet humanitus.* 17. ABC: *specialiter.* 20. BC: *bene homo:* ib. A: *approbabit.* 21. AD in marg.: *Octava conclusio;* ib. D in marg.: *De corpore Christi.* 24. C: *partis huic.* 26. D: *in hac.* 27. C: *de aliquo.* 28. A in marg.: *Corpus Christi sub specie panis non est dimensionaliter, est tamen corporaliter substancialiter.* 29. ABC: *quia sic ibidem.* 30. B: *multiplicatur.* 31. CD: *impossibilem;* ib. D: *foret sibi evadere quin.* 33. AB: *improbat.* C: *improbant.* 35. ABC: *hoc modo.* 36. D: *et est.*

liter, ita quod corpus Christi sit ibi naturaliter secundum singulas suas partes. Argucie autem citra auctores scripture non valent in ista materia nisi ex fide scripture vel racionibus vivacibus sint fundate. Periculosum quidem foret atque superfluum credere in ista materia nisi quod orthodoxa fides ecclesie postularet, cum inpossibile sit hominem placere Deo in credendo mendacia, cum Deus sit dominus veritatis.

Conclusion 9: At consecration the substance of bread and wine is changed into the substance of Christ's body.

Answer: There is no proof of this in Scripture or the saints.

Nona conclusio sic formatur: *Post consecracionem non remanet in sacramento substancia panis vel vini, sed virtute verborum subito transsubstanciatur in corpus vel sanguinem Jesu Christi.* Et suadet conclusionem suam modo suo. Sed unum prenuncio quod doctor per totam vitam suam et omnes secte quatuor non probabunt vel superficialiter conclusionem istam ad suum propositum, quia fides scripture vocat illud regulariter *panem* vel *calicem*, nec sensus, racio vel auctoritas contradicit, nisi quod Apostolus dicit illud esse panem quem frangimus. Doctores autem, precipue quando fides scripture floruit, docent istam sentenciam, ut Ambrosius dicit: *Illud quod prius fuit panis, iam est corpus Christi virtute verborum Domini.* Et non dubium quin iste doctor noluit nec velle sane potuit quod Deus adnichilat materiam primam vel formam substancialem eiusdem propter ficticiam alicuius racionis presbiteri ad miraculum infructuosum et insensibile ostendendum. Jeronimus autem in epistola ad Ebidiam ita scribit: *Nos*, inquit, *audiamus panem quem fregit dominus deditque discipulis manducandum corpus esse salvatoris domini, ipso dicente: Hoc est corpus meum.* Nec putandum est quod iste sanctus in materia fidei scripture tantum desipuit quod credidit panem esse corpus domini et non realiter verum panem. Augustinus autem, ut canon recitat de Consecracione distinccione secunda *Qui manducant*, sic scribit: *Quod videtur panis, et calix quod oculi renunciant; quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi.* Omnes autem hii deliri et

2. ABC: *suas* deest; ib. A: *circa*. 9. AD in marg.: *Nona conclusio*. D in marg.: *De corpore Christi*. 13. ACD: *suam* deest. 20. A in marg.: *Ambrosius*; ib. D: *quod illud quod*. 21. *Domini*. ABC: *dimensionaliter*. 23. A: *anichilet*. 26. B: *ostendendam*; ib. A in marg.: *Jeronymus*; ib. A: *Elidam*. BCD: *Elidiam*. Recte: *Hedibiam*. 28. D: *manducantibus*. 31. A: *esse domini corpus panem*. 33, 34. A: *manducat*. 35. A: *postulat* twice.

20. Cf. Wyclif, De Eucharistia p. 153. 27. St. Hieronymi Ep. ad Hedibiam vol. I, 824. Wyclif, Serm. II, 453; III, 278. 33. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. LVIII.

stolidi modo superstites nesciverunt in materia fidei glossare vel intelligere Augustinum. Sed si dicunt infideliter: a loyca Augustini libera nos Domine, remanet tamen inter Grecos et fideles alios, ut sensus et racio concordat, fides recta, quia sicut Christus est simul Deus et homo, sic virtute verborum Domini hoc sacramentum est verus panis et realiter corpus Christi. Et hoc dicit missale in usu Sarum quod doctor cum omnibus suis complicibus nescit et superficialiter reprobare; quod si sciverint, ostendant. Ultimo patet ista sentencia ex priori decreto antique Romane ecclesie De Consecracione, distinccione secunda *Ego Berengarius*, ubi papa modo suo declarat tamquam declaracionem fidei multis regnis quod *panis ille qui ponitur in altari nedum est sacramentum post consecracionem sed vere et realiter corpus Christi*. Et ad istam fidem Berengarius est correctus. Hanc itaque fidem non dubito doctor iste nescit cum omnibus quatuor sectis corrigere, et sic secure ex fide scripture non dicimus cum hereticis primis quod ille panis sacramentalis sit quantitas sine subiecto nec secundo cum secundis hereticis quod sit qualitas sine subiecto nec tercio cum terciis hereticis magis recentibus qui viva voce patenter asserunt quod est nichil, sed dicimus cum fide scripture, non tamquam ydiote balbucientes quod adoretur a simplicibus quod ignorant sed cum antiquis fidelibus quod ille panis est vere et realiter corpus Christi. Dicat itaque doctor, si sciverit, quomodo sentencia ista debet corrigi et ego in penam omnem possibilem transferam ipsum ad celestem gloriam, quia constat michi quod Christus Deus non dignatur tribuere sibi cerebrum vel ingenium ad hoc opus; colligat autem vires suas, corrigendo fratres proprios quos seduxit, quia non queritur quid est ibi, cum ex fide cognoscimus quod melius quam corpus Christi quia divina essencia est ibidem, sed querimus quid est hoc album et rotundum

The sacrament is truly bread and really Christ's body.

5. D: *concordant.* D in marg.: *Nota pulcram informacionem de sacramento altaris;* ib. D: *quod;* ib. B: *Christus Deus.* 7. B: *Et hoc* deest. 8. B: *in usu . . . . quod;* ib. A: *Carum.* 9. D: *et vel.* 10. D: *sciverit.* 11. B: *priori decreto aut que racione.* A: *decreto alique racione;* correxit. 12. *distinccione.* B: *dicit.* A in marg.: *Berengarius.* 16. D: *Beringarius.* 22. A: *magis* deest. 25. B: *ignoraru(n)t.* 28. *sentencia.* ABC: *omnia;* ib. A: *debent.*

8. Sarum. Cf. De Eucharistia p. 152. Cf. Pol. Works I, 262. 11. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. II. 35. Cf. Epistolam Joh. Wyclif ad archiep. Cantuariensem supra p. 4/5 et Quaestionem ad Fratres de Sacramento Altaris. De Euch. p. 347/8.

quod fideles tamquam corpus domini adorant et vident oculo corporali; quod si deficit in ista heresi, non dubium quin tamquam ydiota pessimus saltem a Domino est culpandus.

The true worshipper's attention and devotion are fixed on Christ's body and not on the nature of the bread.

Quantum ad omnes doctores curandos in ista materia, dicunt fideles probabiliter quod intelligunt ibidem non esse in actu consideracionis humane panem vel vinum sed accidens sine actuali substancia subiectante. Sicut intrans ecclesiam et intuens ymaginem crucifixi non considerat si in natura sua sit de una arbore sive alia sed intencionem suam et devocionem suam transfigit in corpore Domini, ita est quodammodo de veneracione sacramentali quoad istud venerabile sacramentum. Expurget doctor, si sciverit, istam glossam vel corrigat errores doctorum precedencium in ista materia, quia deficiente ipso ut stulte in ista materia optima pluma de cauda sue fidei est defluxa. Si autem hoc attemptaverit et non plene fidem docuerit, non evadet quin ut balbuciens ydiota procedit. Cum ergo sint novem genera generalissima accidencium ad speciem specialissimam sub qua illa hostia continetur et fundet se non superficialiter vel false sed viventibus racionibus vel scriptura; nos autem scimus contra ipsum et hereticos quoscunque defendere quod ipsa hostia consecrata est verum corpus Domini que in alia inferiori natura est sentita, sed natura divina et natura corporis sunt insensibiliter fidei reservate, studeat doctor, si nescit predicacionem secundum habitudinem. Et tunc potest per Dei graciam ab errore fidei expurgari.

Conclusion 10: By God's omnipotence the accidents remain in the sacrament without substance.

Augustine says that an accident cannot exist without subject.

Decima conclusio doctoris sequitur in hec verba: *Per Dei omnipotenciam in altari sacramento manent accidencia sine subiecto.* Fabulatur autem doctor signorum istam hereticam sentenciam modo suo. Augustinus autem verus et fidelis theologus dicit quod ab ineunte iuventute didicit accidens non posse manere sine subiecto. Unde loyci contra ydiotas tales verecundantes obiciunt multipliciter: Accidens, inquiunt, habet ad quemlibet eius punctum

6. B: *fidelis.* 8. AC: *sine accidentali substancia subiectant.* B: *sine substancia actuali.* 9. A: *intratus.* 10. C: *confiderat.* 12. A: *est* deest. 17. A: *hac;* ib. C: *acceptaverit.* 20. Codd.: *ad* deest. Addidi e textu *De Ente Predicamentali* p. 4; ib. A: *signet speciem.* B: *speciem sensitivam.* 22. C: *vivacibus.* 25. D: *corporaliter est sentitata.* 26. A: *insensibili.* 27. B: *beatitudinem.* 31. A: *istam* twice. 32. *verus.* D: *fidelis.* 33. D: *subtilis theologus;* ib. BD: *dicit* deest; ib. *didicit.* A: *dicidat.* 34. A: *layci.*

19. Cf. Johannes Wyclif, De Ente Predicamentali p. 4.

corpus Christi a quo finaliter sustentatur. Cum ergo corpus Christi sit subiectum, manifestum est quod accidens illud non sit sine subiecto.

Similiter, verum accidens subiectat aliud ibidem, ut respectus in absolutis accidentibus subiectantur, non ergo ibi est sine subiecto.

Let our opponent say why God should have ordained this secret miracle and what sort of accident it is.

Similiter, dicat sic sompnians, si sciverit, causam et utilitatem ecclesie, quare Deus ordinavit miraculum istud absconditum et que species specialissima accidentis est istud venerabile sacramentum et que accidencia est ad illud, et (si non fallor) doctor non dicet, antequam Gabriel flaverit cornu suum; cum Deus non potest esse auctor mendacii, dogmatis superflui vel illusionis populi. Cum ergo via ponens panem manere sit plus consona scripture, racioni et sensui quam via fingens accidens manere sine subiecto sine causa finali vel ecclesie utilitate, manifestum videtur quod Deus verax non est auctor huius operis sompniati. Doceat ergo doctor, si sciverit, quare Deus in scriptura sua non docuit istud dogma antequam pater mendacii est solutus.

Unus autem discipulus patris mendacii dicit quod hoc anno est dies Parasceues, quia audacter asserit quod est tempus et non evidencius nox quam dies; ideo dicit quod est evidentissime ille dies, et antequam doctor docuerit fideles suos socios prelatos ecclesie quid sit accidens et quid subiectum, non docebit populum istam fidem, et dicere quod hec materia fidei est nimis subtilis et vulgo incognita, sine fundacione, videtur ficticia ydiote. Ego autem teneo fidem antiqui dierum quod illa hostia sit naturaliter verus panis et sacramentaliter corpus Christi nec multiplico inutilia miracula, difficultando fidem ecclesie sine causa; et merdosa mendacia que suadent hereticis istam sentenciam non sunt digna memoria.

Error of John de Deo and others.

Quid ergo fidelibus christianis quod Johannes de Deo dicit tamquam ignarus grammatice quod nichil demonstratur pronomine in ista sacramentali proposicione: *Hoc est corpus meum*, sed quod quidam dicunt substan-

1. B: *Christi sit subiectum manifestum.* 4. *ut.* C: *nec.* 8. BCD: *ordinat.* 13. *dogmatis.* A: *dignatus.* 14. A in marg.: *Remanencia panis.* 18. B: *sompnianti.* 26. BCD: *et quid sit.* 30. A in marg.: *Hostia est* { *naturaliter verus panis.* / *sacramentaliter corpus Christi.* } 32, 33. B: *causa mardosa mendacia.* A: *merdosa.* 38. B: *dicunt subiectum.*

35. John de Deo. Cf. Trialogum p. 251.

ciam panis esse alicubi, licet non noscatur ubi; quod autem in legendis et in libris apocryfis diabolus sine causa inseruit istud mendacium, nichil probat, cum secundum doctrinam Augustini libro II de Sermone Domini in Monte talia licet vera fuerint non dant fidem. Tantum autem istum doctorem diligo quod vellem ipsum non istud mendacium sed veritatem solidam contemplari. Palliare quidem possumus quod sit transsubstanciacio et quod panis sit corpus Christi vel transmutatur supernaturaliter in ipsum corpus Christi, licet remaneat naturaliter idem panis; et sic panis non est principaliter panis usualis, licet secundum Augustinum de Sermone Domini in Monte sit panis cotidianus.

We may say that the bread is supernaturally changed into Christ's body but remains bread.

Conclusion 11 and 12: The perfection of the Christian life is in charity.

Undecima conclusio doctoris est ista: *Perfeccio christiane vite stat essencialiter in caritate.* Et habet correlarium satis catholicum.

Answer: True, but the introduction of the orders has lessened charity.

Pro duodecima conclusione: *quod ex hoc est aliquis personaliter perfeccior quod in eo dileccio Dei propter se et proximi propter Deum est maior.* Istam conclusionem concedo tamquam catholicam et ex ista cum probacione sua elicio quod a tempore quo subintraverunt isti novi ordines, defecerunt a caritate, quia induxerunt divisionem et ingratitudinem legi Dei, quia non fuerunt de ordinacione Domini contentati.

Conclusion 13: Any lawful order may be founded on the the life of Christ and his apostles.

Tercia decima conclusio stat in isto: *In Iesu Christi et eius apostolorum vita seu doctrina fundari poterit quelibet secta licita seu religio christiana.* Et ipsam sufficienter probat sed habet correlarium quod hic tacet, scilicet quod hee secte quatuor merdose per dyabolum introducte fundacionem non accipiunt ex scriptura. Sunt autem hee quatuor secte clerus cesarius varius, monachus varius, canonicus atque fratres. Si autem doctor ex scriptura vel racione fundaverit istas sectas quatuor, pater mendacii dabit sibi ut Christo promisit mendaciter omnia regna mundi. Connectat ergo doctor raciones laceratas et cingat ipsas vel topico argumento et non dimittat eas tamquam fasciculum illegatum, quia certum est,

Answer: True; but the four seets are not founded on Scripture.

2. C: *liberis.* 5. C: *talia vera; licet* deest; ib. B: *dent.* 13. B: *fit.* 15. B: *perfecto.* 18. ABD: *Pro illa.* D in marg.: *11.* 21. A: *probacio.* 27. A: *apostolorum* deest. 30. A: *scilicet* deest; ib. AB: *merdose.* 31. B: *ex scriptura* deest. 32. D in marg.: *Quatuor secte.* C in marg.: *Nota.* 33. A: *varius canonicus* deest. 35. AD: *mendaciter* deest. 37 ACD: *laceras.* B: *lacerans;* ib. C: *tingat;* ib. A: *eas;* ib. A: *vel* deest; ib. AC: *iepito.* 38. B: *dimittat es;* ib. B: *quod.*

ut ex fide scripture et doctrina Augustini dicitur quod si iste secte non fundantur in scriptura, sunt superflue et nocive; aliter enim sunt fures et latrones, quia non *intrarunt per hostium*, ut Christus dicit Ioh. X. 1, plantacio quam *inimicus homo* in ecclesiam introduxit, et non pater celestis, ut patet Mt. XIII, 28. Et *generacio adultera signa querens*, ut patet Mt. XII. Et *zizannia quam inimicus homo in agro Domini seminavit,* ut patet Mt. XIII, 39. Et sic probabile est quod iste quatuor secte sunt heretice quas describunt et prophetant apostoli. Si autem doctor in probacione ista defecerit, signum evidentissimum esse debet quod omnes iste secte ecclesie sunt nocive.

Conclusion 14: Christ poured forth the fulness of perfection on his church.

Decima quarta conclusio doctoris est ista: *In capite Iesu nostro fuit perfeccionis plenitudo excellentissima que iuxta humane capacitatis et utilitatis exigenciam particulariter diffunditur in mistica corporis sui membra.*

Answer: True; but no members of the orders are saints.

Concedi debet ista conclusio, sed ex fide et operibus harum sectarum quatuor evidenter elicio, quod nulla earum fuit membrum Christi in sanctorum cathalogo nisi forte in fine dierum deserat acceptam tam stolide sectam suam; quod est probabile de aliquibus qui graviter sufferebant peccata confratrum suorum, ut contigit de Benedicto, Dominico et Bernhardo. Unum tamen scimus quod, licet Romana curia sanctitatem hominum senteneciat vel diffinit, non sequitur propterea quod sint sancti, cum nec pape studium nec sua conversacio cum Apostolo est in celis; que ergo racio: ista curia sic determinat, ergo verum.

Conclusion 15: Different ways of life are useful.

Decima quinta conclusio est ista: *Ad diverse disposicionis humane salutare remedium utiliter habet ecclesia multiplicem religionis modum.* Ista conclusio videtur catholica, ut innuit Apostolus Iohann. II et I. Cor. XII.

Answer: This does not cover the sects.

Sed hec fides Apostoli est impertinens istis sectis. Et quantum ad experimentum et dictum Bernhardi, credere potest qui voluerit. Sed procul a fidelibus ista fides.

Conclusion 16: The religious state requires three vows: poverty, chastity, obedience.

Decima sexta conclusio doctoris est ista: *Status sacre religionis et quasi analogice dicte requirit tria ex voto solempni regulari professione servanda que*, ut declarat, *sunt voluntaria paupertas, castitas et obediencia, que*

4. ABC: *intrant;* ib. A: *dixit.* 5. B: *quam in ecclesiam.* 8. A: *domini* deest. 10. ABD: *sunt* deest. 15. B: *profeccionis.* 17. BCD: *mistici.* 20. B: *sint.* 33. D: *Rom. XII et I. Cor.* 37. D: *doctoris* deest. 38. A: *analoice.*

includuntur in professione qualibet regulari. Sensus autem mendax istius conclusionis ex hoc evidet quod hoc non fuit a Christo vel suis apostolis observatum, ut patet Luc. V. Ideo cum christiana religio sine hiis sectis floruit et expost continue fuit debilior, est evidens quod in hiis sectis non fundatur religio christiana, quia licet melius possit servari dileccio Dei et proximi *in qua universa lex pendet et prophete;* et dicitur Mt. XXII, 40 in antiqua secta Phariseica, Saduceica vel Esseyca, tamen non ita bene sicut in libera secta Christi; et multo evidencius tres secte novelle magis deficiunt, cum fuerint ex maiori cautela diaboli introducte. Verum tamen in hiis tribus sectis contingit multos ypocritas facere multa bona de genere et finaliter ex gracia Dei deserere istas sectas. Dictum est tamen quod omnes hee secte non faciunt tanta bona sicut dyaboli et sive convertantur ad fidem sive sint in suis superstitionibus obstinati non est de substancia fidei christiana.

Answer: Christ and his apostles took no such vows.

Decima septima conclusio doctoris est hec: *Non quilibet transgrediens aliquid trium substancialium religionis sed temere recedens a fide, corporaliter fugiens ab ordine vel pertinaciter contempnens iugum obediencie dicitur apostata proprie.* Sentencia huius conclusionis est plena toxico, non fundata, quia quelibet istarum sectarum paupertatem Christi deseruit. Nec valet obediencia facta homini, nisi de quanto declinat ad obediendum domino Iesu Christo. Et quomodocunque sit de corporali castitate, patet quod omnes iste tres secte spiritualem deseruerunt castitatem, nam regulam incorrigibilem sponsi ecclesie et ipsum sponsum cum suis militibus vecorditer renuerunt. Et hic videtur quod regulariter sunt apostate ex vecordi ingratitudine, licet ex gracia primi abbatis ad religionem Christi finaliter sint accepti.

Conclusion 17: Any one wilfully breaking these vows is an apostate.

Answer: All the sects have sinned against Christ's poverty, and obedience avails only as it leads to obedience to Christ.

Decima octava conclusio sic dicitur: *Ex comparacione bonitatis trium substancialium religionis discreta videtur paupertas minima, castitas maior et obediencia maxima.* Sensus autem catholicus huius conclusionis sic a fidelibus potest capi: Paupertas necessitans ad mendicandum

Conclusion 18: Of the three points poverty is the least, chastity greater and obedience chief.

2. D: *huius.* 9. B: *secta* deest. 11. C: *magis* deest. 12. AB: *fuerit.* C: *sint.* 20. A: *quid.* 22. ABC: *vel — obediencie* deest. 24. BCD: *toxica.* 25. A: *Christi* deest. 26. BCD: *inclinet.* 26, 27. A: *obedienciam.* 29. B: *specialem;* ib. D: *deseruerant.* 34. ABD: *sunt.* 35. D: *dicit.* 36. D: *districta.* B: *discretabitur.* 38. A: *huiusmodi.* 39. D: *incitans.*

Answer: The faithful may accept this in a sense, but obedience to man may be a great sin.

vel paupertas sophistica in possessionatis est minima in ecclesia militante modo quo loquitur, Matth. V, 19: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis hic minimus vocabitur in regno celorum.* Castitas autem dicit maius bonum de genere, obediencia vero facta homini, qui sepe est incarnatus dyabolus, est delictum maximum trahens sepe apostatas ad infernum.

Conclusion 19: Poverty may be good for some men; riches for others.

Decima nona conclusio doctoris est ista: *Sicut voluntaria carencia temporalium est quibusdam disposicio seu facilitacio ad perfeccionem, ita quibusdam divicie temporales sunt instrumenta virtutum.* Conclusio ista conceditur. Ideo disponat se homo et subiciatur libere abbati nostro domino Iesu Christo, et ipse potestatem habet ex fide dandi quibusdam bonorum carenciam, secundum quod eis proderit ad salutem. Abbas autem iste est per se sufficiens sub regula per se digna et suum subsidium instruens per se bonum. Ingratus ergo foret talis apostata qui ab isto abbate degeneret.

Answer: True; Christ will provide what is best for each.

Conclusion 20: The state of a bishop is more perfect than others but more dangerous.

Vicesima conclusio doctoris est ista: *Licet status prelatorum ecclesie sit aliis perfeccior et si bene reguletur meritorior, est tamen omnibus aliis periculosior.* Ista conclusio est propinqua veritati, sed vel repugnans vel inpertinens tribus sectis, nam episcopus, qui et sacerdos dicitur secundum Ieroninum, viveen felicius atque perfeccius non fuit de aliquibus istis sectis. Sed beatus Ambrosius, beatus Ieronimus et beatus Augustinus cum ceteris prudenter deseruerant istas sectas. Augustinus tamen voluit vivere socialiter sicut et ceteri, de quanto illa vita utrimque profuerit, dum autem alteri nocuerit, voluit vitam istam prudenter fugere, non in claustro ut hodie includi vel ad novam professionem pro suo perpetuo arcius obligari. Nec fundari potest hoc factum nisi fundatum fuerit a Christo in evangelio Luce V. Religio ergo Christi munda et immaculata hec est dominia mundana secularibus prudenter relinquere et verbum Dei instar apostolorum post missionem Spiritus Sancti sapienter populo seminare. Et sic religiosi nostri possent religionem suam merdosam deserere et religionem Christi relicta apostasia sapienter accipere.

Answer: Augustine and other saintly bishops did not join sects.

5. A: *que.* 17. A: *talis* deest. 24. C: *vincere.* ABD: *vivere.* 26. ABC: *beatus* omitted before *Jeronymus.* 29. B: *dummodo.* 34. C: *Religio hoc est.* A: *Christi et munda.* D: *ergo munda hoc est.* 35. B: *divina mundana.* 36. ABC: *apostolorum post* deest,

Conclusion 21: Excellence of life does not make a pope; he must be canonically elected.

Answer: Peter was not pope; what dignity he had was given him by Christ, not by worldly election.

Vicesima prima conclusio doctoris est ista: *Non quicunque sacerdos maxime conformiter Christo vivens est omni ecclesie militanti pastor perfectus, sed solum qui consentit ad hoc, postquam in papam canonice sit electus.* Quantum ad istam conclusionem audacter doctori denuncio quod numquam per vitam suam probabit ipse conclusionem istam vel media que assumit; nec ad hoc fundabit vel inveniet scintillam aliquam racionis, quia fides scripture hoc tacuit, ymmo, ut dictum est alibi, multa papatui repugnancia catholicis dereliquit. Unde nec Petrum probabit fuisse papam vel summum pontificem aut apostolorum principem, licet a Deo habuit prerogativam quandam statui papatus post Silvestrum inducti manifestius repugnantem. Petrus autem fuit ad vocacionem suam vel dignitatem super oves Domini electus a Deo, et ipse habuit quandam prerogativam ecclesie et Paulus aliam, et sic de ceteris apostolis, sicut Deo placuit illis dare. Petrus autem fuit ad hoc disposicior, quia fuit humilior et ad predicandum fidem Christi audacior et a tradicionibus quas seculum requirit remocior. Non autem negavit Petrus sine societate mundana ad Cornelium in Ioppen accedere. Sed pape vel religiosi nostri reputarent se statum nostrum contundere, si taliter hodie advenirent.

Conclusion 22: The state of a religious in a well ordered monastery is the safest in the world.

Answer: The state instituted by Christ is the safest, the most meritorious and the easiest.

Vicesima secunda conclusio est ista: *Status religiosi claustralis in bene regulato monasterio est status securissimus in hoc mundo.* Et nititur istam deducere modo suo. Sed unum pro firmo sibi denuncio quod numquam probabit ipsam, nisi infatuaverit dominum Iesum Christum, quia dominus Iesus Christus ex summa sapiencia statum apostolicum ordinavit perfectissimum et securissimum et istum statum apocrifum pretermisit dyabolo et ypocritis suis falsis inducendum. Nam status quem Christus instituit est perfeccior in hiis tribus: est securior, meritorior atque facilior. Securior quidem, quia auctor nature pro salvacione perpetua corporis et anime ipsum instituit. Est meritorior, quia ordinacioni Dei conformior et statui innocencie propinquior. Et est

3. A: *militanti* deest. 5. D: *audenter.* 6. A: *ipse* deest. 10. B: *derelinquit.* 11, 12. ABC: *vel omnium pontificem.* 14. *inducti.* Codd.: *inductus;* ib. *fuit.* B: *fugit.* 15. *super.* ABC: *post.* 18, 19. B: *disposicione.* 20. B: *a* deest. 23. A: *nostri* deest; ib. B: *statum suum.* 24. A: *devenirent.* B: *advenient.* 26. C: *in bona regulata.* 27. A: *suo* deest. 29. A: *ipsam* deest. 31. AC: *et securissimum* deest. 36. B: *nature* deest.

facilior, quia inducta salute anime delectabilior et ab arte humana distancior. Unde dicit quidam fidelis quod claustrum est nidus dyaboli a quo rapit multas animas ad infernum, in quo fovet pullos suos dogmate ypocritico a doctrina Dei elongato. Unde probabiliter creditur quod multe anime dampnantur in tartaro, que nutrite in scola Domini forent salvate in celis, dum servata doctrina Christi libere fuerint eventate. Unde inter omnes blasphemias quas audivi non audivi maiorem quam istam ex illo nido heretico emanantem. Sed benedictus sit dominus veritatis, qui per talia merdosa sophismata fideles non sinit deserere fidem Jesu Christi et adherere versuciis Antichristi. Probacio autem adducta non est digna memoria; licet autem claustrum in parte proficiat, non tamen tantum potest proficere ut infernus.

Conclusion 23: The state of a religious is more perfect, safe and meritorious than that of any secular

Vicesima tercia conclusio doctoris est ista: *Status religiosi claustralis ceteris paribus est perfeccior, meritorior et securior quam status cuiuscumque secularis.* Et glossat conclusionem per rangam notabilem, ut oportet; *intelligendo*, inquit, *de religiosis et secularibus quorum nullus habet ordinem vel curam animarum sive dignitatem ultra alium ut sic cetera sint paria.* Et ista videtur addere propter timorem Romane curie, quia videtur ipsam ut fidem catholicam implicare quod papa in prima sua eleccione sit pater beatissimus. Et tamen evidenter supponimus quod non sit aliquis ypocrita profundius condempnandus. Non intelligimus autem securitatem boni corporei, quia iste tres secte thesaurizando divicias videntur mundanis in talibus securari, sed intelligimus de securitate viandi in scola Christi pro beatitudine acquirenda; et forte doctor intendit sophistice quod pauci vel nulli predestinati carent cura anime vel non sunt ex Dei eterna preordinancia in sacris ordinibus ordinati. Quod si stat in isto sophismate, concedimus sibi tamquam probabile quod plures laici

1. D: *pro inducta.* 2. D in marg.: *Diffinicio claustri.* 3. A: *capit.* 6. D: *tartaris.* 8. *eventate*, ita Codd. *an emendate.* 12. A: *desinit*; ib. ABC: *Christi* deest. 15. ABC: *in parte* deest. 16. *infirmus.* ABC: *inferius.* D correxit: *informis.* 20. B: *rangam ut.* C: *rangam et notabile. Rangam.* See De Veritate S. Scripture I, 124. 22. ABC: *ut curam.* 23. A: *aliam.* 27, 28. A: *profundus.* 28. *intelligimus.* Codd.: *intendimus.* 29. A: *tres* deest; ib. A: *thesaurizare.* 30. B: *vendentur.* 32. A: *incedit.* 35. A: *sophistice.* 36. D: *probabilem.*

habent curam de suis proximis et sunt verius sacerdotes quam monachi lacius coronati.

Et quantum ad dignitatem patet fidelibus quod multi abiecti pauperes ex titulo dileccionis divine superant cesares atque papas. Multi quidem sunt predestinati, quia quilibet eorum superat reliquum in aliqua dignitate. Si autem doctor non sic intelligit sed de graduato et de dignificato sensibiliter quoad mundum, locucio sua est derisibilis, licet accepta fuerit plus quam evangelium quoad claustrum.

Answer: The authorities quoted, doctors and saints, are insufficient; we can accept only Christ and his apostles.

Et quantum ad rangam probacionis de securitate, perfeccione et merito per doctores et sanctos plurimos, credat ipsi qui voluerit, quia nobis sufficit credere in fide Domini Iesu Christi, ita quod plus adheremus uni articulo fidei capto ex testimonio Petri, Pauli vel alterius apostoli quam mille talibus arguciis non fundatis, probabiliter tamen credimus citra fidem quod beatus Augustinus, beatus Bernhardus et multi similes erant sancti et specialiter in hoc quod acute peccata claustralium reprobarunt, ut Augustinus in epistola ad cives Ipponenses sic loquitur: *Deum contestor quod a tempore ex quo Deo servire inceperam, vix inveni meliorem aliquem quam in claustro, sed absque dubio simpliciter non inveni peiorem.* Quantum ad Bernhardum, doctor habet in promptis scripta Bernhardi contra gulositates et peccata alia monachorum. Augustinus tamen, Ieronimus, Ambrosius et ceteri plus famuli fugiebant claustra talia ut venenum. Ideo relinquo doctori pro tota sua periodo quod sit claustrum aliquod bene regulatum secundum maiorem sui partem; multi tamen eorum possent esse sancti, tradiciones hominum contricione sancta debita finaliter deserendo. Nec est michi evidens de securitate alia nisi de securitate alimenti et tegumenti quoad mundum. Sed in ista securitate est superfluitas ad quemlibet sui punctum, et sic tollerabilius est dicere quod ille persone allegate quas doctor vocat ecclesiam multipliciter in dictis, scriptis et factis propriis erraverunt,

7. D: *intelligat.* 8. D: *et dignificato;* ib. B: *locucione.* 9. D: *acceptata.* 14. D: *nostri Jesu Christi.* 14, 15. D: *uni argumento.* 15. A: *et Pauli* 24. A in marg.: *Nota.* 25. A: *scriptis promptis scripta.* 27. D: *fugebant.* 29. D: *quid sit;* ib. B: *bene* deest. 32. C: *deserenda.* 36. A: *quam.*

2. Coronati; qui tonsuram habent. 21. St. Augustini Opp. tom. II, Ep. LXXVIII. Cf. Pol. Works I, 213, 516.

quam quod fides catholica fuit in apostolis falsa aut diminuta. Ideo ut sepe dictum est ut fides istis doctoribus quod non est credendum a catholicis nisi de quanto in racione se fundaverint vel scriptura. Et secundum istam regulam debet catholicus Graciano vel pape credere, et non ultra; immo ut Augustinus docet: *Nemo debet sibi ultra credere;* et tamen ipse est prestancior multis talibus curiis et multis talibus cardinalibus sive papis et specialiter in hoc quod tamquam doctor humilis non pompat de sua sciencia vel potencia sanctitatis. Ipse enim a probabili noluit pro toto mundo querendo dare indulgencias pro regnis spoliandis et proximis occidendis, ut refertur super de Anglia et Flandria. Fertur enim indulgencias concessas a papa Anglicis animare regnum Anglie ad sua temporalia subdole tribuendum et sua corpora tam periculo maris quam pugne Flandrensium exponendum pro occidendis Flandrensibus propter papam. Et non dubium quin istud peccatum sit a summo iudice puniendum.

So Augustine teaches us to do.

Et quantum ad maioritatem meriti claustralium ex obediencia et votis commissis credat hoc qui voluerit et Thome de Aquino et multis similibus, quia basis fidei mee in fide Domini est fundata. Sed unum puto me scire quod nec doctor iste nec omnes illi sciunt facere scintillam evidencie quod maioritas meriti ita vadit, nam ex fide capimus quod sancti apostoli qui nesciverunt hoc novum adinventum apud Deum beatitudinem meruerunt. Sed hoc meritum fidelibus non est notum. Probet doctor si sciverit racione vel scriptura fidei vel testificacione infallibili alicuius mortui de beatitudine egressi quod sua sentencia sit vera quam fabulatur de claustralibus et tunc credam; interim autem volo quiescere in fide domini nostri Jesu Christi.

Vicesima quarta conclusio doctoris sic formatur: *Ex premissis sequitur correllarie quod quicunque aliquam approbatam religionem vel eius institutores ex hoc opere reprobat et eorum vitam sancte fidei blasfemat, dampnabitur.*

Conclusion 24: Any one who speaks ill of an approved order will be damned.

5. B: *scripturam et regulam.* 7. D: *sic credere.* 8. B: *aliis cardinalibus.* 9. AC: *in hoc* deest. 16. C: *Flandotris.* 20. B: *hic.* D: *huic;* ib. A: *qui voluit.* 21. D: *Alquino, Anselmo et multis.* 26. B: *Deum meritum.* 32. BCD: *nostri* deest. 34; 35. C: *aliqua approbancia.* In codd. hic locus corruptus est. 35—36. A: *ex hoc opere reprobat sancte fidei et eorum vitam blasphemat.* B: *ex eorum vitam.* C: *sancto fidei et eorum vitam atque doctrinam dampnabiliter blasphemat.* D: *dampnanter . . . blasphemant.*

13. Cf. Cruciatam in Pol. Works p. 588 et seqq. De indulgenciis pugnatoribus promissis cf. p. 592.

Answer: It seems that to leave the sect of Christ for another is folly, yet I do not assert this as of faith.

Hic doctor, ut puta garrulus post diuturnum claustrale silencium, deficientibus evidenciis in contumelias sic prorumpit. Nam reprobare vitam Petri et Pauli cum sanctis ceteris ex fide didicimus, sed reprobare mendosa dicta vel facta patronorum suorum qui continue peccaverunt iudicat esse blasphemiam. Sed maniacus putat quod iudicium Dei in celestibus consequitur ad suum sompnium. Tota tamen sua fundacio originaliter est in papa. Sed nos alium habemus pontificem qui mansit et mortuus est sub divo, ad quem secundum fidem apostoli nulli predicatorum possunt in equalitate contingere. Si autem doctor sciverit quod ista sit veritas in ecclesia triumphante ecclesia confirmata, tunc est evidencia dicti sui. Sed non probat hoc, ymmo leviter capit quasi ex sompno. Ideo verbis suis pompaticis minus credam; Deus tamen dedit michi istam prudenciam quod sicut non credo istis sompniis, sic non presumo sua contraria temere diffinire. Sed aufugio istas fabulas tamquam superflua. Sectas autem has tres non expresse hic reprobo. Sed supra omnes illas sectam Christi magnifico. Et videtur michi salvo meliori iudicio quod sectam Christi relinquere et quamcunque illarum admittere sit meridiana stulticia. Deus autem ut suppono ordinavit Bernardum et sanctos alios in istis ordinibus ad corripiendum peccata eorum et finaliter dedit sibi graciam ad istos ordines deserendum. Hoc tamen ut fidem non assero sed fabulor tamquam probabile citra fidem.

Conclusion 25: It is lawful for friars to beg and meritorious to give to them liberally.

Vicesima quinta conclusio doctoris sequitur in hec verba: *Sicut licitum est fratribus mendicare, sic est valde meritorium potentibus eis liberaliter elemosinas dare.*

Hic videtur quod doctor iste diffidens de suis racionibus tamquam cecus circumpalpitat circa subsidium Mendicancium. Sed remitto eum Henrico Crumpe suo socio et domino Armachano. Dico tamen sibi (ut sepe

1. B: *gerulus.* 4. A: *fide credimus.* BC: *dicimus;* ib. B: *mardosa.* 6. B: *blasphemias.* 7. ABC: *Dei* deest. 8. A: *sompnum;* ib. D: *Cum tamen.* 13. B: *ecclesia* before *confirmata* deest. 15. D: *sompnio.* 19. C in marg.: *Nota.* 23. A: *illarum* deest. 26. A: *destruendum.* 33. ABC: *circumpalpitans.* 34. A: *mendicantum.* BC: *mendicatum;* ib. D: *ipsum;* ib. B: *Crumpne.*

34. Crumpe; a white or Cistercian monk from the monastery of Bawynglas in Ireland. See Shirley, Fascic. ziz. LXVIII p. 113, 289, 343. Lechler I, 686, 691.

dixi) quod licet hominibus mendicare ut cecus evangelicus, Lazarus et a probabili multi similes ex avaricia populi mendicarunt, et talis nunc mendicacionis creditur dotacionem temporalium stulte factam claustralibus esse causam. Quod autem fratres aliqui mendicant licite, hoc modo probatur; sed assumitur tamquam probabile unum inpertinens ad concludendum stulte quod a fratribus utiliter mendicandum. Sed pugiles veritatis sciunt percipere tales versucias Antichristi; probat autem doctor per curiam Romanam quod mendicacio fratrum sit licita. Sed huic racioni non consenciam antequam doctor probaverit istam consequenciam: Curia Romana absolvit homines a pena et a culpa pro sua pecunia sub obtentu qui interficiant hostes suos; ergo auctor triumphantis ecclesie sic absolvit. Querat autem doctor alium sibi de auxilio, quia tales argucie facte pro mendicantibus non iuvabunt.

Answer: The approval of the Roman Court does not make friars' begging lawful.

Vicesima sexta conclusio doctoris est ista: *Altissima paupertas evangelica consistit essencialiter in anima et nisi accidentaliter sive instrumentaliter in temporalium inopia.* Et probat istam modo suo specialiter ex sentencia sancti Thome.

Conclusion 26: The highest evangelical poverty is of the soul.

Hic videtur doctorem timere quod fratres vendicent supereminenciam sanctitatis supra monachos. Et ideo conclusionem istam mendicat de fratribus sanctitatem sui ordinis colorando; nos autem supponimus quod doctor cece incidit in caribdim, quia Christum supponimus fuisse pauperrimum, cum pro quodam tempore omni possessione mundana caruit; et concordat Apostolus II Cor. VIII, 9, ubi de Christo asserit quod *pro nobis factus est egenus, ut illius inopia nos divites essemus.* Sicut ergo Christus in ieiunio superavit singulos fratres suos, sic et in evangelica paupertate; et istam paupertatem servaverunt sancti concorditer, quod non appropriarunt sibi secularia dominia et omnino basilicas, quia hoc esse contra mandatum Domini crediderunt.

Answer: The highest poverty was that of Christ.

Vicesima septima conclusio doctoris sequitur in hec verba: *Nulli ex lege Dei sine proprio vivere tenentur nisi qui paupertatem voluntarie profitentur.*

Conclusion 27: Only those who profess poverty are bound to live without property.

2. D: *multi* deest. 3. B: *mendicarent.* 7. D: *verum.* 9. BC: *probat* deest. 13. C: *pena et culpa.* 16. D: *aliud auxilium.* BCD: *sibi* deest. 17. B: *mendacibus.* 21. BC: *in operia.* 25. A: *mendicabat.* 28. A: *esse.* 39. Codd.: *voluntariam paupertatem voluntarie;* ib. D: *profiteretur.*

Answer: It is not true that monks and friars possess nothing; as corporate persons they hold property.

Hic videtur doctorem applaudere ordinibus Mendicancium. Sed superest sibi solvere evidencias fratrum Minorum dicencium quod nichil habent in proprio vel communi; raciones eciam videntur fieri quod quilibet christianus aliquid habet in proprio; non solum corpus et animam cum suis partibus sed usum vescibilium proprie consumptorum. Ad quid ergo sic false et infundabiliter loquerentur claustrales, ac si Christum per suam ypocrisim vellent decipere. Nam abbacie secundum fidem catholicam sunt persone et habent multa in proprio que contra caritatis regulas fratribus suis negant, et sic quelibet illarum personarum monstruosarum habet contra legem Dei multa in proprio. Et idem patet de Fratribus, ut fides scripture per mendacia istorum falsificatur; que quidem fides dicit vere quod multi homines sunt una persona, et sic illa persona monstruosa tamquam clericus Christi subdole introducta nimis irregulariter consumit bona Dei et bona pauperum Salvatoris.

Conclusion 28: Some civil lordship is consistent with evangelical poverty.

Vicesima octava conclusio doctoris est ista: *Tam vite apostolice quam paupertatis evangelice est aliquale civile dominium compossibile.* Et probat istam potenciam modo suo. Sed unum sibi prenuncio quod ignorabit civile dominium quousque descripserit quid sit hostia consecrata. Ambos autem papas cum omnibus suis cardinalibus suppono usque hodie istam sentenciam ignorare. In cuius signum papa sepe tractat de negocio seculari; et nec ipse nec glozatores sui audent vel sciunt usque hodie describere negocium seculare. Et quia seculare negocium et civile dominium multum conveniunt et iste prior terminus in fide scripture exprimitur: Vellem quod doctor, si sciverit, describeret seculare negocium et quid sit *seculari negocio implicari;* tunc enim possent fideles melius intelligere sensum Apostoli II Tim. II, 4, quando dicit: *Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus, ut ei placeat cui se probavit.* Describit autem doctor sed stulte civile dominium: Civile, inquit, dominium est dominium a iure civili institutum vel approbatum. Primo quidam inciperet

Answer: The doctor must tell us what he means by civil lordship and secular business.

3. D: *solvere dicencium.* 4. D: *raciones autem.* 9. A: *vellet.* 14. D: *nec fides.* 15 ABC: *vera.* 18. B: *bonum Dei.* 27. A: *signo.* 28. C: *et nec;* ib. ABC: *ipsi;* ib. A: *glossantes.* 29. A: *disponere vel describere.* 30. A: *seculare dominium et civile.* 32. B: *describere.* 36. D: *et ei.* 37, 38. D: *esse dominium.* 38. A: *est dominium anime.*

a descripcione iuris civilis et, supposita descripcione illius iuris, patet quod inartificialiter procedit, addendo has differencias a iure civili institutum vel approbatum. Nam ius civile instituit vel approbat dominium canonicum et dominium divinum, cum non omnes civiliste sint heretici sed aliqui sunt fideles. Multa itaque iura instituit iure civili vel approbat que non sunt iura civilia. Sed doctor iste, si Deus voluerit, artificiosius procedet describendo negocium seculare, quia certum est quod iuxta descripcionem suam civile dominium foret dominium evangelicum, vel dominium naturale foret civile dominium. Sed nusquam auditum est aliquos sic civile dominium ampliare. Constat quod multa civilia dominia et civiliste secundum illa dominia instituunt multa dominia evangelica in pauperibus Christi per dominia naturalia sicut approbant eadem et supponunt tamquam sua principia.

He confuses civil lordship with natural and evangelical.

Post istam autem miseram descripcionem format doctor hanc evidenciam: Sancta Romana ecclesia atque sanctissimi doctores et episcopi per mille annos et amplius usque ad hodiernum diem non repugnant vite atque doctrine Christi et eius apostolorum. Habuerunt saltem in communi civile dominium sive iurisdicionem temporalium in temporalibus ecclesie datis seu licite acquisitis; et veraciter fuerunt successores apostolorum et evangelice pauperes: ergo conclusio.

His appeal to the practice of the church and holy doctors.

Hic doctor assumit ydiotice quod ignorat. Quomodo (rogo) posset facere evidenciam quod sancta Romana ecclesia et sanctissimi doctores et episcopi istud dominium usque hodie habuerunt. Numquid credimus doctorem istum canonisare posse episcopos qui sunt divino iudicio condempnati? Et quantum ad minorem sue evidencie quam mendicat, scilicet quod isti fuerunt veraces successores apostolorum et evangelice pauperes, patet quod assumit evidenter inpossibile non probatum, quia evidens est quod multi istorum qui manserunt usque hodie nec fuerunt veraces successores apostolorum

This is mere assumption.

4, 5. A: *dominicum canonicum.* 6. *sint.* B: *sicut.* 7. D: *que non ideo sunt.* 8. A: *artificiosus.* 12. A: *aliquos* deest. 14—17. Hic locus in codd. corruptus est. C: *civilia dominia evangelica in pauperibus Christi per dominia naturalia sint approbata eadem et supponunt.* AB: *per divina naturalia sicut approbant.* Correctius in D legitur ut supra. 23. A: *sine iurisdiccione.* 26. A: *et evangelice pauperes* deest. 27. ABC: *ydiote quos.* 28. D: *facere doctor.* 29. D: *sanctissimi et.* 33. ABD: *evidenciam;* ib. B: *iste.*

nec evangelice pauperes sed mundo divites et diaboli incarnati. Sed pro probacione assumpti frustra allegat

Futile appeal to the donation of Constantine,

canonem XCVI dist. *Constantinus*, ubi inquit, imperator nobilis ex consensu tocius senatus et omnis populi dedit ecclesie et beato Silvestro, qui longe ante mille annos iam elapsos moriebatur, atque eius successoribus et super hoc statutum edidit usque in finem mundi ymmobiliter duraturum. Et idem dominium tenuerunt sanctus Gregorius et omnes sancti pontifices usque in presens. Hic iste doctor insipide balbutit suam stulticiam, cum probabiliter creditur, nec scit iste doctor probare oppositum, quin iste Constantinus ex hoc, quod Christo fuit tam stolide adversatus, sit iam profundius dyabolus condempnatus. Ideo si sit catholicus de Christo cogitans, assumeret cum isto quod vel facto probare non poterit quod dictus Constantinus in hoc opere habuit licenciam a domino capitali, quia nec ex fide evidet; aliter

which was a damnable crime.

crimen Constantini in hoc fuit dampnabile et non accipiendum a catholico vel a fidelibus approbandum. Preterea arguit doctor unum putridum argumentum: Innocencius, inquit, tercius Extra. *Qui filii sunt legittimi*, libro IV, capitulo *Per venerabilem* probat tam ex veteri

Attempt to prove that the pope is supreme in temporal matters.

quam ex novo testamento quod *papa non solum in ecclesie patrimonio super quo plenam gerit potestatem in temporalibus, verum eciam in aliis regionibus, certis causis inspectis, temporalem iurisdiccionem casualiter exercet.* Et ad illud propositum exponit illud Deuteron. XVII cap.: *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram et iudicium inter portas videris variari veniens ad sacerdotes Levitici generis et ad iudicem qui fuerit illo tempore: qui iudicabunt tibi iudicium et veritatem et facies quecunque dixerint qui presunt loco quem elegerit Deus sequerisque eorum sentenciam, qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui in eo tempore ministrat domino deo tuo, decreto*

2. ABC: *pro* deest. 4. *dedit;* adde: *dominium.* 11. B: *ut scit.* 12. BC: *Christus* 15. AC: *ut sancto.* B: *ut facto.* D: *ut scio.* 16. A: *Constancius.* 17. D: *quia vel;* ib. B: *fide eiusdem.* 19. A: *nec a* after *catholico.* 24. C: *super quam.* 26. ABD: *causaliter.* C: *causaliter* corr. In textu decretalis legitur: *casualiter.* 27, 28. B: *Deuteron. 179.* 31. A: *sacerdotem;* ib. A: *generis* deest. 32. D: *in illo.* 33. C: *dixerit.* 34. ABC: *elegit.* 36. A: *eodem.*

3. Cap. XIV. 21. Decret. Greg. Lib. IV, tit. XVII (Qui filii sint legitimi), cap. XIII.

iudicis morietur. Et sequitur de sentencia pape in huius textus exposicione; finaliter ita dicit: *Tria quippe distinguuntur iudicia; primum inter sanguinem et sanguinem per quod Criminale intelligitur et Civile. Ultimum inter lepram et lepram, per quod Ecclesiasticum et Criminale notatur. Medium autem inter causam et causam quod ad utrumque refertur tam Ecclesiasticum quam Civile; in quibus cum fuerit aliquid difficile et ambiguum, ad iudicium est sedis apostolice recurrendum; cuius sentenciam qui superbiens contempserit observare, mori precipitur, id est, per excommunicacionis sentenciam velut mortuus a communione fidelium separari.*

To make such a claim is a mark of Antichrist.

Quoad istud mirarer de doctore non maniaco quomodo non verecundatur de ista papali similitudine sed verius simiali, specialiter cum Christus dominus utriusque testamenti dicat Luce XII, 14: *O homo, quis me constituit iudicem aut divisorem super vos?* Sed sedat ammiracionem de Antichristo in istis sermonibus quod dicit Apostolus II ad Tess. II, 4 quod *Antichristus extollitur super omne quod dicitur Deus*, quia certum est fidelibus qui vel perfunctorie studuerunt legem veterem, quod non est color ex isto textu quem papa sic lacerat quod supra Christum sic dominetur et iudicet sub dominio seculari.

The doctor would wrest the new Testament to his purpose but fails.

Et quantum ad novum testamentum quod doctor allegat: *Nescitis*, inquit Paulus, I Corin. VI, 3, *quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia.* Quantum ad hanc fidem Apostoli, patet fidelibus quomodo christiani simplices secundum evangelium Matth. V debent in talibus secularibus iudicare, cum Christus dicit pro regula: *Si quis vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Nec credo quod doctor iste vel quis sciolus non percipit istam fallaciam: Apostoli et successores eorum debent secularia sic evangelice iudicare, ergo debent seculariter dominari. Item, arguit doctor ex evangelio quod licuit apostolis civiliter dominari, primo quia apostoli ferebant loculos, ut patet Johan. XII, 6. Secundo quia apostoli vivebant de operibus suarum manuum, ut patet de Paulo Act. II,

1. B: *moletur.* 2, 3. In decretali: *distinguit.* 3. 4. A: *inter sanguinem et criminale intelligitur et civile.* 10. A: *contempsit.* 11. C: *in communione.* 13. AC: *non* deest. 18. A: *amiracione.* 21. A: *vel* deest; ib. D: *profunctorie.* 26. ABC: *VI* deest. 33. C: *perciperit.* 37. D: *ferebat.*

ergo non repugnat sed consonum fuit apostolis mercari. Doctor autem est in ista consequencia et ei similibus ex ignorancia dominacionis civilis nimium stolidatus. Ideo studeat quid descriptive sit civilis dominacio vel negocium seculare et declarabitur sibi in istis et similibus sua stulticia: Homines enim possunt evangelice laborare sine mercacione civili et a probabili Judas ferebat loculos cum hoc quod fuit civiliter dominatus, gaudeo tamen quod doctor scit solum facere evidenciam de civili dominio Scariothis.

We admit that Christ and his apostles answered before secular judges.

Item, arguit doctor per multa sanguinea argumenta: Christus, inquit, coram iudice dixit percucienti se: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quare me cedis*, ostendens, ut glossat doctor, quod in casu necessitatis coram iudice licet iusticiam petere et allegare. Quantum ad istud argumentum concedo doctori consequenciam illatam. Sed absit aliquem non amentem concedere quod si quis coram fallaci iudice petit vel dicit iusticiam, tunc ipse civiliter dominatur vel contendit civiliter coram iudice seculari, cum Apostolus mandat I Cor. VI, 4: *Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum.* Item, arguit doctor, quod Paulus respondit multociens pro se et aliis coram iudice seculari, appellavit cesarem, docuit reddere tributa et secularia negocia iudicare; de quo Paulus I, Cor. VI, 12. Super illud: *Omnia michi licent* dicit glossa: Omnia mea licet repetere. Et constat secundum iura civilia quod hec verba *meum* et *bonum* spectant ad dominium. Hic dicitur admittendo omnia Christi evangelia et sic evangelia Apostoli tamquam fidem et sic concedo quod licet apostolo evangelice non civiliter coram seculari iudice respondere. Et ita licet evangelico fugiendo a civili iudicio cesarem appellare et evangelice docere reddere tributa et secularia negocia iudicare. Sed ut locuntur sophiste, sicut Judei impii crucifixerunt Christum, licet Christus non fuit impie crucifixus, ita licet apostolis

1. D: *repugnavit;* ib. D: *communicari.* 2. B: *in* deest. 7. D: *commercacione.* 8. D: *sine hoc.* 14. D: *cur me.* 15. AC: *ponere.* 18. AC: *aliquis;* ib. D: *coram seculari.* 23. B: *instituite;* ib. D: *Iterum.* 24. C: *multocies.* 25. B: *appellant;* ib. B: *et tributa.* 27. D: *licet.* 28. B: *michi repetere.* D: *repetere michi.* 28, 29. ABC: *et hec.* 29. A: *spectat;* ib. ABC: *ad Deum.* 32. B: *evangeliste;* ib. D: *et non.* 35. B: *et* deest. A: *et* twice. 36. C in marg.: *Nota.* 37. A: *fuerit;* ib. D: *apostolo.*

secularia negocia iudicare sed non seculariter sed evangelice. Et quantum ad glossam allegatam ponat doctor ipsam in loculo, quia verisimile est quod a sensu evangelico non processit.

St. Paul's claim to Roman citizenship was not a claim to lordship.

Item arguit doctor quod Paulus asseruit se esse civem Romanum et utebatur veste dignitatem illius civilitatis signante que dicitur penula qua utebantur consules Romani ad insigne sui dominii et potestatis, sicut patet II Thim. ultimo in textu et glossa. Ergo non omne civile dominium repugnat apostolatui. Hic oporteret doctorem si poterit hanc consequenciam stabilire. Concedo quidem textum Apostoli quod ipse est civis Romanus sicut multi viri evangelici sunt Anglici; et tamen verecundia esset fidelem non maniacum ex istis inferre quod ibidem civiliter dominentur. Contingit enim hominem esse civem vel Anglicum, paciendo et recipiendo a dominis secularibus ius ad dominium. Item Christus ad castigacionem et refrenacionem rebellium infidelium et pessimorum, ne christianos destruerent vel bona ecclesie consumerent, dedit Petro et eius successoribus ultra gladium spiritualem eciam gladium temporalem pro ecclesia ad nutum eius temporibus debitis evaginandum. Unde signanter dixit Petro Matth. XXVI, 52: *Converte gladium tuum in locum suum.* Et Johan. XVIII 11: *Mitte gladium tuum in vaginam*, quasi dicat: Converte et absconde gladium temporalem qui eciam tuus est usque ad tempus necessarium et optimum. Unde directe ad hunc intellectum exponit beatus Bernhardus hunc textum libro quarto ad Eugenium papam sic dicens: *Gladium temporalem qui tuum negat, ideo satis michi videtur attendere verbum Domini dicentis: Converte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo in ipso tuo forsitan nutu etsi non manu tua evaginandus. Alioquin si nullo modo ad te pertineret, dicentibus apostolis: Ecce duo gladii hic, non respondisset Dominus: Satis est sed nimis*

The doctor says that the two swords signify that Christ gave Peter both temporal and spiritual swords;

3. Codd.: *assensu.* 7. B: *signate.* A: *signantem que penula qua.* 10. B: *appellatui.* 10, 11. A: *oportuerit.* BC: *oporterit.* 15. AC: *dominetur.* 16. D: *pociendo.* 17. D: *ius divinum.* Codd.: *ad* deest. 20. B: *consuerent;* ib. D: *et suis.* 21. B: *ultimum.* 22. B: *aduntu.* 23. A: *debitis* deest C: *addit.* 23. 24. A: *Matth. XVI.* 27. A: *optumum.* 30. BCD: *non satis.* 31. A: *dicetis.* D: *dicetis sic.* 32. C: *ergo impo tuo.* D: *et ipso.* 34. A: *ecce apostolis ecce.* BC: *dicentibus ecclesie.* C: *apostolis ducibus.* 35. A: *modo respondisset.*

28. St. Bernhardi Opp. I, p. 748. De Potestate Pape p. 144.

est. Uterque enim ecclesie est: et spiritualis gladius et materialis. Sed is quidem pro ecclesia, ille vero et ab ecclesia exercendus; ille sacerdotis, is militis manu. Sed sane ad nutum sacerdotis et ad iussum imperatoris. Hec Bernhardus.

but he cannot find in the gospel that Christ willed that christians should fight for papal lordship.

Hic videtur doctorem innuere quod milites debent pugnare corporaliter pro iure ecclesie, et ut videtur ipsum sentire specialiter pro seculari dominio. Sed unum sibi denuncio quod nec ipse nec Bernardus nec aliquis catholicus fundabit ex evangelio quod Christus umquam voluit suos apostolos vel christianos aliquos in tempore gracie sic pugnare; ideo duci potest hic doctor per Gog iuvando papam ad corporaliter sic pugnandum. Sed hoc non, nisi Deus voluerit papam quidem excitare christianos ad pugnandum sic pro papali dominio; quod doctor iste nec angelus de celo ex racione vel evangelio potest stabilire.

Unde quidam frater dictus doctor vanitatis in pugna nuper Flandrensium predicavit quod licet presbiteris pro iure ecclesie sic pugnare, quod Christus precepit apostolis vendere tunicam et emere gladium. Sed rogo, inquit frater, ad quem finem alium nisi ut pugnent hostes Christi et sue ecclesie a sua malicia refrenando.

Christ bade his apostles not to resent evil.

Hic dictum est diffuse alias quod signum manifeste heresis est dicere pertinaciter quod Christus voluit suos apostolos habere materiales gladios ad pugnandum, quia ut doctor allegat, Christus precepit Petro ponere gladium in vaginam, ut patet Matth. XXVI et Ioh. XVIII; et nimis stulta foret heresis dicere quod Christus in tam brevi tempore mutavit propositum, quod Christus prius voluit suos apostolos sic pugnare et statim post voluit ipsos non pugnare, specialiter cum Matth. V, 39 precipit: *Ego autem dico vobis non resistere malo;* et Paulus precipit Rom. XII, 19: *Non vos defendentes carissimi sed date locum ire.* Et practicam huius doctrine servarunt apostoli et legio Grecorum militum postmodum. Unde doctor vanitatis videtur heresiarcha qui ex hoc evangelio excitat homines ad bellandum. Christus

1. D: *Uterque inquit.* 3. Codd.: *exerendus.* 4. C: *ad victum.* B: *uutum;* ib. A: *sacerdotis* omitted; ib. A: *ad missum imperatoris;* ib. B: *Hec vel.* 12. ABC: *sic pugnare* deest. 13. C: *merando.* AB: *iurando.* 15. ABC: *quod* deest. 16. A: *ex* deest. 18. C: *vanitatis in pugna.* 19. *nuper.* A: *in per.* 20. D: *quia;* ib. AC: *precipit.* 22. B: *ad quem fratrem.* 25. B: *voluerit.* 28. A: *Matth. XVI.* 30. D: *immutavit.* 31. A: *prius* deest.

Christ's example of patience.

enim potuit satis faciliter si voluit, ad nutum suum modicum vel intuitum hostium ipsos prosternere, ut patet Ioh. XVIII. Et hoc sonaret in maiorem Christi miticiam et virtutem et maiorem humilitatem ecclesie exemplarem. Ideo imponere Christo quod deficit in isto quod facere debuit, foret blasphemia nimis magna, aut quod ipse foret hic et alibi contrarius sibi ipsi.

How we differ from St. Bernard.

Sed cum omnia contingebant in figuram ecclesie, videndum est quid isti duo gladii signant de quibus Christus dixerat quod est satis. Et videtur Bernhardum dicere quod Christus docet papam in isto quod ad ipsum pertinet habere duos gladios scilicet spiritualem gladium et gladium corporalem; corporalem quidem non extrahendum manu sua vel alterius sacerdotis sed nutu suo et precepto cesaris. Nos autem salua reverencia Bernhardi aliter capimus mistice istum textum; gaudemus tamen quod Bernhardus addidit hoc adverbium: *forsitan. Tuo forsitan nutu*, inquit, *etsi non tua manu evaginandus.* Et ita videtur textum innuere, non quod papa plus quam sacerdos alius habeat hunc gladium, sed quod quilibet sacerdos, cum iustorum sint omnia, habeat potestatem ad pugnandum, cum tali gladio refrenando. Et ad hoc sonat verbum Christi quod dixit Petro: *Pone gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui gladio percutit, gladio peribit.* Et sic videtur Petrum habere potestatem et a Christo licenciam gladium suum sine culpabili verecundia in vagina sine pugna huiusmodi detinendo. Concedo tamen verba Bernhardi, de quanto dicit textum evangelii vel eciam veritatem, sed non video quomodo ex ista evangelica hystoria papa habet potestatem gladium materialem evaginare precipiendi et pugnandi pro quocunque quod ipse sompniat esse ius ecclesie.

The two swords figure: (1) Ready speech to preach God's law.

Sed videtur michi quod hii duo gladii figurant aliud apostolis et suis successoribus in mansione tali corporali necessario faciendum, primo quod habeant gladium accinctum lingue ad legem Domini cum moderamine et sine timore servili de pena corporis promulgandum, secundo quod habeant gladium miticie ad suaviter

5. C: *Ideo* deest; ib. C: *defecit;* ib. Codd.: *in isto in hoc.* 10. D: *Bernhardus.* 16. D: *concipimus.* 17. B: *hoc adverbum.* 19. C in marg.: *Nota;* ib. C: *nam quod.* 22. AB: *ad pugnam.* 28. BD: *Concedo autem.* 34. D: *aliquid.* 36. A in marg.: *Duo gladii.* C in marg.: *Ecce duo gladii exponuntur.* 37. BCD: *acutum.*

(2) Meekness to persuade our enemies.

et racionabiliter hostibus suadendum et omnino quod habeant animum preparatum ad quantamcunque penam corporis si oporteat paciendum. Et hii duo gladii forent prestanciores in tali insultu quam omnes materiales gladii huius mundi. Si autem Bernhardus vel alius probat quod alter istorum gladiorum signat materialem gladium ecclesie possidendum, libenter consenciam, sed libencius dicerem secundum sensum Apostoli quod alter gladius significat potestatem citra mortem vel pugnam corporalem hostes domini compellendi ad introitum et observanciam legis sue. Nam seculare brachium habet multa media penalia citra mortem vel pugnam corporalem ad compellendum tam seculares quam ecclesiasticos legem Domini observare, ut patet de ablacione temporalium, de exilio et de incarceracione de quibus convenit moderata. Non autem video quomodo aliqua harum trium sectarum debet habere carcerem ad suos fratres secundum quod est eis placitum includendum.

What weight attaches to various writers.

Et quantum ad scripta Bernardi que monachus fert graviter quod truncantur, dicimus constanter et fideliter quod quedam verba Bernhardi videntur nobis inutilia nec aliqua sunt nobis autentica tamquam sua, quia quedam accepimus tamquam fidem ut verba evangelica, quedam autem tamquam testimonia levia citra fidem, ut specialiter Augustini et verba Crisostomi; verba autem Bernardi et ceterorum ut pape, de quanto consonant racioni; verba autem evangelii veneramur ob reverenciam Christi auctoris, etsi a dyabolo sint prolata. Ulterius quantum ad canonem de precepto Nicolai pape, quo precipit episcopo Treverensi *quod tam diu uteretur gladio materiali iniuste occupantes bona ecclesie insequendo quousque cum integritate possessiones et res alie ecclesie occupate fuerint restitute*, dicitur quod fideles modicum aut nichil curarent de istis arguciis. Sed si papa iste precipit humiliter sufferre rapinam istorum bonorum cum gaudio, tunc ex fide scripture apostoli libencius consentirem.

1. A: *et viro*. 2. D: *habeant;* ib. A: *animum* deest. 6. D: *figurat*. 9. BD: *signet*. 15. D: *et* deest; ib. AB: *de* before *quibus* deest. 20. ABC: *et dicimus*. 21. B: *videtur*. 22. ABC: *tamquam sua* deest. 23—24. ABC: *fidem — tamquam* deest. 24. A: *testimonia leve*. 25. A: *nec specialiter*. 27. C: *venerantur*. 30. D: *Treveriensi*. 33. A: *aut modicum*.

29. Decreti Secunda Pars, Causa XV, Quaestio VI, Cap. II. Nicolaus papa Episcopis Galliae.

Stories of miracles are often doubtful.

Et quantum ad miraculum ex cronica Martini de Gregorio VI. mortuo credere potest qui voluit; quidam autem fideles supponunt quod fuit illusio dyaboli ad decipiendum superstites racione peccati prioris domino permittente. Michi autem videtur probabile plus credere uni operi vivaci quod ex caritate probabiliter procedit, quam mille operibus vocatis miraculis mortuorum, quia talia sunt plena illusionibus extra fidem.

Ex premissis infert doctor sic correlarie. Patet, inquit, quod clerici possunt habere civile dominium, quia possunt habere proprium. Verum quidem est quod infert, cum Iulianus apostata posset esse imperator, Sergius monachus posset esse hereticus ex aspiracione ad civile dominium et Pelagius Brito posset esse hereticus ex conformi cupidine et sic breviter nominetenus clerici possent ex tali cupidine confundere brachium seculare. Sed doctor ostendit se esse fessum in suis arguciis, quando sic infert causaliter, quod clerici possunt dominari civiliter, quia possunt habere proprium; revera non est color in hac consequencia nisi forte quia consequens est necessarium sequens ad quodlibet, sicut quod clerici possunt dampnari, cum deitati sunt multa propria que non possunt civiliter dominari.

Difference of dominion as held by seculars and clergy.

Similiter inquit doctor: prelati possunt habere civile dominium in communi atque recipere homagia atque fidelitates hominum. Sed hoc dominium est valde equivocum a dominio secularium laicorum, quia non licet clericis tantum solicitari circa huius dominium in personis propriis quod impediantur a debito Dei servicio, sed per ministros laicos regere debent temporalem iurisdiccionem, pro quanto eis non congruit, nec licet eis sine consensu sui collegii seu capituli bona ecclesie dare, vendere vel expendere, nisi in usibus limitatis, nec debent dicere dominium ecclesie sue esse suum sed nostrum i. e. commune. Et inde, ut creditur, inolevit modus loquendi prelatorum, prout legitur de multi-

1. C: *cronica martirii.* A: *Martino.* 2. A: *voluerit.* 4. A: *dicipiendum.* 5. A in marg.: *Quid plus probabile.* 6. D: *vivaci . . . procedenti.* 9. C: *sic tolerare.* 13, 14 C: *ex aspiracione — Brito* deest. 16. A: *cupidini.* 18, 19. D: *dominare.* 22. B: *tum;* ib. ABC: *ditati.* 23. *proprie.* D: *bona;* ib. B: *potest.* 30, 31. C: *temporale iuridium* (sic). Correxit: *iurisdiccionem.*

1. Cf. Chron. Martini in M. M. Germ. histor. tom. XXII. 13. Cf. De Civili Dominio II, 165.

tudine credencium in actibus apostolorum, quia non habent de rebus ecclesie dominium in proprio sed communi, sicut religiosi de rebus sui monasterii non habent proprium in proprio sed proprium in communi, quia sunt res illius monasterii sed non alterius et sic de dominiis in plurali de hiis que pertinebant ad suam ecclesiam vel temporalem iurisdiccionem.

Why this question of dominion has been specially raised of late.

Istam rangam infructuosam de tradicionibus phariseicis sepe audiveram, et dicat doctor si sciverit, quia quilibet fidelis nescit non dubito fundare ipsam ex historia Actuum apostolorum, nisi forte per locum a similitudine simiali. Ideo multi fideles sperant in Domino quod ecclesia militans a talibus sophismatibus diaboli erit per Dei graciam liberata et pure serviciis domini ex Christi ordinancia occupata, cum Gen. XV, 16 dicit Deus: *Nondum impleta est iniquitas Amoreorum.* Et hec plana racio quare Deus movet efficaciter simplices presbiteros ad suam sentenciam publicandam, et alios de seculari brachio ad ipsam fideliter practisandam. Unde quidam mussitant quare ista sentencia per tantum temporis dormiebat. Declinacio quidem a lege Domini et specialiter in clericis fuit diucius increscenda, et Deus si sibi placuerit potest per simplices quoscunque ipse voluerit istud peccatum destruere. Ideo propter magnitudinem peccati et propter ordinanciam Dei est quod ista materia diebus nostris est tam specialiter declarata, et stultus foret qui superbe presumeret sibi ascribere istud factum, quia factum est Dei et ex excitacione factum brachii secularis. Oportet tamen in omnibus istis attendere quod fideles fundacionem accipiant in ordinancia Iesu Christi. Quod autem doctor equivocat in civili dominio clericorum, locucio sua est infundabilis, ac si Iulianus intenderet quod dominacio sua sacerdocio stante est licita, et quoscunque martirizaverit, est Deo beneplacitum, quia in facto suo latet aliquid minimis, quod est plebi sue absconditum. Maiorem autem insipienciam dicunt prelati nostri hodie de hostia consecrata, quia, ut doctor assumit tamquam principium,

5. C: *et non.* 10. *ipsam.* D: *eam.* 14. A: *dominii.* 15. AC: *Gen. XII.* 17. A. *qui ad.* 18, 19. B: *publicandum . . . practisandum.* 20. A: *tantum tempus.* A in marg.: *Mussitant quidam quare ista sentencia sic diu dormiebat.* 21. A: *Declarato.* BC: *Declaracio.* 25. B: *est* deest. 26. 27. D: *et quod stultus.* 28. D: *et executive;* ib. A: *factum* after *excitacione* omitted. 31. ABC: *Qui autem.* 32. C: *infundabiliter.* 35. *minimis;* an: *numinis.* 36. ABC: *sue* deest.

dum capitulum vel collegium secundum maiorem partem sui alicui quod ipsum facere potest consenserit, ipsum est ab eo legitime faciendum. Sed istud unicum principium Antichristi destrueret militantem ecclesiam nisi Deus voluerit extinguere istam stulticiam.

Conclusion 29: It is meritorious in a prelate to exercise dominion for the purpose of dispensing its fruits faithfully.

Vicesima nona conclusio doctoris est ista: *Licet in prelato sit dampnabile potestatem sive temporalia querere ex libidine dominandi, est tamen sibi meritorium rerum ecclesie dominium in communi regere ex desiderio fructus eiusdem fideliter dispensandi.* Et probat istam modo suo; sed probare non poterit quod sancti quos allegat in isto opere non peccarunt, quia grave videtur eciam in Christi apostolis quod cupiendo hec temporalia non habeant libidinem dominandi. Ideo securum videtur fugiendo istam cupidinem sequi vestigia Jesu Christi, sicut fecerunt apostoli et alii discipuli promoventes ecclesiam; paulative enim inclinando ad seculum potest cupido clandescere et ita sacerdotes accendi avaricia tam in conversacione propria quam exemplo et esse instrumenta dyaboli ad militantem ecclesiam calidissime seducendum. Et quia maior pars cleri nimis labitur hodie in ista voragine, ideo ordinavit Deus suos sacerdotes simplices ad istud periculum ecclesie nunciandum. Et sic doctor verum dicit, quod Christus non auffert a suis apostolis omnimodum verum dominium quia nec evangelicum nec dominium naturale. Voluit enim Christus suos discipulos habere de hiis temporalibus necessaria quantum proficit huic vie, et quia hec bona sunt plus sensibiliter huic mundo hyancia et inclinancia affectum hominis ad appetendum ista indebite, ideo sic docuit diligenter tam opere quam sermone quod sui discipuli non forent hiis temporalibus inclinati. Et ideo noluit suos apostolos cum temporalibus desponsari nec de hiis seculariter securari, sed vult omnem sollicitudinem nostram in Deum proicere et non diffidere de talibus parvis bonis; et ad hoc vadit doctrina Christi Matth. VI de volatilibus celi et liliis agri cum vitis et doctrinis apostolorum. Nec dubium quin nostri prepositi ab ista doctrina Domini culpabiliter declinarunt. Et ideo sicut est peccatum in hiis temporalibus ultra regulam Christi securi-

Answer: Such action leads to avarice.

Christ taught his disciples to be content with necessaries.

5. D: *illam.* 7. D: *sive temperancia.* 8. A: *libidinem;* ib. B: *si meritorium*; ib. D: *verum.* 9. A: *dominium* deest. 11. C: *si probare.* 25. ABC: *omnino dum.* 28. A: *proficisci.* 32. D: *nimium inclinati.* 33. D: *suos discipulos.* 38. B: *ab illa.* 39. B: *declinaverint.*

Wrongfulness of the cloister life.

tatem appetere, sic est peccatum globum sacerdotum convivencium preter inspiracionem Christi colligere, quod in isto devio peccant nimium tres secte hee. Sicut enim fenum agri ad recipiendum radios solares dispergitur, sic Deus vult quod viatores ad prodessendum ecclesie, secundum quod ipse limitat, dispergantur. Unde peccant graviter qui preter inspiracionem Domini conglobant tales globos. Illi enim putrescunt peccato multiplici et impediunt pluviam gracie capi secundum voluntatem Dei ad bonum ecclesie. Quantum ad illa que doctor allegat de Bernhardo, patet quod sunt expresse sibi contraria. Et sic intelligitur Petrus, cum dicit, *neque ut dominantes in clero;* quod prohibet non duplex dominium supradictum sed simpliciter et generaliter clericis dominium seculare. Christus autem docuit istud cum conversacione et verbis suorum apostolorum quod valet plus quam mille verba que doctor pro parte sua allegat. Ideo nisi allegaverit fidem scripture vel racionem, non perficit sed inficit istas sectas. Sed unum considero quod continue possunt glosse extraordinarie infundabiles inveniri; que nisi Deus adiuverit inficient totam ecclesiam militantem, quia faciliter potest diabolus inclinare multum populum ad partem suam declinantem a lege Domini et tenentem suas versucias amplius movere peccantem populum ad parti sue infideliter adherendum. Ideo oportet quod Deus adiutor iudicet et protegat partem suam.

Conclusion 30: Prelates may be called lords by their subjects but must regard themselves as God's servants.

Conclusio tricesima doctoris est ista: *Licet propter reverenciam Dei et ecclesie populus prelatis serviens sive subiectus vocet eos licite dominos suos, ipsi tamen se ipsos dominos estimare non debent, sed pocius Dei dispensatores vel servos inutiles sive ministros.* Et probat eam quoad implicitum ex hoc quod in lege veteri Aaron et alii vocabant Moysen dominum suum, ut patet Num. XII. Heliseus et alii Helyam, patet Reg. II, fratres Ioseph et alii vocabant Ioseph dominum Egypti, quamvis solum regis dispensator fuerat sive minister, ut patet Genes. XL, 40.

1, 2. A: *comminencium.* 2. B: *propter.* 2, 3. D: *quia in isto.* 3. A: *devio* deest. 4. A: *agri* deest. 6. BCD: *peccat.* 7. BCD: *congregat.* 9. C: *sicut voluntatem.* BD: *secundum ut.* 12. D: *dixerit.* 16. A: *quod vallet.* 18. D: *proficit.* 19. ABC: *confidere.* 22. *diabolus.* ABC: *Deus.* 23. ABC: *parti sue.* 26. B: *partem istam.* 27. B: *31.* 33. ABC: *et alii* deest.

12. I. Petri V, 3.

In ista probacione laxa doctoris innuitur quod nec vocantes nec vocati domini in vocacione ista peccaverunt; nec probatur per locum a simili, quod in tempore legis gracie, postquam Christus sibi appropriaverat illud nomen prelati, vendicantes sibi re et nomine illud nomen, fecerunt inculpabiliter plus ad seculum declinantes. Sic enim posset Antichristus fingere quod committendo luxuriam, gulam et quodcunque genus peccati facit propter devocionem Domino et utilitatem sue ecclesie inferendam. Ideo procul a fidelibus hec evidencia hic narrata. Cum enim prelati non debent se ipsos dominos reputare, patet quod debent populo contradicere vocanti ipsos dominos, tum propter horrorem falsitatis, tum eciam quia utraque pars delinquat in consensu peccati. Et quod assumit apostolos honore se invicem prevenientes, ideo docuerunt reciproce se vocare dominos, patet quod dyabolus et omnes sui discipuli non sufficiunt hanc consequenciam reprobare. De Gregorio autem et aliis vocatis sanctis constat quod continue peccaverunt, non tamen tantum quantum prelati moderni qui plus sunt in malicia profundati. Ideo doctor iste verecundaretur de hiis evidenciis et recoleret de decreto quod beatus Ciprianus edocet VIII dist. *Si solus Christus*, quomodo non valet in lege gracie doctrina aliqua nisi ipsam locutus fuerit dominus Iesus Christus. Ideo est evidens quod isti doctores in scribendo literas suas floridas peccaverunt. Et quod in quinto decretalis allegatur *De Excessibus Prelatorum* capitulo *Gravem*, quod quidam archidiaconus legitime punitus fuit, quia *contra fidem homagii prestiti et debitam reverenciam negavit episcopum suum esse dominum suum*, credere possunt facto quod doctor innuit et legi que super facto illo est fundata. Ego autem neutri parti consencio nisi racione vel auctoritate Domini sit probata. Secundam autem partem conclusionis probat doctor ex fide Apostoli I, Cor. IV, 1 *Sic nos existimet homo;* et per dictum

Answer: If the prelates should not be lords, they should teach the people so.

2, 3. C: *peccaverant.* 5. A: *sibi re* deest. C: *sure.* 5, 6. A: *et nomen illud nomen.* 6. BC: *fecerint;* ib. A: *plus inculpabiliter plus.* 7. C: *sed enim.* 9. D: *Domini.* 12. A: *patet* deest. 14. B: *errorem.* D: *honorrem* (sic) *errorem;* ib. B: *quia* deest. 14, 15. D: *derelinquit.* 16. D: *honorare.* 17, 18. Hic locus corruptus esse videtur. 18. *reprobare.* D: *roborare;* correxit. 26. D: *Et ideo.* 28. D: *de excessis prelatis;* ib. BC: *Grave.* 30. D: *presciti.* 31. A: *suum* before *esse* omitted.

23. Cap. IX. 28. Decret. Greg. lib. V, tit. XXXI, cap. XV.

Salvatoris Luce XVII, 10 sic dicentis: *Cum feceritis omnia que precepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, non fecimus.* Et utinam doctor iste velit in fundamento tali solido se tenere, quia verba sua alia extravagancia nullam fidem faciunt fidelibus sed sunt propter radicem putridam de falsitate peccato alio plus suspecta. Et ad hoc allegat doctor lib. III decretalis *De Donacionibus* capitulo *Fraternitatem*, *quod quilibet prelatus est ecclesie procurator et non dominus.* Et hinc beatus Gregorius incepit post stilum illum Romani pontificis: *Gregorius episcopus servus servorum Dei.* Sicut autem dyabolus inmiscet multa vera suis mendaciis, sic facit ista lex pape, et cum dicunt sic et non faciunt istud sed suum oppositum, patet quod sunt primi peccatoris ministri contrarii sibi ipsis.

Conclusion 31: Not only priests but all christians who abuse their possessions will be damned. Answer: This requires no proof; we have but to beware of the sin.

Tricesima prima conclusio doctoris est ista: *Licet precipue non tamen solus clericus sed quilibet christianus abutens temporalibus suis si non se correxerit, eternaliter est dampnandus.* Non oportet probare istam sentenciam sed peccatum in opere precavere. Et credibile est a multis fidelibus quod tres secte predicte ingrate deserentes libertatem secte Christi, nisi se correxerint, perpetuo sunt dampnande; et debent cavere de sophismate isto dyaboli nominetenus christiani: antequam iste tres secte fuerant introducte, dixerunt se sequi Christum patronum faciendo in nomine ipsius multa vocata miracula. Et tamen propter obliquitatem consciencie sunt dampnandi, ut patet Matth. VII, 22: *Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus et demonia eiecimus et virtutes multas fecimus?*

How the sects fall away from the teaching of their founders.

Et Christus dicet eis in die iudicii: *Amen dico vobis, nescio vos.* Quanto magis sophiste declinantes ad seculum a peccantibus patronis istarum sectarum, de quibus non est fides catholica quod salvantur. Sicut enim nos declinamus a Christo ad patrem mendacii, sic secte iste declinant a suis privatis patronis, et collecta tota sufficiencia viatorum pure in secta christi ad ipsum in moribus imitandum vix sufficiunt ad salutem anime

3. BD: *facimus.* 4. A: *temere.* 7. D: *alie suspecti.* 10. AC: *incipit;* ib. D: *pustillum.* 14. B: *istud est.* 15. AC: *peccatores.* 18. BC: *solum.* 19. A: *si non* deest. 23. ABC: *secte* deest; ib. ABC: *perpetue.* 25. C: *tres sancte;* correxit. 30. B: *eicimus.* 34. D: *solventur.*

8. Decret. Greg. lib. III, tit. XXIV, cap. II.

ipsum debite imitari. Quanto magis cum secte iste fuerint sic disperse in animo declinantes a patronis istis qui sepius peccaverunt et a sequela Domini declinaverunt. Error autem in hac fide, quod si sequamur patronos istos in moribus, tunc sequimur dominum Jesum Christum, facit multos de istis sectis errare nimium in sequela domini nostri Jesu Christi.

Conclusion 32: Mortal sin does not take away all rights to possessions.

Tricesima secunda conclusio doctoris est ista: *Peccatum mortale et habitualiter continuatum non tollit omnem iuris titulum a peccante ad utendum possessione sua priore.* Doctor autem ex sua innata industria studuit istam sentenciam sicut Judei scandalisantes Christum conceperunt ipsum dixisse: *Possum destruere templum hoc et in tribus diebus reedificare illud*, ubi Christus dixit: *solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud.* Habet autem pars doctoris probacionem sophisticam, per quam probat hanc conclusionem, quia cum apud Deum omnia sunt presencia, sicut ego sepe assero, patet quod multi peccantes cum sint predestinati habent iuris titulum ad utendum bonis ecclesie post et ante; talia sunt multa argumenta sophistica que probarent conclusionem istam ipsi qui illam negaverit.

Answer: True; for a man living in sin for the time may be predestinate.

The wicked who hold any church possessions do so wrongfully.

Audivi autem quendam doctorem declarare scolastice quod iniustus iniuste occupat de bonis ecclesie quidquid habet. Et rogo doctorem ex sua pietate innata quod non offendat in istam sentenciam, et unam consolacionem habeo, quod si stulte voluerit istud temptare, est michi evidens quod non potest. Probat autem doctor ex scriptura et racione multiplici quod existens in mortali peccato habitualiter continuato habet ius ad utendum possessione sua priori.

Concedo autem istam conclusionem, quod nisi ex sentencia Aristotelis cognoscerem ab antiquo quod sunt octo modi habendi et plures, non dicerem quod iustus iniuste occupat quidquid habet. Scio quidem quod dampnati habent corpus et animam, sicut dyaboli habent virtutes sui suppositi naturales. Omnia tamen hec bona

1. A: *Quantum.* 4. B: *secuntur.* A: *sequitur.* 5. D: *istos;* id est *sectas;* ib. Codd.: *sequuntur.* 6. B: *sectis* deest. 6, 7. ABC: *error nimirum.* 13. B: *conceperant.* 15. D: *templum istud.* 18. *assero.* BCD: *astruo* 20. A: *et acute.* 22. D: *qui eam.* BCD: *istam ipsi;* ib. BC: *negaverunt.* A: *negaverint.* 23. B: *declinare.* 26. C: *offendit.* 27. ABC: *homo quod.* 32. D: *quia nisi.*

23. Cf. De Civili Dominio I, cap. I.

Dei iniuste occupant, sicut predestinati pro tempore quo sunt in crimine iniuste occupant bona que Deus eis tribuit et postmodum satis iuste. Probat autem doctor de iure civili quod non tollit ab habitualiter peccante possessionem quam possidet nisi forte fuerit de peccato plus rempublicam perturbante. Vellem autem quod doctor poneret in suo lato liripipio ius civile, quia certum est michi quod nec ipsum nec ius canonicum valet homini nisi in iure domini fuerit fundatum. Et sepe contingit quod propter peccata abscondita que populus non perciperet nocere militantibus sed reputat complacere, Deus tollit dominium et dampnat ypocritam in inferno. Ideo communiter dictum est catholice quod aliquid dicitur iustum dupliciter, scilicet secundum presentem iusticiam temporalem, modo quo Scarioth creditur iuste ad tempus pecuniam Christi in loculis occupasse. Aliud autem dicitur iustum simpliciter, modo quo predestinatus, dum iustus fuerit, occupat bona Domini, quomodo Christus et sui apostoli bona ecclesie occuparunt. Et isti modi iusticie sunt equivoci sicut sue radices scilicet gracia predestinacionis ex deo gracia informata, et gracia solummodo temporalis. Et conformiter dicitur aliquid esse iniustum dupliciter, scilicet racione peccati actualiter in prescito vel secundo racione iniusticie in predestinato temporaliter perdurantis. Et quia sensibilium hominum est iudicare de vita actuali, ideo lex Dei precipit quod superstites propter sensibilem iniusticiam per ablacionem suorum temporalium puniantur et viri evangelici debent cum gaudio suscipere istam penam; quia dicit Apostolus commendatorie *rapinam bonorum vestrorum suscepistis cum gaudio* ad Heb. X, 34. Quilibet ergo peccator et omnino prescitus iniuste occupat bona Dei, de quanto fuerit iniusticia maculatus. Scitur tamen ex fide quod Deus dat iustissime et graciosissime reprobis bona sua, qui illis bonis ad sui dispendium abutuntur; nec dictum est quod omnis iniustus iniuste occupat quidquid habet, quia scitur quod

Civil and canon law are of no weight except so far as they are founded in Christ's law.

Two kinds of rightful and of wrongful possession.

6. ABC: *perturbantem*. Adde: *devictus*. 9. A: *vellet;* ib. AC: *fuerit* deest. 9. 10. D: *sit fundatum*. Correxit. A in marg. sup.: *Liripipium*. 11, 12. AC: *et reputat*. 15. B: *secundum* deest. 17. B: *autem* deest. 19. D: *Dei*. 21, 22. A: *ex Deo gracia* deest. 23. A: *esse* deest. 25. AC: *iusticie;* ib. ABC: *perdurato*. 26. C: *sensitivum;* correxit: *sensibilius*. 31. D: *ad* deest. 32. *peccatur*. BCD: *viatur;* ib. B: *iusticia*. 34. A: *dat* deest. 34, 35. AC: *et graciosissime* deest. 35. ABC: *in illis bonis*. 36. A: *ut dictum est;* ib. B: *quod* deest. 37. A: *occupat bona;* ib. AC: *quod scitur que*. B: *quod scitur quod*.

predestinatus habet graciam predestinacionis quam non poterit occupare. Et, grates doctori, allegat legem veterem et Augustinum quod Deus graciose dat reprobis bona sua et a suis filiis retrahit quedam bona. Istud autem iurarem cum doctore, si opporteat, ymmo est michi verisimile quod multi vocati clerici et religiosi possessionati et alii mendicantes nimis iniuste occupant bona ecclesie; et probabile est quod Deus ex sua misericordia moveat fideles intraneos vel spoliatores extraneos, ut ex Dei iusticia auferant illa bona.

Conclusion 33: It is erroneous to assert that no one in mortal sin is over others in the Church.

Tricesima tertia conclusio doctoris est ista: *Valde periculosum et erroneum est asserere quod nullus est superior in ordine christiano, dum fuerit in mortali peccato.* Quantum ad istam sentenciam sompniatam videtur probabile quod ista conclusio sit vera, supposita constancia stulticie quam assumit. Sed hoc auditum est catholicos constanter asserere, quod nec de papa nec de episcopo nec de abbate habent militantis ecclesie peculiares obedienciarii regulariter fidem nec supposicionem probabilem, quia tales prelati sunt maiores in ecclesia militante; quia multi tales prelati faciunt multis fidelibus evidenciam ex vita sua quod sunt presciti ypocrite in inferno profundius condempnandi; et sic videtur multis fidelibus quod non sint cum prelatis talibus ut lex mundana sentenciat pertractandi, nec valet globus istorum ordinum claustralium nisi ex lege Dei fundati fuerint. Verumtamen nichil fidelibus in istis prelatis; ymmo fideles debent ipsis dyabolis et valde discolis in nomine Domini obedire; obligari tamen ad istos ordines infundabiles, modo quo claustrales se nunc obligant, foret stultum; conceditur tamen quod elongatus ab ipsis licet diabolis debet obedire Deo in ipsis, licet non sequitur: Isti quoad mundi iudicium in ecclesia sunt maiores, ymmo ut videtur doctorem sentire, isti reputantur maiores in sancta et de sancta matre ecclesia. Ergo debet concedi catholice quod in Christi ecclesia sunt maiores, quia catholicus debet credere fidei evangelii, quando Matth. XVIII Christus determinat quod humilior est maior in ecclesia, quia

Answer: We have no reason to believe that prelates are greater than others in the Church.

Yet the faithful owe obedience to them.

1. D: *animam predestinacionis*. 5. A: *est verum*. 7. A: *alii mendaces*. 9. B: *vel ex*. 17. A: *catholicis*. 18. *de abbate*. AC: *hec abbate;* ib. *habent*. A: *hunc*. 19. A: *irregulariter*. 19, 20. D: *vel supposicionem*. 24. B: *sunt*. 26. A: *globis*. 27, 28. D: *et istis*. 32. AC: *diabolus*. 39. A in marg.: *Maior quis*.

quoad dominium iudicum quod est necessarium esse rectum.

Conclusion 34: However bad the priest may be the Holy Spirit confers the sacramental grace.

Tricesima quarta conclusio doctoris est ista et sequitur in hec verba: *Per quantumcunque malos prelatos vel sacerdotes catholicos, dum tolerantur ab ecclesia, veraciter et effectualiter confert Spiritus sanctus omnia sacramenta.* Et probat eam modo suo. Istam autem conclusionem informem assero quod doctor cum omnibus prelatis cesareis probare non poterit. Dico autem istam conclusionem esse informem, quia innuit si pertinenter loquitur quantumcunque malos prelátos esse sacerdotes catholicos; et hoc ponit repugnanciam in adiecto, quia pessimi prelati fuerant infideles, cuiusmodi erant sacerdotes Baal. Et verisimile est quod sacerdotes moderni ypocrite dicentes se sequi Christum in moribus licet sint Christo in vita tantum contrarii, sunt sacerdotes pessimi et prelati, et ita infideliter et ficte faciunt quidquid agunt. Augustinus tamen vult quod, dum fidelis sacerdos ministrat dignis sacramenta evangelica, dum tamen fuerit in peccato secundum presentem iniusticiam, sacramenta illa suscipientibus sunt valida; quod est verum quia *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Sed de perversis prelatis et sacerdotibus modernis, qui propter peccatum infidelitatis sue tantum a Christo degenerant, nunquam assumeret Augustinus tamquam probandum quod faciunt aliquod sacramentum. Et quantum ad toleranciam ecclesie quam doctor concipit, patet quod Deus potest tolerare illam ecclesiam summe yppocritice conversari et tamen Dei tollerancia non approbat vel iustificat generaliter toleratum, quomodo prelati tales reprobi per suam toleranciam iustificant, quod Deus iniustificat. Ideo istud verbum implicat ficticiam ydiote.

Answer: Wicked prelates are in all their acts faithless and vain.

Conclusion 35: Lords may make gifts to the Church without any condition that they should be revocable.

Tricesima quinta conclusio doctoris sequitur in hec verba: *Domini temporales valde meritorie dederunt et dare possunt temporalia Deo, ecclesie et eius ministris atque pauperibus sine illa condicione inplicita vel ex-*

1. B: *est* deest. 3. D: *est ista et* deest. 7. C: *probat causa.* 17. A: *sunt* deest; ib. A: *et ficte* deest. 18. BD: *autem vult.* 19. B: *ecclesiastica.* 20. A: *in peccato* deest. 27. BD: *ad toleracionem.* 30. B: *iustificet.* A in marg.: *Tollerat Deus que non iustificat.* 31. D: *prelati et tales presbiteri reprobi.* 32. BD: *quos Deus;* ib. D: *Et ideo* 36. *Deo.* B: *Domini.*

22. Rom. VIII, 28.

plicita revocandi huiusmodi temporalia ad proprios seu laicales usus.

Ista blasphema conclusio innuit quomodo Antichristus extollitur supra omne quod dicitur Deus, quia Deus non potest dare quidquam homini nisi sub condicione explicita vel implicita quod custodiat legem suam. Doctor autem ex iustificacione dotacionis Constantini videtur probare suam sentenciam, sed non pocius sequitur doctoris conclusio ex hoc facto quam si Sathan in temptacione tercia promisit Christo ostendendo sibi omnia regna mundi: *si cadens ipsum adoraverit quod hec omnia sibi daret.* Sathan autem iste fuit isto imperatore potencior atque sciencior. Ideo sicut factum dyaboli non hoc opus iustificat, sic factum huius cesaris non iustificat istud opus; nec aliqua cronica istud temptat, nisi quod cronicator Cistrensis narrat quomodo tempore huius dotacionis audita est vox evangelica ita dicens: *Hodie effusum est venenum in ecclesia sancta Dei.* Et fabule alie doctoris sequentes non sunt digne memoria.

God can give nothing to man except on the condition of his law.

The precedent of Constantine has no weight.

Tricesima sexta conclusio doctoris est ista: *Licet sit meritorium mundi principibus caritative corripere clericos temporalibus abutentes, peccant tamen dampnabiliter de tali abusu eorum sibi potestativum iudicium assumentes.* Istam conclusionem doctor probare non poterit vel per sompnium, quia cum Deus mandavit dominis temporalibus in caritate diligere clerum suum, mandavit sibi non emulare hunc clerum contra legem Domini, ut clerus ille capiat occasionem a Christi pauperie recedendi et ad mundanas delicias declinandi; et dicere quod domini temporales non habent istam potestatem, est eis imponere quod non habent graciam sive dominium, sed quod Antichristus sive dyabolus plene super omnia bona que occupavit dominatur. Quantum ad leges papales, patet quod non debent admitti a fidelibus nisi de quanto consonant legi Dei. Et si quis falsigraphus Antichristum velit extollere super totum christianismum,

Conclusion 36: Lords may correct clerics who abuse their temporals but may not sit in judgment on them.

Answer: This implies that rulers have not grace or dominion.

1. ABC: *huius temporalia.* 4. BC: *quod est et dicitur.* 11. D: *quia hec.* 13. C: *secundum diaboli.* 20. D: *est illa.* 25. D: *mandat;* ib. A: *dominus.* 26, 27. C: *sibi enim.* 27. D: *non curare.* 28. B: *paupere.* 30—31. AC: *habent — non* deest. 33. A: *dominanter;* ib. CD: *Et quantum.* 36. A: *super cetum.* C: *super textum.*

11. Matth. IV, 9. 16. Ranulphus de Higden in Polychronico tom V, 130.

Deus ex summa sua sapiencia non permittet, sed consilium Achitophel dissipabit.

Conclusion 37: Correction of priests by laymen is forbidden by Scripture.

Tricesima septima conclusio doctoris sic sequitur: *Rectificacio sacerdotum per laycos sine consensu cleri vel pontificis non est scriptura autentica exemplata, sed talis presumpta correccio est autentice reprobata.*

Answer: This is a claim of Antichrist.

Hec conclusio potest habere colorem sophisticum ex hoc quod iuxta fidem quam docet Apostolus Christus assistens pontifex tocius mundi licenciavit tam mundi principes quam quoscunque fideles ut caritative corrigant (dum dat eis ad hoc potenciam) quoscunque prelatos cesarios.

Et quantum ad legem veterem, patet quod tunc regalia et sacerdocium sunt distincta; quia tunc Christus voluit quod sacerdocium in lege gracie sit purius et a seculari negocio separatum, ordinavit sacerdotibus suis pauperiem, licet modo dimittentes Christum et sequentes Scarioth sint canes redeuntes ad vomitum. Et leges Antichristi mandantes oppositum quod nullus de seculari brachio debet se intromittere de papali vel sacerdotali opere quidquid fecerint sunt manifeste ficticie meridiani demonii, ac si diceret quod vult super omne quod dicitur Deus dominari realiter et extolli.

Conclusion 38: It is never lawful for the laity to withdraw tithes and offerings from curates.

Answer: Tithes must be paid but only to worthy recipients. Job I, 7.

Tricesima octava conclusio doctoris est ista: *Ex istis*, inquit, *sequitur correlarie quod nunquam licet laicis sine auctoritate ecclesie decimas et oblaciones a curatis peccantibus subtrahere.* Istam conclusionem ad suum propositum doctor sompniat se probare. Et patet ex hoc quod non licet quidquam facere sine licencia capitis ecclesie triumphantis et per consequens sine licencia ecclesie; concedo tamen quod Deus donans laicis istam industriam quod cognoscant sive sacerdotes cesarios sive laycos in quocunque sexu fuerint quod imitentur Christum in moribus et defendant quantum sufficiunt legem suam, vult quod ecclesia parciatur illis decimas tamquam militanti ecclesie licet non sint curati cesarii vel papales. Sic enim Thobias tradidit anno tercio decimas proselitis. Nec Deus exigit in isto generaliter noticiam demonstrativam vel infallibilem sed noticiam probabilem citra fidem cum fide formata. Et hoc sufficit laicis quod

1—2. A: *sed — dissipabit* deest. 5. BCD: *scripturam autenticam exemplativa.* 5, 6. A: *vel talis.* 7. A: *Hec ergo.* 12. B: *quod* deest. 15. A: *sepatum.* 20 AC: *fecerit.* 21. C: *ac sic.* 22. D: *quid dicitur.* 37. A: *generaliter* deest.

2. Achitophel. Cf. De Pot. Pape p. 148, 197. 36. Tobiae I, 7.

dent quandoque clericis quandoque feminis decimas suorum proventuum et cum istis paribus semper dant ecclesie, licet non semper clero cesario a papa vel suis subditis assignato.

Conclusion 39: If patrons would prefer only the worthy, they would repair the breaches in the Church.

Tricesima nona conclusio doctoris est ista: *Si temporales domini sive patroni tantum humiliores clericos promoverent et nullos corrigendos defensarent, ruinam modernam ecclesie verisimiliter repararent.*

Answer: Christ does not require priests to be learned graduates.

Et suadet doctor istam conclusionem catholiam modo suo. Ista conclusio et eius suasio videntur delere ruinam ecclesie. Sed doctor videtur mineram Antichristi vecorditer preterire; non enim affectat Christus quod plus graduati digni talibus scolasticis ad beneficia pinguiora ecclesia sint promoti, sed quod viri simplices plus scolam Christi et eius doctrinam affectantes talia beneficia ex amore Dei et utilitate ecclesie prosequantur, ita quod sepe plus prodesset ecclesie et anime subditorum quod sacerdotes simplices et fideles habeant curam date parochie quam doctores quantumcunque in scienciis mathematicis excellentes; patet istud per crementum ecclesie a doctoribus rudibus quales fuerunt apostoli ex gracia Dei spiritualiter ordinati. In isto tamen non consistit radix peccati sed specialiter in infideli versucia Antichristi. Ipse enim assumit super se imprudenter et cupide regimen tocius ecclesie militantis, ubi Christus non audebat terram Judee excedere et ultra propter timorem perdicionis lucri humani consentit omnibus criminibus prelatorum, ita quod vecors eius consensus non habet excusacionem coram primo iudice, et preter hoc, dum quosdam catholicos ad mocionem quorundam fidelium stulte promovet, tales appendicias symoniacas de primis fructibus apponit quod promoti sui preeligunt in priori pauperie remanere. Auctorizacio ergo et consensus Antichristi in ista dyaboli materia obtinet principatum.

The root of the evil lies in the claim of Antichrist to rule the whole Church.

Simony in first fruits.

Et quantum ad appropriaciones ecclesiarum et alia mala que eveniunt in hoc mundo, Antichristus dictus non reprobat sed plus fovet; bullas enim de absolucione a pena et a culpa pro exspoliacione regnorum et occi-

6. *tantum.* A: *tamen.* 8. A: *repararet.* 11. Codd.: *minervam.* 12. B: *Non tamen.* 13. D: *graduate in;* ib. C: *ad* deest. 14. BC: *sit.* 19. Codd.: *quam quod.* 22. D: *domini.* 24. D: *supra se.* 26. *terram;* Correxi. AC: *ce'cam.* D: *parvam.* B: *traicam.* 28. *consentit;* sequitur in codd. AC: *mineram.* B: *numeraliter.* D: *mineraliter.* 36. ABC: *scienciarum et.* 38. AD: *sicut plus.*

sione fidelium scit ex magistri sui ypocrisi regnis exteris destinare et sic minera huius criminis ex doctoris imprudencia est occulta et dimissa.

Conclusion 40: Lords deserve damnation who take from the clergy goods given to them as perpetual alms.

Quadragesima conclusio doctoris sic formatur: *Domini temporales merentur dampnacionem eternam, si contra iura canonia et leges imperiales seu regias auferant ab ecclesiasticis temporalia eis data in puras et perpetuas elemosinas.*

Answer: It would be better if all benefices were withdrawn and preachers had only the strictly necessary.

Ista conclusio tamquam pondus doctoris tocius sentencie diffuse et infructuose ac inutiliter ecclesie militatur; cum non sit dubium quod quicunque temporales domini vel alii sufficiunt ordinacionem Domini vel pape ipsam in militante ecclesia suscitare, foret plus opus meritorium et plus viantibus proficuum, et sic a probabili creditur quod talia vocata beneficia de episcopis, archidiaconis et vocatis rectoribus forent omnino suspensa et gratis evangelizantes haberent stricte vite necessaria suspensis omnibus Antichristi tradicionibus; et tunc militantem ecclesiam ad dignitatem pristinam restaurarent; nec oportet timere in isto labore, quia fideles non tradicionem Antichristi sed imitacionem Domini expectarent; Christus autem non tradicionem istam presentem Antichristi sophistice exemplavit, sed tacitam regulam in suis apostolis et aliis fidelibus eorum discipulis dereliquit. Et quantum ad probaciones conclusionis adductas patet quod non fundantur in Domino sed in versuciis Antichristi. Deus enim ex fide ordinavit suam ecclesiam quomodo voluit ipsam secundum suum beneplacitum militare. Ideo cum secundum Anshelmum *omnis veritas sit essencialiter dominus Jesus Christus*, allegaret pro sua sentencia fundanda veritatem Domini Jesu Christi, quia aliter sine dubio nichil probat; et sic dicti elemosinantes tamquam maniaci statuunt sibi firmas elemosinas vocatas perpetuas faciendi que propter defectum legis Christi et scolam suam imitandi vertuntur in plenas versucias ad fomentum ecclesie Antichristi; et hinc ecclesia malignancium supra ecclesiam Christi

The doctor should shew Christ's authority.

1. A: *exterius.* C: *externis.* 4. A: *conclusio est ita et sic formatur.* D: *conclusio sic formatur;* ib. D: *doctoris* deest. 7. D: *datas.* 9. AC: *Ista ergo.* 12. D: *vel prope.* 14. A: *et* before *plus* deest. 19. ABC: *restaurent.* 23. BCD: *tactam.* 26. A: *deductas.* 30. *essencialiter.* A: *eternaliter;* correxit: sic et D. 31. A: *fundandum.* 34. D: *vocantes.* 37. A: *ecclesiam* twice.

10. Cf. De Oracione et Ecclesie Purg. Pol. Works p. 353.

tantum hodie inolevit. Ideo videtur doctorem sompniare de puris et perpetuis elemosinis que destruerentur, destructa versucia Antichristi. Que quidem vocate elemosine sunt presumpciones stolide supra Christum qui est omne *quod dicitur Deus* per artem dyaboli usurpate, et sic patet quod nomen pure et perpetue elemosine est ex sophismate dyaboli adinventum. Patet tota ista sentencia ex doctrina Christi Johannis XIII, 34, ubi dicit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut et ego dilexi vos, ut et vos diligatis invicem;* ubi patet quod exemplar dileccionis Christi a fidelibus tam regibus quam personis aliis debet notari, quomodo Christus summus rex et sacerdos dilexit suam ecclesiam relinquens aliis exemplar sufficiens ecclesiam catholicam diligendi. Sed rogo doctorem si sciverit fundare in vita vel verbis Christi quod tales vocate elemosine vel secte quatuor predicte reprobe sunt servande; quia ergo non habent fundacionem a dileccione Christi, ideo sunt catholice dimittende. Et fatigor multum in hoc quod doctor dimittendo fidem evangelii et racionem vivacem allegat tam spisse tradiciones hominum; quod videtur infidelitatis nota culpabilis in doctore. Et ita doctor dicit implicite quod domini temporales sub pena dampnacionis perpetue tenentur tradiciones Antichristi defendere et ordinacionem Christi destruere. Sed procul a fidelibus hec infidelitas. Nos autem e contra credimus quod domini temporales debent sub pena dampnacionis perpetue et sub obtentu beatitudinis et dileccionis Christi ac sue ecclesie ordinacionem suam in isto quantum sufficiunt sustentare nec tradiciones nec censure fulminate contra istam sentenciam moverent aliquos nisi forsitan in cathenis dyaboli philocaptos.

The phrase 'pure and perpetual alms' is an invention of the devil.

Quadragesima prima conclusio doctoris est ista: *Unde licet ecclesie prelatis seu curatis excommunicare pro temporalibus iniuste detentis vel violenter seu furtive ablatis.* Et suadet doctor istam sentenciam modo suo. Ego autem non didici a Christo vel fide scripture eius probacionem, cum Petrus mandat suis ovibus benedicere et nolite maledicere. Et quantum ad probaciones notet

Conclusion 41: Prelates and curates may excommunicate those who take away their goods injustly.

3, 4. C: *vocate versucie elemosine.* 5, 6. C: *usurpare.* 10. C: *ut eciam.* 11. AC: *exemplis.* 15. D: *fundare* deest. 16. A: *vel facte* after *elemosine.* 19. D: *faligor plurimum.* 22. *nota.* C: *nocio.* B: *non;* ib. B: *doctorem.* 29. C: *suscitare;* correxit. 30. C: *moveret.* B: *moverunt.* 33. ACD: *Bene licet.* 37. A: *omnibus suis.*

37. I. Petri II, 23.

Answer: This is not the teaching of Scripture.

eas doctor in suo cathalogo que michi et multis fidelibus nichil valent; de peccatis tamen debet sacerdos et specialiter superior qui evangelio debet magis intendere docere populum quomodo Deus excommunicat propter quodcunque peccatum finalis inpenitencie, et dum habuerit revelacionem ut Petrus habuit excommunicacionem Dei talem predicare sed citra talem revelacionem debet quodcunque peccatum hominis in ipsum commissum dimittere ut patet Matth. VI.

Conclusion 42: Wyclif's sect taints the Church and confounds priesthood and layrule.

Quadragesima secunda conclusio doctoris est ista: *Predicta secta per suam doctrinam sub specie pietatis, sub colore sanctitatis et sub ymagine perfeccionis latenter venenosa, quantum in se est, inficit, dividit et confundit sacerdocium et regnum, prelatos et subditos ac eciam principes et populos eis subiectos.* Et probat doctor istam venenosam sentenciam ex quatuor sicut putat. Sed venenum silencii ypocrite diu servatum in claustro videtur cecare doctoris intellectum et movere suum inordinatum affectum ad in talia scandalosa verba stolide prorumpendum. Sentencia quidem nostra et conclusio finalis est non allegare cronicas apocrifas vel facere evidencias trufaticas fundatas in merdosis principiis sed pati istas humiliter dum fiunt a stolidis. Scimus quidem quod pontifices, scribe et pharisei exprobrarunt, condempnarunt et occiderunt Christum propter causam consimilem dicentes: *Si hunc dimittis, non es amicus cesaris.* Sed sicut auctor mendacii ipsos docuit istam viam, sic docet ypocritas suos discipulos mentiri deficientibus evidenciis super fidelia membra Christi. Iudicet ergo ecclesia si pars ista loquitur et laborat pro pace et tranquillitate regnorum et de mediis que Christus docuit ad beatitudinem acquirendam. Consistit enim sentencia huius partis in quatuor, non in illis quatuor, que doctor menciendo imponit secundum artem patris mendacii huic vie; sed dicit primo et excitat quod populus sit unus a lege Christi concorditer regulatus.

Answer: The charge is false and scandalous.

1. D in marg.: *Cathalogus dicitur numerus, ordo vel series.* 4. ABC: *populum* deest. 7. C: *predicere;* ib. B: *si citra.* 12. B: *latent.* 14. D: *regimen.* 14, 15. AC: *ac — subiectos* deest. 15. A: *doctor* deest. 16. C: *ex* deest. 18. A: *movere fratrum.* 21. A: *ypocrifas.* 22. D: *trufatorias.* 23. B: *humiliter* deest; ib. *fiunt.* D: *sint.* 27. A: *ipsos* deest. D: *eos.* 30. BC: *laboret probate.* 32. BCD: *acquirendum.* 33. A: *illis que.*

26. Joh. XIX, 12.

What we really hold.

We believe that departure from Christ's law will cause disturbance and division.

Dicit secundo et excitat quod dominium seculare sit integrum et attinet seculari brachio inpermixte. Dicit tercio et optat quod leges antichristive non infatuent aut dividant populum a Christo sed quod regnet sincere lex Christi cum consuetudine populi ex lege Domini approbata. Et dicit quarto ac optat quod militans ecclesia sincere secundum illas partes quas ordinavit Dominus sit conmixta, scilicet ex sacerdotibus Christi pure legem suam servantibus, ex mundo nobilibus ad observanciam ordinacionis Christi compellentibus et ex vulgaribus utrique istarum partium secundum legem Christi ministrantibus. Donec doctor ad hoc laborantibus et istud optantibus istam iniuriam probet, credat autem ista pars ex fide scripture et racione vivaci quod communitas discrepans ab hac ordinacione Christi quadruplici necessario sit turbata, ut divisio in sectis religionum novis introductis necessario facit divisionem in ecclesia militante. Et quod Antichristus est particeps secularis dominii cum brachio seculari, necessario facit divisionem in moribus et perturbacionem in corpore ecclesie, ut patet de papa cum suis complicibus. Et sic quod prima pars ecclesie scilicet clerus non contentatur de parte Domini, hoc est de decimis et diurnis elemosinis sicut Christus et sui apostoli, facit maximam discrasiam.

Our doctrine as to the host,

Quantum ad primum istorum quatuor que doctor inponit mendaciter isti vie, scilicet quod ista pars docet et predicat contra determinacionem sancte matris ecclesie de corpore et sanguine Jesu Christi, utinam totus mundus cognosceret hoc quod ista pars predicat. Dicit enim hec pars quod hostia consecrata alba et rotunda, postquam sacerdos ipsam rite consecraverit, sit verum corpus Christi in forma panis et sacramentum calicis sanguis Christi. Secta autem ista adorat et dogmatizat fatue quod ignorat; quod si agnoscit, dicat patenter ecclesie quid sit hostia consecrata, quia constare debet fidelibus quod non sit accidens sine subiecto nec nichil in forma nichili ut dicunt recenciores heretici sed verum corpus

2. B: *attineret.* D: *attineat.* 6. A: *cum optat.* 8. D: *sint.* 9. AC: *ex mundo — observanciam* deest. 12. C: *doctor* deest. 13. A: *istas.* 16. *turbata.* AB: *turbida vel turbalida ut.* D: *vel turbida.* C corr.: *vel turbalida;* ib. ABC: *in sectas.* 20. A: *perturbacio.* 21, 22. AC: *sic quod papa pars.* 23. ABC: *durius elemosinis.* 24. AC in marg.: *Discrasia (proprie) dicitur quando una pars non consentit alteri.* 29. D: *predicat in hac parte.* 31. B: *ipsam* deest. 32. BCD: *sanguinis.* 34. AC: *et ignorat.*

et sanguis Domini modo quo verba Christi docent suam ecclesiam. Unde verisimile est quod numquam pacificabitur ecclesia antequam heresis ista sit destructa. Ideo foret opus principum non acceptare papam nec impertiri sibi aliquid de bonis regnorum suorum, antequam plene docuerit ex fide scripture vel racione quid sit hoc venerabile sacramentum. Et conformiter de episcopis dicitur et prelatis singulis regnorum. Pars autem ista vult usque ad mortem defendere sentenciam quam predixit. Ideo faciendo scrutinium de hereticis in hoc loco, doctor acciperet se ipsum per verticem, cum nesciat fidem ecclesie in hoc puncto, nec papa cum omnibus suis cardinalibus nec tres secte Antichristi ex cautela dyaboli noviter introducte; quod si sciverint doceant scribendo, loquendo et populo predicando fidem rectam Domini in hac parte. Nos autem non timemus omnes argucias Antichristi, defendendo quod hoc sacramentum sit verum corpus et sanguis domini Jesu Christi. Illi autem oportent dicere quod vel sit accidens sine subiecto vel unum fingibile quod nesciunt.

as to recognition of authority and dominion,

Quantum ad secundum mendacium, scilicet quod nos asserimus nullum habere prioritatem vel alicuius dignitatis superioritatem vel iustum titulum ad temporalia, dum fuerit in peccato mortali, manifestum est quod pater mendacii docuit istud mendosum eloquium. Nos autem raro vel numquam utimur isto termino *mortale peccatum*, quia ipsum non didicimus ex fide scripture, sed concedimus quod in multis criminosis eciam vocatis autonomastice religiosis est prioritas, quia titulus dampnacionis gravioris ex maioritate ypocrisis; et sic concedimus quod est prioritas atque dominium in membris ecclesie ex gracia predestinacionis, dum actualiter fuerint in gravi peccato, non tamen concedimus quod habent simpliciter iusticiam ad hec bona. Et ista doctrina de iusticia atque dominio timorem incuteret viantibus ad peccata communia declinandum; et hoc cum sit salubre atque catholicum non est malum.

as to privat confession,

Tercium mendacium sic formatur quod nos asserimus et predicamus quod omnis confessio exterior est super-

1. ABC: *domini vel quod ipsi docent suam sentenciam.* 4. A: *principium;* ib. C: *atemptare;* correxit. 14. B: *doceat.* 15. A: *populo* deest. 16. C in marg.: *Nota.* 18. B: *fit;* ib. AC: *domini* deest. 19. A: *oportet.* 20. CD: *non nesciunt.* B: *non noscunt.* 21. A in marg.: *Nota.* 27. C: *ipsum non dicimus.* 32. D: *fuerit.* 34. BCD *Et ita doctrina ista.* 38. 39 AC: *asserimus et asserimus.*

flua et inutilis homini debite contrito. Istud autem est manifestum mendacium, quia nos ex fide scripture adiuti cognoscimus quod *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum* et quod confessio talis sit utilis ecclesie militanti; hoc tamen dicimus quod papa non habet potestatem condendi hanc legem quod omnis utriusque sexus sub pena dampnacionis confiteatur semel in anno solitarie omnia peccata sua proprio sacerdoti, quia contingit quod predestinatus et contritus obeat sine hoc quod habeat presenciam huiusmodi sacerdotis. Ideo Johannes de Deo glozator communis exponit et declarat quod talis lex non habuit robur mille annis in ecclesia primitiva, quando multi sancti transierunt ad celum, sed primo quando Innocencius tercius edidit istam legem.

as to the right of princes to control the clergy.

Quartum mendacium sic formatur: Hec via asserit licitum et meritorium esse principibus et laicis quibuscunque iudicare populum et quoscunque clericos inferiores de abusu temporalium et consequenter ex hoc iudicio procedere constanter ad auferendum ab eis temporalia et non timere excommunicacionis sentenciam in hac parte. Hic secundum artem doctoris est mendacium multiplex conglobatum, primo quod meritorium est laicis quibuscunque iudicare papam, quia multi sunt laici quibus Deus non concedit istud iudicium. Quomodo ergo est meritorium aliquibus quod Deus non concedit? Dictum est autem quod esse papam fuit ex stulticia cesaris introductum, et quod licitum est laicis in hac consciencia iudicare, si valeant eis ad salutem anime tales indulgencie que dicuntur concedi a papis pro spolianda sua pecunia vel proximis occidendis. Et cognito quod hoc est Meander meridiani demonii, debent istud aufugere et credere in Christum qui est episcopus animarum. Et Deus scit si licitum est prefecto Rome, dominis Lumbardie cum laicis ceteris eis fideliter in hoc famulantibus auferre a papa bona ecclesie que reputat esse sua. Et evidencia movens multos racionabiliter in hac parte est quod unus papa spoliat et excommunicat

Papal indulgences encourage robbery and slaughter.

1. D in marg.: *Nota de confessione.* 5. A: *potestatem* deest. 6. ABC: *concedendi.* 13. *quando.* B: *qui.* 13. B: *in celum.* 14. ABC: *primo Innocencius* addidit. 15. C in marg.: *Quartum mendacium.* 17. D: *iudicare papam.* 23. A: *quod.* 25. D: *igitur;* ib. A: *est* deest. 31. A: *Mereander meridiani demonii.* 35. ABC: *reputant.* 36. *Et.* ABC: *Ex.*

14. Cf. De Eucharistia p. 331.

Neither pope is Christ's vicar but each is Antichrist.

reliquum quantum potest. Et cum isti pape sint prope paritatem in testibus, preter hoc quod Clemens cui nos discredimus habet hoc parum amplius testimonium et adiutorium quam Urbanus noster quem tamquam Christi vicarium sustinemus, et ex evidenciis factorum istorum paparum fideles multi credunt quod neuter istorum sit Christi vicarius sed pocius ipsemet Antichristus. Et sicut ipsi faciunt altrinsecus in se ipsos, sic licet laicis facere, cum doceant hoc laicos et care conducunt ipsos ut sic faciant, et ita excommunicacio eorum timetur modicum, sed pocius sua benedicio, quia in prophecia Domini scribitur Malachie II, 2: *Maledicam benediccionibus vestris* et in Psalmo CIII, 28: *Maledicent illi et tu benedices.* Nec mirum quia vel fabulantur heretice usque in anichilacionem, quando benedicunt hostie consecrate. Et sic ex mendacio isto quadruplici gignit doctor alia mendacia inaudita, ut quod licet laicis insurgere contra reges et auferre ab eis dominia et potestates, et quecumque mobilia. Talia autem argumenta merdosa per locum a simiali similitudine doctor numquam addisceret, nisi alteruter paparum cum suis complicibus in hoc ipsum instrueret. Ipsi enim practizarunt sepe istam nequiciam. Et creditur quod doctor ex eis incidit in istam maniam. Sed consulo quod studeat et quantum potest defendat ordinacionem domini nostri Jesu Christi.

Conclusion 43: Confession is not superfluous to the contrite, but it should be free.

Quadragesima tercia conclusio doctoris est ista: *Ex quadam precedenti probacione sequitur correlarie quod nulli debite contrito de peccatis suis est omnis confessio exterior superflua et inutilis.* Quantum ad istam conclusionem multi fideles doctori consenciunt, quia nichil demeruit confessio publicani Luc. XVIII, 13 dicentis: *Deus propicius esto michi peccatori.* Sed talis conclusio ut astrum splendet in aquis et sic de aliis multis veris superflue cogitatis posset nimis superflue occupare fideles tam in legendo quam eciam audiendo. Et ita concedo quod confessio vocalis facta presbitero est necessaria confitenti et specialiter dum fuerit libera sicut fuit tem-

1, 2. A: *sint—paritatem* deest. 2, 3. A: *quod Clemens nec discre dimus quod.* B: *quod Clemens nec discredimus habet.* C: *quod Clemens nec discredimus hoc.* 5. D: *et ita*; ib. Codd.: *sanctorum.* Correxi. 6. D: *istorum paparum.* 9. A: *hoc* deest. 11. ABC: *propheta.* 14 B: *Nec mirum* deest. 15. ABC: *quando* deest. 16. ABC: *isto* deest. 17. ABC: *licet* deest. 18. *reges.* ABC: *leges.* 19. A: *merdosa.* 20. ABC: *simili . . . doctoris.* 28. A: *contriti.* 33. BCD: *aqua.* 34. ABC: *superflue* deest. 35. D: *in* deest. 36. B: *quid.*

pore Augustini et omnino est necessaria confessio facta Deo.

Conclusion 44: Any one who pertinaciously opposes these conclusions is excommunicated and a heretic.

Ultima conclusio doctoris est ista: *Quicunque opposita premissarum conclusionum contra Romanam ecclesiam pertinaciter asserit et defendit, semetipsum excommunicatum et hereticum evidenter ostendit.*

Answer: Many parts of them are impossible and heretical, especially those relating to the consecrated host.

Quantum ad istam conclusionem ultimam suppono quod doctor intelligat per conclusiones premissas istas quadraginta quatuor sic collectas, et cum multe partes earum sint inpossibiles atque heretice, manifestum est quod disiunctiva facta ex oppositis istarum est valde catholica. Ideo ista monstruosa conclusio potest esse occasio Antichristo ad seducendum simplices sicut fabricatur et defenditur ab hereticis ydiotis. Sed procul a fidelibus ista copulativa conclusio; et verisimile est quod ista sentencia non reportaret apud papam alterum vel suam curiam multas grates. Sed ut ista sentencia non sit nimis infructuosa vel sterilis, quidam fidelis collegit quasdam argucias Antichristi quibus nititur impugnare fidem catholicam de hostia consecrata. Arguitur enim communiter per sillogismum expositorium: Ista hostia videtur in missa oculo corporali quod a sacerdote frangitur et postea a mure comeditur. Et ipsa est corpus Christi: ergo corpus Christi taliter transmutatur; sed quid horribilius?

Hic docuerunt sancti catholicos tollere fideliter tales argucias, non solum quia sic arguit hereticus contra beatissimam trinitatem: Iste pater est ista essencia, et iste filius est ista essencia: ergo iste pater est iste filius, et ita sine distinccione foret confusio personarum. Unde eciam evidencius in materia de incarnacione perit talis argucia. Sicut enim non sequitur: Christo viante cum ecclesia: Iste homo sentitur oculo corporali, patitur multas penas et occisus moritur: Et iste homo est ista deitas, ergo ista deitas taliter transmutatur et multo evidencius non valet argucia de hostia consecrata quod ibidem variatur a supposicione formali ad supposicionem habitudinalem. Ideo certum est quod inibi non sentitur

3. A: *istis.* 4. A: *predictarum.* 8. B: *intelligit;* ib. ABC: *istas* deest. 15. B: *compulativa;* ib. *conclusio.* BCD: *sentencia.* 16. B: *non* deest. 18. D: *colligit.* 20. B: *Dicitur enim.* 26. A: *fideliter* twice. 29. D: *igitur.* 30. ABC: *de distinccione.* 35. D: *igitur.* 36. D: *quia.* 38. D: *in altari.*

24. Cf. De Eucharistia pag. 11.

corpus Christi oculo corporali, licet ipsum corpus sit illa hostia que taliter est sentita, et sic multe partes illius hostie franguntur, et tamen sacerdos nec frangit nec lacerat corpus Christi, collum vel aliquam eius partem, et sic vermis non potest comedere corpus Christi, licet illum panem comederit. Sicut panis ille qui est corpus Christi et vinum illud quod est sanguis Domini quandoque sit muscidus vel acidus, corpus tamen Christi non recipit transmutaciones huiusmodi peregrinas. Et racio specialis est quia panis ille et vinum, licet vere et realiter sit corpus Christi et sanguis, tamen habitudinaliter et sacramentaliter et non ydemptice vel naturaliter ille partes. Et sic secundum Aristotelem sunt sex species motus, scilicet generacio, corrupcio, augmentacio, diminucio, alteracio, et secundum locum mutacio, credendum est quod corpus Christi vel sanguis non movetur aliquo illorum motuum, licet illa hostia eorum quolibet moveatur ut corpus Christi in furno non pinsitur nec a manibus sacerdotis dividitur, nec in aura humida dilatatur nec ex minucione minuitur nec ex alteracione illius hostie alteratur nec ex lacione de uno loco ad alium in ecclesia vel extra taliter transmutatur, quia sicut corpus Christi non recipit formaliter informacionem accidentis panis vel hostie, ita non recipit formaliter tales motus, licet sit illud habitudinaliter vel sacramentaliter quod recipit tales motus; et ita nego quod corpus Christi in ipsa hostia noviter generatur, licet quidam dicant sed stolide quod corpus Christi in hostia generatur; et ita sacerdos facit noviter Deum suum sicut corpus Christi multiplicatur dimensionaliter ad quemlibet locum ubi est illa hostia consecrata. Tales conclusiones relinquo delirantibus qui in loyca et errore fidei seducuntur. Sufficit autem simplici fideli credere quod corpus Christi est ibi et ut ipse voluerit, sed tamen manet fidei constancia quod ille panis est corpus Christi et vinum illud sanguis eius et quelibet pars Christi est virtualiter ubi est alia; quod quidam nominant concomitanciam existentem.

The nature of Christ's presence in the host.

3. B: *istius;* ib. B: *frangunt.* 5. D: *vermus.* 11. D: *sint.* 13. D: *sint.* 15. B: *alternacio.* 16. A: *non* deest. 18. C: *qualibet.* 22. B: *extra ecclesiam.* 23. A: *recipitur.* 24. B: *hostia.* 25. B: *habitualiter.* 26. B in marg.: *De quiditate sacramenti.* 28—30. ABC: *in hostia — Christi* deest. 32. ABC: *seducunt.* 34. A: *ibi ubi;* ib. BC: *et* omitted; ib. D: *semper tamen.* 37, 38. D: *existencie.*

Et quantum ad accidencia corporis Christi que individuantur a loco, dicitur quod corpus Christi non est quantum formaliter in hostia consecrata, ita quod sit septipedale formaliter in qualibet parte hostie consecrate. Et eodem modo dicitur de qualitate, relacione, accione, passione, ubicacione, quantalitate, posicione et habitu. Sicut enim secundum principia Aristotelis postis potest michi esse dexter, postquam fuit sinister, sine hoc quod ad relacionem huiusmodi moveatur, quia secundum Aristotelem ad relacionem non est motus: sic corpus Christi et sanguis possunt esse alicubi, sine hoc quod illuc localiter moveatur. Sed sicut ad relacionis acquisicionem requiritur quod extremum alterum moveatur, ita oportet quod ille panis aut vinum ad existenciam corporis Christi aut sanguinis virtute verborum Domini spiritualiter moveatur. Et ita concedunt catholici quod panis sit corpus Christi et ipsum corpus sit ille panis, et tamen neutrum ex hoc generatur; et ita corpus Christi fit aliquid non tamen sic quin ipsum prius fuit aliquid, sed iam fit ista substancia postquam prius non fuit ista. Et patet in parte responsio ad quasdam argucias Antichristi.

Sed ut ista sentencia plus catholice ponderetur, supponendum est ut correlarium fidei quod sive papa, cardinales, episcopi vel doctores aut quicunque qui se nominant christianos contrarii predicte fidei de quidditate hostie consecrate dum pertinaciter illud defenderint, sunt heretici manifesti et sic multi fideles Christi reputant maiorem partem prelatorum illius que vocatur ecclesia esse hereticam. Patet ex isto quod heresis est dogma falsum fidei scripture contrarium pertinaciter defensatum. Cum autem auctor scripture dominus Jesus Christus dicit tam expresse: *Hoc est corpus meum et hic est sanguis meus*, manifestum est quod sentencia menciens quod sit accidens sine subiecto sit expresse heretica. Et ad idem vadit sanctorum priorum locucio superdicta. Tercio confirmatur ex sentencia communis populi quam Deus ex sua gracia antequam procuratores mendacii introducti

The greater part of the prelates are heretics.

8—11. BC: *dexter — esse* deest. 11. BC: *illud*. 12. D: *moveantur*; ib. A: *Sed sicut — moveatur* deest. D in marg.: *Nota*. 16. C in marg.: *Nota*. 18—19. A: *non — aliquid* deest. 20, 21. A: *quod in parte*. 22. A: *pandetur*. C: *pondetur*. 23, 24. D: *sive cardinales*. 28. C: *ecclesiam*. 29. A in marg.: *Nota*. D in marg.: *Notà. Quid est heresis*. 31. ABC: *Cum ergo*. 31, 32. A: *scripture tam expresse dicit dominus Jesus: Hoc*. 35. D: *prior*; ib. D: *Et tercio*. 35, 36. A: *conformatur*.

fuerant autenticavit. Nam nullum popularem fidelem maiorem vel minorem invenies in Anglia, quin ut fidem asserit quod hostia consecrata sit corpus Christi in forma panis et sic de sacramento calicis. Et Deus ex sua gracia tantum infatuavit et exanimavit partem Antichristi contrariam quod nesciunt nec audent dicere populo quid sit hostia illa consecrata. Cum ergo Christus sit prima veritas tantum odiens falsitatem, patet quantum nociva heresis est sub Christo defendere istud blasphemum mendacium. Et sic patet luce clarius quod quicunque predictorum prelatorum vel persone alique que eis consenciunt in ista heresi sunt heretici contrarii saluti ecclesie mititantis. Et cum secundum doctrinam Augustini in epistola contra Arrianos et concordat ecclesia Romana, tales heretici infra ecclesiam non debent gaudere bonis ecclesie, patet quod isti heretici post noticiam sue heresis vel debent converti ad Christi fidem vel de suis temporalibus spoliari, ymo ipsis conversis cum alia sit heresis de dominacione cleri seculariter, patet quod, nisi ipsi renunciaverint, sunt heretici sicut prius. Et sic omnimode debent carere temporali dominio, sicut Deus incipit in papis practizare. Patet autem ex sentencia Augustini, cum hereticus in quantum talis sit divisus a fide ecclesie, quod heretici plane deficiunt sicut pagani vel infideles alii a iure bonorum ecclesie. Sicut enim pars abcisa a corpore caret influencia cordiali, sic heretici abscisi spiritualiter per infidelitatem a capite ecclesie carent influencia capitis quod est Christus. Et multo magis debent carere suffragio ecclesie corporali. Cum ergo rex Anglie cum suo regno multa milia marcarum expendit circa huius sacramenti ministerium annuatim, racionabile foret tam in regni fidelibus quam in vocatis clericis et prelatis quod certificent regi et regno suo quid sit illud sacramentum quod tam sumptuose consecrant et regno tam salutifere sicut dicunt. Et sic ex regali scrutinio patere poterit, si papa, regni prelati et clerici alii in isto articulo sunt fideles et omnino quod interim subsidium temporalium a clericis subtrahatur. Et videtur multis fidelibus quod Anglici invadentes

Antichrist and his crew cannot say what the host is.

All such heretics should be converted or deprived.

The clergy should declare to the king and realm what the host is.

1. Codd.: *antiquavit;* ib. A: *ullum.* 2. ABC: *fides.* 4. *calicis.* ABC: *taliter.* 5. A: *partem Christi.* 6. B: *quod audent.* 7. D: *ipsa hostia;* ib. D: *igitur.* 11. B: *predicatorum.* 19. D: *secularis.* 20. D: *nisi episcopi.* 30. D: *igitur.* 35. BC: *sic dicunt.* 37, 38. A: *quin interim.*

aliena regna in causa humana ambigua tam sumptuose et anxie pro temporalibus acquirendis, sunt culpandi a Deo, ex hoc quod dimittunt iustificare causam Christi in regno proprio, ubi possent faciliter legi Dei conformiter et in causa Dei beatitudinis meritoria pacifice bona acquirere ampliora. Cum enim omnia debent in caritate fieri et caritas incipit a se ipsa, patet quod propter honorem Dei et dileccionem sui que ex toto corde debet prorumpere debet hec caritas facilis incipere a regno proprio; nec habent aliqui prelati regni Anglie, papa vel cardinales evidenciam, ut isti actui contradicant. Eya igitur milites Christi, istam doctrinam tam racionabilem et salutiferam cogitate, quod regnante tam blasphemo mendacio inter Anglicos necesse est ut Dei gracia subtrahatur et patris mendacii nequicia dominetur.

To do this would be better than wasting energy on the Crusade, which is against charity.

1. B: *sumptuosa*. 2. A: *annexive*. 6. BCD: *debent* deest 12. ABC: *igitur* deest. 15. AC: *Explicit responsio ad argucias monachales*. D: *Citlipxe ponressio da guaracis nachasleom napumnychy*. Fol. 75: *tagumearn deorts haha Na muychy*.

Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis.

Capitulum primum.

A seeker after truth attacks me for saying that we need no pope.

Quidam socius quem suppono esse emulum veritatis invehit multipliciter contra sentencias quas concipit me dixisse. Et primo contra istud, quod *ex fide non oportet habere aliquem papam pro regimine ecclesie militantis. Dominus*, inquit, *noster Jesus Christus, cui non est minor cura de christianis in lege nova quam fuit de Judeis in lege veteri, a tempore legis Moysi continue, quando populus bene regulabatur, ordinavit unum capitaliter regentem totum suum populum in hiis que sunt ad Deum; qui eciam discerneret eorum causas, ut patet Deuteron. XVII, cap. 8, ubi sic habetur: Si difficile et ambiguum aput te iudicium esse perspexeris, inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, et iudicum intra portas tuas videris variari verba, surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille.*

He says that a chief priest is needed to act as supreme judge.

Sed cum christiani habent communiter tam difficile et ambiguum iudicium sicut habuerunt Judei, quare non

1. A: *Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis.* B: *Socii argumenta contra veritatem.* C sup. text.: *Papam haberi in ecclesia militante suadetur necessarium et datur solucio. Ecclesie militantis capitalis rector humanitas Christi.* F in marg.: *Ex fide non oportet habere aliquem papam.* 4. F: *esse* deest. 5. E: *contra* deest. 8. E in marg.: *Papa arguitur necessarius.* 11. E: *bene* deest; ib. *unum.* A: *lumen.* 14. F in marg.: *Deut. 17.* 18. A: *elegit.* 20. BC: *Domino* deest. 22. A: *ita difficile.*

20. Deut. XVII, 12.

oportet christianos iam habere talem supremum sacerdotem, sive vocetur papa sive non, qui sic iudicet causas suas, et sic habere papam, cum non aliud per papam intelligimus quam viantem super Dei populum in terris capitaliter constitutum. Et confirmatur ex hoc, quod Christus non venit legem solvere sed implere; per istam enim viam concluditur plebeos solvere decimas, habere reges terrenos, et ita de multis aliis.

We answer that the manhood of Christ is the supreme ruler.

Quantum ad istud argumentum, concedi debet assumptum, cum tempore legis gracie est Christi humanitas, vel militans vel triumphans, capitaliter regens ecclesiam; que est prestancior quam omnes iudices veteris testamenti, eo quod de illa scribit Apost. Hebr. I 4 quod est homo *tanto melior angelis effectus quanto differencius pre illis nomen hereditavit.* Et hoc probat postmodum satis clare. Unde sic Christo militante cum suis fratribus prestancius fuit suum iudicium quam presidencia iudicum veteris testamenti. Et movent ad hoc tria: Primum quod ipse dicit Johannis XVI, 7: *Expedit vobis ut ego vadam.* sed certum est ex fide quod expedicior fuit conversacio Christi cum sua ecclesia militante quam conversacio alicuius iudicis veteris testamenti, igitur per idem vel locum a maiori expedicius est habere illum iudicem triumphantem.

the more effective that he is glorified.

Secundo patet idem per hoc quod Christus reliquit militanti ecclesie unam legem plus sufficientem pro causis singulis decidendis quam fuit iudicium vel totum adiutorium alicuius iudicum veteris testamenti, et cum hoc debet capere catholicus tamquam fidem, patet quod Christus reliquit militantem ecclesiam plus quam in lege veteri consolatam.

Christ has left us a more sufficient law than any under the Old Testament,

Tercio patet idem per illud Matth. ultimo: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumacionem seculi.* Ex quo cum fide quam de Christo credimus plane patet quod expedicius est ecclesie habere Christum in celestibus triumphantem quam fuit habuisse aliquem

and has promised to be with us unto the end of the world.

3. E in marg.: *Papa quid.* 5. A in marg.: *Confirmacio;* ib. ACE: *per hoc.* 6. E: *adimplere.* 9. B in marg.: *Humanitas Christi capitaliter regit ecclesiam.* C in marg.: *Solucio.* E in marg.: *Respondetur.* F in marg.: *Conceditur assumptum. Homo Christus est rector ecclesie. se (sic) deducitur tripliciter.* 13. E in marg.: *Christus loco pape.* 15. C in marg.: *Judex prestantissimus.* 16. *sic.* ADEF: *sicut.* 24. C in marg.: *Judex triumphans.* 28. C in marg.: *Rex iudex scilicet Christus.* 30. F in marg.: *Lex Christi sufficiens est pro causis singulis decidendis.* 34. E: *de fide.*

32. Matth. XXVIII, 20.

iudicem veteris testamenti, ymmo ex illa fide Joh. XVI supradicta patet quod expedicius est habere Christum sic in celestibus triumphantem quam foret habere ipsum cum militantibus conversantem, quia aliter non diceret: *Expedit vobis ut ego vadam, et si non abiero, paraclitus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos.*

The judges under the old law were types of Christ.

Cum igitur militans ecclesia habet multa suffragia aliunde, patet quod Deus graciosius agit cum illa quam egit antequam Dominus fuerat incarnatus. Unde probabiliter creditur quod omnes iudices legis veteris istum supremum iudicem figurarunt, et sicut figuratum est prestancius umbra sua, sic Christus figuratus per omnes iudices legis veteris prestancior est eisdem. In cuius signum ipse aperuit ianuam et traxit multa membra ecclesie ad se ipsum. Et si papa vel angelus de celo contradixerit huic sentencie, fidelis in hoc sibi non crederet sed negaret.

With the advent of Christ the types ceased.

Quantum ad confirmacionem qua sic assumitur, quod Christus *non venit legem solvere sed adimplere*, ut dicit Matth. V. 17, per istam quidem viam concluditur populum solvere sacerdoti decimas, habere reges terrenos, et ita de multis aliis. Hic cum omni reverencia assumptum conceditur tamquam fides, sed nimis cecum foret ex isto concludere quod omnes figure legis veteris debent tempore legis gracie remanere, cum Judei concedentes Messiam esse venturum concedunt ut oportet quod, cum ipse venerit figuratus, cessare debent signa figurancia ad eundem. Cum igitur fides nostra est quod Christus advenerat, patet quod figure legis veteris iam non sunt ulterius observande. Cum ergo habemus undique meliorem et utiliorem iudicem, nimis superflua foret nota infidelitatis et antichristiva condicio eligere alium supra ipsum.

The payment of tithes is not a matter of faith.

Quantum ad decimas, dicitur quod earum solucio datur et accipitur citra fidem, cum nec Christus nec sui

2. C in marg.: *Absencia Christi quedam presencia.* 4. B: *triumrhantem.* F in marg.: *Christum expedicius est habere in celestibus triumphantem quam in terris conversantem.* 8. A: *agit* pro *egit.* 11. E: *figuraverunt.* C in marg.: *Figure iudicis supremi.* 12. F in marg.: *Judices veteris legis omnes figurabant Christum iudicem verum.* 18. C in marg.: *Non venit solvere legem sed adimplere quomodo intelligitur. Nota. c. Citra fidem. c. decime. c. Reges. c.* E in marg.: *Ad confirmacionem.* 24. BC: *ex isto* deest. 25. ABD: *legis* deest. 26. Codd.: *eos quod.* 27. *signa.* A: *figura.* 28. F in marg.: *Christo adveniente cessarunt signa ipsum figurancia.* 30. AE: *igitur.* 32. F: *antichristiana.* In marg.: *Super rectorem Christum nullus est eligendus.* 33. C in marg.: *Eligendus non est quisquam qui supra Christum.* E in marg.: *Decime au ex fide.*

5. Joh. XVI, 7.

apostoli et diu post eos acceperunt sic decimas; racionabile tamen videtur quod servato titulo elemosine spiritualiter edificantes ecclesiam debent de decimis corporaliter sustentari stante semper lege gracie que scribitur I. Thimo. VI, 8: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.* Et quantum ad regem, patet quod regis admissio eciam est citra fidem, cum multe fideles provincie non habeant talem regem. Conceditur quod regi terreno est obediendum et quod oportet regem esse in aliqua parte mundi, cum Petrus dicat I. Pet. II, 13: *Subiecti estote omni humane creature propter Deum, sive regi quasi precellenti sive ducibus tamquam ab eo missis.*

Capitulum secundum.

Secundo principaliter arguit socius isto modo: *In novo testamento*, inquit, *dixit Dominus Petro: Tibi dabo claves regni celorum. Quod non fuit evidens, nisi voluerit ipsum singulariter habere prelatum ultra fratres suos. Et confirmatur ex hoc, quod ecclesia non blasfeme canit de Petro:* Our opponent pleads the primacy of Peter,

Tu es pastor ovium
Princeps Apostolorum.

Confirmatur eciam ex facto Petri; frequenter enim reperitur, ubi Petrus tamquam principalis in pluribus pronunciavit sentenciam, ut patet de Anania et Saphira Act. V. Item, Dominus dixit singulariter Petro: Quodcunque ligaveris etc.; quod non videtur pertinenter dictum, nisi Petrus habuisset potestatem condendi statuta, dissolvendo enormes consuetudines; quod si sit verum, manifeste patet hoc non posse intelligi de quocunque sacerdote indifferenter; igitur videtur quod alicui sic convenit facere preeminenter, et per consequens pape licet leges condere ob excellenciam dignitatis.

Item, supposito quod homines deacceptarent papas, episcopos, et eorum minas, puta excommunicaciones, faci- and says the Pope is the only defence against heresy.

3. DE: *de* deest. 6. E in marg.: *Rex necessarius.* 7. CE: *est eciam.* 7, 8. BCDE: *ut multe.* F in marg.: *multi.* 15. B: *arguitur sic.* 16. F in marg.: *Matth. XVI.* 17. B: *evidencius.* 18. C in marg.: *Regem oportet esse de lege.* Ibid. C in marg.: *Pape preeminencia suadetur esse necessaria in ecclesia militante. a.* 18. B in marg.: *Confirmacio 1a.* 19. AE: *per hoc.* 22. BE in marg.: *Confirmacio 2a.* 25. B in marg.: *Confirmacio 3a.* 26. *etc.* C: *super terram.* 27. E: *concedendi.* 31. A: *ab excellencia.*

20. Cf. below p. 268, l. 6.

liter possent heretici cum iuvamine et sine iuvamine dominorum secularium ignorancium ardua legis Christi seminare quotlibet hereses et sic in brevi ducere in heresim totum Christianismum. Sed hoc evidenter fieret, non habitis papis: nam tunc hereticus non magis timeret unum sacerdotem quam alium, nisi ex casu contingeret.

also that it is presumptuous to attack what the Church has hold from the beginning.

Item. presumptuosissimum et stultissimum videtur istam posicionem defendere et publicare, cum nullus quantumlibet sanctus a tempore Christi hoc negocium presumpserit attemptare; que igitur sapiencia est uni vel paucis miseris, de quorum sanctitate non constat absque revelacione tam mirabilem iactanciam asserere? Et si dicatur quod usque ad dotacionem ecclesie non fuerunt qui ascripserunt sibi universale regimen et iurisdiccionem super totam ecclesiam militantem, queritur unde locus; qui cum non possit dari, sequitur insufficiencia iam assumpti.

We reply that there was no pope till the donation of Constantine.

Quantum ad istud, sepe est dictum alibi quod ex nulla auctoritate legis gracie papatus potest concludi, cum Christus non fuit papa, nec Petrus, nec Clemens, nec aliquis ante dotacionem ecclesie. Unde cum nomen pape non est terminus scripture, ne laboremus in equivocis, suppono quod dicat episcopum seu pretendentem esse immediatum Christi vicarium hic in terris, habentem preeminenter potestatem, tam in spiritualibus quam in temporalibus, supra alios omnes episcopos conversantes. Talis enim dignitas et nominacio dicitur a Silvestro pro tempore dotacionis ecclesie inchoasse; et sicut descripcio sacramenti altaris quam infideles dant communiter includit repugnanciam in adiecto, cum nullum sacramentum huiusmodi potest esse, sic capta completa descripcione pape ex cunctis circumstanciis quas pretendit, planum est quod nullus prelatus huiusmodi debet esse.

The gift of the keys was not to Peter personally but to the Church.

Et quantum ad istud Matth. XVI dictum Petro: *Tibi dabo claves regni celorum*, patet quod in persona Petri fuit dictum toti ecclesie militanti, non quod quelibet persona illius ecclesie indifferenter habeat illas claves,

5. A: *non tunc.* 8. AE: *seu publicare.* 12. F: *sentenciam.* 14. E: *supra.* 17. C in marg.: *Papatus non concluditur ex aliqua scripture auctoritate. b. Pape nomen quid dicit, nota bene inferius. b.* E in marg.: *Ad obiecta quando nomen papa incepit;* ib. A: *diffuse alibi.* 18. F in marg.: *Ex nulla auctoritate legis gracie papatus potest concludi.* 19. F in marg.: *Christus non fuit papa quid sit.* 21. AD: *est* deest. F in marg.: *Papa non est terminus scripture.* 22. B in marg.: *Papa quid est.* E in marg.: *Papa quid?;* ib. ABCEF: *seu precedentem.* 24. B: *preeminentem.* 26. A: *denominacio.* 28. *quam.* E: *quasi.* C in marg.: *Sacramenti descripcio. Pape.* 31. A: *pretendunt.* 33. BE in marg.: *Ad 1am.* 34. B in marg.: *Petrus significat ecclesiam sanctam:*

sed quod tota illa ecclesia secundum singulas eius partes ad hoc habiles habeat illas claves. Ille autem claves non sunt materialia ligandi vel solvendi corpus aliquod sed spiritualis potestas et noticia sciencie evangelice; et propter istam potestatem atque noticiam creditur quod Christus pluraliter nominat ipsas claves. Nec est putandum quod ista potestas inhabilibus non sequentibus Christum in moribus est partita, sed sanctis propius sequentibus eum in moribus distributa. Nec ista noticia consistit in speculacione vel disputacione, sed in evangelica inspiracione, ad docendum viantem quomodo facilius acquireret beatitudinem; et cum diverse persone secundum modos dispares sunt vocate, patet quod praxis huius noticie requirit inspiracionem Sancti Spiritus specialem. Unde dicitur papam Johannem XXII graviter ferre sentenciam huius clavis secunde, cum vidit quod multi alii a papis habent noticiam contra peccata salubrius practizandi.

What the keys signify?

Et quantum ad speculativam peccati, pape et prelati eis subditi ut plurimum sunt ignari. Ideo oportet supponere tamquam fidem quod Deus singulariter tollit peccata mundi, et homo remittit vel dimittit peccata alterius, quando facit conformiter ecclesie triumphanti, non quod infundit graciam vel tollit culpam quoad Deum commissam, sed quod servus Dei docens secundum noticiam evangelicam, quomodo peccator debet se supponere quoad Deum. Unde Jeronimus super illo Matth. XVI, 19: *Tibi dabo claves regni celorum et quod ligaveris super terram erit ligatum et in celis* sic scribit: *Istum locum episcopi et presbiteri non intelligentes aliquid*

God alone takes away sin.

1. C in marg.: *Nota.* 3. B: *materiales.* B in marg.: *Claves.* E in marg.: *Claves quid;* ib. A: *aut solvendi.* F in marg.: *Claves traditi (sic) Petro designant potestatem spiritualem.* 4. A: *vel noticia.* 6. A: *nominet.* E in marg.: *Quare pluraliter nominantur.* 7. A: *quod ipsa potestas ista.* 9. D: *ipsum in.* E in marg.: *Quibus datur potestas* F in marg.: *Claves date Petro non possidentur ab homine, qui discors est vite Petri.* 11. E: *docendum veritatem.* F in marg.: *Potestas clavium non est in speculacione nec deputacione.* 12. A: *cum* deest. 16. ABE: *secundo cum.* C in marg: *Tibi dabo claves regni cel. quomodo intelligitur* / *Claves regni celorum* < *que sunt* / *qui habent* > *nota* } *b. c.* 20. B in marg.: *Tollere peccata Dei est.* 22. E in marg.: *Peccata dimittit Deus et homo differenter.* 23. C in marg.: *Peccatorum remissio.* / *Remissio peccatorum.* 24. CE: *infundet.* 25. C in marg.: *Absolucio episcoporum et sacerdotum quid intelligenda sit c.* 27. DF: *illud.* 30. E: *aliud.*

15. Extrav. Joh. XXII. tit. XIV., cap. V. 28. St. Hieronymi. Commentar. in Ev. Matth. lib. III, cap. XVI, Opp. (ed. Migne) tom. VII, 118.

sibi de phariseorum assumunt supercilio, ut vel dampnent innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum aput Deum non sentencia sacerdotum, sed reorum vita queratur. Legimur in Levitico de leprosis ubi iubentur se ostendere sacerdotibus, et si lepram habuerint, tunc a sacerdote inmundi fiant, non quod sacerdotes leprosos faciant et inmundos, sed quo habeant noticiam leprosi et non leprosi, et possint discernere qui mundus quive inmundus sit, quomodo igitur ibi leprosum sacerdos inmundum facit, sic et hic alligat vel solvit episcopus vel presbiter non eos, qui insontes sunt vel noxii, sed pro officio suo, cum peccatorum audit varietates, scit qui ligandus sit qui solvendus. Hec Jeronimus.

The priest can bind or loose only as God has already done so.

Ex isto dicto huius sancti in fide solidi patet quod peccatores non sunt a papa, episcopo vel presbitero aliquo nobiscum conversante a peccato quoad Deum mundificati, sed habent in casu potestatem atque noticiam peccati reatum vel immunitatem cum medicina contra ipsum populo indicandi, quia, ut terrenus dominus prius dimittit in animo peccatum commissum contra ipsum antequam per se vel alium hoc faciat promulgari, sic necesse est Deum facere. Unde blasfema usurpacio est in discipulis quod putant vel dicunt se ad votum solvere vel ligare sine concordia triumphantis ecclesie previe requisita, et sic Deus necessario prius absolvit vel ligat personam viantem antequam aliquis eius servus hanc absolvit vel ligat; et sic facta phariseica in ista materia sunt tam populo quam solventibus venenosa.

Capitulum tercium.

Origen's doctrine as to the keys.

Origenes eciam super eodem textu evangelii Matth. XVI, 19: *Tibi dabo etc et quodcunque ligaveris etc*, acute sed catholice ita scribit: *Qui episcopatus vendicant locum,*

2. E in marg.: *Jeronimus.* 4. B: *ubi de* before *leprosis.* F: *Levitico XIV.* 5. E in marg.: *Ostensio sacerdoti.* F in marg.: *Ad Deum non sentencia sacerdotum sed reorum vita queritur.* 7. Codd.: *non quod.* Correxi e textu Hieronymi. 9. A: *ergo;* ib. B in marg.: *Nota Jeronimum de confessione auriculari facienda sacramenti;* ib. A: *facit.* 12. E: *veritates;* ib. A: *et qui.* 13. F in marg.: *Ligare vel solvere est inter solvendum et ligandum previe vite regulis legis Dei discernere.* 14. E in marg.: *Correspondencia.* 15. B in marg.: *Absolvit Deus pocius peccato quam sacerdos.* 19. AF: *cum terrenus.* 23. A: *dicant.* 25. ABDE: *prius* deest. E in marg.: *Solucio aut ligacio.* 26. E: *ligantem.* 27. B: *phariseica* deest. 29. E in marg.: *Origenes.* 30. C in marg.: *Tibi dabo claves regni celorum quomodo intelligitur nota. a.*

29. Origenis Comm. in Matth. tom. XII (ed. Migne tom. III. pag. 1014). Sed Wyclif isto textu non verbotenus usus est.

utuntur hoc textu; sed bene dicunt de potestate, si opera illa habent propter que dictum est Petro: Tu es Petrus, ut super tales edificetur ecclesia; alioquin ridiculum est ut dicamus eum qui vinculis peccatorum suorum ligatus est et trahit peccata sua sicut funem longum et tamquam iugulorum in vinculis iniquitatis est, propter hoc solum, quod episcopus dicitur habere huius potestatem. Si igitur episcopus irreprehensibilis cum aliis XIV que dicit Apostolus, et tunc solvit propterea quecunque solverit qui huiusmodi est erunt soluta in celo. Si enim fuerit quis ut ita dicam Petrus, et non habuerit que in hoc loco dicuntur ad Petrum, et putaverit se posse ligare. et solvere, ipse se fallit, non intelligens voluntatem scripture, et inflatus incidit in iudicium dyaboli. Hec Origenes.

It were good to have no pope, but no one dares to say so.

Ex istis publicandum foret catholice, si quis auderet propter rabiem Antichristi, quod utile foret militanti ecclesie, neminem esse papam. Demonstratur hoc ex fide Joh. XVI, 7 ubi Christus dicit: *Expedit vobis ut ego vadam; si autem abiero, mittam eum ad vos*, ubi luce clarius patet fidelibus quod veritas prima testatur expedire matri ecclesie militanti, eciam apostolis et carioribus Christi discipulis, quod Christus ascendendo vadat ab illis, ne sic sua corporalis presencia in terris diucius cum eis continuata foret ipsis nociva.

If Christ's absence is good for the Church how much more the pope's.

Numquid credimus aliquem fidelem posse consentire quod mora pape pompatici in ecclesia militante foret sibi utilior quam mora Christi? cum autem ex fide Christus mentiri non poterit vel peccare, et papa est cum triplici spirituali hoste faciliter maculandus, patet ex fide quod mora doctrinalis Christi foret infinitum melior quam mora aliqua talis pape; Christus enim et sui apostoli numquam presumpserunt super se istam extollenciam Anti-

4. A: *ligata.* 6. E: *in* deest. 7. A: *dicitur quod.* 8. A: *ergo.* 11. A: *fiat.* 14. E: *incedit.* F: *infamatus incidit.* 17. ABCD: *ecclesie* deest. E in marg.: *Expedit non esse papam.* 19. A in marg.: *Enim non abiero paraclitus non venit ad vos.* 20. B in marg.: *Cave; papam (non) esse utile esset militanti ecclesie.* 21. F: *expediri.* 22. C in marg.: *Nota auctoritatem Origenis contra usurpantes sibi peccata dimitti hominibus.* 23. E: *vadit;* ib.: AEF: *et sic.* C in marg.: *Presencia* / *Absencia* > Christi. 24. E: *ipsis noticia.* F in marg.: *Pompaticum est credere quod mora pape in ecclesia sit utilior quam Christi.* 28. C in marg.: *mora* < *Christi* / *Pape* > *in ecclesia* 30. A: *quam mola.* 32. B: *sumpserunt.* F in marg.: *sumsisse;* ib. C in marg.: *Extollencia Antichristi. Antichristi extollencia.*

8. II. Tim. III, 2.

christi. Sed quando dyabolus seduxit Silvestrum recipientem super se seculare dominium, fuit istud nomen ex cautela dyaboli introductum. Et consequenter de cardinalibus et clero cesareo cum tribus sectis aliis, quas dyabolus introduxerat paulative. Et patet argucia facta a simili de Petro, Clemente et sanctis ceteris: non habet scintillam coloris concludendi oportere aliquem esse papam; sed bene concluditur quod foret utile ecclesie aliquem esse sic humilem pauperem et pro salvacione matris ecclesie secundum legem Domini pacientem. Papa enim dicit iuxta titulum nominis se inter omnes mortales proxime in moribus sequi Christum, et cum Christus ultra possibilitatem alterius in hiis tribus virtutibus excellebat, manifestum est ex obligacione pape propria quod in hiis tribus virtutibus debet excellere; debet autem contra temptacionem dyaboli esse humilior, non propriam iniuriam vindicando, ut fides evangelii docet de Christo, et patet ex calliditate dyaboli quomodo papa potest esse inter omnes mortales superbior, suam ypocritice pretensam iniuriam vindicando. Et quantum ad paupertatem que debet esse frenum viantibus contra mundum, potest fieri ex cautela dyaboli quod papa ex ypocrisi vendicet se esse maximum dominum militantem. Sic enim posset sibi capere medietatem imperii et alia dominia privata ex subtilitate ypocrisis eciam ultra quoscunque dominos seculares. Et cum manifestum sit ex fide scripture quod Christus fuit homo pauperrimus, patet quod Christus et papa possunt quoad istud esse summe contrarii.

The pope claims to follow Christ most nearly, yet he may be proud, revengeful and greedy of power.

Et quoad terciam virtutem scilicet pacienciam, carnis petulanciam, que est hostis tercius, superantem, patet quod papa potest ex cautela dyaboli esse ab ista paciencia

1. F in marg.: *Silvestrum diabolus seduxit.* 3. C in marg.: *Papa in quibus debet alios excellere. b. Vindicanda non propria iniuria. b.:* ib. E: *de* deest. 4. A: *vel clero.* 5. B: *ex argucia.* 6. E: *et de sanctis.* C in marg.: *Nota. Papam oportere fore non concluditur bene per Petrum per Clementem et sic de ceteris sanctis.* 7. *oportere.* A: *a parte.* 8. E in marg.: *Utile ecclesie.* 10. B: *salvacionis iuris.* EF: *iuris.* 11. C in marg.: *Papa pauper, paciens, humilis. utilis esset.* 13. D: *et cum cum;* ib. A: *Cristus iuxte.* C in marg.: *Humilis Christus.* 14. B: *excellebat* deest. E in marg.: *Prelatus tres virtutes debet habere sequendo Christum contra tria vicia.* F in marg.: *Si quis voluerit esse prior in ecclesia sancta, tribus virtutibus fundabiliter ornetur.* 16. C in marg.: *Pauper Christus papa qualis potest esse.* 19. C in marg.: *Papa superbus.* 19. 20. A: *superior.* 23. A: *esse* deest. 24. F in marg.: *Paupertas Christi;* ib. B: *sic capere.* 25. *imperii* B: *dominii;* ib. *dominia.* A: *dona;* ib. A: *privata* deest. 27. *manifestum.* B: *maxima;* ib. A: *est.* 29. B: *summe* deest. 36. C in marg.: *Paciens Christus.* F in marg.: *Paciencia.* 31. CE: *peculanciam.*

maxime elongatus. Iste enim est paciens qui non parcit vite proprie propter Dei iusticiam defendendam. Sic enim docet evangelium Luc. XIV, 26: Quod *qui non odit vitam propriam non potest esse Christi discipulus*, et ex cautela dyaboli potest contingere quod papa sit ab ista paciencia maxime alienus, ymo persecutor severissimus fidelium, qui publicant evangelicam veritatem.

He persecutes them that preach the gospel.

Et quantum ad passionem ieiunii vel remedii alterius contra carnem, potest contingere ex dogmate patris mendacii quod papa vendicet se pasci laucius, et sic de tegumentis super mortales omnes alios in hoc mundo; et dum in alimento vivit parcius, hoc fiet propter medicinam corporis, cum plures occidat gula quam gladius, vel propter ypocrisim simulandum. Et sic credendo fortificacionem sui corporis per accepcionem lauti cibarii super mortales gulosius pasceretur. Si autem ex cautela dyaboli ista tria pape conveniant, non est de militantibus aliquis periculosior Antichristus. Cum igitur Christus non docuit aliquem esse papam sed multipliciter eius oppositum, patet quod foret expediens ecclesie militanti neminem esse talem.

He is selfindulgent as to food and raiment.

Et quantum ad facta de Petro cum ceteris, patet quod Petrus fuit socius humilis Pauli et Barnabe et non papa, ut dicitur Gal. II. Nec fidelis laberetur in istam blasfemiam, credendo quod Petrus fuit ordinatus a Deo tamquam eius organum, quod primo irradiaret eum gracia vel quocunque carismate, et per ipsum ceteros apostolos ac quoscunque alios militantes, sed quod Deus inmediate sine tali confederacione illapsus est in quoscunque suos discipulos graciose. Et hinc creditur Spiritum Sanctum movisse Apostolum Gal. II capitulo catholice confiteri, quod *qui videbantur esse*

Peter's relations with the other apostles.

1. C in marg.: *Paciens quis dicendus*; ib. F: *paciens quis est*. 2. A: *Dei* deest. 4. E in marg.: *Vestitus cibus*. 6. A: *serenissimus*. 8. A: *ieiunii* deest. F in marg.: *Papa est persecutor severissimus fidelium. Passio ieiunii*. 11. B: *morales*. C in marg.: *Jeiunantes*. 13. E: *occidit*. 14. E: *sic* deest. 18. A: *ergo*. 21. C in marg.: *Papa si magnus est peccator quis eo prior*. F in marg.: *Christus non docuit aliquem fore papam*. 22. C in marg.: *Petrus* { *non fuit papa ut pretenditur a quibusdam* / *nec sic gracia irradiatus ut quidam fingunt* } *Illapsus Dei inmediatur in descripulos*. 24. A: *pape*. F in marg.: *Petrus non fuit papa*. 25. A: *ista*; ib. F: *blasfemiam* deest; ib. E in marg.: *Ordinacio Petri in sacerdotem*. 26. C in marg.: *Petrus non irradiavit ut quidam putant*; ib. *prius*. A: *populo*. F in marg.: *Petrus humilis extitit socius Barnabe et Pauli, non autem papa fuit*. 28. A: *alios apostolos*. 30. A: *suos* deest. 31. F: *sanctum remisse*.

3. Lucae XIV, 16 *non odit patrem et matrem etc.* 32. Gal. II, 6.

aliquid ut Petrus, Johannes et Jacobus *michil sibi contulerunt*, sed ipse pocius ipsos instruens Petrum ex caritate et mocione Sancti Spiritus arguebat.

Capitulum quartum.

Argument from the use of the word 'princeps'.

Post hec dicitur ad confirmaciones sequentes: *Nam usus ecclesie Petrum sic alloquitur: Tu es pastor ovium princeps apostolorum, tibi tradite sunt claves regni celorum. Et nimis magna presumpcio foret dicere quod ecclesia in isto cantu tam diu et tam solempniter mentiretur.*

Each of the apostles was also 'princeps'.

Hic dicitur quod non est nostrum excusare usum sacrum vel cantum generaliter a peccato; videtur tamen nobis quod sic intelligentes hunc cantum vocant Petrum principem de numero apostolorum, quia iuxta Psal. CXXXVIII: *Constitues eos principes super omnem terram.* Et sic quilibet istorum apostolorum princeps fuerat regis pauperis super terre incolas constitutus, et sic cum Petrus fuit unus illorum, racionabiliter potest dici princeps de numero Apostolorum. Si autem sic intelligatur quod Petrus fuit princeps super omnes alios apostolos, non approbo sicut nec credo quod iste sensus ex racione vel evangelio sit docendus. Est tamen michi credibile, quod Petrus super alios apostolos dignitatem in aliquo habuit singularem, sicut dicitur communiter de quolibet beato quod in aliquo genere virtutum alios excellebat. Conceditur igitur quod Petrus a petra ecclesie que est Christus, habuit humilitatem, paupertatem, et fidei firmitatem. Scio tamen quod heretici possunt tam sinistre intelligere verbum hoc evangelicum: *Super hanc petram edificabo ecclesiam meam*, quod Christus per hoc intenderat quod super personam Petri edificaret totam ecclesiam militantem. Sed fides evangelii cum exposicione Augustini et racio contradicunt. Nam super

Peter may have excelled other apostles in some points.

5. A: *Per hec.* 7. B: *regni* deest. 8. B in marg.: *Ad 1am confirmacionem.* 10. B in marg.: *Petrus capud apostolorum si fuit.* 10, 11. CD: *usum sarum.* 11. A: *sacrum* deest. E in marg.: *Ad 2.* 13. E in marg.: *Petrus princeps.* 15. AC: *illorum.* C in marg.: *Princeps apostolorum Petrus.* 18. F in marg.: *Petrus non fuit princeps super apostolos.* 20. E: *sic;* ib. A: *nec* deest. 21. B: *Est enim.* E in marg.: *Unius excellencia supra alium.* 24. A: *alios* deest. 25. A: *ergo.* 28. B: *Super hac.* E in marg.: *Super hanc petram.* 31. F in marg.: *Tocius ecclesie structura non stat que (sic) Petro.*

6. The Invitatorium on the feast of St. Peter ad Vincula. 14. Psalm. XLIV, 17. 32. St. Augustini ep. Sermo LXXVI Opp. tom. V, 415.

Christ was the rock on which the Church was to be built.

petram que est Christus, a qua Petrus accepit firmitatem, fuit Christus edificaturus suam ecclesiam, cum Christus sit caput et fundamentum tocius ecclesie sed non Petrus. Et sic fingunt quidam ex patre mendacii, quod Petrus fuit caput ecclesie et quod Cephas interpretatur caput et sic dicunt ecclesiam nisi papa ipsam regeret acephalam, hoc est sine capite.

Meaning of the name Cephas.

Et fundant se super ista mendosa interpretacione quod Cephas interpretatur *caput.* Evangelium autem dicit Johannis I, 42: *Tu vocaberis Cephas quod interpretatur Petrus.* Et Jeronimus peritus linguarum dicit, quod Cephas interpretatur Petrus vel firmitas, et Syrum est non Hebreum. Et Petrus interpretatur agnoscens, vel discalcians, sive agnitus, vel dissolvens. Quomodo igitur ex altero illorum nominum vel sua interpretacione introduxit pater mendacii quod Petrus sit caput ecclesie militantis?

Peter may have been forward in offering services, but the pope does not imitate him

Hoc tamen probabile videtur ex evangelio, quod Petrus habuit quandam prerogativam, tam in querendo quam in respondendo, quam eciam agnoscendo puncta fidei ad utilitatem ecclesie, ut elicitur ex processu evangelii. Et sic dicitur probabiliter quod Petrus quesivit et respondit humiliter, sicut humiliter se obtulit pre aliis ad ministerium ecclesie faciendum. Sed quid rogo in aliquo istorum sequitur papa Petrum? In omnibus autem istis videtur stultum contendere, quod Petrus sicut fuit Johanne et Paulo superior, sic est in celo beacior; et omnino foret supina stulticia contra fidem, quod apostoli nullum donum spirituale a Christo receperant, nisi quod fuerat a Petro ad ipsos singulariter derivatum. Sicut igitur ceteri apostoli antequam Petrum viderant immediate a Christo acceperunt carismata, sic evidencius Christiani

4. B in marg.: *Petrus quid dicit.* 5. F in marg.: *Cephas interpretatum caput mendose intelligitur.* 6. B: *papa eam.* 9. C in marg.: *Dignitas singularis excellencia in aliquo prerogativa;* ib. C in marg.: *Super hanc petram quomodo sit intelligendum.* 10. F in marg.: *Petrus.* 11. C in marg.: *Cephas interpretatur bene;* ib. C in marg.: *Caput ecclesie quod sit Petrus quomodo introducitur.* 14. E: *ergo.* E in marg.: *Petrus interpretatur;* ib. CE: *istorum nominum.* 17. C in marg.: *Petri prerogative.* 18. BD: *in* deest. 19—20. *fidei.* A: ..*dei* — *Et* deest. 22. E: *sic.* 23. F in marg.: *Petrus quesivit et respondit humiliter;* ib. C in marg.: *Superioritas Petri ad Johannem et Paulum quid non arguit.* 26. B in marg.: *Apostoli quid a Petro.* 27. AF: *suprema stulticia.* 28. *donum.* A: *dominium.* 29. ABCF: *ipsas;* ib. DF: *Sic igitur.* B in marg.: *Potestatem apostoli acceperunt inmediate a Christo.* 30. A: *viderunt.* 31. E: *Christus.*

11. De Christo et suo adversario Antichristo Pol. Works ed. Buddensieg II, 664.

The apostles received grace directly from Christ, not through Peter.

inmediate a Christo sine pape vicario accipiunt dona sua. Nullus enim apostolorum meminit quod in sua provincia accepit a Petri graciam, sed inmediate a domino Jesu Christo. Christus enim non sic amat angulos, ut per Petrum ad alios apostolos gracia derivetur. Et per hoc patet solucio ad confirmacionem secundam, qua sic dicitur:

Argument from Peter's forwardness in the case of Ananias,

Confirmatur, inquit, *secundo ex facto Petri; frequenter enim reperitur, ubi Petrus tamquam principalis in pluribus pronunciavit sentenciam, ut patet de Anania et Saphira, ut patet Act. VIII.*

Hic sepe dictum est quod Petrus in hiis que concernunt in ministerium et utilitatem ecclesie, sepe humiliter se primum optulit, sicut Christus se primum obtulit a sacerdotibus occidendum. Et utinam fidelis pontifex vellet circa istam oblacionem contendere; hoc autem non implicat primatum secularem pontificis sed humilitatem. Unde quantum ad verbosam loquelam videtur Jacobum Act. XV, 14, 19 Petrum excellere: *Audite me*, inquit, *Simon narravit etc.* Et sequitur: *propter quod ego iudicio non inquietari eos, qui ex gentibus convertuntur ad Deum.* Unde noscentes Actus Apostolorum post missionem Spiritus Sancti, dubitant quin inter ipsos non licuit certare pro maioritate mundana, sed pocius pro prioritate in humili ministracione, sicut spectat ad vere humilem, sicut Christus docuit Matth. XVIII, Luc. XXII et Mar. X. In cuius signum non legitur Petrum vel alium apostolorum contra diffinitivam sentenciam Jacobi quomodolibet murmurasse. Et patet quod ista confirmacio concludit directe oppositum, scilicet quod Christi discipulus aufugeret primatum huiusmodi secularem.

yet at Jerusalem James takes the lead.

Argument from whatsoever thou shall bind &c.

Tercio confirmatur per hoc quod Dominus singulariter dixit Petro: Quodcunque ligaveris etc.

Sed hic dicitur, quod ista argucia innuit, quod Petrus fuit humilior futurus in ministerio ecclesie, quam ceteri

1. A: *vicaria.* 2—3. E: *sua. — pro(vincia)* deest. 3. E: *accipit.* 5. D: *ad atiquos.* 6. B: *Ex hoc patet;* ib. E in marg.: *Ad confirmacionem secundam.* 8. B in marg.: *Ad 2am confirmacionem.* 15. E: *a* deest; ib. E in marg.: *In quo Petrus se primum obtulit.* 16. E: *ablacionem.* 24. A: *non latuit.* 24, 25. C: *pro proprietate.* 26. A: *humiles.* F in marg.: *Petri inquisitio et ad ipsum facta per Jesum responsio non approbat primatum papatus.* 29. E: *quolibet.* 31. E: *seculare.* 32. B in marg.: *Ad confirmacionem 3am.* E in marg.: *Ad 3.* 35. A: *futurus* deest.

2. De Christo et suo adversario p. 666. 11. Cf. De Potest. Pape p. 53. 33. De Potest. Pape p. 47, 48. Matth. XVI, 19.

apostoli, et si argueret preeminenciam secularem, concluderet contra doctrinam Christi, quod Petrus deberet esse seculariter preeminencior cunctis ceteris, et quod eius vicarius foret arrogancior quam vicarius alterius aliorum. Sed procul a fidelibus ista blasfemia. Conceditur tamen tamquam probabile quod Christus voluit Petrum ex maioritate humilitatis, paupertatis et paciencie ceteros apostolos excellere in edificacione ecclesie, et specialiter quia Petrus cognoscens suam infirmitatem in negando magistrum habuit recencius memoriam fragilitatis proprie et humilius aliis condescendit.

This is no sanction of secular preeminence.

Et quantum ad paupertatem legitur Act. III, 6 quomodo Petrus dixit infirmo cuidam qui sedebat ad portam: *Argentum et aurum non est michi, quod autem habeo hoc tibi do.* Et cum Christus dicit Luc. XXI, 19: *In paciencia vestra possidebitis animas vestras*, videtur probabile quod Petrus in paciencia precellebat sicut et in fervore fidei, quando voluit ad Dominum venire super aquas.

Sed quid sonant talia in secularem sui vicarii dignitatem? Si autem velint esse Petri vicarii, tunc, sicut dicit Origenes, disponant mentem virtutibus et talia ministeria superexcellenter sed humiliter operentur.

Et quantum ad dictum quod *licuit Petro statuta condere et consuetudines enormes dissolvere*, patet quod licuit Petro fidem scripture in duabus epistolis suis scribere sed alia statuta non credo, quod sibi licebat abscondere, quia tunc abscondendo illud ad quod Deus licenciat peccavisset; sed ut reputo Paulus scribens quatuordecim epistolas Petrum in isto precellebat, et sic Petrus et omnes alii apostoli habuerunt potestatem enormes consuetudines dissolvendi, et specialiter Paulus, ut ex mocione Spiritus Sancti creditur plus ceteris apostolis practizasse, et cum gracia Dei in ipso vacua non fuit, sic nec diffinio quod fuit in aliis, nisi quando

Legislative power attributed wrongly to Peter.

3. B: *et post.* 6. F in marg.: *Petrus propter humilitatem et fidem respondetur (sic) prelatus est dictus tamquam ministrandum ab il . . . .* 10. *habuit.* E: *hinc.* 11. E in marg.: *Petrus excellebat alios.* 12. E in marg.: *Pauper Petrus.* 14. E: *Argumentum autem.* 20. F in marg.: *Papa si vult primatum gerere in ecclesia canet (sic) virtuose (?).* 23. C: *et humiliter.* 24 ACDE: *aditum.* 25. D: *condiciones enormes.* B in marg.: *Ad illud de condendo statuta.* E in marg.: *Statuta condidit Petrus.* 34. F in marg.: *Potestas apostolorum erat enormes consuetudines dirupendi.*

16. De Potest. Pape p. 49, 50.

fides scripture hoc edocet, probabile videtur, quod Paulus necessitatus fuit ad utilitatem ecclesie plus omnibus laborasse; et sic Paulus singulariter habuit preeminenciam potestatis esse auctor scripture vel fidem scribere ad edificacionem ecclesie. Sed quid hoc ad Grecos vel alios per ipsum conversos, ut superexcellant alios christianos?

Capitulum quintum.

Our opponent argues that but for the pope's authority heresy would have free growth.

Ulterius confirmat socius sentenciam suam hac evidencia: *Supposito*, inquit, *quod homines deacceptarent papas, episcopos et eorum minas, puta excommunicaciones, faciliter possent heretici cum iuvamine et sine iuvamine dominorum secularium ignorancium ardua legis Christi seminare quotlibet hereses et sic in brevi ducere in heresim totum christianismum. Sed hoc evidenter fieret non habitis papis; nam tunc hereticus non magis timeret unum sacerdotem quam alium nisi ex casu contingeret.* Hic dictum est quod nidus papatus videtur esse minera ad hereses seminandum; quod potest tripliciter confirmari primo per hoc, quod papa presumit racione sue sanctitatis et excellencie, quod quidquid diffinierit vel ut legem condiderit habet equalitatem excellencie cum evangelio; et patet ex factis pape et racione multiplici quod istud est hereticum manifeste. Unde non germinant tot hereses in alia contrata christianismi, sicut faciunt in contrata nostra occidua, ubi maniaci papalibus legibus sunt subiecti.

On the contrary, the pope is a source of heresy,

Secundo firmatur per hoc, quod facta contencione inter papas, ut nunc de Urbano contingit et Clemente, una pars cum suis complicibus dicit quod reliqua est heretica et econtra: et cum hoc sit verisimile de utraque, patet quod occasione dignitatis papalis contingit heresim lacius seminari.

as in the present schism.

Tercio patet idem de hostia consecrata, cum pape dicuntur ducentis annis et amplius reliquisse in suis codicibus, quod ipsa hostia sit accidens sine subiecto,

6. E: *excellat;* ib. F: *christianos* deest. 11. E: *possint.* 19. B in marg.: *Heresum minera est curia Romana.* F in marg.: *Nidus papatus est minera ad seminandum hereses.* 20. AC: *quid.* 25. E: *manici* 27. D: *facta* deest. 28. F: *de* deest; ib. BCDE: *contigit.* 31. A: *utroque.* DF: *utraque papa.* 31, 32. BCD: *contigit.* 33. F in marg.: *Triplex testimonium dicit papam satorem heresum.*

non corpus Christi. Sed que maior heresis, cum sit scripture sacre contraria, fidei fidelis populi et latrie, qua Deus fideliter est colendus.

Quamvis enim quidam mussitant utrum corpus quod est pars quantitativa solida partis qualitative corporis Christi sic demonstrata virtute huius verbi *hoc est corpus meum* et non tota pars materialis Christi composita ex toto corpore solido et sanguine, et sic illud corpus non foret Christus sicut nec vinum calicis quod est sanguis, tamen conceditur catholice quod totus Christus tam divinitus quam humanitus est ibidem, quia quelibet pars quantitativa sui corporis gracia comitancie est ibidem, et sic quamvis hoc corpus non sit Christus, sed eius pars quantitativa sicut et sacramentum calicis qui est totus sanguis Christi non sit totus Christus humanitus sed eius pars quantitative, tamen cum totus Christus sit tam divinitus quam humanitus ibidem, ad ipsam utramque naturam integram potest dirigi oracio, et sic totus Christus tam latria quam yperdulia adorari.

Utrum autem hec dicta sint fides catholica et utrum anima Christi sit cum qualibet sui parte quantitativa ypostatice copulata vel tercio utrum alius sit sensus evangelii synodochicus in hiis verbis, relinquo superioribus perfeccius perscrutandum. Adoro autem Christum integrum secundum naturam utramque tamquam verum Deum et verum hominem. Nec solicitor si quelibet pars quantitativa Christi sit non pars Christi ibidem, quia nec componens corpus Christi quantitative nec qualitative ibidem, cum corpus Christi sit non corpus ibidem, quia solum virtualiter aut sacramentaliter et non quantitative aut corporaliter, ut dictum est alibi, corpus Domini est ibidem. Et sic intelligunt quidam catholici, quando dicunt quod adorant Christum verum Deum et verum hominem in hostia consecrata, et addunt quod ipsa hostia sit realiter Jesus Christus, ubi vel est synodochica locucio, vel aliud quam illud sacramentum est spiritualiter demonstratum.

Christ is to be adored as a whole in both natures, but not bodily or quantitatively.

1. E in marg.: *De hostia consecrata.* 2. CE: *communis populi;* ib. B: *populo.* 4. A: *Quamvis autem.* 6. F in marg.: *Mussitacio super hostia consecrata.* 7. CE: *pars quantitativa.* B in marg.: *Hic quorundam recitat opinionem.* 9. A in marg.: *Nota bene.* F in marg.: *sis cautus.* 14. A: *sic et.* B in marg.: *Corpus Christi quomodo est in sacramento.* 15. C in marg.: *Nota.* 16. C in marg.: *Christus est in sacramento totus;* ib. B: *quantitative* deest. 18. A: *integram* deest. 20. B in marg.: *Hic sua loquitur.* F in marg.: *Fides recta.* 22. A in marg.: *Nota de vera natura Christi in hostia et eius cultura.* 28. B: *nec qualitativa* deest. B in marg.: *Hic concludit ex suis.*

Ulterius respondetur ad obiectum quo addicitur, quod presumptuosissimum et stultissimum videtur istam posicionem defendere seu publicare, cum nullus quantumlibet sanctus a tempore Christi hoc negocium presumpserit attemptare. Que igitur sapiencia est uni vel paucis miseris, de quorum sanctitate non constat, absque revelacione tam mirabilem sentenciam asserere?

God has revealed the truth to the faithful.

Hic dicunt fideles quod ipsi habent ad hoc modo revelacionem a Domino, quia cum dicunt veritatem in ista materia, et veritas non potest cognosci ab homine nisi a Deo sibi fuerit revelata, patet illis quod Deus ipsis revelat sentenciam veritatis.

New heresies have to be met by new arguments.

Item, sic replicans habet arguere quod ipsi in hoc deviant a tramite veritatis, quia aliter, si forma istius argucie procederet, argueret quod nullus fidelis ad argumenta novorum hereticorum, que dyabolus de novo replicat, responderet. Sed quis crederet isti sentencie, cum licitum sit et meritorium ad dilucidacionem scripture dicere nova pluribus inaudita? Ideo sicut oportet in processu temporis ecclesiam novam facere et Deum punire noviter delinquentes: sic oportet membra Christi publicatis novis heresibus novis arguciis noviter respondere, et non solum hoc, sed quando eciam fideles noviter super aliquo puncto fidei mussitant, oportet veritatem illius noviter declarare. Dyabolus autem seduxit ecclesiam, veritatem catholicam in ista materia diucius abscondendo. Et nunc Deus permisit membra Antichristi accusare fideles tamquam hereticos, quia declararunt catholicam veritatem; et sic ordinante Deo principaliter, et iuvante dyabolo ministerialiter, est nunc heresis diu abscondita declarata. Et patet solucio.

The pope's rule is not founded on Christ and may be disregarded.

Ulterius, quantum ad replicacionem de universitate regiminis per papam quomodo diu fuit ante Silvestrum, cum tu nescis docere oppositum: fideles dicunt ad tales instancias sophistarum, qui sic replicant, quando nesciunt directe plus arguere quod habent catholicam veritatem utiliter declarandam, ideo volunt circa tales merdosas

1. B in marg.: *Argumentum commune forte a multitudine personarum.* E in marg.: *Respondetur.* 2. A: *et stultissimum* deest. 2, 3. A: *istam positivam.* 8. E: *quia ipsi.* 10. B in marg.: *Revelacio veritatis a Deo.* 13. CE: *Ideo sic.* 14. A: *quod aliter.* 20. A: *Deum penitencie.* F correxit. 21, 22. BD: *novis hostibus.* 23. A: *noviter* deest. 24. A: *puncto* deest. 26. B: *catholicam* deest. 28. E: *declaraverunt.* 30. E: *ministerialiter tunc.* 32. E in marg.: *Ad confirmacionem ultimam.* 33. E: *quo fuit.* 35. E in marg.: *Papa modicum debet curari.*

instancias inmorari. Non enim didicerunt in toto corpore legis Dei nomen pape vel suum privilegium aut dignitatem quam vendicat. Ideo cum lex Dei sit ex fide per se sufficientissima, est fideli evidens quod de papa aut cardinalibus debet esse catholico parva cura, nisi de quanto debet hereses introduccionis et magnificacionis Antichristi cum membris suis subtiliter enervare. Ad quod sufficit illud Joh. X: *Qui non intrat per hostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.* Cum igitur patet ista negativa fidelibus, quod status papalis vel cardinalium non fuit per Christum ostium introductus, sed assensu superbie contra humilitatem per dyabolum usurpatus, manifestum est quod de monitis vel dogmatibus suis in quantum tales debet esse catholico parva cura, nec curant de suis collacionibus aut privilegiis ecclesiastice dignitatis, quia sufficit illis vivere in fide domini nostri Jesu Christi. Cum igitur nec Antichristus nec eius discipulus scit docere quod suum officium vel promissa sint fundata in lapide qui est Christus eadem facilitate dimittuntur ut inutilia qua infideliter promulgantur.

Capitulum sextum.

Our opponent says the Church must have a head.

Ulterius arguit socius, *qua racione superfluit habere unum capitaliter regentem in spiritualibus ut puta papam, sic conformiter superfluit habere imperatorem in temporalibus predominantem; sed quomodo tunc esset hoc verum: Reddite que sunt cesaris cesari, nisi superesset cesar?*

Hic dictum est quod Antichristi discipuli, quando eis deficiunt raciones, fabricant argucias tales, in quibus non est scintilla coloris ac si sic arguerent: Deus est, ergo sequitur consequencia quam intendo. Christus autem precipit bona cesaris reddenda cesari, igitur per idem debet

2. ACD: *legi Dei.* 2, 3. A: *ac dignitatem.* F in marg.: *De papa et eius complicibus fideli sit parva cura.* 3 E: *vendicant.* 5. B: *catholica.* 6. E: *et* deest. 7, 8. A: *Ad quid.* 11. ACE: *hostium.* 12. E: *per* deest. 13. E: *quod* deest. 14. E: *ad quantum.* 15. F in marg.: *In fide Jesu Christi qui vivit non curat de dignitatibus pape.* 18. A: *nec suus.* 20. A: *dimittunt.* 23. B in marg.: *Argumentum a similitudine cesaris.* 24. A: *capitalem;* ib. A: *tam in.* 25, 26. A: *in talibus.* 28. E in marg.: *Responsio.* 29. E: *deficiunt* deest. 30. A: *caloris;* ib. E: *argueret;* ib. A: *igitur.* 31. ABCF: *consequencia* deest; ib. B: *quid.* 32. AF: *precepit;* ib. B: *ergo.*

10. Lucae XX, 25.

precipere bona pape reddenda sibi. Sed cui rogo deficerent argumenta, si colorem haberet ista argucia Antichristi?

It has a head, Christ, and does not need one on earth.

Ad materiam tamen dictum est sepius quod oportet esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam, multo necessarius quam oportet cesarem in temporalibus ipsam regere, quia Christus qui sedet ad dexteram Dei patris, necessario regit capitaliter ecclesiam eciam militantem; et non est scintilla coloris quod oportet esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam quod semper cum ipsa militante ecclesia conversetur, nisi infidelis vellet heretice quod oportet ecclesiam militantem *habere hic manentem civitatem perpetuam et non futuram inquirere.* Nec est color si tempore legis veteris fuit parvum meditullium temporis conversans cum fidelibus regens ecclesiam mititantem, igitur oportet per totum tempus legis gracie ita esse, nam omnia tempus habent. Ideo sicut Christus limitavit sibi tempus viandi, docendi et sanandi ecclesiam, sic limitavit sibi tempus triumphandi et per servos suos militantem ecclesiam gubernandi, ut patet ex fide Joh. XVI. Nec vult Deus in perpetuitate huius imperfecti quiescere, sed oportet militantem ecclesiam ad ipsum ascendere iuxta illud Matth. VI, 10: *Adveniat regnum tuum* et ibidem sine vicario regere immediate totam triumphantem ecclesiam sponsam suam, et ut dicit Joh. in Apokal.: *Non erit tempus amplius* matri ecclesie prodessendi, verum tamen non nego sed ardenter desidero quod Christus unum servum habeat militantem, vel quotquot sibi habere placuerit, qui fideliter et pure secundum legem suam edificet militantem ecclesiam, sicut fecerunt apostoli post missionem Spiritus Sancti pro toto tempore quo in hac valle miserie militarunt, unum in una provincia et alium in alia; et sic vixerunt Petrus, Paulus et ceteri apostoli hic in via sine contencione sue maioritatis vel iurisdiccionis, quia de hoc fuerant pro tempore quo viarunt

His servants should give themselves to edifying the Church as did the apostles without claims to personal precedence.

2. AEF: *si color est.* D: *color est;* correxit: *colorem;* ib. B: *istam.* F: *istam arguciam;* correxit: *ista argucia.* 3. E in marg.: *Caput ecclesie necessaria (sic) quomodo.* 7. B: *eciam capitaliter.* F in marg.: *Ficcionibus argumentosis pape non est credendum.* 15. B: *ergo.* 19. A: *servos* deest. 21. E: *imperfecta.* 32. A: *unam provinciam.* 33. A: *aliam;* ib. E: *et Paulus.* 34. B: *qui in via.* E in marg.: *Apostoli in provinciis caputa* (!).

11. Hebr. XIII, 14. 25. Ap. X, 6. 27. Cf. Loserth, Wyclifs Lehre vom wahren und falschen Papstium, Hist. Zeitschrift XCIX, 244.

cum Christo tamquam imperfecti discipuli castigati. Ideo suspensa ista contencione superba gaudebant se habere socios in causa Dei fideliter et evangelice adiuvantes, et sic facerent sacerdotes usque ad diem iudicii, si non forent per pulverem regis superbie excecati. Vocetur igitur quiscunque militans papa et vivat secundum vitam Christi et Petri, et fideles debent istud accipere humiliter et gaudenter, sed multo magis quo militantes non acceptarent unum cesarem qui foret tyrannus et deses in officio quod Christus instituit ad regendum ecclesiam, foret hoc venenosum et plus nocivum ecclesie acceptare unum in spiritualibus fingentem se regere militantem ecclesiam, dum tamen vivat secundum leges Antichristi in toto contrarie vite Christi. Et ideo Christus prophetavit sue ecclesie Matth. XXIV, 26 istud periculum docens ipsam *nec credere, nec abire;* quamvis autem officium cesaris exerceri posset ab homine licet omnimode imperfecte, tamen officium pape non video quomodo exerceri debeat vel poterit meritorie ab aliquo viatore. Christus enim secundum legem suam pro tempore sue viacionis contentus fuit de parva patria ut Judea, et omnes apostoli post missionem Spiritus Sancti talem primatum super se non assumpserant, sed confessi sunt humiliter se esse servos domini Jesu Christi, et cum fides docet quod sicut papa non potest per legem eciam Christi ipsum attingere prodessendo sue ecclesie, sic non potest apostolos suos sequentes attingere; et multo magis quando est eviratus superbia, cum mundialibus intricatus et, despecta lege Domini facili et compendiosa, fabricat sibi legem aliam contrariam Antichristi. Ideo cum Augustinus vere dicit de XII abusionibus ca° IX° quod rex dampnatus cum suo populo quem inique rexerat debet esse cunctis illis profundior in inferno: multo evidencius papa, sine auctoritate Dei fingens se sic regere

The office of Cesar may be filled by a man imperfectly, that of a pope by no one.

1. F in marg.: *Apostoli sine contencione maioritatis vixerunt.* 3. E: *et* deest. 4. E: *sic fierent.* 5. E in marg.: *Caput ecclesie quale.* 6. B: *ergo;* ib. Codd. ABDE: *militans papa vel Antichristus;* correxi. C: *militans vel papa vel Antichristus.* 8. DF: *quo* deest. B in marg.: *Nota.* 13. BCD: *dum modo.* 20. B: *enim* deest. 21. E in marg.: *Christus una patria contentus.* 28. ACD: *ciuratus.* F: *evitatus;* ib. A: *superbia* deest. 32. C in marg.: *Nota Rex.* F in marg.: *Rex negligens dampnabitur pro populo;* ib. B: *que.*

19. Cf. De Christo et suo adversario Antichristo Pol. Works II, 688. 31. St. Augustini De duodecim abusionum gradibus. Gradus IX Rex iniquus, Opp. tom. VI, pag. 214 (ed. Maur.).

in spiritualibus totam ecclesiam militantem, debet esse necessario sepultus profundissime in inferno. Et ista racio moveret papam ypocrisim suam quoad officium istud dimittere, sed pater suus dyabolus meandris multiplicibus cecat ipsum. Et istam sentenciam debent fideles attendere, ne in consensu istius profunde nequicie sint cecati. Luciferina igitur foret cecitas quod persona stulta, persona viatrix promitteret se sub pena dampnacionis regere totam ecclesiam militantem, et cum nescit se ipsam regere, cum toto suo iuvamine, quantumcunque proxima fuerit sibi ipsi.

Videat igitur fidelis quomodo spiritualiter regit contratas distantes, quibus in persona sua non proficit neque per media, nisi forte Antichristus vocet spoliatores missos in suo nomine, in hoc facere spiritualem edificacionem seducti populi vel profectum.

Et per hoc patet responsio ad argumentum socii ulterius fabricatum: *Videtur*, inquit, *quod Dominus voluit esse unum capitaliter curatorem, cum dicat stabulario: Curam illius habe, hoc est, generis humani; et dicit: Quodcunque supererogaveris, reddam tibi, innuens ut videtur in hoc, quod quodcunque ille stabularius ultra illos denarios i. e. duo testamenta, condiderit in legibus ad salutem generis humani, Dominus graciose sibi retribuet.*

Our opponent's false interpretation of the parable of the good Samaritan.

Hic debet phariseus fricare suum supercilium et spiritualiter colligere sensus suos. Constat quidem quod non potest esse nisi unus stabularius pro cura tocius generis salvandorum; qui quidem stabularius habet duo testamenta tamquam ipsorum conditor, et alii fideles servi debent habere curam specialiter de se ipsis, et extensius de paucis ovibus, dum a primo stabulario habuerint graciam ad hoc opus; et sic debet phariseus cognoscere quod omnes servi boni et fideles Christo in isto officio fideliter ministrantes sunt unus servus vel unus stabularius, sicut noverunt scripture logicam attendentes. Papa autem nec curat se ipsum nec humanum

2. B: *Et ita.* 5. C in marg: *Meander est avis semper volans circulariter non audens in terra quiescere.* 6. BCDE: *nec in.* 7. B: *ergo.* 9. E in marg.: *Regimen tocius ecclesie.* 17. A in marg.: *Ad argumentum.* 18. E in marg.: *Argumentum pro papa.* 19. B in marg.: *Stabularius.* 20. 21. D: *Quidcunque.* 22. E: *quod* deest. 23. A: *tradiderit.* 24. *graciose.* E: *grosse.* 27. F in marg.: *Stabularius unus est congrue curans de salvandis.* 30. CF: *se* deest. 32. C: *habuerunt.* 34. A in marg.: *Unus servus.* 35. E: *noverit.*

18. Lucae X, 35.

genus semivivum a latronibus derelictum, sed pocius medicinam Samaritani evacuat et vulnera plura infert, cuius signum est quod nec habet duos denarios nec unum, sed sibi fabricat monetam falsam, cum dimissa lege Domini sibi faciat novas leges, et sic non habet curam semivivi relicti sed mundane extollencie atque pecunie, et ita Antichristus, si frons meretricis sibi facta non fuerit, verecundaretur de ista argucia tam turpiter sibi concludente.

Capitulum septimum.

Our opponent argues the pope's sins do not prove there should be no pope more than the sins of Christians that there should be no christianity.

Ulterius arguit socius sic: *Frequencia peccatorum in personis paparum vel sui collegii non concludit statum pape superfluere, sicut habundancia scelerum christianismi non arguit propterea christianismum non esse vel non debere esse.*

Hic dicitur quod non oporteret ad tales argucias respondere, nisi quia scitur quod Antichristus vel sui disciplui volunt pompatice contra filios ecclesie regarrire; logici quidem noverunt ex logica Aristotelis quomodo sunt quatuor questiones, scilicet *questio si est, questio quid est, questio quia est, et questio propter quid est.* Et ita videtur nobis quoad primam questionem, quod non debeat esse papa.

Christ ordained christianity but not pope or cardinals.

Et quantum ad arguciam qua ex hoc concluditur quod non debet esse christianismus, patet quod ista simialis similitudo non habet locum aliquem nisi fuerit in vacuo infinito. Christus enim ordinavit suam sentenciam, ut patet ex fide scripture, et ordinavit remedia contra peccata sua, quibus peccavit peccato remediabili citra peccatum finalis impenitencie. Sed de collegio pape et cardinalium non lego quod Christus ipsos ordinaverit, nisi forte sophista dicat, quod Christus novit bene ipsos esse futuros, et quomodo persequerentur ecclesiam, et sic penam perpetuam ipsorum in tartharis ordinavit, et sic cum non est possibile ordinare accidens subiecti, nisi de quanto ipsum subiectum fuerit ordinatum, videtur

6. E: *derelicti*; ib. A: *excellencie.* 7. C: *fons.* 11. F: *in* deest. 11, 12. A: *in perfectus.* 20. B in marg.: *Questio de re quadruplex.* 21. A: *est et questio propter quid et questio propter quid.* 25. E: *quia* pro *quod* before *non.* 26. EF: *fictitudo.* B in marg.: *similitudo.* 30. E in marg.: *Papa an a Christo ordinatus et videtur.* 32. E: *Christos.* 34. B in marg.: *Ordinat Deus homines bene vivere.* 34, 35. A: *et sic.* 36. BG: *de tanto.*

quod Deus cunctos tales pseudochristos cum suis complicibus ordinavit. Sed ista sophistarum instancia impertinenter equivocat, cum loquimur de ordinacione Dei, qua ordinat homines principaliter sic vivere et sibi ministrare ad honorem sui et utilitatem ecclesie sue; et cum Deus non sit auctor peccati vel status superflui, patet quod Deus non auctorisat hunc statum pape vel cardinalium sed condempnat. Habent tamen colorem ypocriticum cuiusdam boni operis, sicut de facto faciunt multa bona opera tamquam dyabolus. Et sic dicitur communiter quod Deus simul quandoque statum ordinat et personam, ut patet de Petro et suo apostolatu, quandoque Deus statum ordinat, non personam, hoc est ut perpetuo sit beata, ut patet de Scarioth, cui Deus dedit apostolatum et permisit ipsum ex peccato finalis impenitencie condempnari et iustissime condempnavit, non autem propter statum quem Deus ordinavit, sed quia fecit peccatum multiplex quod non illi statui pertinebat.

Sometimes God ordains state and person together, sometimes one or the other separately.

Tercio vero Deus ordinat personam et non statum quem pro tempore persona illa induit, ut pharisei et alii ypocrite ex Deo gracia statum illum ypocriticum derelinquunt, sicut de Paulo legitur et Nicodemo supponitur, ymo multi vocati pape, ut Gregorius, Silvester et alii supponuntur status papales pro tempore assumpsisse et fructuose penituisse finaliter de peccatis consequentibus illos status. Non oportet autem morari circa soluciones formarum in ista materia; nam cum christianismus sit multitudo predestinatorum pro tempore legis gracie, patet quod nulla persona illius populi potest peccare in Spiritum Sanctum, et sic non potest peccare tam graviter sicut oportet quamlibet personam peccare que statum accipit non approbatum a Domino et in illo finaliter perseverat; et ita sicut in statu harlatorum, sunt multi colores quibus secta illa induitur, sic est in novis statibus preter auctoritatem Domini introductis, ut patet de sectis quatuor maledictis. Et ex istis patet deteccio argucie Antichristi, qua sic arguit: Multe per-

2. E: *ordinat;* ib. B: *sentencia instancia.* 3. E in marg.: *Ordinacio Dei multiplex.* 6. E: *sed status.* In marg.: *nec.* 8. *Habent.* ABE: *Hunc.* 10. B in marg.: *Nota diligenter de bonitate status seu officii et persone in eo bone vel male.* 13. C in marg.: *Nota.* 15. E: *et misit.* 20. F: *Deus* deest. 22. E: *ex fidei.* 29. C in marg.: *Quid sit Christianismus.* E in marg.: *Christianismus quid.* 34. A: *horlatorum.* 35. A: *sicut.* 38. E in marg.: *Multi sunt in illo statu beati, igitur etc.*

Instances from the apostolate.

sone in isto statu ex fide ecclesie sunt beate, igitur non licet personam aliquam in isto statu ex suo crimine reprobare. Patet instancia de apostolis, qui fuerunt in statu laudabili, et tamen sicut nec infidelis avaricia Scarioth fuit laudanda nec a fidelibus imitanda, sic nec negacio Petri vel blasfemia Pauli, licet status continue sit laudandus. Et isto modo dicit Augustinus quod status regalis Saulis sit a David racionabiliter venerandus, licet persona Saulis iusto Dei iudicio sit dampnanda. Ideo considerarent sic arguentes quod nec ex nudo statu sit persona laudanda vel culpanda nec ex persona nuda sit status laudabilis vel culpandus, sed sicut oportet ad finem attendere, laudata persona aliqua vel culpata, sic oportet ad racionem vel auctoritatem scripture attendere, dum statum aliquem racionabiliter collaudamus.

The goodness of a state depends on God's approval.

Et patet quod turpe est sectam Antichristi arguere: Si in isto statu fuerant multi sancti, igitur iste status est laudabilis et a Domino approbatus, vel e contra: Si iste persone sunt racionabiliter increpande, igitur status quem induunt iste persone est racionabiliter increpandus. Status enim et mores persone notabiliter sunt distincti; ideo discerent discipuli Antichristi cognoscere laudem vel vituperium persone in ecclesia conversantis. Status enim capit laudem suam ex auctoritate expressa vel tacita Domini approbantis, sicut capit materiam sue increpacionis ex negacione expressa vel tacita auctoritatis Domini approbantis, ut patet de istis sectis quatuor, de quibus non memini me audisse evidenciam quod fuerunt per Dominum introducte. Sed absit hominem adeo insanire quod dampnet quamcunque personam que pro aliquo tempore fuerit in aliqua earundem, quia nescit si illa persona fructuose peniteat, finaliter deserens illam sectam. Persona igitur est finaliter ex titulo predestinacionis collaudanda, si in lege Dei usque ad finem vite sue fideliter perseverat. Et secta vel status est laudandus, si Dominus ipsum expresse vel tacite auctorisat. Et ita dicitur quod christianismus est secta distincta a personis

6. A: *scilicet.* 7. C in marg.: *Nota.* E in marg.: *Status laudandus quis vel persona propter statum.* 8. A: *Saul.* 9. A: *Saul.* 11. CF: *vituperanda culpanda;* ib. B: *ex* deest. 13. B in marg.: *Laudari vel vituperari non debet persona propter statum.* 16. CE: *quam turpe;* ib. F: *scolam Antichristi.* 24. E in marg.: *Status dignitatem unde cepit.* 25. E: *tacta.* 26. AG: *auctoritate.* 28. AB: *me* deest. 29. E: *in tantum adeo.* 30. A: *quacunque.* 31. E: *in* deest. 33. E in marg.: *Persona unde laudanda.* 35. E in marg.: *Status laudandus.* 37 A: *quod* deest.

christianis, in quam incidere non potest calumpnia, sicut videtur multos sanctos sentire quod nullus dampnandus est proprie christianus, quamvis multi nominentur christiani pro tempore pro quo sunt ypocrite. Et in tercio gradu nominantur presciti christiani quodammodo proprie, dum sunt in gracia secundum presentem iusticiam.

Some states both lay and clerical are infected with sins.

Et in ista triplici equivocacione laborant inutiliter multe scole. Et patet consideranti quod sicut in statu laicali sunt multi status particulares culpabiles, sic in statu eciam clericali; nam harloti, aleatores, usurarii, et ioculatores cum eis similibus racionabiliter sunt culpandi, eo quod status ille crimen sapiat. Sic est in sectis quatuor cleri sepius nominatis et ut communiter in talibus sectis culpabilibus est mixtio illicita in Domino non fundata. Aliqui autem status mechanici qui sunt racionabiles in Deo fundantur implicite, et aliqui quos plus appreciatur in Christo fundantur explicite. Et de puritate istorum statuum et condicionibus que debuit ipsos consequi est scolasticis longus sermo.

Capitulum octavum.

Our opponent argues that the reasons for not having a pope would do away with all lay rule.

Ulterius arguit socius quod *pari racione qua pape non debent institui per eleccionem humanam, per idem nec imperatores nec reges nec aliqui in humanis officiis instituti.* Evidencia ista innuit in assumpto quod status paparum racionabiliter sunt culpandi; nam papa (ut implicatur requiri) eligitur per eleccionem cardinalium; et hoc videtur esse illicitum propter multa: primo quia nichil agit ultra gradum proprium, sed accio que ultra illum gradum procederet foret principali agenti racionabiliter tribuenda. Cum igitur status papalis sit in millecuplo pocior quam status cardinalium, sicut dignitas illius persone excedit quodammodo illos infinite, videtur quod ipsi non debent papam eligere.

The cardinals are not qualified to be electors.

1. A: *in quem.* 2. ABE: *quod malus.* 3. B: *non est.* E in marg.: *Nullus dampnandus proprie Christianus.* 10. B in marg.: *Status culpabilis ioculatorum, fistulatorum etc.* 13. CDE: *in statibus.* 15. ABCDEF: *non* deest; B addit in marg. 18. *de puritate.* A: *depravate.* DG: *de purate;* correxit in marg.: *puritate.* A: *peruritate* (!). 22. B: *sic socius.* 25. A: *instituitur.* 16. E in marg.: *Cardinales papam eligere non possunt.* 18. B in marg.: *Eleccio pape a cardinalibus.* 32. B: *sed dignitas.*

They cannot judge whether the pope is predestinate.

Similiter, iuxta dicta superius papa racione sui nominis quo debet proxime sequi Christum in moribus debet esse humillimus, pauperimus et pacientissimus, cum Christus habuit hec in summo; sed non est viatorum talem eligere sive cognoscere; ergo cardinalibus non pertinet eligere sibi papam; sicut enim non possunt cognoscere predestinacionem hominis in se ipsis, sic multo evidencius non possunt de papa quem eligerent veram virtutem cognoscere. Quomodo rogo cognoscerent illi qui nesciunt si homo sit in gracia eciam secundum presentem iusticiam, si habet virtutem perseverancie, vel breviter virtutem aliquam nominandam?

Their motives in electing are commonly worldly.

Similiter, apostoli post missionem Spiritus Sancti non audebant Mathiam loco Jude eligere, ut patet Act. I. Cum igitur secundum adversarios papa debet in virtutibus Mathiam precellere, qua fronte eligerent cardinales prelatum huiusmodi tam frontose, cum nec habent consideracionem ad virtutes pape vel graciam, sed ad favorem mundanum, lucrum seculi vel accepcionem aliquam huiusmodi personalem. Et certum est quod non sunt regulariter pleni Spiritu Sancto, sicut fuerunt apostoli in eleccione Mathie, ideo videtur per se notum fidelibus, quod cum Deus non concedit illis licenciam taliter eligendi, quia tunc concederet illis facere ultra suam noticiam sine prudencia; quod non potest eciam Deo Manicheorum competere.

Similiter. secundum Chrisostomum Opere Imperfecto Omelia LIII: *Illi sacerdotes qui perficiunt ministerium suum ut debent sunt ordinati a Deo, et sacerdotes qui semper in ministerio isto deficiunt sunt ordinati ab hominibus, non a Deo.* Et quantum ad Deum non sunt sacerdotes, igitur multo evidencius foret hoc verum de papa. Cum igitur sit quasi notum fidelibus quod non Deus sed peccabiles homines cardinales eligunt hunc in papam, videtur quod non in isto officio constituitur quoad Deum. Quomodo rogo cognoscerent pii cardinales quod ista persona sit melior apud divinum iudicium ad

1. C: *superius in cap. 2°.* 5. CDF: *igitur.* 15. B: *adversos.* 23. E: *concedat.* 28. A: *Omelia CXIII.* C in marg.: *Nota pulcrum.* 29. E in marg.: *Sacerdos a Deo ordinatus quis.* F in marg.: *De ordine sacerdotum.* 33. A: *Cum ergo;* ib. A: *quasi* deest. 36. *rogo.* A: *ergo.*

27. St. Chrysostomi Opus Imp. in Matth. Hom. LIII, tom. VI (ed. Migne) 935.

Election does not prove that he is God's chief vicar.

totam ecclesiam regulandum? Et nisi illud cognoscerent, foret in eis nimis presumpta stulticia ad eleccionem huiusmodi procedendo. Cum igitur non valet illorum eleccio nisi de quanto subordinata fuerit eleccioni divine, videtur quod eleccio facit modicam evidenciam vel nullam quod iste sit summus Christi vicarius vel pater beatissimus. Ideo potest dici utrique parti illud Isaie III, 12: *Popule meus qui te beatum dicunt illi te decipiunt.* Cum igitur cardinales non faciunt se ipsos beatos sed dampnabiles blasfemos taliter eligendo, quomodo faciunt papam esse patrem beatissimum? Tota autem ista sentencia est plena blasfema stulticia, sicut patet sedule perscrutanti.

The elections of Urban and Clement both void.

Et patet ex isto quod qui voluerit improbare primam eleccionem cardinalium eligendo Urbanum in papam et iustificare secundam eleccionem Clementis super radice nimis putrida est fundatus. Nec valet prima eleccio nec secunda sed quemcunque Deus elegerit plus prodesse sue ecclesie conformiter legi sue, hic est Dei vicarius, et de quanto plus ecclesie militanti profecerit virtuose, de tanto est verius Christi vicarius, quomodocunque cardinales erraverint. Absit quidem fidelem concedere quod eleccio ista sit laudabilis a Domino approbata, in qua cardinales propter timorem servilem *ubi non erat timor*, mentiti sunt papam priorem ypocritice approbantes ad eleccionem alterius processerunt. Ideo nichil ad papam cardinalium eleccio, sicut in ludo estivo faciunt ludentes, eligentes papam, cesarem sive regem. Et non dubium quin communiter alieni sunt cardinales ut virtus sue eleccionis papam constituat sicut sunt elecciones iocancium ut virtus sue eleccionis cesarem constituat sive regem, quia a probabili multi istorum cardinalium sunt dyaboli incarnati. Unde igitur eis auctoritas ut eorum verba mendacia omniquaque viciosa habeant tantum robur. Sic enim per talia verba ficta illudi possent homines, credendo quod illi potentes, in seculo mortui, quos cardinales deluserant, in deos per eorum suffragium sint translati; ideo oportet in talibus

1. E: *regulandam.* 3. E in marg.: *Eleccio que bona.* 5. E: *nulla.* 10. E: *esse* deest. 13. *voluerit.* Codd.: *volunt.* 15. E: *secundum.* 18. A: *rei vicarius.* 19. E: *proficeret.* 26. AB: *estimo.* 27 Codd.: *non faciunt.* 30. *ut.* A: *sicut.* 32. B: *Unde ergo omnis.* 33. BE: *et omniquaque.* 36. B: *quod cardinales.*

23. Psalm. XIII, 5.

ficcionibus dyaboli querere fundamentum, et dum non fuerit fundatum in petra Christo, tunc illud debet abici ut fantasma patris mendacii.

Capitulum nonum.

Our opponent says that election of secular rulers involves more dangers than that of popes.

Per hec patet responsio ad obiectus socii, quando dicit: *Qua*, inquit, *racione pape non debent generaliter succedere per eleccionem humanam, a pari nec reges, imperatores aut alii domini seculares; et cum successus regum per eleccionem sit multo racionabilior quam successus per hereditatem, a probabili sequitur quod qua racione expediret papatum tolli propter pericula que evenirent ex eleccione humana, eadem racione et expediret regaliam tolli propter consimilia pericula que verisimiliter evenirent.* *Et confirmatur: nam verisimile esset quod aliquis sciolus propter compassionem populi assumeret ex eleccione hominum universali statum tam onerosum, sicut contigit de beato Gregorio, sed hoc nullo modo videtur evidens de regibus, ymo de minimis dominis, cum a probabili nullus superstes appeteret aspirare ad dominium seculare pure propter Deum.* Supposita hac rectificacione argumentorum socii per locum a similitudine simiali, videtur quod ad materiam eorum veritas sit dicenda. Non enim habet evidenciam ista similitudo nisi nomen et officium pape et cardinalium sit fundabile in scriptura, sicut nomen et officium cesarum, regum, ducum et secularium dominorum; sed cum istud deficit Antichristo, patet quod sibi deficit locus a similitudine simiali.

The office of pope and cardinals ar not approved by Scripture as are the offices of lay rulers.

Ad materiam tamen dicitur concedendo in talibus eleccionibus humanis est periculum regiminis popularis, ideo in statu innocencie non fuisset talis eleccio et in principio religionis christiane fiebat eleccio pure per Christum impeccabilem, cum simul fuit Deus et homo, et cum ad prenosticandum eleccionis periculum secundum ordinacionem eternam elegit Scarioth, cuius eleccio licet

2. ABC: *fuerit* deest. 3. *mendacii.* E sequitur: *Pozdye psano* (= sero scriptum). 5. ABCE: *Post hec;* ib. A: *obiecta;* ib. A: *quin dicit.* B: *qua dicit.* 9. A: *multa.* 10. 11. A: *expedit.* 11. B: *papam.* 12. A: *regalia.* 14. A: *non verisimiliter.* 15. E: *assumeret eleccionem.* 16. AE: *contingit.* 19. B: *appetere.* F: *oporteret aspirare;* ib. B: *pure* deest. 20. B in marg.: *Responsio.* E in marg.: *Respondetur.* 21. A: *simili.* 22. E in marg.: *Pape nomen non est in scriptura ut regis.* 28. E: *tamen dicendo in.* 29. E in marg.: *Eleccio.* 30. DI: *cum fuisset.* 33. D: *pronosticandum.*

profuit multis modis, sibi tamen non profuit ad beatitudinem consequendam. Unde quidam considerantes profundius in ista materia dicunt quod fiebat eleccio laudabilis tribus modis: primo modo quo Deus et homo elegit sibi apostolos; et ad istum modum cum sit eleccionis principium est quelibet eleccio laudabilis reducenda; cum enim Christus sit verus Deus, patet quod nulla eleccio humana valet nisi de quanto eleccione divina fuerit confirmata, patet ex fide qua creditur nichil esse laudabile nisi fuerit Deo placens. Et post istam eleccionem Christi successit alia eleccio apostolorum eligencium episcopos et alios socios ad fideliter ecclesie ministrandum; et non dubium quin ista eleccio, dum fuit laudabilis, fuit inspiracione Spiritus Sancti regulata. Apostoli tamen in eleccionibus arduis sicut fuit eleccio Mathei loco Jude eleccionem Domino finaliter comittebant, ut patet Act. I.

Three rightful ways of election

by Christ himself,

by the apostles inspired by the Holy Spirit.

Tercio vero modo fiebat laudabilis eleccio per populum cui presbiter ministraret. Et isto modo fiebat prudenter et condicionaliter a populo regulando, sed oporteret quod sacerdote debite faciente ministerium in sciencia sui officii foret litera episcopium suum testans. Et confirmacioni istius sentencie videtur Christum attendere Joh. X, 38 quando dicit: *Si michi non vultis credere, operibus credite.* Et isto modo narratur Nicolaum, Martinum et Briccium cum multis similibus electos fuisse a populo; et iste modus eligendi dicitur perdurasse, quousque Antichristus propter fastum et lucrum ad quamlibet talem eleccionem pinguem per artem dyaboli aspiravit. Stantibus igitur fidelibus in ista eleccione cleri tercia fugere debent prudenter eleccionis pericula nunquam admittentes eleccionem humanam aliquam nisi quando Deus a probabili ad hoc movet.

by the flock to whom the priest ministers.

Concedo igitur quod in eleccione principum et secularium dominorum ac officiariorum secundum ritus seculi est sepe error notabilis, non tamen tantus quantus est in eleccione papali vel cuiuscunque magni prelati sibi subditi, quia officium suum dicitur esse ad regendum

There are mistakes in electing lay rulers but worse in the elections of popes and prelates.

2. D in marg.: *Eleccio tribus modis fiebat laudabilis.* E in marg.: *Eleccio tripliciter laudabilis.* 15. F: *eleccionibus ardua.* 16. C: *Act. II.* 19, 20. AC: *sed videlicet quod sacerdote.* B: *sed oporteret quod videlicet sacerdote.* D: *s. v. q. a sacerdote.* F: *sed ut patet a sacerdote.* 21. F: *episcorum;* ib. *testans.* A: *servans.* 21, 22. A: *Confirmacionis.* 25. E: *elecciones.* 26. A: *isto.* 27. A: *faustum.* 29. B: *ergo.* 30. E in marg.: *Tria;* ib. *prudenter.* DG: *diligenter.* 33. B: *ergo.*

7. Cf. De Potestate Pape p. 63—72.

spiritus sibi subditos conformiter legi Dei; et tamen sepe evenit quod prelatus talis nesciat legem Dei eciam regendo se ipsum; quomodo spiritualiter regeret tantam multitudinem animarum? Unde usurpacio istius regiminis assistente superbia atque cupidine ex luciferino regimine est suspecta, et specialiter dum prelatus capit in periculum sue anime quod reget subiectum sibi populum secundum viam ad patriam. De presumpcione autem istius regiminis non lego in Christo vel suis apostolis nec scio esse fundabile racione. Satis est igitur quod sciens legem Dei subducta superbia atque cupidine faciat quod sibi Deus donaverat, proficiendo spiritualiter populo pure secundum legem Domini regulando. De eleccionibus autem secularium dignitatum dictum diffuse est alibi quod nec eleccio nec hereditas ipsos iustificat, sed gracia Dei, electi iusticia comitante; et in hoc consistit istorum potentatuum iusticia, quod seculari potestate defendant fideliter legem Christi et cum in isto tam signanter deficiunt, non mirum si hodie istud brachium adeo perturbetur. Nam Deum ex fide oportet esse dominum capitalem, qui cum attendit ad istud servicium non mirum si ipso deficiente per tempus et tempora Deus racionabiliter irascatur.

Et patet ad confirmacionem narratam de Gregorio quomodo contingit sanctos colare illud quod est perfeccionis huiusmodi dignitatum, et illud pro utilitate plebis prosequi, et dimittere illud quod est superbie sive lucri. Concedo autem quod hoc foret valde meritorium, atque laudabile, si quis est iste, et laudabimus eum; opus autem supereminens foret virtuosum in dignitate huiusmodi constitutum secularitatem illius dignitatis destruere. Sed constat quod haberet multos adversarios contendentes et electus post eum indueret personam Roboam, dicens quod antecessor suus nescivit populum ut tali prelato pertinet regulare, et sic rediret ad superbiam priorem dyaboli, ut patet de cesaribus, regibus atque papis.

Example of St. Gregory.

Et ulterius quando assumitur, quod multi reges vel seculares Domini assumunt istud dominium pure aut

3. *regeret.* DG: *regit.* 6. A: *ac specialiter.* 8. AB: *Descricione.* C: *De prescripcione.* 13. G: *legem Dei.* 14. B: *diffu . e.* 15. E in marg.: *Eleccio secularium.* 16. D: *constituit.* 17. D in marg.: *Justicia secularium.* 25. BCE: *collare.* DG: *celare;* ib. E: *istud.* 26. F: *istud.* 37. ADE: *nulli.* 38. A: *assument.*

13. De Civili Domino I, cap. IV, XXX.

principaliter propter Deum, laudo ipsos in hoc quod exequuntur iusticiam, non in isto quod causa magna istius infidelitatis stat in isto, quod quatuor secte deficiunt in hoc seculares dominos fideliter informando. Finis autem propter quem Deus dat ipsis suum dominium vel potestatem portandi gladium est ut coactive compellant populum eis subditum ad legem Domini observandum. Et istud predicarent sacerdotes crebrius brachio seculari.

Capitulum decimum.

Our opponent argues that without a pope there would be continual controversies and discords.

Ulterius arguit socius pro statu papali: *Si*, inquit, *non esset aliquis papa, tunc in articulis preter fidem, quilibet alteri dissentiret, cum iste diceret sic debere fieri, alter autem e contra; et sic non verisimile de unione ecclesie inter clericos, sed pocius de discordia et omnino inter ipsos et laycos.* Hic patet quod evidencia ista militat directe ad partem contrariam, cum omnem veram concordiam militantis ecclesie oportet esse in Christo domino stabilitam; hoc autem papa impedit, cum ex uno latere innuit se esse Christo maiorem et ex alio latere spoliat populum qui sibi parere noluerit, tam de temporalibus mobilibus quam de dominio seculari.

Et quantum ad dissensiones ortas de ambiguis citra fidem, admitto hoc esse possibile ad sensum catholicum. Et tunc dico quod sicut apostoli et fideles sacerdotes Domini strenue in hoc regularunt ecclesiam antequam pape officium fuerit introductum, sic facerent cum Dei adiutorio, isto merdoso officio desinente, quia papa et sui complices habent parvam aut nullam noticiam in istis articulis iudicandis.

Unde quidam probabiliter asserunt, quod ambo pape et omnes cardinales sui nesciunt istum articulum fidei ecclesiam sanctam catholicam, cum isti maniaci sint adeo

5. E in marg.: *Potestas secularis quare.* 6. A: *quod coactive.* 8. AE: *observandam.* 9. B in marg.: *Argumentum pro papa.* 13. A: *dessentiret.* C: *dissentirent;* ib. A: *dicetur.* G: *dicet.* 14. A: *si non.* B: *sic non esset.* 22. A: *nobilibus.* 23. E: *dissenciones.* 26. A: *strenue* deest. 27. A: *fuerit* deest. 28. A: *merdoso;* ib. B: *deficiente.* 32. B: *omnes* deest; ib. D: *nesciunt* twice. 33. A: *isti nominati;* ib. B: *sunt.*

31. Quidam, i. e. Wyclif.

The pope and cardinals are not qualified to decide articles of faith.

philocapti, quod credunt se esse capita sancte matris ecclesie, vel aliter ipsius ecclesie principales; et tamen constat ex fide quod nisi sequantur Christum in humilitate, pauperie et racionabili paciencia, non sunt nisi abiecti in sancta matre ecclesia, sed ministri principales dyaboli titulum ad tartarum quasi hereditarie possidentes. Illi igitur qui sic ignorant articulos fidei, dum cogitacio eorum occupata fuerit circa mundum, forent nimis indispositi ad articulos fidei vel causam aliquam concernentem veram concordiam decidendum, specialiter cum nescit fundare legem propriam sive statum. Ille igitur qui nescit quiditatem sacramenti concordie sed multis annis in scriptis epistolarum suarum ut hereticus laboravit, est nimis indispositus ad veram concordiam in ecclesia faciendum, quia aliter unus papa cum suo adversario concordaret; quod faciliter posset contingere si uterque eorum veram humilitatem aut aliam virtutem indueret; sed cum uterque tantum sit acaris, plus amans pompam seculi et mundanam extollenciam quam caritatem que Deus est, non mirum est quod non concordant fideles, cum sepe concordare nesciunt cum se ipsis. Fidelis autem sacerdos scit prudenter proposito articulo cogitare que pars sonat in caritatem aut concordiam et ad partem illam consulere. Sed pape satrape et mundani iudices considerant principaliter que pars sapiat eis lucrum et pro illa diffiniunt, licet fuerit contra Deum. Sacerdotes autem fideles, habentes partes tante contrarias quod nolunt secundum legem Christi esse consentanee racioni, orant pro ipsis et hortantur communiter et incessanter, narrando pericula et commoda que ex discordia et concordia sequerentur, et non procedunt ad excommunicacionem vel censuras alias, sicut nec Christus nec sic apostoli docuerunt, et ita nolentibus partibus finaliter consentire, faciendo plene quod eis attinet, comittunt causam in manus summi iudicis. Nec dubium quin istud foret medium efficacius ad faciendum concordiam quam censure pompatice, quas hodie seminat Antichristus. In cuius rei confirmacionem,

If they were they would have put an end to the schism.

Their judgements are corrupt; given for gain.

4. AE: *vel abiecti;* E correxit: *nisi.* 4—5. B: *non — principales* deest. 6. B: *tartarum sunt;* ib. B: *ergo.* 7. A: *fidei* deest. 11. B: *ergo.* 15. F: *concordiam.* 18. B: *tantum* deest; ib. B in marg.: *acaris i. e. sine caritate.* 19. A: *excellenciam.* 20. BCDE: *est* deest; ib. A: *non* deest; ib. ABCE: *sese.* 23. D: *concordanciam.* 24. D: *iudices* deest. 25. A: *sapit.* 26. E in marg.: *Sacerdotes pauperes melius iudicant de concordia quam pape et cardinales;* ib. A: *partes* deest. 36. E: *censuere.*

plures hereses et scismata creverunt in militante ecclesia a tempore quo sic floruit talis papa quam ab origine mundi florebat potestate dyaboli non inventa, et nomen christianismi probabiliter decrescet in processu temporis ad non quantum, cum non solum Saraceni, Greci et Judei a legibus Antichristi recesserant, sed facta divisione inter papas vix duos invenies cum altero eorum fideliter concordantes; cum igitur oportet Christum finaliter facere veram concordiam, patet quod instructo populo generaliter ad observandum legem suam, ipse Christus supernaturaliter concordaret.

Till the quarrel between the popes is settled there will be no peace.

Unde prenosticat quidam sciolus quod nunquam habundabit concordia in contrata nostra occidua, antequam discordia inter papas reducto populo ad legem Domini funditus sit destructa; et sic foret unio tam inter clericos, quam inter laycos, et altrinsecus in se ipsos, quia clerici sequentes unanimiter Christum in humilitate, et pauperie non spoliarent laycos sicut modo, sed darent sollicitudinem ad humiliter predicandum legem Domini in pace atque concordia, gloriam vel lucrum proprium non querentes; et cum bona temporalia sint quasi os militantibus tamquam canibus proiectum, non mirum si ista incitante superbia causant dissensionem, dum fuerint tam inequaliter et legi Dei discorditer distribute. Ideo ut predictus sciolus audacter prenosticat, numquam redibit pax atque concordia in patrias, antequam legis Christi observancia redierit sicut olim. Uno enim contendente cum alio et contradicente per excitacionem regis superbie, lex Christi, sua gracia et eius fidelis populus compelleret partes ad invicem concordare. Et patet in parte solucio ad argumenta socii, que videtur facere propter stabiliendam tamquam catholicam partem pape.

Capitulum undecimum.

Secundo principaliter arguit socius contra veritatem quam concipit me dixisse, scilicet quod clerus Christi non debet civiliter dominari: *Licet*, inquit, *clericis habere*

1. A: *scismate.* 2. E in marg.: *Papa admisso multa mala fiunt.* 6. B: *Antichristi* deest; rasura in cod. 12. C in marg.: *Prophetacio, prophecia.* 14. E in marg.: *Papatu destructo concordia cicius esset in populo.* 16. AE: *quam laicos.* 21. E in marg.: *Quid causat dissensionem in christianitate.* 24. A: *fuerit.* 26. *patrias.* A: *pueros.* 34. B: *Argumenta pro dominari.* 35. E: *Ulterius arguit socius.* 36. E: *concepit.*

deambulatoria et ortos pro caulibus sicut licuit heremitis, contrarium enim huius nullus pius diceret; sic igitur licet tantum habere, scilicet terram que deserviat eis pro magis necessareis ut puta pro pane et potu aliisque necessariis. Hic dictum est cum declaracione quod nulli de clero Christi debent civiliter dominari; et quia hoc adverbium *civiliter*, licet fuerit famosum apud Aristotelem et apud Ardmacanum, quia tamen videtur extraneum a scriptura, et hoc adverbium *seculariter* plus propinquum: ideo modo dicunt catholici quod nullus clericus debet seculariter dominari. Et in eius confirmacionem dicit Apostolus II. Thi. II, 4: *Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus.* Vocantur autem negocia secularia negocia que ad finem status huius seculi primo et principaliter sunt intenta. Sicut negociatores mundani laborant solicite pro bonis temporalibus acquirendis, et quia activam vitam viventes possunt directo fine ad beatitudinem circa secularia laborare, ideo addit Apostolus prudenter hoc verbum, quod *nemo militans Deo implicat se negociis secularibus*, ac si intenderet illum hominem se negociis secularibus implicare, qui propter negocia secularia, circa que est sollicitus, postponit intencionem vel sollicitudinem Dei atque celestium, quod est omnino illicitum cuilibet statui viatoris, cum Petrus precipit I. Petri V, 7: *Omnem sollicitudinem vestram in ipsum proicientes.* Unde quantumcunque seculariter activi vivant, debent sic vivere gracia honoris Dei et sue beatitudinis acquirende, et tunc patet proposicio Apostoli ex fide. Unde quia clerici debent esse in vita a laicis separati, ideo propter periculum non debent seculariter dominari, quia vix aut numquam quis dominatur seculariter, nisi fuerit negociis secularibus implicatus. Sicut igitur Christus et apostoli vixerunt parce de elemosinis, quas seculares eis pro suo ministerio tribuebant, sic vixerunt clerici in ecclesia primitiva, et post propter certitudinem habendam (non dico sine peccato) fuerunt oblaciones et decime clericis limitate. Sed in tercio signo, in quo magi defecerant, dotata fuit ecclesia, ac si contra ordinacionem Dei

No priest should exercise worldly rule,

which will entangle him in the affairs of this life.

Example of the primitive church.

1. F: *ortos pro civilibus.* 2. Codd.: *si igitur.* 5. E in marg.: *Civiliter dominari.* 8. A: *Ardmacanam.* 9. E in marg.: *Negocia secularia.* 11. C in marg.: *Nota.* 13. C in marg.: *Negocia secularia.* B in marg.: *Negocia secularia quid sunt.* 14. A: *sunt* deest. 19. A: *adverbium.* 28. E in marg.: *Quare non est clericis seculariter dominandum.* 34. A: *sicut vixerunt.* E in marg.: *Christus de elemosinis vixit.* F in marg.: *Clerici non debent seculariter dominari.* 37. *magi.* See pag. 293, line 9. De Civili Dominio III, 208, 217.

clerici sui debeant summe seculariter dominari; et super isto peccato non quiescit Deus, antequam fuerit vindicicatus. Primum igitur argumentum socii stat in isto, quod licet clericis aliquantum habere de temporalibus, ut patuit de heremitis et monachis et patet de fratribus isto die, et non est racio diversitatis signanda in sibi necessariis, igitur possunt plene quantum ad victum et tegumentum suum pertinet dominari, et cum possunt in numero et domibus quantumlibet augmentari, videtur quod possunt super totum seculum dominari.

Opponent argues that priests may possess what is needful and we cannot draw any line of necessity.

Hic dictum est quod lex Christi debet in sua forma et substancia observari, quia aliter clerici possent a manibus secularium totum mundum conquirere. Ideo quoad substanciam possessionis temporalium debuit notare regulam Apostoli I. Thi. VI, 7—10: *Radix omnium malorum cupiditas. Nichil intulimus in hunc mundum, haud dubium nec aliquid inde auferre possumus. Habentes igitur alimenta et quibus tegamur hiis contenti simus.* Et sic generaliter ex lege Dei observari debet honesta pauperies clericorum.

We answer that the law of Christ enjoins poverty.

Sed quoad formam observacionis huius paupertatis evangelice patet quod fuit in processu temporis bipartita. Primo enim veri apostolici fuerunt ex doctrina domini nec circa alimentum nec tegumentum solliciti, iuxta illud Luc. IX, 4: *In quamcunque domum intraveritis ibi manete et inde non exeatis.* Et sequitur capitulo X, 5, 7: *In eadem autem domo manete, edentes et bibentes que aput illos sunt, dignus est enim operarius mercede sua.* Ista autem regula evangelica a clericis et fratribus est perversa, cum habent domos proprias, numerum et temporalia sumptuosa; nec circueuntes per patrias manent in una domo post predicacionem, sed aptando sermones suos ad istud domos circueunt mendicando a quantumcunque pauperibus hostiatim. Et certum est quod omnia ista repugnant doctrine evangelice et regule Jesu Christi.

How priests and friars have fallen away.

3. A: *ergo.* B in marg.: 1a *argumentum.* E in marg.: *Primum respondetur.* 4. E: *aliquantulum.* 7. B: *ergo.* 9. B: *in innumero.* 12. D: *substancia Domini;* ib. DF: *clerici* deest; ib. A: *possunt.* E in marg.: *Elemosine clericis non sine peccato limitantur.* 15. E in marg.: *Forma evangelice paupertatis tripartita.* 19. E: *debet* twice; ib. E: *honeste observari;* ib. A: *paupertas.* 20. B in marg.: *Paupertatis evangelice observacio duplex.* 23. B: *enim sunt veri apostolici;* ib. A: *viri;* ib. E: *Apostoli.* 24. DF: *circa tegumentum.* 28. E: *mercenarius.* 29. B: *in clericis.* 31. A: *nec* deest; ib. B: *circumeuntes.* 33. B: *circumeunt.* 34. *hostiatim.* Cf. Pol. Works p. 188.

Secunda autem forma observandi paupertatem evangelicam licet imperfeccione stat in isto, quod sacerdotes habeant alimenta et tegumenta de populo cui ministrant, regula apostoli observata; et istius sunt plures sophisticaciones per diabolum introducte, ut unus rector habet copiam decimarum et oblacionum, in quibus nimis seculariter dominetur, eciam licet non resideat ministrans populo quem sic spoliat.

The minister may be maintained by his flock, but this is apt to cause abuses.

De tercio autem gradu in quo magi Pharaonis defecerant recipiendo secularia dominia atque dotaciones, omnes secte cleri quatuor sunt elapse, ut papa, cardinales, episcopi, prebendarii, rectores et alii clerici seculariter dominantur, et dimisso cleri officio circa mundum sunt solliciti; et hoc est quod concipio Christum clericis prohibere. Et patet in parte lapsus cleri propter cupidinem quomodo parva declinacio a lege Domini potest ipsum ducere in maiorem. Nec est intencionis mee excusare fratres, canonicos, monachos, clerum cesareum a lapsu ab hac evangelica paupertate, sed omnes secundum plus vel minus a regula apostolica sunt hic lapsi. Fratres enim habent quidam dominia domuum, et quidam abusum in preciosis domibus in quibus sophisticant papam in solum et solidum dominari. Et sic per tales sophisticaciones dyaboli inproporcionabilis numerus cleri crevit quia sicut aliqui fabulantur est de clero quoad istud seculare dominium, sicut fuit de vulpe que in aura frigida voluit hospitari; que primo ex auce licencia pedem unum imposuit et post secundum totum corpus in processu temporis introivit et sic aucam callide suffocavit. Sic, inquiunt, est de cleri dominio quoad brachium seculare. Et totum hoc figuratum est Matth. IV in persona dyaboli promittentis Christo omnia regna dominii, si cadens ipsum adoraverit. Et ita non video quin heremite, anachorite et alii inclusi habentes eciam domicilia propria secundum aliquid peccaverunt, et illi qui plus crescunt in dominio magis peccant, ut patet de fratribus habentibus domos reddituum sibi annexas, de canonicis, monachis et clericis secularibus, qui largis prediis sunt dotati; ipsi enim manifeste impugnant conversacionem

Still worse is the system of lordships and endowments.

Prevalent abuses.

Excessive number of clergy. (Fable of fox and goose.)

All classes of the clergy are tainted and the highest worst.

3. E: *et tegumenta* deest. 7. B: *ministrando.* 13. B: *dominentur.* 17. A: *me.* 19. E: *regula paupertate.* 20. B: *delapsu* (sic). F: *elapsu.* 21. A: *dominia dominium.* 24. A: *inproporcionalis.* 25. E in marg.: *Clericus ditandus vulpi comparatur.* 26. ACDE: *qui.* 27. ACDE: *qui.* 32. D: *promittens;* ib. BCD: *domini.* 33. B in marg.: *Nota.* 38. AEG: *pretendis.*

et regulam Jesu Christi. Et patet quoad formam argumenti quod idem est ac si Antichristus clero sic argueret, licet clericis minus peccare regulam Christi aliqualiter infringendo: igitur licet eis magis peccare lacius dominando. Clerici enim debent de parcis elemosinis subductis dominiis contentari. Et patet ex isto quod curati vel rectores non sunt omnino ab isto crimine alieni, nec impugno istam conclusionem, quod tunc omnes hee nove secte quatuor sepedicte deperirent, quia deficiente prima secta de clero cesareo que est basis aliis facile foret aliis deperire.

Capitulum duodecimum.

Opponent pleads the intention of the giver.

Secundo assumit socius, quod *de intencione dotancium clerum Christi est dare eis seculare dominium, quomodocunque ipsum poterunt possidere; cum igitur clerici poterunt possidere ipsum seculariter, videtur quod de intencione dotancium est quod clerici seculariter dominentur.*

No dealing with property is right unless sanctioned by the chief lord, God.

Hic dictum est diffuse alibi, quod oportet quemcunque dominum mundanum attendere quomodo Deus est dominus dominorum, et quitquid iste dominus capitalis non approbat nichil valet; ideo stultum videtur concipere quomodo stulti seculares domini aut qua intencione conferunt vocatas elemosinas, sed quomodo secundum Dei iusticiam debet esse; ideo nisi data fuerit licencia a capitali domino de ista dotacione ecclesie tam in materia quam in forma, certum est quod tota donacio sonat ad iniusticiam et peccatum.

Constat autem quod Christus suspendit sollicitudinem temporalium a clero suo. Et quantum ad substanciam voluit clerum suum de parcis elemosinis mundialium contentari; et ita seculare dominium includit possessionem secularem et implicat laborem vel sollicitudinem mundanam, que non debet clero competere, et clero stante in suis limitibus quoad temporalia tam in materia quam in forma, potest habere temporalia evangelice temperate. Summum autem gradum perfeccionis habicionis temporalium docuit Christus in sua conversacione, et post

1. A: *quod ad.* E: *hoc ad.* 2. E in marg.: *Argumentum Antichristi.* 5. A: *paucis.* 9. Codd.: *deperirent* deest; *solum* F addit supra lineam. 10. A: *papa secta.* 13. B in marg.: *Possessionis probacio.* 15. B: *ergo;* ib. A: *poterint.* E: *poterant.* 24. ABCEF: *docta.* 30. E: *mundanis.* 31. E in marg.: *Quid includit seculare dominium.* 36. E in marg.: *Habicio temporalium a Christo exemplata.* 37. F: *post* deest.

ipsum sui apostoli temporalia satis evangelice possiderunt. Ipsi autem post missionem Spiritus Sancti non habuerunt laborem aut occupacionem circa temporalia ut suppono; et ita licet parvipendatur ista materia, creditur tamen esse causa precipua tocius perturbacionis ecclesie militantis; ad quod valet consideracio quantum occupant de temporali dominio secte quatuor sepedicte. Secundo partito toto illo dominio inter prudentes seculares dominos qui sapienter defendunt et viriliter legem Christi et tercio notata tota ypocritica iniuria que fit occasione huius dotacionis dyabolice potest studiosus percipere quomodo ista dotacio est magna causa perturbacionis ecclesie; et hoc notat quidam postillans super evangelium Matth. XI, 6, quando Christus dicit duobus Johannis discipulis tamquam miraculum septimum et maximum, *beatus est*, inquit, *qui non fuerit scandalizatus in me*. Nam notata Christi pauperie quam efficaciter illam docuit primo in opere, secundo in sermone, et tercio in discipulorum imitacione, patet quod Christus voluit illam pauperiem a clero suo specialiter observari; et cum clerus ille tam expresse confundit Christi ordinanciam quoad istam pauperiem, patet quod de clero sunt pauci, qui non sunt scandalizati in domino Jesu Christo. Si vis igitur esse securus ab isto scandalo, vive vitam pauperem ad imitacionem Christi et suorum apostolorum; et ista pauperies sicut privaciones alie est faciliter cognoscenda; tota quidem difficultas consistit in declinacione voluntatis a secularibus desideriis. Et illa sunt que docet Apostolus in epist. ad Titum II, 12 christianos singulos abnegare hec striccius, cum debet esse exemplar aliis quomodo debeant conversari. Unde dicit quidam postillans satis fideliter, quod seculare dominium est dominium secundum quod activus dicitur seculariter dominari, et ipsum est medium inter secularem tyranidem et clericale dominium usurpatum, quia certum est, quod

Mischievous effect of endowment.

What secular dominion should be.

1. D: *ipsum sequentes.* 6. ACEF: *ad quos.* B in marg.: *Valet.* E in marg.: *Perturbacio ecclesie unde surgit.* 8. DF: *toto* deest. 11. A: *sit.* 14. E in marg.: *Pauperies Christi.* 21. D: *observare.* 22. E: *quoad Christi pauperiem.* 24. A: *ergo.* B: deest. E in marg.: *In Christo scandalisantur.* 25. A: *pauperiem.* 29. A: *in epistola* deest. 31. B in marg.: *Dominium duplex seculare et evangelicum.* C in marg.: *Seculare dominium.* D in marg.: *Dominium seculare quid sit.* 35. E: *quod* deest.

14. Cf. Serm. I, 48. 33. Cf. De Civili Dominio I, 126. Cf. Serm. I, 48.

utrumque istorum extremorum deficit a vero dominio seculari.

What evangelical dominion is.

Dominium autem evangelicum vocatur ab illo fideli dominium secundum quod contemplativus dicitur evangelice dominari; ille autem dicitur de parcis alimentis et tegumentis, subducto eorum labore et sollicitudine contentari. Et consistit istud dominium inter duo vicia condempnanda, unum est pretensum dominium ypocrite in secularibus habundantis, secundum est status ypocrite mendicantis sic Christi pauperiem simulantis; et sic hec quatuor vicia contraria duabus virtutibus que militantem ecclesiam regularent confundunt prosperitatem ecclesie, quia certum est quod militantes necessitantur hic ad bona fortune attendere; et cum contra ordinacionem Dei ad clerum cesareum rapiuntur, necesse est quod circa residuum temporalium contendatur.

Et eodem modo contingit sophisticacio in isto sophismate, quod licet clero habere seculare dominium materialiter et non formaliter; bonum quidem verbum est, et potest sane intelligi; potest tamen faciliter dare occasionem clero cesareo ad limites pauperiei Domini excedendum. Ideo ut numerus cleri sit proporcionatus brachio seculari, bonum est quod caveat a materiali dominio seculari, et recipiat titulo elemosine a seculari brachio quantum est necessarium pro suo officio; et sic tam in clericis quam laicis est forma habendi precipue attendenda; et sic domini seculares dotantes sicut et clerici abutentes ex participio eiusdem criminis sunt culpandi.

Opponent says this would make it wrong to provide for leprous or disabled priests.

Ulterius arguit socius, quod *non liceret congregacioni leprosorum, claudorum vel cecorum in suis extremis diebus habere huiusmodi dominia, ne mendicent, supposito quod supra hoc fuerint sacerdotes, quod non videtur misericordis asserere.*

It is not well, they should be crowded together, they should be helped by the community.

Hic dicitur quod in omnibus istis congregacionibus contingit peccare faciliter in radice, cum glomerando illas excessive contingit faciliter peccare, ut patet de materia putrida indebite congregata et omnino appro-

3. C in marg.: *Dominium evangelicum.* D in marg.: *Dominium Evangelicum.* E in marg.: *Dominium seculare quid, dominium evangelicum.* 5. BCD: *illa.* 12. B: *prosperitate.* B in marg.: *Habere dominium materialiter et formaliter.* 17. E in marg.: *Dominium materialiter et formaliter.* 21, 22. E: *concedendum.* 30. E in marg.: *Nota.* 32. E in marg.: *Hospitalienses non ditentur perpetuo.* 36. CD: *glomorando.* 37. B: *excessive* deest.

priando redditus domui tali perpetuate stulticia est in culpa, cum communitas relevare debet tales infirmos ex ordinacione Domini indigentes, et talis temporalis elemosina est fidei scripture consonancior quam perpetua, prenosticans quod Deus vult tales egenos esse perpetuo congregatos.

Capitulum decimum tercium.

Secundo principaliter arguit socius contra hoc quod universaliter clerici debent vivere de decimis et oblacionibus; nam contingit quod decime et oblaciones istius date patrie non sufficiunt sustentare sacerdotes illius tum propter multitudinem sacerdotum tum eciam propter vehementem penuriam laicorum.

Opponent says tithes and offerings would fall short.

Hic dictum est quod clerici non debent limitate vivere de decimis et oblacionibus, cum Christus summus clericus vixit de miraculosis elemosinis quas produxit. Paulus eciam vixit cum sociis suis ex opere manuali, et multi apostoli vixerunt de elemosinis ad partem decimam modicum attendentes.

Priests may have other sources of livelihood

Supposito igitur quod sic multitudo improporcionabilis sacerdotum vivant de operibus manuum sicut Paulus, et potest contingere quod peccatum multitudinis talium sacerdotum sit in causa penurie patriis ordinate, cum multi capiunt sacerdocium pocius propter ocium aut vitam voluptuosam quam propter devocionem ad ecclesiam instruendam ideo absit fidelem credere, quod sacerdotes possint arti manuali intendere sicut Paulus, vel in penam peccati prioris indisponi in corpore et meritorii indigere.

or there may be too many of them.

Ulterius arguit socius: *Non*, inquit, *videtur ex lege nova, ubi Christus vel eius apostoli precepit clericis vivere vel quod ipsimet vixerunt ex decimis et oblacionibus pocius quam ex dominiis seu possessionibus secularibus*

Opponent says Christ did not bid priests live on tithes and offerings.

Hic dictum est catholice citra fidem quod clerici possunt licite et racionabiliter vivere de decimis et obla-

To do so is good, but is not a matter of faith.

1. ABD: *perpetuitate.* 3. B: *talis fidelis.* 8. B in marg.: *Argumentum pro decimis clericorum si deficiunt quod debent possidere dominia.* 11. ACD: *illius quid.* E: *tum quod.* 12. E: *sacerdotum quid.* 16. B in marg.: *Sacerdotes de quo debent vivere.* 20. E: *ergo;* ib. E in marg.: *Multitudo sacerdotam laboret manibus propriis;* ib. A: *improporcionalis.* 21. D: *et Paulus.* 24. B: *pocius* deest. 25. AEF: *propter* deest. 26, 27. BCDE: *quin sacerdotes.* 27. D: *possent.* 30. C in marg.: *Argumentum.* 34–2. B: *Hic dictum — secularibus* deest. 35. A: *vivere* deest.

cionibus et pertinencius fidei scripture quam de dominiis secularibus, tum quia illa dominia sunt clero prohibita, tum eciam quia Deus vult mediam partem militantis ecclesie vivere de dominio seculari.

It is argued that the Pharisees hold possessions, since Christ bade them give alms.

Ulterius arguitur, quod Pharisei a probabili sunt dotati, et tamen Christus in hoc ipsos non reprobat, sed dixit date elemosinam ex hiis que super sunt et omnia munda erunt vobis.

Hic dictum est probabiliter ut assumitur quod Pharisei sunt dotati copiosius quam Saducei vel Essei, et propter inordinatum amorem ad temporalia cum summis sacerdotibus conspiraverunt contra Christum, quia timuerunt sibi de amissione suorum dominiorum et bonorum temporalium per Romanos; unde creditur quod Pharisei dotati sunt seorsum, sicut Hospitalarii sunt dotati; Christus autem sepe invehit contra eorum cupidinem ypocriticam, ut patet Matth. XXIII et sepe alibi; et ideo propter suam culpam ordinavit destruere istas sectas.

It could be well if friars and possessioners gave all their superfluity.

Concedo tamen quod Christus direxit Phariseis hoc mandatum et in persona eorum privatis religiosis, qui tempore legis gracie subintrarunt. Nec audeo negare quin Christus ad tantum gradum precepit illis dare elemosinas, ut essent pauperes evangelici, sicut erant sui apostoli, quia tamen hoc noluerant ex amore inordinato, quo fuerant cum temporalibus coniugati, ideo creditur quod non habuerant quidquam mundum. Et utinam nostri pharisei fructuose recolerent huius verbi, tunc enim fratres darent de suis temporalibus quod habent superfluum et possessionati de suis prediis, quousque necessitati fuerint redire mundi ad simplicem ordinem christianum. Modo autem isti ypocrite commendant elemosinas, ut copiosius eis dentur; et tamen nolunt in persona propria dare elemosinas, obliti quomodo Jesus cepit facere et docere.

Opponent argues that Christ had a purse and his disciples had much money.

Ulterius arguit socius quod dominus habebat loculos et possessiones pecuniarum, apostoli eciam cum fratribus suis habuerunt non modicam pecuniam, ut patet Act. IV; quare igitur, supposita stabilitate ecclesie, non possent

1. A: *pertinencius;* ib. A: *fidei cristiane quam.* 5. C in marg.: *Argumentum.* E in marg.: *Ultra.* 9. E in marg.: *Phariseorum dotacio.* F in marg.: *Dator elemosinarum.* 16. BCDE: *contra suam.* 17. F: *et* deest: ib. A: *eciam ideo.* 19. AB: *direxerit.* E: *detexit.* 26. E: *habuerunt.* 27. E: *nostri vel nostri.* 29. A: *possessionate.* 35. B in marg.: *Loculos Christus habuit.* C in marg.: *Argumentum.* E in marg.: *Ultra.* 38. AB: *ergo.*

clerici habere terras equivalenter sub forma consimili, cum minus distaret a statu innocencie habere terras, quam pecunias artificialiter excogitatas.

There is nothing wrong in having money in moderation; the fault is in greed.

Hic patet quod conclusio illata in principio est fideliter concedenda, cum non in licita impetracione pecunie, in eius moderata observacione nec in eius virtuosa ex pensione stat peccatum sed in amore illicito et contrariis horum trium. Et patet quod moderni ypocrite habentes unum latorem pecunie quem vocant Scarioth, quantumcunque peccent in hiis quatuor, ipsos decipiunt et condempnant. Quid rogo prodest non tangere monetam in qua consistit crux Domini et tamen ipsam monetam per media ypocritica rapere de egenis?

Ulterius arguit socius isto modo: Quid, inquit, obest evangelio, quin clerici possent habere possessiones temporales, si dicatur quod ista duo prohibent dominia clericorum, scilicet *vendite que possidetis*, et illud, *nisi quis renunciaverit*.

Quoad primum videndum est quibus Dominus dixit illud. Si clericis, patet quod illud non est verum quoad istam datam conclusionem ponentes; nam ista que Dominus precepit vendi vel habebat civiliter vel non. Si evangelice, patet divisio, cum nullus sit alius modus licitus habendi viatori nisi alter istorum. Non primo modo, cum hoc non sit licitum apud sic ponentes; nec est color in vendicione secundi modi habendi.

Hic dictum est tamquam probabile quod primum verbum Christus dixit suis apostolis; nec repugnat, quod qui faciant hoc vendicione seculari illorum que seculariter possidebant; et quia est dare vendicionem aliam spiritualem qua venduntur temporalia pro beatitudine consequenda, illam vendicionem principaliter intendebat, et ita modum possidendi evangelicum, qui est longe melior quam modus habendi secularis, Christus precipit sapienti consilio commutari; et isto modo licuit apostolis post primam vocacionem vendere sua temporalia eciam seculariter, cum non obligabantur ad ritus quos moderni religiosi observant sub pena apostasie, ut patet Luce V.

4. E in marg.: *Temporalia habendo licite non peccat.* 9. F: *solum latorem.* 11. D in marg.: *Nota.* 12. F: *consistat.* 14. C in marg.: *Argumentum.* E in marg.: *Ultra.* 19. A: *primam.* 21. A: *consequenciam.* 22. CDE: *habeant.* F: *habebant.* 22, 23. E: *Sed evangelice.* 27. B in marg.: *Vendere duplex temporale et spirituale.* E in marg.: *Vendicio duplex.* 28. D: *repugnat hoc.* 34. D: *modus habendi;* ib. E: *et sic precepit.* A: *precepit.* 35. F: *comicari.*

Quantum ad renunciacionem videtur, probabile quod Christus mandavit illam cuilibet christiano, cum quilibet christianus debet esse Christi discipulus, et sic quoad primum modum renunciacionis scilicet Christo postponere creaturas quaslibet in amore.

Opponent asks why may not a man lead a contemplative life on his possessions.

Item arguit socius isto modo: Plures sunt habiles ad contemplandum qui nec sunt dispositi ad corporaliter laborandum vel predicandum; quare igitur non licet talibus, ut sine sollicitudine sint, habere possessiones, eciam ipsis existentibus sacerdotibus, celebrantibus missas suas, cum Deus ordinaret tales de labore rudiorum sustentari?

He may; but I should advise him to live the life of poverty or he will be subject to much temptation.

Hic dicitur concedendo assumptum. Ideo consulerem istis dispositis dimissa mundana sollicitudine et labore vivere vitam pauperem, et modo quo vixissent in statu innocencie contemplari.

Sed hic dicitur quod tales contemplativi nolunt sic vivere, sed gaudere hereditate eis ex humanis legibus attinente, eciam ipsis existentibus sacerdotibus. Sed illis denunccio quod temptantur a mundo, carne vel dyabolo, et specialiter a dyabolo ad taliter appetendum, quia dominante in eis humilitate perfecte expellente superbiam, desererent secularem titulum ad mundi divicias instar Christi, quia habicio in talibus impediret contemplacionem et induceret sollicitudinem, et omnino extorqueret volitivam potenciam a perfecta sequela domini Jesu Christi; ideo tales volentes titulo hereditario vel alio gaudere prospere bonis mundi sunt hortandi, sicut Christus dixit adolescenti apparenter devoto, qui finxit se servare omnia mandata a sua iuventute. *Adhuc*, inquit Christus, *unum tibi deest: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia que habes et veni sequere me.* Et ita patet quod multi videntur contemplativi vitam viventes sacerdotalem, cum tamen voluntas eorum sit mundialibus alligata; ideo tales de sua spirituali excellencia communiter menciuntur. Et sicut quando contingit comitem nasci gibbosum, ineptum ad

1. E in marg.: *Ad secundum. Renunciacio secularium.* 2. ACEF: *illam civiliter.* 3. B in marg.: *Renunciare omnibus.* 6. E in marg.: *Ultra*; ib. E: *habiles, humiles.* 8. BD: *ergo.* 10—11. A: *eciam — Deus* deest. 10. E: *celebrandis.* 11. ABE: *tales* deest. 15. A: *pauperiem.* 17. E in marg.: *Item.* 19. D: *sacerdotibus* deest. 20. E in marg.: *Habicio temporalium distrahit habentem.* 25. B: *et non*; ib. A: *contorquerent.* 26. E: *loquela domini*; ib. A: *domini nostri.* 29. A: *apparenter devoto* deest. E in marg.: *Adolescens apparenter devotus*; ib. A: *quia finxit.* 33. D: *vitam* deest. 34. E: *illigata.* 35. D: *extollencia.* 36. E: *quandoque*; ib. B: *contigit.*

arma vel sobolem procreandam, qui est indispositus ad seculare dominium, sic contingit de fictis sacerdotibus; et istud creditur Dominum ordinasse, ut cognoscatur humanas leges non esse per se iustas sed quandoque contrarias legi Dei. Et sic qui voluerit propter amorem Christi deserere bona mundi, licet secundum leges humanas regnum occupare debuit vel ducatum, est indispositus accipere sacerdocium vel statum, cui voluntas sua et condiciones que attinent statui non poterunt concordare.

Capitulum decimum quartum.

Opponent says patronage lies best with the pope; it avoids sin in other patrons.

Adhuc replicat socius quod papis pertinet beneficia ecclesiastica ministrare. *Si*, inquit, *papa non haberet collacionem ecclesiarum, peius foret quam fit modo. Nam si collacio devolveretur ad dominos, evidens esset ipsos esse conformiter collaturos quemadmodum antea contulerunt. Si ad populum spectaret collacio, cum manifestum est omne simile diligere sibi simile, illi carnales homines, pocius eligerent unum lascivum, prodigum vel forsan propter metum filium magnatis alicuius, quam contemplativum vel sciolum verbi Dei.*

Charity does not bid a man sin for other people's benefit.

Hic videtur quod procurator pape sic arguendo patenter incidit in caribdim, quia intendit pro conclusione, quam tamen non probat, quod papa debet propter evitandum maius peccatum ditare homines in beneficiis ecclesiasticis, ne maius peccatum contingat ecclesie, ac si papa argueret quod peccare debet graviter, ne populus magis peccet. Sed ista caritas non docetur a Domino, cum nemo debet peccare vel leviter propter aliquod bonum mundi; ideo evidens est quod non caritas pape sed eius cupiditas movet eum ad sic conferendum beneficia ecclesiastica illi qui voluerit magis dare. Et in collacione papali sunt tres gradus collacionis nepharie condempnande: Primo quod sepe confert pingue beneficium exorciste, homicide vel valde inhabili, dum tamen

Prevalence of corruption.

The pope appoints unfit and criminous persons for bribes.

1. E: *ardua vel.* 3. B: *creditur* deest; ib. D: *cognoscant.* BCEF: *cognoscantur.* 4. D: *per se* deest. 5. AD: *voluerunt.* 5, 6. B: *amorem domini.* 8. A: *cum voluntas.* 12. B in marg.: *Argumentum pape de collacione beneficiorum;* ib. A: *triplicat.* 16. B: *esse* deest. 17. D: *ad papam.* 20. ADF: *motum.* 22. B in marg.: *Solucio.* 28. B: *peccaret.* 31. A: *sed magis.* 32. A: *voluerunt.* 33. A: *populi.* 34. B in marg.: *Primus: Papa tripliciter male confert beneficia.* 35. DE: *exortiste.*

ipse voluerit magis dare. Non est autem caritas facere sic unum dyabolum tanti populi curatorem.

He allows the appointment of foreigners, who do nothing for their cures.

Secundus gradus papalis nequicie stat in isto quod ipse sepe acceptat personas alienigenas inhabiles, ut ignaros iuvenes vel suos adversarios et dispensat cum eis quod congregent pecunias de datis beneficiis, non obstante quod populo quem regerent nichil prosint sed pluribus modis obsint; et revera iustificare hoc opus divinam potenciam non attingit, promoti autem per dominos sepe faciunt corporales elemosinas et expendunt communiter subducta cautela pape sua temporalia infra regnum.

The people are not instructed in the true faith.

Tercium malum comitans ista vocata beneficia ecclesiastica taliter distributum est, quod fidelis et necessaria instruccio populi est dimissa et infidelis ac heretica antichristive intoxicacio est inducta; ubi tamen notum est quod Christi vicarius faceret contrarium in utroque; fides quidem est quod nullam creaturam debet christianus sequi, apostolum vel papam, curatum papalem vel alium, nisi de quanto ipse secutus fuerit dominum Jesum Christum. Et ex isto fideli principio sequuntur multa notabilia laude digna, ut puta quod parochianus non debet curato quem papa preficit dare oblaciones, decimas vel alias elemosinas corporales, nisi habuerit experienciam de sua beneficencia e converso; nam omnia ista sunt specialiter bona Dei, et illa bona debet fidelis prudenter ad honorem Dei precipue imperteri; sed que prudencia foret ex nobis probabili nutrire unum dyabolum qui foret spiritualis toxica ad personam et magnam partem ecclesie in tartarum detrudendum, specialiter cum assit patens opportunitas, quibus et qualiter talis corporalis elemosina foret danda; et practizata constanter et prudenter ista sentencia periret maior pars collacionis talis beneficii ecclesiastici, quia lucrum quod principaliter queritur deperiret, et excommunicare fidelem vel quamcunque censuram aliam exercere in eum propter complecionem sentencie istius catholice foret idem sentencialiter ac si maniacus diceret: Ego dampnabo te, si dilexeris dominum Jesum Christum. Discat igitur catho-

Parishioners should not pay dues to a wicked priest.

3. B in marg.: *Secundus.* 6. A: *congreget.* 10. B: *expedunt.* 11. *pape.* A: *populo.* 14. Codd.: *distributa.* 15. *instruccio.* AB: *ministracio;* ib. B: *heretica* deest. 16. F: *antichristiane.* 21. B in marg.: *Decimarum iusta denegacio propter crimen.* 32. A: *elemosine;* ib. B: *consimiliter.* 36. A: *et cum.* 38. E: *dampno.*

licus quomodo benedicunt hostie consecrate et maledicunt suis emulis; et potest faciliter cognoscere virtutem in suis sermonibus publicatam.

Conceditur igitur quod papa, seculares domini et parochiani in ista collacione possunt peccare, sed papa precipue, cum status suus sit alcior ut pretendit, et ignorat populum et curatum cui istud beneficium elargitur; ideo cum non sit signum caritatis hominem dampnare se ipsum propter beneficenciam quam faciet alteri christiano, manifestum est quod non est caritas papam sic beneficia impertiri.

The pope is the worst offender among patrons.

Versato, inquit socius, *aliquo ambiguo de fide, quo diverterent homines? Numquid ad universitates? Securum videtur quod non, cum copiosior multitudo hereticorum nullibi ebullit.*

Opponent asks if doubtful questions are to be referred to the universities which are full of heresies.

Sed hic dicitur a quibusdam quod nidus hereticorum sicut heresiarcha est specialiter in papa et ut ipse simulat ubicunque ipse fuerit est universitas, sic trahit ipse universitatem hereticorum et ignoranciam legis Dei; excommunicacionem autem vel censuram aliam, potes ibi adiscere quomodo curatum catholicum et edificantem ecclesiam ad magnum dampnum ecclesie persequeris? Sed aliorum punctorum fidei ignoranciam potes faciliter impetrare.

Causa autem quare in universitatibus pullulant tot hereses stat in papa, quia ipse non docet fidem catholicam nec errorem eius evacuat, sed seminat decretales que impediunt legem Dei; cuius ocularis patencia potest capi: Mitte ad papam vel Romanam curiam quantumcunque sagaces nuncios ad querendum quid in natura sua sit hostia consecrata, et ignoranciam istius fidei vel aliud subterfugium dyabolicum potes faciliter impetrare; cuius evidencia capi potest ex recentibus scriptis pape; et sicut est de isto articulo fidei, sic est de aliis articulis senciendum.

That is the fault of the pope who is a nest of heresy.

Recurrendum igitur est ad fidem scripture per magis catholicos probabiliter intellectam, sed cum papa cum

Doubtful questions must be settled by Scripture.

2. A: *virtatem.* 4. B: *ergo.* E in marg.: *Conferens beneficium papa peccat et alii;* ib. B: *et* deest. 5. A: *collacio.* 8. E in marg.: *Signum caritatis ubi non est.* 9. A: *facit.* 12. ABD: *deside.* 13. E in marg.: *Si dubium inter fideles.* 16. B in marg.: *Iudex errorum quis debet esse.* 17. CF: *heresiarchia;* ib. E in marg.: *Papa quid dat.* 19. ABCE: *cum ipso.* 25. C in marg.: *Causa.* E in marg.: *In universitate hereses.* 33. E: *scripturis.* 35. E: *sciendum.*

cardinalibus vadit viam contrariam veritati, scilicet contrariam humilitati, paupertati et paciencie, videtur quod Christi sapiencia ab isto vicario elongatur.

Capitulum decimum quintum.

Opponent asks who is to extirpate error and ensure the ministration of the sacraments.

Ulterius arguit socius isto modo: *quis indifferencius alio apponeret curam ad extirpandum errores in ecclesia emergentes?*

Sed ad istam questionem respondetur faciliter quod ille fidelis qui habet a Domino carismata ampliora, ut multi seculares domini efficacius consolati sunt Flandriam quam papa fecit nuper per nunccios quos mittebat. Ideo si papa debet sic facere, et facit patenter contrarium, querens superbe subieccionem atque pecuniam, evidens videtur fidelibus quod in dyabolum sit perversus.

Ulterius querit socius, qui essent securi de sacramentorum collacione, de sua absolucione vel puerorum baptizacione et aliis innumeris.

Faith, hope and charity will provide for this.

Quantum ad istud dicitur quod fides, spes et caritas facerent viantes securos articulis istis et aliis quorum est securitas requisita. De papa autem cum nescimus sicut ipse nescit utrum sit dyabolus incarnatus, est modica securitas sive nulla; et ita cum Deus largitur hominibus potestatem, ut ei placuerit et sunt digni, non est de fide ecclesie nec de fide populi, quod habent potestatem aliquam supra alios sacerdotes, ymmo cum potestas potissima creature sit potestas quam Deus dedit hominibus *ipsos filios Dei fieri*, ut dicitur Joh. I, 12 non est evidens ex vita, operibus vel scriptura quod papa habet huiusmodi potestatem, sed est argumentum topicum ex fide scripture et conversacione papali, quod ipse sit precipuus vicarius Antichristi.

Ulterius assumit socius, quod sicut dominus in parte laicali voluit gradatim esse cesarem, reges, milites et publicanos et plebeos, ita voluit conformiter in parte clericali esse papam, ut puta Petrum cum suis succes-

3. E in marg.: *Virtutes sacerdotum a Christo exemplate.* 7. A: *vergentes.* 5. B in marg.: *Errores quis exstirparet sine papa.* 13. F: *superbie.* 15. 16. A: *de sanctorum.* E: *de sacrorum.* 17. ACE: *iniuriis.* 18. E: *et* deest. 19. A: *articulos.* 24. A: *est* deest; ib. ACE: *fide papali.* E in marg.: *Papa non habet potestatem supra aliquos sacerdotes.* 30. E in marg.: *Papa antichristi vicarius.* 32. *dominus.* B: *Deus.* 33. E in marg.: *Ultra.* 34. E in marg: *Papa a simili maior ceteris.*

soribus, episcopos, sicut successores aliorum apostolorum et sacerdotes, tamquam successores septuaginta duorum discipulorum, et sic procedendo eciam usque ad acolitos.

Opponent: God has ordained different ranks among the clergy as among the laity.

Hic dico quod nullus fidelis crederet huic evidencie per locum a simili, nisi in fide scripture, approbante Deo ipsum papam, repertum fuerit nomen pape, et usque illuc negare volo Petrum vel quemcunque apostolum esse papam. Concedo tamen quod apostoli fuerunt veri vicarii Jesu Christi, sed militarunt per viam aliam quam militat dictus papa. Et sic videtur probabile, quod episcopi cesarei iam regnantes non sunt successores apostolorum, nisi forte fuerint Scariothis; fideles autem presbiteros est magis evidens esse septuaginta duorum discipulorum legitimos successores; et concedat Deus ipsos facere in opere ut sint tales. De subdyaconis autem, acolitis aut exorcistis parum aut nichil lego in lege gracie.

Scripture gives no warrant for this.

Confirmat socius dictum suum per hoc medium: Si, inquit, sacerdotes consequentes essent eiusdem ordinis specialissimi cum apostolis, tunc haberemus nonnulla millia apostolorum, quod non deceret dicere.

Opponent: If all priests were of the order of the apostles there would be an undue number of apostles.

Hic dixerunt sophiste *quando fui iunior*, quod cum apostolus interpretatur *missus*, quicunque fideles sive clerici sive laici missi a Deo ad populum in nomine Domini exhortandum sunt Dei apostoli ad taliter predicandum, et sic non solum sunt duodecim apostoli sed quotquot fideles quos Christus moverit ad hoc opus. Duodecim tamen quos Christus in persona sua elegit ad ipsum in moribus imitandum vocati sunt autonomastice apostoli, licet Paulus, Barnabas et Mathias, Lucas et Marcus cum ceteris vere apostoli nominentur; et sic non repugnat Porphirio vel veritati logici quod illi quos Deus inspirat ad exequendum fideliter istud officium, sunt eiusdem speciei specialissime cum primis Christi apostolis, non solum in specie specialissima quoad naturam, sed in specie specialissima quoad officium christiani.

All whom God inspires to preach the truth are of the nature of apostles.

1. B: *episcoporum*. 2. A: *successores* deest. 5, 6. ABDF: *Deo papam*. 8. E: *concedendo*. 11. E: *repugnantes*. E in marg.: *Sacerdotes successores quorum?* 18. E in marg.: *Ultra*. 21. A: *sacerdotum*. E in marg.: *Infiniti apostoli*. 22. E: *quod quando*. E in marg.: *Apostolus quilibet fidelis exhortans*. 25. B in marg.: *Apostoli multi i. e. missi a Deo ad predicandum*. E in marg.: *Subdiaconi et acoliti non in lege*. 31. B in marg.: *Speciei specialissime sunt apostoli*. E in marg.: *Apostoli eiusdem speciei specialissime quotquot fuerint*. 33. A: *istud* twice.

The 72 were probably deacons.

Quantum ad questionem quesitam de septuaginta duobus discipulis utrum erant sacerdotes vel dyaconi est michi probabile quod erant dyaconi, cum evangelium Luce X notat quod gauderent de hoc, quod eorum nomina scripta sunt in celo. Nec video quod repugnat evangelio quod cum hoc fuerant sacerdotes, sed cum erant inferiores quodammodo quam illi duodecim quos Christus prius elegerat, videtur quod non repugnat evangelio quod fuerunt dyaconi.

Ulterius quantum ad illud quod dicitur quod suspecta videtur ista sentencia contra papam, cum sancti priores et scioli istud negocium non temptabant: hic dictum est superius quod multi sancti ut Lincolniensis et ceteri crimen pape acucius arguebant. Nec repugnat permissioni divine quod multi sancti multa reprobabilia omiserunt. Credimus autem evangelio Jesu Christi Joh. XVI, quando dicit: *Expedit vobis ut ego vadam, si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* Et ita unus sine vocacione vel licencia Jesu Christi tantum supra apostolos usurpans illud officium est probabiliter ex evangelio *fur et latro.*

Even a saint like Gregory would serve the Church better without being pope.

Et sicut non est fundabile quod Petrus, Clemens vel sanctus aliquis erat papa, sic non est fundabile, quod Gregorius vel aliquis alius debeat esse papa, sed proficiant viatores ecclesie secundum gradum gracie eis datum, et quanto humilius vel sine sua extollencia absconsius illud faciunt, tanto magis apostolice ad profectum ecclesie Dominum imitantur. Ideo si non esset alia suspicio fidelium contra papam nisi quod extollenter vivit querens gloriam propriam, foret medium sufficiens quod non est Christi discipulus sed vicarius Antichristi. Scimus tamen quod multum prodest ecclesie, cum *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, non tamen indirecte tantum prodest ecclesie quantum dyabolus capitalis. Unum autem scimus ex fide evangelii quod nisi fuerit humilior non est maior, ideo procurator suus argueret ex evangelio et modo vivendo papali, quod est humillimus

1. B in marg.: *Apostoli LXXII si fuerunt sacerdotes.* E in marg.: *LXXII an fuerint diaconi apostoli vel sacerdotes.* 5. E: *repugnaret.* 10. F: *istud.* 10, 11. A: *scripta videtur.* 15. A: *sancti et.* 18. B in marg.: *Papam esse non est in scriptura.* 21. A: *Et sic.* 23, 24. B: *proficiat.* 24. A: *viatores* deest. 25. B: *quantum.* 27. *dominum;* ita cod. 30. E in marg.: *Papa cum sua pia prodest ecclesie.* 31. A: *prodest* deest. 32. A: *Deum — bonum* deest. 34. B in marg.: *Quis maior inter fideles.* 36. A: *humilius.*

inter singulos viatores, et tunc ex diffinicione Domini sequitur quod sit maior; sed procurator deficeret in materia vel in forma.

Capitulum decimum sextum.

Tercio principaliter arguit socius contra sentenciam de hostia consecrata quam concipit me dixisse. Ponunt, inquit, isti quod hostia consecrata non est ydemptice corpus Christi sed post consecracionem panis remanet.

Hic sepe dictum est in multis tractatibus istius materie quod fidei scripture, cum raciones humane hic deficiunt, est specialiter attendendum; et cum Christus tam expresse dixit in multis evangeliis de pane et vino quod hoc est corpus suum et hic calix sanguis suus, dixi sepius tam in lingua latina quam in vulgari quod hoc sacramentum venerabile est corpus Christi in forma panis et sanguis in forma vini. Confiteor tamen quod in heresi de accidente sine subiecto per tempus notabile sum seductus. Et primo in isto tractatu ultimo de ipsa venerabili hostia est notandum quod latencia equivocacionis facit in ista materia plurimos discordare, ymo aliquos apparere contrarios sibi ipsis, ut sepe dictum est quod ipsa hostia consecrata non est naturaliter corpus Christi sed essencialiter verus panis; et attendendo ad predicacionem secundum habitudinem predicati summe convenientis dictum est quod ipsa hostia non est panis sed veraciter corpus Christi, ut Baptista equivocando negavit ipsum esse Heliam, intelligendo ydemptice et personaliter. Et Christus de ipso dixit: Si vultis scire: ipse est Helias intelligendo figurative et habitudinaliter. Ideo attendendum est ad sensum si sit catholicus vel hereticus, et quomodo verba consonant cum scriptura, et eodem modo dictum est in fine tractatus de Antichristo, quod ipsa hostia consecrata est in situ quo extenditur verus panis, et non est ibi corpus Christi, licet sit figuraliter vel sacramentaliter corpus Christi quod est

Wyclif's doctrine of the Eucharist.

His former errors.

The bread is Christ's body figuratively or sacramentally.

3. B: *vel forma.* 5. B in marg.: *Argumentum de sacramento altaris.* 13. B: *hoc* deest. 15. E in marg: *Hostia consecrata nota multa.* 20. E in marg.: *Accidens in sacramento altaris sine subiecto.* 23. E: *attendo.* 24, 25. B: *sive in convenienti.* 28. E in marg.: *Johannes an Elias et quomodo.* 34. BCDEF: *non est ubi.*

32. De Antichristo = Op. Ev. III, pag. 165 et seqq.

in celo; et equivocando in sensibus potest istud catholice bene dici, quod illa hostia non est in situ quo extenditur ydemptice vel suppositaliter corpus Christi, sed corpus Christi sic solummodo est in celo. Alii autem sine repugnancia sensum concedunt quod ipsa consecrata hostia sit corpus Christi in situ illius hostie consecrate, quia figuraliter vel sacramentaliter, non ydemptice vel suppositaliter; nec est inconveniens duo corpora non communicancia sic equivoce esse simul, et sensus isti in sentencia non contradicunt; et sic forte intelligunt illi qui dicunt quod corpus Christi est septipedale et glorificatum dotibus corporis sub quantitate quantumcunque modica hostie consecrate.

Different views as to the host.

Different ways in which the Body may be present.

Et sic dicunt quidam probabiliter quod dupliciter potest corpus Christi esse alicubi, vel concomitanter vel quantum ad virtutem verborum Christi attinet principaliter, licet pure virtualiter. Et isto primo modo conceditur tam corpus Christi quam eius sanguinem esse ad quemlibet punctum alterius sacrificii consecrati, et sic fideles adorant in utraque illarum naturarum integrum corpus Christi. In sacramento vero sanguis est concomitanter quelibet pars nature corporee Jesu Christi, ideo oportet detegere equivocaciones et sensus latentes in ista materia cum oportet, et limitandi sunt termini fidei scripture consoni, ut sensus sint clarius intellecti.

We may refuse to answer a questioner till he has stated clearly his own position.

Unde novi quendam in terminis scripture catholice quiescentem et nolentem respondere ad proposiciones vel argucias alias in ista materia, nisi fides arguentis sua noticia de supposicione triplici sit ante ea declarata, quia aliter sunt arguentes indispositi ut concipiant materiam circa quam arguerent. Ideo modo responsionis domini proponenda est questio una pro alia. Nota tamen quod fideles in ista materia non incidant in inconveniens vel eternam ignoranciam, ut heretici ponentes hoc sacramentum esse essencialiter accidens sine subiecto, quia ipsi scire non poterunt quid sit illud nec fundare suam sentenciam quam loquuntur. Nos autem in

2. ACE: *est* deest. 3. A: *vel* deest. 3, 4. E: *sed corpus Christi* deest. 14. A in marg.: *Esse duplex corpus Christi.* D in marg.: *Dupliciter corpus Christi consideratur in hostia.* 17. C in marg.: *Adoracio.* D in marg.: *Adoracio corporis Christi.* 18. D: *sanguinis.* 22. A: *Christi domini nostri.* 25. E: *fidei* twice; ib. A: *scripture fidei;* ib. F: *nec sensus.* 27. E: *et* deest. 28. AB: *alias* deest. 29. CF: *antea.* 30. Codd.: *sint;* ib. A: *conciperent.* 32. A: *Non tamen.* 33. BCDE: *incidunt;* ib. D: *in* deest. 36. AEF: *voluerunt;* ib. C: *quod.* 37. E: *loquentur.*

utroque horum gradimur sicco pede. Et patet responsio ad argucias socii replicatas. Ex scriptura, inquit, habemus quod hoc sacramentum est corpus Christi, sed nullibi in scriptura invenimus quod non est ydemptice corpus Christi, igitur posicio insufficiens; patet quod ista deduccio deficit in materia vel in forma. In materia quidem, supposito quod extendamus invencionem implicitam quia tunc notum est catholicos invenisse quod hoc sacramentum non sit ydemptice corpus Christi, quia aliter non salvaretur scriptura dicens quod est panis et quod ipsum frangimus. Nos igitur concedimus scripturam ad sensum catholicum et quod est corpus Christi et secundum predicacionem equivocam quod est panis; pars autem heretica nobis contraria asserens quod est accidens sine subiecto et sopitur in ignorancia nec habet pro sua sentencia experienciam, evidenciam vel scripturam; et non dubium non potest intelligere quod balbutit sed sicut dyabolus non potest fundare nisi per mendacium quiditatem sue heresis papale officium vel eciam eius nomen, sic non potest fundare nisi per mendacium quiditatem sue heresis consequentis.

Scriptural evidence that the host is both bread and Christ's body.

Capitulum decimum septimum.

Ulterius arguit socius contra sentenciam predictam de eucaristia. Verbum, inquit, Dei est ydemptice et personaliter caro factum, quare igitur non est taliter panis ille.

Argument from 'the word was made flesh' is of no weight.

Hic dicunt fideles communiter quod verbum non potuit sumere ypostatice naturam irracionalem; multo magis non naturam nullatenus cognitivam, quod contingeret si panis ille foret personaliter verbum Dei et post ascensionem verbum Dei moveretur incongrue ut hic panis. Ulterius arguit socius, maius esse mirabile et plus inde coleretur sacramentum et magis firmaretur fides laycorum qui fere omnes credunt quod est ydemptice Deus suus. Supposito quod sacramentum istud esset ydemptice Deus ipse, sed cum Deus semper quod melius erat egit, quare igitur non est ydemptice corpus suum? Et confirmat

1. A: *istorum.* 5. B: *ergo.* 6. A: *quidem* deest. 7. B: *implicatam.* 11. B: *ergo.* 12. BD: *quid;* corr.: *quod.* ACE: *quid.* 15. B: *ut habet.* 17. DF: *quod non* after *dubium.* 21. B: *consequentis* deest. 22. B in marg.: *Argumentum de hostia.* 25. B: *ergo.* 29. F: *ut post.* 31. A in marg.: *Contra culturam Christi in sacramento.* 33. A: *qui sunt.* 35. *Deus.* BCDEF: *dominus.*

socius per dictum Ambrosii, sicut dicitur in decretis quod nulla substancia est ibi, nisi illa caro que crucifixa est, patet fidelibus quod non est color in ista argucia, cum fides scripture non sonat quod panis personaliter sit assumptus, sicut sonat quod natura humana est assumpta, que fuerat redimenda, que igitur necessitas sive prudencia vel evidencia ex racione vel scriptura quod verbum Dei ydemptice fiat panis.

Conceditur igitur, cum hoc sit impossibile, sicut dicunt logici, quod utraque pars repugnancie sequeretur, et ita propter desidiam sacerdotum est duplex heresis in hac parte. Quidam autem priores heretici sed laici concipiunt superficialiter quod iste panis ydemptice est Jesus noster, alii autem recenciores heretici ponunt quod nec sit substancia panis vel rei alterius in natura nec sacramentaliter corpus Christi, sed summum sensibile quod ignorant. Et isti sunt stolidiores heretici ex scriptura et racione profundius indurati. Nos autem per viam mediam catholice ambulamus, et patet quod hoc non est melius, cum hoc foret superfluum et stultum, sine exigencia racionis.

Quantum ad Ambrosium patet supposito quod hoc dixerit, quod requirit pium interpretem, cum substancia divina Spiritus Sancti et multe partes corporis sui sunt ibi, que non fuerant crucifixe, ideo creditur quod Ambrosius sic intelligit quod illa hostia non est principaliter caro alia quam caro domini crucifixi.

Opponent objects that we make Christ's body a thing of the lowest kind.

Ulterius replicat socius, quod corpus Christi esset deterius in natura quam bufo, pulex vel rato; ymo iuxta istam viam adoraremus rem sensibilem mortuam sicut truncus. Hic dicitur quod ista argucia si moveret, moveret evidencius contra adoracionem crucis et adoracionem hereticorum, qui adorant (ut inquiunt) accidens sine subiecto, quod foret deterius quam aliqua res quam fideles intelligunt. Conceditur igitur quod consonat fidelibus adorare vicarie istam hostiam, non ut est panis vel quidquam naturaliter sed ut est figuraliter corpus Christi,

1. A in marg.: *Ambrosius.* 1, 2. ACDEF: *sicut dicit dicentis quod.* 2. AE: *caro* deest. 6. B: *ergo.* 9. B: *ergo.* 13. D: *panis sit;* ib. A: *Jesus Christus.* 21. B in marg.: *Ad Ambrosium dictum.* 22. D in marg.: *Nota substancia Spiritus Sancti est ibi.* 23. A: *spiritus Christi.* 26. DE: *crucifixa.* 28. *pullex.* A: *pula;* ib. AB: *rato* (sic); CE: *raco.* E: *draco.* 29. A in marg.: *De adoracione.* B in marg.: *Adoracio hostie vicaria.* 34. A in marg.: *Adoracio hostie.* C in marg.: *Adoracio;* ib. B: *ergo.*

1. Decret. Tertia Pars, De Consecr. dist. II, cap. LXXIV.

ut declarat Augustinus racione multiplici; hoc consonat caritati, primo quia tam panis quam vinum ad unum aliquid rediguntur, secundo quia farina frumenti per aquam et ignem convertitur in hunc panem, sicut multe persone hominum ad unam caritatem et graciam Domini reducuntur. Unde posito quod sint mille hostie, omnes ille sunt unum corpus Domini, in quo caritas ecclesie est connexa. Nec sequitur aliquid absurdum sed graciosum quoad illud, quod est sacramentaliter ille panis. Nos autem adoramus quod scimus quia Christum secundum corpus quod est sacramentaliter ille panis; et sic promendo veritatem in ista materia, debet catholicus esse in evangelica prudencia circumspectus, quia satis est quod dicat veritatem evangelicam, quod hoc sacramentum sit modo quem Deus approbat corpus Christi et ipsum sit hic aliqualiter memoriter adorandum, sed in celo modo alio, quando corpus Christi glorificatum a beatis erit intuitum.

It is enough to use the words of Gospel.

Et quantum ad replicacionem de absurditate materie eucaristie recoleret fidelis quid sit figurative secundum excellenciam adoracionis illa eucaristia, et est fideli in illa excellencia quiescendum, ut cogitando de Christo, non debemus quiescere in racione materie prime sui corporis, nec in racione vite embrionis, quando Christus est vermis et non homo, nec in racione exprobrose vite, qua a Judeis infidelibus est consputus, sed in glorificacione sui corporis, cum transfiguratus fuit coram discipulis suis, et abhinc ad divinitatem Domini ascendendo.

What we worship is Christ's glorified body.

Consonat autem fidei, Sarraceni si velint ad fidem nostram converti, quod Deus noster sit frater noster, natura satis humilis in statu sue miserie et cum natura glorificata tam in corpore quam anima, quam eciam eternaliter nature divina summe beata. Et secundum hos gradus per graciam Jesu Christi contingit humiles per scalam beatitudinis beatifice exaltari; et sic homo spiritualiter et non morsellariter acquireret sibi Deum, et sic ille morsellus qui fuit hodie panis pistus est habitudinaliter et non ydemptice Deus noster, et sic iste panis non est cunctis pure creaturis prestancior, sed

4. *Sicut.* B: *Sed.* 8. D in marg.: *Quid adoratur quia Christus.* 9. B in marg.: *Nota bene.* 9—11. B: *Nos — panis* deest. 14. D in marg.: *Nota.* 16. A: *memorandum sive memoriter.* 17. B: *clarificatum.* 19. B in marg.: *Ad argumentum.* 20. B: *quod.* 24. *quando.* BCDE: *quin.* 31. A: *in statu* deest. 32. E: *quam in anima.* 35. E: *sic* deest. 36. *morsellariter;* cf. *morceau; morceler.*

aliquid sacramentaliter, quod est cunctis pure creaturis prestancius; et sic secundum doctrinam dictam alibi iste est sensus evangelii: Iste panis est corpus Christi, et non quod corpus suum sub istis accidentibus sine subiecto sit essencialiter corpus suum, quia hoc non foret manducabile corporaliter, nec foret racio quare iste sensus evangelio est fingendus. Et ita concedo quod grandius esset miraculum in isto sacramento esse accidens sine subiecto, quod quantumcunque malus presbiter eciam dyabolus ex pacto legis Dei conficeret quam esset miraculum aliquod, quod faceret Deus bonus. Absit itaque nos absque racione credere Deum nostrum dare sacerdotibus discolis regulariter talem legem. Et hec dicta sufficiant pro presenti.

6. AB: *qua.* 7. D: *evangelii.* 14. A: *Expliciunt responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis. Et incipiunt responsiones ad argumenta Radulfi Strode.* DF: *Explicit responsio ad argumenta cuiusdam emuli veritatis.* E: *Expliciunt responsiones magistri Johannis Wykleff ad argumenta cuiusdam socii emuli veritatis. Andreas Paliczka vester in omnibus: Jeronymus.* C: *Plexitis etc.* (= *Explicit* . . . .); sillabae transmutatae sunt, ut saepius in codd. Boh. invenitur.

Super Matthei XXIII

(below p. 313).

(E cod. pal. Vindob. 1387, fol. 138 *a*.)

Exposicio textus Matthei XXIII.

Capitulum primum.

Cum sapiencia Dei Patris sit nucleus veritatis in foliis verborum scripture absconditus, et ipsa promittit suis fidelibus Eccl. XXIV, 31: *Qui elucidant me, vitam eternam habebunt,* fideles Christi et specialiter quibus dedit Deus donum sciencie darent operam ad Christi evangelium declarandum. Et cum capitulum evangelii Matth. XXIII multis hominibus est obscurum et includit in se multa notanda fidelibus, quidam fideles satagunt secundum noticiam quam Deus eis donaverat illud capitulum declarare.

Duty of declaring the gospel.

Et supponunt imprimis tanquam principium fidem catholicam de Domino Jesu Christo, quod sit verus Deus et verus homo, et per consequens summe sapiens in omnibus factis suis.

Dividitur autem istud capitulum in tres partes: Prima pars destruit peccatum superbie in scribis et phariseis, qui ecclesie fidelium vendicant se esse doctores fidei et duces ad patriam.

Chapter is divided in three parts: (1) Overthrows the pride of scribes and pharisees, who claim to be leaders of the Church;

Secunda pars capituli declarat in *Ve octuplici* horum magistrorum maculam, in avaricia, ipocrisi ac aliis multis culpis.

(2) declares an eightfold woe on these hypocrites;

Tercia vero pars capituli explanat particularius culpam eorum specialiter in occisione prophetarum et martirum

(3) gives particulars as to their faults.

1. A: *Exposicio textus Matth. 23.* CD: Titulus deest. E: *Exposicio capituli 23 Matth. evangeliste.* Habetur fol. 125ª. G: *Exposicio super 23 capitulo Matthei.* Et intitulatur *de Ve Octuplici.* 3. A: *nuclius.* 7. D in marg.: *Talentum non occultandum;* ib. F: *et cum — evangelii* deest; ib. CG: *et cum Matth. XXIII.* 10. D in marg.: *Declaranda concessa.* 16. D in marg.: *Superbia scribarum et phariseorum.* 20. D in marg.: *De Ve octuplici;* ib. G: *declarat* deest; ib. BCDEG: *de Ve.* 21. F: *et ipocrisi.* 23. G: *capituli* deest. 24. G: *occasione.*

et prophetat penam huius peccati, qualiter erit a summo iudice consummata.

The duty of prelates should be declared to the people.

Dicit ergo primo *ad turbas et ad discipulos suos;* quem textum notant fideles, quomodo status prelatorum est tam populis quam sacerdotibus declarandus. Per hoc enim populus cautelas diaboli posset evadere et seductorum devium declinare. Sed quid foret subditis plus necessarium, prelatorum multitudine a prima regula communiter declinante. Per hoc enim fugi posset eorum imitacio, destrui sui peccati nutricio et sic continuari ecclesie Christi melioracio. Nam inter alia prelatorum facinora valde suspectum est quod odiunt populum de sua vita, operibus et obligacione secundum Deum debita iudicare.

Prelates are unwilling to be judged by the people.

Dicit ergo Christus: *Super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei. Omnia ergo, quecunque dixerint vobis, servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere. Dicunt enim et non faciunt.* Constat autem ex fide scripture Exodi XX et infra quomodo Moyses fuerat legislator, et quomodo Deus dederat sibi decalogum in duabus tabulis digito Dei scriptis, et quomodo doctores sequentes Moysen legem Domini multipliciter palliarunt. Quamvis autem lex sit eterna et incorrigibilis, persone tamen publicantes ecclesie istam legem, cum sint peccabiles, seducere possunt populum tam superbia quam avaricia continue in deterius, ut plus distent a suo principio declinando. Sic enim res defectibilis crescit in suo defectu, quousque venerit ad non gradum: sic fuit de istis scribis et phariseis quorum malicia fuit in Christi tempore consummata. Vocatur autem cathedra Moysi cerimonialis dignitas quam isti iudices induxerunt. Finxerunt autem se sedere in iudiciis super sedem autoritativam quam Moyses a Deo habuit, licet ista sedes non auctoritate quam Moyses a Deo habuit, attingebat. Sic enim declinando a fonte autoritatis et specialiter in peccato laxatur auctoritas. Scribe enim vocantur doctores et iudices qui scribebant sua iudicia, ac si ex lege Dei inculpabiliter

The law is eternal, its preachers are peccable, and may mislead the people.

What scribes are.

1. B: *huius* deest. 2. A: *iudicio.* 7. G: *declarare.* 8. BCDEF: *in prelatorum.* 8. F: *comunis.* 9. *imitacio.* FG: *mutacio.* 10. BEG: *continua.* 11. A: *Christi* deest; ib. *Nam.* AC: *Unde.* 13. G: *operis;* ib. F: *de vita iudicare.* 21, 22. G: *paliarunt autem quantis lex.* 25. ABCDF: *distant.* 26. G: *defectibilis* deest. 27. B: *veniat;* ib. Codd.: *et sic fuit.* 28. F: *fuerit.* 29. CD in marg.: *Cathedra est cerimonialis dignitas.* E in marg.: *Kathedra Moysi.* 35. A: *autem vocantur.* G: *enim vocabantur.* DE in marg.: *Scribe. Pharisei.*

3. Matth. XXIII, 1. 14. Matth. XXIII, 2—3. Cf. Op. Ev. III, 1.

processissent. Pharisei autem fuerunt religiosi in tempore Christi fama sanctitatis et sciencie pre celeris rutilantes; et ideo ordinati sunt horum iudicum assessores. Fuerunt autem isti scribe et pharisei minus dilapsi a veritatis regula quam sunt nostri, quia ipsi in iudicando alios observarunt substanciam legis Dei, sed in vita sua propria huius legis sentenciam non servarunt. Nostri autem scribe et pharisei in utroque istorum deficiunt quia nec observant textum legis Christi, sed Antichristi legem in suis iudiciis. Nec in vita sua observant legem vel decalogum alterius Testamenti, cum legem Dei nec dicunt nec faciunt. Ideo cum ista successio sit tempore auctore suo posterior, est in amore et auctoritate frigidior, quia iuxta expertos aqua calefacta cicius refrigescit, sic iudices sequentes Christum, qui fuit fons summus caloris caritatis, per immixtionem vaporis contrarii in caritate et operacione notabiliter refrigescunt. Observant autem nostri iudices, a papa supremo iudice usque ad infimum, quod sedent super cathedram, quam dicunt legem et cathedram Moysi excellere, et habent phariseos in gradu triplici assistentes, cum monachi, canonici atque fratres assistunt in ecclesiasticis iudiciis. Et habent privata iudicia per se ipsos.

Pharisees.

They kept the law in judging others.

Our scribes and pharisees judge by Antichrists law.

Nor do they live by the law of either Testament.

Our judges say they sit upon a throne higher than Moses.

And they have three sorts of pharisees to help.

Sed in secundo deficiunt, cum Antichristus *extollitur super omne quod dicitur Deus*, et habet pro lege animi libertatem et ex sue potestatis plenitudine facit sepius novas leges. Unde Psalmo IX, 21 de ipso dicitur: *Constitue Domine legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.* Antichristus enim est legislator super gentes, hoc est, instantem ecclesiam in penam peccati sui preteriti constitutus. Et tamen vis racionis debet in ipsis reviviscere, ne sic per diabolum deviantem a Domino seducantur. Gentes enim iste debent cognoscere *quoniam homines sunt*, quia racionabiles ad ymaginem et similitudinem Dei facte. Et sic stulticia eorum qua Antichristo gratis sunt subditi, declinantes a lege Domini Jesu Christi, non excusat eos ab isto devio, cum in finali iudicio de isto peccato racione racionalitatis quam Deus eis dederat reddent strictissimam racionem. Et

Submission to Antichrist will not be excused to God by folly, since he has given men reason.

1. ABF: *processerunt.* G: *processisset.* 7. B: *huiusmodi;* ib. G: *servant.* 8. CE: *si utroque.* F correxit. 14. A: *expertes.* 17. G: *opinione.* 18. G: *summo.* 27. Cod.: *XVII.* 28. ABCEFG: *ut* deest. 31. ADEFG: *Et cum.* 34. AEG: *racionales.*

24. II. Thess. II, 4.

utinam gentes iste sciant quomodo sunt homines ad ymaginem Dei facti, et quid de Antichristo receperant, unde taliter captiventur. Quot enim habent prepositos usque ad Antichristum inclusive, tot demonibus secundum animam obligantur. Apostolus tamen, gavisus de libertate quam Christus concesserat, noluit Petro vel alicui Christi vicario taliter obligari, sed *ipse et Barnabas dederunt dextram societatis apostolis prioribus, qui videbantur esse aliquid*, ut patet Gal. II, 9. Fratres autem in Christo debent esse omnia membra sua, et per hoc fidei principium ab Antichristo et omnibus membris suis excludere servitutem; quod precise de tanto cuicunque illorum obediant de quanto illa obediencia inducit in sequelam Domini Jesu Christi. Si autem illi non dant spirituale suffragium nec corporale sed seducunt subditos a via ad devium, quis sapiens in isto talibus prepositis obediret?

Paul would not be bound by Peter.

Evil prelates not to be obeyed.

Capitulum secundum.

Sequitur ulterius seduccionis explicacio qua simplices talibus ipocritis seducuntur. *Alligant*, inquit, *onera gravia et importabilia et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Scribe autem et pharisei per istam cautelam seducunt populum; et intelligo per scribas et phariseos papam cesareum et cunctos suos complices. Papa enim et prelati alii sunt scribe, quia iudices ordinarii secundum legem quam Antichristus invenerat. Et pharisei sunt religiosi novelli trium sectarum, qui se ipsos in iudiciis et specialiter in confessione nova inventa inseparabiliter consecuntur. Ad tantum enim magnificant solicitudinem particularem explanacionum circumstancie, in qua questus temporalium iacet presbitero, et omnino complecionem penitencie arbitrarie quam iniungit, quod deficiente confesso in aliquo horum trium dicunt quod peccat gravius quam delinquendo in totum decalogum, quia omnia hec tria turpis lucri gracia sunt inventa. Per hoc enim possunt ipocritice *alligare onera* lucrum sapiencia *gravia et importabilia* racione, et ponere

How simple men are misled.

Scribes and pharisees, pope and prelates.

They are scribes being judges by Antichrist's law.

Extravagant stress laid on confession.

This is the burden which they lay on men's shoulders.

2. C: *reciperant.* D correxit. 3. BCDEFG: *habent* deest. 5. E in marg.: *Apostolus gaudet de libertate.* 6. A: *Petri.* 8, 9. G: *esse aliud.* 9. A: *ad Gal.* 10. BCDEFG: *hoc* deest. 15, 16. A: *ad dominum.* 16. A: *istis.* 22. BEG: *intellige.* 23. A: *cesarium.* 23. BCDFG: *cunctos eius.* 27, 28. F: *nova iniuncta.* 29. A: *solitudinem;* ib. CDG: *explanacionem.* 33. CD: *peccant.* 35. CDE: *hec.*

18. Op. Ev. l. c. p. 8.

in humeros subditorum sed digito suo, hoc est subtiliori potentia intellectus, *nolunt ea movere* in persona propria secundum legem quam Deus instituit, ut incipiendo a fratribus, ipsi predicant et hortantur populum ad elemosinam corporalem; et tamen ipsi fratres, quantumcunque habundent temporalibus et specialiter domibus sumptuosis quas possent vendere, dicunt per fucum sophisticum quod a tali elemosina sunt exempti. Et in ista ipocrisi sunt omnes secte quatuor que ad sectam Christi infundabiliter sunt adiecte. Nam confessores et iudices volunt hortari ad elemosinam sed nec corporalem nec spiritualem volunt facere subditis suis magis egentibus. Ut quis confessor dicit adultere: *Vade, iam amplius noli peccare?* sed oportet quod iniungat illud quod sapit lucrum vel commodum secte sue. Unde videtur multis quod ista novitas penitencie adinventa sapit multas blasfemias.

Friars exhort to alms giving,

but say they have not to give;

so do confessors and judges.

Selfishness in enjoining penance.

Blasphemies in penance used as a means of robbery.

Primo enim videtur esse medium symoniacum ac ipocriticum ad confessos tam divites quam pauperes spoliandum.

Secundo videtur quod sit occasio data ad vendendum et emendum confessionariam potestatem; ut papa non concedit vel prelati maiorem absolucionem a crimine quod reservant, nisi explicent vel innuant quod satisfaccio pecuniaria fiat suis subditis quibus dant potestatem confessionem huiusmodi audiendi. Et sic redundat in eos lucrum vel mediate vel immediate, vel directe per eos qui lucrum immediate recipiunt, vel aliter indirecte ut quod tales secte taliter defenduntur, redundat pape in comodum; nec aliter forent tali privilegio decorati. Et ista est symonia subtilior ex maiori callidate diaboli machinata.

Power of giving absolution sold.

Tercio iniungens confessiones huiusmodi videtur blasfemare in Dominum Jesum Christum, quia videtur innuere quod quantumcunque magna contricio a Deo graciose adicitur, Deus non potest per se peccatum dimittere nisi ista nova penitencia sit adiecta; et tamen Psalmo XXXI, 5 dicitur: *Dixi; confitebor adversum me iniusticiam meam Domino et tu remisisti iniquitatem peccati mei.* Et Luce

This new penance denies to God the power of forgiveness to the contrite.

3. *ut.* B: *et sic;* ib. EG: *nec incipiendo.* 4. *et.* B: *exhortantur.* 8. A: *excepti.* 13. E: *Ne quis;* ib. B: *dic.* G: *dicet.* 14. G: *id.* E in marg.: *Nota.* 20. BCDG: *ad* deest. 21. F: *confessoriam.* 22. AG: *maiores.* 23. G: *quam reservant.* 28. G: *defendantur redundant.* 30. G: *subtiliori.* 34. CD: *quamcunque.* 36. E: *et cum.* 37. B: *adversum* deest.

13. Joh. VIII, 11.

XVII, 14 de decem leprosis dicitur quod *dum irent mundati sunt*. Et iste est tipus forcior ad istam inventam penitenciam roborandum. Christus eciam in persona propria suscitavit Lazarum de sepulcro et mandavit postmodum suis apostolis solvere ipsum ab institis quibus sensibiliter est ligatus; ac si vellet dicere in figura: Deus est qui tollit peccata mundi, sed suis fidelibus concedit postmodum potestatem ad dimissionem illam populo declarandum. Sic enim terrenus dominus non concedit suo forisfacienti subdito suam benevolenciam et dimissionem sui criminis nisi prius concesserit in se ipso, et postmodum forte remittit nuncium illam confessionem domini promulgantem. Numquid credimus quod Antichristus potest ex suis legibus illibertare dominum dominorum? Alia autem sunt multa blasfema inconveniencia que ex ista adinvencione stolida consecuntur; ut Antichristus diffinit temere quod nisi quis confessione sua nova sit a suo subdito absolutus, non intrat beatitudinem quantumcunque penitens fuerit quoad Deum.

Lazarus a type Christ takes away sins but lets his disciples declare remission afterwards.

Quarto videtur quod Antichristus vel membrum suum dat in hac lege medium ad omnia arcana noscenda et possessiones secularium adquirendas; quia necessitat homines ad detegendum illis suum propositum et quomodocunque lex sua sonuerit, pandentes hoc aliis possunt absolvi faciliter. Et in casu quo prosit ecclesie sue tenentur sub optentu sue beatitudinis confessi propositum promulgare. Et sic possent omnes mundanas divicias atque dominia per cautelam istam adquirere.

Confession a means of learning secrets and acquiring the possessions of secular lords.

Disclose secrets if for the good of the church.

Quinto videtur quod Antichristus in hoc lege blasfemat in Dominum Jesum Christum; quia lex Christi docet, et concordat racio quod Deus non dimittit peccatum homini nisi secundum Dei beneplacitum sit contritus; et istam contricionem nescit Antichristus cognoscere cum omnibus membris suis. Cum ista sit fallax argucia: Confessus dicit in voce quod de peccato suo confitetur, ergo verum. Et quesito ab omnibus hiis satrapis quid requiritur ad contricionem huiusmodi, stabunt muti; et sic divites possent ridendo adire confessores cesareos et

God does not forgive sin unless the sinner is contrite.

Antichrist cannot know whether he is so.

Rich men go to confession laughing,

1. B: *de* deest. 6. E: *dicere insufficiencia.* 9. G: *terrestris.* 15. AE: *blasphemia.* 22. G: *qui.* 25. G: *quo sit.* 26. BC: *obtenta;* ib. F: *confessioni.* 26, 27. E: *populum promulgare.* 35. A: *conteritur.* 36. A: *quod.* 38. A: *possunt;* ib. E: *ridendo* deest. Lacuna in cod.

3. Joh. XI, 43.

credere quod pro parva porcione pecunie de omnibus peccatis commissis sine dolore, ymmo cum iterum peccandi proposito absolvuntur. Talia sunt multa inconveniencia blasfema, ad quorum capitulum dat occasionem ista penitencia taliter innovata. Ut pauperes possent de remissione sui peccati quoad Dominum desperare, et divites possent blasfeme credere quod ab omni peccato suo per imposicionem manuum Antichristi possent sine dolore quem Deus instituit liberari. Et sic privata et auricularis confessio sepe provocat partem utramlibet ad peccandum; ut patet de luxuria fidelibus satis nota. Multe sunt tales evidencie fidelium per quas credunt quod penitencia quam Christus in lege sua instituit christianis sufficiat ad salutem. Et sic est de omnibus novis picticiis innovatis. Sic enim Antichristus subtrahit predicacionem et alia officia que Christus instituit et iniungit oraciones atque servicia noviter adinventa, et pro omissione illorum iniungit *onera importabilia;* et tamen *digito* animi non vult quod talia sint rimata, quia, ut inquit, fides est quod ista sint credita, et ista fides cum sibi similibus non debet esse a fidelibus disputata.

and think they are absolved though they mean to repeat their sin.

Poor cannot get absolution.

Antichrist withdraws preaching and substitutes services.

Capitulum tercium.

Ulterius Christus explicat superbiam in hiis scribis et phariseis que est radix omnibus istis malis: *Omnia,* inquit, *opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus; dilatant enim philateria sua et magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in cenis et primas cathedras in synagogis et salutaciones in foro, et vocari ab hominibus Rabi.* Constat autem tractantibus de peccato superbie quod ipsum est radix peccatis aliis producendis. Et inter alias superbias superbia de bonis spiritualibus ut sanctitate et sciencia magis nocet. Comestibile quidem in suo superfluo magis fetet; ideo ipocrisis nata ex simulacione sanctitatis quoad sensibilem apparenciam est gravissimum peccatorum. Isti autem de sectis quatuor superadditis

Spiritual pride most harmful.

Hypocrisy the worst of sins is to be seen in the four sects.

1. F: *pro una.* 2. G: *cum eciam.* 7. D: *possunt.* 10. EG: *utramque.* 19. AF: *sunt.* 26. G: *Amat.* 26, 27. CF: *Amant enim.* 31. G: *superbia suprema est.* CDE: *superbia est.* E in marg.: *Radix superbie.* 33. F: *imo.*

24. Matth. XXIII, 5—7. Cf. Op. Ev. III, 12.

faciunt opera sua, ut ex variacione eorum iudicentur ab hominibus esse sancti, et sic Christo, qui est veritas prima, et membris suis sunt directe contrarii; quia Christus fecit bona sua hominibus et mundo abscondita, nisi de quanto racio necessitavit ut exemplariter profuit illis, quia satis foret aliter quod illa essent cognita quoad Deum. Cum enim ex tali apparencia quoad mundum ipocrita subicit se magno periculo, et non patet exinde nature humane utilitas, manifestum est quod talis ipocrita faciens sic sua opera facit ipsa superflue sine causa; et sic est contrarius prime cause. Christus enim secundum fidem creditam, in qua ipocrita iste titubat, facit sua opera coram Deo et bene scit quod ipsa opera tunc non possunt a Dei omnisciencia relabi. Et sic ab ipocrisi est securus, in qua ipocrisi peccator vult implicite homines, coram quibus facit hec opera, constituere Deum suum. Sed ubi maior blasfemia, conversacioni Christi magis contraria?

A hypocrite does things without cause and so is contrary to the first cause.

Declarat autem Christus in sex signis particularibus istorum ipocrisym. Senarius enim vocatur ab arismetricis perfectus numerus atque superbus et numerus circularis. Constat enim ex omnibus suis partibus aliquotis simul sumptis, et quotiescunque ductus fuerit in seipsum redit in eundem numerum ac si foret prima unitas que est Deus. Et quia terminatur in eundem numerum a quo cepit, vocatur numerus circularis. Isti autem ipocrite ostendunt primo suam apparenciam in bonis minimis que sunt sensui magis nota, cum *dilatant philateria et magnificant fimbrias.* Dicitur enim quod philaterium est membranula fixa in sinistro brachio, inscripta decalogo grossis literis ad denotandum quod decalogus est semper presens intellectui talis ipocrite et ab ipso continue observatus. Habent autem fimbrias latas undique, cum sicut pharisei Legis Veteris habuerunt in fimbriis spinas que talos et pedes nudos multipliciter molestarunt, sic Pharisei moderni per magnificacionem sui habitus dicunt se celare suam sculpturam hominibus et figuram corporis sui contempnere. Et in istis duobus signis plus laborant pharisei moderni quam pharisei Legis Veteris laborarunt. Cum hec signa sensibilia in habitu, claustro et nutibus

Six is a perfect number and Christ gives six notes of the pharisees' hypocrisy.

Phylacteries.

4. G: *in mundo.* 6. G: *forent;* ib. EG: *incognita.* 10. CD: *causa* deest. 15. D: *secutus;* ib. A: *peccatorum.* 27. F: *avariciam;* ib. G: *bonis nimis.* 29. CD: *Quid sit* (B: *est*) *philaterium.* 30. F: *scripta.* 37. E: *suam scripturam.*

sunt sic supra alios adeo dilatata, ut dicant seculo quomodo pre ceteris diligunt Dominum Jesum Christum. Et sic terunt corpus ac hominem proprium propter honorem quem fingunt ad Christum. Unde quidam cadunt ac si essent mortui ante altare super quod postmodum celebrabunt. Quidam autem habent in zonis suis nodulos ad figurandum quod aspere in suo corpore cruciantur, et sic fimbrie et sua capucia dilatantur significando fidelibus quod habitus istorum ipocritarum sunt pleni mendaciis.

Prostration before the altars.

Knots in girdles.

Tercio *amant primos recubitus in cenis*, non pro honore suo, ut inquiunt, sed pro honore Domini Jesu Christi, cum honor factus servo mittentis sit principaliter in mittente. Et sic cum mittuntur a Christo, capiunt tales honores non pro se ipsis sed pro magistro suo Domino Jesu Christo.

Claim the first place under pretence of desiring honour for Christ.

Habent quarto *primas cathedras in sinagogis;* ideo ut inquiunt, non sine alto pulpito predicarent.

First seat in the synagogue.

Quinto inquiunt *quod salutaciones in foro* sunt non pro honore sui sed pro honore Christi humiliter capiende. Et hec racio quare in istis novis ordinibus genuflexiones et nutus totidem usitantur.

Greetings in the marked-place.

Sexto *amant vocari ab hominibus Raby*, ut honorem verbi Dei avidius atque libencius amplexentur. Et sic tales falsi sibi ipsis tam intrinsecus quam extrinsecus contradicunt. Appetunt enim tales honores et signa talia sine causa; et causa quam fingunt false non est causa sed propria apparencia sanctitatis. Discurrere vero per omnia signa sensibilia istorum novorum ordinum foret labor nimis diffusus, cum sit notum communitati fidelium quod utantur signis talibus sine causa; et sic videtur secundum propheciam Christi quod sit *generacio adultera*. Et sic incipientes ab habitu et signis sensibilibus religioni Christi que incipit a virtutibus in anima adversantur et sic peccato triplici scilicet carnis, mundi et diaboli sunt multipliciter irretiti. Licet autem iste quatuor secte sint ista ipocrisi maculate, non repugnat tamen quod secta Christi sit secundum aliquem gradum ipocrisi maculata, sed ille precipue qui monet se vocari *patrem sanctissimum*

Love to be called raby.

Hypocrisy to be found even in Christ's sect.

Pope the chief of hypocrites.

3. A: *honorem.* 4. A: *amorem.* 6. F: *celebrant.* 8. B: *fimbria.* 8, 9. G: *signando.* 11. CD in marg.: *De hoc quod amant primos recubitus.* 13—15. F: *in — magistro* deest. 15. ABCDF: *ipso.* 17. F: *Amant quarto.* 20. A: *capienda.* 26. BCDEF: *sine talia.* G: *et s* (sequitur lacuna) *sine causa.* 31. A: *utuntur;* ib. F: *sic* deest. 37. G: *non* deest.

et vendicat ut titulum pedum oscula beatorum; talis, inquam, Antichristus est precipuus contra Christum. Et sic est de multis cerimoniis quas iste refuga introduxit, ut nec volo concedere nec negare nec dubitare utrum sacerdos posset sine tali habitu celebrare post cenam sicut fecit dominus Jesus Christus; et sic de multis ceremoniis que hodie ut evangelium observantur. Nec video quod talis consuetudo vel forma consecracionis sit magis autentica quam forma consecracionis qua consecuntur episcopi armature. Unde multe sunt hereses in tali materia introducte. Ut quod sint habitus fratrum tam sacri et tam virtuosi quod nullus mortuus in istis habitibus dampnabitur ad infernum. Et sic de multis aliis blasfemiis, quibus fidelis non magis crederet quam isti ludicrioso miraculo: Iste frater fecit vivendo istud miraculum; comedit ex integro lampredam sine hoc quod statim postmodum bibit vinum, ergo est sanctus canonizandus a papa. Unde ad tollendum talem perfidiam dicitur a quibusdam quod Christus abscondite fecit suos apostolos sacerdotes nec voluit formam consecracionis huiusmodi postmodum ecclesie derelinqui. Christus enim rem magis ponderat quam hec verba, neque cura Deo de verbis quibus consecrande sunt bracce papales vel ornamenta alia adinventa. Talia sunt multa ludicria cum quibus sacerdotes Baal derident dominum Jesum Christum, sed illi blasfemius qui fingunt quod dissimulans confiteri proprio sacerdoti incurrit offensam Dei et sue ecclesie; et quantumcunque prius contritus fuerit remanet dampnabilis ex contemptu. Cum papa hanc legem fabricans fecit eius dimissionem esse peccatum mortale sicut pluries gravat ecclesiam, faciendo omissiones huiusmodi esse peccata mortalia, cum facit Deum talia que prius fuerunt neutra pro dampnabili crimine imputare. Ideo sicut papa potest de novo facere peccata, sic potest creare graciam et virtutem; ideo est quodammodo ipse Deus.

Celebration after dinner.

Friars' weeds said to secure from damnation.

Absurd story of a friar canonised because he swallowed a whole lamprey without washing it down.

Christ ordained no form of ordination.

No ordinance more blasphemous than that which insists on confession.

Pope ordaining such things makes new sins.

And so makes himself God.

3. A: *est* deest. 4—6. *nec volo — Jesus Christus* in A supra ponuntur post *precipuus contra Christum*. BCDF: *nec volo — et sic* deest. 8, 9. BCEG: *consecracionis — consecracionis* deest. G: lacuna. 9. CDF: *sit — consecracionis* deest. 10. BCDF: *episcopi* deest. E: *episcopi armature* deest. 12. B: *sacrati*. 16. A: *lampredum*. 17, 18. G: *et sic est sanctus*. 18. CD in marg.: *Quare Christus abscondite fecit suos apostolos sacerdotes*. 21. DE: *huiusmodi* deest. 23. A: *ut que curando de*. C: *neque cura Domini*. E: *ut que cura Deo*. G: *ut que cura Deo*. 24. A: *Et alia*. 25. E: *manifesta ludicria*. 28. A: *offensa*. 30. BDE: *divisionem*. 31. G: *esse* deest. 33. G: *facit dominicalia*. 34. A: *Et sicut*.

Talia verba insania Antichristus intimat contra Christum et specialiter in isto quod condit sine Christi licencia novas leges et per has distrahit ab observancia legis Christi. Et carcerem habet summe civiliter, quem carcerem soldani nominat; et in illo multos usque ad mortem cruciat propter publicacionem et observanciam legis Christi et dissensionem sue declinacionis a vita Domini. Et sic defendendo has leges proprias laborat plus sedule quam pro defensione et noticia legis Christi; et ita secundum suam reputacionem facit multos dampnari in tartaris ex hoc quod deviant finaliter ab observancia sue legis; et sic ubi Christus summe facilitavit ecclesiam, ipse ecclesiam sine Christi licencia difficultat.

Pope has a prison which he calls 'carcer Soldani', and imprisons those who preach the law of Christ.

Capitulum quartum.

Postquam declarata est ipocrisis que false consistit circa animi sanctitatem; declarat Christus consequenter superbiam in cupidine sciencie stabilitam, cum *sciencia inflat* secundum Apostolum. Dicit ergo Christus: *Vos*, inquit, *nolite vocari Raby; unus enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vobis vocare super terram; unus enim est pater vester, qui est in celis, nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus.*

Constat autem quod labor circa doctrinam potest esse inutilis, cum Eva ex inani appetitu sciencie fuit ad esum pomi vetiti per diabolum inclinata; nam Gen. III, 4, 5 scribitur: *Nequaquam moriemini sed eritis sicut dii scientes bonum et malum.* Et concordat racio naturalis. Cum circa nichil debet viator hic peregrinans laborare nisi circa illud quod sibi proficit ad salutem, sed multe sunt curiositates superflue que non ad hoc proficiunt, sed magis officiunt; ideo fidelis debet a curiositatibus huiusmodi declinare. Ideo dicit Apostolus ad Rom. XII, 3 quod *debemus non plus sapere quam oportet, sed sapere*

Eve's desire for knowledge.

4. E: *Si carcerem* 5. A: *usque* deest. 7. A: *defensionem;* ib. A: *declaracionis.* 17. BCDFG: *superbiam* deest. 18. BG: *secundum P. apostolum.* 19—21. BCDFG: *enim — est* deest. 28. D: *naturalis* deest. 31. EFG: *sunt.* C addit in marg. 33. BCDEFG: *VIII.*

17. In cod. F in marg. Hic incipit tractatus Johannis Wyclif De Magisterio. See Shirley, A Catalogue No. 94. 17. I. Cor. VIII, 1. 18. Matth. XXIII, 8—10.

Knowledge good only as it helps to virtue.

ad sobrietatem. Gentiles autem ex fide debent cognoscere quod noticia intellectus non prodest homini nisi secundum quod per eam affectus afficitur ad virtutem. Et istam doctrinam edocet Dominus in hoc loco.

Counter-arguments: *a)* Paul calls himself doctor gencium; *b)* knowledge natural to man; *c)* masterhood in universities approved by the pope.

Sed contra hoc instatur per hoc quod Paulus vocat se *doctorem gencium*, ut patet ad Thymo. II.

Similiter, noticia est naturalis homini, cum ipso perseverans in patria; ergo studium circa illam est a fidelibus amplexandum.

Wyclif accused of fouling his own nest. Military honour and clerical run together.

Similiter, in multis universitatibus Christianisimi magistratus per papam et totam ecclesiam approbatur. Quis ergo est ille qui contra iuramentum proprium nidum inficeret. Specialiter cum probitas milicie et cleri se invicem consecuntur. Talis ergo vir reprobus contra miliciam et contra totam ecclesiam machinatur.

Answer: Knowledge is good as given by God, but not when turned into superfluities and curiosities. Masterhood savours of pride. Paul is called doctor not magister, and that in the simple sense of teacher.

Hic dicitur quod licet sciencia tanquam *datum Dei optimum et perfectum* catholice sit laudanda, eius tamen superfluitas ac curiositas est culpanda; et illam increpat Dominus in hoc loco. Unde magister dicitur quasi *maior in stacione*, et istud magisterium inductum in gentibus est ritus qui inseparabiliter sapit superbiam et super isto magisterio cadit hic prohibicio Salvatoris. Et cum Raby in Hebreo sonat magisterium in Latino, signanter geminatur terminus, ut a superfluitate et curiositate sciencie caveamus. Et patet quod Paulus signanter vocat se vere *doctorem gencium*, non magistrum, quia licet in quibusdam studiis nomen doctoris sit excellencius, cum sit ritus gentilis, ex multis honoribus et statibus aggregatus, tamen in textu Apostoli sumitur simplicius pro quocunque fideli qui notabiliter docet fidem catholicam. Et sic dicit nomen doctoris meritum et laborem et interimit superbiam et status eminenciam quoad mundum. Et patet in parte solucio ad primam instanciam et secundam. Cum enim noticia inducens ad beati-

3. AF: *quanto per;* ib. E: *per illam.* 5. A: *per hoc* deest. 12. G: *nidum suum.* 14. BCDFG: *vir* deest. De Magisterio: *Talis est Christi vir reprobus qui* . . . 16. F in marg.: *Responsio ad primum.* E in marg.: *Scienciam laudat, curiositatem vituperat laudanda.* Sequitur in F: Quere superius in tractatu De Magisterio eandem materiam usque ad finem. 19. CD in marg.: *Quod magisterium gentiliter introductum sapit inseparabiliter superbiam, quod hic Christus prohibet.* 21. B: *insensibiliter.* 22. A: *hec.* 23. A: *magistrum.* F in marg.: *Magister quomodo ethymologisatur.* 25. CD: *sciencie* deest; ib. F in marg.: *Paulus vocat se doctorem, non magistrum.* 26. A: *se* deest. 31. G: *dicit non doctoris meritum sed laborem.* 34. F in marg.: *2am;* ib. A: *inducens in.*

16. Jacobi I, 17.

tudinem sit hic tam necessaria et manebit clarior in patria, circa illam dimissis culpabilibus est debite laborandum.

Evils of study of law.

Ex quo videtur quod legiste laborantes tam solicite propter questum et honorem mundanum circa tradiciones humanas putridas, que scienciam fidei cum aliis virtutibus excludunt, sepius sunt a Deo notabiliter increpandi.

Motives of the true theologian.

Mathematical studies.

Et idem videtur de medicis et sophistis qui laborant pro vano nomine questus temporalium vel honoris. Non enim laboraret fidelis theologus ut concludat aliis, vel reputatur magnus theologus et subtilis, sed ut fidem catholicam noscat in moderamine. Et postmodum ad honorem Dei et utilitatem ecclesie transfundat gratis noticiam illum ecclesie quam pro illo fine Deus dederat graciose. Ideo dicit Christus Matthei X, 8: *Gratis accepistis, gratis date.* Et per idem sunt curiositates in scienciis mathematicis contempnende. Videat ergo fidelis que sciencia et mensura sunt sibi utiles ad virtuose vivendum et beatitudinem adquirendum, et laboret secundum illam mensuram ad scienciam desuper capiendum.

Evils in universities.

Quantum ad tercium obiectum qui videtur militare particulariter contra multos, videtur esse dicendum quod magistratus in multis studiis militantis ecclesie irracionabiliter approbatur, et sic contempnitur ab ecclesia militante. Quis ergo color: si hec universitas vel isti clerici tam subtiles approbant istud factum vel ista statuta, ergo sunt taliter approbanda? Multa quidem sunt iuramenta commissa per statuta huiusmodi, multe gracie concesse, et multi status gentiles assumpti a clericis, et quicunque ceperit iustificare ista cum modis suis, laborat supra vires hominis, cum divina potestas vel racio non approbat ista cuncta.

Reply as to fouling his own nest.

Christ destroyed his own people.

Et quantum ad infeccionem nidi proprii dicit fidelis, confitens humiliter crimina que commisit, quod tenetur ex lege caritatis corrigere in quo peccaverat, et premunire alios ne incidant in istud periculum sicut ipse. Sic enim Christus qui peccare non potuit destruxit virtuosissime gentem propriam atque locum. Que ergo evidencia: Si homo culpabiliter ita egit, ergo debet

2. B: *temporalibus.* 3. BCD: *tam* deest. 9. De Magisterio: *laboret.* 9, 10. F: *ut reputetur.* 10. D: *vel subtilis.* 12. A: *transfundunt.* 14. B: *Matth. XIV.* 16. BCD: *meth*ais *= metaphysicis.* EG: *mechanicis.* 19. G: *capiendam.* 20. F in marg.: *3am*; ib. De Magisterio: *parcialiter.* 22. C: *esse.* Correxit in marg.: *ecclesie.* F: *ecclesie* deest. 25—26. G: *tam — approbanda* deest. 29. BEG: *iustificari.* 37. CD: *et locum.*

Is a man always to defend faults into which he has once fallen?

postmodum errorem illum defendere et laqueum suum, ut diabolus capiat alios stolidos, relinquere impunitum, cum ex vita Christi et regulis fidei formaliter sequatur oppositum. Et quod alii afficiuntur tam gentiliter et indebite ad hunc ritum, resistendum est per caritativas puniciones et hortandi sunt posteri ut caveant istud periculum.

War and disputation not to be defended by the gospel.

Et quantum ad miliciam et clerum, quomodo se secuntur, dicitur quod nec Grecia nec Roma nec Anglia arguat sufficientes istud universale assumptum; et supposito quod particulariter pro illis locis fuit verum, oportet iustificare scienciam illam et illam miliciam bellicam convertere. Sed hoc videtur non posse fieri per legem domini Jesu Christi, cum secundum illam sit humilitas collaudanda. Unde defectus doctrine Christi in sic altercantibus et agonizantibus videtur evidencius concludi ex particularibus istis captis. Et sic qui in Christo diligit regna et respublicas ad beatitudinem consequendam debet hortari ipsa ad pacem fideliter sine spe honoris temporalis vel lucri secundum regulas Domini Jesu Christi.

Capitulum quintum.

Consequenter dat Christus regulam quam fideles sui debent tam quoad operam quam quoad statum et sectam humiliter observare: *Qui*, inquit, *maior est vestrum, erit minister vester; qui autem se exaltaverit, humiliabitur et qui se humiliat, exaltabitur.* Constat autem ex fide doctrine Christi quod sicut in intellectu et affectu debet fundari humilitas, sic in opere extrinseco et in statu. Et ideo dicit Christus Matth. XI, 29, 30: *Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est et onus meum leve.* Et hoc verbum Christi movet fideles quod debet esse tantum una secta, scilicet christiana. Et quatuor alie introducte sunt per regem superbie. Et sic breviter omnis secta, status vel

1. F: *illum* deest. 2. E: *ne diabolus*. 6. AEG: *premuniciones*. 10. CDEG: *arguit*. 11. A: *particulare*. 12, 13. AF: *bellicam consequentem*. 13. De Magisterio: *Sic et*. 18. A: *ostendendam*. 22. ABF: *racionem*. 25. DG: *exaltat*. 27, 28. ABEFG: *debet fulgere*. 28. De Magisterio: *sic et*. 33. A: *Dei*. 34, 35. F: *Et — superbie* deest.

24. Matth. XXIII, 12, 12.

operacio quam Christus non approbat in suo evangelio est racionabiliter dimittenda. Ideo cum Christus non approbat sed reprobat gentile magisterium supradictum, patet quod illud sicut quatuor secte quas sepe memini, est de ecclesia dimittendum. Nam in statu innocencie non fuisset tale magisterium, cum homines naturaliter cognoscerent quantum et qualiter fuisset necessarium ad beatitudinem consequendam.

No masters in the state of innocence.

Similiter, Christus magister optimus mandat, ut supra dicitur, *nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus;* quis ergo non foret infideli deterior qui obstat pertinaciter huic doctrine, cum Christus illam precipit tam expresse: *Discite a me* etc.

Similiter, in statu beatitudinis propter imperfeccionem tolletur omnis magistratus huiusmodi, sicut fides edocet. Quare ergo viator timidus non hanc doctrinam huius magistri humiliter acceptaret, specialiter cum sonat in humilitatem et meritum? Et magisterium illud sonat inseparabiliter in dominium. Et Christus hic dicit pro regula: *Qui se exaltat humiliabitur et qui se humiliat exaltabitur.* Radix enim religionis Christi est humilitas que crescit usque ad beatitudinem. Et superbia in radice deficiens evanescit et deprimitur ad infernum. Oportet ergo illam arborem que crescere debet usque ad celum in radice humilitatis debite stabiliri, quia defectus fundamenti in ista ereccione necessario facit arborem ab ista summitate deficere. Christus autem supponens omnia esse ut sunt cognita apud Deum et ad Dei iudicium limitans tradit hanc regulam: *Qui*, inquit, *maior est vestrum erit minister vester.* Omnis enim creatura debet naturaliter cognoscere Deum suum superiorem, et per consequens naturaliter benefacere ministris Domini, quem videt gratis ipsis benefacere; sicut videmus, iuxta Apostolum, omnia membra corporis naturaliter se iuvare, ut patet prima Cor. XII. Et sic est de angelis, de celi orbibus, et breviter de omnibus creaturis que non

Humility the root of Christ's religion.

All creatures should help each other.

1—3. BCDEG: *non approbat — non approbat* deest. 4. F: *sicut — memini* deest. 7. E: *cognoscerem*. G: *quod et quantum*. 9. A: *Sicut Christus*. 15. F: *omnis talis*. 16. A: *tumidus*. 16, 17. F: *viator cui Deus hanc doctrinam huius magisterii*. 17. A: *humiliter* deest. 19. E: *in Dominum*. G: *in Deum*. 20. A: *exaltaverit*. 21. E in marg.: *Radix religionis Christi est humilitas*. 25. A: *et defectus*. G: *defectus fundati*. 29. De Magisterio: *tradidit*. 33. E: *quia videmus*. 34. F: *seminare*. 35. C: *ut probat Chor. II*. 35, 36. CEG: *celi ordinibus*.

20. Maith. XXIII, 12.

paciuntur per superbiam discrasiam. Per istud ergo fidele servicium exaltatur homo ad suum naturalem terminum, et per superbiam illi oppositam bassissive dislocatur.

Objections: masterhood increases learning.

Sed contra dicta de magistratu obicitur primo per hoc, quod acuit ingenium viatoris et multum proficit ad doctrinam ecclesie, ut patet in exemplis plurimis.

Christ was master; men should try to follow him.

Similiter, fideles debent sequi dominum Jesum Christum. Ipse autem ex hoc evangelio est magister; ergo fideles debent laborare ad hanc similitudinem adquirendam. Sic enim fideles laborant meritorie esse virtuosi, qualitercunque Christus humanitus fuerat virtuosus.

Superiors may be called fathers.

Similiter, nemo reprobat catholice quia superiores vocentur *patres* quoad suos subditos, ut patet de cura seniorum et honorificencia danda naturaliter virtuosis superioribus notis ex bonitate efficiencie quod sunt tales. Quis ergo tolleret racionabiliter istam nature regulam? Ideo apparet quibusdam quod sufficit pro hoc textu quod homines non appetant vocari magistri univoce cum Deo, sicut nec vocantur domini neque boni.

Mastership forbidden to apostles and priests;

Hic videtur multis, ut dictum est superius, quod Christus prohibuit specialiter apostolis et suis sacerdotibus gentile magisterium sive scolasticum, licet tolleravit quod persone alique *non sacerdotes* taliter magistrentur.

but borne with in secular persons.

Ipsi tamen in hoc peccant graviter, cum contra Christi preceptum et duplicem statum perfectum inaniter sunt superbi.

Quantum ad primum obiectum concedi potest assumptum. Sed patet catholicis quod non exinde sequitur quod ipsum sit meritorie assumendum.

God allows no evil that does not cause good.

Dicunt enim fideles theologi quod Deus bonus non potest aliquod malum sinere, nisi ipsum faciat multum bonum. Ideo dicunt quidam derisorie quod magisterium et mala talia faciunt multa bona, sed non tot quot facit diabolus.

Good done by the devil.

Diabolus enim facit occasionaliter indirecte quod Christus sit incarnatus et quod predestinati quos temptat sint in beatitudine coronati. Ideo Gregorius in cantu ecclesie

2. A: *naturale.* 6. CD in marg.: *Color pro superbo magisterio.* 7. G: *fideles dicunt.* 13. BCDEG: *natura.* 18. CE: *appetunt;* ib. G: *vocari ab hominibus.* 19. B: *iam vocantur.* 20. CD in marg.: *Quod Christus prohibuit gentile magisterium.* E in marg.: *Prohibet.* 21. F: *hic prohibuit.* 22. G: *gentilium;* ib. F: *toleraverit.* 23. G: *alique non sacerdotes* deest. 27. A: *post.* 36. F: *amplius coronati;* ib. G: *ecclesie* deest.

36. Gregor. Hymn. in Benedictione Cerei Sabbato Sancto in Missali Romano. Cf. De Ecclesia, p. 164; Trial. 141.

vocat culpam primi hominis *felicem et necessarium Ade peccatum;* et legiste dicunt quod Deus est remunerator adverbiorum, non ex hoc remunerans quenquam ad graciam quod bonum facit, sed ex hoc quod efficit ipsum bene. Tale ergo magisterium acuit quandoque ingenium, sicut experti dicunt fornicacionem ingenium suum acuere, et dogma experiencie quam adquisivit sibi diabolus docuit ipsum callidius temptare Christicolas. Et ex illa temptacione Christi et membrorum suorum proveniunt multa bona. Quid ergo, si ex arte nigromantica vel alia curiositate eveniunt multa bona? Et sic graduacio scolastica quam aliqui acceperunt prodest quandoque ad refellendum hereticorum superbiam et scripturam sacram intelligendum, verumtamen sicut non tantum acuit luxuria humanum ingenium sicut acuebat in Christo et matre sua virginitas, sic non tantum acuebat in aliquo gentili philosopho doctrina ista superba suum ingenium, quantum acuebat in apostolis Christi magistratus talis dimissio. Ex hoc enim graciose iam illuminantur in celo sicut in via fuit eorum capacitas dilatata. Et aliter hereticus blasfemaret in Christum, dicendo ipsum piscatores idiotas in rectores ecclesie elegisse.

Some say fornication sharpens their wits.

Apostles, who had no degrees, were wise.

Quantum ad secundum dicit fidelis quod Christus ex vi unionis ypostatice habet quandam excellenciam quod non potest competere alicui alteri de humano genere. Ideo cum *magister* dicit maioritatem sciencie, non remurmuret catholicus quod Christus voluit illud nomen sibi singulariter reservari. Et concedi debet ulterius quod vocando viatores magistros et dominos equivocatur, sicut quando dicimus ipsos bonos. Sed ista equivocacio in proposito per dominum est restricta. *De ista materia erit postmodum, si Deus voluerit, tractatus diffusior.* Similitudo autem sequendi Christum in ista materia debet esse per humilitatem quam Christus supra omnes alios conservavit; et tunc similitudo debet sequi in noticia, qua beatus videt intuitive in verbo singulas

Christ has some excellences which man cannot share.

Follow Christ in humility and knowledge will come in patria.

2. A in marg.: *Deus est remunerator adverbiorum.* 3. E: *et non.* 7. G: *et* deest; ib. E: *quid acquisivit;* ib. CD: *sibi* deest. 10. D: *perveniunt.* 13. BCDEG: *repellendum.* 17. DE: *superbia.* G: *superbie.* 18. G: *acuebatur.* 19. A: *tam.* 22. F: *et rectores.* 24. CD: *dic.* 25, 26. De Magisterio: *que non.* 26. G: *alteri humano generi.* 30. CDEG: *equivocantur.* 31. E: *sed quando;* ib. BEG: *ista curiositas.* 32. A: *per Dominum* deest; ib. DEG: *De ista tamen.* 32, 33. F: *De ista — diffusior* deest. 34. E in marg.: *Similitudo sequencium Christum.* 36. E: *debet* deest.

creaturas. Sed cum illa intuicione beata est Christo maioritas reservata.

The name of 'father' is often abused.

Quantum ad tercium dicitur quod nomen *patris* in nominacionibus communibus communiter est abusum, sicut patet in ipocritis altrinsecus et in cupidis volentibus aliis adulari; aliter enim nunquam inoleret nomen impositum Romano pontifici quod sit *pater beatissimus*, et episcopo quod sit *pater venerabilissimus;* veruntamen expressio equivocacionis patris est communiter usitata, cum crebrius in scriptura vocantur filii quos doctor

It may be used equivoce.

frater in Domino meritorie parturivit. Et cum quot modis dicitur unum oppositivorum relativorum, tot modis dicitur et reliquum, tales possunt equivoce dici patres. Ideo dicunt quidam catholici quod Christus hic

Abbats and priors are here forbidden by Christ.

prohibet conventuales, abbates et priores in ecclesiam introduci, quia certum est quod emittendo has sectas quatuor ipsas tacite reprobat. Ideo apostoli non audebant ipsas introducere in ecclesiam; et sic est mundana honorificencia nimis contra Christi regulam palliata. Viantes enim debent constanter operari et continue in Dei servicio, sperando honorem largiendum ab ipso in beatitudine, et honorem mundanum propter periculum contempnendo ac contemptum propter meritum accep-

Worldly honour a caribdis in which the devil plunges men.

tando. Et in isto honore mundano est caribdis in qua diabolus cautelose immergit multos honores huiusmodi appetentes. Nec est Aristoteles vel aliquis philosophus ethnicus contra Christi sentenciam in ista materia acceptandus. Conformemus igitur nos humiliter doctrine Christi equivocaciones et significaciones, quas ipse delegit, acceptando.

Capitulum sextum.

It is said that the work of a prelate is more respected if he is a graduate.

Sed adhuc videtur stare racio quod in predicacione et scolastica accione videtur per graduacionem scolasticam operacio prelati ecclesie decorari. Sed hic dictum est superius quod sophistarum et philosophorum concertacio ad edificacionem ecclesie prodest per accidens,

6. F: *violaret.* 10. G: *doctor P.* 11. D: *Et tamen.* 12. B: *oppositorum relativorum* deest. D: *relativorum* deest. 14. E in marg.: *Prohibet Christus nominare patres.* 16. B: *quod Christus.* 18. *ipsas.* G: *eas.* 20. G: *dicunt . . . et quomodo.* 25. BDEF: *cautulose;* ib. F: *omnes honores.* 27. 28. G: *acceptanda.* 35. G: *dicitur ut dictum.*

sicut venenum ingreditur composicionem tiriace ad venenum aliud expellendum. Sed quid hoc ad humilem doctrinam quam Christus docuit, cum ex ordinacione sua profecit ecclesia sine illis.

Graduation leads to artificiality in preaching,

Et quantum ad predicacionem constat quod contigit illam per talem graduacionem meretriciter induere multas formas; ut aliqui ritmisando et aliqui poemata vel fabulas predicando adulterantur multipliciter verbum Dei.

telling fables or poems,

Et patet ex fide, cum Christus ordinavit suos apostolos atque discipulos sine tali graduacione evangelium predicare, quod predicacio sine tali graduacione est valde utilis vel Christus foret diminutus.

Christ sent ignorant men to preach.

Antichrist only allows graduates.

Et hic mirantur fideles de evidenciis Antichristi. Christus ordinavit rudes et idiotas predicare evangelium, ideo homines debent taliter predicare, et Antichristus suspendit tales ab actu predicacionis et limitavit scolasticos gentiliter graduatos ad taliter predicandum; ideo predicacio Christi debet dimitti et introduci debet predicacio Antichristi. Adulteracio verbi Dei est per trinitatem prohibita et per cautelas diaboli introducta; ideo illa debet repeti et forma quam trinitas limitat pretermitti. Christus ut fidem limitat: *Non vos estis qui loquimini sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*, sic quod rectitudo vite in moribus vivificat verbum Dei, et Antichristus statuit quod homines gentiliter a Spiritu Sancto elongati predicent efficacius quam illi fideles et simplices cum quibus Sanctus Spiritus operatur. Tales sunt multe blasfemie in quas prorumpunt scolastice ac si intenderent quod Antichristus tanquam potencior prevalet supra Christum. Et in istam perfidiam fratres incidunt extollentes suam predicacionem palliatam discolariter supra simplices sacerdotes. Ipsi predicant pure et libere legem Christi, sed fratres predicant verba ficta et poemata ritmisata; ideo fratrum predicacio est a populo acceptata. Fratres predicant symoniace, sic quod eorum mendicacio statim post sermonem indicat quod propter lucrum mendicacionis taliter predicarunt; ideo

Christ makes good preaching depend on holiness of life.

Friars vaunt their preaching.

Friars preach *'verba ficta'* and rhymes.

They beg after sermon.

4. A: *ecclesiam.* F: *proficit ecclesia.* 10. G: *atque discipulos* deest. 14. E in marg.: *Christus rudes et ydiotas ordinavit predicare evangelium;* ib. F: *ordinat.* 16. CD in marg.: *De predicacionibus;* ib. D: *limitat.* 21, 22. D: *pretermitti* deest. 22. F: *Non enim.* 23. A: *vestri* deest. 26. A: *producent.* 28—30. F: *ac si — Christum* deest. 35. ABCDEG: *acceptanda.* 36. A: *sermone;* ib. G: *iudicant.*

22. Matth. X, 20.

Non graduates who would preach freely are suspended.

Friars care only to please their audience and get money.

eorum predicacio aptata ad placendum sensibus auditorii est secundum arbitrium satraparum acceptanda. Et hinc non graduatorum sacerdotum predicacio evangelica gratis data populo, sicut gratis a Deo est accepta, est a satrapis suspendenda. Et stulto stulcior potest ex usitata fratrum predicacione statim cognoscere quod gracia lucri colligendi a populo statim post sermonem finaliter predicarunt, et hinc verba sensualitate auditorii placencia coaptarunt. Tales evidencie Antichristi movent infideles stolidos ad plus credendum suis discipulis quam discipulis fidelibus observantibus regulas Jesu Christi.

Friars say they must beg to live.

Thieves make the same excuses.

The friars might leave their sect and work as Paul did.

Unde fratres, excusantes se de ista mendicacione symoniaca qua vendunt fabulas tales quales dicunt quod non aliter viverent nisi taliter mendicarent. Sed in hoc verbo excedunt socios furum, cum licet fures false fingant quod necessitati sunt ex egencia sic furari, cum non aliter viverent, cum fratrum illud est de temporalibus et non de precioso actu predicacionis qui directe sonaret in honorem Dei et salutem auditorii et temporalia illa debent esse secundum legem Dei virtuosis communia; ideo fallacia in predicacione huiusmodi excedit in malicia furta temporalium; quia plus preciosa bona sophisticata plus nocent abutentibus, et inducunt in crimina graviora. Ideo dicunt fideles fratri querenti questionem quomodo aliter viveret, quod viveret extra illam sectam, que necessitat sic vendere verbum Dei, et laboraret manibus cum Paulo, ac subiceret se mortis periculo, antequam sic oneraret ecclesiam vel committeret symoniam.

What is the advantage of such a hooded friar preaching?

Ad tales necessitates inducit gentile magisterium introductum, et quoad salutem anime vel alium finem laudabilem qui directe sequeretur ex eo est omnino superfluum. Ideo sicut iste quatuor secte superfluunt, sic magisterium istud quod inducunt. Quid, rogo, prodest quod frater graduatus et sic piliatus predicet? Revera est multis evidencia topica quod frater, sic portans pixidem patris mendacii, seminat sermones quibus seducit populum patris sui.

2—11. F: *Et hinc — Jesu Christi* deest. 4. G: *populo* deest. 8. G: *auditorii sensati placenciam.* 12. F: *de sua.* 16. E: *sic* deest. 19. B: *adiutorii.* C in marg. al. manu: *alias adiutorii.* 21. B: *fabula in.* 22. A: *et plus.* G: *qua plus.* 25. A: *aliter* deest; ib. F: *extra illud quod quidam;* ib. BCDEG: *sectam* deest. 28. G: *onerarent . . . committerent.* 32—33. F: *Ideo — inducunt* deest. 33. A: *induunt;* ib. D: *Quid rogo scolaris.* 34. F: *frater vel scolasticus;* ib. B: *Pilatus.* 34—4. F: *Revera — igitur* deest. 36. CD: *sciant sermones.*

Et quo ad piliacionem est multis evidens quod sit subtilior scolaris diaboli ad istam sophisticacionem populo palliandum. Et idem senciendum est de conformi predicacione scolastici secularis, igitur a morositate vite et conformitate Christi doctrine capi debit efficacia verbi Domini. Unde facile foret Deo per sacerdotes simplices extra claustrum magis prodesse populo quam per omnes istas sectas ipocriticas introductas; quod si persona per aliquam istarum sectarum vel graduacionum sit indisposita, medicina foret sibi ipsas deserere et pure intendere regulis Jesu Christi preter sumptuosas spoliaciones pauperum ad incepciones ac graduaciones huiusmodi capiendum. Sunt multa alia maledicta media de periuracionibus, de graciarum empcionibus et aliis superfluis occupacionibus introducta. Ideo iuracio ad defendendum talia est a fidelibus deridenda. Quod autem quidam sperant propter talem laborem scolasticum adquirere sibi beneficia et honores est signum evidens quod totus mundus est in maligno positus per confederaciones subdolas Antichristi. Nec imponat Antichristus fidelibus quod in verbis talibus conveniunt proprio iuramento, quia regula caritatis plus ipsos obligat, sicut Paulus ex eadem regula necessitatus fuit a Deo contra Judeos acute invehere. Christus ergo et Paulus cum racione que ipsos necessitavit ad istud moveant fideles in talibus honoribus mundanis subici racioni.

God may give more profit by simple priests.

Expenses at inceptions.

Some men labour at study in the hope of getting benefices and honours.

Antichrist says that in attacking these things we break our oath.

Rule of charity of more weight than the oath.

Capitulum septimum.

Consequenter in secunda parte huius capituli denudat Christus errores qui pullulant ex discipulis Antichristi: *Ve vobis*, inquit, *scribe et pharisei, ipocrite, quia clauditis regnum celorum ante homines. Vos enim non intratis nec introeuntes intrare sinitis.* Hec est prima octo parcium in quibus Dominus mandat: *Ve istis ipocritis.* Alii autem

The first 'Woe'.

1. B: *quo* twice; ib. E: *paliacionem.* 2. G: *subtilior sceleris* 3. CD in marg.: *Contra promociones magistrorum.* 4. F: *cum a morositata.* E: *Ideo a.* 6. BCD: *Dei.* 7. F: *per omnes claustrales vel graduaciones gentiliter introductas preter sumptuosas.* 9. CDG: *graduacionem.* 10. A: *sibi* deest. 12. CD: *et graduaciones.* 13. E in marg.: *Juracio.* 15. E: *introductam.* 17. *propter.* F: *per.* 17, 18. G: *propter -- evidens* deest. 22. B: *eos.* DE: *ipsos aligat.* 25. CDE: *ad* deest; ib. B: *ista.* In marg. corr. 30. DF: *qui.* 32. AB: *Hoc.* 33. A: *Deus mandat.* BE: *modo dat;* ib. F: *Aliquando autem.*

28. Cf. Opus Evangelicum III, 28. 30. Matth. XXIII, 13.

per viam imprecacionis dicunt: Ve malis hominibus, sed Christus tanquam propheta summus dicit Ve eternaliter cognitum et ordinatum illis propter crimen quod prius commiserant. Est autem Ve communiter intellectum dolor quem presciti habent de pena inferni. Nec dubium quia, sicut in lege veteri fuerunt scribe et pharisei ipocrite, sic sunt modo.

What a scribe is; so called because he writes his judgment.

Vocatur autem scriba intendens tradicionibus hominum et secundum illas iudicia sua scribens; et huiusmodi sunt prelati moderni, qui propter suam ipocrisim, ac si prudencius secundum Dei scienciam iudicia sua darent, scribunt suam sentenciam. Et tales sunt iudices vocati ecclesiastici sive papa sive alii, qui iudicando scribunt suam sentenciam.

Pharisees like monks and friars.

Pharisei autem vocantur tales divisi a vita communi hominum, cuiusmodi sunt nostri religiosi et specialiter secta fratrum.

Hypocrites.

Ipocrite autem sunt superbi de sua sanctitate, et sunt illi qui mendaciter per signa sensibilia simulant sanctitatem, et isti ipocrite propter profundacionem in crimine Christo contrario dicuntur dampnari a Christo profundius in inferno. Unde Matth. XXIV in fine dicitur: *Et partem eius ponet cum ipocritis.* Isti autem ipocrite sunt generaliter istius condicionis quod facilitatem legis Christi subvertunt, et suas tradiciones per quas populum spoliant introducunt. Et cum necesse sit quoscumque christianos salvandos sequi Christum in vita et moribus, ut patet Joh. XXI, 22, patet quod isti ipocrite regnum celorum claudunt, et quia nec isti per viam Christo tam contrariam incedentes in persona sua introeunt nec alios qui ex instinctu Dei viam rectam ad beatitudinem vellent eligere, permittunt intrare, quia per tradiciones suas fabulosas seducunt populum et necessitant ipsos sequi, cum fingunt censuras et dampnabilem inobedienciam sibi rebellibus. Et habent multas infundabiles cavillaciones verbales per quas populi in isto devio seducuntur. Et

1. A: *via.* G: *viam impredicacionis.* 4. CD in marg.: *Quid sit Ve.* 8. CD in marg.: *Quid sit scriba.* E in marg.: *Scriba quid vocat.* 11. G: *prudencius quam;* ib. C: *supra Dei.* 15. CD in marg.: *Quid sint pharisei.* E in marg.: *Pharisei quid vocantur;* ib. A: *dicuntur.* 18. CD in marg.: *Quid ypocrite.* E: *Yppocrite quid sunt.* 18—20. A: *et sunt — sanctitatem* deest. 21. CD: *contrarie;* ib. A: *dicunt.* 22. BE: *sic dicitur.* 29. A: *et quod;* ib. F: *Christo ad beatitudinem vellent eligere Christo tam.* 32. F: *quia* deest. 33. D: *suas* deest; BÊG: *fabulis.* F: *per fabulas suas.*

23. Matth. XXIV, 51.

hic vane dubitant multi qui reputant se fideles de quibus Christus hic loquitur; sed non debet esse dubium alicui catholico quin Christus hic loquatur de quocunque qui in facto practizat facinus hic expressum, sive fuerint pape et cardinales, sive episcopi vel quicunque alii secte sue, sive monachi, sive canonici, sive fratres. Et illos Christus principaliter hic intendit qui sunt in hic expresso facinore ampliores. Et hoc contingit nunc de una secta et nunc de alia, et in diebus nostris pro fine temporum de pseudofratribus, qui per maiorem ipocrisim seducunt populum a via Domini; et oportet quod habeant scribas et phariseos ad perpetrandum istud facinus assistentes. Nec dubium quin fratres et alii religiosi novelli, divisi a vita communi secte Christiane tam in cerimoniis quam in loco, sunt pharisei longe evidencius quam fuerant tempore vite Christi. Habent enim leges proprias et cerimonias a lege apostolica discrepantes, et habitaciones sibi proprias, ne sua stulticia a populo sit percepta. Ideo cum phariseus interpretatur a populo divisus, manifestum est quod iste secte tam in conversacione quam vita et regula multipliciter sunt divise; non enim illuminant populum sparsim particulariter in quo, sicut Christus et sui apostoli, commiscentur, ut populus videat opera sua bona; sed pocius sunt tanquam onerosi in multitudine et verecundantes de suo facinore a populo occultati. Isti autem claudunt regnum celorum per suas hereses quas seminant et per suas sectas proprias quas false magnificant, ac si solum in secta sua salventur fideles, vel saltem ad gradum summum salvacionis, ut fingunt subdole, hic contingunt. Unde dicitur quod quidam frater Minor Nicolaus II induxit cardinales ad hunc consensum stolidum quod de cetero non fieret aliquis papa nisi fuerit frater Minor. Et movet ad hoc ista evidencia: Inter omnes status militantis ecclesie hic est perfectissimus, ut convencunt

Some doubt of whom Christ speaks.

But it must be of all who do the wickedness he condemns, whether popes, cardinals &c. and at this time specially friars.

Friars and monks are Pharisees.

For they are separated in special houses.

Instead of being scattered among the people like the apostles.

They talk as if only in their order men could be saved.

Pope said to have promised that all popes should be friars since the friars life is the best.

1. F: *varie.* 2, 3. CD: *aliter catholico.* 3. ABCEF: *loquitur.* 4. BCDF: *practicat.* 7. F: *sunt* deest; ib. CD: *in hoc.* 9. CD: *secta nunc.* 11. CDF: *a* deest. E: *in via.* 17. F: *et ceremonias proprias* twice. 19. E in marg.: *Phariseus quid interpretatur.* 22. CDEF: *sparsi.* 24. E: *iudicat.* 26. BCDEF: *autem* deest. 31. CD in marg.: *Quod Minor frater papa induxit cardinales quod a modo papa semper fierit de ordine Minorum.* 34. B: *hec.* 35. A: *sicut;* ib. E: *convincant.*

31. Tempore Nicolai II Minores nondum extitisse apparet. Est pocius Nicolaus III. (1277—1280). Elicitur forsitan e decretali *Exiit qui seminat* huius pape in Sexto, lib. V, tit. XII, cap. III.

ex sentencia multarum legum papalium, et conformitate sue vite ad vitam Christi et suorum apostolorum. Cum ergo papa debet eligi de statu altissimo et conformissime vite Christi, sicut debet esse viator propinquissime sequens Christum, patet infringibilis racionabilitas huius legis. Et cum nec papa nec cardinales post hunc Nicolaum successerant qui possent infringere istam legem, patet quod necesse est usque hodie ipsam stare; et sic possent ex ista ipocrisi seduci subdole quod de se ipsis eligant abscondite sibi papam, et secundum suas ordinaciones ipocritice conversentur. Fidelis autem non solicitatur si sic est in facto sed credit quod omnes iste secte quatuor declinant per ipocrisim a via Domini Jesu Christi cum ex talibus signis sensibilibus concludi non posset legis evidencia sed pocius ex virtutibus in mente absconditis et bonis operibus conformibus vite Christi. Et sic tanquam fidem capimus quod Christus hic locutus est de quibuscunque sectis vel personis que peccatum hic descriptum in opere verificant de se ipsis. Nam commune significat omnia sua supposita secundum logicos. Et Deus non absconderet intenciones significantes naturaliter tales personas, cum vult quod eorum malicia sit fidelibus suis cognita, et specialiter cum magis noceat. Nulla enim istarum sectarum habet ex sua malicia maius privilegium quam habet diabolus; sed eius maliciam Deus vult esse detectam ecclesie, nec aliter foret caritas in abstracto. Sicut ergo per illud verbum generale *unus ex vobis me traditurus est* Christus intellexit Scarioth, sicut apostoli ex eius opere postmodum didicerunt; sic ex complecione operis quod Christus hic dampnat patere potest fidelibus de quibus sectis et personis loquitur in istis sermonibus. Si ergo vis docere quod non de te loquitur in hoc loco, serva te immunem a peccato quod evangelium hic describit. Christus ergo omnisciens et omnivolus non est parcus in intencione ad muniendum suam ecclesiam de talibus pseudo venientibus, sed quicunque sic peccaverit, et speciliter graviores peccantis,

Faithful say that no such outward signs as belonging to an order, have any weight.

Keep yourself from the sin, if you would not come under the words.

8. CD: *ipsam iterare.* 9. CDEF: *possent* deest; ib. G: *potest seduci.* 11. C: *Fides.* 12. A: *solicitat.* 13. CDEFG: *a vita.* 15. BCDEF: *eminencia.* G: *evidencia*; corr.: *eminencia.* 18. BEG: *qui.* 21. BE: *abscondet*; ib. CDE: *signantes.* 25. BG: *maius* deest; ib. BCDEG: *si eius.* 29. E: *sed apostoli.* 34. G: *Christus quidem.* 35. D: *omni volens*; ib. F: *particeps in.*

28. Matth. XXVI, 21; Marci XIV, 18; Joh. XIII, 21.

sunt in istis sermonibus designati. Unde ipocrita contendens in ista materia quod Christus non de ipso loquitur, debet peccatum quod Christus hic detegit precavere, quia certum est quod si peccat taliter et Christus vult ipsum in die iudicii invenire et ipsum intelligit de immensitate sue noticie, ut a sua ecclesia caucius caveatur. Sic enim dicit Matth. VII, 17: *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos.* Ex quo textu evidet quod isti falsi prophete de quibus Christus hic loquitur sunt futuri, cum oportet fidelem concedere quod sermones Christi sunt summe veraces et utiles, sue ecclesie prodessentes. Sed que foret sapiencia loqui solum de falsis prophetis, qui ante hec tempora sunt elapsi? Ideo licet secte huiusmodi pro tempore horum sermonum Christi non fuerant, Christus tamen apud quem sunt cuncta presencia tunc distinctissime noverat quomodo pseudo huiusmodi sunt futuri. Quid igitur moveret Christum celare a sua ecclesia istud periculum, cum suos prophetas dampnaret propter tale facinus occultandum? Et sic in isto primo Ve et quolibet septem sequencium potest quodcunque peccatum in persona vel secta ex isto evangelio reprobari.

The false prophets of whom Christ spoke were to come.

Christ foresaw the sects.

Capitulum octavum.

Secundum autem Ve quod Christus prophetat futurum suis proditoribus exprimitur in hiis verbis: *Ve vobis scribe et pharisei, ipocrite, qui comeditis domos viduarum in oracione longa orantes; propter hoc enim amplius accipietis iudicium.* Videat, rogo, experimentator fidelis si istud peccatum ipocrisis poterit Fratribus et monachis applicari. Comedunt enim prandium quod multe familie domus comederent, non solum de stultificatis mulieribus sed de mundo divitibus, qui ab intellectu scripture infideliter viduantur. Orant autem oraciones longas quas dicunt excellere oracionem dominicam et omnia alia

The second 'Woe'.

Monks and friars eat what might keep many families.

They pray long prayers which they say are better than the Lords prayer.

1. A: *ipocritica.* 3. BCD: *Christus* deest. G: *quod Christus* deest. 4. E: *quod certum.* 6. BEG: *intelliget.* 10. BE: *eorum autem.* 15, 16. B: *huius.* 19. DEF: *ergo.* 27. BCDF: *ipocrite* deest. 28. G: *in oracione* deest; ib. BCDEF: *hoc autem.* 29. D: *Viderat.* 35. A: *alia* deest.

26. Matth. XXVI, 14. Cf. Op. Ev. III, 40/41.

Expressions in their mass, as if God were asleep.

bona mundi. Unde in suis privatis oracionibus quas orant in missis ingeminant multipliciter: *Famuli tui* et *famule tue*, ac si Deus foret dormiens et non recolens merita viatorum. Cum enim oracio ipocritica potest in longitudine deficere, tales ipocrite darent operam secundum Christi regulas ad utilitatem ecclesie laborare.

Long prayers allowable, but not if they hinder good work.

Oracio quidem longa est utilis, cum Christus in oracionibus pernoctavit, sed non dubium quin in oracionibus et operum dimissionibus contingit faciliter mensuram excedere. Ideo debet fidelis cavere de ocio, et edificatorie opere magis intendere, quia certum est quod talis opera magis orat. Ideo debet fidelis solerter attendere quod oracio sua non excedat mensuram in diuturnitate, ut docet Christus Matth. VI, non seducat populum per signa ipocritica, et intencio sua sit recta, divino beneplacito confirmata. Quia ipocrita qui erraverit in aliquo horum trium propter ingeminacionem sui facinoris amplius accipiet iudicium ad penam taliter geminatam. Factum enim est in sua substancia increpandum, et preter hoc ipocritica apparencia est culpanda; et sic ipocrisis super alia peccata ex ingeminacione tanta diaboli est dupliciter punienda. De prolixitate autem oracionis et aliis qualitatibus ipsam rectificantibus oportet Deum propter vite sanctitatem instruere; ideo qui obligant fideles ad dicendum tot oraciones pro regula, subducta inspiracione, deviant communiter a via domini Dei sui. Unde inter alias stulticias istorum novorum ordinum, ipsi cece se obligant ad prolixitatem oracionum, et non mensurant sua opera, ut magis prodessent ecclesie, ac si deficerent in ista gulosi argucia: Ista oracio in ista mensura populo multum prodest, ergo dupla oracio vel in proporcione alia proporcionaliter plus prodesset; ac si labiorum mocio foret per se meritoria placens Deo, sed Matth. XV, 8 dicit Christus: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

'Laborare est orare'.

Wrong to oblige the faithful to say so long prayers.

This a fault of the new orders.

Glutton's argument.

The third 'Woe'.

Tercium autem Ve exprimitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe et pharisei, ipocrite, qui circuitis mare et*

9. G: *divisionibus.* 11. EG: *operi.* 12. CDG: *opere.* F: *operacio.* 15. A: *et quod.* 16. AB: *erravit.* 19. B: *enim* deest; ib. A: *tantum in sua.* 21, 22. AEG: *cantus diaboli.* D: *canta.* 25. G: *ad dicendum* deest. 26. A: *a proposito.* 29. A: *prodesseret.* 36. CDE in marg.: *Tercium Ve;* ib. CD: *exprimit.*

14. Matth. VI, 7. 36. Cf. Opus Ev. II, 42 et seqq.

aridam, ut faciatis unum proselitum, et cum fuerit factus, facitis eum filium iehenne duplo quam vos.

This text just suits the friars who entice youths into their order, who will be the deeper damned for their higher profession.

Iste textus videtur multis non posse pertinencius quam Fratribus applicari, cum multi eorum circumeunt aquam et terram solicite ad faciendum fideles, et specialiter iuvenes sub tutela parentum fratres sui ordinis. Et cum multi illorum puerorum in sua religione deficiunt et status ac religio ut inquiunt est alcior, manifeste videtur quod talis dampnatus erit in pena profundior. Non enim sunt fratrifactores tam stolidi quod volunt salvacionem omnium talium puerorum defendere vel parentes suos de sua beatitudine securare, cum hoc non poterunt de se ipsis; nec in moribus illorum puerorum habent ultra proprium arbitrium potestatem; ideo verisimile est quod faciunt multos tales iuvenes insolentes filios gehenne puniendos in duplo gravius quam se ipsos. Non enim habent evidenciam vel autoritatem quod prodest illis pueris quoad corpus vel animam quod taliter fiant fratres. Et cum de multis pueris sit notum quod sint cariores suis parentibus multis bobus, et in casu utiliores de lege Dei ad suis parentibus serviendum, manifeste videtur quod tales fratrifactores in hoc obviant legi Dei. Et cum proselitus sit infidelis noviter conversus ad iudaismum et fratrifactores astringunt pueros noviter ad confessionem sui ordinis, manifeste videtur quod istam vesaniam totaliter verificant de se ipsis. Et sic illis potest applicari illud Exodi XXI, 16: *Qui furatus fuerit hominem et vendiderit eum, convictus noxe morte moriatur.* Non loquor autem de seculari iudicio vel lege hominum sed de divino iudicio et morte duplici corporis et anime. Et cum furari sit capere rem alienam invito domino vel non approbante domino principali, manifeste patet quod pueri per fratres huiusmodi sunt furati. Sunt enim creature Dei et subtutoribus satis cari et capti ab hiis fratribus sepius ad gehennam. Vendunt autem puerum sic furatum non solum suo ordini sed ipsi diabolo, cum sicut reportant grates de suo ordine, sic reportant penam de ipso diabolo. Et illa pena est communiter merces sua. Nec valet fratrum ficticia quod Deus qui est capi-

The friars cannot answer for the salvation of their proselytes.

Those children may be needed by their parents.

Friars are guilty of death, but Wyclif speaks this of spiritual judgment.

These boys are stolen and sold not merely to their order, but to the devil.

They cannot show that they have God's approval.

2. CDEG: *illum.* 5, 6. G: *specialiter martires.* 7. BCDFG: *eorum.* 8. F: *ut* deest. 10. B: *nolunt.* 12. G: *potuerunt.* 14. BEG: *proprium habitum.* G in marg.: *alias arbitrium.* 19. F: *sunt.* 27. A: *Confuratus.* 28. F: *convictus uxore.* G: *noxe* deest. Lacuna in cod; ib. E: *morietur.* 34. BCDEF: *captis.*

talis Dominus approbat ista facta; quia sicut nesciunt docere quod Deus approbat sectam suam vel aliquam personam huiusmodi, sic nesciunt docere quod Deus approbat istud sinistrum suffragium. Quomodo, rogo. approbaret Deus bonus induccionem hominis ad peccandum, propter quam induccionem Deus infert utrique dampnacionem? Et sic inter alia periculosa officia ista fratrifaccio videtur esse precipue propter quam multi non solum fratrifacti sed eorum patres pulcri a Deo iustissimo sunt dampnandi. Et si fingatur quod hoc faciunt pia intencione, sic possent fingere quod pia intencione spoliant simplices de bonis que occupant, ne propter abusus eorum perpetuo sint dampnati, sicut caritativus extrahit gladium furiosi. Sed omnia ista sunt ludicria, cum utrobique deficit autoritas legis Dei. Non enim debet credi sompniis istis fictis. Benedictus ergo sit Dominus qui docet fideles suos spiritualiter proficere secundum regulas legis sue et non inducere aliquam novam sectam. Hoc enim excusacionem accipit, licet hortatus ex culpa propria postmodum sit dampnandus. Fratribus autem istis deest auctoritas, ut preter sectam Christi seducant subdole fratrem suum.

They plead good intentions in vain.

Capitulum nonum.

The fourth 'Woe'.

Quartum autem Ve prophetat Dominus sub hiis verbis: *Ve vobis, duces ceci, qui dicitis: Quicunque iuraverit per templum Dei: nichil est, qui autem iuraverit in auro templi: debet. Stulti et ceci! Quid enim maius est? Aurum vel templum quod sanctificat aurum?* Ista autem verba hiis novis sectis pertinenter poterunt applicari, cum sint duces dominorum et dominarum, episcoporum et multorum magnatum. Nec dubium quin hii duces sint ceci, sicut et homines qui suo regimini se committunt. Ceci quidem sunt, quia secte extranee infundabili se committunt et sectam Christi dimittunt, licet sit summe fundabilis, facilis et beatitudinis lucrativa. Templum autem Dei potest vocari religio catholica que

New orders directors of lords and ladies.

The 'temple' is the catholic religion.

1. A: *et sicut.* 3. *huiusmodi.* A: *eiusdem;* ib. A: *nec nesciunt.* 10. D: *hec.* 13. A: *abusum.* 16. EG: *Ysac fictis.* 17. D: *Deus;* ib. A: *perficere.* 18. A: *regulam.* 27. CG: *Stulti ceci.* 30. BE: *et dominorum* twice. 36. CD in marg.: *Quid significet temvlum in proposito.*

The 'Gold', the new sect.

debet esse basis fidelibus ad viandum. Aurum autem templi potest intelligi nova religio sophisticata que supra religionem catholicam culpabiliter est linita. Tam ceci autem sunt hii duces quod, parvipendentes hoc templum, obligant se tanquam Deo huic sophisticato auro templi, sic quod iurando voto solempni, cum baptizantur, quod teneant fideliter sectam Christi, istud iuramentum non ponderant, sicut nec templi magni iuramentum, sed iuramentum vel votum quod stulte faciunt religioni private; cum illam debent servare sub pena apostasie usque ad finem vite. Et tamen scrutata tota materia ista subtiliter, videtur quod omnes isti novorum ordinum sunt in suo ingressu apostate, quia exeunt sectam et ordinem christianum; et hoc cum labello ipocrisis, quia false fingunt se melius servare illum ordinem per addiciones suas putridas quam alios qui in sua puritate sine immixtione ritus infundabilis ipsum servant. Ac si per locum a maiori innuerent quod perfecte observant istum novum ordinem, licet illi multum de aliis privatis ordinibus superaddant.

Disregard their baptismal vow and care for that to their order.

All this is but a pretence of sanctity.

Et toto quesito de causa finali huius variacionis, totum est ficta apparencia sanctitatis. Ideo dicitur quod cuncte persone istorum novorum ordinum sunt ipocrite, sicut in istis nominacionibus Christus docet; et sic votum secundum racionis regulam factum Deo parum ponderant, sed votum sine racione private factum, dum in novam religionem vel lucrum sapuerit, ponderant ultra nubes. Et tamen isti ipocrite debent cognoscere quod templum commune secte Christi sanctificatum ab ipso in fide et veritate est infinitum maius quam aurum sectarum privatarum, quod in templo isto sophistice est linitum, quia non dubium si in istis privatis ordinibus fuerit quidquam boni, illud effunditur a sanctitate accepta de secta Christi que debet esse basis in vita cuiuslibet christiani. Ideo querunt fideles a vendentibus tam varie nova vota quare sic ponderant et dispensant pro lucro cum votis ab hominibus adinventis et parum ponderant vota que fidelis debet facere domino Jesu

Any good in the sects comes to them from the sect of Christ.

1. CD in marg.: *Quod per aurum nova religio potest intelligi.* 5. DEG: *sophistico.* 11. BEFG: *Et cum.* 16. G: *adducciones.* 18. F: *et perfecte.* 20. A: *superadderunt.* 24. CDEFG: *in* deest; ib. CD in marg.: *Quod votum secundum racionis regulam factum Deo parum ponderant.* 25. F: *regulas.* 27. DG: *sapiunt.* E: *sapuerint.* 28. BEFG: *Et cum.* 31. G: *sophistico.* 33. AB: *quicquid;* ib. BCDEG: *a falsitate.* 36—39. F: *quare—vota* deest. 39. F: *debet* deest.

Dispensations.

Christo. Querunt, inquam, si dispensacio cum tali voto ante eius promulgacionem sit racionabilis vel tunc primo; verecundantur enim isti ipocrite dicere quod ipsa continue sit irracionabilis, quia tunc dispensacio pro pecunia

Either against God

foret contra Dominum, quia contraria racioni. Si dicitur quod primo est racionabilis, cum dispensacio est completa sic quod ipsi racionabilitatem in Deo faciant, tunc in ipsa racionabilitate Deum antecedunt, et per consequens ipsa vendicio symoniaca in Deo et lege sua racionabiliter est fundata. Si dicitur quod ista dispen-

or vain.

sacio fuit prius racionabilis quoad Deum, tunc Deus prius fecit hanc racionabilitatem et ista dispensacio fuit frustra; et sic votum istud continue fuit stultum, quia racionabile foret apud Deum quod homo non perficeret istud votum. Et sic dispensacio ista sophistica stulte sic vendita foret frustra. Et sic in ista omissione foret liberior conformitas racioni preter hoc quod nunc offertur pecunia domine symonie. Et patet studenti hanc dispensacionem cum votis huiusmodi quod insolubiliter

Blasphemy always mixed up with dispensations.

est blasfemia implicata. Benedicta igitur sit secta Domini Jesu Christi, que nulla talia vota perficit nisi vota per se racionabilia. Ex quorum variacione in circumstanciis

Christ demands and allows no vows but such as are grounded in reason.

naturaliter dispensat Dominus Jesus Christus, et sic nulli vovent licite secundum legem Domini, nisi de quanto voti complecio fuerit consona racioni; et sic antiquato homine vel deveniente ad impotenciam, racio docet quod homo non compleat prius votum.

Dispensations sold for money.

Dispensantes autem moderni videntur vendere suum iudicium racionabile vel irracionabile propter pecuniam

If vow is unreasonable no dispensation is wanted. If reasonable it should not be granted.

eis datam. Si autem illorum sit irracionabile dispensativum iudicium, tunc vendunt falsitatem et sic patrem falsitatis pro pecunia; quod non possunt. Si autem sit racionabile, ut oportet, tunc Deus eternaliter ordinavit quod taliter fieret secundum congruenciam racioni. Quis ergo presumeret vendere talem iudicium in hiis votis?

The scribe should give his advice gratis.

Et sic scriba potest consulere quomodo parendum est divino arbitrio et debet illud consilium gratis dare, quia dando falsum consilium contra Deum blasfemat et imponit falsitatem domino veritatis.

2. F: *vel* deest. 5. G: *esset contra.* E: *contra Deum;* ib. A: *Si dent.* B: *dicet.* E: *Si dedit.* F: *detur.* G: *Si dicent.* 10. ABEF: *Si detur.* D: *Sed dicitur.* G: *Si dicatur.* 15. BCDEF: *sic* deest. 26. BCDEFG: *devento.* 37. A: *illum.*

Et sequitur in textu: *Quicunque iuraverit in altari, nichil est; qui autem iuraverit in dono quod est super illud, debet. Ceci! quid enim maius est? donum vel altare quod sanctificat donum? Qui autem iurat in altari iurat in illo et in omnibus que sunt super illud. Et qui iurat in templo, iurat in illo et in eo qui habitat in templo. Et qui iurat in celo, iurat in trono Dei et in eo qui sedet super eum.* Hic quidam cum protestacione intelligunt per altare constans debitum quod Deo debemus secundum sentenciam legis sue, modo quod Psalmus L, 19 loquitur: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* et per donum super altare intelligunt novam devocionem infundabilem qualem homines sepe faciunt in hiis sectis.

Altars = the debt we must always pay to God.

Gift = new devotions.

Confessores autem nichil ponderant hoc altare, sed donum quod stulte super illud ponitur multum ponderant, et taxant ad votum suum quod homo satisfaciat illis propter omissionem talis turpis doni, quod stultus huiusmodi dedit Deo. Unde papa dicitur reservare sue curie absoluciones huiusmodi, sed altare quod homo debet Deo reddere secundum decalogum parum curat; et tamen istud altare est infinitum prestancius quam hoc donum. Et sic stultus in racione cecus debet cognoscere quod hoc altare stabiliter Deo debitum est infinitum prestancius quam hoc donum, et per consequens peccare contra hoc altare, sacrificium Deo debitum omittendo, est infinitum gravius peccatum quam donum huiusmodi dimittendo. Sed ut Deus est sanccior homine, qui tradicionem huiusmodi adinvenit, sic credi debet quod omissio ordinacionis divine est longe gravius peccatum quam omissio adinvencionis humane. Et sic hoc altare sanctificat istud donum, dummodo expulsa stulticia fuerit aliquo modo sanctum. Et sic tam hii novi ordines quam papa sic ipsos ratificans videntur idolatre et blasfemi, quia sicut ordinacionem humanam ordinacioni Dei preponderant, sic hominem magnificant supra Deum. Et sic qui vovet vel observat ordinacionem Dei ut altare, vovet Deo et sanctis angelis cum racionibus exemplaribus que in hoc altari necessario includuntur. Non sic autem est in tradicionibus humanis, cum homo debet

Pope reserves absolution for these unfounded 'gifts'.

Heavier sin to omit God's command than man's.

3. BCD: *quod enim.* 10. G: *59.* 12. BEG: *altari;* ib. A: *intelligunt* deest. 12, 13. A: *infundabile.* 26. G: *amittendo.* 32. F: *factum.* 34. A: *blasfeme;* ib. AF: *sic.* 38. G: *excluduntur.*

1. Matth. XXIII, 18—22.

Paul left the sect of the Pharisees.

racione huius altaris tradiciones illas dimittere propter Deum. Sic enim Paulus prius phariseus dimisit hanc sectam phariseicam, inventa secta meliori Christi, ut docuit Dominus ipsam pandens. Et sic debent omnes iste secte quatuor, suam conscienciam secundum hec verba Domini servando.

Contemplation of God better than the rule of sects.

Et conformiter intelliguntur due clausule consequentes; magis enim est legem et communem religionem Domini observare quam religionem privatem, ad cuius sanctitatem non est evidencia, nisi forte capta fuerit de hoc templo. Et sic qui ex instinctu Dei motus fuerit speculative Deum et celestia contemplari, illa mocio est longe perfeccior quam mocio sensibilis cum quacunque solempnitate cesarea introducta. Et in isto quarto Ve sunt multi prelati cesarei et seculares homines excecati.

Capitulum decimum.

The fifth 'Woe'.

Quintum Ve sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe excecati et pharisei ipocrite! qui decimatis mentam et anetum et cyminum, et reliquistis que graviora sunt legis; iudicium, misericordiam et fidem. Hec oportuit facere et illa non omittere. Duces ceci! excolantes culicem, camelum autem glucientes.* Hic videntur istarum sectarum quatuor et specialiter istorum novorum ordinum pulsus tangi, quia secundum suas ceremonias levia peccata preponderant et committunt tanquam non ponderancia graviora. Nam tres herbas ortenses diligenter decimant, sed virtutes in lege preponderantes, scilicet iudicium quoad scribas, misericordiam quoad phariseos et fidem quoad ipocritas derelinquunt. Istum autem secundum ternarium oportuit has sectas facere et ternarium priorem non omittere. Et notant fideles ulterius quomodo trium herbarum ortensium predictarum prima minime valet, licet sit odorifera; secunda plus, licet sit diuretica, et tercia plus, licet sit a fetore et putrefaccione corporis

Qualities of the three herbs and what they signify.

1. D: *huiusmodi.* 2. BCDFG: *primus.* 3. AG: *pharisaicam.* E in marg.: *Paulus dimisit sectam phariseicam inventa secta meliori.* 6. A: *serenando.* 8. A: *maius.* 10. BCDE: *capta* deest. 14. A: *cesaria.* 15. A: *excecati* deest. 18. BCDEF: *excecati* deest; ib. F: *ipocrite* deest. 19. A: *anentum;* ib. F: *relinquitis.* 20. AE: *Et hec;* ib. BCDEFG: *oportet.*

17. Matth. XXIII, 23, 24. 20. Opus Evangelicum III, 49.

servativa. Per primam autem notari possunt ipocrite, quod cavent de peccatis levibus, ne peccent publice; quia fama sensibilis est ipocritis bonus odor. Per secundam notari possunt ipocrite in hiis sectis quomodo subeunt penas sensibiles, ut ex sanctitate in populo honorentur. Et per terciam notari possunt isti ipocrite de sua oracione sensibili diuturna, ut videatur sua devocio non extincta, et sic in habitu sensibili qui penalitatem eorum indicet, in veste circa sensibilem cultum Dei que pietatem eorum clamet, et in oracione sensibili que devocionem eorum ad extra reseret, faciunt singula facta sua; sed insensibile iudicium conformiter legi Dei isti prevaricatores non ponderant. Et quomodo onerent plebeos pauperes non attendunt; et quomodo fides insensibilis que excedit omnes suas tradiciones sophisticetur per ipsos in populo minus curant. Et ista sunt tria peccata gravia in hiis sectis et propterea Christus nominat eos *duces cecos; duces*, quia ducunt populum per sophisticam semitam sanctitatis, et *cecos*, quia sunt expertes evangelice racionis. Et sic super peccatis levibus habent horribilem et magnam consciENciam; quod Christus intelligit per hoc quod excolant culicem, ne ipsum ingluciant; sed insensibilia peccata et gravia parvipendunt; quod Christus intelligit per hoc quod sunt camelum informem et irregularem voluntarie glucientes. Et in isto laborant homines prime secte, cum peccata levia que lucrum suum sapiunt ponderant ut horrenda, et pro ipsis excommunicant et per censuras alias execuntur, sicut transgressores tradicionis humane, crudeliter persecuntur; sed peccata gravia contra decalogum minus curant. Nam infidelitatem contra tria mandata prime tabule non tantum ponderant sicut fornicacionem simplicem; et sic de peccatis aliis quorum punicio lucrum eis sapiat, vel quorum commissio honorem minuat quoad mundum. Et pro peccatis talibus puniendis volunt laborare et sumptuose expendere, quia ut isti ipocrite inquiunt hec est precipua causa Dei; sed peccata graviora directe contra ordinacionem divinam, specialiter si delectacionem sensualem eis sapiant, palliant et abscondunt; ut patet de dominacione cleri

Mint, care about little faults that they may enjoy good repute.

Anise, *(a diuretic)* feigned mortification.

Cummin, prayers for show.

They care not how they burden the poor and adulterate the faith.

Terribly conscientious over light sins.

Careless of serious sins.

For gain they fine heavily for light sins,

but let sins against the Ten Commandments go unpunished.

Allow the rule of the clergy foolishly introduced.

1. A: *Per prima.* 2. CD: *qui cavent.* 9. AB: *in honestate circa.* EFG: *in honeste;* ib. A: *sensibilem* deest. 13. B: *lege;* ib. F: *Dei* deest. 16. F: *nimis curant.* 17. G: *tria* deest. 19. A: *ceci.* 20. G: *experti.* 26. CDE: *in* deest. 37. AB: *hoc.* 40. A: *palliunt.*

In their chapter-meetings and councils discuss sins against their order and not the distributing Gods mercy to the poor. They conceal Christ's poverty.

per stultos dominos introducta. Et inter omnes subtilitates cautele diaboli hec est una. Nam in capitulis et conciliis minoribus et maioribus tractant de peccatis commissis contra ordinaciones hominum, sed quomodo misereantur pauperibus et vulgaribus tam corporaliter quam spiritualiter, non attendunt. Et sic ut fidem exigunt quod homines acceptent eos tanquam prelatos sancte matris ecclesie; sed quomodo Christus fuit homo pauperrimus et significanter iniunxit pauperiem suis apostolis, licet sit fides ecclesie, abscondunt et in opere contradicunt. Et sic est de sectis aliis ut in particulari homo posset ex vita sua et opere explanare.

Capitulum undecimum.

The sixth 'Woe'.

This too applies to the sects.

They look sharp after gold and silver plate.

Sextum Ve sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe pharisei ipocrite, qui mundatis quod deforis est calicis et perapsidis; intus autem pleni estis rapina et iniquitate. Pharisee cece: Munda prius quod intus est, ut fiat et id quod deforis est mundum.* Iste autem textus non videtur pertinencius quam istis sectis quatuor applicandus, cum quoad utensilia quod sint argentea vel aurea de bonis pauperum sunt valde soliciti. Et in confirmacionem sue ipocrisis dicunt quod illam honestatem exigunt propter honorem domini Jesu Christi. Et sic religiosi dotati exigunt quod calices et perapsides potu delectabili et pulmento sumptuoso omnimode impleantur, sed de cibario anime parum curant. Et sic Mendicantes appetunt mundi apparenciam, ut videantur hominibus esse mundi, sed quoad peccata abscondita non curant si sint gravioribus irretiti. Et iste ordo preposterus est generacionis adultere signa querencium, quia plus curant sensibilem apparenciam quoad mundum quam insensibilem existenciam quoad Deum. Et sic infideliter plus ponderant corpus quam animam, plus sensibile bonum corporis quam insensibile bonum anime. Sed que condicio infidelior posset esse? Quid, rogo, prodest pretendere sensibilem talem mundiciam quoad extra, et machinari intus in

3. BCDF: *consiliis.* 9. G: *signanter.* 12. B: *exemplare.* 14. E in marg.: *Sextum Vae.* 15. F: *ipocrite* deest. 16. F: *et immundicia.* 19. F: *quod istis.* 21. E: *in firmacionem.*

14. Matth. XXIII, 25—26. Op. Ev. III, 54.

anima quomodo pauperes et simplices spolientur? Et modus spoliandi contra legem Domini est iniquus; et idem est iudicium de fabricis sumptuosis fratrum, qui multas rapinas iniquas propter tales fabricas coacervant. Et idem videtur de episcopis qui gloriosi volunt incedere quoad mundum, sed de mundicia anime et cura pastorali quomodo populum edificent parum curant. Sed ista irracionabilis condicio a Christo qui cuncta posuit in ordine est odita. Ideo Christus precipit hos phariseos cecos sensibilia sic curantes quod mundent prius animam a peccato, et postmodum in gradu suo corporalem mundiciam consequantur. Nam principium erroris in talibus est quod homines ceci non preeligunt maius bonum. Quis, inquam, fidelis dubitat quod sicut anima melior est quam corpus, sic bonum anime est plus quam bonum corporis adoptandum.

Costly buildings of the friars.

Bishops care more for show than for looking after their flock.

Capitulum duodecimum.

Septimum autem Ve sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe et pharisei ipocrite, qui similes estis sepulchris dealbatis, que afforis apparent hominibus speciosa; intus vero sunt plena ossibus mortuorum et omni spurcicia. Sic et vos quidem apparetis hominibus iusti. Intus autem pleni estis ipocrisi et iniquitate.* Ista verba videntur pertinenter posse applicari istis sectis noviter adinventis. Sunt enim similes sepulchris dealbatis, quia contra ordinacionem Domini ponunt sanctitatem suam consistere in signis extrinsecis ut in habitibus, coloribus, figuris et aliis falsis signis. Deus autem econtra ponit sanctitatem in anima et quod fiat abscondite sine noticia quoad mundum. Et cum isto oportet sentenciam Dei stare, signanter similantur a Christo sepulcris extrinsecus dealbatis, quia non dubium quin tantum vel amplius possent ecclesie Christi proficere, et si clamore sue sanctitatis non sic significaverint populo ista signa. Et

The seventh 'Woe'.

This also to the new sects.

They are whited sepulchres which put on an appearance of holiness in dress &c.

1. B: *et* deest; ib. E: *spoliantur*. 2. E in marg.: *Modus spoliandi contra legem Domini est iniquus*. 5. A: *et gloriose*. 9. BE: *adita*. 12. A: *corporale;* ib. E in marg.: *Principium erroris in talibus*. 13. A: *errorum*. 20. CD: *que foris*. 26. E: *sanctitatem quam*. 27. F: *et figuris*. 30. A: *in isto*. 31. G: *signanter autem;* ib. CDEFG: *extrinsecus* deest. 33. Codd.: *clamorem*. 34. G: *propter ista signa*.

18. Matth. XXIII, 27—28. Op. Ev. III, 57.

sic sunt quasi *arbor eradicata* secundum Judam, que bene intelligentibus in sua spurcicia est eversa, quia in quolibet signo suo splendet ipocrisis. Et sic bene intelligentibus sunt monstra fidelibus abhorrenda. Dicant, rogo, si possunt isti ipocrite, quomodo non possent sine signis et sponsacionibus huiusmodi tantum vel amplius in ecclesia promereri. Ideo, ut Christus testatur hic sepcies sua signa sensibilia cum quibus sic desponsantur, non prosunt nisi ad suam ypocrisim promulgandam. Et cum sanctitas vel iniquitas sit sepulta in anima, patet quod tales ipocrite per suam ipocrisim intrinsecus sunt sepulti. Et sic, ut Christus hic loquitur, sunt intrinsecus pleni ossibus mortuorum et omni spurcicia. Fetent enim

Even their good works lack flesh and marrow.

ipocrisi quoad Deum illapsum anime. Et bona de genere quandoque faciunt, carent carnibus et medulla, quia ipocrisis sua confundit meritum, et resolvit suam vitam

Their craving for the goods of the dead.

in fetentem spurciciam. Quidam autem exponunt hoc dictum Christi de plenitudine ossium mortuorum, quod tales ipocrite ardenter appetunt substanciam vel bona secularium mortuorum. Et per illa sunt tam pleni corpore quam peccati spurcicia per suam ipocrisim, quam pro adquirendis hiis temporalibus false fingunt. Predicant enim in exequiis mortuorum et adulantur ipsis viventibus, quod volunt in penam anime sue capere dum superstites de bonis suis sic fecerint, et testentur quod anime sue statim habebunt beatitudinem quoad Deum. Et istud blasfemum mendacium propter cupidinem temporalium facit eos fetidos quoad Deum; quod si fratres sic peccaverint quis dubitat quin Christus hic de illis loquitur et pertinenter eos isto modo denotavit.

Capitulum decimum tercium.

The eight 'Woe'.

Octavum Ve et ultimum sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe et pharisei ypocrite, qui edificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta iustorum et dicitis:*

1. CDF: *arbore;* ib. B: *Judam* deest. 5. A: *non possunt.* 13. E: *cum spurciera.* 15. A: *quecunque;* ib. G: *et quia.* 18. F: *quia.* 20. E: *illud sunt.* 22. A: *adquirendum.* 24. A: *et volunt.* 25. DEF: *fecerunt.* 30. A: *eos similes isto modo.* F: *pertinenter quo isto modo;* ib. ABEFG: *denotavit* deest. E: *de ipsis.* 32. E in marg.: *Octavum Ve.* 33. F: *et ipocrite.* 34. A: *istorum.*

1. Ep. Judae 12. 32. Matth. XXIII, 29—33. Op. Ev. III, 60.

Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non fuissemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismet ipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt, et vos implete mensuram patrum vestrorum. Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehenne.

Ista autem verba videntur debere hiis sectis quatuor et specialiter fratribus applicari. Pro cuius intellectu notandum ex isto textu ultimo et multis aliis quod due generaciones, scilicet filiorum Dei et filiorum diaboli, a mundi exordio usque ad finem seculi sunt commixte. Hec autem secunda generacio nunc induit unum crimen et nunc aliud, secundum quod a patre eorum ad induicionem huiusmodi inclinatur; et sic versus finem seculi induuntur ipocrisi, sicut plane patet ex fide evangelii et eorum criminibus que iam regnant. Dicunt autem iste secte quod si fuissent in diebus prophetarum et martirum occisorum, non consentissent suis occisionibus, sed pocius ad salutem eorum et credulitatem populum inclinassant. Et sic prophetarum sepulcra magnificant et iustorum monumenta exornant, dicentes quod illi sunt eorum patroni et ipsos in vita et regula consecuntur, et tamen patencia sue mendacis ipocrisis manifeste indicat quod in vivendo sunt ipsis contrarii, simplices qui dicunt illis veritatem evangelii persequendo. Et sicut Christum persecuta fuit usque ad mortem ista secta, ut Christus hic prophetat non imperat, sic eadem secta Christum in membris suis persequitur et quod Christus in lege sua a populi memoria auferatur. Et sicut menciuntur de suis patronis quod ipsos secuntur in vita et regula, sic menciuntur in intencione falsa et operacione dolosa quod honorem Christi et utilitatem sue ecclesie machinantur. Et in ista ipocrisi verbali laborant iste secte usque ad Romanum pontificem inclusive. Ipse autem dicit quod immediatissime Christum sequitur, et si fuisset in diebus apostolorum et martirum, non fuissent occisi taliter; cum solempnizat festa eorum et tamen legem Christi ac modum suum vivendi non sequitur sed contempnit et fideles simplices qui dicunt veritatem evangelicam in hoc puncto per leges ipocriticas

Good and evil men always mixed in the world.

Form of evil varies.

Friars build the prophets' tombs.

Calling the saints and martyrs their patrons, but living unlike them.

Persecute the members of Christ

and pretend they do it for the honour of Christ.

Pope has a part in this wickedness.

Celebrates feasts of the Saints

and persecutes the faithful.

2. F: *Ita quod.* 5—6. F: *Serpentes — gehenne* deest. 12. AB: *induitur.* 13. F: *et* deest. 13, 14. EG: *induccionem.* 18. AB: *concessissent.* 20 CDEF: *sic* deest. 22. EG: *ac regula.* 26. A: *persecutus.* 27. E: *sicut eadem.* 29. B: *apli;* in marg.: *a poluli.*

usque ad mortem persequitur et per suas adinvenciones novas extinguit studium et memoriam legis Christi. Induat ergo fidelis in animo istam fidem quod Christus summe sapienter protulit ista verba, et quod nec sermo Christi nec eius dimissio vel aliqua pertinens circumstancia caret notanda sentencia, et videat si ista sentencia sit vite moderne clericorum contraria; quia protestamur, ut sepe alias, quod *si aliqua nostra exposicio contrariatur sentencie quam Spiritus Sanctus intenderat, volumus ipsam humiliter revocare et inniti quantum sufficimus verbis et sentencie Christi, ut veritas plus lucescat.* Cum autem Christus tam acute vocat eos serpentes et genimina viperarum, patet exemplum fidelibus ad constanter sic vocandum generacionem modernam, que a lege et vita Christi patenter exorbitat. Et si per racionem vel facta hominum vel legem Christi doceatur oppositum, doce tu sensum alium huius textus et volumus ex claritate huius doctrine humiliter consentire.

Wyclif's willingness to be corrected.

Christ's words a warrant for rebuking modern wickedness.

Capitulum decimum quartum.

Hec est tercia pars huius capituli in qua Christus secundum deitatem suam loquens, secundum quam omnia sunt sibi presencia, dicit particulariter quod facinus faciet ista generacio maledicta. *Ecce*, inquit, *ego mitto ad vos prophetas et sapientes et scribas et ex illis occidetis et crucifigetis et ex eis flagellabitis in sinagogis vestris*. Constat quidem ex decursu legis veteris quomodo Christus misit has tres maneries hominum ad predicendum pericula genimini sic perverso. Et sic necesse est quod faciat proporcionabiliter usque ad finem seculi. Nam isti tres modi hominum secundum gradum aliquem usque ad finem seculi perdurabunt; nam sicut post ascensionem Christi prophetas legimus tam masculos quam femellas, ut patet Act. XXI, 9, sic alicubi terrarum postmodum multos credimus prophetasse. Illi enim qui secundum fidem predicunt futuras penam et gloriam,

Christ always sends prophets,

1. BCDEFG: *persecuntur*. 7. D in marg.: *Protestacio*. 9. E: *voluimus*. 18. *Consentire*. G: *Istud continuatur ad partem sequentem*. 19. AB: *Capitulum duodecimum*. F: Numerus capituli deest. 21. BCDF: *divinitatem*. 27. E: *has* deest. 28. C: *sic* deest; ib. E: *perversa*. 33. BCDEFG: *Act. XXII*.

23. Matth. XXIII, 34. Op. Ev. III, 76.

prophete poterunt nominari. Et sic capientes sensum ex fide scripture que est Dei sapiencia dici poterunt *sapientes;* et persone alie que ad edificacionem ecclesie scribunt veritatem catholicam poterunt dici *scribe.* Ideo Christus consequenter prophetat quomodo hec maledicta generacio hec tria membra Christi postmodum persequetur. Nam post Christum qui est persona media incarnata in medio seculorum fuit persecucio membrorum expressior atque crudelior, tum quia invidia diaboli est accensa, tum eciam quia fideles ad Christi exemplum sunt plus ad martirium animosi. Sic enim reprobative dicit ecclesia: *Ubi est, mors, victoria tua?* quia per mortem Christi simplam fuit diabolus in morte duplici superatus. Ex illis autem occidit in tempore legis gracie ista maledicta generacio, ut patet de apostolis, Stephano et aliis Christi martiribus. De crucifixione autem Petri et Andree et persecucione Pauli ac ceterorum sanctorum ecclesie legimus tempore legis gracie satis spissim. Ideo signanter Christus loquitur de futuro. Et ad denotandum quod apud Christum sunt cuncta presencia que sunt tam tempore legis veteris quam tempore legis nove, signanter inculcat Christus: *Et persequimini,* inquit, *de civitate in civitatem.* Christus enim intuetur continue totam nequiciam huius generacionis adultere, tam preteritam quam futuram. Nam cum oculi eius sunt plus lucidiores sole, ipse clare videt cuncta que usque ad finem seculi sunt futura. Et solacium Christi fidelibus innuitur quod de istis penis quatuor sunt due ultime ceteris miciores, quod persecucio generacionis iuste est brevis ante diem iudicii consummanda, quia motus violentus tardatur versus suum finem et motus naturalis qualis erit beatorum tendencium ad beatitudinem velocitabitur versus finem. Et loquor de fine qui Deus est qui non erit tempore consummatus. Ista autem generacio perversa est rea cuiuslibet sanguinis predestinatorum, a mundi principio usque ad diem iudicii occisorum, quia una pars istius generacionis perverse preparat ad reli-

wise men,

scribes.

Persecution increased after Christ's coming.

Deaths of the martyrs.

Artificial motion slackens as it goes on, i. e. persecution.

Natural motion quickens: i. e. the tendency of the devout soul to God.

4. E in marg.: *Scribe.* CD in marg.: *Hic Christus prophetat qualiter generacio ypocritarum persequitur ministros Christi.* 6. BCDF: *Christi* deest. 6, 7. A: *persequentur.* B: *persequitur.* 7. F: *que est.* 13. F: *simplum.* 17. FG: *Andree persecucione.* 19. E: *Et* deest. 23. E: *in civitate.* 26. B: *clariter.* 29. BCD: *quia.* 30. F: *consumenda.* 32. AB: *erit horum.* 34. CDEF: *autem* deest. 37. B: *properat.*

12. I. Cor. XV, 55. 22. Matth. XXIII, 34.

We need not enquire who was Zacharias the son of Barachias.

quam pervertendam. Ideo necesse est quod in pena communicent sicut communicant in peccato. Nec solicitemur quis fuit iste Zacharias filius Barachie, utrum sit secundum interpretacionem vel figuram martir novissimus, quia certum est secundum sensum Christi quod est in lege veteri vel in lege gracie unus talis. Utrum autem ad literam sit occisus inter templum et altare, vel propter defendenciam legis et ordinacionis divine, videtur multis inutile pertractare, qui ad discuciendum hoc dubium non sunt moti, quia satis est fideli credere quod hec omnia istius occisionis peccata necessario venient super generacionem istam propterea condempnandam. Consequenter Christus prophetat generacioni huic perverse penam duplicem quam inexcusabiliter post habebit: *Jerusalem*, inquit, *Jerusalem*, *que occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quociens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregrat pullos suos sub alas suas et noluisti.* Geminacio autem huius generis sub isto nomine signat divisionem eorum in fide et quod in fine per ipocrisim laborabunt; et sic Christus qui vult et mandat oppositum est immunis, quia multociens Christus voluit istam generacionem in unitatem fidei congregare, sed ipsa noluit ex antiquitate sue malicie. Sive autem sic intelligatur quod Christus voluit ad tempus secundum presentem iusticiam congregare generacionis huius filios in fide, spe et caritate, licet ipsa noluit in principio et in fine, quod et factum est, cum sic voluntas Domini est impleta, sive sic intelligatur quod Christus multociens voluit congregare istos filios, hoc est quod isti filii in unitatem taliter congregentur, licet Deus noluit quod taliter congregantur sicut nec ista generacio, non est cura, cum utrobique sit eadem sentencia. Ex qua colligitur quod cuncti fideles debent in eadem fide, spe et caritate congregari; cum omnes christiani debent ex ardore corporis Christi in caritatis regulis adunari, sicut pulli sub alis propter timorem accipitris adunantur. Et hic debemus de variacione et extravagancia istarum sectarum quatuor que

Christ's prophecy of punishment to Jerusalem.

6. A: *vel lege.* 9. F: *inutilis.* 12, 13. ABF: *condempnanda.* 13. G: *generibus* twice. 15. AF: *habebitur;* ib. C: *qui.* 18. BE: *et sub;* ib. G: *Generacio* 23. A: *veritatem.* 27. A: *quod autem.* 34. A: *caritate domini.* 37. A: *dolemus.*

3. Cf. Op. Ev. III, 78. 15. Matth. XXIII, 37.

debent in eadem fide, spe et caritate Domini concordare, sed nunc discordant propter varietatem sectarum istarum que in lege Domini non fundantur. Ideo timendum est illis quod ad nidum accipitris diaboli rapiuntur, et declarando quod non obstante generacione Christi humanitus oportet ex vigore iusticie quod ista ingratitudo maxima sit punita. Ideo dicit Christus pro presenti pena: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Judei autem fugati extra Judeam et Jerusalem necessitantur hic relinquere domum suam; et sic locus sue incolie relinquetur desertus ab habitacione fidelium servancium religionem et ordinem christianum. Et quoad kalendas pene generacionis huius pessime in inferno promittit Veritas: *Amen, dico vobis: non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Creditur enim quod ista verba Christi fuerunt tam propinqua passioni quod ista generacio non vidit Christum ex integro, sed quod primo eum in die iudicii est visura; et tunc videntes Christi gratitudinem atque excellenciam et sui ingratitudinem atque penam necessitati erunt involuntarie dicere et fateri: Benedicta sit Christi humanitas que tam misericorditer venit in nomine Domini. Et ex ista memorata ingratitudine erit pena in istis perfidis sine fine.

9, 10. F: *derelinquere.* 10. A: *loco suo.* D: *locus suus.* 10, 11. AB: *relinquitur.* 16. CD: *tamquam.* 18. C: *videt.* 19. *atque.* AB: *et.* 21. F: *in voluntati.* 24. AB in marg.: *Explicit exposicio capituli* (A: *textus*) *Mt. 23.*

8. Matth. XXIII, 38. Op. Ev. III, 94. 21. Matth. XXIII, 39.

Exposicio textus Matthei XXIV.

Capitulum primum.

Every thing said here to be taken as only probable.

Quia evangelium istud est multis absconditum et Deus ostendit illud in parte ut luceret ecclesie, Christus monet quosdam catholicos ad detegendum istud, quantum ipse donaverit, contra occultacionem subdolam Antichristi. Omnia autem hic exposita sunt tanquam dicta probabiliter capienda, protestando *quod si aliqua persona ecclesie docuerit sensum magis probabilem, illi volumus humiliter consentire.* Notant autem fideles quomodo Christus in capitulo proximo precedente interpretatur Ve octuplex scribis et phariseis, ac si ipsi essent ale vel media ad Antichristum in ecclesiam introducendum.

The 'temple' is the Church militant.

Primo igitur dicit istud capitulum, quod: *Egressus Jesus de templo ibat et accesserunt discipuli eius ut ostenderent ei edificaciones templi.* Verba autem ista videntur ad misticum sensum innuere quod egressus Jesus de templo ecclesie militantis per viam ascensionis ibat ad ecclesiam triumphantem, et sui discipuli quos predestinavit ad gloriam accesserunt ad beatitudinem in suis temporibus, ut ostenderent ei edificaciones templi ecclesie militantis. Cum non sit dubium quin sancti apostoli post ascensionem Christi rogant ipsum obnixius pro statu

1. A: *Exposicio textus Matth. XXIV.* C: *Incipit Exposicio super capitulum Mathei XXIV de Antichristo.* D: Titulus deest. E: sequitur *super 24.* G: *Super 24tum capitulum Evangeliste. Et intitulatur Longum Evangelium.* 7. B: *prius pro.* CDG: *autem prius.* F: *hec prius.* 8. B in marg.: *Protestacio Mgri.* DE in marg.: *Protestacio.* 10. F: *Notanter aut.* 11. ABCDEF: *imprecatur;* ib. C in marg.: *Ve octuplex.* 13. ABCEF: *inducendum.* 14. BCDF: *ergo* (sic et in sequentibus, quod amodo annotare omittimus). 17. F: *pertinere.* 22. C in marg.: *Sanctorum interesse.*

8. Cf. Protestationes multiplices magistri Johannis Wikleff apud Höfler, Anna von Luxemburg, p. 150. 14. Matth. XXIV, 1. Cf. Op. Ev. III, 98.

huius ecclesie quam vident in edificacione duplici sic perversam. Et ex isto affectu movet Deus suos humiles ad sentenciam huius textus clarius cognoscendam. Sic enim dicit Petrus quod apostoli habent clariorem spiritum prophetie, quia hec fides fuit illis principium, quod Messias prophetatus in lege veteri est Jesus Christus, quem apostoli, ut refert Johannes in principio sue epistole, taliter tractaverunt.

Christ foretold the dangers coming to his church.

Quare ergo non possunt sic fideles hodie, capiendo tanquam fidei principium quod Christus qui ascendit in celum sit verus Deus et verus homo, et per consequens ex sua omnipotencia, ex sua omnisciencia et ex sua omnivolencia, voluit ex opere et sermone suo ostendere sue militanti ecclesie pericula sibi ante diem iudicii eventura, et ex opere consequenti eius sensum prius absconditum revelare.

Christ's prophecy refers (*a*) to destruction of temple by Titus, (*b*) to destruction of evil prelacies, and of the four sects.

Quod autem Christus dicit: *Videtis hec omnia? Amen, dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur*, non solum intelligi potest ad literam, quod templum illud materiale quadragesimo secundo anno tempore Titi et Vespasiani taliter est destructum, sed ad sensum misticum quod omnes prelacie in istam ecclesiam subdole introducte et omnes confederaciones quibus compaginatur ecclesia malignancium destruentur, sic quod veniet tempus (Deus scit quam cito), quod nullus istarum sectarum quatuor in confederacione ista subdola relinquetur, sed ad purgacionem ecclesie destruetur; stante secta Christi pure secundum legem Dei in ordinacione salutifera Domini Jesu Christi. *Sedente autem Christo* super celum empireum, disciuli eius gradientes in terris *accesserunt ad eum* in affeccione secreta, interrogantes quando destrucciones iste istarum sectarum quatuor consummentur; scilicet,

Cesarean prelates, monks, canons, friars.

prelati cesarei, monachi, canonici atque fratres, et *quod signum erit adventus Christi* ad sic purgandum ecclesiam et *consummacionis huius vite* ipocritice secularis. Et respondens Jesus dixit illis: *Videte ne quis vos seducat*, quia antequam purgacio ista complebitur, multi in ecclesia seducentur, quia, ut dicit Veritas *multi venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus et multos*

2. CD: *defectu*. EG: *effectu*. 18. A: *naturale*. 19. A: *Vespasian*. CDFG: *Vespesiani*. 20. B: *quod* deest. 23. F: *venit*. 26. F: *destruentur*. 28. AB: *empirium*. 31. D in marg.: *Secte quatuor. Quatuor secte.*

4. Act. II, 14 et seqq. 7. Ep. Joh. Cap. I, 1. 16. Matth. XXIV, 2. 28. Matth XXIV, 3.

The faithful now are compelled to believe that pope and cardinals are heads of the church.

seducent. Iam enim artati sunt fideles ut fidem capere, nedum quod iste papa sit Christus Domini, sed quod isti cardinales, isti episcopi et prelati sint capita ecclesie Jesu Christi. Et per istam seduccionem sophisticam multi operantes ficta *in nomine domini Jesu Christi seducunt multos* simplices idiotas, quia inducunt ut fidem fidei christane contrarium, scilicet quod multi qui de facto sunt membra diaboli sunt capitales de ecclesia Jesu Christi.

Members of the devil said to be heads of the Church.

Et istud mendacium geminatum facit per conclusionem ipocrisis multas seducciones in Christi ecclesia pullulare. Nec mirum quia capitur et defenditur tanquam fides catholica quod isti sint membra sancte matris ecclesie quantumcunque vixerint contrarie Jesu Christi. Et sic luciferine asseritur quod omnes illi ordinantur ad gloriam cum beatis, nec audet quis perfidiam istam expugnare.

No one knows who is predestinate.

Et tamen dicunt tacite quod nullus eorum nec eciam viator sequens Christum cognoscit si predestinetur ad gloriam. Et certum est ex fide quod mundana eleccio vel approbacio non facit hominem esse vel membrum domini Jesu Christi sed antichristiana conversacio facit multos supponere citra fidem quod tales tortores sint satellites Antichristi.

Capitulum secundum.

Signs of the last judgment.

Ulterius explicat Christus signa que precedent finale iudicium, et alloquitur in persona suorum apostolorum totam suam ecclesiam usque ad diem iudicii successuram:

Wars and rumours of wars.

Audituri, inquit, *estis prelia et opiniones preliorum.* Prelia quidem in nostris temporibus crebrius succreverunt, et opiniones preliorum inter religiosos ut fratres, inter legistas et theologos ac personas laicas informatas per

2. BCDFG: *nedum* deest; ib. AB: *dominus.* D in marg.: *Artamur credere papam Christo contrarium fore papam.* 3. G: *ecclesie* deest. 7. A: *contrariam.* 9. BG: *pro conclusione.* 10. D: *seducentes . . . pullulari.* 16. D in marg.: *Nemo novit se esse membrum ecclesie.* 17. F: *cognoscit quod;* ib. CDE: *predestinatur.* 18. D in marg.: *Eleccio, approbacio mundana non facit quem Christi membrum;* ib. E: *eleccio* deest. 20. A: *sed Antichristi; nam.* EG: *Antichristina.* 22. G: *satilites.* 23. A: *Cap. 2m.* C: *Capitulum 2m.* D: 2. BEFG: deest. (Sic et in sequentibus.) 29. F: *et fratres.* D in marg.: *Prelia et opiniones preliorum acute tanguntur.*

12. Cf. De Ecclesia Cap. V, pag. 92. 27. Matth. XXIV, 23. 30. Cf. Mandatum archiepiscopi Cantuar. ad orandum pro ep. Norwicensi. Conc. Magn. Brit. et Hib. III, 175.

illos infundabiliter pullularunt. Ut unus dicit quod licitum est populum istum vel personam invadere; alius autem dicit quod non illam sed personam contrariam in causa quam Deus approbat est licitum expugnare. Et in confirmacionem istius quidam fratres et religiosi alii in persona propria preliantur, et alii dogmatizant quod vellent in periculo anime sue occidentes suos emulos plene absolvere ac immediate postmodum celebrare. Plures autem opiniones preliorum fideles nunquam in retroactis temporibus audierunt. Fideles autem theologi pie senciunt quod non licet hominem preliari nisi occasione caritatis, et ita nisi habita revelacione quod Deus approbet illam pugnam. Et evidencias falsorum fratrum et legistarum in ista materia stultum et turpe est theologum recitare. Consolacio autem Christi statim annectitur: *Videte*, inquit, *ne turbemini; oportet enim hec fieri, sed nondum est finis.*

Friars exciting to war.

War lawful only in obedience to revelation.

Et explicat particularius perturbaciones duodecim que necessario ex precedente malicia sint future: *Consurget*, inquit, *gens contra gentem*, ut sepe contigit de Saracenis et nomine Christianis.

Secundo *consurget regnum in regnum*, ut patet de regno Anglie contra Franciam et Scociam.

Wars with France and Scotland.

Et tercio *pestilencie venerunt* crebrius nostris temporibus quam per ante.

Frequent pestilences.

Quarto *fames* fuerunt in pauperibus in multis locis exteris.

Et quinto *terremotus* visus est in Anglia anno domini MCCCLXXXI, sicut et perceptus est per alia multa loca. *Hec autem omnia inicia sunt doloris,* cum signa priora necessitant ad mala que exinde postmodum sunt futura. Unde malum quod evenit Anglicis debellantibus Flandriam statim successerat.

Earthquake.

8. CDFG: *et immediate.* 9, 10. B: *in retroactis Dei.* 10. A: *ac theologi.* 11. CD in marg.: *Quod non licet homini pretiari nisi habita revelacione.* F: *Preliari hominem quomodo licet.* 15. G: *statim;* in marg.: *Immediate.* 18. CD: *Et* deest; ib. G in marg.: *12 perturbaciones.* 20. BCDG: *contingit.* 23. BCD: *regnis.* 29. E: *1391.* B in marg.: *Nota.*

16. Matth. XXIV, 6. 22. Matth. XXIV, 7. 24. Cf. Archiepiscopi Cant. mandatum . . . ad orandum pro salvacione populi Anglicani et aeris tempore cf. Wilkins, Magn. Brit. Concilia III, 155. Higden Polychronicon IX, 10. 29. Cf. Walsingham, Histor. Anglicana II, 67 ad annum 1382, cf. Fasc. ziz. pag. 272, ubi terraemotum factum esse in die St. Dunstani (Mai 19) legere poteris. 30. Matth. XXIV, 8.

Flanders crusade.

Sexto dicit Christus quod *tunc tradent vos in tribulacionem*, quia fideles resistentes huic pugne sacerdotum fuerunt tam per spirituale brachium excommunicati quam per seculares dominos tribulati.

Septimo dicit Christus quod christiani fideles tunc temporis *occidentur;* quod probabiliter contigit in Flandria et aliis multis locis.

Upholders of Christ's law hated.

Octavo dicit Christus suis discipulis: *Et eritis,* inquit, *odio omnibus gentibus propter nomen meum.* Nam non solum unum regnum odit cultores alterius qui legem Christi in materia ista detegunt et defendunt, verum eciam in eodem regno zelantes pro pugnis reciprocis contradicunt resistentibus et multipliciter persecuntur.

Nono dicit Veritas quod *tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem.* Quod contigebat ad oculum in nostris partibus de dicta pugna facta in Flandria. Multi enim sunt scandalizati ante et post, cum contrarie opinantes et contrarie affectantes scandalizant; et odiunt ipsis contrariantes et procurant ut sui inimici traduntur crudelioribus inimicis.

Friars false prophets as to crusade in Flanders.

Decimo dicit Christus quod *multi pseudoprophete surgent et seducent multos;* quod verificatum est ad literam in persecucione ista ultima quam nos vidimus. Nam falsi fratres sunt ad literam pseudoprophete, cum prosperum adventum istius pugne publice prophetarunt et loquentes grandia de absolucione a pena et culpa omnium qui corpore vel pecunia ad istam persecucionem extra caritatis regulam adiuverunt, partem suam de populis quos seduxerant receperunt. Et sic regna et populos suis mendaciis seduxerunt. Et tamen contingente eventu quem non speraverant, ignorante populo stolido, per sua commenta mendacii facinora que prius commiserant, palliarunt.

Undecimo dicit Christus quod *quoniam habundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum.* Habundancia enim iniquitatis prius commisse in regnis fuit causa refrigescencie caritatis. Hoc est quare potencia volutiva in qua

2. A: *quod*. 6. A: *contingit*. 12. A: *reciprocecis*. 13. E: *prosecuntur*. 15. CDEG: *tradentur;* ib. B: *invicem* deest. 19. G: *contrariatos*. 26. BCDF: *omni*. 27. CD: *contra*. 28. E: *adinvenerunt*. 30. BE: *cum*. 31. CD: *ignoranti*. 37. B: *solutiva*.

1. Matth. XXIV, 9. 8. Matth. XXIV, 9. 14. Matth. XXIV, 10. Cf. Opus Ev. III, 115. 21. Matth. XXIV, 11. 25. Cf. Walsingham II, 76—80. 34. Matth. XXIV, 12.

Christ's promise to those who remain faithful.

debet fundari caritas, qua non solum unum regnum sed unum suppositum debet amare reliquum, pervertitur in odium fraternum, quod est peccatum diabolicum. Sed immiscet Christus solacium sicut prius: *Qui*, inquit, *perseveraverit usque in finem*, *hic salvus erit.* Quando enim tales persecuciones eveniunt, ex fide et spe gaudii debent fideles virilius confortari.

Duodecimo autem dicit Dominus quod *predicabitur hoc evangelium regni in universo mundo in testimonium omnibus gentibus*, *et tunc veniet consummacio.*

Ista autem duodena ad finale malum necessitans est gens sine capite, et ad aggravandum peccatum populi hoc evangelium ad sensum expositum vel alios subtiliores predicabitur multis locis, et aliqui notabunt periculum et alii deridebunt. Et tunc in penam tanti peccati erit malicia consummata. Sicut enim aqua stagnalis crescit paulative quousque stagnum diruperit, sic est de peccatis crescentibus in populo senciendum. Omnia autem ista ex antecedentibus necessitantibus ad mala sequencia sunt futura. Quis ergo videns omnia ista ad oculum non intelligeret et crederet verbis Christi? Nec est Dominus ita parcus in sua sentencia quin alia mala similia post vel ante preveniencia intellexit.

Capitulum tercium.

Consequenter declarat Christus sensibile caput istius malicie et ut creditur intelligit Antichristum; quia sicut in tempore Christi fuit summa malicia in summis sacerdotibus congregata, sic regnante ipocrisi et declinante clero a lege Christi per ficta mendacia, probabile est Antichristum ex radice ista procedere. Dicit ergo Christus: *Cum videritis abominacionem desolacionis que dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat.* Licet autem textus iste evangelii ab usu ecclesie ex cautela diaboli sit sublatus, tamen indubitanter eius sensus a fidelibus est notandus. Cum Christus summe

11. B: *necessitas.* 14. G: *in multis.* 17. BCDEFG: *quo* deest. 19. B: *necessitatibus.* 23. AD: *perveniencia.* 28. A: *congregatu.* 33. F: *iste* deest. 35. D in marg.: *Evangelium de abhominacione ecclesiastica abtulit.*

4. Matth. XXIV, 13. 8. Matth. XXIV, 14. 31. Matth. XXIV, 15.

The abomination of desolation is the pope.

Since he claims falsely to be Christ's vicar.

Parable of an ill host who succeeds a good one.

sapiens et summe benevolus sue ecclesie ipsi mandat *qui legit intelligat.* Ex quo videtur quod Christus innuit huius evangelii leccionem et mandat eius intelleccionem. Quis ergo fidelis dimitteret istam talis mandati tanti domini implecionem? Ideo cum protestacione premissa dico ut sepe alias tanquam mihi probabile quod Christus intelligit per hec verba papam sive Romanum pontificem. Ipse enim est radix tocius huius malicie, cum mendacius a sequela Christi degenerat. Ipse enim est abhominacio desolacionis in abstracto, cum ex sua antiquata malicia sit in perversitatem diaboli induratus. Est autem abhominacio, quia sicut veritas que est adequacio rei ad primum intellectum est summe consolabilis, sic mendacium super eadem veritate in homine fingente se esse Christi vicarium nedum est summe abhominabile sed abhominacio in abstracto. Et quid potest esse desolabilius miseris sine proteccione viantibus quam videre tale caput diaboli se esse vicarie caput, quod Christus est, summe consolabile, mendaciter confingendo. Hec ergo est abhominacio desolacionis in abstracto quam Daniel prophetavit. Et manuduci possunt fideles in consensum istius sentencie per exemplum: Ut si quis hospes solebat in domum unius patroni prospere hospitari, et succedat in loco sui tirannus, qui tractet tirannice hospites in illo hospicio hospitantes, nonne dicerent de illo patrefamilias quod est abhominabile desolans, loco prioris patroni suos hospites consolantis? Sic indubie potest intrans domum ecclesie de papa dicere, qui falsa pretensione occupat locum Christi quod est abhominacio desolacionis et non misericorditer consolans suos filios loco Christi.

The pope claims to do much that Christ did not.

Stat autem *in loco sancto*, intelligendo per locum, qui secundum logicos est sedes argumenti, sedem autoritatis summe, cum non solum innuit se facere omnia que Christus potuit sed multa que Christus non potuit. Et sic secundum Apostolum quoad duplicem naturam extollitur supra Christum, quia certum est quod Christus

8. E: *mendaciis*. G: *in mendacius*. 11. FG: *perversitate*; ib. CD in marg.: *Quid sit abhominacio desolacionis*. 14. B: *in nomine*. 18. *diaboli*; adde dicere ut in Opere Ev. III, 132. 19. D: *consurgendo*; ib. A: *Hoc ergo*. 22. E in marg.: *Exemplum*. 32. E: *loco facto*. 33. E: *est fides*; ib. E: *in sede*. 35. CD in marg.: *Quomodo Antichristus extollitur supra Christum*.

4. Cf. Op. Ev. III, 132; ubi autor iisdem verbis utitur.

non potuit in illa opera taliter conversando. Considerando ergo eminenciam illius peccati supra luciferinam superbiam, videtur quod istud peccatum attingit usque ad summum gradum malicie in peccando. Et sic illa stacio et succedens sessio videntur notare illam inflexibilem superbiam in Romano pontifice induratam. Qui ergo legit conversacionem Christi cum cunctis maliciis in ecclesia consummandis, intelligat quod non alcius quam per istam ipocrisim consummari potest malicia contra Christum. Quis ergo foret Antichristus nisi diabolus taliter exaltatus?

Pride of the pope.

Videat ergo diligens fidei perscrutator quomodo veritas utilis ecclesie in Christo continue rutilavit, et quomodo falsitas nocens ecclesie in isto papa cesareo ad nocumentum tocius ecclesie germinavit.

Et capi potest confirmacio probabilis istius sentencie ex octo Christi condicionibus et condicionibus contrariis huius pape.

Contrast between the pope and Christ.

Christus enim fuit summe humilis et quoad seculare dominium summe pauper: Papa autem videtur inter homines summe elatus et summe dominans quoad mundum.

Humility and pride,

Christus fuit summe allevians suam ecclesiam: Papa autem videtur tam in se quam in suis alis summe ecclesie onerosus.

Christus noluit circa temporalia adquisita ecclesie sue per cesarem sed circa spiritualia magis utilia occupari: Papa autem dimittit occupacionem circa spiritualia sed circa temporalia tanquam ceca talpa docet in se et aliis occupari.

Christ cared for spiritual, the pope for temporal things.

Christus circumivit patrias pedester, oppressis benefaciens atque sanans: Papa residet tanquam alter Cosdroe in sumptuoso palacio ex spoliacione pauperum fabricato et malefacit pauperibus.

Christus gratis dedit fidelibus spirituale suffragium, et tam verbo quam opere docuit peccatum symoniacum

1. CDE: *potuit ulla.* 2. A: *eminencie.* 4. F: *prevaricando;* ib. G: *sic* deest. 5. DEFG: *videtur.* 6. B in marg.: *Octo condiciones Christi.* CD in marg.: *De octo condicionibus Christi et octo condicionibus contrariis pape* F in marg.: *Condiciones sunt octo contrarie pape.* 13. A: *in Christo* deest. 14. E in marg.: *Papa Christo contrarius.* 19. G in marg.: *Prima condicio.* 20. A: *summe* deest. 27. G: *utilia* deest. 28, 29. A: *et circa.* 32. CD: *Cosdre.* G: *Cosdras.*

1. Cf. Op. Ev. III, 132 et seqq. 32. Cf. De Pot. Pape 122.

Pope's simony.

evitandum: Papa autem false fingit et care vendit spirituale suffragium, et in sua practica dogmatizat quomodo symoniacum peccatum sit licitum et a sibi subditis frequentandum.

Christus docuit suum evangelium generaliter et gratis populo predicandum: Papa dogmatizat in bullis infundabilibus quomodo suum beneplacitum cesareum sit populo publicandum.

Christ bade refuse worldly honour.

Pope teaches to embrace it.

Christus docuit tam vita quam verbis quomodo honor mundanus et eius lucrum cum eis que ipsa sapiunt sint a fidelibus fugienda: Papa autem dogmatizat quomodo dimissa doctrina Christi sunt ista solicite amplectenda. Et per hoc octo potest studiosus percipere quomodo Christus et papa cesarius in doctrina et operibus adversantur. Quare ergo non foret talis capitaliter Antichristus?

Christ taught only what was useful.

Et si obicitur contra hunc sensum evangelii: Vel est obiciens infidelis extrinsecus vel infidelis ipocrita: Si primo modo nichil sibi et huic sensui. Si secundo modo, sive maior fuerit in ecclesia sive minor, improbat istum sensum et doceat sensum contrarium racioni et quomodocunque fuerit vel dixerit in hac parte, dicta protestacio cum animo humili liberabit. Christus nichil docuit suam ecclesiam nisi propter utilem et necessariam racionem: Sed papa simulat multa falsa sine causa, ac si supra Deum diceret:

Sic volo, sic iubeo; sit pro racione voluntas.

Doctrine of the Eucharist.

Ut Christus docuit hostiam consecratam esse naturaliter panem et figuraliter corpus suum: Papa autem dicitur dogmatizare quod illa hostia consecrata nec est panis nec corpus Christi sed unum incognitum infinitum minus bonum quam hostia non sacrata. Et omnia ista sunt indubie inutiles ficticie sine causa.

2. CD: *quam.* E correxit. 10. BCDFG: *qui.* 12. BE: *ipsa.* 13. E: *studiosius.* 14. EG: *cesareus.* 17. B: *vel* deest. 17, 18. G: *sol* (sic) *est abiciens.* 21. D: *et doceat sensum* deest. 23. A: *liberabitur.* 26. D in marg.: *Supra Deum extollitur.* 28. D in marg.: *Sacramenti eukaristie materia.* 31. E: *unum infinitum.* 32, 33. G: *et omnes iste sunt.* 33. B: *sunt enim.* G in marg.: *Hic tibi fuge.*

17. Cf. Op. Ev. III. 134. 26. Juv. Sat. VI, 223.

Capitulum quartum.

Consequenter declarat Christus remedia pro isto periculo Antichristi. Dicit ergo primo: *Tunc qui in Judea sunt fugiant ad montes, et qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua; et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.* Textus autem iste secundum protestacionem premissam ad hunc sensum crebrius explanatur. Constat autem ex testimonio scripture quod sunt tres partes ecclesie militantis, scilicet sacerdotes, seculares domini, et communitas laborancium. Sacerdotes autem *qui in Judea sunt*, hoc est in confessione ordinis Christiani, debent *ad montes* fugere, hoc est ad sanctos patres prius mortuos et oracionibus et exemplis eorum viriliter agere, in Christi remedio et adiutorio confidendo iuxta illud Psalmi CXX, 1: *Levavi oculos meos in montes unde veniet auxilium michi.* Sancti enim priores fuerunt asperius sed non callidius persecuti; sicut ergo Judea interpretatur *confitens* sic qui confitentur Christum et eius sequelam contra hanc sectam quadruplicem Antichristi exemplo fidei et celestis adiutorii sint constantes.

Three parts of the Church.

These who are in Judea = priests.

Judea means 'confitens'.

Secundo seculares domini, qui sunt *in tecto* huius regiminis, *non descendant* ad perfidiam Antichristi propter spem temporalis lucri quod reputant reportare de consensu et adiutorio huius refuge. Nec timeant minas sue excommunicacionis, sue cruciate vel censure alterius machinate.

Those on the housetop are secular lords.

Tercio *qui in agro* sunt, hoc est vulgares artificialiter laborantes, non revertantur ad huius Antichristi perfidiam vel consensum, quantumcunque de temporalibus et tegumentis corporis spolientur. Hoc enim perderet anime melius tegumentum, et facto toto finaliter dirimeret

In the field = labourers.

4. E: *descendant.* 8. C in marg.: *Tres partes ecclesie militantis.* 10. D in marg.: *Judea in confessione ordinis christiani.* 12. D: *montes sancti priores.* 13. D: *et oraciones.* 16. D in marg.: *Sancti priores persecuti asperius, non callidius.* 16, 17. G: *Sicut enim priores asperius.* 17. BDF: *fuerunt* deest; ib. *persecuti.* CE: *sunt.* 17, 18. G: *et ergo.* 18. B: *in Judea.* 30. G: *et* deest. 31. G: *perderent.* 32. G: *dirimerent.*

3. Matth. XXIV, 16—18. Cf. Op. Ev. III, 178. 9. Cf. Joh. Hus, Sermo, Opp. tom. II, XXVIII. 18. *Confitens.* Ref. to Septuagint version of Isaiah IX, 6. 22. Op. Ev. III, 180. 27. Ibid.

temporalia adiacencia et corporis tegumenta. Et si iste tres partes ecclesie in hac fide catholica constancius sint instructe, foret medium sufficiens ad tollendum

How to deal with the four sects.

hanc perfidiam Antichristi. Nec solum in personam pape, sed in has quatuor sectas sibi adherentes, in quibus stat sicut tetragonus, debent hee tres partes ecclesie agere moderate; non dico occidendo vel corporaliter persequendo sed caritative corporales elemosynas subtrahendo. Et fundamentum agendi viriliter in hac causa debet esse fides conversacionis Christi et octuplex perfidia recitata

Men should not be afraid of censures.

huius reprobi. Quibus cognitis non est de palliatis censuris vel aliis succrescentibus periculis fidelibus formidandum. Constat tamen ex antiquitate peccati tracti in consuetudinem quod iste refuga habet multos consentaneos et procuratores ad suum facinus procurantes.

Pope's supporters can find no colour from scripture.

Sed unum solacium fidelium stat in isto, quod omnes consencientes huic refuge non possunt invenire unam scintillam coloris in fide scripture quod: Hec dicit Dominus; taliter est agendum. Ut patet de secta Mendicancium. Et ita evidenter de aliis tribus sectis.

Secundo tangit Christus secundum remedium sub hiis verbis: *Ve autem pregnantibus et nutrientibus illis diebus*, ubi videtur prophetare Ve anime illis qui gignunt et

Christ prophecies evil to them.

infideliter nutriunt consentaneos Antichristi. Ideo solaciosum remedium est quod Christus dominus veritatis tale malum Antichristo et suis fautoribus imprecatur. Quod si aliqui in materia ista trepidant, videant adversariorum evidencias, et videbunt quod non sunt de lege Domini vel racionibus fundate, sed in antiqua consuetudine peccati et legibus arundineis Antichristi. Sed constat fidelibus quod in antiquitate peccati superant has quatuor sectas secte Saracencie patule infideles.

Antiquity of the evil no argument for it.

Quis color ergo si iste secte tam diu vixerant contra Christum, quia sic fuit a mundi exordio quod secta

1. G: *iste* deest. 5. *sed*. F: *habet*. 6. F: *tetragonus sine vituperio*. D in marg.: *Tetragonus pape sunt quatuor secte;* ib. F: *tres* deest. 9, 10. G: *debent esse fideles*. 10. B: *fideles*. 12. F: *aliis* deest. 16. D in marg.: *Solacium fidelium, quia ex fide locum non habent antichristina facta*. 18. A: *Hoc*. 23. G: *Ve autem*. D: *Ve autem*. Corr. in marg. 24. D in marg.: *Infideliter gignantibus Ve imprecatur;* ib. A: *Antichristi* deest. 26. A: *talem*. 27. D in marg.: *Trepidans videat evidencias adversariorum;* ib. AB: *ipsa*. 28, 29. G: *domini de lege Domini*. 33. B: *Quod pro*. CD: *Color ergo quod*. 34. CDG: *secta* deest. B in marg.: *Numerus*.

21. Op. Ev. III, 181. 23. Matth. XXIV, 19. Op. Ev. III, 183.

predestinatorum concurrerat cum prescitis. Ideo ex istis nichil concluditur, nisi quod iste secte viam preparant ad iehennam. Et si garritur cum Saracenis et aliis infidelibus quod iste secte servant fidem catholicam, cum habeant papam ducem et secta contraria est heretica infidelis: Hic oportet incipere a fide domini Jesu Christi et supponere vitam suam et doctrinam tanquam fidelibus infallibile fundamentum. Et videat fidelis ex alio latere si papa declinaverit ab hac fide et declinet constanter ab hac evidencia: Papa sic asserit, ergo verum; papa sic precipit, ergo est fidelibus faciendum. Et sic de aliis Antichristi fallaciis currentibus in hac parte.

Compare the Pope's ways with Christ's.

Sed constat quod fidelis in hac fide catholica perseverans disponit se ad multa corporalia pericula et verba exprobratoria a discipulis Antichristi. Sed illa sunt parva et levia in comparacione ad pericula anime altrinsecus per diabolum introducta. Grande quidem diceretur periculum si quilibet nostrum foret multis et fortibus inimicis undique circumseptus, qui non solum vellent occidere ipsum gladio sed precipitare in locum profundum. Sic spiritualiter videtur de infidelibus despicientibus dominum Jesum Christum, quia pauci sunt qui sectam suam observant, sed multi qui tenent et defendunt sectam contrariam Antichristi; et illi nituntur venenoso gladio verbi sui animas fidelium spiritualiter occidere, et postmodum in lacum inferni cum diabolo sepelire. Ideo ista pericula licet insensibilia meminit Apostolus, et ex ipocrisi ac apparencia veritatis excedunt pericula que fuerant ab origine mundi; ideo remedium speciale est inniti fidei domini Jesu Christi.

Dangers of holding to the true faith.

Few keep Christ's sect, many Antichrist's.

Sed tercio docet Christus fideles suos orare, et non in sua virtute confidere sed in virtute capitis sancte matris ecclesie, quod est Christus: *Orate*, inquit, *ut non fiat fuga vestra in hyeme vel sabbato; erit enim tunc tribulacio magna, qualis nunquam fuit ab inicio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi,*

1. E: *concurrat*. G: *concurrerant*; ib. D in marg.: *Antiquitas malorum tangitur*. 6. D in marg.: *Supposicio tuta est Christi vita*. 8. D in marg.: *Argumentum topicum Antichristi*. 11. BCF: *fideliter*. D: *ergo illud est fideliter*. 13. G: *Secundo constat*. 17. E in marg.: *Exemplum*. 19. D in marg.: *Periculum grande secte antichristine*. 26. E: *lacu*; ib. BCDEFG: *dyaboli in inferno*. 28. E: *extendunt*. 34. A: *in* deest; ib. BCDEFG: *enim* deest. 35. B: *qualiter*.

33. Matth. XXIV, 20—22.

We must pray that our faith be not cold.

non fieret salva omnis caro, sed propter electos breviabuntur dies illi. Debemus autem orare ne fuga nostra ab ista meretrice maledicta fiat in hyeme; hoc est, ne pro illo tempore deficiamus in caritatis ardore; quia prima Cor. ultimo dicit Apostolus: *Si quis non amaverit dominum Jesum Christum, anathema sit.* Et cum sabbatum dicit in parte cerimoniam quoad diem, ille fugit in sabbato qui per novas cerimonias in sinceritate fidei eviratur. Et sic Christus docet immensitatem periculi, licet non sit nobis sensibile, sicut nec spiritus vel eius dampnacio, quia defectus fidei domini Jesu Christi in istud periculum precipitat infideles. Unde sicut anima est melior corpore, sic necesse est quod eius tribulacio fiat maior. Solacium tamen, sicut prius Christus donat, quando promittit quod ista persecucio erit brevis propter electos quos Deus ordinat conservare.

He flees on the sabbath who weakens his faith by new ceremonies.

Capitulum quintum.

Christ prophesies the Great Schism.

Ulterius prophetat Christus de divisione huius capitis serpentini: *Tunc*, inquit, *si quis dixerit vobis: Ecce hic est Christus aut illic, nolite credere.* Christus enim ex fide clare cognovit quomodo iste papatus ut in presenciarum cernimus fuit inter istos duos ipocritas dividendus. Ideo ex summa dileccione quam habuit ad suam ecclesiam credendum est quod ipsam de isto periculo premunivit. Si enim Christus, constituendo Ezekielem speculatorem ecclesie Judeorum, dicit secundum suam deitatem, quod si in defectu sui ovis sit mortua, *ipsam de manu sua requiret*, et Christus non venit legem solvere sed implere, est credibile quod ipse ex sua sciencia premunivit suam ecclesiam de isto periculo quod tam certe et clare cognoverat. Aliter enim videtur quod blasfeme caritati Domini derogatur. Unde caritas sua

1. CDF: *foret.* 3. D in marg.: *Ille in hieme, in sabbato fugit, qui deficit in ardore caritatis. Per novas ceremonias deficit a sinceritate fidei.* 9. BCDEFG: *evitatur;* ib. CD: *Christus daret.* 12. G: *precipitant.* 14. A: *Solacio.* 15. G: *quod promittit;* ib. B: *brevius.* 16. F: *ordinavit.* 18. BG: *prophetavit.* CD in marg.: *Prophecia Christi de divisione capitis Antichristi.* 20. A: *illuc.* 21, 22. BG: *presencia.* 25. D in marg.: *Christus revelavit Antichristi decepciones quia speculator fuit ecclesie sue.* 29. BCDEFG: *adimplere;* ib. A: *summa.* G: *ex sua bonitate.*

5. I. Cor. XVI, 22. 19. Matth. XXIV, 23. Op. Ev. III, 193. 27. Ezechiel XXXIII, 8.

urgebat quod istam sentenciam panderet tam obscure. Sic enim relicta fuit ex scrutinio huius sentencie suis fidelibus materia promerendi. Hoc enim est una causa secundum Augustinum quare Deus in lege sua sepe loquitur tam obscure. Christus ergo propheta summus predicendo istam divisionem paparum adiungit remedium contra ipsam, ac si expresse intenderet: *Si quis dixerit vobis, ecce hic* Avinionie *est Christus Domini*, qui se nominat papam Clementem, aut illic Rome, qui se nominat papam Urbanum, *nolite credere*. Quia cum Christus mandat Joh. X, 38 de seipso: *Operibus credite*. Et ista crudelitas istorum duorum paparum est in millecuplo pocior quam iste elecciones blasfeme. Dimissis illis vite et operibus eorum debemus credere; et cum opera eorum manifeste indicant quod sunt patulus Antichristus, nullus illis crederet, nisi insanus ignorans vitam Domini, quod sunt Christus. Et istud remedium fideliter prosecutum poneret finem omnibus prelatis cesareis. Similitudo enim quam ex lege et vita Christi capimus est prestancior mille bullis Quis ergo crederet prelato huiusmodi, cum vita et nomen tam patule contradicunt? Et si fides de prelato tali titubat, consequenter nemo ad ipsum tanquam huiusmodi laboraret, nec eum honore mundano et lucro temporalium extra caritatis regulas peroraret. Unde sequitur: *Surgent enim pseudochristi et pseudoprophete et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur si fieri potest eciam electi*. Hic Christus prophetat practicam Antichristi et membrorum suorum, quibus seducit simplices ex defectu fidei. Certum quidem est quod pape habentes octo signa predicta sunt indubie pseudochristi, quia false simulantes se habere imitacionem et vicariam domini Jesu Christi. Nec dubium quin fratres et alii promulgantes in ecclesia istud mendacium sunt eciam pseudoprophete. Ipsi enim dant signa falsissima de suis ordinibus, de literis vel bullis papalibus ad testificandum quod in suis mendaciis dicunt verum.

Why God's law is sometimes obscure.

Christ warned us against the popes of Avignon and Rome.

We must look to the popes' works, which shew they are antichrist.

Popes pretend falsely to be vicars of Christ.

Friars preach lies and back themselves by papal letters and bulls.

1. BEFG: *vigebat*; ib. G: *ponderet*. 3. A: *providendi*. 5. D in marg.: *Obscure locutus est Christus quare*. 9. A: *illuc*. 12. A: *credulitas*. 13. G: *blasfemie*. 14. AB: *vitis*. 17. G: *quod sit*. 18. A: *persecutum*. B: *prosecute*. 25. DEG: *peioreret*; ib. CD in marg.: *Hic Christus prophetat practicam Antichristi*. 26. A: *prodigio*. 27. F: *electi Dei*. 34. AB: *Ipsi autem*. 35. BCDF: *ve*; ib. D in marg.: *Signa, prodigia papalia*.

7. Matth. XXIV, 23. 25. Matth. XXIV, 24.

Quis ergo fidelis non desideret istam arguciam: Isti cardinales istum refugam tanquam summum et immediatum vicarium elegerunt et isti pseudofratres per sua signa mendacia eandem sentenciam retulerunt; ideo hoc tanquam fides catholica est acceptandum, cum Christus dicit: *Operibus credite* et hic ad propositum: *Nolite credere.* Ista ergo sunt signa a fidelibus deridenda. Prodigia autem sunt blasfemie de indulgenciis et aliis fictis spiritualibus suffragiis per istos pseudoprophetas

Blasphemy to suppose that the pope can sell 20.000 years of indulgence.

et alios proclamate. Quod queso magis blasfemum prodigium quam credere quod iste *refuga* concedit ementibus viginti milia annorum, non ad suam dignitatem vel divinam sentenciam attendendo. Sic enim ex sibi dubio concedit has fictas vanas indulgencias pro multis milibus annorum ultra diem iudicii; sed valent iste prelatis huiusmodi in vacuo infinito, quia in mundo isto non prosunt Christi fidelibus sed multipliciter magis

The pope gets up a crusade by his whelps

obsunt. Quis eciam unquam audivit maius prodigium quam quod talis *refuga* per catulos suos resuscitet huiusmodi cruciatam, quod quilibet laborans in suo subdolo negocio suum proximum occidendo erit a pena et culpa

and promises that they shall fly straight to heaven.

certitudinaliter absolutus, et sic statim advolabit ad celum sine pena purgatorii cum beatis ceteris collocatus. Talem

Both popes have published such.

autem sentenciam dicitur alterum istorum populis publicasse et preter seduccionem in fide et spoliacionem pecunie multa milia populi occidisse. Nec potuit istud

Friars have enabled the pope to do this mischief.

facinus perfecisse nisi pseudofratres fuissent in isto eius speciales nuncii, cum fictis mendaciis sui patroni sua mendacia in populis commiscentes. Ista ergo sunt prodigia que Dominus hic prophetat et per ipsa electos suos, si fieri poterit, seducendos. Et cum non potest fieri, patet

Christ does all that belongs to him.

quod omnia que evenient de necessitate evenient. Christus autem ostendens se cuncta facere que sibi attinent, ita quod tota culpa sive stulticia in populum torqueatur: *Ecce*, inquit, *predixi vobis* si creditis istis falsitatibus, vestre proprie stulticie imputetur. Et adhuc quid iste refuga pugnat cum infami ipocrisi; ideo Christus con-

1. F: *Quis rogo.* 2. A: *istam refugam.* 3. B: *vicarium dei Christi.* E: *vicarium Dei.* F: *vicarium Christi;* ib. BCDEFG: *pseudofratres* deest. 6. A: *et hoc ad.* 8. A: *blasfeme.* 9. F: *fictis* deest. 11. A: *ista.* 15. A: *valeant.* 19. AD: *suscitet.* 23. BCEF: *collocatis.* 24. CDF: *populis* deest. 35. BCDFG: *Eya, inquit;* ib. DG: *creditis.* 36. A: *quia ista.* E: *Et ad hoc quod ista.*

35. Matth. XXIV, 25.

sequenter prenunciat de utraque: *Si*, inquit, *dixerint vobis; ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.* Desertum autem potest vocari terra vel civitas Romana. Cum enim ibi fuit copia Christi martirum cruciata, videtur quod a regula Christi ordinis sit deserta; licet papa hunc locum eligat et vocet ipsum sanctum, quia in ipso tot Christi martires sint occisi. Licet ergo nuncii Antichristi vobis dixerint: Iste papa Urbanus est in magna presencia, ubi Petrus cum suis complicibus est occisus, nolite exire ad istam idolatriam committendum. Et si dixerint: Ecce in penetralibus est, quia in sumptuoso castro Avinionie de bonis pauperum fabricato: nolite credere, quia tales ypocrises non faciunt hominem talem magnum coram Deo, cum tunc Baptista foret abiectissimus homo mundi.

Desert = Rome.

Rome falsely called holy by the Pope.

Causa autem movens homines ad discredendum huic perfidie erit repentinus et incognitus adventus Christi ad finale iudicium: *Sicut*, inquit, *fulgur exit ab oriente et apparet usque in occidentem, ita erit et adventus filii hominis.* Recolerent autem infideles qui nimis faciliter credunt in ista materia quomodo Christus dicit Joh. XVI, 8 quod *in illo die Christus arguet mundum de peccato, de iusticia et de iudicio.* Nam infideles sunt similes illis quos Christus ibi arguit, quia maculantur peccato perfidie, peccato iniusticie, quia solum debent sic obedire domino Jesu Christo; et peccato temerarii iudicii, quia, dimittentes mandatum de credendo operibus, stulte credunt istis frivolis signis falsis. Sed Christus dans ulteriorem regulam in ista materia sic subiungit: *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquile.* Hoc est: Ubicumque fuerit corpus Christi vel corpus sue ecclesie, ibi debent congregari contemplativi beatitudinem appetentes.

2. C: *penetrabilibus.* D correxit. 3. CD in marg.: *Quid sit desertum quia curia Romana.* 5. BEG: *quod* deest. 7. CDEFG: *sunt.* 9. ABCDF: *penitencia;* ib. AB: *Cum Petrus.* 11. AB: *dixerunt.* CD in marg.: *Quid est esse in penetralibus.* 12. D in marg.: *Corpus Christi ecclesia. Aquile contemplativi viri.* 14. CDF: *domino.* 15. G: *altissimus.* 16. D in marg.: *Locus non affert dignitatem Christi.* 19. A: *et* before *adventu* deest. 20. EG: *qui modo faciliter.* D in marg.: *Faciliter credentes Christus arguet.* 21. Codd.: *Joh. XIV.* 23. CD: *et de iusticia.* 24. G: *arguet.* 25. A: *sic* deest. 26. F: *iudicio;* ib. CDEG: *admittentes.* 27. G: *mandatum discredendo.*

1. Matth. XXIV, 26. 18. Matth. XXIV, 27. 29. Matth. XXIV, 28.

Capitulum sextum.

Christus, incuciendo timorem ad cavendum de isto periculo, explicat adventum suum ad finale iudicium: *Statim*, inquit, *post tribulacionem dierum illorum sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum et stelle cadent de celo et virtutes celorum movebuntur.*

Some interpret this text literally.

Et hoc dictum Christi intelligitur a quibusdam ad literam; quod post tribulacionem istam, parum ante diem iudicii, *sol obscurabitur* non in se sed propter habundanciam sicce materie erunt exalaciones terrestres interposite. Et sic tam effectu quam sensu apparebit solem istum quoad conversantes hic bestialiter obscurari. Et sic *luna* ex causa consimili subtrahet *lumen suum, et stelle* comate *cadent* in terram et *virtutes* constellacionum celestium ad effectus varios *movebuntur.*

Its mystical meaning.

Quamvis autem ista sentencia videtur probabilis, ego tamen non audeo ipsam asserere tanquam fidem.

The sun is Christ obscured by bad prelates.

Probabilior tamen et propinquior fidei videtur hic sensus misticus quod sol iusticie Christi Deus noster non in se sed per pseudoprelatos erit in gracia obscuratus. Prelati enim secundum beatum Gregorium sunt media que debent inter Christum et populum procurare, et sic, crassatis illis per tenebras ignorancie et peccati influencia, celestis gracia eclipsatur ab ecclesia militante.

The moon is the church.

Et luna que est sancta mater ecclesia nec a celestibus nec in terrestribus dabit lumen suum. A celestibus quidem non, quia triumphans ecclesia plene conformis soli iusticie plane percipiet quod militans ecclesia ad percipiendum istud lumen desuper est indigna; et cum *omne donum perfectum desuper descendit a patre luminum*, patet quod necesse est ut lumen sancte matris ecclesie taliter eclipsetur.

Stars = prelates who fall from the life of the sun of righteousness.

Tercio, *stelle cadent de celo*, quia prelati militantis ecclesie ad tantum declinabunt a vita solis iusticie quod, deficiente suo fulcimento et iuvamento ab illo sole, cadent

2. A: *cavendo*. 6. CD in marg.: *De obscuracione solis et lune et casu stellarum*. 9. DG: *ficte materie*. 11. CD: *solum istud*. 15. A: *videatur*. 16. G: *eam*. 18. D: *sol mistice*. D in marg.: *Sol Christus obscuratur in multis*. 20. A: *beatum* deest. 23. A: *eclipsabitur*. 24. D in marg.: *Et luna est mater ecclesia; quomodo ecclipsatur*. 25. A: *suum* deest. 27. CD: *plena*. 28. A: *indignum*. 29. BF: *descendet*. 32. D in marg.: *Stelle prelati sunt ecclesie*.

4. Matth. XXIV, 29. 28. Jac. I, 17.

precipites in infernum. Nunquam autem fuerunt fixe in ecclesia, licet habuerunt nomen prelati et fuerunt false prelati sancte ecclesie iudicati.

Et quarto necessario ex istis sequitur quod *virtutes celorum movebuntur,* quia et virtus sacerdotum deficiet et angeli docebunt populum laycalem ad fidem catholicam cognoscendum; cum Christus dicit Luce XIX *lapides clamabunt.* Tercium autem sensum misticum ponunt aliqui, sed ex debili fundamento, quod per solem et lunam intelligit Christus papam et imperatorem; sed huic fundamento putrido supperadditur sensus verus, quod ambo hii duo in servitute Christi deficient, cum papa non sequetur Christum in statu Petri illuminando ecclesiam nec imperator destruet machinaciones callidas Antichristi. Facile quidem foret seculares dominos fidem et suffragium suorum tenencium ab ipso et membris suis tollere, sed timor luciferinus confundens eorum audaciam impedit ne defendant et sustineant legem Christi.

Some hold wrongly sun = pope, moon = emperor.

Both of whom it is true fail in their duty.

Secular lords might lead their tenants from supporting the pope.

Sed Christus subiungit quod post tale periculum, et specialiter in spirituali servicio, *apparebit signum filii hominis in celo*, indicans adventum suum ad finale iudicium. Et *tunc plangent omnes tribus terre*, quia veniente propinquitate in fide omnium ad illud iudicium dolebunt quod non fideliter fecerunt Christi servicium, quia timebant nimirum illud futurum supplicium: *Et videbunt filium hominis venientem in nubibus celi cum virtute multa et maiestate,* quia exercitus angelorum erit concomitans, et anime hominum beatorum assument corpora, et sic erit tam virtus quam maiestas Domini satis magna. Et in testificacionem istius sentencie de adventu Christi ad iudicium dicit angelus Act. primo Galileis: *Viri Galilei, quid admiramini aspicientes in celum. Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in celum, quemadmodum vidistis eum euntem in celum, sic veniet.* Et hoc ministerium nubium preter sensum eius misticum dicit quod Christo deserviunt singule creature. Potuit enim si voluit sine lacione talium nubium in celum ascendere et nubes

Hosts of angels and of the just shall accompany Christ.

All creatures serve Christ.

1. BEG: *fixi.* 2. E: *falsi.* 4—8. BC: *Et — Tercium* deest. 5—8. DEFG: *quia — clamabunt* deest. 12. BDG: *duo* deest. 13. CD in marg.: *Quod papa et imperator deficiunt in servitute Christi.* 15. CD in marg.: *Quod timor impedit seculares divites prudenter obviare contra exercitum Antichristi;* ib. BCDEF: *dominos* deest.

21. Matth. XXIV, 30. 32. Act. I, 11. Quid statis: Vulgate.

Clouds a symbol of our ignorance as to Chrisis action is heaven.

Method of the resurrection.

determinavit Christus necessitante racione dimittere, cum volebat. Et inter sensus alios hoc ministerium nubium significat quod ministerium Christi in celestibus est nobis absconditum. Consequenter tamen Christus declarat resurreccionis finalis ministerium, cum subiungit quod *mittet angelos suos cum tuba et voce magna et congregabunt electos eius a quatuor ventis celi a summis celorum usque ad terminos eorum.* Angeli autem colligent materiam hominum usque ad punctale, quantumcunque divisa fuerit, et collecta massa debita ac proporcionata in qualitate hominis et figura erunt anime copulate. Et cum materia sit tota essencia corporis, quantumcunque divisa fuerit, patet tam racione spiritus quam illius materie quod homo integer erit, quoad naturam eius duplicem, idem in numero suscitatus. Accidentalis enim variacio quantumcunque interpolata fuerit non facit variacionem substancie vel nature, ut partes eiusdem corporis possunt primo separari ab invicem et post iungi. Et sic, secundum pueros qui dicunt quod in tali divisione corpus corumpitur, potest idem in numero redire per artem humanam; sed abiecto isto fallaci puerili principio concedendum est quod per artem divinam, ut patet in finali miraculo, erunt corpora eadem in numero suscitata.

Need not enquire into vain questions,

e. g. the nature of the trumpet.

Quatuor autem venti signant non solum quatuor quadras celi, sed quod aer latus ut ventus conferat ad ista suscitata corpora congregandum. Nec sollicitemur circa questiones vanas in ista materia, ut in quo loco erunt spiritus corporibus copulati, sub qua quantitate, et in quo different corpora damnandorum a corporibus salvandorum, quia Joh. XXI, 22 dicitur: *Quid ad te?* Et sic vanum est solicitari de tuba: utrum sit corpus metallicum aut ubi fuerat fabricatum; facile quidem est Deum movere Michaelem vel quemcunque alium angelum voluerit, formare aerem, ut vox talis prodeat vel sine voce corporali, ubicunque terrarum talis intencio sit immersa; et servata veritate sentencie pulchrum est

1. BCDEFG: *declinavit;* ib. G: *noluit dimittere.* 2. CD in marg.: *De ministerio nubis.* 4. C: *Consequentur tunc.* 5. CD in marg.: *Hic declaratur finalis resurreccionis ministerium.* 8. BCDEFG: *Celi autem.* 9. D: *ad puncta.* 10. A: *proposita.* 11. D: *copulata.* 17. F: *et partes;* ib. D: *possint.* 23. CD: *in* deest. 25. B: *conferret.* CDEG: *confert.* 26. D in marg.: *Questiones vanas non advertere.* 29. CDE: *differunt.*

6. Matth. XXIV, 31.

fidelem servare verba veritatis evangelice. Et sic ut dicitur totum emisperium erit motum, quia a cenith capitis usque ad orizontem, quid in spiritu et quid in corpore erit mundi particula variata. Cum infra celum spiritus varie sunt locati et infra speram aeris corpora per ventos et eventus alios varie erunt lata. Consequenter manuducit Christus suos fideles ut credant per similitudinem istam fidem: *Ab arbore fici*, inquit, *discite parabolam: Cum iam ramus eius tener fuerit et folia nata, scitote quod prope est estas: ita et vos cum videritis hec omnia, scitote quia prope est et in ianuis.* Veritas per ista verba videtur dicere quod sicut est dare annum solarem et lunarem, sic est dare magnum annum mundi in cuius termino necessario erit dies iudicii; et sicut *in arbore fici* sunt quedam signa prenostica estatis vel autumpni, sic erunt quedam signa prenostica huius maximi anni mundi.

Capitulum septimum.

Consequenter declarat Christus certitudinem istius articuli fidei de adventu diei iudicii, ut homines cercius credant illum: *Amen*, inquit, *dico vobis, quia non preteribit generacio hec, donec omnia fiant.* Intelligit autem Christus per generacionem hanc generacionem filiorum salvandorum; que generacio vocatur filii Dei, sicut generacio prescitorum vocatur generacio filiorum diaboli. Istas autem generaciones oportet commisceri usque ad diem iudicii sicut commiscentur granum et palea. Dicit autem Christus quod generacio ista non preteribit; hoc est, non deficiet ab ecclesia militante *donec omnia fiant;* que dicta sunt de die iudicii precedere illum diem. Et in toto isto textu sicut in toto intellectu scripture oportet supponere rectam logicam et naturalem philosophiam; et tunc discoli adversantes veritati scripture sunt tanquam deliri pueri deridendi. Generacio autem successura ex multis hominibus tam diu manet, quamdiu aliquis qui fuit vel erit de illis hominibus remanebit; quia sicut

Generation means the whole member of the salvandi.

Good and evil must be mixed in this world.

To understand scripture true logic and natural philosophy are needful.

2. G: *est motum.* 4. CDEG: *pericula.* 8. BCDFG: *inquit* deest. 10. AC: *scitis.* 11. G: *scitote quoniam;* ib. A: *quod;* ib. BCDE: *et in ianuis* deest. 12. G: *dici.* 15. ABFG: *pronostica.* 16. ABFG: *pronostica.* 23. A: *fidelium.* 26, 27. BCDFG: *in diem.*

8. Matth. XXIV, 32, 33. 21. Matth. XXIV, 34.

All things past and future are present with God.

credimus quod omnia que fuerunt vel erunt sunt Deo presencia, sic credimus quod omnia que fuerunt vel erunt sunt pro suo tempore. Et sicut illud corpus quod prius est integrum remanet iam divisum secundum plurimas eius partes quantumcunque discontinue distiterint, sic credimus quod generacio successiva hominum vel animalium ceterorum manet secundum aliquam eius partem, quando manet aliquod eius suppositum. Alie autem partes licet sunt pro suo tempore, verumtamen non sunt modo. Et in confirmacionem istius sentencie dicit Christus: *Celum et terra transibunt, verba autem mea non preteribunt.* Ubi pertinenter potest per celum intelligi tota pars mundi terra superior. Sic enim aves vocantur volucres celi, et totum aggregatum ex tribus speris corruptibilibus et speris celestibus concessis a philosophis dicitur propter claritatem celum communiter. Et sic celum et terra sunt partes totum mundum ex opposito dividentes. Et sic potest intelligi quod celum et terra transibunt non solum quoad variacionem subiecti in motu locali vel alteracione nature sue permanenciam conservantis sed corrupcionem subiecti quoad tres speras inferiores secundum partes plurimas corrumpendas. Sic enim celum et terra transibunt, licet basim eorum fundamentalem sit necessarium remanere. Sic enim vere dixit Plato quod terra erit aqua et sic de aliis mundi partibus; vocando formas quas Aristoteles dicit substanciales esse disposiciones accidentales ipsi materie sive ylen. Nec est in ista contencione scripture subtilitas, licet Plato in hoc loquebatur conformius ad scripturam. Nec curanda est sentencia Aristotelis vel Platonis nisi de quanto fundata fuerit racionibus vel scripturis; sicut enim errores istorum philosophorum a fidelibus non curantur, sic sentencie eorum veridice, nisi de quanto in libris theologicis sunt fundate. Et magnificare vel glossare subtiliter dicta sua est factum deliri, non ad dicta Christi Joh.

Imperishability of matter.

2—3. BCDEFG: *sic — tempore* deest. 3. BCDEFG: *pro tempore suo.* 5, 6. D: *distituerint.* E: *destiterint.* 7. A: *per aliquem.* 12. G: *non transibunt.* 13. B: *terrea.* F: *terrena:* ib. EG: *Sicut.* 15. F: *corruptibilibus et speris* deest. 17—18. BCDEG: *Et sic — Et sic* deest. 18. CD: *quod* deest. 21. ABF: *conservatis.* D in marg.: *Celum pro tribus speris accipitur quandoque.* 22. CD: *Sicut.* 25. B: *et pro erit;* ib. G: *et aqua;* ib. F: *sic* deest. 27. A: *ipsi* deest. G: *ipse;* ib. G: *sue ylen.* 29. G: *Vel curanda.* 34. CD: *Ut magnificare;* ib. A: *gloriare.* G: *glozare ac magnificare.*

11. Matth. XXIV. 35. 25. Cf. Serm. I, 75.

XXI, 22 debite attendentis: *Quid*, inquit, *ad te? Tu me sequere.* Sic ergo celum et terra transibunt desicione, sed verba Christi non sic poterunt preterire; non intelligendo per verba Christi voces formatas in aere ore suo, sed per verba intelligendo veritatem sentencie quam divinitas vel humanitas Christus dicit. Istam autem veritatem necessarium est evenire. Et quoad esse intelligibile non posse pro tempore aliquo preterire, quia cum Christus sit Deus et homo, ut ex fide supponitur, et secundum deitatem dixerit semper intrinsecus cuncta que ordinat et non potest falsum dicere, patet eterna cunctorum necessitas quoad esse intelligibile secundum dominum Jesum Christum.

Christ's words = his truth.

Eternal necessity of all events.

Sed licet hunc diem iudicii sit necessarium evenire, tamen plene et ex se *nemo scit illum diem nisi fuerit pater solus.* Trinitas autem scit illum diem communi sciencia et eterna, sed Filius per Patrem et persona tercia per hos ambos. Istam autem veritatem Christus hic exprimit, ne calculatores se vane solicitent circa precisionem temporis vel instantis, quando hic dies domini inchoabit. Unde circa prenosticacionem hanc vanam abbas Joachym et multi alii sunt decepti. Concedi tamen debet quod filius plene cognoscit hunc diem et alii beati in celo secundum mensuram quam ipse voluerit revelare. Sed non obstante certitudine huius temporis in communi, Christus tamen prophetat subitacionem et incertitudinem quoad mundum: *Sicut*, inquit, *fuit in diebus Noe, ita erit et adventus filii hominis: sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes usque ad eum diem in quo introivit in archam Noe et non cognoverunt donec venit diluvium et tulit omnes; ita erit adventus filii hominis.* Ex isto textu tercio videtur quod Christus hic innuit diem iudicii quoad multos homines incipere incognite et repente, quia aliter repeteret Christus superflue hoc exemplum. Licet autem beatis revelatus fuerit certitudina-

The Trinity know the day of judgment.

Abbot Joachim's false predictions.

The day will come suddenly on many.

3. G: *sed* deest. 5. A: *veritatem suam.* 6. A: *Christi.* 7. CD in marg.: *Pauper piscator dixit illam veritatem: Tu es Christus filius Dei.* 10. G: *secundum divinitatem:* ib. CG: *dicit.* F: *dixit.* 15. G: *nemo* deest. 19. A: *de vane.* 21 ABCDEF: *pronosticacionem.* 24. A: *qua;* ib. A: *ipse eis.* 25. B: *et revelare.* 26. A: *in* deest. 28. BCDEFG: *enim* deest. 29. AB: *erant ante* (*in diebus* deest). 30. D: *in* deest.

15. Matth. XXIV, 36. 22. De Joachimo abbate vid. De Verit. Sacr. Script. I, 140. 28. Matth. XXIV, 38, 39.

liter adventus Christi ad illud iudicium, sicut Noe cognitum fuit diluvium, tamen hoc multis erit incognitum. Et patet racio, quia Christus vult homines timere et parare se continue ad hunc adventum. Unde dicitur communiter quod tria sunt necessaria que Deus vult nobis esse incognita. Sunt, inquam, necessaria et nobis cognita in communi sed nobis incognita particulariter quoad tempus. Et sunt hec tria: noticia primi instantis diei iudicii, noticia instantis mortis et noticia Dei de nostra predestinacione vel dampnacione pro die iudicii. Noscamus ergo communia fidei nostre principia et regulas secundum quas Deo debite serviamus, et Deo nostro noticiam talem et eius revelanciam reservemus; quia aliter languentes inutiliter circa noticiam iam nobis inutilem aliud servicium Deo debitum dimittemus.

Three things unknown to us: the day of judgment, the hour of death, our predestination.

Circa hoc capitulum huius tractatus tenetur communiter tanquam fides quod omnia que evenient de necessitate evenient, quia aliter Christus non diceret pertinenter in isto capitulo ut in errorem inducantur si fieri potest eciam electi; nisi ipsi electi non possent seduci in sibi necessariis ad salutem. Nec foret hoc dictum sequens pertinens: *Verba autem mea non preteribunt*, nisi omnia que Christus dicit non poterunt non venire. Et cum Christus sit verbum Dei eternum necessario dicens ad intra omnia que aliquo tempore sunt futura, patet conclusio sepe alibi a Christo in evangelio explicata; scilicet quod omnia que evenient non poterunt non venire. Si tamen necessario venient, tunc contingit ipsa evenire. Contingens autem ad utrumlibet est terminus magistralis; ideo sicut non concedimus Aristotelem in hac parte sic nec suas regulas vel opiniones vulgares que ex ignorancia promulgantur. Nulla tamen que evenient non poterunt non venire, sicut nec aliqua que non evenient poterunt evenire, eo quod qualitercunque eveniet necessario eveniet, sive fuerit affirmacio sive negacio. Et ex isto videtur sequi quod nulla res poterit peius

Necessity.

4. G: *preparare.* 7. *cognita.* A: *incognita.* D in marg.: *Tria incognita: Noticia hore mortis, diei iudicii, nostre predestinacionis.* E in marg.: *Tria sunt nobis incognita.* 8—10. CE: *noticia prima, noticia instantis mortis et noticia Dei de.* 9. BEG: *instantis diei iudicii* deest. 12. ABF: *serviremus.* 16. D in marg.: *Necessitas hic communiter convincitur futurorum.* F in marg.: *Omnia que evenient de necessitate evenient.* 20. E: *episcopi electi.* 24. G: *evenire;* ib. D in marg.: *Contingens ad utrumlibet, terminus magistralis.* 30. BCDF: *sicut* deest. 31. B: *sicut.* 33, 34. E: *non vulgare.* 36. D in marg.: *Evenire omnia de necessitate innuitur hic per longum.*

vel melius se habere quam de facto se habebit, licet necessario melius sit rem esse quam istam rem esse, et peius rem non esse quam istam rem non esse. Et per consequens nec homo nec mundus posset esse melior vel peior quam erit iste gradus altissimus quam habebit. Et ex hoc inferunt quidam quod cum omnis homo qui dampnabitur necessario dampnabitur, et sic de salvandis in patria, et de instanti incepcionis diei iudicii diabolus est fatuus qui credit per seducciones hominum illum diem iudicii prorogari. Necesse quidem est mundum sic perfici per dampnaciones hominum et mala que evenient.

Foolishness of the devil.

Et ex istis bene concluditur quod humanum arbitrium est arbitrium secundum quid et longe minus quam arbitrium Dei nostri. Et sic ille, cui non fit revelacio, ignorat necessitatem futuricionis eventus, licet sciat probabiliter eventum illum evenire, quia communia sunt sepe cognita et sua particularia ignorata. Et sic necessitates futuricionum sunt sepe incognite vel dubitande et tamen scitur quod si futuriciones ille sunt, tunc res ille necessario sunt future. Et ita communiter dicitur quod multa sunt contingencia quoad tempus et alia contingencia quoad causam, licet sint necessaria quoad tempus maximum et necessario quoad primam causam pro suo tempore sunt causanda et pro tempore non suo necessario non sic erunt.

Human judgment is conditional.

Capitulum octavum.

Consequenter declarat Christus communiter que pars continget ecclesiam pro die iudicii et quomodo pro illo periculo est caucius operandum. *Tunc*, inquit, *erunt duo in agro: unus assumetur et alter relinquetur; due erunt molentes in mola una; una assumetur et altera relinquetur; duo in lecto, unus assumetur et alter relinquetur.* Pro intellectu autem huius textus dicitur a quibusdam quod Christus per istam triplicitatem intelligit tres status ecclesie et quia status sacerdotalis prope finem mundi magis deviat a sequela Christi magis notabiliter decli-

3. AE: *non* deest; ib. AEG: *non* deest. 6. *quidam*. BE: *aliqui*. 16. B: *sunt* deest. 24. F: *pro suo*. 28. CDF: *contingit*. 30. BEG: *agro uno;* ib. G: *aliter*. 32. G: *lecto uno . . aliter*.

29. Matth. XXIV, 40, 41. 32. Cf. Op. Ev. III, 218.

Those in the field are secular lords.

nando; ideo tercio ponitur iste textus et premittitur status secularium dominorum. Hii autem sunt qui in avibus celi ludunt et gradiuntur liberius quoad mundum et de seculari statu ordinant complecius saltem Antichristi dominio superato. Hii autem erunt in die iudicii bipartiti, quia aliqui assumentur ad beatitudinem propter continuacionem fidelis servicii secundum regulas domini Jesu Christi, et hii relinquentur ad dampnacionem, qui propter ipocrisim, propter mundanam famam, vel terrenorum cupidinem faciunt bona de genere; sed vel in ista mala triplicitate deficiunt, vel non in sancto Dei servicio propter suam desidiam perseverant. Et iste status creditur prope finem iudicii fore optimus, quia temporales domini licet sint lapides, possunt tamen ex Dei gracia studere Christi evangelia in lingua eis cognita et reducere ecclesiam ad ordinacionem quam Christus instituit et istud foret opus precipuum caritatis.

Lay lords can study the bible in their own tongue.

Those at the mill are labourers.

Secundus status molencium ad molam significat communiter statum vulgarium laborancium; et quia ille status est priori debilior et specialiter cultores terre, signatur in evangelio per sexum femineum. Sed pro intellectu huius mole notandum quod totus hic mundus dividitur in celum et terram. Terra autem quasi centrum stabile recipit copiose influencias celestes ad fructifera producendum dum per artem humanam ad hoc colitur: et sic celum est quasi mola superior rotata celeriter et terra quasi mola inferior expectans circumduccionem superioris mole, et inter hos duo fructus seminum producuntur, et dignitas hominum in hoc mundo vivencium est quasi instrumentum molam superiorem supra molam inferiorem ad produccionem istorum fructuum circumducens. Deus enim temperat influencias luminarium cum terra fructifera secundum dignitatem meriti vel demeriti nature humane istam partem mundi habitabilis incolentis. Quod autem alii intelligunt per hos duos lapides molares vetus testamentum tanquam pigrum inferius et novum testamentum tanquam motum celerius, et sic laboratores utriusque testamenti secundum fidem habitam de istis lapidibus

God gives the seasons, according to man's deserts.

Another interpretation.

2. CD in marg.: *Primus status secularis.* 10. G: *mala* deest; *lacuna* in cod. 18. CD: *2us*; ib. C: *signat.* 19. B: *sed quia.* 20. D: *terreni.* 21. BEG: *Et pro.* 25. D in marg.: *Mola superior et inferior.* 28. DG: *inter hec.* 30. G: *supra moram.* 36. *tanquam.* BCDEF: *quasi.*

5. Op. Ev. III, 218.

copulatis; non est contrarium priori sensui supradicto, sed status ille sicut prior dividitur, cum predestinati in isto statu assumuntur ad gloriam, et presciti eius relinquuntur ad paciendum penam perpetuam. Nec dubium quin sua merita vel demerita cum finali perseverancia sunt in causa.

Those in the bed are the priests,

Tercius autem status ecclesie sunt sacerdotes qui debent esse contemplacioni dediti cum Maria. Et licet sint multi hodie extravagantes sine ordine circa negocia secularia, mundana dominia vel laboricia, tamen illos sine ordine potest fidelis cognoscere in altero priorum duorum statuum, et sic potest tota ecclesia accepta communiter in hoc statu triplici figurari. Sunt autem homines istum statum clericalem secundum vitam contemplativam servantes. Quidam pure viventes secundum legem Domini Jesu Christi, qui in lecto contemplacionis per vices dormiunt et surgunt vivacius spirituale cibarium populo ministrando. Et cum sic fecerunt Christus et sui apostoli, non dubium quin illi perseverantes usque ad mortem in statu illo ad beatitudinem in die iudicii assumentur. Alii autem deficientes ab hoc vita, licet sint in secta quadruplici adinventa, extravagantes ut heremite, inclusi in lapide ut anachorite, ad dampnacionem perpetuam relinquentur.

who should lead the true contemplative life.

Others, even anchorites and hermits, will be damned.

Danger of sects.

Securum autem est inniti serpentine prudencie Domini Jesu Christi, cum tales secte extravagantes maiori temptacioni se subiciunt, et laborantes plus anxie quam oportet propter defectum prudencie non recte secuntur dominum Jesum Christum. Quem autem finem habent regulariter foret nobis temerarium diffinire. Unum tamen audemus asserere: quod vivendo inclaustraliter inter homines, sicut vixerunt Christus et sui apostoli, foret securius et beatitudinis facilius inductivum.

Safer to live out of cloister as Christ did.

None of these three states is wholly a part of the true church.

Et ex istis patet quod non ex integro quelibet pars istorum statuum sit pars ecclesie sancte Dei, sed quod lectus contemplacionis et dormicio in sompno peccati

1. G: *priori sermoni*. 2. AB: *iste*. 4. BEG: *eternam*. 7. CD in marg.: *3us*. 9. E: *sunt*. 10. BDG: *cum*. 11. D: *priorum* deest. 15. BE: *precise*. G: *pure* deest. 24. C: *relinquuntur*. 25. A: *Securus*. 32. F: *sic*. 34. D: *quod* deest. 35. CDEF: *quia*. 36. F: *dormicionis*.

8. Ad vocem Extravagantes conferas que in De Civili Dominio II, 1 de socio de ordine sancti Benedicti dicta sunt: "peragrantes regna, transmeantes maria" . . . .

sunt in parte contraria et omnes hii tres status ecclesie debent continue vigilare, ideo subdit Christus: *Vigilate*, et Canticorum V dicit sponsa: *Ego dormio sed cor meum vigilat.* Christus autem manuducit homines ad sic spiritualiter vigilandum. *Vigilate*, inquit, *quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. Illud autem scitote quod si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique et non sineret perfodi domum suam. Ideoque et vos estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis venturus est.* Constat autem ex dictis quod quilibet viator debet cavere a sompno peccati, adventum Domini in timore filiali ad finale iudicium exspectando.

Man is the goodman of the house.

The thief is the devil.

Quilibet autem quoad familiam sensuum potest vocari paterfamilias, et domus potest vocari nedum corpus sed quicumque istorum trium statuum. Fur autem in nocte veniens potest vocari hostis anime et specialiter ipse diabolus, qui tunc perfodit domum istam quando facit hominem quoad statum illum deserere legem Christi.

Christ's rule should be the wall of the house.

Nam regula Domini debet esse quasi paries huic domui. Qui quidem per multas cautelas diaboli est perfossus, quia nedum status extravagantes qui non teguntur istis domibus sed Christiani lecti hiis domibus sepe non faciunt quod dominus iubet illis domibus pertinere. Et quia fidelitas et infidelitas ministri qui debet domum sibi dispositam custodire in ista milicia est notanda, ideo subdit Christus: *Quis*, putas, *est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.*

Servant or steward may be: (1) The spirit, ruling the other powers of the mind and senses.

Iste autem servus intelligi potest tripliciter: Primo quoad spiritum, in quo est tota personalitas hominis et ipse paterfamilias. Huius autem familia sunt vires animi tam sensui quam intellectui pertinentes. Iste autem paterfamilias debet hanc familiam secundum racionis limites in cibariis et operacionibus regulare.

(2) The whole man, under whom are his bodily parts.

Secundus paterfamilias sive servus est homo integer secundum corpus et animam et eius familia sunt partes

3. D: *sponsa* deest. 12. A: *finalem.* 20. B: *esse.* CD: *esset.* 24. CD: *debent.* 29. A: *dominus suus.* 30. BCD: *quia.* 33. DE: *anime.* 36. BEG: *operibus.*

2. Matth. XXIV, 42, 43, 44. Cf. Op. Ev. III, 221. 3. Cant. V, 2. 26. Matth. XV, 45—47.

corporis secundum vires anime sibi insitas regulate. Et istam familiam debet servus iste modo quo dictum est superius regulare.

(3) Any me in authority, especially prelates.

Tercius autem servus est quicunque prepositus, sed specialiter prelatus ecclesie ad regulandum secundum legem Dei sibi subditos constitutus. Et iste paterfamilias sive servus, prelatus ecclesie eciam secularis dominus vel ipso inferior vivit valde meritorie, dum regulat suam familiam conformiter legi Dei, quia, ut Christus hic promittit, talis fidelis ad dominum super omnibus bonis ecclesie assumetur.

Et quantum ad malum servum incuciendo timorem viantibus dicit Christus: *Si autem dixerit malus ille servus in corde suo: Moram facit dominus meus venire et ceperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis, veniet dominus servi illius in die qua non sperat et hora qua ignorat et dividet eum, partemque eius ponet cum ipocritis; ibi erit fletus et stridor dencium.*

Evil prelates lack faith and forget Christs coming to judgment.

Ista verba Christi incuterent timorem hominibus qui non sunt stupore diaboli evirati. Cum autem sint tres servi et patresfamilias, ista verba sunt illis singulis annotanda, et specialiter prelato ecclesie qui est autonomatice malus servus, et defuit primo in fide catholica, quia adventus Christi ad diem iudicii infideliter est oblitus. Si enim diceret cum Moyse fideliter Deut. XXXII, 35: *iuxta est dies perdicionis et adesse festinant tempora*, non sic foret stupore diaboli stolidatus. Defectus autem huius fidei est causa quare omnes prelati mali in istis sectis quatuor conservos suos percuciunt; ut aliqui pro temporalibus suos subditos puniendo, aliqui pro fide catholica ludicria, mendacia vel hereses parciendo, et aliqui dantes exempla voluptatis atque desidie spirituale suffragium subtrahendo. Omnes enim isti tres servi infideles percuciunt maxillam dextram anime longe crudelius quam aliquis posset corporaliter percutere fratrem suum. Hii autem manducant et bibunt cum ebriosis qui tractant

Forms of their wickedness.

1. CG: *regulante.* 5. A: *respondendum.* 12. BE: *servum* deest. 13. A: *viventibus.* 21. CD: *servi ac.* 27. D in marg.: *Percuciuntur servi tripliciter: corporaliter pro temporalibus affligendo, mendacia pro veritate seminando, per mala exempla vite suffragium subtrahendo.* 31. A: *ludibria.* B: *ludicra;* ib. B: *pariendo.* E: *percuciendo.* 32. A: *voluntatis.* 34, 35. A: *quam quis.* 35. G: *corporaliter* deest. 36. CD in marg.: *Quid est manducare et bibere cum ebriosis.*

13. Matth. XXIV, 48—51. Cf. Op. Ev. III, 230.

Cardinals gather up treasure and persecute and slay their sons who will not aid them.

cum seculi sapientibus ut lucrum temporalium adquirant copiosius, et non cum speculativis Deum timentibus, qui docerent quomodo pro salute anime populus est pascendus. Et quis episcopus eciam papa ab isto scelere est immunis? Cardinales autem et consiliarii episcoporum congregantes eis pecunias dampnabunt istorum episcoporum perfidiam; et specialiter cum nedum percuciunt sed incarcerant et occidunt suos filios, quia nolunt eis ad votum temporale suffragium ministrare. Illi autem consiliarii sunt nimis ebriosi quorum cerebrum cum tali amore temporalium relicto amore fidei est immersum. Fides autem plane edocet quod dominus Jesus Christus, qui est dominus tam bonorum quam malorum, veniet inopinate in die iudicii, et dividet eos a sancta matre ecclesia, et ponet partem sue pene perpetue cum ipocritis qui erunt profundius condempnati. Isti autem ipocrite sunt persone istarum sectarum quatuor condempnande. Locus autem inferni quem isti ipocrite occupabunt habebit fletus copiam, hoc est pene vel doloris sensibilis, et stridoris dencium quia perpetuitatem dampnacionis solidatam habebunt, de redempcionis gracia desperando.

Loss of grace the chief pain of the damned.

Et dolor de isto dampno est maximus in dampnatis. Et sic exposicio huius capituli cum protestacione prehabita quibusdam potest proficere et esse occasio ut fides huius evangelii sit melius intellecta.

1. A: *seculum* 4. A: *et papa.* 9. CD in marg.: *Qui consiliarii sunt nimis ebriosi.* 12. BCDF: *plene.* 20. *quia.* A: *et.* 21. *de.* A: *et;* ib. A: *graciam.* 25. A: *Explicit exposicio textus Mt. XXIV.* B: *Eclipcit poexciosi texsut Mt. 24.* These 'puddled' titles are common in the Bohemian MSS. CD: *Explicit exposicio textus super cap. Matth. XXIV de Antichristo.* E: *Et in hoc terminatur tractatus de Octo Ve, de quibus dictum est sufficienter.* G: *Explicit exposicio textus etc.*

De Oracione Dominica.

I.

Heretics attack the catholic faith in the Lord's prayer and the creed.

Cum heretici diebus istis novissimis, quibus instant tempora plus periculosa, magis patenter inpugnant fidem catholicam, ut patet de multis et magnis hereticis inpungnantibus callide Oracionem Dominicam et contra simbolum, contra illos, iuvante Dei gracia, aliquid est dicendum.

Nam, ut patet ex dictis a sapienciori militante ecclesia de probabili, Christum dominum nostrum videntur necessitare in heresi sua de quiditate ecclesie cum dyabolo desponsare, quia, ut inquiunt, quemcunque papam vel prelatum elegerint ille est aliquod caput sancte matris ecclesie, et cum a probabili multi eorum vel singuli magis quam Scarioth sunt veri dyaboli, patet conclusio. Ista fide supposita, quod quantumcunque sanctam ecclesiam Deus dignatus est ex gracia vocare *sponsam suam* et supposito isto tamquam probabili quod multi prelatorum istorum declinant a vestigio vite Christi in luciferina superbia, in cupiditate plus ampla, et in actuali persecucione Christi in membris suis, instituendo contra ecclesiam statuta dyabolica: Istis autem suppositis et premissa fide de ecclesia sancta catholica transcurrendum est leviter de Oracione Dominica supponendo ut fidem quod inter omnes oraciones illa excedit alias in auctoritate, in brevitate, et in necessaria subtilitate.

The Lord's prayer surpass all others in

Excedit, inquam, cunctas oraciones alias in auctoritate, quia Christus Deus et homo, ipsam dictavit et docuit

1. A: *Incipit tractatus de oracione dominica.* 23. Codd.: *et transcurrendum.*

27. Cf. Serm. I, 197; IV, 436. Op. Ev. I, 267—307. Sel. E. W. by Arnold III, 98—110.

authority, since it was taught by Christ himself.

in persona propria quod de multis aliis oracionibus non estimo me legisse. Nam multas alias oraciones fecit Deus per sanctos ut catholica membra sua. Sed istam oracionem fecit et docuit in persona propria, ut patet Matth. VI.

It is short, but contains all the we need to ask.

Si igitur oracio auctoritatem capiat a factore, videtur quod ista oracio excellit alias sicut Christus excellit singula membra sua; et quantum ad secundum, quod est brevitas, patet quod ista oracio bipartita compendiose complectitur omnia que sunt a Deo catholice postulanda. Continet enim septem peticiones, quarum tres prime, alludentes trinitati, postulant ad utilitatem ecclesie excellenciam laudis Dei; et quatuor alie docent breviter et quid et quantum est necessarium ad utilitatem militantis ecclesie, sic quod impossibile est iota unum vel sillabam subtrahi ab oracione ista tam sancta, quin

It contains all truth.

aliquid oracioni necessarium subtrahatur. Et patet quoad tercium quomodo ista oracio excedit omnes alias in necessaria subtilitate, cum nulla sit veritas quin expresse vel tacite alludat illi, docens eius noticiam secundum formam que expedit ecclesie militanti. Et breviter nulla alia oracio est fidelis vel valida nisi de quanto in virtute istius originaliter roboratur; nec valet alia nisi de quanto ad oracionem istam excitat deprecantem.

The first petition.

Prima autem peticio, que est quoddammodo propria Deo patri, includitur in his verbis: *Pater noster, qui es in celis, sanctificetur nomen tuum;* ubi propter firmitatem vel sanctitatem Dei patris, qui est origo personis sequentibus desiderat fidelis quod nomen Dei sui sanctificetur in ecclesia militante. Sed quia oracio generalis facta in caritate est forcior et specialiter considerata excellencia exorati sit humilior, ideo ista tria per ordinem premittuntur. Per hoc autem, quod vocatur *pater* adopcione, fides spes et caritas includuntur et per hoc quod est *noster* intelligendo universalem ecclesiam orandi generaliter militantes singulos limitatur. Per hoc autem quod tam eximie est *in celis*, et nos miseri in hac valle lacrimarum depressi, notatur humilitas deprecantis. Rogamus autem quod *nomen* Domini *sanctificetur* in sua ecclesia, quod sicut est necessarium, sic est necessarium

20. B: *breviter nota ubique.* 24. A in marg.: *Prima peticio cap. 2m.* B: *1;* ib. B: *quem est.* 34, 35. Hic locus corruptus est. Rectius: *oracio generaliter ad militantes singulos limitatur.*

25. Matth. VI, 9.

This petition implies humility.

quod fideles de ecclesia hoc orant, et cum nomen Dei firmatur potissime in electis per fidem, patet quod prima virtus catholica in peticione ista subtiliter implicatur. Nam licet sit *in celis,* hoc est beatis de sancta matre ecclesia per claram visionem, est tamen in militante ecclesia per graciosam disposicionem, hoc est fidem visionem patrie precedentem. Nec obest sed consonat orare pro illo quod est necessarium evenire. Sic enim Christi humanitas et beati in patria prorumpunt in laudem Dei de graciosa sua disposicione quam exordinacionem in fugibili intuentur. Unde secundum beatum Jacobum licet viatori sint multa racionabiliter petita abscondita, tamen debet postulare *in fide nichil hesitans,* cum debet aptare postulacionem suam ad racionabiliter concedenda. Sed hic remurmurant heretici, dicentes quod ex ista disposicione, quam dicis necessario ad oracionem debitam requisitam, sequitur quod nullus prescitus foret ad orandum secundum hanc formam evangelii animatus, cum nullus talis sit in gracia finalis perseverancie vel Dei filius sicut dicis, et omnis talis orat incassum, cum non possidet postulatum. Ymo cum omnis viator ignorat in ipso disposicionem huiusmodi, a nullo viatore est sine hesitacione aliqua sic orandum.

We may pray for what must happen.

We are not to hesitate for fear of being reprobate.

Hic dico quod quilibet christianus sicut debet in gracia finalis perseverancie permanere, sic debet esse in fide et nichil de sua oracione dominica hesitare; debet tamen esse in spe firma, que est citra demonstrativam noticiam vel intuicionem claram, hesitacionem hominis excludente. Et sic videtur michi salvo meliori iudicio quod quilibet predestinatus sic orando infinitum meliorem fructum sue oracionis percipit quam prescitus. Prescito tamen prodest sic orare et bene agere hic pro via, cum ex hoc bonum virtutis ad tempus percipitur et in malo demeriti sue dampnacionis remissius se profundat.

Second petition. The kingdom of Christ is the Church.

Sequitur secunda peticio que appropriatur quodammodo Jesu Christo, cum dicitur: *Adveniat regnum tuum.* Regnum autem Christi est ecclesia secundum quam partem peregrinantem debemus optare cum Christo in patria triumphare. Christus enim est homo ille nobilis qui venit

31. B in marg.: *Oracio presciti ad quid valet.* 35. A: *Secunda peticio.* B: *Secunda.*

13. Jacob. I, 6. 36. Matth. VI, 10.

in nostram habitabilem accipere sibi regnum et reverti. Omnes enim debemus condicionaliter cupere cum Paulo *dissolvi et esse cum Christo*, cum illud sit melius quam in vie miseriis militare; condicionem tamen debemus subintelligere, quod dum Deo sit placitum nos in via, non ultra ad profectum sue militantis ecclesie, militare; ideo docet Jacobus, quod in omnibus talibus peticionibus debemus subintelligere condicionem *si Deus voluerit*. Et patet in peticione ista, quam manifeste heresis Fratrum de sancta matre ecclesia impugnat fidem sicut in symbolo, qua fidelis debet credere ecclesiam sanctam catholicam; nam militantem ecclesiam que est regnum Christi debemus supponere esse de ecclesia sancta catholica et omnino expertem ab ecclesia Antichristi vel membris dyaboli, sic quod Christus non docet nos fatue pro regno dyaboli vel prescito aliquo postulare, cum fides certificat quod vanum foret pro tali ecclesia sub tanta certitudine deprecari. Christus igitur docet nos orare pro adventu sui regni ad patriam et non pro adventu conventus dampnabilis Antichristi. Regnum autem verbi Dei est necessarium ex integro advenire et sicut in prima peticione Christi superbia excluditur a pie orantibus et humilitas implicatur, sic in ista secunda peticione invidia tollitur et caritas implicatur; et specialiter sicut fides est necessaria ad peticionem priorem, sic spes est necessaria ad secundam.

What the Church is?

This petition excludes hatred and implies charity.

Third petition.

Sequitur tercia peticio sub hiis verbis: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra*, que Spiritui Sancto videtur propria, cum ille spiritus sit eterna volucio patris et filii; et licet *omnia quecunque voluit* Dominus *fecit* in celo et in terra, ut asserit sacer psalmus, tamen devotum et racionabile est fideles Domini hoc optare; et licet voluntas Dei ad intra non poterit esse nisi eterna, et per consequens proprie non possit non esse, tamen effectus voluntatis divine qui necessario est factibilis optat hoc fieri sic singulariter sicut fit in celo. Nam non solum in celestibus orbibus fit Dei volucio sine resistencia peccatoris, sed in electis celestem vitam ducentibus et specialiter in beatis, ita quod optamus pro tota militante ecclesia voluntatem Dei effectualiter fieri hic in terra, sicut regulariter fit in celo. Quamvis autem

26. A: *Tercia peticio prime partis.*

3. Phil. I, 23. 8. Jac. IV, 15. 29. Psalm CXIII, 3.

beatus Stephanus dicat quod reprobi Dei voluntati resistant, ut patet Act. VII, tamen certum est quod Deus vult omnes tales reprobos dampnari et non vult quod tales presciti in patria sint beati. Unde ut subtiliores logici notanter considerant, Deus vult quod talis prescitus fiat beatus, cum vult omnes homines salvos fieri et dat mandatum atque consilium ut sic fiat, et sic vult talem esse beatum. Sed non vult quod ipse est beatus, quia tunc hoc necessario foret verum. Unde illi resistunt Spiritui Sancto, de quibus Spiritus Sanctus vult ut sic faciant, et ipsi peccando impediunt ne sic fiat; et sic oportet cum diligencia notare distinccionem inter hec duo: Deus vult istud fieri vel quod fiat, et Deus vult quod hoc sit, cum secundi contradiccio stat cum primo, et hic est lapsus Fratrum in heresim qui in suo concilio Terremotus diffinierant de oracionis efficacia sub hiis verbis quod est hereticum quemcunque asserere quod *oraciones speciales applicate uni persone per prelatos vel religiosos, non plus prosunt eidem persone quam generales oraciones eidem persone, ceteris paribus.* Sicut enim Spiritus Sanctus vel caritas est communicativa sue bonitatis, quantum sufficit, sic cum orantem dirigit, debet esse de orandi suffragio, nec dubium quin assistente ista condicione benivola, Spiritus Sanctus applicat ad maiorem profectum persone habilis pro qua oratur quam applicat in oracione aliqua speciali, cum orans sic non *querens* invide *que sua sunt*, in Sancto Spiritui magis placet. Isti autem heretici concipiunt quod stringendo oracionem et affeccionem suam ad paucos, ac si optarent quod Deus illos solummodo iuvet, Deus sue heresi condescendat.

God's will as to the reprobate.

Definition of the Earthquake Council as to special prayers.

II.

Sequitur secunda pars quadrimembris oracionis dominice que dirigit sermonem ad nos et nostra, sicut prior ad te Deum sermonem dirigit et ad tua. Prima igitur istarum peticionum quatuor sequitur in hec verba: *Panem*

Second part. First petition: for our own needs.

14. Codd. A et B: *2i (= secundi vel duvlici) contradiccionem.* 32. A: *Secunda vars oracionis ca. 5.*

2. Act. VII, 51. 15. Concilium Terraemotus XIX die mensis Maii a. 1382 celebratum est. See above p. 357. 17. Decima nona Conclusio see Fasc. ziz. p. 281. 29. Cf. Tractatum Johannis Wyclif De Oratione et Ecclesiae Purgatione in Polem. Works I, 342—354.

Various meanings of daily bread.

nostrum cottidianum da nobis hodie, que peticio secundum Augustinum tripliciter catholice potest intelligi, primo ut panis significet toti ecclesie nutrimenta necessaria hic pro via, cuiusmodi sunt alimenta et tegumenta, quibus cottidie indigemus; ideo vocantur in quodam involucro *panis cottidianus*. Secundus sensus catholicus quem Spiritus Sanctus innuit in hiis verbis est de pane spirituali, scilicet verbo doctrine quod *procedit de ore Dei;* et iste panis est magis necessarius quam est prior, sicut spiritus humanus est corpore suo dignior, et nutricio verbi Dei est generi humano utilior. Tercius sensus catholicus est, intelligendo per panem cottidianum sanctum viaticum vel hostiam consecratam, quo pane in suo figurato cottidie indigemus et propter hos duos sensus creditur Matthaei sexto vocare ipsum *panem supersubstancialem;* nec inconveniens est sed consonum Spiritum Sanctum verba scripture sensibus catholicis atque consonis tam fertiliter onerare. Petitur autem *hodie* ipsum dari, quia cottidie indigemus Dei auxilium in nostris necessariis postulare; et hec racio quare Baptista, Joseph, Maria et electi ceteri paulative in noticia necessaria sunt instructi, ad quod si Eva ut debuit attendisset numquam serpens eam inconsulto Domino per mendacium seduxisset.

Errors of the friars.

Et ista particula per pseudofratres nimis oneratur heresibus. Primo, inquam, excecant ecclesiam in noticia quiditatis hostie consecrate ponentes infundabiliter quod est accidens sine substantia, quod ignorent, fidem scripture dicentis quod est panis infideliter abnegantes. Secunda heresis de pane medio promulgatur a Fratribus quod verbum Dei in scriptura expressum sit in maiori parte impossibile, exhinc enim parvipenditur nimirum fides scripture et lex Dei contempnitur. Et quoad tercium panem fratres fingunt sibi habitus et cerimonias in quibus fingunt latrie nomen id est honorem vel maiestatem ultra quam latrie minime est fundabile in signis Christi sensibilibus virtutem Sancti Spiritus stabiliri. Et iste tres hereses cum suis appendiciis perturbant ecclesiam militantem.

Fifth petition.

Secunda peticio qua petitur militanti ecclesie bonum utile sequitur in hec verba: *Dimitte nobis debita nostra*

3. Codd.: *modi* deest. 33, 34. Codd.: *latere nomen in.* Hic locus corruptus est. Cf. De Religionibus Vanis Monach. Pol. Works I, 440. 38. A: *Secunda peticio cap. 6.* B: 2.

1. Matth. VI, 10. Cf. Serm. I, 198; IV, 443. Op. Ev. I, 283/4. 39. Matth. VI, 12.

sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; ubi videtur nos petere deobligacionem ad penam propter dimissionem operis misericordie quod debemus. Debemus enim in hoc quod debemus esse misericordes propinquioribus fratribus et remotis docere, consulere et castigare, consolari, remittere, sufferre impetuosos fratres, cum quibus communicamus sensibiliter et orare, et quicunque non defecerit in aliquo horum septem non dubium quin non peccat. Ideo Augustinus vocat debita ista *peccata,* cum sint obligaciones pro peccatis ad homines puniendum. Gravitas autem adiecte condicionis misericordie in ista peticione patet in parabola Christi Matth. XVIII, 22. Oportet enim omnem salvandum misericorditer remittere debitum fratri suo. Sed sicut non sequitur ista est ecclesia malignancium vel ecclesia Antichristi, igitur ista est ecclesia, cum terminus precedens sit distrahens, ita non sequitur: Ego vel alius citra Christum dimittit peccatum debiti isti persone, igitur est a debito peccati simpliciter absolutus. Satis quidem est ad verificacionem antecedentis quod ego observem caritatem sibi et non expectem vindictam propter suam iniuriam michi factam; et patet ex ista peticione quinta quot hereses in ecclesia a fratribus seminantur; dicunt enim, publicant et defendunt, non dubium quin propter affeccionem ad honorem proprium et temporale comodum quod si quemquam quantumcunque leviter absolverint in signo sensibili, ipse aput Deum simpliciter absolutus, et sic in heresim istius articuli fidei *Credo remissionem peccatorum.* Ad hoc enim quod iste articulus credatur catholice oportet quod simpliciter et primo omnium fiat remissio quoad Deum. Et in ista heresi sunt multi et magni in ecclesia convoluti. Verum tamen sicut stat in caritate hominem aut fratrem suo modo exigere debitum corporale, sic stat in caritate hominem hortari, corripere et punire pro debito spirituali, specialiter dum homo appetit pro complecione legis Dei sive edificacionis ecclesie solvere spirituale debitum ut deberet; sermo ymmo quia illam correpcionem dimittit et vindictam Dei expectat inmisericorditer, servat debitum et fraternum debitum non remittit, ideo in omnibus istis oportet

Our debt is to show mercy.

Heresy of the friars as to absolution.

16. AB: *distrahens.* Codd.: *distribuens.* Correctum est in marg.
22. A: *ut patet.*

9. St. Augustini De Serm. Dom. in Monte. Cf. Op. Ev. I, 291.

fidelem habere oculum ad Christi ecclesiam et profectum. Primum autem quod peticio ista petit a Deo est simpliciter graciosum, et secundum condicionaliter adiectum est ab homine debitum racione; nec aliter dimittit Deus homini debitum peccati, nisi homo proximo sic dimittat.

Sixth petition. Even the predestinate may fall into temptation, but to continue in it is devilish.

Tercia peticio istius partis oracionis dominice sequitur in hec verba: *Et ne nos inducas in temptacionem.* Quamvis autem licitum sit temptari et temptare, cum temptavit Deus Abraham, ymo Christus Deus noster ad dandum exempla sue ecclesie a dyabolo est temptatus, tamen induci in temptacionem est semper malum penale, et ipsum cum suo antecedente est diligenter a fidelibus fugiendum. Videtur autem induci in temptacionem esse peccatum dyabolicum, scilicet in malo culpe finaliter indurari; hoc autem Deo convenit, ut patet de corde Pharaonis, cum tam naturale sit inveteratum in malicia ex peccatis precedentibus finaliter indurari, quam naturale est lutum vel corpus aliud naturale ex disposicionibus naturalibus previis indurari, ideo non mussitet fidelis quomodo Deus bonus inducit reprobos suos in temptacionem. Ille autem temptatur qui habet ruinam precedentem ad suum exitum. Sed ille in temptacionem inducitur qui profundatus in temptacione est undique ante et post temptacionem insolubiliter convolutus; et illa quadam proprietate vocatur temptacio dyabolica, sed prior temptacio est humana. Ideo dicit Apostolus *temptacio vos non apprehendat nisi humana.* Humanum quidem est naturam eciam predestinatam ad gloriam, ut patet de Petro, cadere in temptacionem, sed dyabolicum est in temptacione finaliter perdurare.

The sins to which these petitions apply: Anger.

Et possunt in istis peticionibus quatuor premissis applicari quatuor peccata capitalia cum virtutibus eis oppositis, sic quod in ista peticione tercia *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra* tangi potest peccatum ire, et virtus miticie, cum spiritus Domini sit suavis et mitis, ut dicit fides scripture et Christus in evangelio Matth. VI fuit inter homines suavissimus atque mitissimus.

7. A: *Tercia peticio secunde partis;* c^m 7. B: *3.* 16. A in marg.: *Indurari convenit Deo.* 24—25. B: *est — temptacionem* deest. 27. A in marg.: *Quid sit temptari.*

28. I. Cor. X, 13. 37. Matth. XI, 29.

Sloth.

In ista autem peticione quarta *panem nostram cottidianum da nobis hodie* potest tangi peccatum accidie cum virtute perseverancie fructuose, quia solum accidis panis necessarius est negatus.

Avarice.

In quinta autem peticione scilicet *dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, potest tangi peccatum cupiditatis vel avaricie cum virtute theosebia ei opposita, cum solum avari debita dampnabiliter non dimittunt.

Gluttony.

In sexta autem peticione scilicet *et ne nos inducas in temptacionem* tangi potest peccatum gule; in quo illi quorum Deus venter est infideliter inmerguntur, et virtus opposita scilicet parsymonia vel fructuosa abstinencia vel temperancia eciam potest tangi, cum profundacio in viciis indurat hominem usque ad temptacionem istam dyabolicam, sicut profundacio in carnis illecebris in castrimargiam indelebilem introducit; et in ista peticione potest tangi heresis Fratrum quam ex suo mendoso et privato ordine introducunt; dicunt enim et finaliter perseverant quod suus ordo sit pocior quam ordo aliquis quem Christus conferre homini in persona propria dignabatur.

The last petition.

Ultima peticio oracionis dominice sequitur in hec verba: *Sed libera nos a malo, Amen*, ubi videtur ex peticione sexta posse intelligi malum finalis impenitencie, cum illud sit maximum et autonomatice dictum malum possibile viatori, nam super illo malo puniendo Deus eternaliter non quiescit. Ideo cum omne peccatum sit malum quodammodo infinite, quam malum est hoc peccatum dyabolicum finalis inpenitencie et differt multum hoc peccatum a finali induracione vel dyabolica temptacione proximo declarata, cum Deus inducit in illam propter demeritum antecedens, Deus autem non facit hoc malum, sicut neminem facit peccare, licet faciat penam cum peccato illo convertibilem atque necessitantem ad multa media atque sequencia, que implicant hoc peccatum, ut Deus vult quod iste prescitus dampnatur sicut vult quod iste caret caritate vel gracia finalis perseverancie ut est dignus, et tamen sine huius repugnancia Deus vult quod iste mereatur habere graciam et salvari; nec ex hoc sequitur quod non omnis Dei

22. A: *Quarta peticio secunda partis cap. 8.* B: *4.*

volucio impleta est, cum sicut Deus vult quod iste dampnatur, sic est de facto, et sicut Deus vult quod iste salvetur hoc est debet salvari vel preparare media meritoria ut salvetur; sic manet ista obligacio perpetua, quam ex impossibilitate ad eius implecionem iuste consequitur dampnacio sempiterna, ideo infinite consequitur interieccio veritatis *Amen*, hoc est, sicut implicat ista septena peticio veraciter ita fiat. Et potest in peticione ista tangi luxuria, cum propter hoc malum spiritualis luxurie divorcium perpetuum a sponso ecclesie celebratur; quamvis enim omnis cui tale malum infuerit numquam erat de sancta matre ecclesia tamen hoc est notum publice in morte talis hominis ab ecclesia triumphante. Ideo quidam extendendo terminum vocant illud divorcium, sicut vocant liberacionem a malo predicto in mortis articulo, quamvis omnis predestinatus fuit ab illo malo consciencie liberatus; nec contendo in proprietate, aut in improprietate huiusmodi terminorum. Et hic surrepunt hereses Fratrum ex magnificacione potestatis pape, quod absolvit a pena et culpa, ut fratres publicant, quemcunque qui voluerit viriliter corporaliter invadere hostem suum; et heresis promulgata generaliter de absolucione in qua non excipitur illud multum cum multis heresibus eis similibus excecat et inficit totum mundum. Non enim dicit illudens populo quod nemo vere contritur, confitetur vel facit scilicet opus virtuosum, nisi predestinatus eternaliter sit a Deo, quia sic papa non ministraret aliquid sacrum, nec cognosceret hominem facere opus aliquod laude dignum.

Unchastity.

Heresies of the friars.

12. Codd.: *cum hoc*. 29. AB: *Explicit de oracione dominica. Incipit de salutacione angelica.*

De Salutacione angelica.

Quamvis autem salutacio angelica dicta ad beatam virginem sit communiter et laudabiliter usitata, non tamen videtur directe sonare in oracionem vulgariter intellectam. Quidam autem dividunt ipsam in tres partes vel pictaciam aggregatam; prima autem pars continet formam salutacionis angelice *Ave gracia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*, de qua Luce primo, secunda autem pars continet dictum sancte Elizabeth: *Benedictus fructus ventris tui*, de qua eciam Luce primo, tercia autem particula vocata a quibusdam pictacia continet duas partes quarum prima Mariam nominat superaddendo salutacioni angelice et secunda fructum ventris Marie Jesum nominat, ut tota salutacio sit magis sapida. Quibusdam autem videtur quod Romanus pontifex nec auctoritatem in addicione predicta habeat, nec ipsam addicionem explicat consequenter, cum addens illam addicionem infamem, ubicunque devocionem gigneret, faceret oracionem ecclesie et fidem scripture nimium onerosam. Supponendo ergo totum aggregatum esse laudabiliter licet auctoritate dispersi congregatum, notandum videtur quod tota hec salutacio non videtur directe peticionem includere, sed laudem beate virginis ad Jesum Christum filium suum Deum et hominem principaliter dirigendam; constat quidem ex fide quod quantumcunque devota oracio ad membrum Christi porrigitur non valet nisi de quanto devocio ad Christum per membrum suum intenditur. Et patet quomodo ista salutacio potest dividi in tres partes, licet pictacia superaddita a quibusdam

The salutation is not a prayer, but praise of the Blessed Virgin and of Christ.

Addition made by the pope's authority.

1. Codd.: *Incipit de salutacione angelica.* 5. A in marg.: *Oracionem non sonat directe salutacio angelica.* 10. A in marg.: *Pictacio duplex additur salutacioni evangelice.*

7. Luc. I, 28. 10. Luc. II, 43.

videatur maxime potestatem pape pretendere, ac si haberet potenciam evangelio superaddere et ad formam ab ipso ordinatam preter evangelium ecclesiam obligare, nec mussito utrum papa licite vel illicite oneravit ecclesiam, supponendo tamquam probabile quod per istos duos tales superadditos potuit ecclesiam obligasse, quamvis autem non videatur regulariter peccatum capitale sapere beatam virginem cum oracione predicta devocius salutare, tamen cum aliquibus paribus oportet philosophos cum ista oracione beatam virginem crebrius salutare.

I.

Fivefold division. Prima igitur pars videtur continere omnes istas particulas aggregatas *Ave Maria*, *gracia plena*, *Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus*, ubi secundum hos quinque terminos patet divisio huius partis sub numero quinario contineri. (1) Ave; meaning and relation to Eva. Primum autem verbum est *Ave;* per quod videtur gaudio beate virginis fidelem applaudere iuxta illud II. Joh. 10: *Si quis venerit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum nec ave ei dixeritis;* qui enim dicit illis *Ave*, communicat operibus suis malignis. Ex quibus verbis evangelicis patet luce clarius quod ave sit verbum salutacionis hominis de bono alterius iocundantis, et ultra, cum Deus sit pronior ad premiandum quam ad puniendum ut vulgariter dicitur, patet per locum a completa similitudine, quod quicunque beate virgini dicit Ave, communicabit eius gaudiis. Quidam autem notant quod everso hoc nomine Eva fit Ave, ad denotandum quod mediante illa salutacione angelica, malediccio prime femine in contrarium est eversa. Quidam autem alphabetiste dividunt istud nomen in literas, et cuilibet litere dicunt reale nomen secundum aptacionem quam elegerint respondere. Sed tales trutanni saltant communiter ultra sensum scripture; ideo pro suo saltu dyabolico merentur solum trutanice premiari. (2) Maria; its three meanings. Secundum vero verbum istius quinarii est *Maria*, quod secundum peritos linguarum habet interpretacionem triplicem fidelibus pertinentem. Interpretatur enim Maria

12. A: 2. 16. A in marg.: *Ave dicit iocunditatem salutantis.* 20. B in marg.: *Quid ave importet.* 28. A: *quid mediante.* 35. B in marg.: 2. 37. A in marg.: *Marie interpretacio triplex.*

37. Cf. interpretacionem in Serm. II. 7[5].

amarum, mare, stella maris, vel domina. Per primam autem interpretacionem potest viator exemplum capere ut de peccato sui et sui generis sit continue in amaritudine virtuosa. Sic enim erit Maria omnia verba conferens in corde suo que ad salutem humani generis sunt pertinencius applicanda, et sic non tamquam plenus ludicriis ceteros deridebit, sed propter amaritudinem meritoriam hic in via in die novissimo videbit; et per idem hec domina propter illuminacionem quam imprimit in hac valle miserie potest dici congrue stella maris; et cum natus eius sit universalis dominus, eius mater eque proporcionaliter domina debet dici.

(3) Fulness of grace, its different degrees.

Tercium autem verbum quod dicitur *gracia plena* includit multas difficultates scolasticas, et dicitur communiter quod quedam est plenitudo sufficiencie, qualis fuit in Stephano, et quedam est plenitudo superhabundancie, qualis fuit plenitudo in Maria. Sed quedam est plenitudo complecionis summe, qualis fuit plenitudo gracie et veritatis in domino Jesu Christo. Nemo enim posset esse Christo plenior ex vi plenitudinis gracie unionis.

(4) The Lord is with thee.

Quartum autem verbum quod est *Dominus tecum* dicit simul existenciam cum beata virgine singularem, sicut enim fuit singulariter plena gracia mundi.

(5) Blessed art thou.

Per quintum autem verbum, quod est *benedicta tu in mulieribus*, ex virtute verborum archangeli innuitur beate virgini ultra omnes mulieres alias benediccio singularis, ut sicut sexus ille femineus propter malediccionem Eve et multarum similium inpropria humano generi inferencium fuit femina maledicta, sic econtra per humilitatem et partum huius virginis est sexus iste ab humano genere benedictus. Ideo dicit Augustinus in De Vera Religione: *Ne aliquis sexus se contemptum cerneret, Christus Deus noster virum suscepit natus ex femina.* Nec oportet super istis difficultatibus stolide musitare, si sexus masculinus peccavit gravius in principio humani generis quam sexus femineus, quia certum est ex fide

13. B in marg.: *3.* 16. A: *fuerit.* 17. A: *plenitudo Marie.* 17—19. A: *Sed quedam — Christo* deest. 21. B: *4.* A in marg.: *Plenitudo multiplex.* B in marg.: *Notum est plenitudo gracie.* 24. B: *5.* A in marg.: *Sexus nullus a Deo contemptus.* 32. Codd.: *Nec.* 36. A in marg.: *Quis sexus plus peccavit.*

32. St. Augustini Opp. (ed. Migne) III, 1, p. 135: Et ne quis forte sexus a suo creatore se contemptum putaret, virum suscepit natus ex femina.

Friars dispute vainly about the immaculate conception.

quod humanitas assumpta fuit longe perfeccior Maria virgine; nec oportet fideles contendere ut Fratres faciunt, utrum beata Maria fuit concepta in originali peccato vel graciose servata fuit a peccato originali, sicut fuit graciose servata a cuncto crimine actuali. Fratres enim sicut nesciunt gradum plenitudinis gracie in Maria, sic nesciunt istam difficultatem dissolvere nec per sompnum, multo evidencius racione. Dicunt igitur fratres gradum plenitudinis gracie in ista virgine, et tunc credi posset verbis et racionibus quas faciunt in hac parte. Sicut enim angelus Gabriel non dicit *benedicta tu* pre omnibus aliis mulieribus in humano genere, sed *benedicta tu in mulieribus* de sexu tam fragili, sic voluit Deus cum suo angelo nos difficultatem istam meritorie ignorare. Fratres autem qui unam partem sompniant dicunt quod beata Maria in auctoritatibus que sonant pro parte contraria tacenter excipitur; et Fratres qui tenent oppositum dicunt quod hoc privilegium de concepcione sine originali peccato fuit specialiter suo filio reservatum. Sed sicut non fundant introduccionem sui ordinis, sic nec stabiliunt sompnium quod hic dicunt.

II.

The words of the archangel.

Secunda pars huius salutacionis in istis verbis exprimitur: *Benedictus fructus ventris tui Jesus. Amen.* Quamvis autem archangelus atque Elizabeth videantur in verbis aliqualiter discrepare, cum Elizabeth dicat *benedicta tu inter mulieres*, in sensu tamen non est discrepancia, quod est satis. Utrumque tamen cavet ut non dicant pompatice tu es benedictissima mulierum, Fructus autem ventris Marie qui est Jesus Christus est autonomatice benedictus, quia a benediccione sua ut rivulo effluit benediccio cuiuslibet christiani, ut tripliciter solet dici creaturam aliquam benedici; auctoritative sicut Deus benedicit qui bonam facit quamlibet creaturam, secundo modo laudative, sicut devotus christianus laudat Dominum, et sicut a probabili creditur Gabrielem archangelum atque Elizabeth benedicere Dominum atque

Three kinds of blessing.

2. A in marg.: *Contencio fratrum inutilis de beata virgine si concepta in peccato originali.* 13. A in marg.: *Angelus non dixit benedicta pre omnibus mulieribus quare.* 15, 16. A: *beata virgo Maria.* 16. B: *auctoribus que.* 29. A in marg.: *Benedictissima mulierum non dicit angelus nec Elizabet.* 32. B in marg.: *Tripliciter creatura benedicitur.*

Mariam, tercio modo inprecative sicut sacerdos benedicit tam subditis quam prelatis; que autem res vocaliter benedicitur dicitur benedicentem illi benedicere, et que realiter in facto benedicitur, dicitur illum benedicere, sicut illa benediccio est realis, nec distinguuntur hec tria membra ex opposito, quamvis in membris aliquibus distinguantur, Christus autem auctoritative a Trinitate benedicitur, laudative benedicitur a sanctis hominibus sed imprecative non oportet Christum propter benediccionis carenciam ab homine benedici. Ipse autem divinitus benedicit homini et cuilibet creature, et humanitus, cum sit sacerdos summus et *episcopus animarum,* benedicit cuilibet parti ecclesie. Est autem fructus ventris Marie, cum in ea fuit conceptus et nutritus ac ex ea genitus. Ymo cum totam materiam suam susceperat ex Maria, sic quod nullam partem ex virili semine, videtur quod secundum quandam excellenciam dicitur fructus eius; fructus enim rei dicitur res excellencior quam producit, et primo continuatur cum re fructifera, et deinde facta discontinuacione continue convenit cum eadem, et sic fuit de Christo et Maria tam corporaliter quam spiritualiter, cum ut dicit beatus Simeon, anima Marie fuit quodammodo anima Jesu Christi, ut gladius compassionis per utramque animam pertransivit. Christ blesses every part of the Church.

Exprimitur autem nomen huius fructus per Jesum quod vocatum est ab angelo antequam iste fructus in utero est conceptus, et secundum sanctos iste fructus assimilatur rose que ex Judea ut spina prodiit, ymo mater sua sicut quelibet alia creatura potest in comparacione ad Dominum dici spina; habet enim rosa proprietates multiplices que conveniunt mistice Jesu Christo nostro. Sicut enim rosa est herba odorifera et medicina salutifera cordialis, sic Christus per patriarchas legis veteris fuerat odoratus, ut patet de flagrancia Israhelis. Et sic est de aliis rosis et proprietatibus senciendum. Christ a rose.

10. A in marg.: *Christus benedicit omni creature.* 25. A in marg.: *Anima Marie Christi dicitur.* 27. A in marg.: *Quare signaliter dicitur fructus.* 28. A in marg.: *Rosa Christus.* 32, 33. A: *odorifera cordialis et medicina salutifera.* 36. Codd.: *Explicit de salutacione angelica, continet tria capitula.*

22. Luc. II, 35.

Responsio ad decem questiones magistri Ricardi Strode.

Property is of three kinds; use, service, dominion.

Magister reverende et amice precarissime. Ad primam decem questionum vestrarum qua queritis: *Quid sit habere proprium*, et *De exordio et iusto titulo appropriacionis* dixi, quod triplex est proprietas: quoad usum, quoad ministerium et quoad dominium.

Use, as of food, service to keep and distribute, civil dominion giving full disposition.

Quoad usum ut alio vescibili utitur corporaliter unus apostolus et alio alius. Et talis proprietas usus fuit inter apostolos et fuisset in statu innocencie.

Proprietas ministerii est, quando uni persone ecclesie committitur appropriate ministerium bonorum fortune ad servandum et distribuendum, excluso civili dominio. Et talis proprietas est in clericis possessionatis ad magnam confusionem ecclesie.

Dixi autem quod civile dominium est dominium proprietarium activi viatoris super bonis fortune plene secundum leges humanas, ut quando quis potest vendere vel quomodolibet commutare usibile secundum commutaciones plebeicas.

Civil possession began with Cain.

Exordium autem proprietatis civilis cepit a Cayn, qui edificans civitatem servavit ibi rapinas et commutaciones bonorum fortune cum suo genere adinvenit.

(1) The clergy may legitimately hold property, but only to distribute to the needy.

Proprietas autem cleri nostri cepit a dotacione ecclesie. Et potest utraque proprietas scilicet civilis et ecclesiastica licenter haberi, posito quod proprietarius servet mandata et contra latrones servet bona que occupat ad usus

3. A in marg.: 1ª. 4. A: *duodecim.* 5. B in marg.: *Habere proprium triplex.* 6. A in marg.: *Triplex proprietas.* 8. A: *alio = aº).* Codd.: *alio et alio.* B: *alio;* sequitur lacuna. 16. B in marg.: *Civile Dominium.* 20. BC: *plebeias.* 23. Codd.: *invenit.* Recte: *quas invenit.*

16. Cf. De Civili Dominio I, 126.

egencium. Et propter talem proprietatem clericus debet vivere exproprietarie quoad civilitatem servando paupertatem primevam. Non enim dedit Deus illud officium, ut clerus statum perfecciorem desereret nec devotus populus ut clerum suum deterioraret, sed *Jordanis conversus est retrorsum*, ut prophetatur II. Petri 2.

Per hec patet quod secunda questio vestra est concedenda, scilicet, quod *competit alicui animali a natura appropriare sibi rem extrinsecam, ut coniugem, pullum, nidum, cubile, cibum et huiusmodi.* Sed oportet distinguere, ut novit vestra subtilitas, de circumstanciis et gradibus appropriandi, et sic notare gradus naturalitatis, ut avis ad tempus et limitatum usum appropriat sibi rem extrinsecam, ut extense loquar; et habito fine cessat talis appropriacio. Et ad talem naturalitatem iuvat multum celestis influencia et quodammodo ars humana. Et sic in homine est commune communis naturalitas a natura, sed quoad singularem modum supperadditum licitum vel illicitum est a precepto scripture vel humana invencione.

(2) Every animal naturally seeks things needful to it.

So does man rightly or wrongly.

Ad terciam questionem qua queritur *quomodo apostolis erant omnia communia* et *an sic universaliter nunc esse foret bonum:* respondeo quod nedum apostolis sed quibuscunque simpliciter iustis sunt omnia communia, cum habent omnia genera rerum et de omni re secundum caritativam complacenciam habent spiritualem usum vel fructum; apostoli igitur habuerunt cumulum temporalium ad pedes suos expositorum, de quo quilibet assumpsit ad usum grossum quantum indiguit, sicut capimus de aere et lumine, et sic vixerunt pure exproprietarie, hoc est. sine civili proprietate. Nullus igitur eorum debuit dicere hoc esse suum civiliter excluso alio, quia omnibus illis habentibus evangelicum dominium super tota natura corporea, habuerunt correspondenter spiritualem usum, cum tota illa universitas terminavit obiective suam meritoriam voluntatem. Habuerunt tamen alios proprios usus grossos ut vescendi, induendi etc. Et sic esset melius esse hodie utrobique. Sed superba consumpcio et ociositas

(3) To have all things in common would be the best state, but as we are appropriation is necessary.

4. A: *clericus.* 7. B in marg.: *Secunda.* 10. Codd.: *huius; modi* deest. 17. Codd.: *communem.* 18. C: *modo.* 20. A in marg.: *Tercia.* Ibid.: *omnia communia.* 22. AC: *respondeo et dico.* 25. A: *complectenciam;* ib. A: *specialem.* 33. AC: *specialem.* 36, 37. A: *esse hoc* deest.

5. Non est II. Petr. II sed Psalm. CXIII, 3. 20. Cf. Cap. VII, De Civili Dominio I, 47—53.

humani generis, quibus multi abuterentur inequaliter bonis fortune, faciunt quod melius est nunc cum istis paribus quod sint appropriaciones predicte, sicut expedit facere incisionem morbo supposito. Lex tamen Christi foret optima ad reducendum genus humanum ad statum innocencie.

(4) An endowment should go on after the founder's death if ratified by his successor.

Ad quartam questionem qua queritis *qualiter ex sola donatoris voluntate accrescit post ipsum dominium et quomodo potest homo pro maiori tempore rem dare, quam pro quo ipsemet potest ipsam habere:* dico quod falsum supponit, cum non sit donacio simpliciter, nisi Deus persone habili donaverit, ideo multe vocantur donaciones humane false nominetenus vel pretense. Et sic patronus donat habilibus pro tempore suo ad limitatum usumfructum dandi dominii. Et succedente genere donatoriorum observante ex parte sui formam ad donacionem requisitam, Deus auctorisat continuacionem possessionis et moriente uno domino capitali terreno succedens ratificat, et sic totum genus donatorum in sua successione integrat totum dominium quilibet suam partem. Ex isto secuntur multa. Patres autem mortui predestinati habent donatum licet non civiliter: sed basis iusticie est approbacio divina cum humilitate donatarii; in quibus quia lex humana non sufficit decernere, multe iniurie sunt commixte; nec tollentur, antequam extincta fuerit mater malorum cupiditas.

God gives the king his powers and lays on him to duty to reward and punish.

Ad quintam questionem qua queritur *de exordio et iusto titulo regnandi civiliter et quid est civiliter dominari et de iure et regis potestate*, dico quod ex gracia Dei datur regi iusticia, eciam post patres iniustos conquestores, et ex illa gracia cognoscit rex saltem confuse servata iusticia, quod est flagellum Dei ad cohercendum sibi rebelles. Et sic hoc est ius regis regere populum suum legium ad pacem rei publice et per consequens licet regi partiri temporalia ab iniustis subtrahendo, iustis exhibendo et alios puniendo, secundum quod expedit ad hunc finem. Ideo necesse est regi habere multa genera ministrorum. In ista materia sum diffusus nunc in scolis.

2, 3. A: *est in istis paribus.* 7. B in marg.: *Ad quartam.* 15. A: *Et sic succedente.* 18. A: *terreno* deest. 19. A: *integratur.* 27. B in marg.: *Quinta. Regnandi civiliter cupiditas.* 28. A: *est* deest. 33. A: *sic* deest. B in marg.: *Regis ius.* 38. AC: *hic in scolis.*

38. Cf. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im XIV. Jahrhundert II, 8.

Precipuum autem regis officium est servando in se legem Dei facere quod a suis legiis observetur. Hoc enim est servare legiis regis iusticiam et pacem in populo stabilire; quando autem leges humane obliquant a lege Dei, materia minatur ruinam.

No one but Christ is ruler of the whole world.

Ad sextam questionem qua queritur *an debeat super orbem terrarum aliquis seculariter principari sicut debet principari spiritualiter unus papa:* respondeo negando. Unde omnes conquestores non poterunt ad plenum conquestum nostre habitabilis attingere; expedit autem peccato supposito quod reges, principes et alii inferiores domini dominentur super tanto populo quantum sufficiunt regere modo dicto; dominium autem tocius orbis terrarum est Christo cum eius vicariis reservatum, quia lex sua est omnium conveniens. Ipse non facit extorsiones nec ex ambicione sui et suorum gignit invidias, nec Aristoteles potest probare oppositum.

It is well there should be a pope so long as he follows Christ.

De papa dico quod repugnat sibi maxime civiliter dominari, sed staret ecclesia melius quam modo, licet omnis humana eleccio quoad Romanum pontificem sit cassata, prodest tamen eius institucio, dum vivit conformiter Christo, cuius est vicarius. Nec est sibi obediendum nisi de quanto mandatum fundatum fuerit in scriptura. In illa materia sum diffusus, et credo quod papalis gracia est quod illud apostema ecclesie disruptum utinam non ad maiorem virulenciam gravius infectum ecclesie non sit capitaliter reunitum. Benedictus itaque dominus qui nos liberavit de faucibus Roberti et posuit nos sub alis Urbani, dum tamen servaverit mores Christi vicarii ut incepit.

Urban is doing well so far.

Not all human laws are binding on the conscience.

Ad septimam questionem qua queritur *an leges humanitus edite obligant universaliter sub pena peccati et quomodo licet hominibus immutare iudicialia veteris testamenti* dico quod prima pars ut reor est falsa, cum nemo excommunicatur excommunicacione que est ponderis nisi propter delictum excommunicatus fuerit apud Deum. Legibus autem quibusdam humanis contingit meritorie rebellare. Unde ad detrimentum fidei est ista

Against some it is right to rebel.

2. A: *eciam quod;* ib. B: *in suis.* 5. A: *minatur crimina.* 6. B in marg.: *Sexta.* 8. A: *spiritualiter* deest. 9. B in marg.: *Unum esse principem tocius orbis non congruit.* 12. A: *super toto* 15. C: *omni.* 17. *Aristoteles.* Codd.: *Ariss.* 19. C: *ecclesie.* 23. A: *fundatum* deest. 25. A: *non* deest. 30. B in marg.: *Septima. Leges humane si obligant universaliter sub pena peccati.*

28. Cf. De Ecclesia p. 37 et supra p. 2.

infidelitas que surrepsit ad defendendum monstruosum cleri dominium, quod prepositi nostri plus ponderant et puniunt factum contra tradicionem humanam quam illud quod fit ad magnam enervacionem ecclesie contra Deum. Unde ritus eleccionis humane et ceremonias curie ponderant quidam plus quam evangelium, ymmo quidam doctores possessionati dicunt quod magna pars scripture sacre est detestanda tamquam heretica et blasfema. Et tum laborarunt ad curiam ad hereticandum illud quod dixi in scolis, quod *multe carte humanitus adinvente sunt impossibiles;* cuius opposito catholicato licet fideli seculari auferre quidquam a clero, cum donacio quante sit per papam contra leges regias confirmata; sed obviant sibi ipsis, cum volunt hoc esse catholicum quod non licet alicui seculari domino auferre quidquam ab ecclesia delinquente, et tamen docent quod licet secularibus dominis Anglie auferre temporalia ab ecclesia Francie delinquente. Sed quomodo stant in figura. Quantum ad secundum partem questionis patet quod nec iudicialia nec ceremonialia sunt nisi propter moralia legis Dei; ideo cum veniente Christo facta est in moralibus tanta mutacio, ipso satisfaciente pro toto ecclesie sue delicto, racionabile videtur quod in memoriam illius obnoxii micius puniantur. Sive igitur serventur eadem iudicialia, sive graventur, non est magnum periculum, cum hoc tamen quod servata sit paritas aliunde.

Intrigues at the Curia against Wyclif.

Self-contradiction of certain doctors.

How far judicial and ceremonial law of the Old Testament is binding.

Ad octavam questionem qua queritur, *an liceat pro rebus mundanis interficere quemquam vel bellare et, si liceat, quibus et quando*, respondeo concedendo primam questionem prout hec preposicio *pro* sentit circumstanciam cause per accidens, sicut excommunicamus pro pecunia. Sed sicut non licet excommunicare nisi per se et principaliter excommunicetur pro inobediencia legi Dei, sic non licet hominem interficere nisi post evidentem noticiam obstinancie in dominum indurate. Si igitur vel temporalia vel quantumcunque leve peccatum fuerit occasio per accidens ut homo incidat in talem inobedien-

War may be lawful. It depends on circumstances, like excommunication.

4. et 10. C: *id.* 11, 12. *opposito catholicato.* Codd.: *o^to^ catho^to^.* 16. C: *et non docent.* 19. B in marg.: *Judicialia mutare veteris testamenti.* 28. B in marg.: *Octava.* 29. B: *et bellare.* 33. 34. A: *nisi persona principaliter.* 36, 37. AC: *igitur temporalia.* 37. A: *fuit.*

10. Fasc. ziz. p. 246. De Civili Dominio I, 252.

ciam contra Deum, tunc licet extinguere et excommunicare talem rebellem, ne inficiat residuum doctrine plebis Dei. Sed multi venient dicentes, quia *ego sum Christus*. Excommunicabo te, si es michi rebellis. Et de causa temporalium quam magis contempnerent faciunt ex affeccione detestabilius principalem causam punicionis utriusque. Secularibus itaque et non sacerdotibus licet bellare et interficere inimicos ecclesie qui sunt legi Dei rebelles et rebellionem pertinaciter defendentes, de quo acciperent instruccionem a clero.

The sacrament of penance cannot be proved with certainty from Scripture.

Nona questio est: *Unde sumpsit exordium iniunccio penitencie post confessionem et an aliquis viator sit compellendus violenter vel gladio vel igne ad confiteri Christum.* Ad primam partem huius respondeo quod totum sacramentum penitencie cum suis ritibus captum est evidencia probabili, non autem demonstrabili ex scriptura. Cum enim apostoli et sacerdotes alii habeant parem potestatem ligandi atque solvendi, oportet illam potestatem ad salutem anime exercere, et cum sint spirituales medici, oportet aliquam medicinam apponere. Istos autem capillos ecclesie plenos rore plus ponderamus quam corpus substratum. Et hoc peius est, si sic facimus propter questum. Contritus autem salvabitur, licet non sacerdoti conversanti confessus fuerit nec penitenciam ab ipso receperit. Ritus autem ecclesie est in isto laudabilis et servandus, dum desit cupiditas.

Outward conformity should be enforced though you cannot make a man believe.

Quantum ad secundam partem questionis, videtur mihi, quod christianus debet in casu compelli confiteri Christum, quia, licet nemo potest credere nisi volens, tamen cogi potest ad actus corporeos qui ut seta inducit filum, sic alliciunt ad credendum. Ideo docet evangelium quod compellantur intrare ad cenam.

Decima questio querit *que causa vel racio movet, ne femina maritari posset legitime compatri suo.*

Why a woman may not marry her gossip.

Hic dico quod duplex hic solet racio assignari: prima ut ostendatur quomodo generacio spiritualis est prestancior quam carnalis. Sicut ergo non est matrimonium inter patrem et filiam sic nec inter spiritualem patrem et filiam.

2. AC: *doctrine* deest. 10. A: *accipient*. 11. B in marg.: *Nona*; ib. A: *est* deest; ib. B in marg.: *Exordium penitencie*. 12. A: *post confessionem* deest. 13. C: *ut gladio*. 13, 14. B: *confiteri ad Christum*. 17. B: *s. apostoli*. 19. A: *ad salutem* deest. 20. C: *spiritualis*. 25. A: *ab illo*. 32. A: *ut compellantur*.

Secunda racio matrimonii ordinatur ad confederandum proximos in amore, ubi consanguineitas, affinitas vel alius nexus deest. Cum igitur sic affines sic confederari ex tali affinitate debeant in amore, racionabile videtur quod plus elongati a tali vinculo matrimonialiter copulentur. Licet autem ista non sit demonstracio sed evidencia topica, tamen superiores nostri plus illud ponderant quam aliud expressum mandatum decalogi et offendentibus subditis contra hunc ritum reservatur potestas absolvendi superioribus a quibus tamquam pro peccato gravissimo penitencia est iniuncta.

Ista superficialiter dixerim caritati vestre, ex quibus subtilitas vestra subtiliora concipiet illo dirigente intencionem vestram qui ipsam dederat, quem rogo, ut ipsam construat, illuminet et conservet Amen.

1. C: *matrimonium.* 4. AB: *et amare.* 13. B: *superiora.* 14 AC: *vestram sanctam.* 15. In codd. AC sequuntur haec verba: *Hec* (A: *ista*) *materia est reperta inter cartas magistri Roberti Stonam, qui mortuus est in Pisano* (BC: *in Pisis*) *concilio anno* (C: *domini*) *1409 celebratum* (sic). De magistro Roberto Stonham, vicario in Oakham, cf. Wylie, History of England under Henry the Fourth III, 350.

Determinacio Johannis Wyclif ad argumenta magistri Outredi de Omesima monachi.

Outred's three conclusions.

Doctor meus reverendus et magister specialis dominus Outredus inter alias pulcras veritates, quas ex scriptura elicuit et more suo ad informacionem scole Oxoniensis seminavit, tres conclusiones catholicas tangentes materiam quam ostendi alias inculcavit.

(1) In all conditions priesthood is better than lay rule.

Prima conclusio fuit talis: *In quolibet hominis progressu versus suum terminum naturalem, sive in statu innocencie sive in statu lapsus, excellencius foret sacerdocium quam hominis dominium pro eodem.*

(2) In no conditions has the secular power a right to judge the priesthood.

Secunda conclusio: *Pro nulla via hominis versus suum terminum naturalem competeret seculari potestati ex sola sua auctoritate sacerdocium iudicare.*

(3) Any one teaching that priests may be deprived is acting to the ruin of king and kingdom.

Tercia conclusio: *Quicunque instruens vel inducens reges, principes et dominos temporales, ut ipsi auctoritate sua sola spolient ecclesias decimis vel oblacionibus, eciamsi ipsi delinquant, agit ad destruccionem regis et tendit laqueos ad perdicionem animarum secularium dominorum.* Istas conclusiones pulcre declaravit tam racionibus quam scriptura et, ut alias ostendi, istis conclusionibus debet quilibet catholicus consentire. Unde videtur michi, quod istis addende sunt tres alie correlarie:

1. In cod.: *Incipit quedam determinacio ipsius (scilicet Wyclif), in qua respondet ad argumenta magistrorum Outredi de Omesima monachi et Wilelmi Vyrnham monachi de Sancto Albano, qui singulis annis determinabat contra eum, replicans semper eadem argumenta.* Ad vocem Vyrnham in cod. legitur: *Vŷnham.* 8. Cod.: *alias quam.* Hic aliquot verba exciderunt. Fortasse legendum est: *tangentes materiam quam sicut ostendi alias inculcavit.*

9. Cf. De Civili Dominio III, 375.

Three corollaries: (1) Apostasy of a priest is worse than tyranny of a secular ruler.

Prima: *Sicut sacerdocium excellit seculare dominium, sic apostasia sacerdotis est sceleracior quam tyrannides domini secularis.* Patet ex hoc, quod, ubi obligacio serviendi Deo est maior, apostasia commissa est gravior. Sed sacerdos magis obligatur servire Deo in uberiori gracia quam dominus secularis, ideo, si uterque illorum apostataret, plus obligatus et cadens a maiori gracia magis peccat. Confirmatur ex hoc, quod *novissima hominis peccata sunt peiora prioribus*, ex hoc quod sacerdotes avaricia ducti conspirarunt in mortem Christi, ut patet Matth. XII in parabola Salvatoris *de generacione pessima.*

(2) The apostate priest forfeits his dignity and becomes liable to deprivation.

Secunda correlaria: *Licet sacerdotes Christi non sint a secularibus ad penam auctentice iudicandi, dum manent in dignitate ordinis clericalis, tamen sunt ab eis iudicandi stante illa dignitate tamquam indigni eorum elemosinis et auctentice ad penam, supposito quod aposta(ta)verint a pristina dignitate.* Prima pars patet ex eo, quod nullus innocens est ad penam auctoritate mundana, dum manet huiusmodi, iudicandus. Cum igitur dignitas ordinis clericalis includit talem innocenciam, sequitur prima pars correlarie. Et secunda pars patet ex eo, quod domini seculares nunquam meritorie sic dotassent ecclesiam, nisi secrete iudicassent eos dignos ad tales elemosinas accipiendum. Et tercia pars patet per illud Matth. VII, 15, 16: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Et sequitur: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Ista autem pars patet ex lege triplici:

The English law punishes a priest guilty of treason.

Primo ex lege Anglie, que iudicat tales clericos proditores ad mortem in casu lese regie maiestatis.

The decretals hand over to secular law the incorrigible.

Secundo patet ex lege ecclesiastica secundo Decretalium De Judiciis: *Cum non ab homine. A nobis,* inquit papa, *quesitum est, utrum liceat regi vel alicui seculari persone iudicare clericos cuiuscunque ordinis, sive in furto sive in homicidio vel periurio seu alio crimine fuerit deprehensus. Consultacioni tue taliter respondemus, quod si clericus in quocunque ordine constitutus, in furto, homicidio, periurio seu alio crimine fuerit deprehensus legitime atque convictus, ab ecclesiastico iudice est depo-*

16. *stante.* Rectius: *cessante.* 37. Cod.: *in quoque.*

1. Cf. De Civili Dominio III, 375. 8. Matth. XXVII, 64; XII, 39. 32. Decret. Gregor. lib. II, tit. I, cap. X.

nendus. Qui si depositus incorrigibilis fuerit inventus, excommunicari debet, demum malicia crescente anathematis mucrone feriri, postmodum vero, si in profundo malorum veniens contempserit, cum ecclesia non habeat quid faciat, ne possit esse ultra perdicio plurimorum, per secularem est conprimendus potestatem, ita quod si deputetur exilium vel alia pena legittima, inferatur. Ecce quomode post ternam monicionem in defectu iudicii spiritualis prepositi tradendus est clericus sic sceleratus occidendus vel condempnandus iudicio seculari.

Precedent of Solomon and Abiathar.

Tercia lex est vetus testamentum practizatum per sapientem Salomonem III. Reg. II, 26, ubi Salomon deponens Abiathar summum pontificem sic effatur: *Vade,* inquit, *in agrum tuum in Anathoth, quia vir mortis es.* Et sequitur: *Eiecit igitur Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini,* supple: *summus.* Possunt igitur seculares non solum sua auctoritate sola sed Dei auctoritate in talia iudicia, quando desunt subsidia sacerdotum.

(3) The pope does not execute his office by his own authority but by Christ's.

Tercia correlaria: *Si aliquis Christi sacerdos instruat pertinaciter vel iudicat Christi vicarium, quod liceat sibi absolvere, excommunicare, cum irregularitate subditis dispensare, bona ecclesie vel sacramenta alia ministrare ex sua auctoritate sola, hic disponit ad Antichristum, dissimulando heretice regnum Christi.* Patet (ex) hoc, quod non potest licere alicui membro corporis Christi hoc facere nisi auctoritate Christi ac sue ecclesie et per consequens ex nullius membri ecclesie sola auctoritate, cum requiritur auctoritas superiorum quia Christi, et supra auctoritatem Christi auctoritas capitis sui Dei. Si igitur quisquam christianus sic faciat, hic pessimus hereticus est et magnus Antichristus, quia tamquam Christi maximus adversarius tolleret ipsi preeminenciam capitalem. Christus enim non potest secundum humanitatem sic facere et per consequens aut faciens destrueret regnum Christi; unde Apostolus prophetizans istam usurpacionem Antichristi de excellencia potestatis II ad Thess. II, 3: *Adversator ecclesie, homo peccati, filius perdicionis, qui extollitur supra Deum,* veniet ad finale iudicium, *ita quod in templo Dei sedeat ostendens se, tamquam ipse sit Deus.* Cavendum est igitur prelato

5, 6. Cod.: *perdicio malorum. — persecutor est comprimendus est potestate illa.* 15. Cod.: *Fecit igitur.* 34 *aut faciens.* Rectius: *sic faciens.* 37, 38. Rectius: *et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus . . .*

S. Gregory exhorted the king of France to act against bad priests.

ecclesie ab usurpacione divine potestatis, cum hoc sit proprium Antichristo. Ideo valde notandus est iste terminus *sola* propter cavendum periculum, cum domini temporales debent esse valde solliciti ad corrigendum sacerdotes, ne eorum facinus minetur ruinam regnorum et principum ex malicia potestatum, ut notat beatus Gregorius libro secundo Registri sui capitulo XXX, ubi alloquitur regem Francie sub hiis verbis: *Quidquid ad Dei nostri cultum, quidquid ad ecclesiarum reverenciam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et studiose statui curetis et velitis in omnibus custodiri. Unde iterum vos pulsamus, ut congregari synodum iubeatis et sicut dudum scripsimus, corporalia in sacerdotibus vicia et symoniace hereseos pravitatem omnium episcoporum diffinicione dampnari atque a regni vestri amputari finibus faciatis, nec plus illic pecuniam obtinere quam precepta dominica permittatis.* Scivit enim iste sanctus quod rex debet auctoritate sua sive ecclesie facere, quando oportet, synodum congregari et auctoritate Christi et apostolorum corrigere et ad hoc leges statuere, unde capitulo anteproximo regine Francie ita scribit: *Cum scriptum sit*: *Iusticia elevat gentes, miseros autem facit populos peccatum, tunc regnum stabilire creditur, cum culpa que cognoscitur cicius emendatur; ideo cum causa ruine populi sint sacerdotes mali, quis enim pro peccatis populi intercessor se obiciat, si sacerdos qui exorare debuerat graviora committat ac in vestris partibus sacerdotes impudice et nequiter conversantur. Ad hec ulciscenda debemus ardenter consurgere, ne paucorum facinus sit multorum perdicio.* Et sequitur: *Personam si precipis, cum nostre auctoritatis assensu transmittimus, que una cum aliis sacerdotibus hoc eciam subtiliter querere debeat et emendare. Nec sunt dissimulanda que diximus, quia qui emendare potest et negligit participem se procul dubio delicti constituit. Providete igitur anime vestre, providete nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis et priusquam creator noster manum suam ad feriendum excuciat de correccione huius sceleris studiosissime cogitate.* Ecce quam plane iste papa sanc-

16. Cod.: *nec prius.* 31. Cod.: *principis . . . assensum.*

7. Reg. lib. IX, cap. LIX. Cf. De Civili Dominio II, 245/6.
22. Reg. lib. XI, cap. LXIX.

tissimus voluit seculares cum episcopis compunire crimina clericorum. Ideo dicit quod debeamus ad hoc punienda ardenter consurgere. Nec est alienum a regibus emendare clericos, cum secundum istum sanctum seculares ex permissione scelerum clericorum constituunt se participes delictorum. Verum tamen nec reges nec episcopi debent ex sua sola auctoritate hoc facere sed auctoritate universalis ecclesie et per consequens auctoritate Christi domini Dei nostri. Et patet concordancia ex supplemento trium conclusionum doctoris mei reverendi cum humili supportacione sui et omnium pie volencium emendare.

Counter-arguments: To withdraw endowments is to punish not the priest, but God and the Church whose they are.

Ideo restat respondere ad tria argumenta: *Ex quibus sequitur quod nulli domini temporales debent emendare clericos per subtraccionem temporalium, que est pena mitissima, nam propter delictum servi, quod dominus eius non approbat, dominus nullatenus debet puniri, sed Deus sive ecclesia est dominus bonorum ecclesie collatorum et prelati sunt servi, ergo propter prelatorum delicta non debet Deus nec ecclesia puniri. Confirmatur: Si benefactor ecclesie vel illius heres peccet, non ideo ecclesia subtrahit suffragia sua ab eo, igitur nec e contrario.*

Answer: The argument is hardly serious.

O quam gratum esset communicare cum homine, qui vellet sic subtiliter et seriose procedere, dimissis ambagibus et difficilibus argumentis mendicare manifesta mendacia. Tunc enim dilucidaretur utrobique materia et non seminarentur inutiliter verba utriusque scandalosa.

Supposito igitur, quod domini temporales possunt et debent in casu valde possibili auferre a clericis bona Dei delinquentibus, respondetur cum reverencia ad argumentum, et supposita rectitudine eius quoad logicam dicitur ad materiam, quod conclusio est ad sensum pertinentem valde catholica. Nam divinitas non debet puniri nec potest. Universalis autem ecclesia, que dominatur istis bonis non debet dampnificari vel puniri per subtraccionem huiusmodi sed commodum reportare, dum a lupis rapacibus in vestimentis ovium abutentibus bonis ecclesie ipsa bona provide subtrahuntur et membris

The Church would not be injured.

13. Cod.: *Respondetur ad argumenta Outredi.* 15, 16. Verba: *que est pena mitissima* glosse Johannis Wyclif esse videntur. Et verba praecedentia *Ex quibus sequitur* ad textum Outredi pertinere verisimile est. 17. Cod.: *ea nullatenus.* 19. Cod.: *prelatorum delicti.* 24. *procedere.* Cod.: *protegere.* 39. Cod.: *membrum.*

ecclesie utpote pauperibus clericis vel laicis ministrantur. Sic enim odiunt sancti ecclesiam malignancium et auferentes ab ecclesia conferunt sponse Christi. Et patet quod ecclesia exinde non dampnificatur sed ad ius suum restituitur per hoc quod ab inimicis ecclesie bona, que spoliant, auferuntur et vero domino conferuntur. Nam homo dum est in mortali deficit a quocunque vero dominio, et per consequens prelatus abutens habitualiter bonis huiusmodi iniuriatur ecclesiis, dum abutitur bonis suis. Vere igitur et signanter dicitur in minori quod *prelati sunt servi et ministri bonorum ecclesie et nullo modo dominantes civiliter;* sic nec Christus nec primo ecclesia sponsa sua, ymmo unum membrum ecclesie, dum incidit in mortale; semper autem manet dominium naturale ex titulo gracie in illo spirituali coniugio, cum utrumque illorum coniugum oportet semper esse in gracia.

A patron benefits the church from which he withdraws ill used endowments.

Ad confirmacionem patet ex dictis quod conclusio est concedenda, nam sicud ecclesia iuvat patronum vel suum heredem, dum fuerit in mortali, vel merendo sibi graciam resurgendi vel mitigando suum demeritum atque penam, sic patronus vel heres suus, eciam dum fuerit in mortali, prodest ecclesie, dum vel aufert illi ecclesie malignancium bona que sibi non contulit vel ecclesie Christi bona sibi collata stabilit. Non enim dat fundator ecclesie isti persone vel isti, nisi de quanto remanserit ydoneus servus Christi. Si igitur quis ab ista condicione defuerit, quid ad illum de bonis ecclesie, cum racione casus a gracia decidit eciam a pura atque elemosina perpetua. Ideo dicit beatus Augustinus super Iohannem Omelia XVI de conquerentibus de ablacione bonorum ecclesie: *Quid vultis? eciam illas habet ecclesia,* scilicet que est una columba sponsi. Unde ne darem scandalum secularibus, clero vel regno et specialiter saluti animarum specificavi tam verbis multiplicibus quam scripturis, quod *domini temporales non debent hoc facere nisi auctoritate ecclesie in defectu spiritualis prepositi et in casu quo sacerdos fuerit a fide devius.* Et frequenter revolvi quare non notant istam conclusionem, sed tacendo videntur innuere quod ista sentencia non sit

Wyclif has said expressly that the patron is to act only in default of prelates.

6. Cf. De Civili Dominio I, 3, 8, 45; II, 105: Omnis homo pro tempore, quo est in mortali peccato, non dominatur iuste simpliciter, quia deficit sibi titulus iusticie. 31. Cf. De Civili Dominio III, 226, ubi legitur: Columba est ecclesia, quid clamas? Non devoramus villas. Columba illas habet.

necessaria ad correccionem huiusmodi secularium dominorum. Testis itaque sit mihi Deus non ad tendendum muscipulas diaboli sed excludendum preambulas versucias Antichristi. Supposito quod tyranni ex uno latere et prelati ex alio contempnentes Christi pauperiem et avaricia inebriati aspirarent inordinate ad mundi divicias et fallacem seculi dignitatem, tunc enim periculum pateret in ianuis, ut pauperes oves Christi, vulgus et pauperes Christi clerici exaccionibus, predacionibus et oppressionibus scoperentur et quasi inter malleum et incudem vel duos magnos molares tenerentur et per consequens Christi religio undique deperiret; quod periculum secundum sanctos a sacerdocio capit originem. Et ideo necesse est contra malos invehere.

It is necessary to inveigh against bad priests and rulers.

Secundo ad idem arguitur sic: *Commutans cum pari vel superiori non potest commutatum repetere sine restitutione accepti; sed quilibet offerens Deo pro spiritualibus, que spiritualia restituere non potest sine offensa, ergo nec terrena repetere.*

Counter-argument: The patron has had spiritual benefit in exchange for his endowment and so has no claim.

Quantum ad istud argumentum, patet quod in empcione et vendicione spirituali remanet uterque negocians dominus communicati, ut Deus, vendens regnum celorum, non ex hinc decidit ab eius dominio sed habet dominium multiplicius quam perante, sicut emens a Deo pro opere meritorio remanet dominus illius meriti verius quam perante; ideo talis non alienacio vocatur ymmo non commutacio Ysa. LV, 1: *Venite*, inquit, *et emite absque ulla commutacione vinum et lac*, id est visionem et fruicionem beatificam: sed eciam loquendo de commutacione fundatorum atque ecclesie remanet uterque commutans possessor tam empti quam precii, dum manet in gracia. Et sic, ut alias ostendi, idem homo emit et vendit res, que vere antea erant sua. Sed plus accedendo ad propositum: Supposito modo huiusmodi sensibili, in quo modo est commutacio huiusmodi inter patronum et particularem ecclesiam recipientem suam elemosinam, dicitur quod assumptum ad pertinentem sensum capit calumpniam, ut si depetendo usum boni mei pro tempore quo expedit utrique nostrum atque ecclesie, quod habeat illud bonum et non aliter, tunc

Answer: In spiritual buying and selling each party retains his lordship.

27. *emite*. Cod.: *ecce*. 29, 30. Cod.: *de communicacio*. 31. Cod.: *communicans*. 38. *depetendo*. Cod.: *depeto*.

2. Sap. XIV, 11.

posito quod in principio sit par mei vel in dignitate ac bonitate superior et post vero consumat bona sua ad dampnum utriusque nostrum atque ecclesie, tunc debeo racionabiliter bona mea repetere ad utilitatem mei atque ecclesie. Cum igitur nemo potest donare temporalia ecclesie nisi sub condicione huiusmodi tacita vel expressa, eo quod si donat legitime, tunc donat ad finem laudabilem, qui condicionem talem includeret, patet quod, si deficit condicio ex parte elemosinarii, deesse debet elemosina, quod eo ipso Deus aufert a clerico tale dominium; verumptamen secularis expectare debet triplicem correccionem suis elemosinis abutentis et deficiente spirituali preposito debet sua repetere, cum residet penes fundatorem ius gubernandi et rectificandi propriam elemosinam. In elemosinario vero remanet ususfructus. Et patet quomodo commutans sub condicione vel ad tempus potest sua repetere legitime ac meritorie sine restitucione primo accepti; ad propositum autem sicut dominus secularis dotans ecclesiam obligatur continue ad observandum pactum secundum formam quam recte pepigit, sic ecclesiasticus eius elemosinarius obligatur, ut tribuat recompensam, quia aliter decidit a pura elemosina; ideo ex lege pure obligacionis mutue reciproce obligantur, ymmo uterque reddidit reliqua bona spiritualia, cum faciens elemosinam debet ex misericordia et per consequens ex caritate succurrere indigenti et sic dare sibi spirituale suffragium quod debet esse continuum in utroque; et illa radix declarat conclusionem meam.

All endowments must be under the condition of proper use.

Tercio arguitur sic ad idem: *Ordo nature sive progressus est a minus perfecto ad magis perfectum; sed res ecclesie collate sunt primo minus perfecte, quia temporales et corporales, postea vero spirituales modo suo et eterne, ergo istas vel huiusmodi non licet deferre denuo ad manus laicorum.* In isto argumento licet subtili oportet negare consequenciam.

Counter-argument: The order of Nature is from less to more perfect, therefore not from spiritual to temporal.

Pro cuius materia notandum, quod res ecclesie non dicuntur spirituales vel sacre nisi propter spiritualem vel sacrum usum earum, ad quem sensum extense loquendo omnia bona mundi possunt dici sacra; sed ad propositum nostrum dicuntur temporalia dedicata ecclesie, cum quibus non licet mercari nec conversari

Answer: Goods are spiritual only when applied to spiritual uses; if abused they should be returned to temporal uses.

33. Cod.: *ut huiusmodi.*

36. Cf. De Civili Dominio II, 27.

seculariter bona spiritualia et mortificata propter eorum quietem ac strepitum commutacionis mundane Ex quo patet quod religiosi possessionati pervertuntur ad statum secularem abutendo seculariter dictis bonis, tunc sunt bona dyabolica ab ecclesia apostata, que dominus temporalis debet facere temporalia primo modo. Unde XVI q. VII sic habetur: *Filiis vel nepotibus ac honestioribus propinquis eius qui construxit et ditavit ecclesiam licitum sit hanc habere sollerciam, ut, si sacerdotem aliquid ex collatis rebus defraudare previderint, aut honesta convencione compescant aut episcopo vel iudici corrigenda denuncient. Quod si episcopus fuerit negligens, dicatur metropolitano et tercio in eorum negligencia*, ut dicit canon, *debet regis auribus intimari.* Nec credo fingibile, ad quid hoc regi denuncietur, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec dubium quin correccio regi pertinencior atque salubrior in hac parte est bonorum, quorum ipse est capitalis dominus, subtraccio proporcionaliter ad delictum. Ad regem quidem pertinet omnia temporalia sui regni defendere et abalienata a vero dominio confiscari. Et sic intelligi debet lex civilis de lege Corradi Collacione XX[a]: *Si clericus*, inquit lex, *veluti episcopus vel abbas habens beneficium a rege datum non solummodo persone sed ecclesie ipsum propter culpam suam perdat, eo vivente ad regem pertineat, post mortem vero clerici ad successorem revertatur.* Ad quid ergo valeret lex huiusmodi, si non liceat in casu domino seculari auferre temporalia a clerico delinquente. Unde quia istius legis execucio est tam necessaria pro statibus regnorum ad regimen regum pertinencium, ut patet supra per beatum Gregorium, ideo dicit Archidiaconus super lege predicta *filiis*, quod *fundatores ecclesiarum hoc faciant expensis ecclesie;* sed ecclesia debet communi modo suo progrediendo proficere, videtur quod non licet facere talia temporalia de spiritualibus corporalia, sed restituere debet ad perfeccionem pristinam, hoc dicendo, quod in casibus quibus domini temporales debent auferre temporalia ab ecclesia facinorosa sacerdotum commutancium ipsa

This is supported both by canon and civil law.

6. Cod.: *Unde XV, q. VII.* 7. Cod.: *Filius ac nepotibus honestioribus.* 8. Cod.: *dictavit.* 9. Cod.: *aliquem.* 13. Cod.: *eorum* deest. Cf. Fasc. ziz. p. 254; ib. *ut* deest. 23. *persone.* Cod.: *per se.*

6. Decreti Secunda Pars, q. VII, cap. XXXI. 21. Feudorum libri, lib. II, tit. XL (Corp. iur. civil. ed. Osenbrüggen III, 866) De Capitulis Conradi. Cf. Fasc. ziz. p. 255.

a spiritualibus antichristiana originaliter sunt in culpa. Et ideo cum natura successive progreditur odiendo mutaciones subitas, debent bona fortune sic abusa restitui ab extremo dispositivo ad Antichristum maxime viciosum per medium mediocriter bonum, quod est dominacio secularis ad aliud extremum, quod est dominacio pure ex gracia, sicut volens rectificare virgam curvam debet transire per medium; verumptamen videtur mihi quod non esset standum in isto medio finaliter, sed progrediendo ad dominium pure caritativum, quod est dominacione civili perfeccius, et sic constituendi forent, si adessent ydonei clerici sed longe competencius laici, qui subducta civilitate haberent curam et administracionem temporalium clericis intendentibus superiori officio spirituali. Sic enim constituerunt apostoli dyaconos ad tale officium et ad conquirendum mundum a securitate ad statum evangelicum instructi sunt discipuli Christi et apostoli, et inter alios sancti monachi qui pauperes erant Jerusalem, ut sepe innuit Apostolus et notat beatus Bernardus in quadam epistola De Vita Monachorum, dicens quod idem est ordo monachorum et illorum sanctorum pauperum quos tam sepe recordatur Apostolus. Quod si viri ecclesiastici clerici vel monachi plus affidantur et siciunt temporalia contra adventum Antichristi et tunc non conquirunt septem naciones gencium terminos promissionis sed excandescere faciunt animos secularium igne cupiditatis temporalium et refrigescere caritate. Et hoc foret seminarium licium et bellorum. Talibus autem deficit ius bonorum ecclesie, cum fideles laici debent ab eis subtrahere. Cum ergo possibile sit tam ex prophecia quam experiencia talem casum contingere, patet quod ablacio legitima temporalium, ut dicit conclusio, potest esse. Quantum ad alia argumenta de percussione . . ., de non corporalis in spiritualem cum sibi similibus dixi alias diffuse. Et tantum pronunc dixerim doctori meo reverendo ad conclusiones et subtilia argumenta.

Secular rule is a compromise. It would be best for chosen laymen to administer church-property, while the clergy devoted themselves to their spiritual duties.

10. Cod.: *ad dominum*. 34. *percussione;* sequitur lacuna.

19. Cf. De Civili Dominio II, 56.

Determinacio ad argumenta Wilhelmi Vyrinham.

Secundus doctor meus reverendus Wilelmus Wiham arguit contra eandem conclusionem, addendo (ut audivi) me dixisse, quod *domini temporales possunt sola autoritate propria repetere bona collata ecclesie post abusum;* sed nec illud mendacium nec secundum scilicet quod *civiliter non est terminus iuris* nec tercium, quod *doctorem legere et determinare in Oxonia post festum sancti Thome sit contra iuramentum suum de observando consuetudinem universitatis laudabilem:* ista tria (in quantum sibi similibus) non decorant sed viciant factum suum, cum melius esset mendicare de bullis etc., tercio (sic) inter argumenta ex terminis peripsimalibus quam pro defectu argumentorum mendicare mendacia. Sed stante conclusione in suo robore immaculate rogo Deum meum in istis sibi remittere.

Misrepresentation of what Wyclif has said.

Pretermittendo autem dicta extraordinaria tria argumenta reportata sunt michi a sociis, que possunt movere infirmos contra veritatem catholicam inculcatam, primum *licet religiosis possessionatis repetere bona sua secundum iura civilia, ergo licet eis in eodem statu civiliter dominari;* consequenciam non tenet per medium necessarium, que iura, que subveniunt ad usum rei vel ad eius dominium.

Vyrinham argues: the clergy may sue for goods in the civil courts, they may then exercise civil dominion.

Quantum ad istud, declaravi proximo anno respondendo ad argumenta doctoris mei reverendi fratris

1. Cod. fol. 49^a: *Incipit alia determinacio, in qua respondet ad argumenta Wilelmi Vyrinham.* 2. Cod.: *Wilelmij Vŷnham.* 3. *Wiham;* ita cod. 5. Cod.: *secundum quod. .s.* 11. Cod.: *laudabilis.* 11, 12. Cod.: *in quantum sibi;* sic. cod. 13. Hic textus corruptus est. 14, 15. Cod.: *pie defectu.*

5. Cf. De Civili Dominio IV, 425: *Quid est civiliter dominari.*

Answer: A servant sues for goods that are not his possessions, so the religions can claim only for use or administration.

Wilelmi Weldeforde, quomodo patenter deficit. Nam servus civilis repetit secundum iura humana bona iniuste ablata ab eo, licet non liceat sibi civiliter dominari, sicut religiosi possessionati, qui debent esse ministri, procuratores ac defensores bonorum pauperum, ut dicit prior dompnus magister meus reverendus, possunt tamquam infirmiores et contemptibiliores ecclesie habere istam sollicitudinem pro pauperibus recreandis, licet non evangelizent nec perficiant actus perfecciores ecclesie; et multo magis non convenit procuratores huiusmodi civiliter dominari; non autem repetunt, ut civiliter dominentur, sed ut sint partim usurarii ad profectum ecclesie et residuum fideliter dispensent egentibus.

This argument would give civil ownership to friars.

Item, si illud argumentum procederet, tunc per idem fratres manentes Minores dominarentur civiliter, cum possunt habere de iure civili contra iniurias iusticie complementum. Iura quidem civilia non solum rectificant civiles dominos sed servos ac elemosinarios dominorum civilium.

Item, si illud argumentum moveret ad concludendum, quod licet eis vivere seculariter, cum leges seculares eis sub . . ., et per consequens contra papam Nicholaum III Decretalium, ubi sic scribitur: *Relatum est nobis quod monachi de H. seculariter vivunt et alios exemplo suo corrumpunt; ideoque mandamus, quatenus eos ad observanciam regule apostolice redire compellas vel si restiterint ausu temerario eis eiectis fratres alterius ordinis, si non potest prescriptum monasterium in suo ordine reformari, in illud inducas, ut labores impiorum iusti edant.*

Further: All secular persons would have to live like clerks under canon law.

Item, si illud argumentum moveret, coniugati et omnes seculares viverent clericaliter, cum conversio eorum reguletur secundum iura canonica. Non ergo est evidens, quod *monachi possunt et debent in casu bona ecclesie secundum iura civilia repetere, ergo debent civiliter dominari.* Quod si dicatur non esse distinccionem inter usum rei et eius dominium, sicut videtur sentire Johannes papa XXII, patet quod ista radix est impossibilis nusquam probata.

22. *Sub.* Sequitur lacuna.

1. De Civili Dominio III, 351 et seqq. 23. Decret. Greg. Lib. III, Tit. L, cap. VII.

Si secundo dicatur quod tunc carte religiosorum possessionatorum superfluerent, patet possibilitas, quamvis non sequatur: Carte quidem eorum testantur, quod sicut elemosinarii regum et secularium dominorum ut vel sic recordentur non dominari civiliter in clero, sed quod sunt pauperes et mendici viventes de elemosina fundatorum. Unde si quis monachus non servat mendicitatem et paupertatem professionis primarie, audeo dicere, quod non est monachus de regula sancti Benedicti, sed ipsam abiciens fit periculosus apostata, discipulus Antichristi.

They say that such dominion has been given them, but they are incapacitated from receiving it.

Et si tercio obiciatur quod monachi habent collata eis dominia cum sua civilitate a dominis secularibus eis concessa, dicitur quod falsum est propter eorum incapacitatem civilitatis; sed habent usum simplicem elemosinarum purarum, ut dicunt carte regum, a procuracione et administracione ut servi pauperum ecclesie, residente civili dominacione aput reges vel alios fundatores; vel aliter, omni extincta dominacione civili, remanente, ut in statu innocencie ponitur, dominio caritatis.

The pope holds the goods of the Franciscans not by civil lordship but by charity.

Et si quarto obiciatur quod dominus papa est dominus bonorum fratrum Minorum et per consequens ipse caput cleri civiliter dominatur, patet quod nimis sinistre arguitur a superiori ad suum inferius. Sic enim papa foret ballivus inferior fratribus et in ministerio abiecto eis suppositus. Est ergo papa dominus bonorum fratrum Minorum ex titulo caritatis, et super hoc sumpsit sibi principale regimen et defensionem evangelicam dictorum bonorum sine hoc quod oporteat aliquem eis civiliter dominari. Quantum ad tales raciones *dixi diffuse alias*, quod melius esset orare quam tales argucias inutiliter ac nugatorie replicare; sicut enim vellem quod omnes, quicunque voluerint, arguerint efficaciter, quantum sciverint, contra conclusionem predictam, sic nollem quod alii semper in eodem et eque de tanto et inutiliter replicarent.

Example of S. Thomas of Canterbury.

Secundo reportatum est michi quod doctor meus arguit per unam pulcram cronicam, qua dicitur quod *unus olim episcopus assistens sancto Thome Cantuariensi consuluit sibi conferre regi unum archiepiscopatus manerium pro redimenda pace ecclesie. Cui sic respondit quod*

5. *dominari;* adde: *debent.* 18. Cod.: *aliter omnia.* 31. *quod.* Cod.: *immo.*

per hoc non saciaretur cupiditas, ideo voluit certare pro iure ecclesie. Ergo per locum a facto exemplari est modo consimiliter faciendum.

A priest may resist a lay lord who tries from pure greed to take his property.

Constat quod narracio est possibilis; unde admissa illa de inesse concedi debet conclusio, scilicet quod *quandocunque ecclesiasticus positus fuerit in casu omnino consimili, est sibi similiter faciendum*, ut, posito quod videat seculares ex cupiditate infectos clericis sancte et ordinate viventibus et sic irradiatus divino lumine ad resistendum brachio seculari volenti clerum regularem opprimere vel prelatum ab excommunicacione officii ecclesiastici prepedire, debet usque ad mortem resistere.

A prelate who sees a priest overburdened with worldly goods should relieve him of them.

Quod si econtra prelatus videret clericum cum temporalibus fatigari, ut dimittendo divinum officium scilicet incorrigibiliter secularibus negociis se implicari, illuminatus ad hoc celesti radio debet procurare alleviare oppressionem ecclesie per ablacionem temporalium annexorum.

St. Augustine refused trusts and legacies.

Patet per unam aliam cronicam plus famosam; nam beatus Possidonius sic scribit de magistro suo Augustino: *Pauperum*, inquit, *semper memor erat hiisque inde erogabat. Unde et sibi suisque similibus secum habitantibus, hoc est vel ex oblacionibus fidelium; et dum forte ut assolet ex possessionibus ipsis invidia clericis fieret, alloquebatur plebem Dei mallens ex collacionibus plebis Dei vivere quam illarum possessionum curam vel gubernacionem pati et paratum se esse illis cedere, ut sic eo modo omnes servi Dei et ministri viverent, quo in testamento veteri leguntur altari deservientes.* Ecce cronica docens cum sacra scriptura quod clerici debent in casu gratis cedere dotacioni ecclesie. Unde ipsemet Augustinus in Sermone De Vita Clericorum, et ponitur in decretis XVII q. ultima: *Quicunque*, inquit, *exheredidato filio heredem facit ecclesiam, querat alterum qui suscipiat, non Augustinum, ymmo Deo propicio neminem invenietis.* Et post dicit quod *quidem* episcopus scilicet beatus Aurelius *accipiens hereditatem cuiusdam secularis desperantis ex herede post natum heredem reddidit sibi hereditatem, sicut debuit iure poli.*

5. *scilicet.* Cod.: *si* pro *s.* = *scilicet.* 22, 23. Rectius (Vita Augustini auctore Possidio, Migne, Patrol. Ser. Lat. XXXII, 1, 52 [Cap. XXIII]): *vel ex redditibus possessionum ecclesie vel eciam ex oblacionibus fidelium.* 38. Recte: *In potestate habebat episcopus non reddere, sed iure fori, non iure poli.*

31. Decreti Secunda Pars, Causa XVII, q. IV, cap. XLIII.

Ex isto iure canonico et divino patet quod clericus potest licite ac meritorie alienare a manu mortua ad possessionem secularem bona ecclesie, quia maximum quod sequeretur foret redditus ecclesie ad statum primevum redire propriorum, contempta, que secundum Apostolum ad Tim. VI. radicaliter venenat ecclesiam.

Tercio adducitur dictum Augustini in Sermone Secundo De Vita clericorum, et ponitur in canone XIII q. II *Si quis*, ubi Augustinus notat, quomodo episcopus debet pacificare patrem iratum filio, non privare ipsum patrimonio. *Quomodo*, inquit, *volo ut cum filio suo habeat pacem, cuius appeto hereditatem.*

In endowment many givers and receivers have sinned mortally.

Ex istis verisimiliter credi potest quod multi dotantes ecclesiam in dotacione huiusmodi peccaverunt mortaliter, sicut et dotati ex cupiditate temporalium contra legem Christi. Ideo dicit venerabilis Beda in epistola ad Egbertum episcopum, quod *multe dotaciones tales erant stultissime.* Distrahunt enim dotantes ad inanem gloriam de antiquitate ac nobilitate sui generis. Ex quibus patet quod seculares possunt auferre bona meritorie ab ecclesia delinquente, et per consequens peccant graviter peccato heresis qui procurant, quod ista conclusio sit dampnata, ymmo si non fallor ut sic dampnificant se temporalibus spoliari. Nam omnia regna christianitatis practizarunt istam conclusionem sepius sine sensibili recompensa, ut patet de Templariis in Francia et econtra. Et revera hereticare tot regna fore(t) heretici christianismum dividere. Ex quo patet quod tales non sunt legii homines regni nostri, nec debent reportare grates nec stipendia pro tali instituto sed proscribi. Si enim licet expellere seculares insolentes indutos claustralibus, sicut patet per quotlibet cronicas in Anglia fuisse factum legitime, quare non illis perversis de possibili ad maiora facinora licet eos expellere et inducere Christi discipulos.

In all christian countries deprivation of church goods is practised.

Iterum, si regnum expellit alienigenas auferendo ab eis temporalia, eo quod non sunt legii homines regni

5. *contempta;* adde: *cupiditate* (I. Tim. VI, 10). 15. *dotate.* Sensum ex epistola sequenti elicias. 25. Cod.: *practizarent.* 27. *et econtra.* Rectius: *etc.* 31. Cod.: *seculare.* 32. Cod.: *indutis.*

8. Cap. VIII. 16. Cf. Bedae Ep. sec. ad Eggbertum. Migne, tom. XCIV, 656. Cf. De Civili Dominio IV, 646. 26. Cf. De Civili Dominio II, 113. 31. Cf. De Civili Dominio II, 47 et seqq.

To say such deprivation is wrong is to charge the kingdom with heresy.

talis, ut patet de Anglia et Francia, multo magis proscriberentur procurantes implicite quod rex et regnum reputentur maculati heretica pravitate. Si enim hereticum est quod possunt auferre talia a clericis, hereticum est quod hoc faciant. Et cum notum est quod faciunt, exigendo tributum, expellendo secundum leges suas comitatum et illud patenter defendunt, patet quod forent, supposita heresi huius sentencie, manifesti heretici. Et revera si sic, tunc videtur michi quod obligati eis tantum sunt in vecordia dampnabili, quod nolunt eos fraterne corripere, si sciunt eos sic obviare fidei christiane.

Appeal to St. Augustine.

Tercio si sic arguebat, ut reportatum est michi a sociis, per dictum beati Augustini in libro De Operibus Monachorum XXI. cap., ubi sic scribitur: *Sapientes, qui in lege consistebant, fideles et sanctos, non qui hac et illac propter evangelium discurrebant, talium negociorum examinatores esse voluit;* licet Christus et apostoli sui non fuerunt circa talia occupati, non video ad quem finem illud allegari debuit, nisi quod licet in casu prelatis iudicare negocia secularia ad sedandum brigas ecclesie.

Sed primo notandum est quod illud officium est inferius quam evangelizacio vel contemplacio, ideo contemptibilibus deputantur. Unde Augustinus ibidem sic scribit: *Testem invoco Deum super animam meam, quoniam quantumcunque attinet ad meum commodum, multo mallem per singulos dies certis horis quantum in bene ordinatis monasteriis constitutum est aliquid manibus operari et certas horas habere ad legendum et orandum et aliquid de divinis bonis agendum quam tumultuosas perplexitates causarum alienarum pati de negociis secularibus vel iudicando dirimendis vel interveniendo preci*(*dendis*). Ex istis patet quantum iste sanctus abhorruit sedere in iudiciis fori ecclesiastici, cum mallet manibus laborare quam quantumcunque magnum lucrum ex iudicio tali sibi accresceret. Et forte si prelati ecclesie non plus animarent hodie subditos contendere propter questum, cessarent lites ecclesie. Unde eciam sic scribit Augustinus:

who hated to sit as a judge even in church courts.

7. Cod.: *comitum.* 14, 15. Recte: *qui in locis.* 32. 33. *preci . . . ita* cod.

14. St. Augustini Opp. tom. VI, p. 409 (cap. XXIX). 24. Ibid. cap. XXIX.

Videt qui probat corda nostra. Mallemus hoc agere, que ut agamus hortamur, quod e contrario que nos agere cogimur.

Secundo est notandum quod omnes huiusmodi contenciones causidice oriuntur a malo peccati contendencium, cum pocius deberent pati iniurias, ut ostendit Augustinus Ench.: *Si potest*, inquit, *putari habere iudicium adversus alterum non esse peccatum sed tantummodo illud esse ecclesiam velle iudicari, nisi secutus adiungeret, iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis vobiscum et ne quisquam hec excusaret et diceret iustum se habere negocium, se in iniquitate pati quam vellet a se iudicium sentencia removeri continuo talibus cogitacionibus occurrit dicens, quare non magis iniquitatem patimini, ut illud diffuse declarat super id Psalm. CXVIII, 115: Declinate a me maligni etc. Quando enim incepit negocium tale in ecclesia pertractari tam sedule, cessavit studium Christi.*

All law cases arise from sin since the parties should rather suffer wrong.

Ex istis plane colligitur quod ex dictis et factis Augustini non sequitur quod clerici debent pro bonis fortune contendere vel quod prelati debent ad iurisdiccionem huiusmodi aspirare, cum vix sufficiat alterum istorum cum nudo veniali peccato excusari. Sed posito quod utrumque istorum fiat in clero, valde alienum est ad inferendum dominacionem civilem ei debere competere. Nec movet tenor cartarum, quo dicitur dominos seculares concedere talibus religiosis possessionatis datum dominium cum omnibus iuribus et pertinenciis, sed ius civiliter dominandi est aliquod ius fundatum in tali dominio, ergo religiosi possessionati dotantur illo iure; vel ergo falsificare oportet cartas vel concedere religiosos civiliter dominari.

Charters cannot give the clergy a right of dominion.

Hic dicitur quod, si ista callida sophisticacio procederet, sequeretur domos religiosas . . . regis Anglie, quia rex concedit eis talem baroniam cum omnibus iuribus suis; sed ius legale vel capitalis dominii est aliquod ius fundatum in tali dominio dicto, ergo rex concedit eis illud capitale dominium.

Item, si illud argumentum procederet, tunc ius personale, quod est in dotante ecclesiam, foret idem in

1, 2. Recte: *ut agatis hortamur, quam ea que nos agere cogimur.* 12. *continuo.* Cod.: *conti.* 32. *domos religiosas;* aliquot verba exciderunt. Fortasse: *habere dominium capitale . . .*

6. Opp. tom. V, 448. Cf. De Civili Dominio III, 526.

numero ad elemosinarium derivatum. Et sic de omni pertinencia sue libertatis.

Otherwise the patron would lose all his rights and there would be an end of control by bishop or pope.

Item, quecunque ecclesia sic dotata foret excepta a patrono, cum non remanet penes eum aliquod ius, cum interesset ad rectificandum suam elemosinam, ymmo possessionati non plus subessent secundum tale dominium potestati episcopi quam domini temporales, et per consequens dominus papa excluderetur a primis fructibus, cum stante omni iure fundatorum non plus posset repetere quam stante redditu in manibus domini secularis. Ideo carte tales debent intelligi ad sanum sensum condentis, ut propterea elemosyna intelligatur prodita et in universalibus fiat distribucio accomoda, ut omnia iura ac pertinencia religiosis possessionatis utilia concedantur, dominacio autem secularis non foret eis utilis sicut nec regalia, ideo non includitur in universali huiusmodi.

Charters must be read subject to the usual exceptions.

Unde propter incapacitatem humilium ecclesiarum non oportuit illud in cartis exponere, sicut ius domini capitalis de servicio iure debito et consueto oportet excipere. Et ista sentencia patet per Hugonem *De Sacramentis* libro II, parte II, cap. VII. Vide originale.

Challenge to a public discussion.

Inter alia doctor meus reverendus intromittit se de iure regni Anglie, viciando ius illud, ut videtur multis modis, implicite et explicite vel expresse. Ego autem cum sim peculiaris regis clericus, talis qualis volo libenter induere habitum responsalem, defendendo et suadendo quod *rex potest iuste dominari regno Anglie*, negando tributum Romano pontifici et quod *errores regno impositi sunt falsi et sine evidencia racionis vel legis sibi impositi:* sub condicione hac assero, quod doctor induat habitum responsalis vel argutoris, se obiciens ex adverso quod sit falsum et pseudoevangelicum, quod domini temporales possunt in aliquo casu legitime auferre ab ecclesiasticis bona sua. Et cum rex Anglie frequenter sic abstulit secundum leges et consilium Anglicanum, nunc potuit sic facere: si enim non possit,

3. *quecunque*. Cod.: *queque*. 22. Hic incipit textus tractatus ap. Lewis p. 363 (ut infra). 29. 30. Cod. Paris.: *sunt falsi — impositi* deest. 30. Lewis: *sed sub*. 36 Lewis: *nec potuit*. Bodl. 703: *Si enim non possit*. 36—2. Cod. Paris.: *si enim — facere* deest.

20. Hugonis de St. Victore Opp. (ed. Migne, Ser. Lat. CLXXVI, p. 419) Pars II De Sacramentis: quomodo ecclesia terrena possideat. 22. Lewis. The History of the Life and Sufferings of the Reverend and Learned John Wicliffe p. 363—373. Cf. De Dominio Civili III, 100.

videtur ex opinione sua sequi quod rex non possit legitime sic facere; et sic leges Anglicane et consuetudines et practice forent illegitime vel pseudoevangelice in hac parte. Et revera, si doctor, ut fingit, sic crederet, videtur quod de lege correccionis fraterne et professione legis evangelice foret, si pro defensione huius veritatis et destruccione etc. gratanter se exponeret; tunc enim cessarent amerciamenta, forisfacture et assessine, quibus rex pellit monachos et clericos, cum delinquunt.

Priests accused of crime may be rightly tried in a lay court.

Secundo asserit doctor, ut scola testatur, quod *in nullo casu licet viros ecclesiasticos coram seculari iudice conveniri*. Et allegat ad hoc Archidiaconum in Rosario et multas alias leges; et per consequens, cum iura et consuetudines regni Anglie affirmant licere iudicibus secularibus in causa civili, in causa prodicionis, furti, homicidii et similibus eciam convenire religiosos in curia domini regis, videtur impugnare iura et consuetudines regni nostri. Cum igitur credit, assumptum suum esse iusticiam et ego ex adverso assumptum meum esse iusticiam sibi oppositam, videat si velit suam defendere opinionem seu sentenciam, et ego libenter volo me exponere ex adverso, tenendo quod iura Anglie in hac parte sunt nullo modo iura contraria et quod omnia dicta doctorum et legum, que videntur sonare in oppositum, intelligenda sunt quod non licet tradere clericum ad tale examen nisi iuris casu et ordine reservatis vel observatis. Sic enim videbitur, si doctor loquitur ex corde volens defendere iusticiam, ego non dubito quin iura excipiunt consuetudines et casus alios. Unde hucusque non audebat ecclesia Romana dirumpere leges secularium dominorum generales factas et rectificatas, antequam sic fuerat dotata de layco feodo, de iure patronatus et sibi similibus. Nec audebat negare sequelam, quin si iuxta legem cuiuscunque regni nulli sacre scripture contrariam temporales domini ita possunt, tunc legitime ita possunt. Lex enim civilis non est distrahens, nisi forte

3. *practice.* Lewis: *pacticate.* 4. Cod. Paris.: *sic* deest. 5. Lewis: *concepcionis . . . professionis.* 6. Cod. Paris.: *foret si se* deest. 7. Lewis: *etc.* deest. 8, 9. Lewis: *assesme, quibus rex poterit . . . punire.* 10. Lewis: *idem doctor.* 16. Lewis: *eciam* deest. 17. Lewis: *domini* deest. 18. Lewis: *nostri* deest; ib. *assumptum.* Lewis: *assensum.* 19, 20. Cod. Paris.: *et ego — iusticiam* deest. 18. *assumptum.* Lewis: *assensum.* 20. *oppositum.* Cod. Paris.: *omnium.* 21. Cod. Paris.: *opinionem seu sentenciam* deest. 23. Lewis: *iuri contraria.* 24. Lewis: *sonare istius modi.* 28. Cod. Paris.: *quia ego.* 31. *factas.* Lewis: *sancitas.* 32. Lewis: *iure personatus.* 34. Lewis: *non distruit.*

fuerit lex iniqua, quod doctor presumptuose asserit auctoritate memorata.

The doctor maintains that all withdrawal of goods from churchmen is a mortal sin.

Tercio asserit quod *omnis ablacio rerum ab ecclesia est iniusta, in tantum*, ut dicit, *quod non est possibile regem auferre ab ecclesiastico vel ecclesiasticis communia bona cuiuscunque ecclesie, nisi sic auferendo peccat mortaliter.* Ideo, ut dicit glossa mea, que dicit quod bulle, leges et consuetudines prohibentes ablacionem temporalium ab ecclesia, intelligende sunt de ablacionibus iniustis est nimis superflue. Et sic innuit quod *quandocunque rex abstulit vel auferet temporalia clericorum vel religiosorum ab eis, iniuste sic fecit vel faciet.* Ego autem ex adverso offero me ad sustinendum vel suadendum quod *talia temporalia possunt iuste ac meritorie auferri ab ecclesia quantumcunque humanis legibus fuerint confirmata.* Si autem ego talia assererem contra regnum nostrum, olim fuissent in parlamento dominorum Anglie ventilata; sed opiniones sunt diffamate, ut sunt inter homines vituperate, unum tamen scio, quod periculosius est in hac parte hodie impugnare consuetudines et iura regnorum tam diu a sanctis patribus approbata quam propalare aliquam veritatem quam ego puto.

This ought to have been brought before Parliament.

The doctor says the king has forfeited his rule by not paying the pope's tribute.

Requirit autem doctor meus cum suis fratribus vehementi instancia, cum ebullicione spirituum et tumore quod respondeam ad formas argumentorum suorum et specialiter ad formam et materiam argumenti quod fecit pro papa contra ius domini nostri regis: *Omne*, inquit, *dominium donatum sub condicione ad condicionis destruccionem dissolvitur, sed dominus papa donaverat regi nostro regnum Anglie sub condicione, quod Anglia 700 marchas solveret curie annuatim; que condicio per tempus et tempora est subtracta: ergo rex Anglie olim decidit a vero dominio Anglie.* Ista est racio, cuius solucionem cum magna instancia expetunt et tractatum huius materie, et specialiter cum tantum sit ipse michi

1, 2. Lewis: *asserit de lege Anglie memorata.* 3. Lewis: *Item tercio.* 4. Lewis: *interdum ut dicit.* 5, 6. Lewis: *omnia bona.* 11. Lewis: *quicunque . . . auferat.* 13. Cod. Paris.: *offero* deest. 14. Lewis: *talia et temporalia.* 16. Cod. Paris.: *fuerit.* 16, 17. Lewis; *contra regem meum.* 19. *vituperata.* Lewis: *amitate.* 21, 22. Lewis: *sanctis primoribus.* 23. Lewis: *ego publico.* 24, 25. Lewis: *cum nimis vehementi.* 25. Lewis: *spirituali.* 27, 28. Lewis: *materiam quam fecit.* 28. Lewis: *nostri* deest. 30. Cod. Paris.: *dissolvit.* 32. Cod. Paris.: *7000.* 33. Cod. Paris.: *olim* deest. 34. Lewis: *Anglie. Et miror quam plurimum quod cum tanta instancia.* 36. Lewis: *istius.*

et racionibus meis indifferens sicut cuicumque speculativo theologo vel legiste. Et pepigimus quod, non querendo diverticulas alienaque peripsimata fructus que colimus vel ambages, procedat directe ad improbandum conclusionem quam principaliter pepigit impugnare.

Motives of the doctor: (1) To discredit me at the Roman court. (2) To win its good will. (3) That the clergy may be free to acquire property.

Sed tres cause dicte sunt michi, cur hoc facit: primo ut persona mea sit apud Romanam curiam diffamata et aggravatis censuris ab ecclesiasticis beneficiis sit privata. Secundo ut exhinc sibi et suis sit benevolencia Romane curie reportata. Et tercio ut dominante domino papa regno Anglie liberius et copiosius et voluptuosius sine freno correccionis fraterne sint abundancius civilia dominia cumulata. Exhinc quidem dicitur quod ad regni iniuriam exempciones impetrant thesauri regni subdole exhaustivas. Ego autem tamquam humilis obediencialis filius Romane ecclesie, protestans me nichil velle asserere quod sonaret iniuriam dicte ecclesie vel racionabiliter offenderet pias aures, transmitto doctorem meum reverendum ad solucionem huius argumenti quam audivi in quodam consilio a dominis secularibus esse datam:

Speches of lay lords made in council: (1) Tribute is paid only where there is power to enforce it.

Primus autem dominus in armis plus strenuus fertur taliter respondisse: Regnum, inquit, Anglie per gladium suorum procerum ab olim exactum quesitum est et contra hostes invadentes eodem gladio defensatum. Sic enim tributum violenter exactum a Julio Cesare fortificato regno racionabiliter est subtractum, quia secundum principia Aristotelis nullum violentum eternum. Cum ergo sit idem iudicium de dicto redditu Romane curie, sane consulo, quod negetur, nisi papa manu valida ipsum poterit extorquere. Quod si temptaverit, nostrum erit pro iure nostro resistere.

(2) The pope is disqualified from receiving it.

Secundus dominus: Nullis, inquit, debet concedi tributum vel redditus nisi subiectis capacibus. Sed papa non est capax huiusmodi nec ligat racio; supposita facta convencione debet sibi talis exactio denegari. Debet

1. Cod. Paris.: *indifferens* deest; ib. *sicut.* Lewis: *sed.* 3. Lewis: *alienas pipsimat.* 3, 4. Cod. Paris: *fructus — procedat* deest. 4, 5. Lewis: *questionem.* 5. Cod. Paris: *expugnare.* 6. Cod. Paris.: *michi* deest. 7. *sit.* Lewis: *sic.* 10. Lewis: *tercio tam.* 11. Lewis: *liberius, copiosius.* 12. Lewis: *correpcionis . . . abbathis.* 14. Lewis: *excepciones.* Cod. Paris.: *et exempciones;* ib. Cod. Paris.: *subdoli.* Lewis: deest. 16. Cod. Paris.: *me* deest. 18. Lewis: *primo transmitto.* 18—20. Cod. Paris.: *transmitto tamen ad solucionem huius argumenti illud quod audivi . . . datum.* 23. Lewis: *exactum* deest. 25. Lewis: *violente.* 26. Lewis: *quod.* 27. Lewis: *principia Aql;* ib. Lewis: *eternum sive perpetuum.* 32. Lewis: *dominus arguit sic. Nullis inquam.* 34. Lewis: *huius vectigalis;* ib. Lewis: *ideo supposita fraterna.* 35. Cod. Paris.: *sed sibi.*

enim papa esse precipuus sequax Christi. Sed ipse noluit esse proprietarius civilis dominii nec per consequens papa debet. Nam Matth. VIII, 20 quando avarus secularia dominia senciens promiserat sequi Christum, sic respondit ad mentem sponte: *Vulpes*, inquit, *foveas habent volucresque celi nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet;* quasi diceret: Noli putare quod docebo te facere miracula sanitatum, ut ex eorum questu acquiras civile dominium, quia nec ego nec mei discipuli volumus esse proprietarii hic in via. Cum ergo debeamus papam ad observanciam religionis sue astringere, patet quod tenemur in exaccione huius condicionis civilis resistere sibi.

(3) The pope does nothing for us spiritually or bodily and favours our enemies.

Tercius dominus: Videtur mihi quod racio facta et eius fundamentum retorqueri poterit in Romanum pontificem. Nam cum papa sit servus servorum Dei, patet quod non reciperet vectigal de Anglia nisi propter ministerium persolvendum. Cum ergo non edificat regnum nostrum nec spiritualiter nec corporaliter, sed defalcando temporalia per se et suos confortat pecunia, favore et consilio inimicos, videtur quod debemus provide premissam pensionem subtrahere. Subtracta enim causa per se subtrahi debet medium ad eandem. Et quoad assumptum satis experimur defectum pape et cardinalium tam in corporali quam in spirituali suffragio.

(4) The pope is vassal for lands held in mortmain and has not performed homage.

Quartus dominus: Videtur michi quod de iure regis, cui sumus astricti, debemus pape resistere in hac parte. Nam iuxta principia papa ipse est capitalis dominus cunctorum bonorum datorum vel mortificatorum ecclesie; cum ergo circa terciam regni partem vel amplius sit mortificatum ecclesie, videtur quod papa sit dominus illorum omnium. In cuius signum post vacacionem particularis ecclesie per mortem prepositi exigit tamquam illorum bonorum dominus primos fructus. Cum ergo in civili dominio non possunt esse duo dominantes

1. Lewis: *ipse Christus*. 3. Lewis: *quum avarus*. 5. Lewis: *sponte respondentis*. Cod. Paris.: *mentem sopte* (sic). 5, 6. Cod. Paris.: *foveas habent etc. usque reclinet*. 7. Lewis: *dixisset*. 9 Lewis: *quum nec*. 10. Cod. Paris.: *hic* deest. 10, 11. Lewis: *Cum ergo debemus*. 12. Cod. Paris.: *in* deest. 14. Lewis: *dominus arguit sic*. 21. Cod. Paris.: *et favore;* ib. *inimicos;* ib. Cod. Paris.: *nuncionis* (sic) *vel debemus*. 21, 22. Cod. Paris: *inprovide promissam*. 22. Cod. Paris.: *peticionem;* recius: *pensionem ut* Bodl. 703. 23. Lewis: *methodum ad eandem*. 24. Cod. Paris.: *quoad sensum*. 30. Lewis: *in ecclesia*. 31. Cod. Paris.: *circa tercium regni vel minus*. 35. Cod. Paris.: *dominus* deest.

ex equo, sed oportet quod unus sit capitalis dominus et alter subdominans, videtur quod oportet vel concedere pro tempore vacationis papam esse tenentem regis Anglie vel econtra. Regem autem nostrum nolumus in hac parte sibi subicere, cum sibi velimus reservare capitale dominium. Ideo relinquitur quod papa debet pro isto tempore esse regis subditus vel vassallus. Cum ergo continue defecit ab eius homagio atque servicio, videtur quod olim negligens forefecit. Nec sunt tales condiciones iniuncte quoad tempus et precium parvipendende, cum talia parva tracta in consequenciam ex processu temporis adolentur in maiora. Sic enim ex latente vel repente mortificacione dominiorum regni Anglie vendicat papa esse utilior dominus quam rex Anglie quantum pertinet ad coronam.

(5) What did John get in return? If absolution or relaise from interdict the contract was void as simoniacal.

Quintus dominus: Movet me plurimum utrum illa condicio sit adiecta propter beneficium absolucionis vel relaxacionem interdicti vel exheredacionem, qua papa regi Johanni reddidit regnum nostrum, quia certus sum quod non pure gratanter in perpetuam elemosynam concessit curie tantum dominium. Si primo modo vel secundo, dico: Tunc debet condicio ex inhonestata symoniaca interrumpi; non enim licet dare spirituale beneficium interveniente tam signanti pacto propter redditum temporalium reddendorum; quia Matth. X, 8 scribitur: *Gratis accepistis, gratis date.* Ymmo videtur quod rex et regnum exciderent in curia a regis dominio, si non cum illis paribus resisterent condicioni huiusmodi inhoneste. Si enim in partem penitencie et penam peccati papa regi nostro iniunxerat, videtur quod pauperi ecclesie Anglie, cui rex iniuriatus est, in partem restitucionis et non sibi conferenti absolucionis beneficium assignaret elemosynam huiusmodi. Non enim sapit religionem Christi: Absolvam te sub condicione,

3. Cod. Paris.: *pape esse tenentem legis.* 4, 5. Cod. Paris.: *in hac parte* deest. 5, 6. Lewis: *cum donans quisque sibi reservat capitale dominium.* 7. Lewis: *regni vel regis.* 10. Lewis: *condiciones minute;* ib. Cod. Paris.: *et precium* deest. 10, 11. Cod. Paris.: *parvipendente.* 12. Cod. Paris.: *abolentur;* ib. Lewis: *Cum enim.* 12, 13. Cod. Paris.: *ex latentis subrepente mortificacione.* 13. Lewis: *dominorum.* 15. Lewis: *ipsum pertinens.* 16. Lewis: *Monet.* 17. Lewis: *fuit addita.* 18. *exheredacionem;* sic Lewis. Cod. Paris. multo peius: *ex redeacione quapropter . . . regnum moveret, quod.* 20. Lewis: *pure graviter.* 22. Cod. Paris.: *dici tunc debet.* Lewis: *dico quod tunc.* 24. Lewis: *sic gravati pacto.* 25. Lewis: *cum Matth. X.* Cod. Paris.: *Matth. XI.* 26. Lewis: *scribitur* deest. 27. Lewis: *regni domino.* 28. Lewis: *illis partibus.* 29. Lewis: *modi* deest. 30. Lewis: *iniunxit.* 33. Cod. Paris.: *elemosynam huiusmodi* deest. Lewis: *elemosynam huius.*

The penalty ought to have fallen on John not on the poor taxpayer.

quod in perpetuum des michi annuatim tantam pecuniam. Videtur quod frangenti sic fidem Christo licet pactum inhonestum refringere. Ymmo videtur racionabile quod pena redundans in peccantem et non in communitatem immunem infligi debeat. Cum ergo redditus talis annualis solummodo non in penam peccantis regis redundat sed vulgi pauperis et immunis, videtur quod plus sapit avariciam quam penitenciam salutarem. Si tercio modo, papa foret capitalis dominus regni ad quem ex peccato regis Johannis foret regni dominium devolutum; quo dato sequitur quod papa posset quandocumque voluerit ex ficta forisfactura exheredare regem Anglie et suum quem elegerit ad votum preficere. Non simus igitur segnes obstantes istis principiis.

(6) If England was the property of the church the pope had no right to sell it for so little.

Sextus dominus: Videtur mihi quod factum pape, ut invexit tercius dominus, in caput proprium retorqueri potest. Nam si papa donavit regi nostro regnum Anglie, ut pretendit verbaliter, et donavit dominium, cuius non erat dominus, quia aliter fuit donacio nimis sophistica, tunc fuit dominus regis nostri. Et cum non licet alienare bona ecclesie sine racionabili recompensa, videtur michi quod non licuit pape alienare regnum tam fertile pro tam pauco redditu annuali. Per idem enim posset omnia alia regna alienare et dominia adiacencia Romane curie et ecclesie pro redditu nimis stricto. Quod foret inconveniens apud eos. Ideo si consentimus suis principiis, videtur quod potest fingendo fraudem ecclesie ultra quartam partem veri valoris regnum nostrum ad votum repetere. Ideo oportet, ut dicit quintus dominus, obstare principiis, ymmo cum Christus sit dominus capitalis et papa peccabilis, qui dum fuerit in mortali peccato, secundum theologos caret dominio et per consequens non derivat Anglicis ius ad regnum, videtur quod sufficit nobis ad verum regni dominium reservare nos a mortali et communicare bona nostra virtuose pauperibus et sic tenere regnum nostrum ut olim immediate de Christo,

3. Lewis: *infringere.* 4. Cod. Paris.: *peccatum vel in peccantem.* 4, 5. Lewis: *et non iniquitatem immunem.* Cod. Paris.: *et non in communitentem.* 7. Lewis: *pauperculi.* 8. Lewis: *penam salutarem.* 10. Lewis: *ex pacto.* 11—13. Cod. Paris.: *quod papa posset quandoque elegerit ad votum preficere.* Lewis: *quumcunque voluerit. . . .* 13. *ad votum.* Paris.: *advocatum.* 14. Lewis: *ergo si quei* (sic). 15, 16. Cod. Paris.: *Non invexit plus quam secundus dominus qui dicit in caput proprium pape retorqueri.* 18. Lewis: *et non donavit.* 20. Lewis: *regni nostri;* ib. Lewis: *liceat.* 24, 25. Lewis: *curie et* deest. 26. Lewis: *Et si.* 29. Lewis: *dixit;* ib. Cod. Paris.: *secundus dominus.* 33. Cod. Paris.: *Anglicum ius ad.* 34. Lewis: *ad unum regni Dominum;* ib. Cod. Paris.: *nos* deest.

cum sit capitalis dominus per se sufficientissime cuilibet creature dominium auctorizans.

(7) John had no power to make such a compact without the consent of the nation.

Septimus dominus: Miror quam plurimum quare non tangitis regis inprudenciam et ius regni. Constat ibidem quod improvida regis paccio ex peccato suo ingruens non debet vigere sine consensu regni legittimo ad perpetuum eius detrimentum. Sed dicitur quod rex Johannes ex eius peccatis gravibus percussus stulticia, cum secundum philosophos *omnis malus ignorans* illegitime sine communi consensu regni obligavit se curie, ut notatur. Ideo non est conveniens quod regnum tam diu portet penaliter onus suum; licet tantum fingatur obligacio sub sigillo regis aureo et paucis sigillis dominorum seductorum appositis, quod regnum Anglie persolveret perpetuo curie tantum aurum, tamen cum alii domini, qui nunquam consenserant proposito, tamen ad suum dominium habeant interesse, videtur quod non fuit consensus regni legitimus. Aliter enim iniuriaretur illis dominis defendentibus, cum pacatum tributum ipsi et sui sine causa contribuerent. Oportet igitur iuxta consuedinem regni ad tale commune pedagium quamlibet personam regni in se vel suo capitaneo consentire. Non ergo dat carta cum sigillis quibuslibet appositis fidem regno, ut debeat annuatim tributum dictum persolvere, tum quia illa omnia possent a falsariis privatis fieri, tum quia, licet esset regis et paucorum subditorum seductorum consensus plenarius, deficit tamen illis regni auctoritas et consenciencium plenitudo.

Istis ex prudencia dominorum suppositis videtur mihi facile respondere ad formam et materiam argumenti. Quoad formam patet quod deficit, cum sit fallacia consequentis, ac si sic argueretur: Ex dissolucione condicionis consequentis ad naturam rei vel alterius racionabilis perditur dominium condicionaliter donati, ergo per idem ex dissolucione condicionis quantumcunque inhoneste: ideo patet quod nisi doctor probaverit mihi

1, 2. Lewis: *quod licet creature.* 4. Lewis: *Qui stat.* 6. Lewis *vergere.* 8, 9. Lewis: *secundum politicos.* 11. Lewis: *est equum* 12. Cod. Paris.: *penalitatis.* 16. Lewis: *consenserunt proporcionato* 17. Lewis: *habent.* 18. Cod. Paris.: *regis;* ib. Cod. Paris.: *iniuriatur* 19. Cod. Paris.: *descendentibus cum paccato tributo.* Lewis: *peccatum tributum.* 23. Cod. Paris.: *oppositis.* 25. Lewis: *tantum quia;* ib. Lewis: *privatim.* 26. Lewis: *tantum quia;* ib. Lewis: *licet fuerit.* 27. Cod. Paris.: *seductorum* deest; ib. Lewis: *defuit.* 31. Lewis: *defuit.* 33. Lewis: *materiam rei.* 34. *perditur.* Cod. Paris.: *predicti.* 34, 35. Cod. Paris.: *dominium condicionalitatis, ergo per idem.* Lewis: *donum condicionaliter devotum.* Bodl.: *ut supra.*

contra racionem dominorum Anglie racionabilitatem huius condicionis exposite, racio illa non militat contra iudicium domini regis nostri, sed si non fallor, ante diem in quo cessabit omnis exaccio non rectificabit quod hec condicio fuerit racionabilis et honesta.

2. Lewis: *illius.* 5. Cod. Paris.: *honesta etc. Non plus hic de ista materia.* In cod. sequitur bulla Gregorii XI., missa Oxoniensi studio.

Labora sicut bonus miles Christi
II. Tim. II, 3.

Post fructum benediccionis sequi debet thema laudacionis. Sed fides scripture testimonia sanctorum et racio contestantur quod omnis christianus et specialiter theologus fugere debet mendacia atque ludicria, ymmo omnia verba et opera ociosa. De quanto actus doctoris fuerit patencior, solempnior vel exemplacior, de tanto debet esse ab isto fermento elongacior. Unde cum secundum beatum Bernhardum: Spiritualis homo qui iudicat omnia, ut ipse a nemine iudicetur, omne opus suum trina quadam consideracione preveniet: primo quidem *An liceat*, secundo *An deceat* et postremo *An expediat*, ista tria videntur esse in isto opere prenotanda. Licitum, inquit, dicitur aliquid in respectu ad Dei prohibicionem, decens dicitur in respectu ad persone condicionem et expediens in operacione ad proximi edificacionem. Ex quibus omnibus colligitur quod laudantem proximum necesse est a mendacio precavere. Quantum ad licenciam patet quod cum veritatem diligere mandat omnipotens, in hoc prohibet mendacium oppositum veritati. Et patet iterum quod non decet professorem veritatis vel loqui vel approbare iocose mendacium; tercio autem patet quod non expedit sed nocet altrinsecus fingere mendacia

The work of a theologian should be lawful and expedient.

In praising others we must beware of lying even in jest.

1. D in marg.: *Sequitur exhortacio cuiusdam doctoris.* 6. D: *ymmo* deest. 7. BC: *Et de quanto.* 8. A: *potencior.* 9. CD: *cum* deest. 11. A: *terna.* 13. AD: *utrum expediat.* 14, 15. A: *Licitum in quid.* 17. BD: *in comparacione.* 20. A: *patet cum veritate. Et patet.* B: *cum veritate.* D: *cum veritate diligere laudat.*

10. St. Bernhardi De Consideratione, lib. III: Spiritualis homo ille qui omnia diiudicat, ut ipse a nemine diiudicetur, omne opus suum trina quadam consideratione preveniet: primum quidem An liceat, deinde An deceat postremo An expediat.

declamatorie se laudando. quia laus quam auditorium capit ut falsam est laudando inutilis, cum sit propter carenciam materie non ad illum; nec superest unde excusetur superfluitas verberis acris in laudante.

Provoking laughter in the audience is mischievous.

Quantum ad risum in auditorio provocatum patet quod nocet anime, quamvis corpori prosit per accidens sicut delectaciones anime corporales. Non enim est ut facile fingibilis causa risus huiusmodi nisi ex parte obiecti risus preter racionem vel cursum nature deordinacio, et ex parte ridentis racione anime dissolute ex spirituum multitudine nervorum titillacio. Et constat quod hiis habitis mentis inconstancia et a voluntate divina discrepancia consecuntur. Ideo ut mater nostra sit tamquam regina sic deaurata in talibus actis varietate circumdata, propono parumper a iocosis et mendosis actibus variare et hinc proposui predictum verbum pro themate. Et cum appareat quomodo aptanda sit talis propcsicio ad laudandum, notandum est quod triplex est gradus laboris laudabilis, scilicet inchoativus, continuativus et consummativus. Racione laboris presentis meritorii est ipse correspondenter laudabilis et racione laboris futuri sperati est ipse condicionaliter sed suppositive laudabilis. Ideo cum omnes isti labores pro suo tempore sunt futuri, verba thematis *Labora sicut bonus miles Jesu Christi* tam per modum exhortacionis quam per modum laudacionis inceptori nostro pertinenter et congrue possunt dici. Ex quibus verbis pertinet modo trahicere a colo sancte matris ecclesie quomodo inceptor noster debet acui ad laborandum laudabiliter in Christi milicia in futurum. Pro quo notandum quod caput christiani exercitus Christus Jesus sit veritas, ipsomet Joh. XIV, 6 testante: *Ego sum via, veritas et vita.* Patet quod tota meritoria milicia membris instat in observancia veritatis. Debet enim omnis christianus in se servare, contra hostes defendere et demum devote colere evangelicam veritatem. Nec aliud servicium expetit dux nostri exercitus a suo milite pro labore, sicut nec dabit sibi aliud finale premium pro mercede, sed eandem veritatem quam hic servamus totam vitam nostram suis regulis proporcionaliter adequando,

Compliment and exhortation to new inceptor.

We are bound to maintain the truth which shall be our final reward.

1. BC: *ioculatorie se laudando.* 4. B: *velleris acris.* 5. B in marg.: *Risus auditorii.* 14. D: *sic* deest; ib. BC: *actibus.* D: *artis.* 16. 17. B: *Et cum apparere.* ACD: *Ut cum.* 18. AB in marg.: *Laboris laudabilis gradus* (A: *est*) *triplex.* 21—22. BC: *Et racione — laudabilis* deest. 23. B: *sint.* 33. B in marg.: *Militica tota meritoria est in veritatis observancia.* 37. BC: *nec* deest. 39. A: *vitam mentem.*

quam eciam in essencia sua inextinguibilem quoad splendorem suum defendimus, obscuritatem falsitatis eclipsantis eius splendenciam expurgando, et tercio veritatem quam imperfecte et laboriose hic colimus ad facilem eius noticiam anhelando habebimus pro finali premio capacitatem omnium nostrarum virium beatifice sociantem. Unde consului dominum inceptorem et alios quomodo pertinenter possent thematis divisio et sua laudacio introduci. Et dictum est michi quod pertinenter iuxta quinque significaciones verbi colendi quinque terminos catholicos thematis assumpti possent ista grammaticaliter edoceri. Dicunt enim sic metrici:

Divisions of the text.

Agros, rus, formam, superos colit atque parentes;
Hos arat, hoc habitat, ornat, honorat, amat.

Debemus, inquit, primo laboriose effodere margaritas in agro scripture absconditas que omnes quamvis sint essencialiter Deus noster, de quo Is. XLV, 15 legitur: *Vere tu es Deus absconditus*, tamen differunt racione, et cum laboriosum sit rimari veritates tales in sulcis scripture absconditas, ideo pertinenter notatur iste cultus in primo verbo thematis: *Labora*, quia Eccl. I, 18 dicitur: *Qui addit scienciam, addit laborem.* Sed quia *sciencia inflat* nisi preter communem influenciam virtutibus mitigetur, ideo oportet secundum cultum adiungi virtuose habitando in domo Domini. Et iste secundus cultus notatur in secundo verbo thematis: *Sicut bonus.* Pro quo adduci potest illud Psalmi CXXXII, 1: *Ecce quam bonum et quam iocundum* etc. Sed quia tercio verba sapiencie eciam adiectis virtutibus parum proficiunt, nisi sint vestita duplicibus, scilicet fructuoso opere et lepore, ideo oportet supperaddere cultum tercium, scilicet veritatis bifarium ornamentum, quia Act. I, 1 dicitur: *Cepit Jesus facere et docere.* Et Johannis VII, 46: *Numquam sic locutus est homo sicut hic loquitur.* Et cultus iste notatur in tercio verbo thematis: *Miles.* Oportet enim militem polita habere et splendida vestimenta vel ornamenta I. Macc.

1. BC: *inextinguibile.* 6. AB: *capacitus;* ib. A: *in beatifice.* 7. A: *societatem.* D: *saciantem;* ib. B in marg.: *Colere dicimur quinque que conveniunt doctori.* 10. AD: *et quinque.* 11. D: *kathegrentos.* 13. A in marg.: *Versus;* ib. BC: *super hos.* 17. Codd.: *Isaie IV.* 21. A: *in priori verbo.* 22. A in marg.: *Declarantur quinque necessaria. Doceri evangelico 1a.* 28. BC: *habitare fratres in unum.* 36. B: *vestimenta vel* deest; ib. A: *Macc. V.*

22. I. Cor. VIII, 1.

VI, 39 scribitur: *Refulsit sol in clipeos aureos et resplenduerunt montes ab eis.*

Sed quarto quia preconium laudantis vilesceret, nisi ipse in persona propria suas reliquias honoraret, ideo oportet quarto sequi cultum honorificencie veritatis, quia Joh. V, 23 scribitur: *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem.* Et iste cultus honoris signanter notatur in quarto verbo thematis: *Christi.* Nam persone honorabiles ut prophete, reges et sacerdotes antiquitus singulariter solent ungi. Veritas igitur ex invincibili eius dominio vendicat venerari, quia III. Esdre III, 12 scribitur: *Super omnia vincit veritas.* Sed quia honor palliatus inficit, nisi amor affuerit, ideo quinto et ultimo oportet amorem addici in curriculo cultus nostri. Et hoc bene notatur in ultimo verbo: *Jesu.* Nihil enim habet plus racionem amabilis quam Salvator et cum omne mendacium vel peccatum sit falsitas, patet quod veritas est specialis tyriaca, liberans a peccato, quia Johannis VIII capitulo, 32 dicit Jesus: *Cognoscitis veritatem et veritas liberabit vos.* Sic, inquit, racionem numeri possunt persone laudacio, thematis divisio et quecunque materie dilatacio pertinencius introduci quam per diccionem verbalem ritmicam usitatam, quia testante scriptura Sap. XI: Ipsa veritas est numerus in abstracto. Nec contendo, fili mi, circa istam sentenciam, dummodo tibi proderit et audienti placuerit, quia placet michi quod colas secundum istum gradum quintuplicem veritatem.

Exhortation to preach truth and defend it against its enemies.

Sed redeundo videtur tibi notandum ulterius quomodo stat observancia veritatis, ut tetigi, in vita, in verbo et opere, dum cuncta ista reguntur secundum beneplacitum sapiencie increate. Ideo, fili carissime, oportet te verbis doctrine tue diligenter attendere quod generaliter ipsis verbis veritas edificatoria sit substrata, quod regulariter recta intencio colendi Deum et edificandi proximum sit adiecta et quod finaliter circumstancia dicendi a personis, a loco et tempore sit captata. Tres autem hostes veritatis evangelice oportet acute arguere sed in omni paciencia et doctrina, qui sunt hostes veritatem ipsam mendaciis inpugnantes, homines ipsam lucem invisibilem fucis sophisticis obscurantes et homines vecordes veritatem

14. B: *in circulo.* 15. B in marg.: *Peccatum omne est mendacium vel falsitas.* 22. BC: *divisionem.* 34. B in marg.: *Docere volens tria debet attendere.* 36. A in marg.: *Veritatis evangelice tres sunt hostes acute arguendi.* B in marg.: *Hostes veritatis tres.* 37. AD: *scilicet in.*

ipsam dicendam et defendendam pro loco et tempore taciturnitate dampnabili defraudantes. Omnes enim isti secundum Christum sunt tamquam vicarii Scarioth proditores veritatis. Quod si in istis constanter certaveris nec pro timore carnalium vel affeccione temporalium retrorsum abieris sed agonem inceptum secundum istam regulam perseveranter compleveris: restat tibi finaliter complecio tue magne potencie risive secundum terminum dulcedinis veritatis. Nam de matre nostra cuius es membrum incorporandum, si ista compleveris, Prov. XXXI, 25 dicitur quod *ridebit in die novissimo*, ridebit, inquam, iubilo in corde et hilaritate in corpore, que ex pulcritudine ordinacionis sponsi ecclesie non ex iocosa deordinacione in suis filiis perpetuo perseverent; cuius risus participium nobis concedat dominus veritatis Amen.

Members of the church shall laugh on the judgment day

4. B in marg.: *Vicarii Scarioth proditores veritatis; qui, vide diligenter.* 7. A in marg.: *Risus bonus.* B in marg.: *Risus sanctorum in die novissimo qualis.* 15. B: *Amen* deest. D in marg.: *Explicit de exhortacione cuiusdam doctoris.*

APPENDIX.

De Graduacionibus sive De Magisterio Christi.

Capitulum primum.

Cum *sciencia inflat* secundum Apostolum, dicit ergo Christus: *Vos*, inquit, *nolite vocari Rabi, unus est enim magister vester. Omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vobis vocare super terram, unus est enim pater vester qui est in celis, nec vocemini magistri, quia magister unus est Christus.* Constat autem quod labor circa doctrinam potest esse inutilis, cum Eva ex inani appetitu sciencie fuit ad esum pomi vetiti per dyabolum inclinata; nam Gen. III, 4, 5 scribitur: *Nequaquam moriemini, sed eritis sicut Dei scientes bonum et malum.* Et concordat racio naturalis, cum circa nichil debet viator hic peregrinans laborare nisi circa illud quod sibi proficit ad salutem; sed multe sunt curiositates superflue, que non ad hoc proficiunt, sed magis officiunt: ideo fidelis debet a curiositatibus huiusmodi declinare. Ideo dicit Apostolus ad Rom. XII, 3 quod *non debemus plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem.* Gentiles autem ex fide debent cognoscere quod noticia intellectus non prodest homini nisi secundum quod per eam affectus afficitur ad virtutem, et istam doctrinam edocet Dominus in hoc loco.

Only such knowledge is good that profits to salvation.

Sed contra hoc instatur per hoc quod Paulus vocat se *doctorem gencium*, ut patet ad Tym. II.

Objections: St. Paul calls himself '*doctor gentium*'.

4. D: *Apostolum I. Cor. 8.* 13. D in marg.: *Viator circa quid debet maxime laborare.* 19. D: *ad* deest. 25. AB in marg.: *Magisterii probacio.* D in marg.: *Instancia prima.* ABC: *1.*

1. See above p. 323. 4. I. Cor. VIII, 1. 5. Matth. XXIII, 8—10. 26. I. Tim. II, 7.

(2) Knowledge is natural to man.

Similiter, noticia est naturalis homini cum ipso perseverans in patria; ergo studium circa illam est a fidelibus amplexandum.

(3) Masterhood is approved by the church.

Similiter, in multis universitatibus christianismi magistratus per papam et totam ecclesiam approbatur. Quis ergo est ille, qui contra iuramentum proprium nidum suum inficeret, specialiter cum probitas milicie et cleri se invicem consecuntur. Talis est Christi reprobus qui contra miliciam et contra totam ecclesiam machinatur.

Answer: God's gift of knowledge is good and perfect.

Hic dicitur quod, licet sciencia tamquam *Dei datum optimum et perfectum* catholice sit laudanda, eius tamen superfluitas et curiositas est culpanda; et illam increpat Dominus in hoc loco. Unde *magister* dicitur quasi maior in stacione et illud magisterium inductum in gentibus est ritus qui inseparabiliter sapit superbiam, et super isto magisterio cadit hic prohibicio Salvatoris. Et cum Rabi in Hebreo sonat magisterium, in Latino signanter geminatur terminus, ut a superfluitate et curiositate sciencie caveamus. Et patet quod Paulus signanter vocat se vere *doctorem gencium*, non magistrum, quia licet in quibusdam studiis nomen doctoris sit excellencius, cum sit ritus gentilis ex multis honoribus et statibus aggregatus, tamen in textu Apostoli sumitur simplicius pro quocunque fideli qui notabiliter docet fidem catholicam; et sic dicit nomen doctoris meritum et laborem et interimit superbiam et status eminenciam quoad mundum. Et patet in parte solucio ad primam instanciam et secundam. Cum enim noticia inducens in beatitudinem sit hic tam necessaria et manebit clarior in patria, circa illam dimissis culpabilibus est debite laborandum.

What is condemned is excess and curiosity.

St. Paul calls himself 'teacher' not master.

Blame attaching to legal studies.

Ex quo videtur quod legiste laborantes tam solicite propter questum et honorem mundanum circa tradiciones humanas putridas, que scienciam Dei cum aliis virtutibus excludunt, sepius sunt a Deo notabiliter increpandi. Et idem videtur de medicis et sophistis qui

1. Codd. in marg.: 2. 4. A: *Tercio similiter.* Codd. in marg.: 3. 5. A: *per* deest. Additur in marg. 7. A: *suum* deest. Corr. in marg. 10. D in marg.: *Responsio ad primam.* 13. D in marg.: *Magister quomodo ethymologisatur;* ib. A: *maior statu.* 16. A in marg.: *Doctor quid est.* 19. B in marg.: *Doctor quid sit.* D in marg.: *Paulus vocat se doctorem, non magistrum.* 27. AB in marg.: *Ad 1.* 28. ABD in marg.: *Ad 2.* 29. A: *hic causa necessaria.* B: *causa.* Corr.: *tam.* 31. ABC: *quo arguitur.* B: Corr.: *videtur.* 32. A: *questum ad.* 35. D: *de metristis.*

10. Ep. Jacobi I, 17.

laborant pro vano nomine questus temporalium vel honoris. Non enim laboret fidelis theologus ut concludat aliis et reputetur magnus theologus et subtilis, sed ut fidem catholicam noscat in moderamine et postmodum ad honorem Dei et utilitatem ecclesie transfundat gratis noticiam illam ecclesie, quam pro illo fine Deus dederat graciose. Ideo dicit Christus Matth. X, 8 *Gratis accepistis, gratis date.* Et per idem sunt curiositates in scienciis mathematicis contempnende; videat ergo fidelis que sciencia et mensura sunt sibi utiles ad virtuose vivendum et beatitudinem acquirendam, et laboret secundum illam mensuram ad scienciam desuper capiendam.

Excessive refinements in mathematics.

Quantum ad tercium obiectum, qui videtur militare parcialiter contra multos, videtur esse dicendum quod magistratus in multis studiis militantis ecclesie irracionabiliter approbatur et sic contempnitur ab ecclesia militante. Quis ergo color: Si hec universitas vel isti clerici tam subtiles approbant illud factum vel ista statuta, ergo sunt taliter approbanda. Multa quidem sunt iuramenta commissa per statuta huiusmodi, multe gracie concesse et multi status gentiles assumpti a clericis, et quicunque ceperit iustificare ista cum modis suis, laborat supra vires hominis, cum divina potestas vel racio non approbat ista cuncta.

The approval of a university is not always right.

Et quantum ad infeccionem nidi proprii dicit fidelis confitens humiliter crimina que commisit, quod tenetur ex lege caritatis corrigere in quo peccaverat, et premunire alios, ne incidant in illud periculum sicut ipse. Sic enim Christus qui peccare non potuit destruxit virtuosissime gentem propriam atque locum. Que ergo evidencia: Si homo culpabiliter ita egit, ergo debet postmodum errorem defendere et laqueum suum, ut dyabolus capiat alios stolidos, relinquere impunitum, cum ex vita Christi et regulis fidei formaliter sequitur oppositum. Et quod alii afficiuntur tam gentiliter et indebite ad hunc ritum resistendum est per caritativas puniciones et hortandi sunt posteri ut caveant illud periculum.

I am accused of fouling my nest; but I am bound to warn others against my old errors.

Et quantum ad miliciam et clerum, quomodo se sequantur, dicitur quod nec Grecia nec Roma nec Anglia arguunt sufficienter illud universale assumptum;

2. AC: *laborat.* 13. Codd. in marg.: *Ad 3.* 14. D: *particulariter.* 15. D: *ecclesie* deest. 19. D: *siquidem;* ib. C: *sint.* 34. Rectius: *sequatur* ut in Tractatu sup. Matth. XXIII above p. 326, l. 3. 36. A: *prenunciacionis* (!) C: *premuniciones.* 39. B: *sequuntur.* D: *secuntur.*

et supposito quod particulariter pro illis locis fuit verum, oportet iustificare scienciam illam et miliciam bellicam consequentem. Sed hoc videtur non posse fieri per legem domini nostri Jesu Christi, cum secundum illam sit humilitas collaudanda. Unde defectus doctrine Christi in sic altercantibus et agonizantibus videtur evidencius concludi ex particularibus istis captis. Et sic qui in Christo diligit regna et respublicas ad beatitudinem consequendam, debet hortari ipsa ad pacem fidelium cum spe honoris temporalis vel lucri secundum regulas domini Jesu Christi.

Exhortation to peace.

Capitulum secundum.

Christ's law of humility implies but one sect, the christian.

Consequenter dat Christus regulam quam fideles sui debent tam quoad operam quam quoad statum et sectam humiliter observare. *Qui*, inquit, *maior est vestrum, erit minister vester, qui autem se exaltaverit, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.* Constat autem ex fide doctrine Christi quod sicut in intellectu et affectu debet fulgere humilitas sic in opere extrinseco et statu. Et ideo dicit Christus Matth. XI, 29, 30: *Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est et onus meum leve.* Et hoc verbum Christi movet fidelem quod tantum debet esse una secta scilicet christiana, et sic breviter omnis secta, status vel operacio quam Christus non approbat sed reprobat in suo evangelio est racionabiliter dimittenda. Ideo cum Christus non approbat gentile magisterium supradictum, patet quod illud de ecclesia est dimittendum. Nam in statu innocencie non fuisset tale magisterium, cum homines naturaliter cognoscerent quantum et qualiter fuisset necessarium ad beatitudinem consequendum.

Since Christ forbids masterhood it should be done away.

Similiter, Christus magister optimus mandat, ut supra dicitur, *nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus;* quis ergo non foret infideli deterior, qui obstat pertinaciter huic doctrine, cum Christus illam precipit tam expresse: *Discite a me.*

1. D: *fuerit.* 9. Rectius: *ad pacem fideliter sine spe,* ut in Tractatu Super Matth. XXIII p. 326 legitur. 16. Codd.: *exaltat.* 24. C: *fideles.* 29. CD: *quod id.*

15. Matth. XXIII, 11, 12.

No masterhood in heaven.

Similiter, in statu beatudinis propter imperfeccionem tolletur omnis talis magistratus, sicut fides edocet. Quare ergo viator timidus non hanc doctrinam huius magisterii humiliter acceptaret, specialiter cum sonat in humilitatem et meritum? Et magisterium illud sonat inseparabiliter in dominium. Et Christus hic dicit pro regula: *Qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur*. Radix religionis Christi est humilitas que crescit usque ad beatitudinem et superbia in radice deficiens evanescit et deprimitur usque ad infernum. Oportet ergo illam arborem que crescere debet usque ad celum in radice humilitatis debite stabiliri, quia defectus fundamenti in ista ereccione necessario facit arborem a summitate deficere. Christus autem supponens omnia esse ut sunt cognita apud Deum et ad Dei iudicium limitans, tradidit hanc regulam: *Qui*, inquit, *maior est vestrum*, *erit minister vester.* Omnis enim creatura debet naturaliter recognoscere dominum suum superiorem et per consequens naturaliter benefacere ministris domini, quem videt gratis ipsis benefacere, sicut videmus iuxta Apostolum omnia membra corporis naturaliter se iuvare, ut patet I. Cor. XII. Et sic est de angelis, de celi orbibus et breviter de omnibus creaturis que non paciuntur per superbiam discrasiam. Per istud ergo fidele servicium exaltatur homo ad suum naturalem terminum et per superbiam illi oppositam bassissime dislocatur.

The root of Christ's religion is humility.

Objections: Masterhood increases learning in the church.

Sed contra dicta de magistratu obicitur, primo per hoc quod acuit ingenium viatoris et multum proficit ad doctrinam ecclesie, ut patet in exemplis plurimis.

It makes us like Christ who called himself master.

Similiter, fideles debent sequi dominum Jesum Christum. Ipse autem ex hoc evangelio est magister, ergo fideles debent laborare ad hanc similitudinem adquirendam. Sic enim fideles laborant meritorie esse virtuosi, qualitercunque Christus humanitus fuerat virtuosus.

Similiter, nemo reprobat catholice quin superiores vocentur *patres* quoad suos subditos, ut patet de cura seniorum et honorificencia danda naturaliter virtuosis superioribus notis ex bonitate efficiencie quod sunt tales. Quis ergo tolleret racionabiliter istam nature regulam?

2. C: *magistratus huiusmodi.* 3. Codd.: *viator cui Deus.* BC: *cui Deus evidencias;* ib. D: *non* deest. Rectius ut in Tractatu super Matth. XXIII: *Quare ergo viator timidus non hanc doctrinam.* 7. AB in marg.: *Radix religionis Christi humilitas.* 21. D: *seminare.* 22. AB: *angelis celi.* 27. B in marg.: *Nota.* C in marg.: *Obiectio 1.* 30. C in marg.: 2. 35. C in marg.: *3.*

The word master is used in different senses.

Ideo apparet quibusdam quod sufficit pro hoc textu quod homines non appetant vocari magistri univoce cum Deo, sicut nec vocantur domini neque boni. Hic videtur multis ut dictum est superius, quod Christus hic prohibuit specialiter apostolis et suis sacerdotibus gentile magisterium sive scolasticum, licet tolleravit quod persone alique non sacerdotes taliter magistrentur. Ipsi tamen in hoc peccant graviter, cum contra Christi preceptum et duplicem statum perfectum inaniter sunt superbi.

Answer: We admit the first objection, but it does not follow, that we should use the word.

Quantum ad primum obiectum concedi potest assumptum. Sed patet catholicis quod non exinde sequitur quod ipsum sit meritorie assumendum. Dicunt enim fideles theologi quod Deus bonus non potest aliquod malum sinere nisi ipsum faciat multum bonum. Ideo dicunt quidam derisorie quod magisterium et talia mala faciunt multa bona, sed non tot quot facit dyabolus. Dyabolus enim facit occasionaliter indirecte quod Christus sit incarnatus et quod predestinati quos temptat fiunt in beatitudine amplius coronati. Ideo Gregorius in cantu ecclesie vocat culpam primi hominis *felicem et necessarium Ade peccatum*, et legiste dicunt quod Deus est remunerator adverbiorum, non ex hoc remunerans quemquam ad graciam quod bonum facit, sed ex hoc quod efficit ipsum bene. Tale ergo magisterium acuit quandoque ingenium, sicut experti dicunt fornicacionem ingenium suum acuere et dogma experiencie quam acquisivit sibi dyabolus docuit ipsum callidius temptare christicolas. Et ex illa temptacione Christi et membrorum suorum proveniunt multa bona. Quid ergo, si ex arte nigromantica vel alia curiositate eveniunt multa bona? Et sic graduacio scolastica, quam aliqui acceperunt, prodest quandoque ad refellendum hereticorum superbiam et scripturam sacram intelligendum, verum tamen sicut non tantum acuit luxuria humanum ingenium sicut acuebat in Christo et matre sua virginitas, sic non tantum acuebat in aliquo gentili philosopho doctrina ista superba suum ingenium quantum acuebat in apostolis Christi magistratus talis dimissio. Ex hoc enim iam graciose illuminantur in celo, sicut

We must not do wrong, because some good may come of it.

1. AB: *Quando apparet.* 3. Codd.: *Hoc.* 10. C in marg.: *Responsio ad primum.* 18. D: *sint in.* 33. C in marg.: *Nota.* 36. A: *superbia.*

20. Gregor. Hymn. in Benedictione Cerei Sabb. Sancto; in Missali Romano. Cf. De Ecclesia p. 164. Trial. p. 141.

in vita fuit eorum capacitas dilatata. Et aliter hereticus blasphemaret in Christum, dicendo ipsum piscatores ydyotas in rectores ecclesie elegisse.

There are excellences in Christ which we cannot attain to.

Quantum ad secundum dicit fidelis quod Christus ex vi unionis ypostatice habet quandam excellenciam que non potest competere alicui alteri de humano genere. Ideo cum magister dicit maioritatem sciencie, non remurmuret catholicus quod Christus voluit illud nomen sibi singulariter reservari. Et concedi debet ulterius quod, vocando viatores magistros et dominos, equivocatur, sicut quando dicimus ipsos bonos. Sed ista equivocacio in proposito per Dominum est restricta. Similitudo autem sequendi Christum in ista materia debet esse per humilitatem quam Christus supra omnes alios conservavit et tunc similitudo debet sequi in noticia, qua beatus videt intuitive in verbo singulas creaturas. Sed cum illa intuicione beata est Christo maioritas reservata.

The word 'Father' may be used as in Scripture, but it is often abused of popes, bishops and the orders.

Quantum ad tercium dicitur quod nomen patris in nominacionibus communibus communiter est abusum, sicut patet in ypocritis altrinsecus et in cupidis volentibus aliis adulari, aliter enim numquam inoleret nomen inpositum Romano pontifici quod sit pater beatissimus, et episcopo quod sit pater venerabilissimus; verum tamen expressio equivocacionis patris est communiter usitata, cum crebrius in scriptura vocantur filii, quos doctor frater in domino meritorie parturivit. Et tunc quot modis dicitur unum oppositorum relativorum tot modis dicitur et reliquum, tales possent equivoce dici patres. Ideo quidam catholici dicunt quod Christus hic prohibet conventuales, abbates et priores in ecclesiam introduci, quia certum est quod omittendo has sectas quatuor ipsas tacite reprobat. Ideo apostoli non audebant ipsas introducere in ecclesiam, et sic est mundana honorificencia nimis contra Christi regulam palliata. Viantes enim debent constanter operari et continue in Dei servicio sperando honorem largiendum ab ipso in beatitudine et honorem mundanum propter periculum contempnendo ac contemptum propter meritum acceptando. Et in isto

2. A: *piscatoris.* 4. C in marg.: *ad secundum.* 14. D: *conservat.* 14, 15. A: *et talis.* D correxit: *tunc.* 18. C in marg.: *Ad 3m.* 19. Codd.: *nominacionibus quibus.* Correxi e textu Sup. Matth. XXIII; ib. ABC: *est adversum.* 20. ABD: *altrinsecus patris.* 21. Codd.: *violaret nomen.* Correxi e textu Sup. Matth. XXIII. 27. Codd.: *dicitur* deest. Addidi e textu supramemorato. 28. Codd.: *et relique.* 29—34. ABC: *Ideo — palliata* deest. 35. D: *continuo.* 36. Codd.: *largiendo.* Correxi ut supra. 38. B: *propter nutum.*

honore mundano est caribdis in qua dyabolus cautulose inmergit omnes honores huiusmodi appetentes. Nec est Aristoteles vel aliquis philosophus ethnicus contra Christi sentenciam in ista materia acceptandus. Conformemus nos humiliter doctrine Christi equivocaciones et significaciones quas ipse delegit acceptando.

Capitulum tercium.

It is said that graduation gives weight to preaching.

Sed adhuc videtur stare racio quod in predicacione et scolastica accione videtur per graduacionem scolasticam operacio prelati ecclesie decorari.

Sed hic dictum est superius quod sophistarum et philosophorum concertacio ad edificacionem ecclesie prodest per accidens, sicut venenum ingreditur composicionem tyriace ad venenum aliud expellendum. Sed quid hoc ad humilem doctrinam quam Christus instituit, cum ex ordinacione sua proficit ecclesie sine illis.

It often leads to adulteration of God's word.

Et quantum ad predicacionem, constat quod contingit illam per talem graduacionem meretriciter induere multas formas, ut aliqui ritmizando et aliqui poemata vel fabulas predicando adulterantur multipliciter verbum Dei. Et patet ex fide quod Christus ordinavit suos apostolos atque discipulos sine tali graduacione evangelium predicare et quod predicacio sine tali graduacione est valde utilis vel Christus foret diminutus. Et hic mirantur fideles de evidenciis Antichristi. Christus ordinavit rudes et ydyotas predicare evangelium, ideo homines debent taliter predicare, Antichristus suspendit tales ab actu predicacionis et limitavit scolasticos gentiliter graduatos ad taliter predicandum. Ideo predicacio Christi debet dimitti et introduci debet predicacio Antichristi. Adulteracio verbi Dei est per Trinitatem prohibita et per cautelas dyaboli introducta. Ideo illa debet repeti et forma quam Trinitas limitat pretermitti. Christus ut fidem limitat: *Non vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*, sic quod rectitudo vite in moribus vivificat

Contrast between the preaching of Christ and Antichrist.

6. C: *quas Christus.* 8. C in marg.: *Obiectio.* 10. AB: *operacionem.* 11. C in marg.: *Solucio.* 16. Rectius ut in tractatu Super Matth. XXIII: *profecit ecclesia.* 23. AC: *et* deest. 24. A: *utilis iam Christus erat divinitus.* B: *utilis iam Christus fuerat divinitus.* CD: *utilis vel Christus erat divinitus.* Correxi e textu Super Matth. XXIII. 25. AB in marg.: *Apostoli sine graduacione evangelium predicaverunt;* ib. D: *ordinat.* 29. C: *admitti.* 33. D: *Non enim.* 35. AB: *rectificat.*

verbum Dei, et Antichristus statuit quod homines gentiliter a Spiritu Sancto elongati predicent efficacius quam illi fideles et simplices cum quibus Spiritus Sanctus operatur. Tales enim sunt multe blasphemie, in quas prorumpunt scolastici. Et in istam perfidiam fratres incidunt extollentes suam predicacionem palliatam discolariter supra simplices sacerdotes. Ipsi predicant pure et libere legem Christi. Sed fratres predicant verba ficta et poemata ritmizata, ideo fratrum predicacio est a populo acceptata. Unde fratres excusantes se de sua mendicacione symoniaca, qua vendunt fabulas tales quales dicunt quod non aliter viverent, nisi taliter mendicarent. Sed in hoc verbo excedunt socios furum, cum licet fures false fingant quod necessitati sunt ex egencia sic furari, cum non aliter viverent, tamen furtum illud est de temporalibus et non de precioso actu predicacionis, qui directe sonaret in honorem Dei et salutem auditorii. Et temporalia illa debent esse secundum legem Dei virtuosis communia. Ideo fallacia in predicacione huiusmodi excedit in malicia furta temporalium quia plus preciosa bona sophisticata plus nocent abutentibus, et inducunt in crimina graviora. Ideo dicunt fideles fratri querenti questionem quomodo aliter viveret quod viveret extra illud, quod quidem necessitat sic vendere verbum Dei et laboraret manibus cum Paulo ac subiceret se mortis periculo antequam sic oneraret ecclesiam vel committeret simoniam. Ad tales necessitates inducit gentile magisterium introductum. Et quoad salutem anime vel alium finem laudabilem qui directe sequeretur ex eo est omnino superfluum. Quid rogo prodest quod frater graduatus vel scolasticus, scolaris graduatus et sic piliatus predicet, cum a morositate vite et conformitate Christi doctrine capi debet efficacia verbi Dei. Ideo facile foret Deo per sacerdotes simplices extra claustrum magis prodesse populo quam per omnes claustrales vel graduaciones gentiliter introductas. Preter sumptuosas spoliaciones pauperum ad incepciones ac graduaciones huiusmodi

Friars preach flashy sermons to win the popular ear and get money.

They say that otherwise they could not get a living.

Thieves make the same excuse.

Heavy payments at inceptions.

2. Codd.: *a* deest. Correxi e textu Super Matth. XXIII. B in marg.: *Rectitudo vite in moribus rectificat verbum Dei.* 10. *acceptata.* Hic explicaciones alique desiderantur. Cf. Super Matth. XXIII. 18, 19. ACD: *virtuosis coram.* A corr.: *communia.* 19. B in marg.: *Fallacia in predicacione excedit furta.* 20. AB: *qua plus.* D correxit: *quia.* 23, 24. *extra illud.* In tract. Supra Matth. XXIII: *extra illam sectam, que . . .* 25. AB: *Paulo ac subiret parsymoniam* (*subiceret — simoniam* deest). 30—32. AB: *quod frater — cum a* deest. 32. *a morositate.* A: *curiositate.* 36. A: *gentilenter.* 37. AB: *et graduaciones.*

capiendum sunt multa alia maledicta media de procuracionibus, de graciarum empcionibus et aliis superfluis occupacionibus introducta. Ideo iuracio ad defendendum talia est a fidelibus deridenda. Quod autem quidam sperant per talem laborem scolasticum adquirere sibi beneficia et honores est signum evidens quod totus mundus est in maligno positus per confederaciones subdolas Antichristi; nec imponat Antichristus fidelibus quod in verbis talibus contraveniunt proprio iuramento quia regula caritatis plus ipsos obligat sicut Paulus ex eadem regula necessitatus fuit a Deo contra Judeos acute invehere. Christus ergo et Paulus cum racione que ipsos necessitavit ad istud moveant fideles in talibus honoribus mundanis subici racioni. Quantum enim ad fructum, certum videtur quod unus ydiota mediante Dei gracia illis proficit ad edificandum Christi ecclesiam quam multi graduati in scolis, quia seminat humilius et copiosius legem Christi tam opere quam sermone; nam inspiracio sacerdotum simplicium tam in noticia quam in operacione voluntaria plus proderit capacitati fidelium laycorum, quam omnes iste graduaciones cum studiis suis adiacentibus; videat ergo fidelis si in tota fide scripture talis operacio et laudis adquisicio implicite vel explicite sit edocta. Christus enim docuit suos Apostolos non exercitare se in talibus factis scolasticis et tamen eorum doctrina fuit salubrior et ecclesie fructuosior quam predicacio cuiuslibet graduati. Ideo non est nisi excusacio in peccato, quod quidam fingunt se velle taliter magistrari ut verbum Dei habeat plus honoris et sciant efficacius obviare hereticis, nam vite sanctitas in predicacione plus honorificat et autenticat sermonem suum quam gradus aliquis magistralis. Et doctrina apostolica non contenciosa sed devota plus proficit ad convincendum hereticum quam quantumcunque prolixa disputacio quantumcunque fuerit capciosa. Sed hic redarguunt superbi improbantes racionem istam: Non, inquiunt, legitur quod apostoli habuerunt caput et barbas rasas, sicut nos utimur, nec

An ignorant man with God's grace profits the church more than many graduates.

5. C: *quid.* 10. B in marg.: *Caritas plus obligat quam iuramentum.* 13. ABD: *moveat.* 17. C: *seminant.* 21. C: *omnes istas.* A: *isti.* B: *ista.* 28. AB: *quidem.* 29. D: *efficaciter.* 35. A: *fuit.* B in marg.: *Vite sanctitas plus autenticat quam gradus magistralis*; ib. C in marg.: *Contra.*

14. Usque hac inseritur textus De Graduacionibus in tractatu Super Matth. XXIII, see above p. 333.

dixerunt horas canonicas ut nos facimus nec servaverunt ieiunium, vestimenta vel ritus in celebrando sicut nos facimus, ergo omnia talia sunt illicita. Quis stultus nescit quin istud non sequitur sed oportet fidelem notare humiliter a capcioso quomodo aliqua sunt docta implicite in sua specie vel suo principio et aliqua explicite in suo individuo; et tunc dicitur quod, supposita quacunque tali ceremonia virtuosa ut licita, illa fuit docta per apostolos in suo principio, nam si principium fuit Paulo quod omnia secundum ordinem fiant, dum tales ritus fuerunt ordinati, docentur in isto principio. Sed hic cavendum est principium quod magis bona et utiliora homini non ab ipso temere postponantur; quidam enim plus ponderant tales ritus qui licite dimitti potuerunt quam mandatum Domini vel observanciam mandatorum. Et in isto devio est cathaclismus erroris. Servemus ergo consuetudines licitas introductas sed non tam sedule ut virtutes. Sed si virtutes requirunt ipsas omitti vel in aliquo variari, debemus hoc facere propter vite observanciam virtuose et non ponamus vim tantam in istis cerimoniis sicut fecerant pharisei.

Rites and ceremonies should be observed but virtues are of more importance.

4. A: *quando istud;* ib. C in marg.: *Solucio;* ib. C: *sed hic.* 5. A: *precioso.* B: *a capciose.* 7. BCD: *et* deest. 13. D: *postponant.* 21. A: *Explicit de graduacionibus.* C: *Pexlitic tustratac ed busdigra icler sieeclce megari Jnisohan Wcle'iin.*

I. Index of Bible-Quotations.

II. Index of Names.

III. General-Index.

(Printed in the orthography of the text.)

D.

E.

F.

G.

H.

J (I).

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

Corrections.

Page		line				
Page	1	line	6	(side-notes) for declaire	read	declare
„	1	„	21	for mundanem	read	mundanam
„	61	„	36	„ prepondit	„	prepositi
„	77	„	18	„ evangeli	„	evangelii
„	209	„	24	„ Sancte	„	Sancto
„	217	„	24	„ viveen	„	vivens
„	269	„	9	„ Johannis L	„	Johannis I
„	275	„	8	„ Joh. X	„	Joh. X, 1
„	297	„	40	„ sacerdotem	„	sacerdotum
„	326	„	41	„ 12, 12	„	12

